

HUGONIS GROTII

DE

JURE BELLI AC PACIS

LIBRI TRES,

In quibus Jus Naturæ & Gentium, item Juris Publici præcipua explicantur.

CUM COMMENTARIIS

GULIELMI VANDER MUELEN,

Domini d'Oudt-Brouckhuysen, Decani D. Mariæ, Aggerum, qui inferiorem Leccæ partem coërcent, Præfecti; &c.

ACCEDUNT

Et Auctoris Annotata, ex postrema ejus ante obitum cura; & Joan Fred. Gronovii Notæ in totum opus.

TOMUS TERTIUS.

AMSTELÆDAMI,

Apud JANSSONIO-WAESBERGIOS & WETSTENIOS

cIↄ Iↄ cc iv.

Cum Privilegio Illustr. & Præp. Ordd. Hollandiæ & Westfrisiæ.

PRÆFATIO.

TAndem adspirante labori nostro summo Numine, commentationem paucis abhinc annis susceptam, confecimus & absolvimus. Gratulor mihi de summa cuncta moderantis erga me benevolentia, quod & vitam & valetudinem & otium, divina equidem munera, mihi largitus fuerit, quæ nisi cumulatim in me contulisset Omnipotens, nulla mihi spes reliqua fuisset aliquando ad exitum perducendi, in summi & sine exemplo Viri HUGONIS GROTII *de Jure Belli & Pacis* eruditissimum opus, commentaria. Rerum enim usus docet, quam breve sæpe vitæ spatium & exiguum curriculum, quam incertum, quot quantisque mutationibus expositum, quibus tanquam navis maris procellosi fluctibus huc illuc jactamur, & sæpius a scopo & fine tanquam a portu, ad quem tendimus, abducimur. Alii valetudine imbecilli studiis incumbere, & præclaro aliquo opere memoriam sui quam maxime longam efficere, summa cum animi ægritudine impediuntur. Nonnunquam temporum iniquitas & acerba fata obsistunt, ne Musas colere, & honestis disciplinis animum imbuere liceat. Id genus impedimenta avertit a me Omnipotens, & me voti compotem fecit; (nihil enim arduum mortalibus duce & auspice Deo) quamobrem merito immortales me ipsi gratias debere dictat mihi tot beneficiorum sibi conscius animus. Non inficior Bellonam sæpius Musis bellum indixisse & superiore & currente hoc seculo, quo nil nisi bellorum tumultus & armorum strepitus exaudiuntur, longe lateque grassatur miles, & quasi furore atque rabie plusquam ferina agitatus, ferro & incendiis devastat atque evertit possessiones, oppida, templa, nihil intactum a sævitia & bellica violentia, sacra juxta atque profana deripiuntur. Verum a finibus nostris, ab aris focisque, a natali solo, ab hac urbe, in qua natus, & bonis artibus excolendis operam dare mihi contigit, infestissimi & crudelissimi hostes non humana, sed divina ope depulsi, ita ut foris quidem bellum, domi vero pax & otium, bonarum artium altrix, floreat. Sustinenda quidem nobis gravissima belli onera, quibus magis magisque imminuuntur sui cuique reditus, verum & hæc æquo animo ferenda, salva patria, salva libertate, quæ uti a majoribus accepta, ita intacta & illibata po-

ſteris relinquenda; ſalva cuique fortunarum ſuarum poſſeſſione; ſalva denique ab omnibus falſis fictiſque ceremoniis & ſuperſtitionum maculis purgatæ Religionis uſura. Facile enim cætera incommoda compenſantur harum rerum pretioſiſſimarum conſervatione & perceptione, pro quibus bonus civis ne quidem vitam ipſam profundere recuſaturus. Non temere, non juſta ſine cauſa, ſed neceſſitate coacti bellum ſuſcepimus, ut obſiſteremus improbis eorumdem conatibus, qui ſibi Orbis imperium, quaſi avitum quoddam patrimonium, vindicare per fas & nefas animum induxerunt, quamobrem regnandi gratia ſanctiſſima jura violare non erubeſcunt, quorum ab obſervantia, humanæ ſocietatis conſervatio, tum etiam commerciorum cultura, quæ genti cum gente intercedit, pendet, qua ſublata, brevi actum eſſet de genere humano. Quippe quemadmodum in ſtatu naturali tum etiam civili, homo hominis ope indiget, ad tuendam vitam, & ſeſe ſuſtentandum eo quo velit modo; adjuvare vero ſeſe invicem nequeant, niſi ſocietatis, concordiæ atque amicitiæ vinculo ſibi jungantur, & quaſi in unum corpus coaleſcant, commutatione officiorum, & deferendo in commune quod omnium poſſet indigentiæ ac uſui inſervire, vitæque tranſigendæ rationem commodiorem ornatioremque reddere; ita etiam poſtquam humanum genus in varios cœtus & diverſas nationes diviſum, eadem neceſſitas & vitæ ratio gentem genti devincit ſibi mutuo auxilio eſſe, & commercia inter ſe exercere: cum enim non omnia omnis ferat tellus, vix commode vita tranſigi poteſt ſublata commerciorum cultura; tollitur vero diſtracta diſcordiis & bellis ſocietate. Unde facile perſpici poteſt humani generis ſummopere intereſſe, ut tanquam communes hoſtes, junctis viribus coërceantur, debellentur, atque opprimantur, qui divina atque humana jura, quæ ſocietatem, amicitiam, pacem atque concordiam tuentur, longe lateque fines propagandi & regnandi gratia, pedibus obterunt, aliena animo devorant, & tanquam ſua, neſcio quo juris titulo, ſibi vindicant. Atque ubi dolus, fallacia vel calliditas injuſtam nequit præſtare poſſeſſionem, vi & armis eam ſibi acquirere ſumma ope nituntur. Cujuſmodi immoderata dominandi cupido ſi Regibus, iiſque, qui ſummæ rerum præſunt, tractandi imperii regula ac norma foret, incertæ omnes poſſeſſiones, incerta rerum dominia, verum ſingulis momentis expoſita prædæ atque invaſionibus eorum, qui plus viribus pollent. Quid futura major illa gentium ſocietas, niſi magnum latrocinium? Redibit priſcum illud ſeculum, quo vivebatur ex rapto, nec hoſpes ab hoſpite tutus erat. Quid, quæſo, fuit in cauſa, cur ſanguineus Mavors, in omnes fere terrarum plagas qua patet Orbis, arma circumferat, & ubique cruenta Bellona graſſetur, niſi tua, *Ludovice*, nullis vel naturæ vel gentium jure quaſi ſuis cancellis circumſcripta

domi-

dominandi libido? quæ adeo te cepit, ut neque fidei ſanctimonia, neque jurisjurandi religio, duplex vinculum nodo Gordiano fortius, quo non homo homini duntaxat, verum conſcientia Deo quam arctiſſime alligatur, ad præſtanda & implenda, quæ fœdere, pacto vel conventione promiſſa, te avocare potuerit a doloſo & fraudulento conſilio, quod animo tuo conceperas ad eludendum & rumpendum pactum de futura ſucceſſione *Caroli II.* Hiſpaniarum Regis, cum Britannis Belgiſque pio ex voto initum, ad tollendas controverſias, quæ ſuper tam luculenta hereditate aliquando moveri potuiſſent, & Marte arbitro dirimi ſolent. Verum latebat anguis in herba. Deo gratias agimus, quod detexerit & patefecerit conditas inſidias, & in noſtri vicinorumque interitum conflata conſilia, Patriæ noſtræ Patribus, qui, nulla interpoſita mora, tanta promtitudine, tanta ſagacitate & alacritate animi, omnia, quæ defenſioni patriæ & libertatis atque religionis inſervire poterant, parabant, ut nihil deeſſet, quod a diligentiſſimo patrefamilias pro familiæ ſuæ conſervatione ac tutela curari potuiſſet. Pangunt fœdera, muniunt urbes, conſcribunt milites, armamentaria inſtruunt; nobiſcum in belli ſocietatem coire ſollicitant Romanorum Imperatorem, Britannos alioſque Principes, quorum ſummopere intereſt ut frangantur Gallorum vires, ſi ſemetipſos in ſecuritatem aſſerere velint. Quis enim non perſpicit, nunquam pacem diuturnam futuram, niſi attritis Gallorum viribus, utpote qui iis freti, id unice intendunt, ne aliqua gens vel natio ab eorum imperio intacta vel devicta maneat; de cauſæ juſtitia parum ſolliciti, modo intentionis aciem obtineant. Sed fefellit vota eventus; obſiſtunt Gallorum machinationibus Britanni, Germanorum cordatiores Principes, Belgæ, & ſibi mutuo opem, tanquam ad commune extinguendum incendium, pollicentur, utpote qui facile perſpiciebant, ſubactis proximis, cum acceſſione virium fortiores ad ſe tranſituros Gallos, & proximam quamque victoriam inſtrumentum ſequentis futuram. Nec caruit ſucceſſibus ſociale fœdus, contractum ad cujuſque imperii, libertatis, fortunarumque defenſionem. Stat itaque a noſtra parte cauſæ juſtitia, quæ multum valet in bello, plurimum vero apud Deum, juſtitiæ acerrimum vindicem, quamobrem non abſque ratione nobis propitium fore confidimus: bellum enim ſuſcepimus, ut in tuta pace vivere liceret, quæ omnis juſti belli finis; quamobrem & Auctor noſter concludit opus ſuum cum monitis ad pacem, tanquam finem operis ſui, quod de bello tum de pace tractat, adeo ut ſtatuat in tota belli adminiſtratione non poſſe ſecurum Deo & fidentem animum retineri, niſi ſemper in pacem proſpectet; pacem autem factam quibuſcunque legibus omnino ſervandam ob fidei ſanctimoniam, ſolliciteque cavendam non tantum perfidiam, ſed & quidquid animos exaſperat. Utinam hæc

Deus inscriberet cordibus eorum, quorum res Christiana in manu est, constantius sese res humanæ haberent, neque plus hominum ferrum & arma, quam naturalis fatorum conditio raperet. Nulla enim salus bello, contra nomen pacis dulce est, & ipsa res salutaris, eaque non modo ii, quibus natura sensum dedit, sed etiam tecta atque agri lætari videntur. Quamobrem Silius Italicus:

- - Pax optima rerum
Quas homini novisse datum est: pax una triumphis
Innumeris potior! pax custodire salutem
Et cives æquare potens.

Similiter Prudentius:

Pax plenum virtutis opus, pax summa laborum
Pax belli exacti pretium est, pretiumque pericli;
Sidera pace vigent, consistunt terrea pace;
Nil placitum sine pace Deo, non munus ad aram.

Oro itaque Deum, pacis & belli arbitrum, ut bellum, quod hodie tot inter nationes exarsit, tantaque cum humani sanguinis effusione geritur, cum tuta ac diuturna pace, quam vel iniquam, bello æquissimo potiorem, scribit Tullius, commutare velit, nostramque Rempublicam diu in pace conservet, ejusque tutelam suscipiat adversus omnes inimicos, ad nominis sui gloriam, Ecclesiæ firmamentum, puriorem Religionem profitentium tutissimum refugium atque asylum.

HUGO-

HUGONIS GROTII
DE JURE BELLI AC PACIS
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

Quantum in bello liceat, regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. *ORdo sequentium.*
II. *Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria: explicatur.*
III. *Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.*
IV. *Tertia quædam: consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.*
V. *Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant, per distinctiones explicatur.*
VI. *An dolo uti in bello liceat.*
VII. *Dolus in actu negativo per se non est illicitus.*
VIII. *Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes; & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.*
IX. *In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.*
X. *Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.*
XI. *Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.*
XII. *Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes:*
XIII. *Et cum is decipitur ad quem sermo non est, & quem extra sermonem decipere liceret:*
XIV. *Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:*
XV. *Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:*
XVI. *Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.*
XVII. *Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.*
XVIII. *Non extendendum hoc ad verba promittentia.*
XIX. *Nec ad juramenta.*
XX. *Generosius tamen esse, ac Christianæ simplicitati convenientius, falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.*
XXI. *Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.*
XXII. *Licere tamen uti opera ultro oblata.*

I. ET qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus quid quantumque in bello liceat, & quibus modis: quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude, ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

Vict. de jure belli. n. 15.

II. 1. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia, æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur. Jus dico illud quod stricte ita dicitur, & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicumque arcere eum qui eam impetit, etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit.

Vict. de jur. bell. n. 18. & 39. & 55. — *Lib. II. c. II. ¶. 10.*

2. Quin & rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilius, aliud tantundem valens: ut & debiti consequendi gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quin alio modo læsa æqualitas reparari nequit.

Silv. in verbo bellum. p. I. n. 10. prima.

3. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis sine qua ad pœnam veniri non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

COMMENTARIUS.

Egimus de personis, qui belli gerendi potestatem habent, quales sunt, qui nullum superiorem agnoscunt, & proinde sibi jus dicunt, tum etiam de causis, quæ belli suscipiendi facultatem tribuunt: quamvis enim quisque sui juris in statu naturali constitutus nullum habens superiorem judicem, in quo constituti Reges ac Principes, & iis parem potestatem habentibus, habent libertatem faciendi quæ velint, attamen hæc facultas non est infinita, ut alibi annotavimus, sed circumscripta legibus naturalibus, unde non latius sese extendit quam jus ac fas permittit; quamobrem non habere videtur belli gerendi facultatem, qui non habet justam belli inserendi causam, ubi hæc non subest, deficit quoque facultas belli suscipiendi. Quippe, ut alibi annotavimus, quæ facta lædunt pietatem, justitiam, & contra bonos mores sunt, nec facere nos posse credendum. Aliud est aliquid de facto in actum deducere, & aliud est de jure aliquid agere. Quæ vetita, ea faciendi nemini facultas competit; quippe eo ipso quod vetantur, eripitur facultas ea faciendi; omnia autem injusta per se & illicita & proinde agere vetita, quæ repugnant juri naturali vel civili. Circumscribitur itaque hisce cancellis libertas naturalis, quæ homini facultatem tribuit ea agendi & suscipiendi quæ velit; verum cum non sufficiat ad bellum juste gerendum, quod susceptum ab eo, qui belli gerendi potestatem habet, nec etiam quod sit justa ex causa illatum, sed oportet quoque ut omnes actus, qui occasione belli gerendi & perficiendi suscipiuntur, cum justitia conveniant, quam in statu belli observandam dictat ratio. Videndum itaque quantum in bello liceat, & quibus modis. Quos Auctor considerat prout vel nude, nulla interveniente pactione vel conventione, quæ aliquando ampliorem facultatem agendi concederet, quam competeret jure suo utenti, aliquando multum detrahit naturali agendi libertati, ex sola *natura* primum, deinde *gentium lege*, necessitate humana exigente, tacito consensu gentium introducta ex eodem fonte & principio, unde naturæ jus, profluente, scilicet rationis dictamine, vid. quæ annotavimus *lib.* I. *cap.* I. §. 14. sese habent; vel quatenus accedente promisso, hostibus facto, quod agendi legem & regulam præscribit promittenti, scilicet, ne aliter agat quam promissione definitum. In omnibus verum negotiis & actibus humanis illud sibi locum vindicat axioma, quod qui jus habet ad consequendum finem etiam facultatem habet ea adhibendi media, quæ ad finem

nem consequendum sunt necessaria, cujusmodi media in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine, ut inquit Auctor; verum mihi dicendum potius videtur æstimationem accipere a necessitate; necessitas, quæ omnem legem frangit, ea, quæ per se illicita, & proinde facere non possumus, aliquando licita efficit, & nobis jus tribuit ad facienda, quæ absque præsenti necessitate facere nefas esset. Posset enim aliquando finis obtineri per diversi generis media; ad bonum finem consequendum mala quandoque possent adhiberi media. Finis bonus etiam bonis & justis mediis consequi debet; justa autem media non solum ea, quæ fini consequendo inservire possunt, verum quæ necessario etiam inservire debent. Justa necessitas reddit justum, quicquid ea exigente suscipitur in quacunque causa & ob qualecunque negotium, sive publicum sive privatum, uti annotavimus *lib.* 2. *cap.* 2. §. 10. Jus habeo ad me tuendum & conservandum ab interitu; ergo etiam jus habeo ad media, quæ huic fini inserviunt. Frustra enim jus ad finem habet, cui jus ad media necessaria denegatur, unde consequens est, cum unusquisque se conservandi jus habeat, ut etiam habeat utendi omnibus mediis & agendi omnem actionem, sine qua conservare se non potest. Quænam autem media necessaria sint ad conservationem vitæ & membrorum suorum, quisque dijudicare debet, Hobes. *cap.* 1. §. 8. *de cive*. Sed forte quis me invadit, & in vitæ discrimen suo impetu adducit, quod evitare non possum, nisi interempto adversario, utique tanquam medium necessarium licet mihi invasorem qualicunque vi arcere, imo e medio tollere, sin nulla alia reliqua expediendæ salutis ratio, etiamsi peccato vacuus, qui me impetit, uti miles vel subjectus Principis aut populi, quicum in statu belli vivimus; est enim sui conservandi medium necessarium, & proinde illud adhibere jure possum. Verum quid si injuste invasus vitæ tuendæ causa adversarium quidem qualicunque vi arcere possim, tanquam medium fini consequendo inserviens illud adhibendi mihi facultas concessa videri debet, imo vero si necessarium, id est, si nullum aliud expediendæ salutis medium ratio suppeditet, quod examinandum, præsertim quoties actus, cum socii læsione conjunctus, atque proinde jura societatis humanæ & cognationis naturalis violare videtur; ejusmodi enim actus tanquam medium justi naturam non induit, nisi necessitate exigente quasi extortus. Quamobrem si fuga mihi possum consulere, & alia ad manum sunt remedia, quibus me absque tam gravi damno & læsione proximi in securitatem asserere valeo, utique non possum jure uti violentis, quamvis ad finem bonum & justum, qualis est conservatio mei ipsius, obtinendum, adhibeantur, quia cessat necessitas. Quamobrem juste demum eum agere annotavimus *dict. loc.* qui eodem modo, quo agit, necessum habet, unde sequitur eorum, quæ in morali materia ad finem ducunt, æstimationem intrinsecam non tam ab ipso fine, cui consequendo inservire possunt, quam ex necessitate sive necessaria cum finis consecutione habent connexionem. Hinc colligere est, quomodo qui bellum pium gerit, habet facultatem sive jus occupandi locum, qui situs est in solo pacato, id est, tertii alicujus vici, qui neutri belligerantium faveat vel opituletur, ob periculum imminens, non imaginarium & fictum, sed certum evitandum, necessitate exigente, vid. quæ commentati sumus *lib.* 2. *cap.* 2. §. 10.

III. Sciendum secundo est; jus nostrum non ex solo belli principio spectandum, sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumptus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum μέχρι ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγύντων δοῦναι δίκην, *donec hi qui sontes sunt cogantur insontibus malo affectis pœnas dare.*

COMMENTARIUS.

NON solum me adversus illum, qui directe me invadit, vel juris mei injustus est possessor, tueri vi & armis possum, tum etiam damni dati & injuriæ reparationem exigere, verum idem mihi jus competit erga adversarii mei socios sive subditos, tanquam accessoria sui principalis, cujus generis omnes causæ subnascentes, quæ mihi occasione belli suscepti damnum inferre possunt, a parte adversa eas omnes avertere possum, vi & armis tum etiam damni

reparationem & compenſationem petere non ſolum ab eo, qui eſt cauſa principalis cur mei defenſionem ſuſcipere neceſſum habuerim, adverſum injuſtam invaſionem & impetum mei aggreſſoris, præſertim, ſi ipſe id injuſtum eſſe ſcire poteſt vel debet, ſibi imputet, quod ſe immiſcuerit bello injuſto temere: damnum enim, quod quis culpa ſua dedit, reparandum ipſi incumbit, tum ſumptus, quos erogari neceſſum fuit ad bellum gerendum, reſarciendi, ut indemnis præſtetur, qui ad ſui defenſionem vel juris conſequendi cauſa bellum ſuſcipere debuit. Exigit ejuſmodi indemnem præſtationem juſtitia diſtributiva, ut ſcilicet temeritatis ſuæ pœnas det, qui juſta ſine cauſa belli gerendi occaſionem præbuit. Imo juſtitia expletrix idem exigit, quippe qui culpa ſua damnum alteri intulit, eſt quaſi juris mei poſſeſſor injuſtus donec mihi ſatisfecerit ſumptus, quos in militiam erogavi, belli calamitates, quas ſuſtinere debui, damna, quæ mihi ac ſubditis occaſione belli illata, facultatem mihi tribuunt exigendi jure perfecto eorum reparationem, quaſi adverſarius mihi eripuiſſet, quod belli occaſione mihi abeſt, quamvis non rei meæ poſſeſſor, auctor tamen damni dati, & eatenus videtur mihi abſtuliſſe, quod conſervaſſem atque poſſediſſem, ſi injuſto bello me non fuiſſet aggreſſus. Sic etiam pœnæ meritum contrahunt, qui ſine probabili ratione bello accedunt, cum injuſtitiæ ejuſdem fiant participes, etiam eundem effectum & vim ſentiunt: non repugnat enim juſtitiæ, quæ ſuum cuique tribuit, ut ſocii ejuſdem delicti fiant ejuſdem pœnæ participes.

IV. 1. Obſervandum tertio, ad jus agendi multa conſequi indirecte & extra agentis propoſitum, ad quæ per ſe jus non eſſet. In ſui defenſione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut noſtrum conſequamur, ſi tantundem accipi non poteſt, plus accipere nobis jus eſt, ſub obligatione tamen reſtituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena, aut domus latronibus, tormentis peti poteſt, etiamſi intra eandem navem aut domum ſint pauci infantes, mulieres, aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus eſt mortis alienæ*, inquit Auguſtinus, *qui ſuæ poſſeſſioni murum circumduxit, ſi aliquis ex ipſorum uſu percuſſus intereat.*

Vid. d. libro num. 27.

Ad Publ. epiſt. 154.

2. Sed ſicut antehac monuimus ſæpe, non ſemper ex omni parte licitum eſt quod juri ſtricte ſumpto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittet ut ſummo jure utamur. Quare etiam quæ extra propoſitum accidunt, & accidere poſſe prævidentur, cavenda erunt, niſi multo majus ſit bonum quo noſtra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut niſi in pari bono & malo multo major ſit ſpes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: ſed ita ut ſemper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam ſibi conſulit, ut tutiorem, inclinandum ſit. *Sinite creſcere zizania*, inquit optimus magiſter, *ne dum ea evellere vultis evellatis & triticum. Multos occidere & indiſcretos*, inquit Seneca, *incendii & ruinæ potentia eſt.* Docent nos hiſtoriæ quam ſeria pœnitentia, Ambroſio monente, talem vindictæ immodeſtiam Theodoſius expiaverit.

3. Nec ſi quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum eſt, ob pleniſſimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non conceſſit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipſe Deus, hominum ſuo jure dominus, ob pauciſſimos bonos parcere ſolet quamvis magnæ malorum univerſitati, & eo ſuam, qua judex eſt, æquitatem teſtatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognoſci poteſt quantum in hoſtem liceat naturaliter.

COM-

COMMENTARIUS.

POssunt aliquando casus existere, quibus illud, quod per se & sua natura, id est, moraliter malum est, ita ut nunquam bonum fieri possit, per accidens aliquando sequi potest ad usum aut defensionem mei juris extra peccati labem, neque ideo teneor temperare ab usu juris mei. Per accidens autem aliquid peccatum sequi dicitur ad alium actum liberum, cum ad usum rei, ad quam jus habeo, sequitur aliquis effectus, ad quem producendum, extra ullum usum rei, jus non haberem. Causa per se in moralibus est, quicquid causalitate vera & reali fluente in effectum ad aliquid producendum aptum est, etiam extra usum rei, ad quam jus habemus. Quicunque autem posteriori modo peccati actum committit, is semper peccat; qui autem priori modo aliquid perpetrat, quod si extra tales circumstantias commissum foret, gravissimum peccatum esset, ille citra peccati labem talem effectum evenire sinit, uti disserit vir amplissimus Lambert. Velthuysen *dissert. de princ. just. & decor.* Atque cum eo consentiunt plerique Moralistæ, Lessius, Molina, de Lugo aliique plurimi. Vid. quæ annotavimus *cap.* 1. §. 4. ubi ex Cajetano allegavimus, *quod occidere innocentem per accidens, dando operam rei licitæ & necessariæ, non esse contra jus naturale, divinum vel humanum.* Et statim allegatus vir amplissimus: *Cum ad tuendam sanitatem & corporis integritatem jus habeam, quicquid sequetur actionem sua natura subordinatam isti conservationi, & ad quam actionem ex lege conservationis sui jus habeo, & quæ actio per causam vere moralem efficacem producendi effectum conservationi appositum, illud citra peccati labem sequi ad meam actionem permitto.* Exempla, quæ hanc quæstionem illustrare possunt, occurrunt apud Moralistas, quos statim citavimus. Sed possumus aliquando in ejusmodi casus incidere, quibus potius videtur huic juri stricto renunciare, quam eo uti: charitas enim qua proximum prosequi Christiana dictat doctrina, & cognationis naturalis vinculum, quo homines quam arctissime sibi devincti, adeo ut quisque non propriæ duntaxat, sed & socii sive proximi saluti atque utilitati consulere vl ejusdem cognationis tenetatur, suadere videtur ne jure nostro in proximi innocentis damnum abutamur, nisi multo majus sit bonum, quod intendimus, quam malum, quod metuimus, sive spes boni major quam mali, quod relinquendum prudentiæ ejus, qui facultatem habet jure suo utendi, ita tamen ut in dubio semper inclinemus ad eam partem, quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem; quod ita interpretandum censeo, si damnum quod perferendum alteri consulendo vel parcendo non admodum grave: ordinata enim charitas incipit a se ipso, ut alibi annotavimus, quisque sibi proximus, quamobrem nec a ratione alienum, ut mihi potius quam alteri in pari causa consulam, idque tutius opinor. Vid. quæ annotavimus *cap.* 1. *lib.* 2. Quamobrem nec rectæ rationis dictamini, nec æquitati vel charitati Christianæ repugnare mihi videtur, si ob res repetendas, injuriam vindicandam, crimen expiandum ejusdem auctores vi & armis aggrediar, etiamsi belli calamitas & incommoda etiam ad bonos & innocentes perveniat, neque contrarium docet Christus *Matth.* 13. 30. si sano sensu verba illa interpretemur: vult enim Christus, ut in puniendo homines facinorosos, vindicando injuriam, eapiando crimina atque flagitia, utamur prudentia & moderatione; prudentia adhibenda, ne cum aizania in totum eradicare nitentes, simul etiam triticum evellamus, cui ita admixtum, ut evelli nequeat, quin eradicetur & triticum, itaque satius est ut sinamus zizania crescere cum tritico. Sed notandum quod Dominus non simpliciter vetuit evellere zizania, sed adjicit rationem, dicens: *Ne forte zizania colligentes, eradicetis & triticum.* Itaque quoties nullum subest periculum eradicandi una cum xizania sive lolio triticum, sed potius periculum sit, ne ipsum triticum evellatur vel supprimatur relicto lolio, nihil vetat quo minus jam opportunum malo adhibeatur remedium, etiamsi inde damni quid triticum sentiat, quatenus lolium eradicando tritici etiam quota pars una evellatur, ne indies accrescendo & multiplicando penitus absorbeatur; eadem prudentia & moderatione utendum qui summæ rerum præsunt Regibus atque summis magistratibus in puniendo sontes & homines facinorosos, expiandis criminibus & vindicandis injuriis vi & armis: cum enim mali semper admixti bonis nullusque cætus hominum, nullaque societas, quin ea probis & improbis constet, optime monet ne ob quæcunque crimina vel qualemcunqne injuriam statim ad arma convolemus & pœnam eaposcamus, qualis moderatio & patientia tum potissimum locum obtinet, si insontes & innocui magna inde damna passuri vel easdem pœnas subituri: hoc enim casu charitas, quam commendat & naturalis cognatio & Christiana doctrina suadere videtur, ut potius perferamus, si qua nobis injuria illata, & vindictam patientia defungamur, quam ut stricto utamur jure, & noxii juxta insontes sine discrimine eadem pœna afficiantur, ac iisdem calamitatibus obruantur. In deliberationem hic cadunt illæ regulæ & normæ, quas tradit Auctor *lib.* 2. *cap.* 24. §. 5. Ante omnia vero examinandum & ponderandum, quid expediat Reipublicæ vel societati, cui præsunt, atque delicti naturam & injuriæ atrocitatem inspicere incumbit Principi vel summis magistratibus, ut posset constare num ex ejusdem impunitate non majus malum Reipublicæ immineat; quam bonum consequimur sit in-

insontibus parcamus pœnam remittentes & injuriam vindicare omittentes. Cum enim Imperium nihil aliud quam cura salutis alienæ, incumbit Regibus, magistratibus ac judicibus providere, ne parcendo hominibus facinorosis publicæ securitati noceant. Æquitas quidem stricto juri præferenda, præsertim nostro in casu: verum hæc regula ita attemperanda, ne justitia, quæ crimina expiari & injuriam vindicari exigit, publicæ tranquillitatis & securitatis maximum munimentum tollatur. Quemadmodum nec quisque privato juri suo renunciare potest, quoties inde sibi noceret & conservationi propriæ damnum adferret, dictante ratione, quemque propriam salutem alienæ præferre oportere. Exemplum, quod nobis imitandum proponit Auctor, desumptum ab æquitate, qua Deus, judicis personam induens, uti voluit, dum ob paucissimos bonos magnæ malorum universitati pepercisset, ut patet *Gen.* 18. neutiquam in consequentiam trahi debet, quasi Principes & magistratus salva justitia sese idem ad exemplum componere ac gerere possent atque deberent, propterea quod non tam justitiæ vel æquitatis, sed summæ divinæ erga homines misericordiæ documentum est, non tam ad imitandum nobis exemplum propositum, quam ut admiremur Dei clementiam, qui tantæ civitati, imo omnibus quinque urbibus, in quibus quasi communi consensu horrenda admittebantur facinora atque flagitia, parcere voluisset, si quinquaginta innocentes, imo vel decem tantum intaminati a tantis flagitiis reperiri potuissent. Optime respondet doctissimus Rivetus: *In responsionibus Dei animadvertendum est, concessionem illam de tota civitate conservanda, in gratiam non tantum quinquaginta, sed etiam decem justorum regulam non facere, quotiescunque talis numerus piorum alicubi superest, Deum judicia sua contra locum illum dilaturum. Specialis fuit concessio Abrahamo facta, quæ trahi non debet in consequentiam perpetuam, quasi ad id Deus ex justitia vel æquitate teneretur: id enim a misericordi voluntate totum pendebat. Nec semper & ubique id expediret aut conveniens esset, ut propter exiguum bonorum numerum, magnæ impiorum multitudini Deus parceret. Quod certe nunquam Deus absolute in Verbo suo promisit. Habet nihilominus hæc Dei facilitas, unde cognoscamus propensissimam ejus voluntatem erga suos, in quorum gratiam etiam impiis bene facit, & eorum precibus etiam in iis, quæ justitiam suam temerari videntur, se flecti sinit. Sed tota hæc inquisitio non sine speciali Dei providentia directa fuit, permissumque ut ad numerum usque decimum Abrahamus descenderet. Hoc enim maxime facit ad justitiæ divinæ æquitatem commendandam, quia exaggeratur hoc modo maxime gentis illius malitia.* Sic Jerem. cap. 5. vers. 1. *Percutite,* inquit, *plateas urbis Jeruschalaimorum, & videte jam, atque cognoscite, & disquirite in plateis ejus, an inveniatis virum, qui exerceat jus, requirat fidem, & condonabo illi.* Vid. *comment. in Pentateuchum ad dict. l.* summi Theologi Franc. Burmanni. Quæ Auctor noster de exercitio plenissimi dominii, quod Deus habet in creaturas, disputat, de iis egimus *lib.* 2. *cap.* 21. §. 5.

V. 1. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea acriter certatum scimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent.

2. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthæ ad Justinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca tyranno gratiam se relaturum ait, si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autem est quod reddi illi sine pernicie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam quæ satellitem stipendio teneat non subministrabo; nisi marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & æratas non mitterem, lusorias, & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas.

Procop. 1. *Goth.*

Lib. 1. *c.* 30. *de Off.*

3. In

3. In tertio illo genere usus ancipitis distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut alibi exposuimus, jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi causa alia accedat. Quod si juris mei exsecutionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: & ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus, aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui judici imminenti reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum modum etiam spoliari poterit.

Can. in c. Ita quorundam, &c. ad liberandam. de Judæis.

Silv. in verbo restitutio. p. 3. §. 12.

4. Et has ob causas solent a bellum gerentibus publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ. tum etiam ut de spe probabili juris exequendi appareat.

5. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex historiis nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginenses aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginenses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Elusina & Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

Polyb. 1.

Plut. Demetrio.

COMMENTARIUS.

AD omnem a nobis vim & injuriam depellendam, quæcunque adhibendi media facultatem largita est nobis natura, quamobrem nulla eis querelarum justa causa, qui nobis vim inferunt, vel inferre animum induxerunt, quando ad defensionem nostri eos oppugnamus & debellare conamur, ejusmodi media adhibendo, quæ idonea arbitramur ad vires opesque hostium, quantum possumus, atterendas & diminuendas, quemadmodum in bello privato is, qui nulla lacessitus injuria, in aliquem impetum facit, eo ipso ei, quem invadit, dat jus, id est facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, scilicet eo ipso invasus nanciscitur jus sese tuendi quavis ratione adversus vim & injuriam sibi intentatam; ita quoque neutiquam repugnat rationis dictamini vel belli legibus hostium munimenta, urbes, naves, portus, viros, annonam & quæcunque vel ad vitam tuendam, vel bellum gerendum præsidia & necessaria instrumenta aut perdere, aut quæsita occasione capere vel præripere, ut destituantur rebus ad bellum gerendum necessariis, & quantum possumus hostibus eripiamus belli irritamenta, ut ita dicam, & facultatem nobis nocendi, easque ad angustias redigamus, ut arma deponere, & nobiscum in amicitiam redire, & in pace & otio vivere, quam bellum gerere satius sibi ducat: eo enim animo bellum suscipi oportet, ut bona pax obtineatur: nulla enim salus bello. Sed hæc quidem a jure gentium, quo bella introducta, ea scilicet, quæ suscipiuntur justam ob causam, (justa causa ex injusta offensione nascitur, quoties itaque hæc præcedit, toties belli suscipiendi justam causam nanciscitur is, qui læsus est, frustra tentatis benignioribus remediis, ita ut ad horrida arma tanquam unicum atque ultimum juris nostri consequendi

medium

medium confugere necessitate exigente cogamur) non aliena opinio. Sed quæritur an eodem etiam jure liceat uti in eos, qui hostes non sunt aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant, non tam alteri nocendi cupidine, quam quidem lucri faciendi spe ducti? In hac quæstione definienda caute admodum procedit Auctor noster, primum distinguendo inter res ipsas, quæ cum non sint ejusdem generis & qualitatis, ita nec eandem licentiam vel idem jus circa earundem capturam & interceptionem nobis concedere atque tribuere videtur rationis dictamen & belli leges, quæ ex eodem quasi fonte suo profectæ agendi normam belligerantibus præscribunt atque dictant. Non equidem Auctoris nostri distinctionem rejicio; verum nonnunquam casus incidere posse mihi videntur, quos excipere quam observare potius esse prudentia & ars belli gerendi suaderet. Quæ ab una parte, a qua belli stat rigor & defensionis favor, adferri possent argumenta huic inniti videntur fundamento. Quod cuique natura concessit libertatem, qua quisque munitus, omnia, quæ sibi nocitura videntur, a se potest arcere mala, quamobrem quidquid hostium vires, copias & opes augere potest, illud tanquam mihi noxium futurum quavis ratione intercipiendi & præripiendi facultatem habeo, unde illud asportatur vel advehitur nulla ratione habita: intercipiendi enim facultas non fundatur in conditione mercium, vel qualitate negotiantium, sed belli jure, defensione sui, quæ cuique tribuit facultatem moralem adversus hostem in infinitum, id est, omnia adhibendi ejusmodi media, quæ ad imminens vel præsens vitæ, corpori & fortunis periculum evitandum & depellendum idonea sunt; non persona vel locus a quo sed ad quem asportant in deliberationem cadit, nec tantum earundem usus naturalis, sed & artificialis, qui ex applicatione humana ad hunc vel illum finem consequendum ipsi accedit, spectandus venit, quo fieri potest, ut distinctio Auctoris nostri nullum, casu illo existente, habeat usum, nec justam vectores querelæ causam habent, quasi non tam hostis quam ipsi, quibuscum pax & amicitia intercipienti intercedit damnum sentiunt; quippe sibi imputent, quod lucri faciendi causa eo merces suas asportant. Damnum, quod quis sua culpa sensit, damnum non esse videtur, non debuissent ignari esse juris, quod in bello sibi locum vindicat: ignorantia enim juris hujus publici nemini prodesse debet. Cui etiam accedit, quod & hostium partibus sese adjungere videtur, qui subministrat ea, quæ ad bellum gerendum necessaria, vel saltem hostibus utilia, qui hostem adjuvat facit se ipsum hostem, non secus atque a'ius quilibet, qui hosti quodvis auxilium afferet. Alberic. Gentil. *de jur. bel. lib. 2. cap. 22.* Hostis censendus, qui facit quod hosti placet. Et in exercitu hostium esse censetur, qui exercitui hostium necessaria ad bellum administrat. Sic hostium in numero habetur cujus opera hostes populi Romani commeatu, armis, telis, equis, pecunia, aliave qua re adjuvarit, atque crimen læsæ majestatis committit. *l. 4. ff. ad leg. Jul. majest.* Nec movet quod cum utroque belligerantium pacem & amicitiam colat: eo enim casu neutrum juvare oportet, quippe alteri opem ferre nequit, quin alterum lædat. Quamobrem prudenter Elisabetha, Angliæ Regina, Hansiaticis civitatibus conquerentibus, naves suas a classe spoliatas Anglica contra fœdus, quo cavetur, ut illæ civitates tuto possent esse amicæ etiam hostibus Angliæ, & cum iis habere commercia: non esse hoc colere cum utrisque amicitiam, si alteros lædas, juves alteros respondit: at uno hoc esse auxiliari hostibus, & cum hostibus adversus alios facere. Alberic. Gentil. *dict. loc.* Nec distinguendum hic puto cum Zeiglero, an subministratio illa fiat privato nomine a negotiantibus, an vero nomine publico & a Principe utriusque amico. Quasi illo casu excusatius delinqueretur, nec tam hostilis animus quam lucri cupiditas præsumitur, atque hinc mitius cum eis agendum. Hæc vero non sine aliqua hostilitate geri res poterit. Quippe actus iste idem, damnum quod inde alteri adfertur idem, Principis consensus non mutat naturam actus, factum non animi intentionem spectare debemus, quisque privatus non minus quam Princeps vel magistratus ignarus esse non debet officii, quod cuique imponit necessitatem, ne cum alterius damno commoda sua augeat, quod si facere cupiat, alteri jus nanciscitur avertendi damni, quod sibi imminet. Quod si non animo, saltem actu hostem se gerit, quamobrem quod hostilia a me patiatur, conqueri nequit: nullum enim juris vinculum nos adstringit, ut nostro cum damno socius fiat locupletior, lex naturalis, quæ sui conservationem & defensionem cuique commendat, contrarium suadet. Sed ab altera parte urgetur commerciorum libertas & necessitas, utpote quæ ad vitam commode tuendam multum confert, imo sola atque unica humanæ indigentiæ sublevandæ ratio; quippe cum omnia non omnis ferat tellus vitæ tuendæ præsidia & necessaria, natura quasi duce commercia & negotiationes institutæ, ut alter alterius inopiæ & indigentiæ subveniret, quamobrem oportet, ut earum summus sit favor, & proinde salva cuique & intacta maneat eas exercendi facultas. Iniquum enim videtur, ut vicinorum dissidia & controversiæ, cæteris, qui eorum non sunt participes, negotiandi auferrent libertatem. Non enim ad unius vel alterius bello furentis nutum orbis humanus circumagendus. Sed hisce reponi possunt; quod quemadmodum singulis in statu naturæ vitam degentibus segregem facultatem largita est natura semetipsum conservandi & tuendi, ita quoque diviso in varias societates & gentes mortali genere, cuique genti ac nationi tanquam eodem in statu viventi facultas competit adhibendi omnia media, quibus se tueri potest adversus omnem vim & injuriam sibi illatam vel imminentem. Quemadmodum quisque

que sibi proximus, ita quoque propria salus & securitas suprema cuique lex, quæ abrogari vel mutari nulla ratione potest; quamobrem posito, gentes convenisse tacite vel expresse commerciorum libertatem cuique salvam & intactam fore, idque etiam cujusque gentis commodo & saluti inservire, eo tamen eripi nequit facultas naturalis, qua cuique integrum ad sui defensionem & conservationem ejusmodi adhibere remedia, quibus possit se in securitatem asserete & malum depellere: quamobrem, si quis in me impetum faciat, cum vi & armis, imo dolo debellare vel e medio tollere nulla vetant jura, nec proinde mihi auferunt libertatem intercipiendi ea, quæcunque hostem vel audaciorem vel potentiorem paratioremque redderent ad me invadendum, si mihi liceat effugere periculum & malum imminens, quare nec etiam intercipere quæ mihi noxia futura prævideo, eadem cura incumbit civitatum rectoribus, quæ singulis hominibus, vel in statu naturali familiæ patribus, scilicet, ne quid civitas vel Respublica detrimenti capiat, non a civium duntaxat, sed etiam exterorum pravis machinationibus & concussionibus. Quamobrem *si armorum in hostilem regionem, si commeatuum, si pecuniæ & annonæ invectio Reipublicæ detrimentum aliquod, morando belli exitu, vel confirmando in nos hoste, allatura est: boni militiæ ducis non videtur, eam rem in negligendis habere. Atque hæc sola sunt tempora, quibus avertendi vel invadendi aliena plaustra vel navigia, facultatem jura in manus porrigunt. Nec vituperio bellanti datur, quod juris gentium consensus fecit.* Cyriac. Lentul. *de jur. bel. & pac.* Cui etiam accedit, quod humanæ societatis, & proinde cujusque gentis, quatenus pars & membrum ejusdem societatis, summopere intersit, ut pax & concordia floreat vigeatque, qua nullum arctius vinculum ad societatem tuendam, & proinde commercia & negotiationes exercendas magis idoneum remedium excogitari potest; quamobrem, ea distracta quorundam dissidiis & discordiis, cæteræ summa ope niti debent, ut communis salutis & utilitatis tuendæ causa partes distractæ ad pacem & concordiam amplectendam quavis ratione inducantur vel oratione vel necessitate; si frustra tentata illa, altera adhibenda: ad hanc vero necessitatem redigere facillimi negotii est, interrupto omni cum belligerantibus commercio, ut tandem destituti vel vitæ vel belli gerendi omni subsidio & apparatu, a belli furore ad saniorem mentem redire necessum habeant. Quod si quis vel odio percitus, vel lucri cupiditate ductus discordiam fovet, ille tanquam societatis humanæ hostis tractari meretur non solum ab eo, cujus in perniciem & damnum alteri belligerantium belli instrumenta sive alterius generis merces subministrat, sed a singulis membris eodem modo tractari oporteret. Si hæc sola atque unica fere pacis conservandæ ratio tantum valeret apud eos, qui summæ rerum præsint, quantum imperii fines propagandi cupido, & auri sacra fames, divitiarum atque fortunarum augendarum per fas & nefas sceleratus amor, Bellona non tam longe lateque circumferret horrida arma. Verum medium tenuere beati, mihi videtur societatis humanæ conservatio efflagitare neque nimis strictam, neque amplam commercii libertatem, unde solet quarundam rerum interdici commercium, quarum in numero belli instrumenta, aliæque id genus merces, quæ hostem reddunt audaciorem & fortiorem, & vulgo dicuntur *marchandises de contrabande*, quarum species exprimuntur & enumerantur in tractatu maritimo inter Galliæ Regem, Fœderati Belgii Ordines Ann. 1646. & 1650. & inter Hispaniarum Regem & dictos Ordines anno 1650. Aitsema *Histor. lib.* 26. & 30. Ejusmodi conventiones & pacta tollunt controversias, quæ quandoque tempore belli de mercium advectarum intercipiendarum jure possent moveri. Nulla vero conventione facta, quisque manet sui juris, id est, facultatem habet dijudicandi quid licet in eos, qui hostes quidem non sunt, sed adjuvant quibuscum in statu belli vivimus, cujusmodi licentia certis quibusdam regulis circumscribi nequit, sed pro diversa temporum facie & necessitate vel contrahitur vel extenditur, ita ut quandoque merces, quæ voluptati inserviunt, necessitate exigente, intercipere licitum, quorundam opinio, nec ea a vero aliena mihi videtur: necessitate enim premente, licita fiunt, quæ, eadem non existente, illicita viderentur, quamobrem omnem legem frangere dicitur; *Quæ voluptati inserviunt merces: ut sunt navicula luforia, serica vestes, & histriones, & omnes scenica artifices, minus invidiæ & periculi habent. Potest tamen tempus incidere, quo ne talia quidem deliciarum genera admittere ex usu obsidentium sit. Ut si obsessi molliuscule educati, talium rerum desiderium non ferant, si cum voluptate concessa servire, quam duriter vivere in libertate malint. Nutu enim temporum hæc talia gubernantur, ad quem circumagi virum prudentem, & rebus applicare consilia, non pœnitenda solertia est.* Cyriac. Lentul. *de jur. bel. ac pat.* Unde perspicimus, quod paullo ante diximus, Auctoris distinctionem aliquando exceptionem pati posse, in cæteris ejusdem opinioni subscribimus.

VI. 1. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolis uti liceat, quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum:

Ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ, ἢ ἀμφαδόν, ἠὲ κρυφηδόν.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve palamve.

Et Pindari est: χρὴ δὲ πᾶν ἔρ----

Δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo scilicet hostica
Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat?

sequitur ipse, *Ripheus justissimus unus*
Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon.
Lib. xv. Silius in rebus Fabii Maximi:

Exin virtuti placuit dolus.

Luc. Phil. 2. Apud Homerum Ulysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus, hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda, quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem:

(*Xenophon de Cyri inst. I. & de re equestri. Thuc. l. v. Plutarch. Apoph. Polyb. l. IX.*)

Lib. v. *Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.*

Plut. Marcel. Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem Lysandrum magni facit ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου, *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretensium disciplina institutus simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: *Nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudare debere bellorum eventus.*

L. 1. §. 3. D. de dolo. L. Nibil. D. de captivis. Quæst. X. super Josue. I. de Sacerdotio.

3. Jurisconsulti Romani bonum dolum vocant, si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς notat ad Iliados O Eustathius. Inter Theologos Augustinus: *Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.* Et Chrysostomus, maxime laudari Imperatores qui fraude victoriam quæsiissent.

4. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

COMMENTARIUS.

DUo sunt decertandi genera, teste Cicerone; unum per disceptationem, alterum per vim: illud in societate civili, ubi coram judice per disceptationem controversiæ dirimuntur, obtinet; hoc in statu naturali locum sibi vindicat, quamobrem & status belli dicitur, in

quo

quo solent Martis auspiciis, id est, vi & armis lites determinari; quippe cum in eo statu quisque sui juris est, & homines sibi æquales, non alia juris persequendi inter litigantes ratio reliqua, quam per vim & arma, frustra tentatis benignioribus remediis; recte itaque certatio per vim bellum definitur, quia præliis & certamine decertatur; modum itaque agendi quod attinet, proprium est armorum & belli vi & terrore omnia miscere: vis enim & arma horrorem & terrorem incutiunt. Unde Ovid. *I. met.*

Sævior ingeniis & ad horrida promptior arma.

Verum an dolis uti liceat quæri solet, non desunt, qui id licitum affirmant, ut ex eorum testimoniis, quos Auctor citat, apparet. Hinc *consiliis & astu res externas moliri, arma autem procul habere*, placuit Tiberio simulandi artis egregie perito Imperatori, Tacit. *annal.* 6. vid. & 12. *cap.* 32. Sic laudem meretur Germanicus, quod plura consilio & astu quam vi perfecerit. Et Drusus haud leve decus quæsivit illiciens Germanos ad discordiam. Idque magis placuit Tiberio, quam si bellum per acies confecisset, Tacit. 2. *annal.* Præferunt alii bellatores apertos, *qui nihil ex occulto, nihil ex insidiis agendum putant, veritatis cultores, fraudis inimico. Viros enim fortes & honestos, magnanimos, quales esse decet belli duces, eosdem bonos & simplices, veritatis amicos, minimeque fallaces esse oportet*, teste Cicerone 1. *offic. cap.* 19. *Turpem dolo quæsitam gloriam*, statuit *Isid. lib.* 18. Atque hunc belli gerendi morem antiquum Romanos Senatores approbasse apud Livium videre est *lib.* 42. *cap.* 47. *Cum negarent per insidias & nocturna prælia, vel simulatam fugam improvisosque ad incautum hostem reditus, vel ut astu magis quam vera virtute gloriarentur, bella majores gessisse. Indicere prius quam gerere solitos bella, denuntiare etiam, interdum locum finire, in quo dimicaturi essent. Eadem fide indicatum Pyrrho Regi, Medicum vitæ ejus insidiantem: eadem Faliscis vinctum traditum proditorem liberorum Regis. Hæc Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Græcæ, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius fuerit. Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute: sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa sit, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio bello esse superatum.* Verum quemadmodum non omnem dolum, astutiam & calliditatem in bello approbamus, ita nec improbamus dolum aut calliditatem, quæ perfidiæ & mendacii maculis adspersa non est. Huc pertinet distinctio Jurisconsultorum inter dolum malum & bonum, dolum malum; definiunt enim machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud agatur, aliud simuletur, quæ Servii definitio videtur Labeoni nimis stricta, cum possit etiam sine dolo malo aliud agi, aliud simulari. Itaque ipse definit: *Omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam.* Atque eo sensu accipiendum, cum inquit Florentinus *l.* 26. *ff. de captiv. & postlim. reverf. Nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nihil interest, scilicet quod jus postliminii concernit, quomodo captivus reversus est, utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit, dummodo ipsis non dederit fidem, nec singulariter cum eis convenerit. Multum enim hoc casu interesse ostendit exemplum Attilii Reguli in *l.* 5. §. 3. *ff. eod.* Zieglerus *comment. ad h. l.* Dolus itaque bonus, quem admittunt Jurisconsulti, nihil nisi solertia est, qua quis utitur ob hoc ipsum, ut alterius dolum excludat, puta adversus hostes aut latrones. Sic malitiam malam dixit Plautus *Aulul. act.* 2. *sc.* 2. quasi quædam malitia posset esse bona, quod absurdum videtur:

Certe adepol equidem te civem sine mala omni malitia

Semper sum arbitratus & nunc arbitror.

Ita Cic. *lib.* 13. *epist. Bonam benevolentiam hominum* dixit. Dolus itaque bonus est solertia, astutia & calliditas peccato vacua, & proinde bonus vocatur, quamobrem in genere non est semper malorum, quæ nunquam facienda, ut inde bona eveniant: quamobrem enim dolus malus si nullus bonus; sed & antiquos etiam in bonis rebus eodem usos tradit Festus: unde adhuc dicimus, sine dolo malo, nimirum quia solebat dici & bonus. Dolus late sumptus est exequutio solertiæ seu astutiæ, dicendo, faciendo aut omittendo aliquid, quo recte aut non recte alius decipiatur in aliquo, idque sive in damnum sit illius, sive non. Quo fit, ut dolus interdum in bonam, interdum in malam sumatur partem, ut cum Labeone Ulpianus *l.* 1. §. 1. *ff. de dolo* ait: atque in malam partem sumptus, dolus malus nuncupatur, ut §. *seq.* idem Ulpianus subjungit, idque ad differentiam doli in bonam partem sumpti. Solertiæ enim vel astutiæ duo sunt fines, agere honeste, quod laudandum, vel male, quod vituperandum. Prior actio doli boni nomine venit; altera dolus malos dicitur. Vid. Molin. *de just. & jur. tract.* 2. *disp.* 293. Huc pertinere existimat dolum, quo Paulus se usum profitetur cum Corinthiis *Epist.* 2. *ad Cor.* 12. dicens: *Cum essem astutus, dolo vos cepi.* D. Thom. 2. 2. putat abusive hic astutiam & dolum in bonam partem capi, q. d. artificiosa solertia & cauta prudentia ego vos a gentilismo ad Christianismum converti. Eodem quoque genere doli usus est Salomon 3. *Reg.* 3. quando contendentibus coram se mulieribus circa infantem, cujusnam earum filius esset, jussit dividi puerum medium, ut veritas manifestaretur. Quod primum exemplum attinet, perperam illud adduci putant saniores Theologiæ antistites ad distinctionem dictam confirmandam. Primo quia Apostolus hoc ipsum a se removet 1. *Thess.* 2. *vers.* 3. tum etiam quia Apostolus loquitur ex hypothesi calumniantium, qui scilicet dicere poterant

terant dolo scilicet & arte circumvenisse Apostolum Corinthios, alios subornando, qui acciperent pro Paulo, cum ipse videri vellet nihil quicquam accipere a suis auditoribus. Occurrit Apostolus objectioni, quæ ex adverso moveri poterat, quasi diceret Apostolus: *Sed nonnulli vos suggesserunt, quamvis nullam unquam mercedem acceperim a vobis ob Euangelii prædicationem; me tamen dolo & clam vos magna pecunia emunxisse. Si verum hoc est ostendite, an pecuniam a vobis accepi per eos, quos ad vos misi.* Hammond. *Paraphras. in 2. epist. ad Corinth.* Verba hæc per mimesin usurpat Apostolus, q. d. Ipsi obtrectant mihi dicentes, Paulus per se quidem nihil in sumptum exigit admittitve, sed dolo vos capit, quia scilicet Titum & alios submittit, qui vos vestraque emungunt. Vid. a Lapid. *comment. in eand. epist.* Alterum proinde exemplum magis probat intentionem Auctoris, utpote quod ad illas fraudes interpretes pertinere affirmant, quibus uti magistratum bono subditorum & medicamenti vice vult Plato *de Rep. lib.* 5.

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in actu negativo, alium in actu positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis a Cicerone dictum est: *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam.* Nam cum nec quæ scias nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare, fas sit. *Licet*, inquit Augustinus, *veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione.* Et necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Jeremiæ historia capite XXXVIII. Is enim Propheta a rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest quod Abrahamus Saram sororem, id est ex usitatotum loquendi more propinquam consanguineam vocat, matrimonium dissimulans.

L. 1. §. dolum malum. D. de Dolo malo. De Off. 3. Libro contra mend. c. 10. Th. 2. 2. q. 40. art. 3. in resp. & qu. 71. art. 7. Silv. in verbo bellum. p. 1. num. 9. Cic. pro Milone & l. VII. ep. 9. & pro Cn. Plancio. Gen. XX. Th. 2. 2. qu. 110 art. 3. in resp.

COMMENTARIUS.

NOnnulli hanc doli distinctionem rejiciunt, dolum negativum accurate dolum esse negantes, sed est tantum veritatis aliqua occultatio, quæ licita; prudentiæ quippe est nonnulla subticere, quod absque dolo fit, ubi dicendi veri nulla obligatio adest. Verum doli vocabulo sumpto eo sensu, quo Auctor utitur, nullam video rationem, cur illam distinctionem rejiciunt. Dolum omnem machinationem, calliditatem & fallaciam ad alterum decipiendum adhibitam definivimus, qui vel malus si perverse, vel bonus si recte adhibeatur, si vero dolus per calliditatem recte potest describi vel definiri, sequitur etiam dolum in actu negativo, id est, dissimulatione vel occultatione veritatis consistentem, dolum esse; quippe eum consistere dicit Labeo, vel in *machinatione*, quæ est fraus in verbis, vel *fallacia*, quæ fit mentiendo, vel *calliditate*, scilicet aliquid reticendo, dissimulando, occultando. Hujusmodi simulatio nihil aliud est quam solers consilium, quod salva Dei gloria & illæsa justitia suscipitur & exercetur, Zeigler. Quamobrem necessitate exigente ea quandoque usi viri pii, ut testantur exempla ab Auctore allegata. Huc etiam referri potest exemplum Pauli Pharisæum se appellantis. *Act.* 23. 6. *Non esse mendacium, cum silendo absconditur verum, sed cum loquendo promitur falsum*, inquit August. *contra mendacium cap.* 10. Imprimis hæc dissimulandi ars necessaria atque inevitabilis hisce qui imperium tractant & summæ rerum præsunt, quos nec aliter posse testatur Cicero *pro Milone*: *Nescit enim regnare, qui nescit dissimulare*, atque ab eo sæpius pendet Reipublicæ salus & conservatio. Verum notandum cum Pufendorfio, *quod & si dissimulare & occultare veritatem sive tacere, mendacium proprie loquendo vocari nequeat, ubi nullum præsertim signum sermoni æquipollens fuerit adhibitum; ex alia tamen causa reticentiam & occultationem veritatis in crimen cadere posse, puta si per eam impediatur bonum, quod quis procurare, aut concilietur malum, quod averruncare tenebatur.* Verum notandum hic præsupponi obligationem, sive juris vinculum, quo quis adstringitur aliquid præstare vel facere, quod

exigi

exigi ab illo poterat; quippe ſepoſito hoc jure, diſſimulatio vel occultatio in crimen non cadit. Moraliſtæ dubium hoc ponunt, an ſcilicet mendacii nomine veniat, ſi quis tacendo vel occultando veritatem, quam alioqui confiteri tenetur, non prodit, atque reſpondent, non eſſe proprie & ſtricte mendacium, quia nihil verbis exprimitur, ſed eſſe peccatum omiſſionis, quia omittitur veritas tempore, quo poteſt & debet exprimi. Azor. *inſt. moral. p.* 3. *lib.* 13.

VIII. 1. Dolus qui in actu poſitivo conſiſtit, ſi in rebus, ſimulatio; ſi in ſermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc conſtituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter ſigna eſſe intellectuum, res non item. Sed contra verum eſt, voces natura ipſa & citra hominum voluntatem nihil ſignificare, niſi forte vox ſit confuſa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipſa rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod ſi hoc dicatur, hominis naturam hanc eſſe peculiarem ſupra animantes cæteras ut conceptus animi poſſit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur, ſed addendum eſt, non ſolis vocibus tale fieri indicium, ſed & nutibus, ut apud *L. Labeo.*
mutos, ſive illi nutus aliquid habent cum re ſignificata commune ipſa *§ fin. D.*
natura, ſive tantum ex inſtituto ſignificant: quibus nutibus pares ſunt *ſup. leg.*
notæ illæ quæ non voces lingua figuratas ſignificant, ut Paulus Juriſ- *L. Non*
conſultus loquitur, ſed res ipſas, ſive ex aliqua convenientia ut notæ *figura. D. de obl. & act.*
hieroglyphicæ, ſive mero arbitratu ut apud Sinenſes.

2. Alia igitur hic adhibenda diſtinictio eſt, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod ſingulis gentibus placuit ſine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in ſe continet. Voces ergo, & nutus, & notæ quas diximus, reperta ſunt ad ſignificandum cum mutua obligatione, quod Ariſtoteles dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non *De interpr. c.* 4.
item. Hinc fit ut rebus aliis uti liceat etiamſi prævideamus futurum ut alter inde falſam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinſecum eſt, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum eſt ubi nullum ſequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipſum ſepoſita doli conſideratione licitum eſt.

3. Prioris exemplum eſt in Chriſto, qui apud comites Emauntinos *Luc.*
προσεποιεῖτο ire longius, id eſt ſpeciem prætulit ituri longius, niſi malimus *XXIV. 28.*
vere quoque voluiſſe eum ire longius, ſub conditione tamen niſi magno niſu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt: & alibi Chriſtus ipſe dicitur voluiſſe præterire Apoſtolos navigantes, *Marc.*
nempe niſi impenſe rogaretur navem aſcendere. Alterum exemplum *VI. 48.*
dari poteſt in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum ſatis ſciret Judæos hoc ita accepturos, quaſi circumciſionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Iſraëlis poſteros, quaſique ita ſentirent ipſi Paulus & Timotheus: cum tamen hoc non quæreret *Act. XVI.*
Paulus, ſed tantum familiarius cum Judæis verſandi facultatem ſibi *3.*
& Timotheo præbere. Neque vero circumciſio, ſublata lege divina, ex inſtituto amplius ſignificabat talem neceſſitatem, neque malum quod inde ſequebatur erroris ad tempus, dedocendi poſtea, tanti erat,

quanti illud bonum quo Paulus tendebat: nimirum Euangelicæ veritatis insinuatio. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant οἰκονομίαν. de qua egregia exstat sententia Clementis Alexandrini, qui de viro bono agens sic ait: ἐπὶ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη; *ob utilitatem proximi faciet quædam quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem in hostium stationes jecerunt ne fame premi crederentur.

Livius v.

4. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Josue suis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic quod sequitur nocumentum licitum esse ponimus ex belli justitia; ipsa autem fuga ex instituto nihil significat, quanquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium armis, signis, vestibus, velis usi passim leguntur.

Josue. VIII. Silv. in verbo bellum. p. 1. n. 8.

5. Hæc enim omnia ejus sunt generis ut a quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio non quasi consensu communi introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

COMMENTARIUS.

Dolus in actu positivo consistens fit, quando extriosceco signo, sive verbis sive factis aliter atque alter putat, utimur, id vero si in rebus consistit simulatio, si in verbis mendacium sppellari solet. Lessius simulationem definit mendacium in actionibus vitæ: nimirum cum quis per has intendit aliud significare, quam interius animo seotit, sumpto scilicet mendacii in latiori significatione vocabulo. Verum cum simulatio quandoque licita esse potest, ut statim videbimus, mendacium verum nunquam, quia per se & sua natura malum, hinc recte inter hæc duo differeutiam D. D. statuunt, verum in quo illa consistat ambigitur, nonoulli eam esse dicunt, quod voces naturaliter sunt signa intellectuum, res non item.. Sed contra verum esse Aoctor noster statuit, dum voces natura ipsa citra hominnm voluntatem nihil significare affirmat, nisi forte vox sit confusa, qualis in dolore, quæ ipsa magis rei appellatione venit quam locutionis, cui opinioni cur subscribere nequeam, hæc me movet ratio, scilicet quod Dei oon hominis inventum sermonem mihi persuadeo, quemadmodum facultatem loquendi & verba enunciandi ad Deum tanquam primum principium & ejus auctorem referimus, ita quoque sermonem sb eadem origine derivamus. Quid autem est sermo nisi signum io vocibns sive verbis sive loquela consistens, quo quis conceptus & animi cogitata alteri communicat. Ut vero alter ea intelligat, oportet, ot eandem elocutionis sive verborum aut vocum, quibus utitur ad mentem suam illi, quicum colloquitur, significandam, habeat ideam; quippe absqne ejusmodi idea vox nihil aliud quam sonus inanis. Sed unde in intellectu hominis primæ illæ ideæ, quæ animo repræsentant ejusmodi voces & verba, quæ enunciantur, hanc vel illam habere significationem, & proinde quicum colloquor de hac vel illa re, habere sermooem, an ab impositione & arbitrio hominis huic vel illi rei imposita? sed unde illa impositio, oisi prius aliqua menti idea innata, hominem informans de natura ejusdem rei, cui imponenda, hinc toties conveniunt rebus nomina sæpe suis; quippe nulla præexistente in mente & intellectu idea, vix ullam ejusmodi convenientiam perspiceremus; verum cum rerum naturæ conveniens vox in altero eandem excitat ideam, evenit ut meotem alterius intelligat, dum sermone utitur, quæ ideæ, rei subjectæ notandæ convenit, de qua disputatur, quamobrem non videntur mihi a vero aberrare, qui dicunt, voces naturaliter esse signa intellectuum, quod ita interpretor, quod natura quasi duce ejusmodi voces rebus impositæ, quas articulatim proounciando rem subjectam notam faciunt, ita ut alter intelligat animi conceptus. Ex natura itaque objecti & intrinseca aliqua necessitate, non ex mero hominum arbitrio atque instituto rerum voces & appellationes tanqusm ab origine, attamen non prima repetendas existimo. Primævæ linguæ auctorem, unde & cæteræ dimanarunt, summum Numeo statuo, qui immediate eam primis hominibus infusit, quam ex ipsis geniti deiode usu audiendi addiscerent,

quod

quod factum mihi videtur, cum mentem ipsorum illuminavit intelligentia sive cognitione illarum rerum, quæ voce vel verbis exprimebantur, ex illorum cum re subjecta perspicua convenientia sive relatione, quæ vel ex ipsa rei natura, vel figura & forma, seu aliis id genus propriis qualitatibus, sive intrinsecis sive extrinsecis, perspiciebatur. Sic Adam non temere, sed summa ratione vocabula animantibus imposuisse, ex peculiari ipsorum natura desumpta, & diserte ipsorum proprietates exprimentia, ut ad primum vocabuli sonum mox natura cujusque intelligeretur, Sacræ testantur paginæ. Unde autem ejusmodi nominis cum rebus convenientia, nisi prius in mente existat rei intelligentia sive notitia. Cur conjugem *viraginem* sive potius *viram* appellare voluit, nisi quod genus a viro duceret, quia de viro sumpta; erat quippe ex ossibus viri ædificata. Sic etiam Hevam sive Havam nominavit uxorem suam, quia mater omnium viventium חוה *Hava*, quod a חיה *vixit*. Unde *oi* LXX. Εὔα, quod, ut est ab aliis observatum, nomen erat mulieris apud Græcos, ut ratio nominis primi parentis etiam Græcis liqueret, *cap.* 4. 1. ubi nulla est nominis Græcè efferendi causa, iidem Iott. Εὔαν eam vocant. Cleric. *comment. in Gen. cap.* 3. Quomodo quæso se mutuo intelligere & animi sensa sibi invicem communicare, tum etiam cum Deo colloqui potuissent vetustissimi mortalium, nisi prius intus vim & proprietatem verborum percepissent. Unde vero ejusmodi intelligentiam habuere, nisi ab eodem auctore, a quo & enunciandi, quæ vellent, verba, facultatem & potentiam nacti? An prius cum Creatore suo de verborum significatione convenerunt, vel ipsi excogitarunt loquelam sive orationem & nomina, quibus animi sensa ad placitum exprimerent? Nonne idem ille, qui primo homini os posuit, etiam in eo sermonem & loquelam posuit; itaque non ad hominis, sed Numinis placitum nomina inventa & rebus imposita, sive quasi cum rebus ipsis nata, quibus naturæ & qualitatibus consentanea nomina indita. Quamobrem recte Cratylus apud Platonem: *Rebus singulis natura inesse rectam nominis rationem. Neque id esse nomen quod quidem ex constitutione vocant, dum vocis suæ particulam quandam pronunciant. Sed rectam rationem aliquam nominum & Græcis & Barbaris eandem omnibus innatam.* A Deo itaque edocti primi mortalium, non pacto vel conventione linguam constituerunt aut excogitarunt, sed infusam & innatam elocuti. *Sunt ex Veteribus & Recentioribus, qui eos se mutuo primum non intellexisse, & linguam non nisi sensim inventam existiment. Verum ut ad pleraque vocabula rerum, quorum nullus eis erat usus, quod attinet, concedi hoc potest: ita in summe necessariis, non videtur Deus iis maxima cum molestia inveniendam reliquisse. Cum adulti uterque essent a Deo creati, creatus simul in illis loquendi habitus, saltem in præcipuis, (& quidni etiam in cæteris, quæ ad beate vivendum conducunt, vel saltem in vitæ cursu suum præstare possint usum,) quod haud multo aliter evenisse crediderim, quam quando Apostoli linguis, quas antea ignoraverant, loqui cœperunt. Is linguam callere dicitur, qui animi sensa verbis ea lingua usitatis efferre potest, quod longo usu solet acquiri: at Apostoli in se id subito divinitus invenerunt, quod non nisi tempore alii homines consequuntur; quo pacto etiam Adamus & Heva creati sunt, cum eodem loquendi habitu, quem nos aliquot annis contrahimus. Qui ergo mentem humanam & mirabile corporis opificium formare potuit, idem cum probe sciret, quid requireretur ut sermones inter eos haberi possent, quod usus in aliis creat, primis parentibus sine mora dedit. Ac sane absque eo dono Deum ipsos alloquentem intelligere non potuissent, nec rei fuissent spreti divini moniti, quod non magis quam bruta potuissent intelligendo assequi:* uti disserit vir doctissimus Joan. Clericus *comment. in Genes. cap.* 2. Unde egregie falluntur, qui nullam linguam homini congenitam affirmant. Non autem necessum fuit, ut cum eodem habitu loquendi Adami posteri nascerentur; quippe satis ipsis provisum, dum eloquendi & pronunciandi articulatim verba facultate cuique congenita, verborum vim & proprietatem usu & adsuetudine percipere & addiscere possent a parentibus, vel iis, quibus educationis cura incumbebat, nati nataque. Qua ratione sermo & lingua ad seros nepotes, uti etiam ad nos, & alias nationes deinceps quasi per propagationem pervenit, non quidem eadem, quod ad dialectum, verum non omnino dissimilis, quantum significationem & denotationem attinet. Itaque semel infusæ & congenita lingua sufficiebat ad erudiendum mortale genus sermonem, quæ hominem homini devincit & societatem tuetur; non inficior, postquam in varias gentes & nationes divisum mortale genus, simul quoque ortas varias linguas, id est, cœperunt novæ dialecti formari, unde nova quasi lingua oritur, non origine, sed flexione & pronunciatione humana. Quamobrem omnes, quotquot sunt in orbe terrarum primæ linguæ, originem suam debere linguæ Hebraicæ statuit vir eruditione florentissimus Vitringa *observat. lib.* 1. *cap.* 6. tanquam quæ ex ea, *veluti matre sua, nata sint, sive mediate sive* ἀμέσως: *ac proinde probabile esse, in linguis omnium populorum superesse specimina & argumenta, ex quibus probari possit, illas ex Orientalibus linguis emanasse. Et sane,* inquit, *ne hac quidem nostra collectio fallit. Ostendi potest, & demonstratum jam est a viris doctissimis, omnes linguas alias orbis terrarum originem debere Hebrææ, sc. Asiaticis, quæ magnam inter se habent affinitatem. Supersunt enim in omnibus linguis manifesta indicia & rudera linguæ Hebrææ.* Ita non ab humano arbitrio, vel aliqua conventione vocum & nominum significationes, sine qua nullus sermonis usus aut commercium haberi potest, petendæ; sed derivandæ a primæva lingua a Deo primis hominibus infusa, quam ex ipsis geniti deinde addidicerunt. Sic Celticam atque Teutonicam aut Germanicam linguam,

quæ

quæ in Belgica & Germanica hujus temporis, aut in Wallica Britannorum, magnam partem, licet non absque mutatione notabili, servatur, omnino natam esse ex Hebræa probat vir doctissimus ex manifestissima convenientia, quæ est inter Hebræam & Belgicam tam in vocibus quam in phrasibus, ita ut eædem voces eandem rem denotantes sæpius occurrant in utraque lingua. Sic הוה *Have*, ex צבר vel עבר *ἀγρὸς agrum* **acker** / ubi & plura ejusmodi specimina vid. Non inficior interjecto tempore voces novas inventas, & nomina nova pro objectorum varietate etiam arbitrio humano seu consuetudine & usu rebus imposita, verum id tantum probare intendo, vim determinativam hoc vel illud significandi, ex qua alter intelligit animi nostri conceptus, id est, certam in animo ideam excitandi vocabulis quasi a natura inesse, atque proinde non ex mero hominum arbitrio atque instituto deducendam, sed divini Numinis summæ adscribendam sapientiæ, quæ homines edocuit sermocinari inter se, dum facultatem ipsis dedit pronunciandi articulata voce rerum vocabula, cujus vim & proprietatem ex earundem natura & qualitate perspiciebant, ita ut singulæ res quasi propria sibi nomina imponenda proderent, unde certam semper significationem habere solent, ita ut ille, ad quem sermonem dirigimus, certus esse possit de animi nostri intentione & sensu, itaque in verborum significatione acquiescendum, & nihil ultra requiritur, ut veram dicentis mentem intelligamus, atque eandem esse dubitari nequit, quam quis verbis præ se tulit; quamobrem verba sunt animi & voluntatis nostræ indicia & testes, unde de viro candido, sincero & veritatem amante prædicare solemus Belgico sermone, **hy heeft sijn hert op de tong** / id est, qui agit & intendit vel credit id, quod sermo exterior sonat, & opponitur ei, qui aliud habet in lingua promptum, aliud in pectore clausum. Unde facile perspicimus, quomodo quis dici potest homo verax & fallax. Quemadmodum autem perpetua & indispensabilis illa obligatio, qua tenemur mendacium & fallaciam fugere, & veritatem profiteri, eodem juris vinculo tenemur agere & intendere, quicquid sermone expressimus, neque nihil exteriore sermone proferre, quam id, quod intendere animum induximus, unde viri boni, honesti, probi & veraces dicimur. Patet autem animus ex verbis, ex sermone verborum, itaque enunciatio producit illam obligationem in actum, qua quis agere tenetur, uti verba sonant, sive quod significant, quia verborum significationi conveniens operari & agere, est verum profiteri. Pendet quidem a cujusque arbitrio & voluntate eloqui an silere velit, sed necessitatis est, quoties eloquitur, ut verum dicat, id est, verba cum intentione & mente conveniant, nec mendacii nota sese liberat, quod se alio sensu verba pronunciasse dicat, quam quo alter ea accepit; quippe verborum significationem receptam sequi, non alienam in suo cerebro conflare debet. Veritas tem quamlibet signat suo nomine. Verum mihi videtur, mendacium non solum consistere in disconvenientia orationis vel sermonis cum mente & animi sensu, verum oportet, ut quis etiam habeat voluntatem falsum enunciandi & alterum decipiendi. Itaque duo semper ad mendacium requiruntur; primo ut enunciatio sit falsa & contraria veritati; secundo ut adsit voluntas falsum enunciandi, & pro vero alii obtrudendi: unde Moralistæ nonnulli definiunt mendacium, quod sit significatio vocis cum voluntate fallendi vel decipiendi audientem. Potest quis enunciationem proferre, quam falsam novit, itaque nec ipse eam pro vera amplectitur, neque aliis tanquam veram persuadere animum habet, quamvis falsum quid pronunciet, mendacii tamen notam non incurrit, quia abest animus decipiendi & fallendi audientem, ea, quæ dicit, non intelligentem. Sed quæritur, an non etiam rebus ipsis & factis mendacium admittitur? Et dicendum videtur, quibus signis etiam nutibus, rebus ipsis ac factis, quibus utimur ad mentem nostram alteri significandam, mentiri posse. Unde Moralistæ, mendacium late acceptum, dicunt, esse signum aliquod, exterius repræsentans aliter, quam credit & intendit is, qui utitur eo, quamobrem ad mendacium rediguntur hypocrisis fictio, simulatio, fraus, insidiæ. Huc pertinet Jurisconsultorum dicterium, factis non minus quam verbis, imo fortiorem mentis sensum edi; quare ergo nec iisdem mendacium committeretur? Verum stricte accepto mendacio, convenit solum vocibus, quas ut rerum notas in sermone usurpamus, eam præ cæteris animantibus homini facultatem peculiarem summus rerum Opifex largitus est, ut aliis conceptus animi possit voce & sermone indicare, atque hac ratione societatem & commercia cum sui similibus colere: ejus enim vinculum ratio & oratio, teste Cicerone; si vinculum sit, oportet ut sit vera, sincera, & absque omni fuco & simulatione producta, quæ animi index & interpres esse potest, nisi conveniat cum interioribus animi cogitationibus, atqui societas nequit conservari aut coli, nisi sibi invicem homines suos conceptus suasque cogitationes perspiciant, quod fit oratione & sermone, sequitur, natura ipsa dictante, orationem & loquelam homini datam, ut veritatem in omni sermone profiteretur, utpote quæ nihil aliud est quam cogitationum; sensuum & orationis cum re ipsa consensio, mendacium vero fugeret, tanquam orationis abusum, & societati distrahendæ causam præbens, & ipsi naturæ repugnans, quæ sermonem nuncium cogitationum humanarum esse voluit. Cui accedit, quod inter homines exsuscitat diffidentiam, dum fidem tollat, qua sublata, corruit societatis humanæ fabrica: orationis enim finis primarius respicit maxime societatem, quæ homini cum homine natura intercedit; quippe si sibi tantum natus esset, nihil ea opus, cum quisque sese, etiam tacentem ac mutum, satis intelligat, quod tamen sermo no-

ſter debeat eſſe veritati congruus, id eſt, conſentiens cum animi cogitationibus, ad ejus quoque auctorem referri debet, qui nullum alium in finem homini eloquendi per verba & voces animi conceptus poteſtatem & aptitudinem conferre potuit, quam ut hac ratione veritatem proferret; atqui illa conſiſtit in orationis cum animi cogitatione & intentione convenientia; ergo nunquam alio ſenſu vel alia mente verba & voces enunciare nobis licet, quam qui menti noſtræ conſentaneus; quæ autem ſit mens noſtra, ex verborum ſignificatione per enunciationem ſeu orationem patefacta intelligitur. Ex quibus perſpicitur, altius derivandam mendacii originem & naturam, quam ab humano arbitrio & quaſi pacto & conventione ſuper verborum ſignificatione & uſu facta, ab ipſa natura ſcilicet, ſive ſummo rerum arbitro & moderatore Deo, veritatis fonte, qui, quemadmodum vetuſtiſſimis mortalium linguam infudit, unde paulatim cæteræ derivatæ, quemadmodum ab una familia genus humanum, in tot gentes & nationes diviſum, originem traxit, ita quoque obligationem ipſis impoſuit, ne quid inſidioſe, ne quid ſimulate, ne quid fallaciter eloquerentur: ad illum enim finem deſtinatus ſermonis uſus, quoniam ipſe Deus verus eſt. Atque hæc Dei veritas omnis quoque veritatis origo & cauſa in creaturis eſt. Ab idea enim illa Dei & ſumma ejus voluntate, qua rerum naturas & eſſentias tales vel tales eſſe voluit, talesque intelligit, nihil potuit deflectere, ut inquit ſummus Theologus Franciſc. Burman. *Synopſ. lib.* 1. *cap.* 24. Nec ab ea & nos deflectere oportet, utpote qui naturas & eſſentias eodem modo cognoſcimus taleſque intelligimus, quo nobis revelatæ, atque ab ejuſmodi intellectu denominationes & appellationes, hinc voces, hinc arborum ſignificationes ad rem non tam repertæ, quam quidem cum Ipſius rei idea quaſi innatæ & infuſæ videntur. Quod ſi quis ejuſmodi derivationem & nominum impoſitionem ad poſteros propagatam, tacitam conventionem, quatenus uſu & conſuetudine a poſteris recepta, appellare velit, per me licet. Quod res alias attinet, quibus aliquando loco verborum & vocum ad mentem noſtram exprimendam uti poſſumus, & quoque nonnunquam ſolemus adhibere, circa earum uſum amplior libertas nobis competit, utpote quæ non certam ſemper natura ſua & per ſe, ſed dubiam quandoque & ambiguam, quia pendet ab arbitrio utentis, ſignificationem continent, non imponunt illam neceſſitatem vel obligationem, qua quis tenetur eodem modo & in eodem ſenſu & intellectu iiſdem uti; quippe nullo jure devinctus ſum, ut ad alterius arbitrium ejuſmodi ſigna arbitrariam, ut ita dicam, ſignificationem habentia, in eo ſenſu adhibeam, quem alter ex eorundem uſu poſſet concipere, niſi jus aliquod præcipuum in meas actiones haberet, quo poſſet a me exigere, ut hoc non alio modo eaſdem adhiberem, quo exinde de animi mei ſenſis judicare poſſit; atqui homines in ſtatu naturali ſibi æquales, alter in alterius perſonam vel actiones nihil juris habet, niſi pacto vel conventione ſibi quid juris acquiſiverit, quod ſecus in ſermone, qui verbis & vocibus conſtat certam ſignificationem habentibus per ſe & ſua natura, & proinde mutuam obligationem producunt, qua homines ſibi devincti, iiſdem tanquam ſignis fallere neſciis uti ad animi cogitata ſibi invicem communicanda, ita ut quoties has vel illas voces quis enunciaverit, ex earundem intellectu ſtatim judicare poſſim quid illis denotare & ſignificare voluerit, & proinde fidem adhibere loquenti, rem ſeſe ita habere, ut ſonat ſermo, vel animum habere eadem agendi, præſtandi atque faciendi, quæ elocutus; quod ſi ſecus acciderit, mendacem, fallacem hominem dicimus, utpote cujus aliena ab animi ſenſu oratio. Et quamvis, ut dicere incepimus, circa uſum aliorum ſignorum, quibus animi cogitationes quandoque indicare ſolemus, major libertas, nondum tamen neque hiſce decipere vel fallere licitum, quoties verborum loco adhibemus ad animi ſenſa alteri ſignificanda, qui intelligendi ea & judicandi jus habet, & nobis obligatio incumbit faciendi, ut ille noſtram ſententiam intelligat, ejuſmodi ſimulationes mendacium redolent & ejus naturam imitantur. Unde patet illum, qui pro ſermone aliis ſignis, nutu motuque membrorum utitur, eodem juris vinculo verum dicere adſtringi, quo tenetur ille, qui voces & verba, etiamſi nullum inde nocumentum alter paſſurus, atque ita nobiſcum ſentire videntur ſanioris Theologiæ antiſtites. *Agnoſcimus ſimulationem proprie dictam habere rationem mendacii, cum nihil aliud ſit quam mendacium in exteriorum factorum ſignis conſiſtens*, inquit Revet. *comment. in Exod. cap.* 20. Quamvis enim, ut paulo ante notavimus, facta naturaliter nullam habeant ſignificationem, niſi eam, quam quiſque velit, quoties tamen in locum ſermonis ſuccedunt, cum obligatione animi noſtri ſenſa alteri ſignificanda conjuncta, aliter agere non licet, quam nos acturos alter ex factis intelligit. Unde colligimus, Chriſti exemplum nullius fraudis vel malitiæ aut mendacii nota adſperſum. Finxit vel ſimulavit ſive ſpeciem præ ſe tulit Chriſtus ſe iturum longius, nulla hic obligatio, qua tenebatur Chriſtus diſcipulis ſignificare quo uſque progredi habebat animum: factum enim hoc erat a certæ ſignificationis vinculo omni modo liberum, poterat uſurpari ad ſignificandum quod libuit, quemadmodum cætera omnia libera, quod comites ex eo aliam conceperunt opinionem, quam intendit Chriſtus, non ex Chriſti perſuaſione, ſed eorum pependit arbitrio. Deſcribere placet, quæ Auctor noſter commentatus ad hunc locum: *Dico igitur facta naturaliter nullam habere ſignificationem, niſi eam quam quiſque velit: nam ex inſtituto ſignificationem non habent, niſi ea facta, quæ lege divina aut humana, ſub qua etiam pacta comprehendo, ad certam ſignificationem reſtringuntur, & proinde alio ſignificatu uſurpari licite non poſſunt. Cætera omnia libera ſunt a cer-*

ta significationis vinculo, etiamsi plerumque soleam ad hanc aut illam rem significandam usurpari. Exempli causa : fuga solet quidem plerumque ut pavoris indicium accipi; attamen etiam non paventi fugere licet; Circumcisio solet accipi ut nota se obligandi Judaicis ritibus; aliter tamen eam usurpavit & recte Paulus, cum Timotheum voluit circumcidi. Ita progredi passus aliquot (quod hic fecit Christus) corpusque in gressum componere, quamquam itineris ulterioris propositum significare soleat, licite tamen usurpatur etiam extra tale propositum, quia actus talis ad quem unusquisque naturaliter jus habet, neque ulla lege ad illam significationem est adstrictus. Sed objicit sibi Auctor, quod forte aliquis dicturus, si non ex parte materiæ, scilicet ipsius actus vel facti, certe ex parte formæ, id est, intentionis, esse vitium. Hoc enim agi, ut, qui id videt, decipiatur opinando. Verum id negandum arbitratur. Nam quod hic intenditur a Christo est major utilitas spectantium, neque talis opinatio ex tali actu spectato inevitabiliter sequebatur : poterant enim opinari & aliud quippiam. Ponamus sane scisse eum aliter illos quam res habebat opinaturos, nec impedisse: nihil in eo vitii est, si quis sciat nec impediat quod impedire non tenebatur. Hic autem Christus non tenebatur hoc impedire, quia id impediri illorum non intererat, imo ipsius intererat non impediri. Erat hæc simulatio Christi instructionis & explorationis, quæ omni vitio caret, ut inqniunt Theologi, quemadmodum & ea quæ fit cautelæ & industriæ causa, quæ in stratagematibus bellicis magnum quandoque usum præstat, & a Deo etiam approbatur, de qua *Jos.* 8: 5, 6, 7. Simulabat Christus se velle ulterius progredi, non ad fallendum discipulos, sed ad eos explorandos, an flagrarent desiderio sui retinendi. Potest etiam dici, Christum ulterius progredi in animo babuisse, & progressurum fuisse; nisi precibus discipulorum retentus fuisset, quam interpretationem Auctor ibidem approbare videtur. Altera tamen responsio ratione non destituitur. Quod circumcisionis actum attinet, poterat tunc temporis circumcisione libere uti Apostolus, quia erat actus per se indifferens, aliud quid intendit Apostolns, quam id, quod ex illo actu opinabantur Judæi, quod perperam factum Pauli interpretabantur, quasi eo significare vellet, circumcisionis præceptum nondum abolitum & proinde adhuc obligare Israëlis posteros, præter intentionem Apostoli accidit, utpote qui novissime Petro in faciem restiterat Antiochiæ, dum circumcisioni videbatur nimis favere, *Galat.* 2. 3. sed prudenter hac ceremonia usus est Apostolus alium in finem, scilicet, ut Judæi conversi, qui hisce ceremoniis pertinaciter adhuc addicti, in fide continerentur, tum etiam qnia sperabat Timothei opera multos ex Judæis nondum conversos ad Christum posse converti, quorum nonnulli rigidioribus illis sententiis occupati consuetudinem sermonemque ejus declinaturi fuerant, si scissent incircumcisum. Perperam autem statuit Auctor quasi malum erroris inde secutum fuisset: nulli enim errori causam præbuit, sed eludebat hac ratione opinionem, quam sibi de necessitate circumcisionis fingebant Judæi. *Paulus Timotheum circumcidit, ut circumcisionem circumcisione expugnaret*, inquit Chrysostomus.

IX. 1. Gravior est disputatio de illis notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est, vir bonus, Proverb. XIII: 5. *Falsiloquentiam & verbum mendax amove a me*, Proverb. XXX: 8. *Perdes loquentes mendacium*, Psal. V: 7. *Ne mentimini alter alteri*, Coloss. III: 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter Philosophos & Poëtas qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles:

Aliena vero proloqui nunquam decet:
At vera certam si cui pestem ferunt,
Huic danda venia est si facit quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animitus sapit:

Aristoteles dixit: καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δὲ ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.*

2. Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum

mum in sacris litteris exempla laudatorum hominum sine reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem*, *latebrosam tractationem*, *disputationem inter doctos alternantem* (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat.

3. Inter Philosophos aperte hinc stant Socrates & discipuli ejus *Plato* I.
Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & si Plutarcho ac Quintilia- & II.
no credimus, Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & & V. *de rep.*
quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristote- *Xenoph.*
les, cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi potest communiter, si- *quarto. Socrat.*
ve re spectata sepositis circumstantiis. Interpres autem ejus Androni- *Plut. de*
cus Rhodius de Medico apud ægrotum mentiente sic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπα- *Stoicorum con-*
τεὼν δὲ οὐκ ἔστιν: *decipit quidem, at deceptor non est*: Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει *trar.*
τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν: *non enim propositum sibi habet decipere, sed* *Quint.* XII. I.
servare ægrotum. *Nic.*

4. Quintilianus, quem dixi, hanc ipsam partem defendens, ple- VII. 3.
raque esse ait, quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant, IV. *Nic.* 8.
vel turpia. Diphilus,

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

Respondet Ulysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *Nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum Odysseæ: ψεύσεται κατὰ καιρὸν ὁ σοφὸς: *mentietur sapiens re urgente*: ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

COMMENTARIUS.

Diximus paulo ante, stricte acceptum mendacium convenire solum vocibus, quas ut rerum notas in sermone usurpamus; posse etiam fieri mendacium nutibus & gestibus, superius diximus, scilicet, quoties hisce utimur vice verborum. Quamobrem Moralistæ plerique nomine locutionis comprehendunt omnem significationem, sive verbis fiat, sive gestu, sive alia ratione, modo tanquam signis ad animi sensa significanda utimur, & proinde certam significationem illis imponere volumus, ut alter nobis fidem habeat. Quæritur autem, an aliquando hisce signis, vocibus imprimis ad aliquid aliud significandum uti liceat, quam intus credimus & intendimus, & proinde, an mentiri quandoque licitum, disputatur. Multa contra mendacium, tum in Sacris literis, quæ cuique notæ, tum etiam apud profanos scriptores, occurrunt: *Labia mendacia esse abominationem Domino*, testatur Regum sapientissimus, *Proverb.* 12. 22. *Noli velle mentiri omne mendacium, Ecclesiastic.* 7. Eadem est communis omnium Theologorum & Canonistarum opinio, nunquam esse licitum mentiri. Fuse id docet Augustinus libris duobus ad *Consentium*, quorum alter *de mendacio*, & alter *contra mendacium*: omne enim mendacium per se malum. August. *Enchirid. ad Laurentium cap.* 22. *Omne*, inquit, *mendacium, ideo dicendum est, esse peccatum, quia homo non solum quando scit ipse quid verum sit; sed etiam si quando errat & fallitur sicut homo, hoc debet loqui quod animo gerit, sive illud verum sit, sive putetur & non sit. Omnis autem qui mentitur contra id, quod animo sentit,*

loquitur

loquitur voluntate fallendi. Et utique propterea sunt instituta, non per quæ se invicem homines fallant, sed per quæ in alterius quisque notitiam, cogitationes suas proferat. Verbis igitur uti ad fallaciam non ad quod instituta sunt, peccatum est. Quam rationem etiam adfert Aquinas 2.24.110. *Voces*, inquit, *naturaliter sunt signa intellectus, innaturale igitur & indebitum quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente.* Unde Philosophus Ethnicus concludit Aristot. *Ethic. lib.* 4. *cap.* 2. *Omne mendacium esse per se pravum & fugiendum. Dicere, aliqua mendacia esse justa, est dicere, aliqua esse justa peccata, & per hoc aliqua justa esse, quæ injusta sunt*; inquit August. *cap.* 15. *contra mendac.* Et Gregor. *moral. lib.* 18. *cap.* 4. *Omne mendacium iniquitas est, quia ab æquitate discrepat, quicquid a veritate discordat.* Turpissimum apud Persas habebatur, mentiri, teste Herodoto lib. 1.

Et Phocylides:

Mendacia noli dicere, sed vera omnia loquere.
Noli aliam in corde occultare sententiam, & aliam proferre.

Et Homer. *Iliad.* Δ.

Ne mentiaris cum scias vera dicere.

Et Menander Comicus Poeta:

Profecto intolerabilis res est, mendacia loqui. Hinc viris bonis & honestis nihil magis detestatum atque exosum, quam mendacium, unde in turpissimis semper habitum illud objici viro gravi & honesto, *Quid miserius est homini libero, quam vocari mendacem*, Sophocles Trachiniis. Hæc nota inuritur Cretensibus apud Callimachum, quod *semper mendaces*, *hymn. in Jovem vers.* 8. Mentiri quandoque licitum, tum Sacræ Scripturæ exemplis, tum quorundam Patrum auctoritate confirmare nituntur, quem in finem adferunt exempla multa sanctorum Virorum, qui, exigente necessitate, non solum dissimularunt veritatem, sed etiam ea dixerunt, quæ a veritate aliena noverant. Qualia occurrunt multa in Genesi, in Patriarcharum historia, ut Abrahami, Isaaci, Jacobi, Josephi, obstetricum in Ægypto. Nec defuere Patres, qui putaverunt licitum quandoque mendacium, quoties scilicet videtur necessarium ad evitandum grave aliquod incommodum vel damnum, aut obtinendum majus bonum: atque hanc in opinionem adductum Origenem patet ex ejusdem scriptis in 6. *Stromatum*, ubi approbat sententiam Platonis, quam tuetur *lib.* 3. *de Rep. Deo quidem indecens & inutile esse mendacium; hominibus vere quandoque utile & necessarium, ut eo, tanquam medicamento, utantur.* Eandem quoque sententiam approbare videtur Chrysost. *lib.* 1. *de Sacerdotio.* Hieronymus, Theodoretus aliique plures. Imo adeo communis hæc olim fuit sententia, ut pene omnibus videretur, *quod, ubi nemo læditur, pro salute mentiendum*, uti testatur Augustinus *quæst.* 68. *in Levit. Mendacio utendum esse quasi hellebore, ad discrimen aliquod magnum depellendum*, inquit Cassianus. Verum hisce objectionibus reponimus, primo quod sanctorum Virorum exempla nobis imitari licet, quatenus cum voluntate divina consentiunt: fuerunt enim homines, uti & nos, & proinde non vixerunt absque peccato: septies enim cadit justus uno die, nec desunt exempla sanctorum Virorum, qui gravissima admiserunt peccata. Leges divinæ nobis agendorum norma sunt, non exempla, si cum legibus non habent convenientiam. Quod vero obstetrices & Rahab meretrix remunerationem acceperunt a Deo, non eo factum, quia mentitæ, sed ab una parte propter amorem erga populum Dei, & fidem erga homines, quos hospitio exceperat: pietatem & misericordiam erga infantes ab altera. *Non est in eis remunerata fallacia, sed benevolentia, benignitas mentis, non iniquitas mentientis*, ut inquit Augustinus *de mend. cap.* 15. Optime monet idem, quod, *quando similia facta vel exempla legimus in Scripturis Sanctis, non quia facta credimus, ideo facta credamus, ne violemus præcepta, dum passim sectamur exempla.* Item: *Constat, quod non omnia, quæ a sanctis vel justis Viris legimus facta, transferre debemus in mores: sed etiam hinc discere, quam late pateat, & ad quos usque perveniat, quod Apostolus ait; Fratres etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, instruite ejusmodi in spiritu lenitatis.* Distinguenda semper virtus actionis a vitio & nævo ei adhærente & modo quo fit, ut ajunt Theologi. Cui accedit, quod, cum mendacium sit per se & sua natura malum, nulla ratione fieri possit bonum vel licitum, etiamsi finis, cujus obtinendi causa adhibetur, sit bonus; quippe, ut paulo ante dicere incepimus, non sunt facienda mala, ut inde bona eveniant; finis bonus quærendus mediis licitis, nec ullæ circumstantiæ externæ possunt mutare rem per se malam, ut ajunt Theologi.

Th. 2: 2. qu. 110. art. 1. in resp. Gell. xi. c. xi.

X. 1. Tam dissidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium sumimus quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernuntur: sed de eo agimus quod scienter profertur cum significatione, quæ mentis conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur, sunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat,

ſtimat, ſed qui dicit rem veram quidem, ſed quam falſam putat, mentitur. Significationis ergo falſitas id eſt, quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui conſequens eſt cum vox aliqua aut ſermonis complexio eſt πολύσημος, id eſt, plures uno ſignificatus admittit, ſive ex vulgi uſu, ſive ex artis conſuetudine, ſive ex figura aliqua intelligibili, tunc ſi animi conceptus uni iſtarum ſignificationum congruat, non admitti mendacium, etiamſi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.

2. Verum quidem eſt talem locutionem uſurpatam temere non probandam: ſed poteſt ex accedentibus cauſis honeſtari: puta, ſi id pertineat ad erudiendum eum qui curæ noſtræ eſt traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipſe Chriſtus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noſter dormit*, quod Apo- *Joh. XI: 11.*
ſtoli accipiebant tanquam de dormitione ſomni diceretur. Et quod
de Templo inſtaurando ipſe dixerat, intelligens hoc de ſuo corpore, *Joh. II: 20, 21.*
Judæos ſciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apo- *Luc. XXII: 30.*
ſtolis adinſtar Phylarcharum apud Hebræos ſedes eximias & regi pro- *Matth.*
ximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris *XXVI: 25.*
regno, ſatis ſciviſſe videtur non aliter hoc ab illis accipi, quam de *Act. I: 6.*
regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe ad ipſum momentum Chriſti ad cœlum aſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent qualem afferri par erat. Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vi- *Tac. Annal. XI.*
tellio, cui Narciſſus inſtabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: ſed non ideo pervicit, quin ſuſpenſa & quo duceretur inclinatura reſponderet. Dictum Hebræorum huc pertinet: אם ידע אדם להמור את דבריו כוטב ואם לאו ישתוק; *ſi quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus, taceat.*

3. Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile ſit, ſed & improbum, puta, cum Dei honos, aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura, exigunt, ut quod animo cogitatur, omnino pateſiat: ſicut in contractibus diximus id aperiendum, quod natura contractus intelligitur exigere: quo ſenſu non incommode accipi poteſt Ciceronis illud, *tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, deſumptum ex ve- *Demoſth. in Leptinem.*
teri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν; quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo a mendacii notione idipſum jam excluſimus.

COMMENTARIUS.

QUoniam, ut ſtatim annotavimus, mendacium ex ſua natura peccatum eſt, & non poteſt eſſe niſi malum, ſequitur nulla ratione bonum vel licitum fieri poſſe, & proinde fruſtra mihi elaborare videtur Auctor, ut diſſidentium ſententiarum aliquam conciliationem reperiret. Largior vel ſtrictior mendacii acceptio neutiquam hanc conciliationem pariet. Quippe,

pe, ut optime inquit Zeiglerus, quod ex sua natura vitiosum & malum, nunquam potest tam late capi, ut sub eo comprehendatur res licita. Nullus dubito, quin Auctor mihi concessurus, mentiri, & verum dicere, sibi e diametro esse opposita, alterum sub notione mali, alterum sub notione boni, utrumque habens necessitatem moralem, ex natura utrinsque profluentem, hoc obligationem parit, qua tenemur illud in sermone fugere, hoc agere, ita ut in eodem loco vel una sede morari nequeant. Sed hæc duo extrema, quæ nullum habent intermedium, quemadmodum nec inter virtutes & vitia datur aliquod tertium, ita ut si vel minimum a virtute deflectamus, vitium contrabimus: actiones enim, quæ ab homine proficiscuntur, alterutrius vocabulo comprehenduntur. Idem in sermone obtinet, ita ut oratio nostra vel vera vel falsa esse debeat, ideoque vel sub mendacii, vel veritatis vocabulo, comprehendi debeat, continens moralem turpitudinem, & proinde illicitum, vel bonitatem & semper licita. Non inficior mendacium consistere in mentis cum oratione discrepantia, sive significationis falsitate, sed etiam affirmo hac significatione sumpto mendacii vocabulo, per se & sua natura semper illicitum, tum etiam consequentiam, quam ex illis præmissis format Auctor, approbare nequeo, quasi sermo ambiguus non mendacii nomine venire posset, quia non discrepat mens ab oratione: omnis sermo illicitus, qui ad alterum dolose circumveniendum & fraudandum adhibetur, in quo formale mendacii consistit, quamobrem sub mendacii vocabulo recte potest comprehendi. Nullæ circumstantiæ ambiguitatem fallacem licitam reddunt. Fallacem voco, quia ea utimur ad decipiendum sive fallendum proximum; quippe volunt æquivocationum patroni, licere in certis casibus cum proximo agere, ut ad ipsius mentem non respondeamus; sed ita ludamus verbis ambiguis & æquivocis, ex quibus apud nos intelligamus quidem veram enunciationem, sed ei, cum quo nobis res est, verba demus, ex quibus novimus eum contrarium intellecturum, nec aliter posse. Quid hoc aliud quam mendacium admittere, quamvis respondeat animi conceptus uni istarum significationi, adest tamen animus eum, ad quem sermonem dirigimus, per ambiguitatem verborum decipere, & in eo excitare intellectum a sensu & mente nostra alienum. Nihil enim interest, *utrum simplici mendacio, an per ambiguum sermonem me decipias*, inquit Pufend. *lib. 4. cap. 1. præsertim, cum ambiguus sermo, siquidem proposito tuo debet inservire, ita sit conformandus, ut popularem magis sensum ego arripiam, abstrusior & minus frequens tuis cogitatis respondeat. Aliter si uterque significatus æque est dominans, nemo facile erit tam supinæ negligentiæ, quin interroget, in quam partem dictum illud accipi velis?* A mendacii itaque crimine haud absolvendum puto, qui sermone ambiguo ea mente utitur, ut vera animi sensa sub hoc quasi velo tegere posset, & in altero, quicum sermonem habet, ingenerare opinionem alienam a suis animi cogitationibus, ipse Auctor talem locutionem temere usurpare dissuadet, quoniam proxime ad mendacium accedit, imo sub eo merito comprehenditur; quippe, si ejusmodi locutio omni prorsus mendacii vel fallaciæ nota caret, cur non omni rempore, loco & casu ea uti licitum? atqui certis tantum casibus absque mendacii vel fallaciæ nota ejusmodi sermonis usum approbat Auctor, scilicet, accedentibus causis quibusdam, quæ vitium locutioni alias adhærens tollunt, quales casus ponit Auctor. Verum paulo ante diximus, quod nullæ circumstantiæ possunt rem per se & natura sua malam mutare. Mendacium semper est mendacium, quia sua natura malum, & proinde semper illicitum. Quemadmodum scriptum mendax non mutatur veritatem a lectore, sic nec mendax assertio ab auditore, ita nec personæ qualitas aut conditio, quicum nobis res est, neque locus vel tempus, nec res alia mutare possunt naturam actus, in quo consistit mendacium. *Itaque, quamvis nobis res sit cum tyrannis, cum latronibus, aut non respondendum, aut, si respondeamus, major habenda est veritatis ratio, quam vita nostra vel aliena*, ut inquit Rivet. *in decal.* Quamobrem non erubesco erroris insimulare Pufendorfium, qui statuit cum quibusdam Moralistis: *Si cui animi sensa omnino indicare non tenebar, ubi silentio defungi non licet, nihil prohibere, quo minus falsam opinionem pro simplici ignorantia propinem, si præter errorem istum nullum aliud consequitur damnum, quo ipse indignus est.* Verum quidem, neminem teneri totam mentem suam aperire, etsi verum sit, quia tamen tenetur mendacium fugere, debet vel denegare responsum, aut si respondeat, vere & simpliciter respondere, & ad mentem interrogantis, non attenta illa distinctione, an jure rogati vel contra jus. Cuivis competit jus interrogandi alterum, atque etiam exigendi responsionem veram, si respondere non denegat; verum non habet quisque facultatem cogendi alterum invitum, ut ad interrogationem respondeat. Obligatio verum dicendi in omni sermone non ab humana conventione vel jure hominum ab arbitrio & voluntate originem ducente, derivanda; sed divina voluntate petenda, quæ eum in finem homini loquendi facultatem dedit, ut ore suo verum enunciaret: imo profluit hæc obligatio quasi ex ipsa divina essentia, cujus ad imaginem conditi, quæ, cum ipsa veritas, ita quoque ad ejusdem exemplum veraces esse nos oportet, non solum ore, sed & mente ac animo; quippe in convenientia unius cum altero consistit veritas, ut jam annotavimus; hæc autem obligatio immutabilis & indispensabilis, quamobrem nulla causa, nulla personæ conditio aut qualitas, nulla loci vel temporis mutatio aliquo modo dissolvere potest illud vinculum, quo tenemur semper & ubique animum in lingua promptum habere, id est, veritatem liquido absque ullo dolo profiteri & dicere, quocunque in statu, loco, conditione positi, sive ju-

re

re sive contra jus interrogati. Quemadmodum autem Deus semetipsum abnegare non potest, ita nec permittere homini, qui ad suam imaginem conditus, ut vel minimum a veritate discedat, & proximum suum fallat, imo etiamsi nullum inde sentiat damnum, attamen necessitas verum dicendi, qua homo est, ei incumbit, imo non loqui duntaxat exteriore sermone, sed etiam voluntate & affectu. Ubi vero ista voluntas & affectus, quoties quis sermone ambiguo tanquam velo ad animi sensa tegenda utitur atque causam præbet errori & falsæ opinioni, in quam alter ex sermonis ambiguitate incidit. Quid opus ambiguitate, quoties liquido & absque verborum fuco nudam veritatem dicere & profiteri possumus. Hinc etiam & simplicem sermonem nobis Christus commendat, quod ex naturæ lumine etiam Ethnici perspicere potuere. Unde Cicero quod verum simplex sincerumque sit, id naturæ hominis esse aptissimum. Ab hac simplicitate naturæ humanæ propria recedunt impostores, sophistæ, ambigui sermonis, ad fallendum & decipiendum proximum, artifices callidi & astuti. Verum forte quis respondet, verba esse mentis indicia, ad veritatem igitur sufficit si menti dicentis respondeant etsi non respondeant menti interrogantis, mendacium non admitti videtur cujus oratio vel significatio verborum cum mente & intentione convenit; atqui in sermone ambiguo mentis conceptus congruit significationi; ergo. Verum quid juvat, verba nobis vera esse juncta cum mentis nostræ sensu, si nihilominus per ea effectum falsitatis intendamus, qui est fallere proximum, & in errorem eum deducere. Rivet. *dict. loc.* Imo vero mendacii nomine recte venit; quippe si significationis falsitatem, id est, dissensum cum mente, ad communem mendacii naturam requirat Auctor, re vera mendacium admittit, qui verba ambigua enunciasse illa in significatione videri vult, in qua alter ea accepturum perspicit, cum tamen aliam in pectore clausam habet, unde mentis & orationis discordia, mendacii primarium requisitum, in quo ejusdem natura, ut ipse statuit Auctor, potissimum consistit. Quod attinet exempla quæ adducit Auctor noster, non obstare mihi videntur. Concedo facile & Auctori & Pufendorfio, omni vitio carere ambigue aut obscure loqui ad eum quem informare, aut cujus profectus explorare vis; si hic finis magis isthoc modo, quam per apertum sermonem queat obtineri: abest enim hic animus fallendi discipulum, per ejusmodi explorationem non fallere sed potius cavere fallaciam intendit: nos enim sermonem habemus de ambigua oratione cum animo fallendi conjuncta, & contra conscientiam prolata. Non omnem enim damnamus ambiguum sermonem, sed eum, qui proficiscitur ex animo alterum fallendi & decipiendi parato: si enim nulla in sermone & convictu hominum ambigua locutio licita esset, præstaret obmutescere quam eloqui. Quemadmodum non mentitur, qui dicit rem falsam, quam veram existimat, quia abest voluntas & animus falsum enunciandi & decipiendi, ita qui ambiguo sermone utitur absque voluntate & consilio fallendi, omni crimine vacuus: quod enim actum vitiosum reddit est animus & voluntas peccati proprium subjectum. Sic, qui dicit rem veram, quam falsam putat, mentitur, quia animus & voluntas mendacium admittendi adest. Ambiguus sermo non illicitus, nisi quatenus abutimur, ut eo falsum pro vero obtrudamus proximo. Vitium igitur vel peccatum consistit in animo & intentione ejus qui loquitur ambigue vel obscure, & eatenus mentitur, si non directe, saltem indirecte, imo directe eo sensu, de quo statim disputavimus, admittit enim id, in quo crimen & peccatum consistit, id est, intendit proximum fallere & decipere ac in errorem deducere, atque ita sermonis usum in abusum convertit; nihil autem huic simile occurrit in casu de quo disputavimus. Sic quandoque perspicimus quidem illa, quæ dicturi, plures uno significatu admittere, attamen eloquimur, persuasi in eadem significatione accepturum, quæ animi nostri conceptui congruat, idque eo magis confidimus, quia eadem significatio magis propria & congrua subjectæ materiæ, de qua sermo, atque illa, quam alter conceptui nostro attribuit; quod si aliter evenit, id imputandum vel stoliditati, vel sæpius præcipiti & nimis festivo judicio ejus, quem alloquimur; non mentiri videmur cum in sensu vero & maxime proprio, quem verba faciunt, accipiamus, nec facimus injuriam his, quibuscum loquimur, quoniam ipsi etiam possunt accipere in eodem sensu, in quo nos loquimur: quod si in alio accipiant, sibi imputent: nos enim jure nostro utimur, cum non obligamur ad eloquendum in eo sensu, ad quem ipsi verba accipiunt, alium sensum habentia secundum nos. Azor. *instit. moral. p.* 3. *lib.* 13. *cap.* 3. Huc referri potest exemplum quod Christus ipse dedit *Joh.* 11. *vers.* 11. cum diceret: *Lazarus amicus noster dormit.* Non fugiebat Christum, cui omnia mentis arcana & cogitata suorum discipulorum nota, Apostolos de somno naturali verba sua interpretaturos, tum etiam id quod de templo instaurando prædixerat, in significatione aliena a mente sua accepturos, nihilominus usus est locutione ejusmodi, quæ occasionem præbuit errori, in quem incidebant Apostoli, verum sibi imputent; si diligenter Christi verba & sermonem examinassent Apostoli, facile percipere potuissent verum ejus sensum; idque eo magis, quia non inusitatus hic loquendi modus; Hebræi mortem molliore somni vocabulo indicabant, quem Horatius *perpetuum soporem* appellat, unde sepulcreta *κοιμητήρια cœmeteria* vocantur, quod mors nostra dormitio quædam sit, e qua simus novissimo die excitandi. Huc pertinet illud:

Stulte, quid est somnus gelida nisi mortis imago?

Ipse Auctor noster *in annotat. ad Evang. Joh. cap.* 11. *vers.* 11. Sed si ὑπνόω in somnum dari, Hebræis erat mori; nihil a consueto sermone abiit Christus, cum dixit ἐξυπνίζειν a

somno

somno excitare, pro a morte ad vitam reducere. Quod alterum loquendi modum attinet, iste quidem ambiguus, quippe & de ædificiis dicitur excitare. In hunc sensum usurpatum videre est apud Suetonium in Caligula: *Et indicium victoriæ altissimam turrim excitarunt.* Sic & apud alios classicos auctores *excitare urbem.* Verum in quo sensu noster Servator usurpabat, facile intellexissent Apostoli, si diligenter attendissent & verba & gestus: nonnulli enim Interpretes statuunt, cum hæc verba enunciaret, *Solvite templum hoc*, digito tetigisse corpus suum. Sane verba ejusmodi demonstrationem indicare videntur. Unde Lud. Capellus: *Christus cum hæc diceret, non templum lapideum, in quo ipse cum Judæis erat, sed seipsum digito intento videtur omnino demonstrasse*, sicuti cum infra 6. 50. Capernaitis dicebat: ὗτός ἐςιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τῦ ὐρανῦ καταβαίνων, digito pariter demonstrabat. Sed notandum, quod casus extare potest, quo ab omni prorsus ambiguitate, etiam illa, quæ vitio carere diximus, in sermone vitare debemus; scilicet, quoties arctior quædam obligatio nobis necessitatem imponit, ut animi cogitata, quantum fieri potest, liquido exponamus, aut omnis prorsus erroris occasio tollatur, in quem proximus posset incidere; ejusmodi obligatio imposita quibus cura incumbit providere, ut salutis quærendæ & obtinendæ veram rationem cognoscant, quibus eam monstrare muneris sui, quo funguntur, ratione tenentur, uti Pastores & divinorum oraculorum publica auctoritate Interpretes constituti. Simplicissimum docendi genus ad erudiendum salutis & veritatis mysteria indoctum & imperitum vulgus aptissimum: levissimus enim error in hisce, quæ animæ salutem spectant, periculi plenus, quamobrem summa cura & diligentia adhibenda, ne ejusmodi erroribus præbeatur occasio; idem charitas exigit a quovis ratione proximi, quem pari amore, quo erga nosmetipsos affecti, amplecti tenemur, & proinde ejus salutem non secus atque nostram quantum valemus procurare devincti, summa ope niti nos decet, ne, dum ipsi aditum ad illam adipiscendam aperire conamur, ambiguo sermone vel verborum fuco utamur, qui aliquo modo proximum a vera & recta salutis & veritatis via seducere posset. Neutra vero obligatione Christum devinctum putamus, alium, quam usus est, loquendi modum adhibere, ad evitandum errorem, in quem forte incidere possent Apostoli, in aliam partem accepturi sua verba, non agebatur hic de salute per fidem in Christum obtinenda, & proinde nec Pastoris nec Doctoris, cujus est media ad illam adipiscendam docere & interpretari munus, ut clariorem & magis liquido loquendi modum exigebat, ne errori exponerentur, qoem facile evitare potuissent, si diligenter sermonem & verba attendissent. Sed diligentius hæc Theologis examinanda relinquimus, & Casuistis, qui ex professo hanc materiam tractare solent, ad illorum castra lectorem remittimus, cui fortasse non satisfaciunt, quæ de hac quæstione delibavimus.

XI. 1. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur, ut quod dicitur, scribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum sensum qui a mente proferentis discrepet. Huic autem notioni laxiori strictior mendacii, qua naturaliter illicitum est, significatio differentiam aliquam propriam adjiciat necesse est, quæ, si recte res inspiciatur, saltem secundum communem gentium existimationem, nulla videtur alia dari posse præter repugnantiam cum jure existente ac manente ejus ad quem sermo aut nota dirigitur: nam sibi neminem mentiri, ut maxime falsum proferat, satis constat. Jus hic intelligo non quodvis & rei extrinsecum, sed quod proprium sit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil est aliud quam judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere, quasi pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim nec alia est mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, simul atque sermone notisque similibus uti instituerunt, nam sine tali obligatione inane fuisset tale repertum.

2. Desideramus autem ut quo tempore sermo fit, jus illud subsistat ac maneat: fieri enim potest ut jus quidem fuerit sed sublatum sit, aut tollatur ex alio jure superveniente, sicut debitum acceptilatione aut conditionis cessatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus sit quicum loquimur, non alterius; sicut & in contractibus injustitia

ſtitia non naſcitur niſi ex læſo jure contrahentium. Huc forte non male referas, quod veriloquium ad juſtitiam refert poſt Simonidem Plato, & quod mendacium, illud vetitum, ſacræ literæ ſæpe deſcribunt teſtimonio ſive elocutione adverſus proximum, & quod ipſe *Lib. 1. de Repub.* Auguſtinus in mendacii natura conſtituenda ponit fallendi voluntatem. Et Cicero quæſtionem de veritate eloquenda referri vult ad juſtitiæ fundamenta. *1. Off.*

3. Tolli autem videtur poſſe jus quod diximus, ſicut conſenſu ejus quicum agimus expreſſo, ut ſi quis prædixerit ſe falſa dicturum & alter permiſerit, ita & tacito æquave ratione præſumto, aut oppoſitione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis ſuppeditabunt illationes quæ ad concilianda ſententiarum ſupra deſignatarum diſſidia non parum valituræ ſint.

COMMENTARIUS.

HAud ſaniori de mendacli natura doctrinæ, quam io præcedentibus §§. tradidimus, conveoire mihi videntur, quæ Auctor io hoc §. de ſtrictiori mendacii ſignificatione tradit, communocm in eo conſiſtere ſtatuit, ut quod ſcribitur, notatur, innuitur, aliter iotelligi oequeat, quam in eum ſenſum, qui a mente proferentis diſcrepat. Sed egregie mihi videtur falli Auctor & cum eo Puſendorſius, ſtatuens mendacium in communi ſive largiori hac ſignificatione non eſſe naturaliter illicitum, & proinde neceſſitate exigente aliquando licite uſurpari poſſe, qualem illationem ex iis, quæ ſeqnuntur, facile deducere poſſumus. Strictiori eoim meodacii ſignificatione contineri moralem ejuſdem turpitudinem affirmat, ſtrictiorem autem ſignificationem derivat a repugnantia cum jure exiſtente ac manente ejus, ad quem ſermo aut nota dirigitur. Igitur ſublato hoc jure falſum loqui, docere & circumvenire ſermone proximnm, mendacii crimine vacat. Hoc jure intelligitur judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus cum colloquuotur debent, ac quaſi pacto quodam tacito judicantur; quod videlicet homines a rerum primordio convenerint, ut inter ſe ſine fuco ac fallacia colloquerentur, nec ſibi mutuis verborum aliorumque ſignorum præſtigiis erroris neceſſitatem objicereot. Veritatis proinde naturam in convenientia ſermonis cum pacto vel couveotione humana, obligationem ad veritatem loquendam induceote; mendacii vero proprie dicti in repugnantia cum pacto & jure exiſteote ac manente ejus, ad quem ſermo vel nota dirigitur, collocant. Unde variæ illatiooes profluunt, quas in ſequentibus §§. proponit Auctor; ſi mendacii proprie reum non eſſe potat, qui infanti vel amenti aliquid falſi dicat: quemadmodum hi rationis, ita quoque pacti iocapaces, & proinde nullum jus cum his intercedit vi pacti interpoſiti, quo vera ipſis loqui tenemur: ceſſat enim obligatio dicendi verum ceſſante pacto, ſublata cauſa effectus tollitur. Nec non vel ratione tertii, ad quem ſermo dirigitur, mendacium non admittitur, etiamſi ille falſam inde hauriat opinionem, & quæ ſunt ejuſmodi aliæ, quas ſuo loco examinabimus. *Atque ita decumanam ad mentiendum vel ſaltem ne de nomine rixari videamur, contra mentem & oppoſiti conſcientiam loquendi, falſumque, quoties obligatio tacito & communi humani generis pacto ſuſcepta ceſſet, ſignificandi aperiunt*, inquit celeberrimus Theologus Joh. Henr. Heideggerus; *Unde vero*, pergit, *conſtitit Grotio, quibus conditionibus primi mortales inter ſe convenerint, ne mutuis ſermonibus ad fallaciam uterentur? quos pacto ſuo cancellos circumſcripſerint? quos limites fixerint, ad quos, nec ulterius, dicendæ veritatis obligatio pertineret? quis mente captos? quis hoſtes? quis injuſte vel otioſe interrogantes exceperit, ut eos, quoties liberet, falſis locutionibus in fraudem inducere licet.* Nos vero ab eadem cauſa, a qua loquendi facultatem & linguæ originem, qua nobis invicem animi ſenſa aperiremus, derivamus, obligationem quoque deducimus, quæ nobis neceſſitatem imponit vera loqui, quem io finem oratio oobis conceſſa, a quo recedere nobis nentiquam licet, quoniam, nt paulo ante annotavimus, ejuſmodi finis profluit ex ipſa natura divina: cum enim Deus ſit ipſa veritas, idque neceſſarium attributum eſſentiæ ſuæ, etiam neceſſum, ut a nobis exigat obligationis iſtius complementum, quod conſiſtit in ſermone vero & ſimplici, abſque ullo fuco aut fallacia, quæ Deo exoſa, quia repugnat eſſentiæ ſuæ, & proinde obligatio ſemper & ubique eundem producit effectum, nullam diſpeoſationem admittit, quemadmodnm divina natura, ejuſdemque attributa, omnis mutationis expers, ita quoque oullam pati poteſt ejuſmodi obligationem, quæ

ex eadem immediate descendit, & ob communicationem divinæ imaginis homini naturalis, quamobrem nec tempus, vel locus, aut status, vel conditio adveniens, vel ullus casus fingi potest, quo cessaret obligandi causa. Hinc alii veram mendacii vetiti causam ex ipsa rei natura derivant, quia habet in se moralem turpitudinem, veritas vero moralem rectitudinem; illa turpitudo consistit in repugnantia actionis cum imagine divina, hujus rectitudo in convenientia cum eadem; atqui eidem conveniens & congruum debeat esse, quicquid suscipimus vel agimus, sequitur mendacium semper fugiendum, contra veritatem sectandam, cujusmodi ratiocinatio nos docet, obligationem, qua verum loqui & mendacium fugere tenemur, perperam a pacto & conventione humana mutationi obnoxia derivari: atque proinde jus, quod inter colloquentes est, & quo sibi mutuo verum dicere devincti, perpetuam habet causam, eamque immutabilem. Quamobrem Scriptura omnem veritatem sine ulla exceptione commendat, & omne mendacium prohibet. *Accedit*, inquit statim laudatus Theologus, *quod nemo sine injuria Dei mentiri potest, quia homo aliquid cogitans vel loquens, cogitare vel loqui debet, ut creatura Dei, ad imaginem ejus condita. Cum igitur aliquid loquitur, non ut imago Dei, non ut teste creatore Deo suo, nomen Dei in vanum sumit; adeoque Deum dedecorat, & injuria afficit. Cum porro veritas non aliud sit, quam recta ratio, & quicquid extra recta rationis præscriptum exorbitat, peccatum sit, mendacium omne per se illicitum & vitiosum esse colligitur. Cumque Deus conditor hominis eidem sermonis usum concesserit, ut ejus subsidio animi secreto neque nisi coram solius Dei oculis nudi & resupinati involutam notionem explicaret, atque socialia animantia societatem mutuam colere valerent; divinum istboc institutum & nobilissimum humanæ societatis commodum mendacium penitus intervertit.* Vide quæ paulo ante disputavimus. Ex hisce perspicimus, neutiquam tolli posse jus illud, sive obligationem naturalem, qua tenemur vera loqui, & proximum non fallere, cui eadem obligatio tribuit jus perfectum, quo obligationis complementum a socio suo exigere potest, non ex vi interpositi pacti, sed humanæ societatis lege, tum etiam conditionis suæ; quippe, ut diximus, eo ipso quod homo sit animal rationale, conditus ad imaginem Dei, loquendi facultate præditus, veritatem in sermone proferre Deo devinctus, cui obligationi renunciare nequit, etiamsi alter remitteret; quippe cum sit immutabilis, & perpetuam obligandi causam habeat, ejus vinculum facto humano nequit dissolvi, aut aliqua ratione laxari, ea, quæ divini, sive juris naturalis sunt, humano arbitrio vel imperio non subjacent. Verum semper dicere & loqui est necessitas moralis indispensabilis; quia, ut diximus, profluit ex immutabili causa: quamobrem nullæ circumstantiæ fingi possunt vel excogitari, quæ huic necessitati vel adderent aliquid, vel detraherent. Verum dicere semper & absolute absque ulla limitatione vel exceptione & mendacium fugere nobis incumbit: si enim per se malum mendacium, semper illicitum. Verum non diutius hisce immorabimur, nullus dubito, quin animum ad ea, quæ disputavimus, attendenti, facile apparebit, quam longe a vero aberrant, qui mendacii & veritatis notionem a pacto & instituto humani generis deducunt, quam latum campum fraudibus & imposturis aperiunt exceptiones, quas excogitarunt, ut quis impune falsum posset eloqui & decipere proximum, summo cum humanæ societatis detrimento, & summi Numinis contemptu & læsione sanctitatis ejus, qui a nobis exigit, ut ejus ad exemplum nos componeremus, ut insisteremus veritatis viæ, & in totius vitæ cursu sincere ac candide cum proximo, id est, omnibus hominibus cujuscunque generis, conditionis ac sexus, societatem & amicitiam coleremus, utpote quod arctissimum ejusdem vinculum est: conjungit enim animos, & proinde parit amicitiam & concordiam sincera & simplex illa vivendi ratio; contra, distractionem animorum parit simulatio ac fallacia.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse:

Lucret. *Ut puerorum ætas improvida ludificetur.*

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima est, quia cum in infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. 1. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra, plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus, κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολὴν, quæ figura, ut Seneca ait, ad verum mendacio venit: &

VII. de Benef. 23.

Quin-

Quintiliano ementiens ſuperjectio dicitur. Neque ratione ejus qui obiter id audit; quia cum eo non agitur, ideoque nulla eſt ad illum obligatio. Imo ſi ipſe ſibi opinionem informat de eo quod non ipſi ſed alteri dicitur, habet quod ſibi non alteri rem imputet. Quippe, ſi recte judicare volumus, illius reſpectu ſermo non ſermo eſt, ſed res quæ ſignificare quidlibet poteſt.

2. Nihil ergo peccavit aut Cato Cenſorius, qui ſociis auxilia falſo eſt pollicitus, aut Flaccus, qui hoſtium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hoſtes decepti ſunt: cui rei ſimilem de Ageſilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hoſtibus: nocumentum autem quod inde ſecutum eſt, extrinſecum quid eſt, & per ſe non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus Chryſoſtomus & Hieronymus retulerunt Pauli ſermonem, quo Antiochiæ Petrum ut nimium judaizantem reprehendit. Cenſent enim Petrum ſatis intellexiſſe non id ſerio fieri: interim vero conſultum infirmitati adſtantium. *Liv. xxxiv.* *App. Hiſp.*

XIV. 1. Tertium eſt, quoties certum eſt eum ad quem ſermo eſt libertatis ſuæ in judicando læſionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde aſſequitur, tunc quoque mendacium ſtricte dictum, id eſt, injurioſum, non committi, ſicut furtum non perpetraret qui ex præſumta domini voluntate rem ipſius exiguam conſumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quæ adeo certa ſunt, præſumta voluntas pro expreſſa habetur. Volenti autem conſtat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum perſuaſione non vera ſolatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ hiſtoria eſt in Plinii epiſtolis: aut in prælio periclitanti ex falſo nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & ſalutem ſibi pariat, ac ſic deceptus non capiatur, quemadmodum Lucretius loquitur.

2. Democritus: ἀληθομυθέειν χρεὼν ὅπου λῷον: *Omnino veriloquio utendum eſt ubi id eſt melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾷν, ἐπὶ δὲ ἀγαθῷ: *amicos decipere licet, ipſorum bono.* Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ, καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον, καὶ κυβερνήτης ναύτας, καὶ δεινὸν οὐδέν. *Et Medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali eſt.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας, *nam quod bonum eſt, id vero eſt melius.* Tale illud apud Xenophontem, ſocios jamjam adfore; & Tulli Hoſtilii, ſuo juſſu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii Conſulis, ut hiſtoriæ loquuntur, ſalubre mendacium, hoſtes ab altero cornu fugere: ac ſimilia paſſim apud Hiſtoricos. Notandum autem eſt, læſionem judicii in hoc genere eo minoris eſſe, quia ferme momentanea eſt, pauloque poſt aperitur veritas. *iv. Socr.* *Livius libro xxxiv.*

COMMENTARIUS.

CUm infantes & amentes sunt ejusdem societatis membra, ejusdemque humanæ conditionis participes, cujus adulti & mentis compotes; idem ipsis jus quæsitum videtur, quo gaudent & fruuntur alii sibi æquales socii; quippe qua sunt homines, id juris habent, ut ne ab aliis decipiantur: est enim illa obligatio universalis, quæ homini cum homine intercedit, cujus vi alter ab altero exigere potest, ut, quidquid dicat, sit verum, quod si facere omittit, alieni juris violator est, quia non præstat, quod jure perfecto alteri præstare devinctus est; itaque licet id ipsum non percipiant infantes vel amentes, eo non tollitur crimen vel injuria, quæ falsiloquio assidua comes. Cui etiam accedit, quod deflectit a fine, qui fuit in causa, cur supremus hujus universi Conditor homini orationem & loquendi facultatem tribuerit, ut alibi annotavimus. Cum vero finis iste ex morali necessitate profluat, nunquam homo semetipsum potest solvere obligatione, qua tenetur sermone isti fini convenienti uti, id est, vero, sincero & ab omni fuco & dissimulatione alieno. Quamobrem nec Pufendorfio ratio, quam tradit Auctor noster, placet: *Nam, ut de infantibus potissimum dicam*, inquit, *manifestum est equidem, hactenus illis deesse facultatem judicandi, quod, quæ iisdem narrantur, aut alio modo repræsentantur, simpliciter & incaute arripiant, nec per ratiocinia verum a falso discernere norunt. Quia tamen, qua sunt homines, id juris habent, ut ne ab aliis lædantur, utque humanitatis officia recipiant, & peculiariter, a parentibus atque educatoribus potissimum bonis sententiis imbuantur; & vero utique tenent facultatem adprehendendi saltem res faciles. Omnino censendum est, illos eodem cum adultis hactenus jure frui, ut quæ indicari ipsis debent, ita proponantur, quo intelligi ab iisdem possunt. Verum quia ob rationis imbecillitatem & affectuum impetum nudam veritatem fere aspernantur; ideo per fabulas doceri, aut fictis terriculamentis coerceri eos expedit, quousque citra inania verum soliditatem capere & æstimare norint. Inde non ut ludibrio habeantur, aut noxa afficiantur, adversus illos figmenta adhibemus, sed quia ratione magis seria doceri commode nequeunt.* Recte doctissimus Zeiglerus rationem proximam, cur in istiusmodi falsiloquio non sit culpa mendacii, hanc esse statuit, quia non provenit ex dolo & voluntate fallendi ac decipiendi proximum: mendacium enim ab Augustino definitur, quod sit *voluntaria falsi enunciatio fallendi causa*: abest vero hic animus fallendi, abest omnis dolus. Quod alterum casum attinet, dicimus, jus illud perfectum, quo quis exigere potest a socio, quicum colloquitur vel sermonem habet, ne quia ficto sermone utatur, quo alter decipiatur, colloquentes tantum obligat, ita ut si tertius forte adstans, ad quem sermo non dirigitur, falsam inde hauriat persuasionem, se deceptum queri nequeat, alterque mendacii crimen contrahat, cum nulla sit inter eum & tertium obligatio ex jure illo perfecto descendens, quo tenetur ejusmodi sermone uti, quo tertio etiam mentem suam indicaret: imputet enim sibi, quod sese immiscet rebus ad se non pertinentibus: obligatio enim illa incipit competere ex actu colloquii, & proinde non excedit colloquentes, modo nullum cum tertio mihi intercedat negotium, sermoque habitus istud omnino non concernat. *Præsupponitur enim*, inquit Pufendorfius, *privatum duntaxat negotium geri inter me & alterum, neque id quidquam ad tertium spectare. Ergo alter haud quidquam ficto sermone decipitur, qui ex eo satis animum meum percipit, non secus ac si intelligenti fabulam narrem, aut ironico vel hyperbolico sermone utar. Adversus tertium autem ideo mendacii culpa non contrahitur, quia cum eo nihil est negotii, adeoque nullum ipsi jus, ut quæ mea sit mens, intelligere debeat. Ac si ipse opinionem sibi format de eo, quod non ipsi sed alteri dicitur, habet quod curiositati suæ imputet.* Verum, cum sæpe in actibus & negotiis humanis excessus committantur, recte monet Pufendorfius, non abutendum hac assertione, & proinde cavendum, ne a duobus ex conventione captentur ejusmodi occasiones, ut tertius aliquis hoc modo ludibrio habeatur. *Nam*, inquit, *si vel maxime tertius illis plenum jus non habeat me intelligendi; lex tamen humanitatis & caritatis requirit, ut ne meus sermo occasionem præbeat ipsi damnum præter meritum accipiendi.* Imo & juris naturæ præceptum id ipsum exigit, ne alteri per alterum noceatur. Tum etiam humanæ societatis lex est, ne alteri per alterum damnum inferatur præter meritum. Ita ut omnino distinguendum velit Pufendorfius, *utrum aliquis citra suam culpam aliorum sermonem percipiat, an vero ex petulantia aut maligna cura aliorum secretis immineat. Igitur*, inquit, *assertio isthæc competit potissimum in ὠτακούστας, qui insidiosis auribus clanculum aliorum sermones sublegere satagunt. Horum importunam curiositatem, ubi penitus tacere non placet, solemus amoliri, & diversum & ad rem non pertinentem injiciendo sermonem, vel etiam de compacto fabellam referendo, quam dum ipse magnum se excepisse arcanum ratus aliis propinat, ludibrio habeatur, modo nullum præterea ipsi aut aliis damnum inde nascatur.* Verum, vehementer dubito, an in foro conscientiæ illud permissum censeri debeat, tum etiam juris naturæ præcepto conveniat, quod dictat, neminem lædendum; atqui hac ratione videtur lædi alterius honos atque existimatio, cui non secus ac vitæ parcendum; ergo. Quod tertium attinet exemplum, nulla mendacii culpa contrahitur, quia abest dolus, inspiciendus animus & voluntas: Deus enim, qui cordium diligentissimus scrutator, juxta intentionem & mentem homines judicat, animo contrahitur culpa, non facto. Finis, quem in hoc casu inten-

intendimus, nihil doli vel mali continet, sed in commodum & bonum proximi tendit, quod non secus ac proprium procurandum dictat recta ratio, atque humanitatis & caritatis officium exigit. Atqui huic satisfieri nequit, nisi ejusmodi sermone adhibito, sequitur, quod omni prorsus mendacii culpa vacant ejusmodi sermones, qui ad finem illum consequendum viam aperiunt. *In tali casu*, inquit Pufendorfius, *non minus ad ingenium & conditionem audientis attemperandus est sermo, quam Medico pharmacum ad vires & complexionem ægroti.*

XV. 1. Quartum & superiori affine est, quoties qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum Medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco Medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere. *III. de Rep.*

2. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit in Josepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures, ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone, qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime a tali voluntate abesset, & veræ matri suum partum attribuere vellet. Quintiliani est dictum: *aliquando exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.* *Lib. III. 18.*

XVI. Quintum esse potest, quoties vita innocentis aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit factum Hypermnestræ, quæ hoc nomine laudari solet,

Splendide mendax, & in omne virgo
Nobilis ævum. *Horat. III. Carm. 2.*

COMMENTARIUS.

Quoniam, ut supra annotavimus, falsum loqui & mentiri continet moralem turpitudinem, naturaliter & per se vetitum est; quod autem sua natura malum, nunquam absque peccato potest admitti, cujuscunque status & conditionis sit agens. Universalis enim est lex illa moralis, qua tenemur malum fugere & bonum sequi, omnes obligans homines, nemine excepto. Respectu enim Dei & legum divinarum omnes homines sibi æquales, ita ut ne quidem absque læsione sanctitatis suæ summus Legislator aliquem posset solvere ejusmodi legum vinculo, quæ quasi immediate ex sanctitate profluunt, cujus generis sunt omnes leges naturales sive divinæ, quæ moralem necessitatem continent, & proinde earum virtus vel in imperando, vel vetando consistat; atqui lex, quæ falsum loqui vetat, istis legibus non numerari debeat, quæ vetandi moralem habet necessitatem; sequitur, æque superiorem ac civem alligatum falsiloquium fugere, & quia obligationis causa moraliter perpetua nullam admittit dispensationem sive ratione agentis, sive temporis vel loci, aut conditionis vel status: quamobrem nullum jus supereminens, nulla dignitas vel potestas efficere potest, ne lex illa in negotiis & actibus humanis, a quocunque peraguntur, vel proficiscuntur, locum sibi vindicat. Jus supereminens, quod habet summus imperans, tollere nequit ea, quæ juris naturalis sunt sive divini necessarii, versatur illud circa ea, quæ dependent ab humana potestate, & juris positivi sunt, quæque spectant societatem civilem, ejusque gubernationem & regimen. Habet quidem summus impe-

imperans jus supereminens in personas, bona, actiones & jura civium, quatenus relationem habent ad societatem ejusque administrationem; verum jus illud neutiquam sese extendit ad ea, quæ spectant juris divini necessarii præcepta; utpote quæ non subjacent dispositioni hominis.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

ut canit Horatius *lib.* 3. *Od.* 1. *Est ergo in genere & sanctitas Regum, qui plurimum inter homines pollent, & ceremonia Deorum, quorum ipsi in potestate sunt.* Non tollitur vitium ac peccatum, quod actum comitatur, eo quod hac ratione vel privatorum commodo, vel communi utilitati consulitur: oportet enim ut id fiat per legitimos tramites; non sunt facienda mala, ut eveniant bona, uti supra annotavimus. *Nec ideo*, inquit Augustinus *Enchirid. cap.* 22. *ullum mendacium putandum est, non esse peccatum, quia possumus aliquando alicui prodesse mentiendo. Possumus enim & furando alicui prodesse, si pauper, cui palam datur, sentit commodum, & dives, cui clam tollitur, non sentit incommodum. Nec ideo tale furtum quisquam dixerit non esse peccatum. Possumus & adulterando prodesse, si aliqua, nisi ad hoc ei consentiatur, appareat amando moritura, & si vixerit pœnitendo purganda, nec ideo peccatum negabitur tale adulterium. Si autem merito nobis placet castitas, quid quæso offendit veritas, ut propter alienam utilitatem illa non violatur adulterando, & violatur ista mentiendo. Non ideo mendacium poterit laudari aliquando, quia nonnunquam pro salute quorundam mentiamur.* Unde nec etiam ob vitam innocentis, aut par aliquid servandum, mentiri licitum putamus, quia non possunt ullæ circumstantiæ aliquid per se & sua natura malum licitum efficere, ut supra annotavimus. Unde optime Augustinus: *Quid si ad te homo confugiat, ut mendacio tuo possit a morte liberari? illa mors, quam stulti timent homines, qui peccare non timent, non animam, sed corpus occidit, sic Dominus in Euang. docet. Unde præcepit ne ipsa timeatur; os autem quod mentitur, non corpus occidit, sed animam, quomodo ergo*, inquit, *non perversissime dicatur, ut alter corporaliter vivat, debere alterum spiritualiter mori.* Quod exempla ab Auctore adducta attinet, respondent Interpretes, Josephum non egisse asserendo, sed explorando & inquirendo; quemadmodum itaque Judex non mentitur interrogando reum de facto propensus in veritatem; ita nec Josephus. Alii dicunt, rationem Josephi fuisse imperativam, non indicativam, non autem nisi indicativam esse veram vel falsam. Sic & Salomon, ut ad notitiam veræ materiæ perveniret, sapienter dissimulavit animi intentionem.

XVII. 1. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim statuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, Xenophon, Philo inter Judæos: inter Christianos Chrysostomus. Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat Jabesitarum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetæ Elisæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum a se interemtum jactabat.

Lib. 11. *de rep. l.* 11. *de Cyri instit. & v. Socr. Philo de migr. Abr. Chrys. l.* 1. *de Sac.* 1 *Sam.* 11. 2 *Reg.* VI: 18. *& seq.*

2. Ad tertiam, quartam, & quintam observationem earum quas jam posuimus pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum Nicomachiorum: Ὁ εὖ βουλευόμενος οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστὶν, ἐστὶ γάρ ποτε τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύδηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά. *Qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur, aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum a malo liberet: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ.* Et Quintilianus, si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum.

Th. 2: 2. *qu.* 110. *art.* 1. *&* 3. *Covar. in c. quamvis de pactis in*

3. Non placent hæc scholæ actorum paulo ante seculorum, ut quæ unum ex veteribus Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit an non satius sit adversus quosdam falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hic sumo) quam ista a falsiloquio

quio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam; non habeo, intelligi posse ut tibi dem; & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur.

4. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter significatum quem vocant primæ notionis, alterum habeant secundæ, eumque varium secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

6. p. 1. §. 5. n. 15. Soto de justitia v. q. 6. art. 2. Tolet. lib. xv. c. 21. lib. v. c. 58. Less. lib. II. de justitia. c. 42. dub. 9.

COMMENTARIUS.

NUllam video rationem cui hæc illatio innixa; quippe, si per se & sua natura mendacium malum, & proinde illicitum, nullæ possunt excogitari aut fingi circumstantiæ, quæ moralem illam turpitudinem, mendacio inseparabiliter & quasi essentiale quid inhærentem, ab eo possunt excludere vel separare, eoque sublato licitum reddere. Quamvis belli status societatem distrahat, & proinde etiam officia, quæ ejus intuitu præstanda, quibuscum eam colimus, cessare videntur, quorum in numero collocanda obligatio, qua tenemur alteri tribuere, quod jure perfecto a nobis poterat exigere, cujus generis veracitas, non tollit tamen ea, quæ sunt juris naturalis perpetui sive divini necessarii, homini, quatenus est animal rationale, & ad divinam imaginem condito necessitatem imponentia, ut vitæ suæ cursum ad eam normam & regulam componat, quod quasi immediate ex illa communicatione divinæ imaginis profluit. Atqui, ut supra annotavimus, Deus est verus Deus, unde fides ac veracitas appellatur, necessum est, ut in omnibus dictis ac factis, omnique commercio, quod nobis intercedit cum nostri simillimis, veritatem sectemur, a qua, quoties recedimus, abnegamus imaginem, ad quam sumus conditi. Quemadmodum autem nunquam eam possumus deponere; ita nec ullus casus existere potest, qui nobis libertatem concedit falso sermone uti, utpote qui e diametro repugnat obligationi, quæ ob ejusdem divinæ imaginis communicationem homini incumbit. Ita ut, etiamsi status belli officiorum illorum præstationem, quæ intuitu societatis humanæ homo homini debet, quodammodo tollere videtur, & proinde auferre hosti jus illud, quod facultatem concedit exigendi a socio complementum obligationis istius, qua nobis invicem tenemur in colloquio & sermonis commercio veritatem loqui, manet tamen devinctus quisque nostrum abstinere mendacio, propter relationem quam habemus ad Deum, qui odit omne falsiloquium, quia repugnat sanctitati suæ; & proinde neutiquam permittere potest, ut, qualia in tempora incidamus, & quocunque in statu collocati simus, aliquid a nobis proficisceretur, quod sanctitati, id est, naturæ sive essentiæ suæ repugnaret, quod idem esset ac si semetipsum abnegaret. Notandum vero, quod hic disputamus de sermone asserente; quippe supra haud negavimus, hostem nonnunquam fallere licitum per alia signa & facta, quæ non determinatam & certam, uti verba, habent significationem. Quod attinet exemplum Jabesitarum, statuunt Interpretes, non commisisse mendacium Jabesitas, propterea quod tantum conditionem proposuerunt hosti, scilicet, se egressuros ad hostes, promittunt, si nullæ sibi suppetiæ a cæteris Israëlitis mitterentur. Interea autem prudenter suppetias promissas dissimularunt, qualis dissimulatio licita, ut hostes imperati reperirentur, ac eo facilius obruerentur. Vide annotationes marginales ad h. l. Neque exemplum Elisæi hic quadrat; quippe non mentitur Propheta, quia nihil ab eo dictum, quod a vero alienum, quoad rei eventum. Quærentibus viam, qua Elisæum invenirent, respondet, non eam esse, siquidem Samariam tendebat, nec illam civitatem, ex qua jam exiverat, pollicetur vero, se eos ducturum ad virum, quem quærebant, promissum implevit ducendo eos Samariam, ubi agnoverunt Prophetam. Recte Auctor reprehendit detestandas illas mentales reservationes, quas *aliqui*, ut inquit Pufendorfius, *fœdo plane artificio excogitarunt, in contrarium torquendo apertorum verborum sensus, etiam circa illas res, ubi verum dicendi obligatio erat, & quæ juramento confirmantur assertiones. Per quas hoc quidem efficitur, ut extrinsecus affirmare quis videatur, quod in animo suo negare instituit, & vice versa. Quo ipso omnis sermonis usus corrumpitur, ut nemo amplius certus esse possit, in quam partem alterius verba debeat accipere. Quanquam & absurdum plane sit hoc inventum. Cum enim institutus sit sermo, ut, quod in animo habemus, efferatur; cogitationum autem*

nostra-

noſtrarum, quamdiu non proferuntur, in vita humana nullus ſit effectus: quomodo igitur tacita illa, & a communi uſu abhorrens reſervatio mentalis poſſit tollere effectum illum, quem prolata verba alias producere ſunt apta? Enimvero ſicut oratio propter alios inventa eſt, non ut ſibi quiſque loqueretur: ita ejuſdem veritas & falſitas ex iis aſtimatur, qua exprimuntur, non ex iis qua ſupprimuntur, ut una eademque oratio expreſſis & ſuppreſſis verbis conſtare non poſſit, ut inquit doctiſſimus Heideggerus *Corp. Theolog. Chriſt. l.* 14. *ſect.* 4. Non diſplicet tameo hæc ars Jeſuiticorum ordini, aperte doceotes, licitum certis in caſibus cum proximo agere, ut ad ipſius meotem non reſpondeamus, ſed ita verbis ludamus ambiguis, & talia in mente reſervemus, ex quibus apud nos intelligamus quidem veram eounciationem, ſed ei, cum quo nobis res eſt, ea verba demus, ex quibus oovimus eum ſenſum menti noſtræ oppoſitum intellecturum, nec aliter poſſe. *Hoc artificium mentiendi*, inquit Theologus celeberrimus Rivetus, *docuerunt imprimis Jeſuita*, quem videſis lector *comment. in Decal. Hi Jeſu ſociorum nomine & typo inflati, qui & fidem hareticis, hoc eſt, hominibus a factione & conſpiratione ſua abhorrentibus obſtrictam, publica etiam ſummi Magiſtratus auctoritate communitam jure violari aſſerunt, & perfida praxi doctrina analoga, quoties poſſunt, violant: & inauditam illam aquivocandi & partem orationis in mente reſervandi, uti vocant, praxim & doctrinam horrendam in mundum invexerunt*, uti teſtatur Heideggerus *Corp. Theolog. Chriſt. loc.* 14. *ſect.* 4. ubi videbis argumenta quibus mendaciorum & mentalium reſervationum patroni militant.

XVIII. Sciendum vero quæ de falſiloquio diximus ad aſſerentem ſermonem, & quidem talem qui nulli niſi publico hoſti noceat, non ad promittentem referenda. Nam ex promiſſione, ut jam modo dicere cœpimus, jus ſpeciale ac novum confertur ei cui fit promiſſio: idque inter hoſtes etiam locum habere ſine ulla hoſtilitatis jam exiſtentis exceptione, neque tantum in promiſſis expreſſis, ſed & in tacitis, ut in colloquii poſtulatione oſtendemus, cum ad eam partem, quæ de fide in bello ſervanda eſt, ventum erit.

XIX. Illud quoque ex ſuperiori quæ de jurejurando fuit, diſſertatione repetendum eſt, ſive id aſſertivum ſit, ſive promiſſivum, vim habere excludendi omnes exceptiones quæ ex perſona ejus qnicum agimus peti poſſent, quia non cum homine tantum, ſed & cum Deo res eſt, cui per jusjurandum obligamur etiamſi homini jns nullum naſci poſſit. Ibidem & illud diximus, non ſicut in alio ſermone, ita in jurato, ut a mendacio excuſemur admitti interpretationes verborum quaſvis non plane inuſitatas: ſed omnino veritatem requiri eo in ſenſu quem homo exaudiens intelligere fide optima exiſtimatur: ut plane deteſtanda ſit illorum impietas, qni ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos aſſerere non dubitabant.

COMMENTARIUS.

Videtur mihi Auctoris noſtri exceptio ejuſmodi argumentum nobis ſuppeditare, ſcilicet, idem jus, quod ex promiſſis acquiritur, quoque promittens obligatur fidem ſervare, & præſtare quod promiſit, falſiloquio non illudendum, etiam ſi hoſti facta ſit promiſſio. *Fides etiam hoſti ſervanda, ut ſi conſtitutus ſit cum hoſte aut locus, aut dies pralio, adverſus juſtitiam putetur, aut loco pravenire aut tempore*, inquit Ambroſius *lib. de off. cap.* 29. Etiam deſcendit ex pacto & conventione, qua, juxta Auctoris noſtri opinionem, homines ſe invicem adſtrinxerunt & ſibi quaſi fidem dederunt, ut oratione & ſermone uterentur cum animi intentiooe conveniente, ex quo alter animi mei ſenſa & cogitationes intelligere poteſt; itaque mendacium fugerent, & veritatem ſectarentur, quæ eſt finis oratioois & ſermonis; cujuſmodi pactum vel conventio oon enervatur vel tollitur bello, quia hoc pactum inſeparabiliter parique paſſu cum ſermone & colloquio ambulat; itaque ubi colloquium & ſermonis uſus, ibi ſtatim vim ſuam efficaciter producit; imo, quoties ſermone quis utitur, toties ex iſto actu, non ſecus atque ex promiſſione, novum jus oritur quaſi tacito ex pacto vel adjuratione tacita, quæ ſermoni tanquam aſſidua comes adhæret, obligationem producens dicendi verum. Ita argumentatur do-

ctiſſimus

ctissimus Theologus Joan. Coccejus : *Necesse est*, inquit, *hominem præ se ferre in sermone & in factis, quod sit homo conditus ad similitudinem Dei. Quando homo loquitur & postulat sibi credi, licet nihil dicat, tacite significat, dignum homine esse, quia homo est, non mentiri, & qui mentitur indignum esse, qui honoretur & laudetur. Quando homo quid agit, necesse est eum agere, ut judicandum ab omnium conscientia. Ita homo hominem in commercio omni tacite adjurat, ut veritatem dicat, ut non insidietur; & vicissim, qui vera loquitur, qui bene agit, ut habeatur pro bono viro. Ita fit ut qui commercium habent, sibi invicem quasi Amen dicant ad mutuam adjurationem. Hoc secutus Christus, sæpenumero aperte sermoni suo præfatur; Amen dico vobis. q. d. Quod tacite a me in animis vestris contenditis, ut in nomine & timore Dei, tanquam bonus vir, tanquam verax doctor, tanquam Filius Dei, ut Salvator mundi vobiscum loquor, ad eam adjurationem vestram vobis libere & palam respondeo Amen.* Omni itaque sermoni ejusmodi adjuratio annexa, vim habet excludendi omnes exceptiones, quæ ex persona ejus, quicum agimus, peti possunt; quod multo magis obtinet, ubi jusjurandum interpositum, atqui ita duplici vinculo fides adstringitur; quia non cum hominibus, sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur: sed eadem obligatio descendit ex sermone simplici asserente, quippe sermone utentes non homini, sed & Deo obligamur verum dicere, ob rationes a nobis supra allegatas.

XX. 1. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam a populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiæ opinionem, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælianum dictum Pythagoræ, duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Jamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli, ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικὸς, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Nic. IV: I. Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo: Lib. I. καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν: *Et ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* Apud eundem Alexander: οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα Lib. VII. ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους: *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Juliano: *Mira est in Principe nostro mentis linguæque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendacium; & vere; cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortunæ suæ Imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενὴς, ψεῦδος δ᾽ οὐδ᾽ ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη, *ingenium morum constantia præditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus: *adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur.*

2. Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. X: 16. sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII: 36. & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius: *Itaque viator ille verus ac justus non dicit illud Lucilianum:*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

Sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum: nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Ulyssi ad dolos hortanti sic respondet:

Ego audiens quæ doleo, Laërta sate,

Implere factis oderim multo magis:
Nam sic nec ego sum natus ut fallacias
Secter, nec olim genitor, ut perhibent, meus:
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheso:

Generosus animus hostibus furtim necem
Inferre nescit.

3. Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos ab-
Lib. IX. horruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

Confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς: *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quæsita victoria.* Unde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes: majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse: non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant: *Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio*
Ann. I. II. *bello esse superatum.* Etiam serius apud Tacitum legimus: *non fraude, neque occulte, sed palam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tales
Scholiastes ad II. Apollonii. etiam Tibareni, qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

COMMENTARIUS.

P*Rincipium mendacii exiguum habet gratia: circa finem vero*
Turpe sane lucrum, malumque pariter
Nascitur; est autem plane inhonestum, si cui mendacium adhæreat
Vero, & ab ore primum egreditur. Theognid. Et Arist. *lib. Elenchor. Duo sunt opera sapientis, quorum unum est, non mentiri, de quibus novit: alterum vero, mentientem manifestare posse.* Idem *lib. 4. Ethic. Omne mendacium pravum est & fugiendum.* Sic Rex Persarum Darius, fiducia virium nihil astu agere volebat, *affirmans suis, occulta consilia victoriæ furtivæ convenire,* Justin. *lib. 11. cap. 6.* Et Parthorum Rex Sapor apud Ammianum 17. 10. *Illud apud nos nunquam acceptum fuit, quod asseritis vos Romani exsultantes, nullo discrimine virtutis ac doli, prosperos omnes laudari bellorum eventus.* Et Alexander apud Curtium *lib. 4. cap. 13. Latrunculorum & furum ista solertia est, quam præcipitis mihi: quippe illorum votum unicum est, fallere.* Et apud Arrian. *Furtivam victoriam cum turpitudine esse conjunctam, Alexandri esse aperto Marte, non astu victoriam consequi.* Tribuit quoque hanc animi magnitudinem antiquis Romanis Livius *lib. 42.* Sic *Helvetii*, apud Jul. Cæsar. *de bell. Gall. lib. 1. cap. 13. se a patribus majoribus didicisse,* testantur, *ut magis virtute, quam dolo contenderent, aut insidiis niterentur.* Testatur hoc ipsum de Gallis Hirt. *de bel. Afric. Gallos homines apertos, minimeque insidiosos, qui per virtutem, non per dolum dimicare consueverunt.* Et ex Græcis Achæi olim a nectendis dolis adeo abhorruerunt, ut nec hostes suos vellent per fraudem vincere, teste Polybio *lib. 13.*

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod quicquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exem-

exemplo ſint hæc: regem ſuum occidere ſubdito non licet, nec oppida ſine conſilio publico dedere, nec ſpoliare cives. Ad hæc ergo ſubditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi cauſam dat peccat & ipſe. Nec eſt quod regerat quisquam, ipſi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hoſtis interfectionem, eſſe licitum. Licet enim id ei facere, ſed non eo modo. Bene Auguſtinus: *Nihil intereſt utrum ipſe ſcelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

XXII. Aliud eſt ſi quis opera ſponte nec ſuo impulſu peccantis ad rem ſibi licitam utatur: quod iniquum non eſſe Dei ipſius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celſus, id eſt, contra jus belli non eſt ut eum admittamus qui deſerta hoſtium parte noſtram eligit. *L. 51. D. de acq. rerum dom.*

COMMENTARIUS.

Recte Auctor noſter ſtatuit, quod, quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere vel ſollicitare non liceat, de ejuſmodi re ſermonem habens, quæ naturali honeſtati & ſanis gentium moribus repugnat, & proinde in actum deduci nequit, quin agens ſeſe peccati labe commaculet. Cujus generis ſunt, veneno interficere, aut proditorie ad cædem Regis vel Principis ſui ſollicitare & corrumpere animos civium vel ſubjectorum. Licet quidem hoſtem tollere e medio, ſed non omni modo. Quamobrem non minus peccant auctores ejuſmodi facinoris, quam ipſi exſecutores, *conductores non minus faciunt turpiter, quam ipſi, qui turpitudinis ſuæ mercedem accipiunt*, ut inquit Bodin. *de Repub. lib. 2.* Et merito, naturali honeſtate & gentium jure publicæ ſecuritati conſulente, vetantur ejuſmodi doli & inſidiæ: *Nam*, ut recte inquit Alberic. Gentilis, *cujus vita poterit eſſe tuta, ſi neceſſe fuerit a civium & domeſticorum quoque inſidiis metuere. Si namque corruptela hæc ab auctoritate tanta, quanta eſt juris gentium, adprobetur, nihil jam eſt, quod ſalutem noſtram tueatur. Si hac perturbare omnia volumus, & permiſcere, totam vitam periculoſam, inſidioſam infeſtamque redderemus. Commune eſt hoc malum, communis metus, commune periculum. Non quid hoſti accidere voluerimus, ſed, quid nobis in tali re metuendum ſit, cogitare debemus. Hæc eſt naturæ clara vox & naturalis lex, non ſinens illud ignorari, quod tibi non vis fieri. Hic juſtitiæ ſtatus integer, non factura aliis, quod ſibi fieri nolit: nec aliis negatura, quod ſibi fieri velit. Quod tibi ab amico fieri non vis, amico ne feceris. Quod tibi ab hoſte fieri non vis, hoſti ne feceris.* Diverſum vero obtinere, Auctor ſtatuit, ſi quis ſponte ſuam operam offerat: eum enim hoc caſu citra noſtram ſollicitationem peccet, nihil impedimento eſt, cur non ejuſdem opera ſalva conſcientia ad rem nobis licitam uti poſſimus; verum vehementer dubito, an Chriſti doctrinæ, tum etiam charitatis regulæ conveniat, quod hic prodit Auctor; utpote quæ a nobis exigit, ut proximum in errorem lapſum in rectam viam reducamus, avocemus a malitia & peccato, imo quodammodo peccati ſit particeps, qui ſponte peccantis opera utitur; primo videtur approbare malitiam utendo, quaſi bonum eſſet medium, ejuſdem opera peccati labe infecta, ad conſequendum finem ſibi propoſitum, atque ita occaſionem præbet peccanti, perſeverandi in malo ſuo propoſito. *Et omnino dubitare licet*, inquit Zeiglerus, *utrum ſatis conveniat juri naturali, quod transfuga recipiatur, quandoquidem id potius jubet lex divina moralis, quæ naturalem interpretatur, ut famulos & miniſtros cujuſque confirmemus, quo in fide & miniſterio ſubſiſtant.*

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

I. 1. VEniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant, partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo tenetur nisi qui bonorum successor est: ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur.

L. unica. C. ut nullus ex vic. C. ut uxor pro mar. & ne fil. pro patre. totis titulis.

2. Nec quod Universitas debet singuli debent, ut diserte loquitur Ulpianus: nimirum si Universitas bona habeat; alioqui enim tenentur non singuli, sed qua pars sunt universorum. Seneca: *Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor: ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *Unus e populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur; & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur: & in Novella Justiniani vetantur ἐνεχυριασμοί, id est, pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat, alium quidem esse debitorem, alium vero exigi; ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

L. 7. §. 1. D. quod cujusque univers. nomine. Lib. VI. de Benef. c. 20. Cap. 19. d. l. unica, C. ut nullus ex vicanis l. XI. L. 4. C. de exec. & exactionibus l. XII. No. 52. & 134. Lib. IV. var. epist.

COMMENTARIUS.

Um, ut alibi notavimus, homines natura, conditione & statu sibi sunt æquales, sic æquali quoque jure & libertate gaudent, quæ cuique concedit imperium & dominium in semet ipsum & bona sua, cui nihil detrahi potest, nisi quantum quisque ipse detrahere voluit, alterique deferre. Atqui omne juris vinculum, quo vel persona, vel bona nostra obligantur, est imperii & dominii istius diminutio, oportet ut interveniat factum vel consensus ejus, cui ejusmodi obligatio imponitur. Quamobrem conveniens juri naturæ, ut nemo pro facto alieno teneatur, quoniam nemo, nisi suo ex facto, obligari potest, cum quisque sui juris est, liber arbiter & moderator rerum suarum. Si quis alieno ex facto teneretur, argumentum esset, sui non fuisse juris, utpote qui

pati

pati necessum habuit, ut sibi obligatio imponatur. Si bonorum successor, sive hæres, non ex alieno, sed suo facto tenetur, quia hæreditatis aditio est actus, qui provenit ex propria voluntate, quo suscipit in se onera & incommoda hæreditatis, quemadmodum etiam gaudet commodis & emolumentis, quæ ex eadem capere potest; itaque suo facto sese obstrinxit tacito quasi pacto ad omnia debita solvenda; potuisset hereditatem repudiare, si placuisset, sed, eam adeundo, commoda & incommoda in se transfert: nihil enim magis naturali æquitati conveniens, quam ut bona simul cum oneribus transeant, & proinde, qui eorundem possessionem & dominium sibi acquisierit, etiam debita sibi applicat tam activa quam passiva, quemadmodum bona affecta pro onere, sic etiam transmittunt illud ad quemcunque possessorem. Sed, quemadmodum possessio & aditio facti est & voluntatis; ita etiam obligatio ex eadem descendens, quam sibi imponit hæres ad satisfaciendum creditoribus: unde patet, ex suo, non alieno facto teneri. Hac naturali æquitate niti isti tituli Auctori videntur, *ne uxor pro marito*, *ne filius pro patre conveniatur*, nisi & ipsi consenserint, atque ita actus unius concurrat cum actu alterius; quoniam obligatio profluit ex consensu & facto agentis, non egreditur personam ejus, nec ab ea recedit. Verum, mihi videtur jus naturale potius contrarium dictare, quia æqualitas illa hic cessat, cum maritus sibi matrimonio acquirat imperium & potestatem in personam & bona uxoris, tum etiam per matrimonii copulam tam arcte sibi devinciuntur, ut, in unam quasi carnem coadunati, unam eandemque personam repræsentare videantur, & proinde omnia fiunt utriusque communia, & quasi unum idemque conficitur patrimonium ex utriusque facultatibus atque fortunis, unde idem juris vinculum & nexus unitum patrimonium afficit naturaliter pro debito a marito contracto, multo magis id obtinet in persona filii vel liberorum, qui cum patre pro una eademque habentur persona, idque quamdiu sunt membra & partes familiæ paternæ, & subjecti imperio, imo & dominio patris, ita ut, necessitate exigente, vendendi & oppignerandi liberos, facultatem haberet, quamvis regulariter dominium nisi in res irrationales & animales competat, & proinde homines in dominio esse dici nequeunt; atque in eo differt conditio liberorum a conditione uxoris, quod imperium mariti in personam uxoris non tam amplum, quamvis in bona uxoris idem. Annotavimus alibi, quod, antequam homines cœtus inter se celebrare & in societates coalescere cœperunt, divisum fuisse mortale genus in diversas familias, cujus caput & princeps paterfamilias, summum habens imperium in cætera familiæ membra, uxorem, liberos & servos, tum etiam dominium eminens in eorundem bona. Imperio enim in personas eorumque actus cohæret ejusmodi dominium in bona, quæ tanquam accessorium domini sive possessoris consideranda, & proinde, qui summum habet imperium in personam, simul quoque eminens obtinet dominium in ejus bona & fortunas: accessorium enim sequitur naturam sui principalis. Quemadmodum vero summum imperium continet facultatem dirigendi eorum, qui parent, actiones, ut ad unum eundemque finem, id est, communem salutem tuendam utilitatemque promovendam, colliment; ita quoque defert summo imperanti dominium in bona parentium. Cui etiam accedit, quod in persona patrisfamilias universa familia consistit, quæ, quamvis ex diversis partibus & membris conflata, considerari debet tanquam unus homo, unum aliquod totum; quamobrem, quidquid agit vel contrahit ejusdem caput, id ex voluntate omnium egisse videtur; quoniam sine ejusmodi conspiratione & concordia animorum familia subsistere diu non posset; ita ut obligatio, quæ ipsis ex actu capitis sive patrisfamilias imposita, quasi sibi ipsi imposuerint, atque ita quoque suo ex consensu & facto obligati videantur; quod tamen nnn necessum ut valida sit obligatio, quia, ut jam diximus, summum in personam imperium hanc facultatem includit. Ex iis, quæ disputavimus, facile constat, ex fabrica societatis civilis, quæ summo imperio tanquam basi & fundamento suo innititur, profluere idem jus eandemque facultatem, quam familiæ capiti in statu naturali concedit atque tribuit ratio. Alibi enim annotavimus, mortales ea mente in societatem civilem coaluisse, ut vitam, corpus, membra, atque possessiones & fortunas, in statu naturali facinorosorum hominum pravis machinationibus & insidiis expositas, in securitatem assererent, quod fieri commode nequibat, nisi renunciarent libertati naturali, quæ cuique tribuebat summum imperium & dominium plenum in se bonaque sua, nullamque aliam præscribebat vivendi & agendi normam, quam propriam voluntatem propriumque arbitrium, summumque constituerent imperium, cui unusquisque suam voluntatem ita subjiceret, ut pro voluntate omnium & singulorum habendum esset, quidquid de iis rebus quæ necessariæ ad communem salutem & securitatem tuendam ille vellet, ita ut una esset omnium voluntas; cujusmodi unio societatis civilis genitrix ac mater habenda, & tanquam una persona consideratur, cujus voluntas, ex submissione, pro voluntate habenda ipsorum omnium, ut singulorum personis, viribus, facultatibus uti possit, ad defensionem & securitatem communem. Ita, penes quem summum imperium, penes eum quoque facultas iis utendi mediis, quæ ad finem illum consequendum conducere arbitratur; quidquid vero ad illum obtinendum agit, quasi ex voluntate omnium egisset, omnes cives ligat. Actus itaque imperantis sunt actus civitatis, quia eam repræsentat, & qua Princeps nomine civitatis agit omnia; & proinde ex facto imperantis obligati & cives. Quod si ejusmodi facultas obligandi subditos actibus & voluntati ejus, quem societati tuendæ præfecerunt, cum summo imperio simul delata non esset, sed quis-

que sibi arrogare posset arbitrium acta publica suo dissensu dissolvendi, societatis civilis fabrica statim mutaretur in confusam multitudinem & inordinatum chaos; quare ex intentione & fine in societatem civilem coeuntium tacite sese obligandi ad ea, quæ superior nomine civitatis egerit, voluntas & animus luce clarius apparet.

II. 1. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Justinianus ait usu exigente, & humanis necessitatibus a gentibus humanis constituta.

Inst. de Jur. nat.

Th. 2:2. qu. 40. art. 1. Molin. disp. 120. & 121. Valentia disp. 3. q. 16. num. 3. Navar. c. 27. num. 136.

2. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis a se mutuo jus consequi posse, & indemnitati suæ consulere, quam externos, quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde, commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset.

Liv. lib. I. Lib. XXXI. Gell. l. XVI. cap. 4. Livius lib. XXXVIII. & alibi.

3. Receptum autem hunc morem non tantum apparet ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur, ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico facioque*: & in rogatione: *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici*: & in decreto ipso, *Populus Romanus cum populo Hermundulo hominibusque Hermundulis bellum jussit*; quod ex Cincio est in re militari: & alibi; *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt*: verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris exsecutione, id est bello imperfecto, opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim Agesilaus:

Plut. Ages. & Xen. hist. Gr. IV.

Ἡμεῖς, ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς. Καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς: ἐν οὖν καὶ σὲ τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos, Pharnabaze, & cum amici Regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus, & nunc cum hostes simus facti hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ Regis sunt, jure per te illum lædimus.*

COMMENTARIUS.

IMo dictat & ipsa ratio, quæ naturali æquitati favet ob rationes jam adductas, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, quod nomine civitatis agit omnia, quæ ejusdem administrationem & gubernationem spectant, teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum, qui ejusdem membra & partes sunt, aut capiti subjecti. Et magnopere societatis humanæ & cujusque gentis ac civitatis interest, ut ejusmodi jus vigeat, ne semper vi & armis id genus debita exigere & statim in bellum ruere integras gentes, ad reparandum damnum civi illatum, necessum foret. Verum, quæri potest, an omnia

omnia debita a Principe contracta, cujuscunque sint generis & quaecunque ex causa debeantur, cives & subjecti in se solvenda suscipere tenebantur? An vero ea duntaxat, quæ publici commodi & communis defensionis atque utilitatis promovendæ, vel etiam securitatis tuendæ causa contracta? Interesse enim videtur, num impensæ voluptuariæ, vel an utiles & necessariæ, in causa fuerint debiti contracti. Quemadmodum boni pastoris est, tondere pecus, non autem deglubere; ita potest quidem Princeps bona & personas civium obligare ad solvenda debita ad usum & securitatem tranquillitatemque Reipublicæ tuendam contracta, sed dilapidare, & ad animum suum ad cujusvis generis voluptates & luxus pronum explendum nentiquam debet. Non videtur adeo amplum ipsi concessum imperium, & proinde debita ob hanc causam contracta non tanquam nomine civitatis, cujus repræsentat personam, sed suo contracta videri debent, destituitur hoc casu consensu populi, qui præsumi nequit eo usque voluntatem suam submisisse voluntati Principis. *Collecta quando de justis causis, in publica utilitate vel etiam vera jus collectandi habentis necessitate fundatis, non apparet, censentur esse odiosa, ut servitutis speciem habentis, & interpretatio contra eas fieri debet*, ut ait Sixtin. *de Regal. lib.* 2. *cap.* 14. *n.* 56. Verum, monendi cives, ne abutantur hac doctrina, si debita illa ob impensas voluptuarias contracta non multum excedant ærarii vires, præstat ut ea in se suscipiant cives, quam eorum solutionem declinando majestatem Principis contumeliæ exponerent. *Quando vero certum est & manifesto constat, prodige & profusissime vitam a Principe actam fuisse, atque debita ab eo contracta inerti luxui ac prodigis epulis inservuisse*, ut de Vitellio tradit Suetonius, cui non minus singuli apparatus quadringentis millibus nummûm constiterunt. *Non tenentur quidem subdıti debita istiusmodi in se recipere, aut exsolvere*, ut ait Zeigl. *de jur. majestat.* Monet tamen, *pie & laudabiliter facturos, si & hoc casu Principi facultatibus suis subveniant, & debita talia agnoscant, non minus atque liberi, qui patris prodigi creditoribus satisfaciunt, & ipsi obligati non sunt, & ne teneantur, ab hereditate paterna ex beneficio Prætoris abstinere queunt.* Possunt itaque subjecti conveniri pro debitis sui Principis & universitatis, potest in eorum bona & personas exsecutio fieri, non repugnante naturali æquitate, sunt quasi eodem vinculo ligati, qui quasi eandem cum Principe & universitate personam constituunt, ob arctissimum unionis vinculum, quod civitati vel ejus capiti intercedit cum subjectis & civibus, quo rupto dissolvitur quoque societatis fabrica. *Quemadmodum ex conjunctione in corpus civile factum est, ut, qua uni infertur injuria per extraneos, ea totam civitatem videatur tangere: ita non iniquum visum, singules veluti in subsidium pro debito civitatis obligates esse; cum quod eo nomine illi erogarint, a civitate sua ipsis sit refundendum.* Pufend. *lib.* 8. *cap.* 6. Hinc in bellis indicendis non Principi, sed omnibus civibus atque subjectis fit denuntiatio, ut apparet ex denuntiationum formulis, eorundem bona belli jure diripiuntur, devastantur, capiuntur, quidquid delirant Reges, plectuntur Achivi. Neque repugnat ejusmodi juris exsecutio naturali æquitati, cum nulla alia juris persequendi via inter gentes & nationes, neque de injuria sibi illata queri possunt subjecti, utpote qui, dum civitatis commodis fruantur, ut ejusdem quoque incommoda perferant, non iniquum videtur; idque eo magis, quia eo ipso, quod ejusdem civitatis membra fiunt, non ignorant qualis conditio provenit apud eos, qui in eandem societatem coalescunt, & proinde tacite in se suaque jura illa deferunt, quæ necessitare & usu exigente, ratio inter gentes constituit. Sed & ubi ad belli plenitudinem non ventum est, vel dum violenta juris exsecutione sive bello imperfecto opus est, idem observatur.

III. 1. Ejus quam dico exsecutionis species erat quam Athenienses vocabant ἀνδρεληψίαν, de qua sic habebat lex Attica; ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι. Τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή: id est, *Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur, subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est puniat sontem. Quanquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans; & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium in contrarium valuit.

2. Ari-

2. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere undecunque liceret; & si quis obsisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam; cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit ut prius postuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt: Ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν. Ὁ δὲ τούτους μὲν ἀθῴους παρῆκε, καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φησὶ γὰρ οὕτω, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται, τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν. *Lex, si apud quos cædes evenit neque jus reddant neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ut supplicem dedant.* Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit.

3. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non oratorie magis & argumenti causa quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum, quibus fortuna, non crimen, obstat, pertinet.

Lib. II. c. XXI. §. 7.

4. Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo aut illa ipsa lex, qua utitur Domesthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea adposita: horum enim alterum quin sit non negabit qui attenderit ad illud Julii Pollucis: ἀνδρολήψιον δὲ ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταφυγόντας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ, ἔξεστιν ἐκ τῶν ἐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν. *Hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recepit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter Harpocration: ἀνδροληψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἐκ τινὸς πόλεως. Ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ παραδιδοῦσαν αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. *Jus hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pignoratione utebantur.*

Lib. VIII. c. 6.

5. Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis, in quæ frequenter commeent, eventurum.*

Livius libro XXXIV.

COM-

COMMENTARIUS.

REpresaliarum jus antiquis non plane ignotum fuisse, nec insolitum, ex illa executionis specie constat, quam Græci ἀνδροληψίαν vocant: erat enim *androlepsia* jus quoddam oppignerandorum hominum, quando cædes patrata erat, & auctor cædis non reddebatur a civitate, in quam refugerat vel ubi erat: tum enim licebat, ut patet ex lege Attica, quam Auctor adducit, ex ejus civitatis civibus tres capere donec reum redderent. Alii exprimunt hoc jus per *clarigationem*, quod reprehendit merito Budæus, melius clarigatio respondet per omnia formulis represaliarum, ut statim videbimus. Quamvis videantur represaliæ ad exemplum *androlepsiæ* inductæ, attamen non est per omnia illis similis. *Androlepsia* proprie fiebat auctoritate eorum, qui ultionem necis postulabant, neque alio modo, quam ob cædis injuriam. At enim represaliæ pro rebus allatis & injuria sive damno dato debitoque nondum soluto concedi solent, idque non ex propria, sed superioris auctoritate, Principis scilicet, in cujus dominio est is, cui damnum injuste datum.

IV. Alia executionis violentæ species est ἐνεχυριασμὸς sive *pignoratio inter populos diversos*; quod jus represaliarum vocant recentioers Jurisconsulti, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi a *Bal. III. con. 58.*
Rege impetrari id solet, literas Marcæ. Locum autem habet, ut *Bart. de repres. q.*
ajunt Jurisconsulti, ubi jus denegatur. *5. ad tertium n. 9.*

V. 1. Quod fieri intelligitur non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumptio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit; nam auctoritas judicantis non idem in exteros quod in subditos valet. Etiam inter subditos non tollit quod vere debebatur: *Verus debitor, licet absolutus sit, natura tamen debitor permanet:* inquit Paulus Jurisconsultus: *Et cum* *L. 60.*
per injuriam judicis domino rem quæ debitoris non fuisset abstulisset creditor quasi obli- *D. de*
gatam sibi, & quæreretur, an soluto debito restitui eam oporteret debitori, Scævola *cond. indeb. L.*
restituendam probavit. Hoc interest, quod subditi exsecutionem etiam *Rescri-*
injustæ sententiæ vi impedire, aut contra eam jus suum vi exsequi li- *ptum. §. 1.*
cite non possunt, ob imperii in ipsos efficaciam: exteri autem jus ha- *D. de distra. pign.*
bent cogendi, sed quo uti non liceat quamdiu per judicium suum pos- *Innocen. & Pan.*
sint obtinere. *in c. ple-*
rique de immu. Ecc. Soto l. III. q. 4. art. 5. Jac. de Canibus, Anchar. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl. Jac. de Bellovis. in Auth. Ut non fiant pignora. Sil. in verbo repres. Bart. in tract. de repres. Guido Papa q. 32. Gall. de pign. c. 1. n. 5. Vict. de jure belli, n. 41. Covar. c. peccatum. p. 11. §. 9.

2. Tali igitur de causa aut corpora aut res mobiles subditorum ejus qui jus non reddit capi posse non quidem natura introductum est, sed moribus passim receptum. Vetustissimum exemplum est apud Homerum Iliados λ̄, ubi Nestor narratur ob ereptos patri equos Elidensium pecora & armenta cepisse ῥύσι' ἐλαυνόμενος ut Poëta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Eustathius τὰ ἀντί τινων ῥυόμενα, ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus suum persequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidensibus debebatur, nimirum,

Μή τις οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.

Ne quis justa sibi parte careret.

Liv.l.11. Aliud exemplum est in historia Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Aristodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit Halicarnassensis. Et apud Aristotelem Oeconomicon secundo de decreto Carthaginiensium ad prehendendas exterorum naves εἴ τις σύλαν ἔχει, ut ibi loquitur, *si quis jus prehendendi haberet.*

Halic. lib. VII.

COMMENTARIUS.

Represaliarum vocis originem deducunt DD. a verbo Gallico *reprendre*, & *reprise*, quod est iterum aliud pro re sua accipere, & injuriam in damno & facto consistentem postulare ut resarciatur. Eoque nomine licet capere & retinere res & bona eorum, sive etiam personas, apud quos ille, qui damnum dedit vel injuriam intulit, & proinde ad ejusdem reparationem faciendam obligatus, commoratur & degit, cum, qui summæ rerum præsunt, interpellati, justitiam denegant, donec satisfiat, impetrato prius sui Principis in eam rem consensu: is enim solum vi summi imperii id concedere potest, cum aliquam occasionem belli præbeat. Vocantur hæ prehensiones sive represaliæ *clarigationes* apud Livium, id est, rerum repetitiones, quarum usum & ritum alibi ex veterum monumentis annotavimus. Vocantur in Gallia istæ clarigationes *droict de marque*, *marq* a voce Germanica *marca* aut *marck*, quæ significat limitem, quia eo jure utimur in limitibus contra extraneos. Hinc olim cum Legati & Feciales clarigatum, id est, raptas res, clare repetitum mitterentur, hac formula utebantur: *Audi Jupiter, audite fines, audiat fas.* Quari solet, an jus represaliarum æquitati naturali conveniat? Quidam illud acerrime impugnant, verum rationes admodum lubrico nituntur fundamento: iniquum enim existimant & a justitia alienum, ob alterius culpam & crimen innocenti pœna infligi, quoniam oportet ut pœna suos teneat auctores: jure enim divino vetitum, insontem & justum occidere, atque sancitum, *quod filius non port ibit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii. Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro parentibus, sed unusquisque pro peccato suo morietur. Deutr. cap.* 24. Verum ex iis, quæ paulo ante disputavimus de societatis civilis fabrica ejusque artissimo vinculo, quæ inter singulos cives & universitatem aut civitatem intercedit, ita ut unum quasi totum constituant, unam eandemque personam repræsentare videntur, perspicimus, non tam ob alienam, quam propriam culpam pœnam pati cives: consentire enim hac ratione videntur omnes alterius Reipublicæ cives circa factam injuriam & ratum habere damnum, quod datum est. Quamobrem non repugnat justitiæ, si adversus eam gentem violenta ejusmodi juris executio usurpatur, quæ vel vindicare negligit, quod a suis improbe factum est, vel reddere, quod injuste ablatum est. Cui etiam accedit, quod quandoque ex causa, licet absit culpa, quem puniri posse constat *c. Quoniam* 5. *si vero aut lite non contest. dist. c. Amiquo de privil.* Puer natus Davidi ex illicito coitu, parentis ob crimen a Deo exstinctus. 2 *Reg.* 12. Sic infantes Sodomæ, absque ullo proprio peccato, pariter cum adultis peccatoribus easdem dedere pœnas, & igne consumpti sunt. *Genes. cap.* 19. Quæ quidem divina judicia, quamvis hominibus imitari non liceat, ut recte admonent DD. nisi quatenus manifestis ex causis procedunt, ideoque nulla lege, quacunque ex causa, quis debeat corporali pœna affici ob alterius delictum, tamen ex causis & propter Reipublicæ utilitatem; quoque magis homines a delictis deterreantur, humanæ leges poterint pœna pecuniaria, publicatione bonorum, vel simili punire etiam illos, qui non deliquerunt. Ajala *de jur. & offic. bell. lib.* 1. *cap.* 1. Ut constitutum in filiis & nepotibus eorum, qui crimen læsæ majestatis divinæ vel humanæ admiserunt, utpote qui infamia notantur, & plectuntur publicatione bonorum. Verum, antequam represaliæ concedantur, justam præcedere causam oportet; causa autem legitima erit, si injuriæ præcedant, vel prædationes, quæ, dum resarciri postulantur, contemnuntur; quippe ob ejusmodi denegationem justitiæ legitimum bellum indici potest. Sic olim Romani Illyricum bellum susceperunt, quod Illyrii navigantes, qui Romanæ ditionis erant, infestarent, nec conquerentibus, illis per Legatos satisfacerent, teste Polybio *lib.* 2. *Hist.* Requirunt etiam DD. ut causa non legitima duntaxat sit, sed etiam satis gravis: *Non enim concedenda sunt represalia ob modicas privatorum injurias & damna; sed talis requiritur læsio, quæ vergit in publicum detrimentum. Quemadmodum nec bellum suscipiendum ob modicam læsionem privato illatam, cum plurima uti inter privatos, ita etiam inter gentes ac nationes quotidie committantur, quæ conniventia magis & contemptu, quam aspera aliqua vindicta tolluntur. Et satius quandoque erit, ut de suo Princeps subjectis suis, ab extraneo læsis, subveniat, quam ut represaliis decernendo, per eas hostem sibi concitet.* Zeigler. *de jur. majestat. lib.* 1. *cap.* 34. Verum, uti statim notavimus, antequam represaliæ concedantur, non requiritur duntaxat ut constet de injuria illata & damno dato, verum etiam constare debet de justitia denegata in judiciis partis adversæ, scilicet, requisitum fuisse dominum loci vel Principem, qui

qui non cognoscit superiorem, vel populum aut Rempublicam cui commissa hæc, ut jure statuant in civem vel subditum, pro spoliato vel injuria affecto, qui postulat, sibi non satisfactum ad crebram ipsius requisitionem. Sed quæritur, an tum etiam denegata justitia dici possit, cum judex sui quidem copiam facit & actorem audit, reum tamen absolvit, cum condemnare debuisset? Denegari justitiam, ait Auctor noster, *non tantum, si insontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam in re minime dubia plane contra jus judicatum est; nam auctoritas judicantis non idem in exteros, quod in subditos valet.* Verum hanc rationem rejicit doctissimus Zeigler. *de jur. majestat. lib. 1. cap. 34. Non enim*, inquit, *propter auctoritatem judicantis valida est sententia, & jus facit inter litigantes, sed propter tacitam conventionem partium, qui hanc litis finiendæ rationem elegerunt, aut etiam propter auctoritatem juris gentium, quod sententiis judicum istam vim dedit, ut jus faceret. Cæterum*, inquit, *in thesi ipsa nihil dissentio a Grotio, & parum interesse puto inter omnimodam justitiæ denegationem, & malitiosam contra manifesta jura sententiæ pronunciationem.* Existente igitur justa causa & denegata justitia, accedente auctoritate Principis, qui bellum solus & marcham inferre potest, tum homines, tum res & bona capi possunt: cessant enim jura, quibus prohibetur ne alius pro alterius debito conveniatur & pœna teneatur. Quippe tunc agitur in concives Reipublicæ domini denegantis ut in noxios & debitores, ut dicere incepimus.

VI. Vita autem subditorum innocentium ut ex tali causa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum esse in se, & id ad rempublicam potuisse transferri, quod minime esse probabile, nec saniori Theologiæ consentaneum, alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione sed ex accidenti ut occidantur qui juris exsecutionem per vim volunt impedire. Sed id si prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris persecutionem alibi ostendimus, cum ex ea lege, Christianis præsertim, pluris esse debeat vita hominis quam res nostra, ut alibi demonstratum est. *Lib. 11. c. 1. ¶. 12. & 13.*

COMMENTARIUS.

NOtavimus alibi, potestatem, quam quis habet in semetipsum, adeo late non patere, ut vitam sibi ipse posset adimere aut ad adimendam obligare, quamobrem pignorationum sive represaliarum jus non extendendum ad offensionem personarum innocentium, qui omni illati damni culpa vacui, verum bonorum & rerum tantum. *Quemadmodum enim quis solo consensu se potest subjicere damno bonorum, non autem membrorum vel corporis, sic quoque lege vel statuto, cui unusquisque consentire præsumitur, potest quis ex causa, licet sine culpa affici pœna pecuniaria, non etiam corporali.* Ajala *lib. 1. cap. 4. Cæterum*, inquit, *quemadmodum in bello non licet ex professo innocentes occidere, fœminas scilicet nec infantes, sic quoque in hisce pignorationibus quamvis innoxii offendi non possint, sed tantum bona eorum capere liceat, permittit tamen conditio rei, ut ex accidenti occidantur, si quidem aliter pignorationes ista exerceri non possunt.*

VII. 1. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis cavendum est, ne confundamus ea quæ juris gentium sunt proprie & ea quæ jure civili aut pactis populorum constituuntur.

2. Jure gentium subjacent pignorationi omnes subditi injuriam facientes, qui tales sunt ex causa permanente, sive indigenæ sive advenæ, non qui transeundi aut moræ exiguæ causa alicubi sunt. Introductæ enim sunt pignorationes ad exemplum onerum, quæ pro exsolvendis debitis publicis inducuntur, quorum immunes sunt qui tantum pro tempore loci legibus subsunt. A numero tamen subditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hostes nostros missi, & res eorum. *Dec. cons. 352. Bal. l. 3. de off. assess.*

3. Aut jure civili populorum sæpe excipi solent personæ mulierum

& infantium; eorum vero qui literis operam dant & ad mercatus veniunt etiam res. Jure gentium singulis pignorandi jus est, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Jure civili multorum locorum peti id solet alibi a potestate summa, alibi a judicibus. Jure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumptuum, ita ut residuum reddi debeat. Jure civili solent citari quorum interest res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia a Bartolo, qui de represaliis scripsit.

Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII. *du. 7. n.* 117.

4. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure teneri ad resarcienda damna aliis quibus eam ob causam aliquid decedit.

COMMENTARIUS.

PIgnorationi subjacent omnes subditi injuriam facientes, sive advenæ, sive indigenæ; excipiuntur vero peregrinantes, excipiuntur item Legati, atque res eorum. A represaliis quoque immunes esse eorumque nuntios, dum ad Academias eunt, vel domum revertuntur, jussit Imperator Fridericus in *Authent. Cod. ne filii pro patr.* Quemadmodum etiam mulieres & infantes; in jure quoque Pontificio cautum expresse, represaliis non teneri Clericos. Observatur etiam in represaliis, ut creditor, qui personam vel bona alterius negotiatoris represaliis suppositi ceperit, non possit sibi retinere, sed debeat in publicam custodiam ducere, & bona capta teneatur ejus loci judici exhibere ubi capta sunt, qui consignabit repertorio & publica auctoritate vendi & satisfieri creditori vel creditoribus jubebit, & si quid supra debitum superest, eo minus reddendum erit, deductis impensis judicialibus & captionis legitimis.

CAPUT III.

De bello justo sive solenni jure Gentium, nbi de indictione.

I. *Bellum solenne juris Gentium esse inter diversos populos.*
II. *Distinctio populi quamvis injuste agentis a piratis & latronibus.*
III. *Mutationem interdum incidere.*
IV. *Requiri ad naturam belli solennis ut auctorem habeat eum qui summam potestatem habeat: quod quomodo intelligendum.*
V. *Requiri & denuntiationem.*
VI. *Quid in denuntiatione sit juris naturæ, quid proprium juris Gentium, distincte explicatur.*
VII. *Denuntiatio alia conditionata, alia pura.*
VIII. *Quæ in denuntiationibus sint juris civilis, non Gentium.*
IX. *Bellum alicui indictum simul indictum esse ejus subditis & sociis qua ipsum sequuntur:*
X. *Non qua per se considerantur: quod exemplis illustratur.*
XI. *Causa cur denuntiatio ad effectus quosdam requiratur.*
XII. *Hos effectus non reperiri in aliis bellis.*
XIII. *Bellum, an simulatque indictum est, geri possit.*
XIV. *An indicendum ei qui jus legationis violavit.*

I. 1. SUpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe non ex causa unde oritur, neque ut alias ex rerum gestarum magnitudine, sed ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Jurisconsultos. *Hostes sunt qui nobis, aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt*, ait Pomponius: nec aliter Ulpianus: *Hostes*

L. Hostes de verbor. sign.

stes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Roma- L. Hostes.
no; cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo qui a latronibus captus D. de ca-
est servus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus ptivis. L. Post-
autem captus, puta a Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio limini-
statum pristinum recuperat. Et Paulus: *A piratis aut latronibus capti liberi perma-* um, §. 2. D. de
nent. Accedat illud Ulpiani: *In civilibus dissensionibus quamvis sæpe per eas* capt. L.
respublica lædatur non tamen in exitium reipublicæ contenditur: qui in alterutras si quis in-
partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut post- genuam. ¶. 1. eod.
liminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos posteaque manumissos placuit tit.
supervacuo repetere a Principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.

2. Illud tantum notandum, sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. *Ille hostis est*, ait Cicero, *qui habet rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, & rationem aliquam si res ita tulerit pacis & fœderis.* Philipp. IV.

COMMENTARIUS.

Uctor noster supra *lib.* I. *cap.* 3. §. 4. sermonem habet de bello publico, quod vel solenoe est ex jure gentium, vel minus solenne. Bellum solenne bellum justum dici solet; justum, quia habet omnia requisita, quæ dictat ratio adhibenda, ideoque usu a gentibus recepta. Duo vero in bello solenni sive justo essentialia requisita necessaria sunt, ad consequendum peculiares quosdam juris effectus. Primo, ut geratur auctoritate & mandato summorum imperaotium, penes quos in civitate est summa potestas, & proinde belli pacisque arbitrium. Alterum, ut publice decretum atque indictum sit. Unde hostes dicuntur, quibus populus Romanus publice bellum decrevit. Vid. *comment. lib.* I. *cap.* 3. §. 4.

II. 1. Non autem statim respublica aut civitas esse definit si quid admittat injustum, etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est, etiam si forte æqualitatem quandam inter se servent, sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt, si non per omnia secundum jus naturæ, quod multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita; aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse a cædibus & populationibus nocturnis, & a raptu boum aratorum, notat ad Thucydidem Scholiastes. Alios etiam Lib. I.
populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant misisse ad dominos ut rapta si vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odyssex ξ. Lib. XI.

Καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ᾽ ἐπὶ γαίης
Ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
Πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκόνδε ἕκαστος,
Καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.

Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superùm si præda reperta est,

 Navi-

Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

2. Principale autem pro forma est in moralibus: & ut recte Ciceroni dictum est de Finibus quinto, *ex eo quod maximas partes continet latissimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni, ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι. Idem talia sæpe vocat ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam sed nullam esse rempublicam: quam sententiam Augustinus corrigens, *Nec ideo tamen*, ait, *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam, quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt ut ibi jus exteri consequi possint non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in civitate ut mentem in corpore humano: ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et Aristides, in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, si quis nimium intendat vim paucorum aut populi, primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus.

De Civ. Dei l. XIX. c. 24.

Borysthenitica & de lege.

3. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem andivimus Ulpianum. Idem captos a Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt Cæsaris. De Venedis Tacitus: *Quidquid inter Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.* Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum quantumvis sceleratum; & inter eos, qui, cum populus non sint, sceleris causa coëunt.

Lib. VI. De morib. Germ. Annal. XII. Histor. IV. App. Ill.

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum, sicut Jephthes, Arsaces, Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes constituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.*

De Civ. Dei lib. IV. c. IV.

COMMENTARIUS.

NOn statim civitas pro cœtu latronum habenda, quæ nonnulla injusta velut publice recepit. Quemadmodum cœtus latronum civitatis dignationem non sortitur, licet ipsi inter se

spe-

ſpeciem quamdam juſtitiæ ſervent, ſine qua eorum ſocietas ſubſiſtere non poſſet; quippe ſi in dividendis ſpoliis non ſervarent proportionem, quam juſtitia præſcribit, bellis & præliis facile diſtraherentur, & in mutuam perniciem advolarent. *Populus eſt cœtus multitudinis rationalis, rerum quas diligit concordi communione ſociatus. Quæcunque tamen diligat, ſi cœtus eſt multitudinis non pecorum, ſed creaturarum rationalium & eorum quæ diligit, communione concordi ſociatus eſt, non abſurde populus nuncupatur: tanto utique melior quanto in melioribus; tantoque deterior, quanto eſt in deterioribus concors.* Auguſt. *de civit. Dei lib.* 19. *cap.* 24. Quemadmodum quædam gentes aliis moratiores, ita mores, inſtituta, & vitæ agendæ ratio maxime diverſa, quæ, ſi cum ratione conferatur, ſæpius ab omni æquitate & juſtitia aliena, attamen non deſinunt tamen frui eo jure, quod genti cum gente intercedit. Corpus morbidum corpus tamen eſt, ut inquit Auctor, mores pravi apud gentes quaſdam recepti civilis ſocietatis fabricam non diſſolvunt, quæ conſiſtit in illa conjunctione vel conſociatione, ut ita dicam, liberorum hominum ſub una eademque ſumma poteſtate juris fruendi & communis utilitatis cauſa viventium: Juſtitiæ enim fruendæ cauſa bene moratos Reges olim conſtitutos legimus. Alium longe finem collimat piratarum & latronum ſocietas: hi enim alienas res invadendi cauſa ſociantur, illi ut æquo jure fruantur, honeſte vivant, ſuum cuique tribuant, huic fundamento niti debet omnis civilis ſocietas. Fuerunt gentes, quæ piraticam publice exercuerunt, eo quod opinionis errore hanc vitæ agendæ rationem non prorſus repugnare bonis moribus, ſibi perſuadebant; *ſic Normanni vetuſtiſſimorum temporum opinione piraticam in laude ponebant*, teſte Æmyl. 3. *Franc.* Belli tamen jura non amittebant, quæ inter diverſos populos & gentes belligerantes obtinere ſolent, juſtum cum iſtis bellum, quia bellum indicendi & gerendi facultatem habent; quorum in numero omnes populi ac gentes legitime in unam eandemque ſocietatem juris fruendi cauſa coaliti, ut jam dicere incepimus, cujuſmodi facultas denegata prædonibus & latronibus in exitium generis humani natis, niſi talis fiat mutatio, ut, qui piraticam & latrocinia exercebant, moratiorem & cum ratione magis convenientem vivendi modum amplexi, juſti regiminis formam impoſuerint ſocietati, in quam convenerunt. *Interdum enim ex prædone optimum Regem extitiſſe, & qui pirata omnium maximus antea fuiſſet, in bonum Principem evaſiſſe legimus*, ut inquit Bodin. *lib.* 1. *cap.* 1. *de Repub. Certe quidem*, inquit, *multi graſſatores Regum appellatione digniores habiti ſunt, quam eorum plerique, qui regalia ſceptra tenent, qui ſuæ diritatis ac immanitatis probabilem cauſam nullam habent.*

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus ſupra, unde intelligi & hoc poteſt, ſi qui pro parte habeant, pro ea parte juſtum bellum gerere: multoque magis eos qui non ſubditi ſed inæqualiter ſunt fœderati, quomodo inter Romanos & eorum ſocios, quanquam fœdere inferiores, Volſcos, Latinos, Hiſpanos, Pœnos omnia juſti belli exercita ex hiſtoriis diſcimus. *Cajet.* 2. 2. *q.* 40. *art.* 1.

V. Sed ut juſtum hoc ſignificatu bellum ſit, non ſufficit inter ſummas utrinque poteſtates geri: ſed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum ſit, & quidem ita decretum publice ut ejus rei ſignificatio ab altera partium alteri facta ſit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *At belli quidem æquitas ſanctiſſime feciali populi Romani jure præſcripta eſt: ex quo intelligi datur, nullum bellum eſſe juſtum niſi quod aut rebus repetitis geratur aut denuntiatum ante ſit & indictum.* Minus plene vetus ſcriptor apud Iſidorum: *Juſtum bellum eſt quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulſandorum hominum cauſa.* *Lib.* 1. Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit, in juſti belli deſcriptione. *Lib.* XXXI. Et cum narraſſet Acarnanas agrum Atticum eſſe populatos: *Irritatio animorum ea prima fuit: poſtea juſtum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.*

COMMENTARIUS.

BElli gerendi facultatem nemini competere, notavimus *lib.* 1. *cap.* 3. §. 4. quam ei, qui in ſocietate civili ſummæ rerum præeſt; quippe, cum bellum præcipuum ſit ex illis negotiis, quibus univerſa civitas periculo poſſet involvi, oportet ut ſuſcipiatur ab eo, cui cura deman-

demandata, ne Respublica aliquid detrimenti capiat. Quamobrem jure Romano cautum, legè majestatis eum teneri, qui injussu Principis bellum gesserit, delectumve habuerit, aut exercitum comparaverit. *l. 3. ff. ad Leg. Jul. majest.* Est itaque summi imperii effectus jus gerendi belli, unde sequitur, qui non habet summam potestatem, ei nec belli gerendi facultas competit. Vid. quæ commentati sumus *lib. 1. cap. 3. §. 4.* Ut vero justum sit bellum & solenne, duo requisita, ut paulo ante notavimus, adesse oportet: primo, ut geratur inter summas utrinque potestates; secundo, ut publice decretum sit atque indictum. Huc pertinet solennis illa apud Romanos belli indicendi formula, quam alibi descripsimus. Quamobrem *nullum bellum justum*, ait Cic. 1. *off. nisi quod aut pro rebus repetendis geratur, & ante denuntiatum aut indictum sit.* Livius ait *lib. 1.* apud antiquos ex consensu morem indicendi bellum fuisse per Fecialem, hastam ferratam sanguine præustam ad hostium fines ferentem, & non minus quam tribus puberibus præsentibus dicentem: *Quod populi priscorum Latinorum, hominesque prisci Latini populo Romano Quiritium bellum fecerunt, deliquerunt. Quod populus Romanus Quiritium bellum cum priscis jussit esse, Senatusve populi Romani Quiritium censuit, consensit, conscivit, ut bellum cum priscis Latinis fieret; ob eam rem ego populusque Romanus populo priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis, bellum indico facioque. Quod ubi dixisset, hastam in fines eorum emittebat.* Refert Gellius *lib. 16.* Fecialem populi Romani bellum indicentem hostibus, telumque in agrum eorum jacientem, ita loquutum: *Quod populus Romanus, hominesque populi Hermunduli bellum fecere deliquereque, quod populus Romanus Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum indico facioque.* Ita nec Græcos absque denuntiatione bellum suscepisse, videre est apud Euripid. *in Phæniss.*

VI. 1. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur, quæ natura non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt.

Naturali jure, ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod
Lib. 1. Sthenelaidas ephorus dicit apud Thucydidem: οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους: *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba
Lib. 1. læsi.* Et Latinus apud Halicarnassensem: τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται: *bellum inferentem is qui impetitur a se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait, quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non a caduceatore sed a natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses, πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται. *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cæcidisset nondum aut indicto bello, aut ita commisso ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est, si dominus rei suæ manum injicere velit.

2. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum aut nobis debitum consequamur. Jus enim illud non primarium est, sed secundarium & surrogatum ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere quæ illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur aut & ipse delinquere, juxta ea quæ a nobis supra tractata sunt.

3. Verum

3. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur, aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ de tentandis rationibus belli vitandi diximus: quo & illud pertinet,

Extrema primo nemo tentavit loco.

Et præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam *Deut. xx.*
prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum 11.
sit, male a nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem qui debitum ex fœdere tributum & militem exigerent: νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, *humanius id existimans quam si ultra duceret nihil prædicens*, ut in ea historia Xenophon loqui- *Histor.*
tur. Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus casi- 11.
bus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium.

COMMENTARIUS.

CUm defensio opponatur alterius invasioni, nullam denuntiationem jura exigunt, cum natura & res ipsa unicuique arma ad salutem in hujusmodi casu expediendam concedat. Quemadmodum citatio in foro tolli aliquando potest ex causa; ita etiam in bello hæc omitti denuntiatio: sic bellum ob defensionem susceptum denuntiationem non exigit, nec ea necessaria, cum his bellum infertur, qui jam hostes habentur: quid enim opus denuntiatione, si hostes sumus & habemur, quidquid demonstratæ rei additur satis demonstratæ, frustra est. *Alberic. Gentil. de jur. bell. lib. 2. cap. 2.* Idem dicendum, quoties contra rebelles & defectores arma sumuntur: gentium enim jus cum illis non observatur; ita Campanis & Fidenatibus, defectoribus, Romani bellum non denuntiarunt. Non opus quoque esse renuntiare amicitiam, tradunt Feciales, cum Legatis repetentibus res pluries eæ nec essent redditæ, nec fuisset aliter satisfactum. Geritur etiam bellum nec indictum, si injuriæ durat factio, vel jam fiat, id est, si in continenti quis sese opponit injuriæ, eamque depellere conatur eo ipso quo infertur; tum enim defensio justa opponitur injustæ offensioni, verum postquam illata, & temporis intervallum intercesserit, mihi videtur requiri naturali jure denuntiationem, antequam vi & armis aggrediamur, qui injuriam nobis intulit, ut secum possit deliberare adversarius, an cedere, id est, satisfacere, & damnum illatum resarcire velit; an contendere, & bellum exspectare. *Omnia prius experiri, quam armis uti, sapientem decet*: tentanda enim prius benigniora & molliora remedia, antequam violenta adhibeantur, &, quantum fieri potest, humano sanguini parcendum. Quemadmodum in foro civili humanitas exigit, ut debitorem aliquoties verbis interpellemus, antequam obtorto collo in jus rapiatur; quod etiam locum habet, si quis rei suæ, quam alius abstulit & jam detinet, manum injicere velit, nisi id fiat in continenti. Hinc Deus populo suo præceptum dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent, quod jure naturali fundatum, & proinde non Hebræis peculiare, sed summis imperantibus, qui jus belli gerendi habent commune, quod ad sui observantiam alligat qui nullum superiorem agnoscunt: dictat enim ratio, ut jam dicere incepimus, mollioribus utendum remediis antequam violenta eaque extrema adhibeantur, tum etiam societas atque cognatio naturalis, quæ homini cum homine intercedit, exigit, atque charitas Christiana postulat, ut prius moneamus proximum de satisfactione, quam jure petimus ob injuriam vel damnum nobis illatum, ante quam vi & armis eum adoriamur, nulla denuntiatione facta, id est, nullo deliberandi tempore hosti dato, num cedere vel contendere velit. *In eum qui jure agere & satisfacere paratus est, nefas bellum sumere, tanquam in injurium*, apud Thucyd. *lib.* 1. Quamobrem neminem generosi & ingenui animi facto Romanorum applausurum mihi persuadeo, a quibus Carthagini, sociæ civitati, tertio bello Punico, simul indictum simul illatum bellum est. Non habenda pro denuntiatione justa & jure gentium sive naturali legitima, quæ cum damno illato vel inferendo conjungitur. Quemadmodum in foro civili citato conceditur aliquod spatium, ad se instruendum & de causa respondendum, ita & æquitati consentaneum, ne post factam denuntiationem, statim ad arma convolemus & bellum actu inchoemus; sed spatium relinquen-

dum ei, cui indictum est, ut se quoque adversus vim præparare, vel an cedere malit, deliberare possit. Per quas personas apud Romanos indicere bellum solitum, quæque utebantur denuntiationis formulæ, & cujusmodi solennitates adhibitæ, alibi dictum, quæ nostris aliarumque gentium moribus fere in desuetudinem abierunt: necessaria quidem ipsa indictio, sed nulli certæ personæ Fecialium vice fungentes ad bellum denuntiandum necessariæ, ut olim apud Romanos; potest enim indictio vel per Legatos, vel scripto publico fieri, in quibus causæ belli suscipiendi solent exprimi. Verum notandum, non esse necessum, ut ipsi Regi, cum quo belligerandum, bellum indicatur, sed satis est ad præsidium aliquod denuntiare, ut Feciales consulti, primum cum Philippo & iterum cum Antiocho bellum denuntiandum esset, decreverunt, modo ad notitiam Regis, vel eorum, penes quos summum rerum arbitrium, perveniat, vel pervenire potuerit. Quemadmodum in causis, quæ foro civili tractantur, si non sit occasio vel facultas personaliter insinuandæ citationis, sufficit si ea fiat ad domum vel novissime per edictum. *l. 4. §. 5. ff de damn. inf.* Hinc aliquando per publicos tibicines Indictionem fieri, testatur rerum usus.

VII. 1. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est aut pura. Conditionata, ubi cum rerum repetitione conjungitur. Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure dominii, sed & persecutionem ejus quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi;* ubi *dedi*, ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est Plinius. Conditio-
Lib. VIII. nata est denuntiatio apud Livium, *Eam se injuriam nisi ab ipsis qui fece-*
Lib. I. Annal. *rint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse.* & apud Tacitum, *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde:* & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

Vicina Theseus qui tenet regni sola
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sic amica faciet gens Erechtidûm tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Jam mox ut arma pubis expectent meæ.

Papinius in ejusdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν, Romani veteres *condicere*. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bellum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur.

2. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est sed ex superabundanti. Hinc illa formula: *Testor populum illum injustum esse, neque jus reddere.* Et altera: *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit, puro pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *Quod populi prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod Populus*

lus Romanus Quiritium bellum cum priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit: ut bellum cum priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo priscorum Latinorum bellum indico, facioque. Hoc autem casu ita ut dixi non esse præcise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. *Liv. l. XXXI. & XXXVI.* Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio, ubi is miles locum emere dicis causa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos.

3. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum a Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat.

COMMENTARIUS.

OMnem denuntiationem conditionatam esse vel ex eo liquet, quod ea fit, ut statim notavimus, ut tempus deliberandi relinquatur ei, cui denuntiatio facta, an sponte præstare velit, quod præstare tenetur, vel debet ex contractu vel obligatione, ex maleficio vel quasi, aut si injuriam depellere, vel vitium punire, & spes emendandi reliqua est, fit sub conditione denuntiatio, nisi a bello destiterint, vel vitium ipsi emendarint. Vid. Felden, Zeigl. *comment.* Quid autem est ut renunties amicitiæ, denunties inimicitiam & bellum, nec tentes jus æquius primum. *Extrema nemo primo tentavit loco. In vindicando criminosa est celeritas*, ait P. Syrus. Quamobrem Romani res raptas repetere solebant prius, aut alias injurias emendari, quibus se affectos existimabant. *Per clarigationem repetitas res raptas*, apud Arnobium. Quid autem sit *clarigatio*, notavimus *lib.* 2. *cap.* 1. §. 2. Rerum autem raptarum nomine non duntaxat rapinæ crimen, sed & omne damnum, omnem injuriam contineri, statuunt DD. cum Auctore.

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non a jure gentium sunt, caduceus apud Græcos, sagmina & hasta sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis siqua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes, hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mecænas apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis. *Arnob. l. II. cont. Gent. Varro l. IV. de lingua Latina.*

COMMENTARIUS.

SOlennitates, quæ ad bellum indicendum adhibentur, pendent a cujusque populi & gentis arbitrio & voluntate, non sunt illæ requisita denuntiationis sive indictionis essentialia, quemadmodum essentiale belli solennis requisitum ipsa denuntiatio, & proinde ex jure gentium sive naturali æquitate promanans, quamobrem omitti nequit in bello juste & legitime decernendo & suscipiendo, quod suos peculiares habet effectus. Cavendum vero, ne in harum solennitatum numero collocemus temporis intervallum, quod oportet intercedere antequam bellum actu inchoetur, definitio temporis sive spatii arbitraria quidem videtur, sed juris gentium est, ut aliquod spatium atque modicum intercedat, uti paulo ante dictum. Quorsum enim denuntiatio, si inter denuntiandum percusseris?

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Jurisconsulti diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare, quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum cui indictum est, geritur; quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse*, respondebant feciales.

Bald. ad l. 2. C. de serv. n. 70.

Livius libro XXXVI.

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus aut rex alter bello impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur, opus erit nova indictione. Jam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum, non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *Vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent, bellum iniri*: quod & observatum in decreto adversus regem Persea, videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset, & de his qui re ipsa ei bello se immiscerent.

Livius libro XXXVI. Lib. XLII.

COMMENTARIUS.

Diximus paulo ante, societatem civilem seu unitatem considerari tanquam unum aliquod totum, cujus partes tam arctissimo sibi vinculo conjunctæ, ut habeatur pro una eademque persona universa civitas, sive ille qui summæ rerum præest & proinde civitatem repræsentat, omnia ejusdem membra fecisse videtur; sic etiam quidquid civitas patitur, etiam omnia patiuntur membra, quæ civitatem constituunt; unde salus civitatis est & salus singulorum, & calamitas ejusdem quoque communis singulis partibus. Quamobrem recte argumentatur Auctor, indicto bello ei, qui summum imperium in populo habet, ob arctissimum illud unionis vinculum, etiam indictum censeri subditis: una enim eademque persona civitas seu Princeps & subjecti; unde, quidquid fit Principi, fit universæ societati & singulis ejusdem membris, & quidquid membro infertur, civitati illatum censeri debet, quia totum læditur læsa parte sua. Nulla hic potest fingi partium separatio vel distinctio, & proinde nec diversi actus, quin statim dissolveretur totum, quo dissoluto corruit societatis fabrica, & plane interisse videtur, quia impossibile ut totum subsistere posset, sublata unione partium, ut alibi notavimus. Alia vero in ratione fundatum, quod eadem indictio effectum quoque suum protendit ad socios ac adhærentes ejus, qui summam in civitate potestatem habet: semetipsum enim hostem declarat, qui hosti meo fert opem, atque ita sibi ultro bellum indicit, id est, dat mihi facultatem ut adversus se belli jure vi & armis uti possim ad meam defensionem; imo nulla hic indictione opus mihi videtur, quia quoad socios & adhærentes defensionem duntaxat suscepisse videor, quæ nullam denuntiationem exigit, uti annotavimus §. 6. Offensio enim procedit ab illis, qui se hostibus meis adjungunt, cui opponitur justa defensio. Verum alia ratio, si bello primario absoluto, hi, qui auxilia & opem tulere, bello impetendi sunt: cum enim jam actoris, ut ita dicam, partes sustineamus, & injuriam mihi illatam vindicare animum induxerim, oportet, ut belli præcedat nova denuntiatio. Auctoris quoque non rejicienda ratio.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud quod jure gentium justum diximus denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis

Alb. Gent. lib. 1. c. 2.

nis præstantiam magis quam ad jus pertinet; sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.* *Lib. III. de ira. c. 2.*

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali, non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum indictione non egere; nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus, & mox explicabimus effectus. *Ayala. l. 1. c. 5.* *Alb. Gen. d. l. II. c. 2.*

COMMENTARIUS.

ALiam causam supra allegavimus, quam Auctor statuit, scilicet, ut deliberandi tempus habeat ille, cui facta denunriatio, an sponte præstare velit, quod exigitur vel petitur, an vero ultimum velit experiri juris persequendi remedium, id est, cedere, an contendere malit; tum etiam æquitatis naturalis rationem postulare diximus, ut molliora prius tentemus remedia antequam violenta atque extrema illa, quæ societatem humanam distrahunt ac dissolvunt, adhibeamus. Præterquam quod non convenit viro bono, id est, justitiam & æquitatem colenti, facere aliquid clam, quia sic aufertur quod est juris naturalis: utique necessaria est denuntiatio, quoniam clam fit quod non denuntiatur, quod non ad notitiam perducitur ejus cujus interest, ut inquit Alberic. Gentil. *de jur. bell.* Rationem, quam Auctor adfert, mihi non videtur in bene constituta Republica vel civitate locum sibi vindicare posse: bellum enim movendi privative, ut ita dicam, competit Principi nullum superiorem agnoscenti, vel summo magistratui, quam facultatem nemo sibi arrogare potest salva auctoritate & majestate summi imperantis. Quamobrem si quis Dux, penes quem non residet summum imperium, vel pauci nonnulli cives privato ausu arma capiunt & bellum suscipiunt, justum illud sive solenne dici nequit, quia absque auctoritate & consensu ejus susceptum, qui belli gerendi potestatem habet; neque etiam bene ordinata & legibus suis suo imperio fundata Respublica dici potest, ubi quisque jura summæ majestatis audet violare impune, sed confusa hominum multitudo; neque etiam ejusmodi societas diu subsistere potest, ubi quisque summum rerum arbitrium sibi vindicat, utpote quæ in partes distrahitur & ad interitum properat; itaque semper præsumptio est bellum geri non privata, sed populi voluntate; idque eo magis, quia vix paucorum facultates sufficinnt ad belli onera sustinenda: rari enim admodum Crassi, qui fructibus suis exercitum alere possunt. Bellum sui tuendi causa susceptum indictione non egere, supra annotavimus; & alias sequeretur., ut inquit Zeiglerus, quod si populus aliquis ab alio populo repetente obrueretur, anteqnam indictio fieri posset, quod nullus horum effectuum locum haberet, quod falsum.

XIII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse; quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginenses, ut modo diximus, fecerunt: nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen

 denun-

denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus, sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

COMMENTARIUS.

PAulo ante diximus, post factam denuntiationem, non statim ad arma & hostilitatem progrediendum; verum naturalem dictare æquitatem, ut intercedat temporis aliquod intervallum, si non triginta dierum, modicum tamen, quantum sufficit ad deliberationem & concipiendam responsionem, uti inquit Zeiglerus.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni, & alia vi in corpus.

I. B*Elli solennis effectus generaliter exponuntur.*
II. *Vox* licere *distinguitur in id quod impune fit nec tamen sine vitio, & in id quod vitio caret, etiamsi id non facere virtutis sit alicujus: additis exemplis.*
III. *Effectus belli solennis in sua generalitate consideratos referri ad licere impunitatis.*
IV. *Cur tales effectus introducti sint.*
V. *Testimonia de his effectibus.*
VI. *Ex hoc jure interfici & offendi omnes qui intra fines hostium sunt.*
VII. *Quid si eo ante bellum venerint;*
VIII. *Subditos hostium ubique offendi, nisi lex alienis territorii obstet.*
IX. *Jus hoc offendendi etiam ad infantes & fœminas porrigi:*
X. *Etiam ad captos, & quovis tempore:*
XI *Etiam ad eos qui se dedere volunt, nec recipiuntur:*
XII. *Etiam ad deditos sine conditione.*
XIII. *Perperam id jus ad causas alias referri, ut ad talionem, pertinaciam defensionis.*
XIV. *Porrigi & ad obsidos.*
XV. *Jure Gentium vetitum veneno quenquam interimere:*
XVI. *Aut tela, aut aquas aliquas veneno inficere:*
XVII. *Non & aquas aliter corrumpere.*
XVIII. *Percussoribus uti an contra jus Gentium sit, distinguitur.*
XIX. *Stupra an sint contra jus Gentium.*

I. D illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus, cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est, sacerdotibus, qui faciendis præsunt fœderibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res captas restituere, vel auctores injuriæ tradere, jaciebat hastam, quæ res erat pugnæ principium, & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *Veteres lædere res rapere dicebant, etiamsi rapinæ nullum crimen existeret: similiter satisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sua natura non sequuntur; quod cum iis optime convenit quæ ex Jurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. 1. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud
1 Cor. VI. 17. Pauli Apostoli: πάντα μοι ἔξεστι, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *Omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat & acturus erat) *licent mihi,*

sed

sed non omnia expediunt. Sic licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo disserit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet, sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio; ut recte hanc quæstionem explicat Clemens Alexandrinus. Christianus conjux paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere: itaque addit ille: *Utrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus, sed non utrumque expedit.* Ulpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet effundere; *Si tamen cum posset effundere non effundit, laudandus est potius.* *Ad Pollentium lib. 1. c. 15.* *Lib. 1. c. 18.* *L. 1. §. licet D. de peric. & com. rei vend.*

2. Alias vero licere aliquid dicitur non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptios etiam furari licebat. Apud Quintilianum est, *Sunt quædam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Est autem hæc vocis *licere* significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta de Cinna loquens: *Mihi contra non solum eo videtur miser quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen; ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthumo judices sic alloquitur, *Quid deceat vos non quantum liceat vobis spectare debetis: si enim quod liceat quæritis, potestis tollere e civitate quem vultis.* Sic Regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti a pœnis humanis*, ut alibi diximus. At Regem sive Imperatorem informans Claudianus recte ait: *Lib. III. c. 8.*

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat.

Et Musonius castigat Reges, μὴ τὸ καθήκει μοι λέγειν μεμελημότας, ἀλλὰ τὸ ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.* *Decl. l. III. & V.*

3. Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet & quod oportet, ut a Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus: *Sunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamsi licet.* Plinius in epistolis: *Oportet quæ sunt inhonesta non quasi illicita sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Balbo: *Est enim aliquid quod non oporteat etiamsi licet.* Idem pro Milone *fas esse* ad naturam, *licere* ad leges refert. Et in declamatione patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam. *Am. l. XXX.* *Plin. l. V.* *Decl. CCLI.*

COMMENTARIUS.

Etat quidem jus naturæ, tum etiam societatis humanæ & cognationis naturalis, quæ homini cum homine intercedit, leges dictant, ne alterum lædamus vel in persona ejus vel rebus, verum perperam illud extenditur ad ejusmodi læsionem, quæ fit necessitate exigente, in qua constituti videmur, quoties juris persequendi causa, benignioribus tentatis remediis, nulla alia ejus, quod nobis debetur, consequendi ratio reliqua, nisi vis & arma, ut alibi notavimus. In societate civili, in qua judicia vigent, judicis interventu, id est, per disceptationem consequitur quisque quod suum est, absque omni armorum strepitu & vi: verum inter eos, qui nullum judicem agnoscunt,

ſcunt, ſi qua oriatur controverſia de meo & tuo, Martis arbitrio, id eſt, jure belli componi ac determinari ſolet, quæ tamen non minus juſta & jure naturæ licita juris ſui obtinendi ratio, licet conjuncta cum læſione proximi, atque ea, quæ in foro pro tribunali inſtituitur & ſuſcipitur, ut alibi notavimus. Sibi imputet, qui me ad illam neceſſitatem ſua culpa redegit, ut extremum & violentum ejuſmodi remedium adhibere neceſſum habeam, damnum quod quis ſua culpa ſentit, damnum non eſſe videtur, qui me injuria afficit, ſtatim poteſtatem mihi præbet recuſans reddere vel ſatisfacere, vel præſtare, quod jure exigo, quantum in ſe belli adverſus ipſum ſuſcipiendi, & proinde belli jure utendi facultatem concedit, id eſt, ſe ut hoſtem quocunque damno, vexatione, injuria, incendio offendere, ut inquit celeberrimus Gronovius. Abſtinendum tamen, Chriſtiana nobis dictat charitas & humanitas ab immani illa ſævitia, quæ feris & belluis potius quam hominibus convenit. In bello etiam uſu venit, ne quid nimis, bellica licentia humanitate temperanda, quamvis ille, qui mihi juſtam belli cauſam præbuit, concedit facultatem vim contra ſe exſerendi in infinitum, aut quantum mihi videatur; ratio tamen dictare videtur, ne humanam prorſus naturam exuamus, ultra modum ſæviendo in eos, qui ejuſdem originis & rationis participes; habet etiam licentia bellica ſuos limites, quibus circumſcribitur in foro conſcientiæ, quos in foro humano non tam ſollicite obſervari rerum uſus docet, in quo hoſtis pro lubitu in hoſtem ejuſque corpus & bona impune graſſatur; impune, quatenus modum excedens nullam pœnam patitur in foro ſoli; quippe cum licentia bellica humana lege ad certum modum non definita, juſtum excedere nequit, qui in infinitum in hoſtem graſſatur, ubi nulla lex, nulla legis tranſgreſſio, & proinde nulli pœnæ locus, cui legis tranſgreſſores ſubjacent. Hoc ſenſu impune quis adverſus hoſtem omnia experitur, quatenus jure belli immunis ab omni pœna, quam, eadem patratus adverſus ſocium, pateretur. *Obſervandum*, inquit Puſendorfius, *quamquam militibus frequenter a ducibus ſolent leges præſcribi, quouſque hoſti debeant nocere, quas ubi tranſgreſſi pœnas dant: id tamen fit non quaſi hoſti injuriam fecerint, ſed ob violatum ducis imperium, & ſervanda diſciplina militari. Sic & qui in bello ſolemni ultra, quam naturali lege conceſſum, cædibus aut rapinis ſævit, pro homicida aut raptore haberi, aut puniri non ſolet, ſi iſte ad tertium pacatum forte delatus fuerit.* Ex quibus perſpicimus, non omnia, quæ in bello licita, reſpondere æquitati naturali & rationis dictamini. Quamobrem recte Auctor diſtinguit vocem *licere in id, quod recte fit, quod ex omni parte pium eſt, & in id, quod impune fit.* Significatio, quæ primo loco deſcripta, referrem ad illa bella, quæ juſta ex cauſa ſuſcepta, altera reſpicit effectus belli ſolennis, quatenus geritur ab eo, qui jus belli habet, & proinde eoſdem effectus habet, qui belli ſolennis proprii. Licitum in bello impune offendere, occidere, diripere, devaſtare, & quocunque damno afficere hoſtem, verum in pio, id eſt, juſta ex cauſa, ſuſcepto bello, omni ex parte licito tum in foro poli, tum etiam ſoli, qualis cauſa talis effectus, cauſa juſta juſtos producit effectus temperata licentia. In bello non juſta ex cauſa ſuſcepto, iidem quidem effectus locum habent, quatenus impune hoſtem lædere licitum tum in perſona, tum in rebus, etiam non repugnante ratione, quia tacitus gentium præcedit conſenſus, verum non caret vitio actus primus, ejuſmodi licentiæ cauſa deſtituitur, quia juſtitia ſcilicet intrinſeca & morali, quæ actus hominum in foro poli coram Deo juſtificat. Actus primus eſt belli denuntiatio vel indictio, quæ juſta ex cauſa fieri debet, dictante ratione, quamvis extrinſeca non careat juſtitia, quatenus & juſtum bellum dicimus, quod auctoritate publica geritur, licet forte non juſta ex cauſa ſuſceptum, & proinde iidem juris effectus ex utroque bello deſcendunt in foro humano. Nam & juſtum bellum, id eſt, ſolenne dici poſſe, quamvis ex injuſta cauſa ſuſceptum, modo indictum ab eo, qui belli gerendi poteſtatem habet, jus gentium concedit, uti notavimus *lib.* 1. *cap.* 3. §. 4. Quamobrem Alciatus, *Bellum indictum a Principe, ſive ex cauſa juſta, ſive injuſta, ſemper dicitur juſtum quoad populos & quoad effectus liciti belli.*

III. Hoc ergo modo lædere hoſti hoſtem licet & in perſona & in rebus: id eſt non ei tantum qui ex juſta cauſa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter conceſſum initio hujus libri diximus, ſed ex utraque parte & indiſtincte: ita ut eam ob cauſam nec puniri poſſit in alio forte territorio deprehenſus tanquam homicida aut fur; nec bellum ipſi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc ſenſu apud Salluſtium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

COMMENTARIUS.

QUoniam bellum, quod publica auctoritate geritur, quamvis ex juſta cauſa ſuſceptum, etiam juſtum & ſolenne eſt jure gentium, ſequitur etiam effectus belli ſolennis in eo habere

habere locum, & proinde iisdem gaudent qui militant in bello solenni, quatenus impune lædere hostem jure belli possunt, & in persona & in rebus: distracta enim societate, sublata amicitia, & commercio interrupto, evanescit illa obligatio ad ejusmodi præstanda & exhibenda officia, quæ intuitu societatis & amicitiæ ac cognationis naturalis præstanda cuique naturæ leges imposuerunt. Et hoc sensu dicere possumus, in statu belli inter strepitum armorum non exaudiri leges. Occidere, invadere, deripere aliena, vetant leges, imo gravissimas pœnas constituunt in eos, qui id genus admittit facinora. Introducto vero statu belli, non impune quis hostem tollit e medio, aliena invadit & devastat, verum quo quis plures interemit, majus damnum hosti intulit, eo majori laude & præmio dignus habetur. Hæc sunt belli jura & effectus, gentium tacito quasi consensu introducta, quamobrem qui ea patitur nullam querendi justam habet causam, & proinde nec rationem cur puniret eum a quo damnum passus suo forte in territorio deprehensum: ubi enim nullum crimen, ibi nec pœnæ locus; verum qui ejusmodi facinora in bello justo & solenni committit, ea admittit lege permittente; ergo extra legis pœnam ejusmodi actus. Sed aliud dicendum, si intrinsecam justitiam spectemus cum relatione ad tribunal divinum, ea non absolvit ab homicidio, a furto, qui ex injusta bellum suscipiet causa, & auctor est, ut tantum sanguinis humani profundatur, nec etiam culpa vacuum & proinde a pœna homicidii & rapinæ immunem pronunciarem, qui in bello, quod ex causa injusta susceptum non ignorat, militat.

IV. Causa cur id gentibus placuerit hæc fuit; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam; deinde, quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere, quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea quæ jure belli acta sunt in disceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, dominii scilicet, de quo posterius agemus. *Libro XXXIX.*

COMMENTARIUS.

Quemadmodum in statu naturæ homines sibi æquales, ita postquam mortale genus in gentes & nationes divisum, quasi in eodem statu viventes sibi æquales, cum autem par in parem nullum habeat imperium, sive in personam, sive res, vel actiones, nullo jure quis sibi arrogare potest cum effectu judicium de alterius actionibus, num cum justitia & recta ratione conveniant nec ne, atque juxta earundem cum ea convenientiam vel disconvenientiam peculiares quosdam juris effectus tribuere vel denegare agenti. Ejusmodi facultas præsupponit subordinationem sive imperium in alterius personam, & proinde quoque in actus, qui ab illo proficiscuntur, cujusmodi imperium tollit æqualitatem, & proinde simul consistere nequeunt. Quemadmodum itaque quisque sui juris est & arbiter ac moderator rerum suarum, ita etiam actionum, quatenus quid jure sibi agere vel facere licet ipse dijudicat, sibique applicat ejusmodi effectus, qui vel naturaliter ex natura actus profluunt, sive isti effectus immediate actum comitantur, sive facto & consensu expresso vel tacito interveniente, peculiares quidam effectus ei assignati. Unde liquet, cur gentibus placuit, ut iisdem belli commodis & effectibus gauderent utrique belligerantes, licet forte ab utraque parte non justa ex causa susceptum: exigit enim ejusmodi consensum & placitum ipse rerum humanarum status, ipsaque necessitas, æquales pari potestate parique jure gaudent, unde summarum potestatum actus nemini sunt obnoxii, quia inferiores in superiorem nullum habent imperium, nec par etiam in parem, uti dictum. Recte itaque Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, sui non esse judicii discernere utra pars justiorem haberet causam; præterquam quod sit admodum periculosum sese immiscere rebus alienis. Quemadmodum itaque non ab alterius pendet judicio, num juste vel injuste quis alterum ad bellum provocarit, ita nec destitui potest effectibus justi belli, scilicet solennis, & quidem effectu licentiæ, id est, impunitatis. Verum nec hanc licentiam infinitam statuo; quippe si constat ex mera malitia, ex aliena occupandi & invadendi,

& finitimos debellandi & fines propagandi injusta libidine Regem vel Principem bella ex bello serere, non impunitam ejusmodi licentiam habendam existimo, & eam satis justam causam puto ad bellum adversus ejusmodi invasorem suscipiendum. Præter hunc effectum impunitatis, est & alius, dominii scilicet: quæ enim ab hoste capiuntur, capientis dominio cedunt, quamobrem justus dominii acquirendi titulus ac modus bellum quacunque ex causa susceptum, de quo infra disputandi erit locus.

V. 1. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium ex tragœdia Euripidis:

Καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.

Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat; cum his qui in bello, fas erat. Et passim occidere jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus feci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc patienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra: rapi, trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset Astapenses occisos; addit, factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat *suo beneficio conservatos quos jure belli interficere potuisset.* Josephus in bello Judaico: καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ' ἔστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων: *Pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est vitam adimente victore.* Papinius:

[Margin notes: Lib. XXVI. — Lib. XXI. — Libro XXVIII. — Comm. libro VII.]

Nec querimur cæsos: hæc bellica jura, vicesque
Armorum.

2. Jure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem, ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus:

[Margin notes: Ann. I. — Hist. III.]

Quodcunque libuit facere: victori licet.

Et in epistolis: *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt laudamus:* & Cyprianus: *Homicidium cum admittunt singuli, crimen est. Virtus vocatur cum publice geritur. Impunitatem sceleribus acquirit non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis, & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Jusque datum sceleri.*

[Margin notes: Epist. XCVI. — Epist. II. — IV. Inst. c. 9. — Pharsal. I.]

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ, nam primum non eos tantum comprehendit qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum mo-

moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livinm, *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt.* *Lib. xxxvii. & alibi passim.* Nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continno & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, *Ad l. v. D. de justitia.* multo plus licentiæ sit in bello quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis, qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet.

VII. At qui ante bellum eo iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi, post modicum tempus intra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyræi peregrinis primum *Thuc. l. 1.* discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros.

COMMENTARIUS.

JUre naturæ & geotiom permissum diximus hosti hostem lædere & io persona & in rebus. Læsio autem, quæ personæ infertur, non tantum ad capturam & vulnera, sed etiam cædem permittitur. Apud Scythas, qui oullum hostem interfecisset in acie, libare, id est, sacrificare noo licebat. Quamobrem Scævola apud Livium: *Hostis hostem occidere volui.* Et *Honestum nocere hosti*, pronunciat Cic. 3. *off.* Hostis vero nomine non tantum comprehendimus milites, vel eos, qui actu ipso arma gerunt, aut qui belli moventis imperio parent, sed omnes qui commorantur vel inveniuntur intra fines hostiles, quia non absque ratione præsumuntur lædendi quoque animum habere occasione data, unde & ab illis damnum imminens avertere omni ratione jure belli licet: indicto enim bello civitati, indictum omnibus ejusdem incolis, tam civibus & subjectis, quam peregrinis, qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt: hi enim videntur sese immiscuisse & causam approbasse, ut inquit doctissimus Gronovius, & proinde hostilem quoque induxisse animum; causa facit hostem, quia quis se hosti aggregaverit, ita ut quantulocunque momeoto quis in hostico sit, si illic apprehendatur, hostis erit. Alberic. Gentil. *lib.* 2. *cap.* 22. Idem dicendum qui ante bellum eo iverant: nam & hi impuoe lædi ac interfici possuot; quippe & hi jure gentium pro hostibus habentur, post modicum scilicet tempus, intra quod discedere potuerunt: tacite eoim sese hostes declarare videntur, qui facultatem discedendi ipsis concessam amplecti recusant; quam ipsis offerendam antequam tanquam hostes habeodi, dictare videtur humanitas. Ita Saul Amalecitas hereditarios hostes, penitus excisurus, Kenitas, ut ex eo loco emigrarent, hortatus est.

VIII. 1. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto, *Vellent juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* *Livius libro xxxi.* Hostis autem qui est, nbique secundum jus gentium impeti potest. Euripides:

> Νόμος γὰρ ἐχθρὸν δρᾷν ὅπε λάβῃς κακῶς.
> *Ubicumque prensum jura ledi hostem sinunt.*

Marcianus Jurisconsultus: *Transfugas licet, ubicumque inventi fuerint, quasi hostes interficere.* *L. 3. in fine D. ad l. Corn. de sicariis.*

2. Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili,

in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi nisi judicio tentato: sicut ex Euripide citavimus,

Si crimen istis aliquod hospitibus struis,
Jus impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Ubi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita; & cessat jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. *Libro XXVIII.* Narrat Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginensibus Romanisque; advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem, opprimique a Pœnis potuisse priusquam portum intrarent; sed vento acriore illatas in portum antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

COMMENTARIUS.

VEre subditi dicuntur, qui in hostico lares ac penates suos constituerunt ac jus civitatis habent, eos ubique locorum interficere, eorumque res capere jure gentium licet, si ipsorum personam respicimus: nam de territorio alia quæstio. Quo vero in loco hostem invadere & invasum intercipere liceat, tradit Auctor; nec distinguuntur hic loca privata a publicis, profana a sacris & religiosis. Sic Joabum in tabernaculo Domini juxta altare occidere jussit Salomon. Huc pertinet illud Euripidis:

Hunc, qui facinorum conscius, nec legibus
Fidens ad aras volvitur supplex Deum,
Trahere ad tribunal nulla relligio mihi.
Mala semper æquum ferre, qui fecit mala.

Sed quæritur, an idem liceat in territorio alieno? Alienum territorium securitatem præstat, inquit Albericus Gentilis, quamobrem traditur, quod capta in alieno territorio non efficiantur capientium, itaque restituenda sint domino territorii repetenti, neque movet, quod ubi principium fugæ factum sit, ibi licebat capere: nam mutato territorio mutatur potestas. Sic judicatum, ut Hispani a Gallis hostibus fugientes in territorium Anglorum, non fierent hostium persequentium. Et exemplum renovatum vidimus in Hispanis itidem fugientibus a classe Anglica hostica in littus Gallicum anno octavo & octogesimo. Verum recte statuit Zeiglerus, rationem, quam Auctor adfert, veram esse, cur non liceat eos interficere vel offendere, qui in pacato territorio inveniuntur hostes; quippe, ut inquit, fieri potest, ut vel ipsa Respublica media in territorio suo cognitionem renuat, cessante vero judicio, recuperat quisque facultatem sibi jus dicendi, vel etiam partes belligerantes se ejus cognitioni submittere nolint. Potior igitur causa est jus imperii quod habet dominus pacati territorii, & quod reverenter habere debent partes controvertentes, & in eo civiles societates convenisse dicendum, ut cuique Principi in suo territorio illæsa & inviolata esset majestas; maxime vero violaretur, si quis auderet publicam securitatem tranquillitatemque perturbare; cum autem ea potissimum consistat in eo, ut quisque sit tutus ab invasione & offensione alterius privati, eidem imperio subjecti, sive ex causa permanente, sive pro tempore quamdiu eodem in territorio commoratur, tanquam perturbator publicæ tranquillitatis & securitatis habendus, qui privata auctoritate in alterum impetum facit & lædit, fundatum in hac tacita conventione, quæ naturali ratione innititur, Pauli Jurisconsulti responsio in *l. 176. ff. de. R. J.* ubi statuit, *non esse singulis concedendum, quod per magistratus publice possit fieri, ne sit occasio majoris tumultus faciendi.* Quamobrem in bene constituta civitate nemini sibi jus dicere licet, & propria auctoritate vim alicui inferre, ubi judicia vigent, præterquam quod soli Principi competat, vel quibus demandavit, summum imperium, quod jus vitæ & necis comprehendit, tum etiam supremum dominium in bona & res non duntaxat subditorum, sed & omnium qui in suo territorio morantur, quamobrem nemini privato liceat aliquem lædere vel in persona sua vel rebus, nisi publica auctoritate munitus.

IX. 1. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum

cædes

cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occiderunt, *Deuter.*
& quod idem fieri imperatur in Cananæos, & quorum connexa cum 11.34.
Cananæis causa: Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est *Deuter.*
quam hominum in bestias, ut alibi disseruimus. Illud propius acce- xx. 16.
dit ad testandum morem communem gentium, quod in Psalmo bea- *Psalmo*
tus dicitur fore qui Babyloniorum infantes petræ allidet, cui par est cxxvi.
Homericum illud:

— καὶ νήπια τέκνα
Βαλλόμενα προτὶ ἄςυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι.

Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

2. Thraces olim capta Mycalesso feminas quoque & infantes occiderunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum The- *Lib.* 1.
bas cepissent narrat Arrianus. Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἔκτειναν ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt Appiani. Germanicus Cæsar Tacito narratur *Lib. An.*
vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque perva- 1.
stasse, additurque: *non sexus, non ætas miserationem attulit.* Titus Judæorum etiam pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verterat. Quo minus mirum si & senes interficiuntur, ut a Pyrrho Priamus. *Æn.* 11.

COMMENTARIUS.

Dicendum mihi videtur jus naturale & divinum dictare, *ne insontem & justum occidamus*, *Exod.* 22. 7. tum etiam speciale edictum, quod licentiam in bello limitat & moderatur, exstat *Deut.* 20. 13. quo vetitum, mulieres atque infantes occidere. Ipse quoque Auctor licentiam, quam quisque jure belli habet lædendi omnes qui intra fines hostiles sunt ex metu damni, quod ab illis inferri posset, deducit §. 6. vel si aliquid damni a fœminis, saltem nullum a pueris vel infantibus metuendum, & proinde nec etiam licentiam eos interficiendi adeo late patere dicendum arbitror, uti etiam Auctor *cap.* 11. illis parcendum statuit. Iis itaque parcendum quantum fieri potest, recta ratione, & divino jure sancitum. *Fæmina nomen hostis non capit*, inquit Seneca. *Cum captivis & fæminis gerere bellum non soleo, armatus sit oportet quem oderim:* dicebat Alexander Curt. *lib.* 5. *Arma habemus non adversus eam ætatem, cui, etiam captis urbibus parcitur, sed adversus armatos*, inquit Camillus apud Livium *lib.* 5. Excipiendæ vero mulieres, quæ virorum munia agunt, ut de Amazonibus traditum. Verbum itaque *licere* ab Auctore eo sensu sumitur, quatenus impune fit in foro exteriori & hominum judicio. Evenire tamen potest, ut licitum etiam sit omni jure aliquando innocentes juxta nocentes interficere, scilicet, quoties ad eam necessitatem redacti belligerantes, ut nec victoriam deportare nec civitatem expugnare atque in potestatem redigere alia ratione queant. Salus enim publica anteponenda quorundam innocentium interfectioni. Si innocentium causa parcendum esset hostibus, vix unquam castra hostium oppugnare licitum foret, cum semper nonnulli innocentes immixti sontibus. Dicendum igitur, aliud esse ex intentione & animo occidere innocentes, aliud necessitate coactus quasi invitus ad deportandam victoriam & debellandum hostem, vel expugnanda oppida innocentes juxta nocentes interficere. Hoc licitum & permissum tum naturali tum divino jure, illud in foro exteriori duntaxat, quatenus pœnæ humanæ non subjacet. Verum objici nobis posset, quod si per se vetitum & illicitum parvulos & fœminas tanquam innocentes interficere, necessitate non exigente, qui potuit Deus permittere, imo imperare, ut Hesbonitarum fœminas & pueros occiderent Hebræi, eodemque jure in Cananæos sævirent? Hæc Dei opera sunt, cujus in homines majus jus est, quam hominum in bestias, quasi Deus ex jure absoluti dominii in homines, innocentem perdere & internecioni

dare pro lubitu posset, salva justitia & sanctitate divina, quemadmodum homo ex jure dominii, quod habet in bestias eas occidendi, destruendi salva conscientia & illæsa justitia facultatem habet. Quemadmodum nulla intercedit homini cum bestiis juris communio, quatenus sumpto juris vocabulo eo sensu, quo significat regulam & normam agendorum quæ docet & nos informat de iis, quæ facere vel permittere debemus in totius vitæ cursu, id est, in naturali vel societate civili degentes, lædere vel injuria affici dici nequeunt, quoties eas occidimus & in usum nostrum convertimus, neminem lædere dictat præceptum naturale, respiciens animal rationale, ideoque hominem juris subjectum capax. Verum quidquid agit Deus, justitiæ respondet, quemadmodum est ipsa justitia, ita nihil agit quin conveniat justitiæ, nec aliter agere salva sanctitate sua posset. Omnes ejus viæ justæ sunt, voluntas Dei justitia summa; atqui justitiæ repugnat innocentem punire & internecioni dare. Dicendum non ex jure dominii absoluti, sed justitiæ jussisse, ut omnes istos populos sine ullo sexus vel ætatis discrimine delerentur: gravissimis enim peccatis inquinati jam dudum acerbissimas pœnas promeriti erant, vid. quæ annotavimus *cap.* 20. §. 4. *lib.* 2. Verum notandum, quod jussa ejusmodi extraordinaria nobis non tanquam exemplar ad imitandum proponit, quasi eodem modo cum hostibus agendi nobis facultas. Nos jus hominum tractamus, viis hominum hic insistimus. Imo viam illam ostendimus, quam inire & illi insistere nos voluit Deus. Illa extraordinaria Moysis facta, Dei jussa, non sunt nobis rapienda in consequentias, inquit Alberic. Gentil. *de jur. bel. cap.* 21. *Viæ meæ non sunt viæ vestræ, neque cogitationes meæ cogitationes vestræ*, ipse inquit Jehova. Perperam vero pro communi more adducit Auctor Psalmistam: nam & ipse hunc morem satis inclementem pronunciat *comment. ad h. l.* qui odio impiarum gentium pro illo tempore excusabatur. Recte Osiander: *Hæc non dicuntur per modum probati usus gentium, sed per modum prædictionis & vaticinii. Quod scilicet Deus daturus sit Persis & Medis successum, quibus usurus sit ad vindicandas injurias, quas Israëlitæ acceperunt a Babyloniis, tum etiam qua justum Dei judicium hic exponitur, quod ipse exerciturus sit.* Beatum pronunciant sancti eum populum, quem excitabit Dominus, ut rependat justitiam impiis, qui summam in populo Dei crudelitatem exercuerant; Beatum quoque populum pronunciant, qui Babyloniorum infantes saxo illiserit. Adjuvare dignetur Dominus illas manus, quæ severe vindicabunt vicem nostram, & sine misericordia sic disperdant, ut nunquam amplius crescas, ut ne lactentibus in te parvulis parcere velint, sed omnia occidant. Alias summam redolet crudelitatem in turbam imbellem & innoxiam sævire.

X. 1. Ne captivi quidem ab hac licentia exempti. Pyrrhus apud *Troad.* Senecam ex recepto tunc more:

Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.

In Cyri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli saltem captivam lege necasses.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Adelph. act. 2. scen. 1. Ponit enim licere: & Donatus, servos dictos qui servati essent *quum eos occidi oporteret jure belli*: ubi illud oporteret, improprie, pro liceret positum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidamno, narrante Thucydide. *Lib. 1.* Sic quinque millia captivorum ab Annibale occisa. *Ap. Annib. Dion. XLVII.* Apud Hirtium bello Africano Scipionem sic alloquitur centurio Cæsarianus: *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.*

2. Nec tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos, id est, bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi

belli

belli jure. Nam & Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisse*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Persæ militabant: apud Tacitum Uspenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus. 1. *de Civ. Dei.* 2. *Ann.* XII.

XII. Sed & acceptos in deditionem sine conditione ulla legas interfici; ut a Romanis Pometiæ principes, a Sulla Samnites, a Cæsare Numides, & ipsum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces, sive captos sive deditos, ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi tum libro XXVIII. Tacitus Annal. XII. & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari jussit quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Julium Alpinum e principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit. *Dion.* XLV. *Liv.* II. *Hist.* I.

COMMENTARIUS.

Qui enim mortem nobis moliuntur, ut morte afficiantur digni sunt. Quamobrem jure belli & occidi potest captivus, nisi vitam ipsi servare promissum. Ex ejusmodi promisso nova oritur obligatio, qua tenemur fidem servare. Quod servabantur a Romanis, fructuum percipiendorum causa, non legis necessitate occidere captivum vetantis factum. Unde Horatius:

Vendere quum possis captivum, occidere noli:
Serviet utiliter. Sine pascat durus, aretque:
Naviget, ac mediis hyemet mercator in undis:
Annona prosit: portet frumenta, penusque.

Ejusmodi enim promissio vel expresse vel tacite fieri potest. Expresse quandoque fit, cum captivo vitæ conservationem imploranti eam promittimus. Tacite vitam condonasse videtur, qui servorum numero captivum adscribit, ejusque ministerio utitur. Hinc servos a servando dictos testantur Jurisconsulti. Quamobrem cum semel bello captos in servos recepimus, servare debemus, non occidere, quia, qui vitam semel alicui condonavit cum adimere posset, eum nisi ex nova superveniente causa occidere nequit, uti recte contra Auctorem nostrum statuit Henninges. Clementia vero & Christiana caritas, quæ etiam in bellis locum habere debet, quæ geruntur inter Christianos, nobis suadet, ut in mitiorem semper partem inclinemus, nec tam attendamus quid jure belli facere licet, quam quid suadente æquitate, clementia & caritate, qua proximum etiam nobis forte insidiantem, amplecti debemus, facere oportet. Repugnare autem videtur cum clementia, tum etiam caritati, ut, cujus vitam servare possumus salva nostra, eum occidamus. Non est magni animi insultare victis, premere & afflictare afflictos. Imo si nimis durum visum Christianis captos in servitutem redigere, quamobrem jus istud gentium de captivis in eos non observatur, multo magis in captivos sævire vitamque ipsis adimere nefas habetur; mansit tamen inter Christianos mos captivos custodiendi donec pretio redimantur, de quo convenire solent belligerantes, & habita ratione muneris, quo quisque fungitur in bello, certum pretium, quo se redimere possunt captivi, pacto definiri solet. Idem de iis, qui se in deditionem dederunt veniamque petierunt, statuendum. Notat Alciatus in *l.* 239. *ff. de* V.S. non licere hostem postquam captus est, seque dedidit, occidere, sed tantum arma adhuc tenentem, neque se volentem dedere. In deditionem autem sævire nefas esse, neque id bonos Imperatores unquam permisisse. Sermonem hic habemus de supplicibus, qui sine conditione sese dediderunt: nam iis, qui cum conditione sese dediderunt, ignoscere fides etiam a nolentibus exigit. Exempla, quæ in contrarium ex profanis historiis adducuntur, non decet imitari Christianos, quos lex caritatis rectius instituere oportet. Auctor etiam habet sermonem non de eo, quod per se justum & honestum, sed quod impune facere licet; quippe jus gentium naturali æquitate destitutum, subnixum pravis moribus, vix juris nomine venire potest, neque etiam desunt exempla & veterum testimonia, quæ nostræ sententiæ favent. *Omnium tum in cives, tum peregrinos, maximum est peccatum, quum peccatur in supplices*, inquit Plato 5. *de LL. Par est delictum, si quis & supplicem & hospitem malo afficiat*, inquit Hesiodus. Supplices sacrosanctos & contra eorum violatores iram Dei implacabilem testatur Pausanias.

XIII. I.

XIII. 1. Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ, ut alibi distinximus, suasoriæ magis sunt quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra. Contra vero ex bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας. *Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris si male rem gessissent id expectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eumdem Philomelus dux Phocensium, διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μεταθέσθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας: *pari pœna exacta effecit ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.*

2. Pertinax vero studium in partes nemo est qui supplicio dignum judicet, ut apud Procopium Neapolitani Belisario respondent; quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut a natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, ut pro crimine habeatur si quis præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano, quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi excusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

1 Goth. — *Polyb. lib. I. & VI.* — *Lib. XXIV.*

COMMENTARIUS.

POssunt aliquando casus existere, quibus severius in supplices & captivos consulendum suadet publica salus, nec dissuadet justitia, scilicet, si nobis bellum sit cum iis, quibus sævitia & crudelitas bellandi norma & regula, ut eodem jure in eos, quo in nos usi, utamur. Non repugnat justitiæ, sed conducit quandoque saluti communi ejusmodi talionis usus, ut hac ratione avocentur a crudelitate & sævitia. Sic talionem precatur urbi Chaldeorum Psalmista 137. *Filia Babylonis misera! beatus qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis.* Summam quippe in populo Dei crudelitatem exercuerant, vicissim ergo & ipsis vastationem multo crudelissimam sancti imprecantur, quam jure talionis pati merebantur. Eamque eo significant, quod beatum pronunciant eum populum, quem excitabit Dominus, ut rependat justitiam impiis, eandem mensuram repensurus tibi, ô Babylonia; qua nobiscum impie egisti. Vos illisistis parvulos nostros saxo, nec in te parvulos parcituros hostes, sed omnia occidant precamur. Durum quidem videtur nocentes juxta innocentes eidem pœnæ subjici, & alienæ culpæ reos alios agi: talio enim justa & proprie dicta, ut inquit Auctor, delicti auctorem tenet. Quemadmodum delictum personale est, ita nec pœna debet egredi personam delinquentis, licet lex jubeat, ut quisque pro suo duntaxat, non alterius peccato luat mortem & plagas: exigit enim talio, ut quisque patiatur quod ipse fecit; verum an revera culpa talis in bello aliena, dubitare merito licet, inquit Zeiglerus; quippe, ut inquit Albericus Gentilis, non dici hic valet, non illos esse se, qui crudeliter egerint, adeoque non esse tractandos crudeliter. Nam unum corpus sunt hostes, ut unum corpus est exercitus. Unum corpus est eorum, qui ab una parte faciunt pacem: alterum eorum, qui ab altera parte; & sic ab una parte qui bellum faciunt; & singuli tenentur, etiamsi delictum ab universis patratum sit. Velim tamen, inquit, misericordiorem erga hos esse hostem, qui vere alieno laborant vitio. Resistendi vero pertinaciam nonnunquam severius punire, justitiæ non repugnare mihi videtur, præsertim si urbs, arx vel castellum, nec natura, nec arte munitum, toti exercitui vel copiarum magno numero cedere recusat cui resistere longe impar; ejusmodi pertinacia summa malitia est, & sanguinis

huma-

humani profundendi illicitæ libidinis nota, quæ pœnam meretur: *Homini non est homine prodige utendum*, inquit Seneca *Epist.* 86. Alias viris fortibus in pretio magis & honore, quam odio habenda.

XIV. Idem jus & in obsides usurpatum, nec in eos tantum qui *Plut. de*
se obligaverant quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis tra- *claris*
diti. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, a Romanis *mulierib.* *Dionys.*
Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari VI. *Tac.*
etiam pueros, ut a Parthis, quod & a Simone Macchabæorum uno *Ann.* XII. 1 *Mac-*
factum legimus, & feminas ut a Romanis Porsenæ temporibus, & *cab.* XIII.
a Germanis narrante Tacito. 17. *Hist.* IV.

COMMENTARIUS.

Obsides sunt, qui fidei publicæ servandæ causa Principi aut Duci exercitus dantur. Sive illi sese sponte ex amore erga patriam obtulerint, sive a civitate selecti fuerint, in illud veniunt periculum, ut si civitas, fidem hosti datam, fallat, etiam occidi possint, & quidem plures interfectos testantur exempla ab Auctore adducta. Verum in eorum pedibus eo sententiam, qui ab interna morali justitia eorundem internecionem alienam statuunt: non enim ipsis imputandum, quod pactum violatum, sed Reipublicæ. Quamobrem atrox visum optimis Imperatoribus, in obsides ad internecionem usque animadvertere, præsertim nihil fraudis occultantes, nihil acerbi committentes. Gothico bello Lucensibus a pacto desciscentibus, *Narses tamen, ut magni erat animi, obsides domum remisit, neque pretium libertatis ullum deposcens, neque per id ullas conditiones civitati extorquens.* Agath. *lib.* 1. *Goth. com.* *Quod si ipsi peccarent obsides, tum non foret sententia atrox, quæ obsides damnaret.* *Quando obsides*, inquit Molina, *dati innocentes sunt, quia vel non sunt doli capaces, vel in causa non fuerunt, ut Princeps, aut Respublica, quæ illos dedit, fidem frangeret, neque ullo dolo usi sunt, interfici non posse propter peccatum sui Principis aut Reipublicæ; tametsi retineri ac servituti subjici possint. Si vero nocentes sint, interfici possunt, modo culpa tanta pœna sit digna.*

XV. 1. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione & metu infamiæ.

2. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens: nefas *Livius li-*
Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum a Fabricio rejectis, & Ci- *bro* XLII. *de bello*
cero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli inter- *Gild.*
esse ne tale quid admittatur ajunt Consules Romani in epistola ad *Off.* III. *L.* III.
Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valeri- *c.* 8.
um Maximum est, *armis bella non venenis geri debere.* Et Tacito me- *Lib.* V. *c.* 5.
morante, cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno pro- *Ann.* III.
mitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis imperatori-

 bus.

bus. Quare qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Ve-
11. *Conf.* getio Baldus, respiciunt merum naturæ jus; illud autem quod a
188. gentium voluntate ortum trahit prætervident.

XVI. 1. Distat a tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale sed gentium Europæarum &
Salisb. si quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. Quod recte a Salisbe-
VIII. 20. riensi observatum est, cujus hæc sunt verba: *Nec veneni, licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam, ullo unquam jure indultam lego licentiam.* Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius.

2. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non la-
Lib. 2. tet aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm: sicut jura Gentium Diis asscribi auctoribus solere alibi quoque a nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium
Strabo l. tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus ma-
x. nente bello convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις, *ne missilibus uti liceret.*

XVII. Cæterum non idem statuendum de aquis sine veneno ita
Pausf. l. ult. corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones le-
Front. guntur in barbaros justum censuisse: & Oppianus de Piscatu, quar-
l. III. to, ut suo sæculo solitum commemorat. Id enim perinde habetur
Æsch. de male ob. quasi avertatur flumen, aut fontis venæ intercipiantur, quod & na-
leg. tura & consensu licitum est.

COMMENTARIUS.

QUod quarundam gentium mores introduxerunt, id non statim jus gentium nuncupandum, verum quod præeunte rationis discursu constitutum, recte juris gentium nomine venit. Jus gentium & naturale eadem in ratione fundatum, quamobrem sibi opposita esse nequeunt. Alibi notavimus jus gentium a jure naturæ non differre, nisi quibusdam circumstantiis & intervenientibus mediis, quæ ad illud inducendum adhibentur. Unde quædam immediate ex jure naturali profluentia, quædam mediate, id est, necessitate humana exigente, duce ratione constituta dicuntur. Quamobrem mihi non videtur jus gentium sano sensu dici posse, quod pravis quarundam gentium moribus introductum, juri naturali oppositum, & proinde rationis dictamine destitutum, imo eidem contrarium. Quamobrem jus gentium perperam ab Auctore nuncupari mihi videtur, quod permittit multa, quæ jure naturæ vetita; nullum jus humanum licita & honesta efficere potest, quæ jure naturæ vetita. Sin autem quædam naturæ jure illicita, licite fieri permittunt gentium mores, scilicet quoad impunitatem, perperam jus gentium vocatur ejusmodi licentia non gentium juri in recta ratione fundata, sed pravæ consuetudini adscribenda, uti statim diximus. Quamobrem, quamvis agens in foro humano nulli pœnæ obnoxius, attamen in foro divino conscientia reum peccati eum facit, & proinde a pœna non immunem pronunciat. Ex quibus perspicimus quæ jure naturæ vetita, ea nunquam aliquo jure permitti posse quasi licita. Verbo *licere* ea in significatione sumpto, qua aliquid recte, juste & honeste, tum in foro poli, tum etiam soli fieri dicimus. Quæ autem permissa jure naturali, nullam agendi vel omittendi moralem necessitatem continentia, exigente necessitate humana, vetari possunt impune. Sed vehementer dubito, an in eorum numero, quæ jure naturæ permissa, gentium vero vetita sunt, haberi potest exemplum quod adducit Auctor; omne illud quod honestati & bonis moribus repugnat, tum etiam inhumanum videtur, nec jure naturæ permissum statuo; atqui hostem veneno interficere bonis moribus & honestati repugnare videtur; ergo nec permissum jure naturæ dicendum; quod honestati & bonis moribus

bus

bus contrarium probat tot gentium moratiorum consensus, quæ hoc genus hostem interficiendi improbarunt, ut constat ex eorum testimoniis ab ipso Auctore allegatis, proprius occidendi modus in bello per arma, non ea quæ venenata sunt, adeoque & certam mortem adferunt, quamvis non lethale vulnus; sed ejusmodi quæ lethalia quidem vulnera inferunt, sed non omnia, non inhumanum, nec charitati & naturali cognationi repugnat, quæ non penitus sublata, indicto bello, quia natura adversatur ejusmodi bellum, quod ad humanum genus penitus delendum videtur susceptum. An & honestum & viro forti conveniens clandestine, nulla sui defensione relicta adversario, veneno hostem tollere? bellum enim est per vim certatio, veneoum vero a vi distinguit Ulpianus *l.* 1. *ff. de S. C. Silan. si veneno non per vim necatus, nefas esse*, dicit Florentinus *hominem homini insidiari*, *l.* 3. *ff. de Just. & Jur.* Vim vi repellendam, non inficior quod liceat hostem interficere, sed non quovis modo, *vinci satius quam malo more vincere*, inquit Sallust. Cui etiam accedit, quod omnis intentio directe tendens ad interficiendum hominem & humanum sanguinem profundendum repugnat juri divino & naturali, quod vitæ homiois parcendum dictat: si intentio ejusmodi mala; ergo & actus, qui intentioni consequendæ conveniunt, quid aliud intendit quam proximum, sui similem, e medio tollere, nulla vitæ tuendæ spe reliqua. Non inficior in bello justo id licitum, verum oportet ut illa intentio sit conjuncta cum defensione sui, sive animo se vitamque tuendi, etiam cum internecione adversarii, si nulla se ratione aliter tueri potest, vim & periculum a se depellere quidem intendit, verum si vulnus hosti infligendo sese expedire & periculum evadere posset, præsumendum virum justum & pium conscientiæ dictamini obtemperantem, tum etiam generosum, qui animi magnitudinem non exiguo habet in pretio, vitæ hominis parciturum, intendit hic vitam tueri quacunque ratione & quocunque modo potest, alter primario videtur intendere hostem occidere, & quidem nulla spe evadendi ipsi relicta. Qualis intentio, uti diximus, repugnare nobis videtur tum divino tum juri naturæ, & proinde etiam idem vetat ejusmodi adhibere media, quæ huic intentioni inserviunt, tanquam humani generis conservationi per se exitiosa. Non hominis, sed belluarum natura in alterius exitium prona, homines hominum causa geoerati, ut se mutuo adjuvarent, & sibi invicem prodessent; quamobrem homo naturæ obediens homini nocere non potest, & proinde naturam humanam exuisse oportet, qui belluarum instar imminet exitio sui similis. Fortasse quis mihi reponet, hunc esse belli effectum, quod, si alteri alterius interitum accelerare illicitum; ergo nec suscipiendum bellum, utpote quod ejusmodi licentiam concedit belligerantibus. Non inficior belligerantes intendere omnibus mediis hostem & inimicum debellare, quod fieri nequit, nisi vi & armis, quæ mortem inferunt, verum non unice id tendunt, sed eo boni Imperatoris intentionis aciem collimare oportet, ut hac ratione inducatur hostis; pacem & amicitiam renovare potius, quam manus conferere & in statu belli vivere, eo animo hosti damnum inferendum, necessitatem non animum ad nocendum & sæviendum pronum causam belli esse oportet, quoties vero, necessitate exigente, bellum suscipiendum, parcendum, quantum fieri potest, humano sanguini, idque cuique gregario incumbit militi naturæ dictamini obedienti. Si venenis uti permissum naturæ jure, quid bellum quam sanguinolenta carnificina, & latronum sociata multitudo. Quamobrem apud gentes, saltem moratiores detestata hæc debellandi ratio, non ob eam dontaxat quam Auctor adfert causam, verum quod ratio ipsis dictabat, bella armis, non venenis gerenda. Quamobrem Flor. *lib.* 2. *Mixtis nefas, veneno fontibus infamem fecit victoriam, nam contra fas Deum, moresque majorum medicaminibus impuris sacrosancta Romana arma violavit, neque enim ita est ad victoriam incumbendum, qui sceleste & impie factorum nomen declinas.* Si per se nefas id credidere gentes, qui naturæ jure permissum dici potest? Quamobrem & in eo convenêre & tacito quasi unanimi consensu gentes, saltem moratiores, hanc licentiam illicitam duxerunt, uti testantur testimonia ab Auctore adducta. Laudat Ambrosius factum Fabricii, cujus mentionem hic facit Auctor: *Præclare*, inquit, *ut qui virtutis certamen susceperat, nollet cum fraude vincere, & victoriam sine honestate turpem pronunciabat.* 3. *off.* 14. Et ipse Pyrrhus de Fabricio: *Ille est Fabricius, qui difficilius ab honestate, quam sol a suo cursu averti posset.* Quod honestati contrarium simul quoque naturæ jure vetitum oportet. *Vides quantum momenti sit in modo, ut factum probetur? Adulterum ferro, non veneno, licet occidere: non hostem veneno, non malis artibus; nusquam enim non improbat malitiam lex: tela tincta veneno & in bellis interdicta. Quod lex permittit ut fiat, id non statim qualibet via efficis*, uti disserit Erasmus. Itaque nec spiculis aut telis venenatis uti fas est, onde de Getis notat Ovid. t. *de Pont.* quasi & juri oaturæ & gentium meliorum moribus contrarium:

Qui mortis sævo geminent ut vulnere causas
Omnia vipereo spicula felle linunt.

Et de Æthiopibus Claudianus.

Æthiopum geminata venenis vulnera.

Infame scelus vocat Silius *Syl.* 3. 15.

— — sceleratäque succis
Spicula dirigere, & ferrum infamare veneno.

De fontibus idem dicendum nefas hoc esse contraque mores majorum testatur Florus, ut statim annotavimus. *Gemuit venena tellus: sed quis invenit illa præter hominem? cum arbore exæquant, limentque cornua elephanti & saxo rhinocerotes, & utroque apri dentium sicas: sciantque ad nocendum animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis; nos & sagittas ungimus & ferro ipsi nocentius aliquid damus, nos & flumina inficimus, & rerum natura elementa.*

XVIII. 1. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus gentium liceat quæri ſolet. Sed omnino diſcrimen adhibendum eſt inter percuſſores qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut ſubditi in regem, vaſalli in ſeniorem, milites in eum cui militant, recepti ut ſupplices aut advenæ aut transfugæ in eos qui receperunt, an vero nulla teneantur fide, quomodo Pipinus Caroli Magni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubiculo interfeciſſe narratur: quod & a Theodoro Ætolo in Ptolemæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert Polybius, ἐκ ἄνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vo-
Liv. lib. cans. Talis & ille laudatus ab Hiſtoricis Q. Mutii Scævolæ conatus,
II. quem ipſe ſic defendit, *hoſtis hoſtem occidere volui.* Porſena ipſe in hoc
Lib. III. facto nihil niſi virtutem agnoſcit. Valerius Maximus pium ac forte
c. 3. propoſitum vocat: laudat & Cicero pro P. Sextio.

2. Nimirum hoſtem occidere ubivis licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure, ut ſupra diximus: nec refert quot ſint qui faciant aut patiantur. Sexcenti Lacones cum Leonida caſtra hoſtilia ingreſſi
Juſtin. recta tentorium regis petebant. Paucioribus idem licuit. Pauci erant
II. qui Marcellum conſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: &
Livius lib. XXVII. qui Petilium Cerialem parum abfuit quin in lecto confoderent.
Tac. Laudat Eleazarum Ambroſius, quod elephantem ſupereminentem
Hiſt. v. cæteris adortus eſt, arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum
De Off. I. cap. 40. qui hæc faciunt ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt jure Gentium
Liv. lib. inculpati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in
II. bellis adeo ſancti veteres Romani ſenatores.

3. Neque movere quenquam debet quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſolent: nam id ipſum non eo venit quod in jus gentium deliquerint, ſed quia eodem jure gentium in hoſtem quidvis licet: gravius autem aut levius malum ſtatuit quiſque pro ſua
L. 3. ¶. utilitate. Nam ſic & exploratores, quos mittere jure gentium haud
ult. ad l. dubie licet, quales miſit Moſes, qualis fuit ipſe Joſue, deprehenſi
Corn. de Sicariis peſſime tractari ſolent; (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores*
Pun. *interficere*, ait Appianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bellandi cauſam: ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod ſi qui reperiuntur qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive opinionem referendum eſt.

4. At de his percuſſoribus quorum facto perfidia ineſt aliter cenſendum, neque enim ipſi tantum contra jus Gentium faciunt, ſed & qui eorum utuntur opera: quanquam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hoſtem utuntur, peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt, in gentium jus, quia ea in parte:

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

Lib. VIII. *Et decipere*, ut Plinius loquitur, *pro moribus temporum prudentia eſt*: tamen

men intra jus interficiendi constitit hæc consuetudo. Nam hic qui *Epistola*
aliena utitur perfidia, violasse jus non naturæ tantum, sed & gen- *ad Rufinum.*
tium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella* *Curt.*
suscipitis, & cum habeatis arma, licitamini hostium capita. Et mox: *qui ne* *lib. IV.*
belli quidem jura in me servaveris. Alibi: *ad internecionem mihi persequendus* *Lib. IV.*
est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus. Eodem referendum
illud de Perseo: *Non justum apparere bellum regio animo, sed per omnia* *Liv. l.*
clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum. Marcius Philip- *XLII.*
pus de iisdem factis Persei agens: *Ea omnia quam Diis quoque invisa* *Liv. l. XLIV.*
essent, sensurum in exitu rerum suarum. Pertinet huc illud Valerii Maxi- *Lib. IX.*
mi: *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis quod eorum* *c. 7.*
manibus interemtus est; in Q. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus
auctor impunitate promissa fuit: victoriamque non meruit, sed emit.

5. Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumene credere, *se, quen-* *Just. lib.*
quam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret. Apud *XIV.* *Lib. XII.*
eundem cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait:

Κείνῳ προσαρκῶν ὖν ἐμαυτὸν ὠφελῶ:

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Pyrrhum: *Communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.*

6. In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum solenne habetur pro licito eodem Gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas insidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam *An. XI.*
minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum *Lib. VII.*
interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

COMMENTARIUS.

VEri militis, imo viri generosi esse puto cum Tacito, palam & armatum, hostes suos ulcisci, & ex condicto cum illis congrediens debellare.

Vir nemo mentis alta clanculum
Velis occidere hostem.

Apud Euripidem *in Rheso.* In statu belli more agendum. Jure querebatur Alexander patrem suum ab iis interfectum esse, quos ingentis pecuniæ spe ad illud facinus patrandum sollicitaverant, tum etiam percussorem in se emere voluisse Darium, unde illis tanquam probrum objicit, quod impia bella susciperent, & quum tanta haberent arma, licitarentur hostium capita. *Curt. lib. 4. cap.* 1. Latrocinia hæc dixit Livius, justa bella negavit. Sic veteres Romani aspernati sunt hanc belli gerendi astutiam. Quamobrem laudatum a Senatu factum Fabricii, quod perfugam, qui ipsi pollicitus erat, si præmium sibi proponere vellet, se, ut clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum eumque veneno necaturum, reducendum ad Pyrrhum curaverat, utpote qui magnum dedecus & flagitium judicabat, qui cum laudis certamen fuisset, eum non virtute sed scelere superatum. Cic. *offic.* 3. *cap.* 22. Sic etiam David cum Saule bellum

gerens,

gerens, cum ipsi occasio semel & iterum facultatem præbuisset eum nullo negotio interficere, noluit. Quamvis hostem interimere non jura belli duntaxat, sed etiam jus divinum & naturæ permittat, attamen turpitudinis & sceleris quid continet inscium nec opinantem e medio tollere, in bello virtuti locum relinqui oportet; quamobrem aperta vi agere decet fortem & generosum militem. Q. Servilio vitio datum fuit, quod Viriatum per fraudem & insidias & domesticos percussores sustulisset: quamobrem dicebatur victoriam non tam meruisse, quam emisse, Valer. Max. *lib.* 9. *cap.* 7. Flor. *lib.* 2. *cap.* 17. Notati Hispani a Guicciardino, qui Bartholomæum Alvianum, Paduæ Venetorum urbi olim præfectum, immissis percussoribus, occidere voluere. *Tanto sono dissimili i modi della militia present dalla virtu de gli antichi, i quali non che subornassero i percassori, rivelevano al nimico, se alcuna sceleretezza si trattava contra lui, confidando si di paterlo vincere con la virtu.* Neque turpitudinem & scelus atque perfidiam facti tollit Auctoris distinctio, quia per se & natura sua turpe mihi videtur nec scelere & perfidia omnino vacuum, quamvis turpius & sceleratius quod cum fidei expressæ vel tacitæ violatione conjunctum. Sceleris nec infamiæ expers ejusmodi facinus notat Cicero, paulo ante ab Auctore adducto, nec ipsi duntaxat qui turpitudinis suæ mercedem accipiunt, sed & eorum conductores eadem nota insigniri merentur. Non me fugit ejusmodi facinus alias gentes, & quidem Romanos adprobasse, ut exempla demonstrant ab Auctore adducta; verum non exemplis, sed rationibus justitiam & honestatem metiri oportet. Recte Hieronymus: *Nihil omnino nos agimus, qui nos per multitudinis exempla defendimus.* Quid ratio dictat, quid viro generoso & magnanimo conveniat spectandum. *Non a veteri mea sententia, contra Scævolam discedo*, inquit Albericus Gentilis, *injustitia eum condemno. Condemnati late in historiis sunt sicarii illi, qui propriumque fecere hoc infame nomen sibi, qui hostem publicum occidere quomodocunque persuasissimum licitum opinabantur. De publica inimicitia fit privata, dum caput unum sic petitur. Nam si in acie sic fit, si in expeditionibus extra castra, & per occasiones & per pugnas etiam in castris: tum nihil imputabitur hosti, qui ducem hostium a caligato non discernit.* Et paulo post: *Non est probandum illud Baldi*, hostis bene interficitur ubique. *Non sane ubique, quemadmodum nec omni modo.* Cur autem ejusmodi sicarii deprehensi exquisitis suppliciis affici solent, nisi quod ejusmodi facinus juri gentium, quod ratione & æquitate fundatum, repugnat, & proinde exosum, qui rationis dictamini obtemperant; quippe eo jure interdictum paulo antea statuimus, in hostem ultra modum sævire, habet etiam licentia bellica suos limites, ultra quos transilire nefas habetur, eos definit ratio, quam & gentium juris fundamentum diximus. Quamobrem David acerbe animadvertit in percussores Ischboschethi filii Saulis inimici sui. 2. *Sam.* 4.

XIX. 1. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt, spectarunt injuriam solam in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic considerarunt, & quod is neque ad securitatem pertineat, neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat; atque hoc posterius jus est gen-
August. tium non omnium, sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracu-
de Civ. Dei, sas caperet legitur gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ.
libro 11. Scipio apud Livium & sua & populi Romani interesse ait, *ne quid quod*
Lib. XXVI. *uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur.* uspiam, id est, apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: ὥστε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπείχοντο, *ne a mulieribus quidem vim nefariam abstinebant.*
Libro VI. Ælianus cum narrasset a Sicyonis victoribus feminarum ac virginum
Var. hist. Pellenæarum pudicitiam prostitutam, sic exclamat: ἀγριώτατα ταῦτα, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλά, κατά γε τὴν ἐμὴν μνείαν. *Crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector ne ipsis quidem barbaris probata.*

2. Atque id inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit, quamvis in bello, ubique pœnæ sit obnoxius.
Deut. XXI. 10. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset, ut intelligi po-

test

teſt ex ea parte quæ de captiva ducenda, neque vendenda poſtea, conſtituit. Ad quem locum Becchai magiſter Hebræus: *Voluit Deus ut caſtra Iſraelitarum ſint ſancta, non projecta in ſcortationes & abominationes cæteras ut caſtra gentium.* Arrianus cum narraſſet captum Roxanes amore Alexandrum, οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι, *noluiſſe ea ut captiva per libidinem abuti, ſed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem. Plutarchus de facto eodem: οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως, *non per libidinem abuſus ea eſt, ſed uxorem duxit, ut dignum philoſopho.* Et Torquatum quendam, quod hoſtili virgini vitium obtuliſſet, Romanorum decreto in Corſicam deportatum annotavit Plutarchus. *Parall.*

COMMENTARIUS.

QUamvis vita hominis & pudicitia æquo jure munita tum divino, tum etiam naturali & poſitivo adverſum omnem vim & injuriam, quam homines improbi ei inferre meditantur, attamen majorem licentiam circa illam, quam hanc jura concedunt, licet vitam adimere hoſti, pudicitiæ vero vim inferre vetat jus gentium: cauſa enim juſta & finis cum honeſtati conveniens & homini facultatem tribuens proximum interficiendi concurrit cum violentia, quæ eſt vitæ rerum tum defenſio, tum recuperatio, quæ omni jure permiſſa. At vero honeſtatem mulierum attaminare per ſe & ſua natura injuſtum fuit ſemper: quid enim peccavit pudicitia, ut in hoſte vim patiatur, neque cauſa juſta neque finis honeſtati convenit: cauſa enim libido illicita, & finis ei ſatisfaciendi cupido. Omnis enim coitus illicitus nulla præcedente conjugali pactione. Si pueris & fœminis parcendum dictat naturalis æquitas, eaſque occidere prohibet, eadem quoque vetat earum pudicitiæ vim inferre, quam fœmina honeſta non vitam juxta duntaxat æſtimat, verum ejus damnum majus exiſtimat vitæ amiſſione. Alexander victi hoſtis uxorem, facie inclyta mulierem vetuit in conſpectum ſuum deduci, ut eam ne oculis ſuis quidem contingeret, Gell. *lib.* 6. *cap.* 8. Cujus exemplum Beliſarium imitatum fuiſſe tradit Procopius, etiam tutatus captivas eſt: quæ violatores pudicitiæ ſuæ victores dominos peremerunt. Captivarum pudicitiæ curam, captis Syracuſis, habuit Marcellus, teſte Plutarcho in ejus vita. Totila Gothus capta Urbe vetuit, ne ulla vitiaretur fœdareturque fœmina, teſte Procopio; imo nec impunitum ejuſmodi facinus voluere; miſſus enim in exilium fuit Valerius Torquatus, qui captivam ſtupro compreſſerat. Tradit Appianus *lib.* 1. *bell. civ.* Sertorium integram cohortem, quamvis Romanam, infamem id genus flagitiis concidiſſe. Cujuſmodi exempla nos docent non duntaxat apud Chriſtianos, ſed gentes quoque moratiores, quamvis non imbuti Chriſtianorum doctrina, ex rationis attamen lumine edoctas, nefas eſſe pudicitiæ vim inferre, & fœminas ullo pacto lædere. Lege Hebræa olim etiam vetitum, ne quis captivam comprimeret, niſi ſolenniter conjux facta eſſet, ut videre eſt *Deut.* 21. 10. Tradit vero Seldenus fuiſſe etiam Hebræos, qui ſtatuunt, captivæ gentilis unicæ, quam Ebræus quis in ſua prædæ ſorte, bello ultroneo feliciter geſto, acceptam ſtatim deperiret, domumque duceret, concubitum unicum fuiſſe permiſſum, ita tamen ut ſine nuptiis eundem non omnino iteraret, neque aliter poſtea ac in lege præſcriptum eſt, eam, tametſi jure belli ancilla fuiſſet, haberet. Verum cum ejuſmodi permiſſio nullibi exſtat in Sacra Scriptura, ſine ejuſmodi auctoritate loqui erubeſcimus.

CAPUT V.

De rebus vaſtandis eripiendiſque,

I. R*Es hoſtium corrumpi & rapi poſſe.*
II. *Etiam ſacras: quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religioſas; addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permiſſi.*

I. NOn eſſe contra naturam ſpoliare eum quem honeſtum eſt necare, dixit Cicero. Quare mirum non eſt ſi jus gentium *Offic.* corrumpi ac rapi permiſerit res hoſtium quos interficere III. permiſerat. Polybius itaque Hiſtoriarum quinto, jure belli compre-
hendi

hendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus, & si qua sunt similia, aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud *Lib. XXXI.* Livium legimus, *esse quædam belli jura, quæ ut facere ita pati sit fas: sata exuri, dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas, aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia, singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Ann. XIII.* *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

COMMENTARIUS.

SI vita hominis est res inæstimabilis, eaque hostem privare possimus jure belli, multo magis licet res hostium, quæ vitæ tuendæ & beate & secure transigendæ inserviunt, rapere, deripere, corrumpere & devastare, aliaque his similia facere, per quæ hostium vires debilitari suæ vero confirmari possunt, sata uruntur, arbores exscinduntur, urbes evertuntur, prædia ruunt, naves igne consumuntur, fructus devastantur, hæ sunt calamitates belli, quas pati fas est. Verum & hic modum servandum æquitatis & humanitatis ratio dictare mihi videtur, non quid summo jure, sed æquitate temperato licet spectandum. Quamobrem iis, quæ ad hominum commoditates & usus natura largita est, si aliter militiæ ratio expediri potuit, parcendum. Aliter dicendum, si tanquam medium necessarium ad hostem debellandum atque hac ratione pacem obtinendam ejusmodi vastationes adhibentur; verum sæviendi libido & aliena deripiendi sceleratus amor nil moderabile suadet, hac satisfaciendi cupidine cum imperantes tum etiam gregarii milites inflammati, quasi furibundi advolant ad devastandos agros, domos evertendas, comburendas, & cætera id genus agere, quæ furor ac rabies suadet. Cicero *pro domo*, bellum hoc horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit, quod parietibus, tectis, columnis, postibus infertur. Jus divinum Hebræis moderamen utile docet & præcepit, quamobrem non omnis generis arbores exscindere permittit, *Deut.* 20: 19, 20. Vetat enim sic in homines sævire, ut ad urbium expugnationes, arbores quoque fructiferas disperdant ad valla machinasque parandas, in exitium civium & posterorum. Non præter necessitatem quandoque utile destruendum: nec sine causa damnum alicui inferendum. *Injustum est iram in homines conceptam effundere in ea quæ nulli malo causam dant*, inquit Philo *libro de humanitate.* Talio vero, tum etiam hostis pertinacia sæpe fuit in causa, quod arma non servant modum, nec temperari vel reprimi potest stricti ensis ira. Malum pro malo reddere justum & laudabile, ut inquit Aristoteles. *Inexpertus belli, qui non intelligit, quod qui alium malo afficit, etiam, ut ferat, rationis est*, ait Pindarus. *Quæ acerbitas, si idem fiat in te, quod tu in alio feceris*, inquit Sex. Cæcilius apud Gellium; hac ratione sæpius cruentissimi hostes debellati. Tradit de Thracibus Flor. *lib.* 3. *cap.* 4. cruentissimis hostibus, quod suis moribus domiti, quippe in captivos igne, ferro sævitum.

II. 1. Neque jus gentium merum, seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit, id est, quæ *L. cum loca. D. de religiosis.* Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt sacra esse*, ait Pomponius Jurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus est, quod quæ sacra dicuntur, revera non eripiuntur humanis usibus, sed publica sunt: sacra autem nominantur a fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut Regi se dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam *Lib. I. cap. III. ¶. 8.* citavimus alibi ex Livio: cui convenit illud in Amphitruone Plauti:

Urbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde:

Deduntque se, divina, humanaque omnia.

2. Et

2. Et ideo Ulpianus publicum jus etiam in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Jovis Hercæi simulacrum Troja capta concessum Sthenelo, multaque alia ejus moris exempla commemorat Thucydides lib. IV.: τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης, ἤν τε πλέονος, ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι. *Jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, eorum sint & templa.* A quo non discrepat illud apud Tacitum: *Ann. XII.* *Cunctas cæremonias Italicis in oppidis, templaque, & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.*

3. Quare & populus ipse mutata voluntate potest ex sacro profanum facere: quod non obscure indicant Jurisconsulti Paulus & Ve- *L. inter* nulejus: & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacra- *stipulantem.* verant, in belli usus conversas, ut a Pericle sub pollicitatione resti- *§. sa-* tuendi tantundem, a Magone in Hispania, a Romanis bello Mithri- *crum. &* datico, a Sulla, Pompejo, Cæsare, atque aliis factum legimus. *l. continuus. ¶.* Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν *cum quis.* θεῶν ἀναθήματα. Χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε. *D. de verb.* *Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen* *oblig.* *uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* In controversiis Senecæ patris legimus, *Pro republica plerumque templa nudantur, & in usum stipendii dona conflamus.* Trebatius Jurisconsultus temporum Cæsaris: *profanum* *Macr.* *quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc *Sat. III.* ergo gentium jure usus Germanicus in Marsos, narrante Tacito, *pro-* *Ann. I.* *fana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum, quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii,

Colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Deorum donaria capi a victoribus solere notavit Pausanias: & Cicero *Lib. VIII.* belli legem id vocat de P. Servilio loquens, *Signa*, inquit, *& ornamen-* *Ver. III.* *ta ex urbe hostium vi & virtute capta, belli lege atque imperatorio jure sustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam *Lib. XXV.* advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio: *Signa ablata &* *XXXIX.* *cætera facta quæ captis urbibus soleant.* Fulvius quoque in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cæsar in oratione apud Sallustium referens *Sall. Cat.* quæ victis solent accidere, ponit, & fana spoliari. *cap. 51: 6.*

COMMENTARIUS.

Sacra, Deorum templa, & loca sacris faciundis destinata apud nonnullas gentes tanta in veneratione habebantur, ut iis quoque parcendum in bello existimaverint. Sic Alexander cavit, ne templa, ne luci Thebis violarentur excisis, ut tradit Suidas. Sic Brutus sacras ædes, quotquot potuit, ab incendio belli conservavit, teste Appiano. Dolet Horatius bellorum civilium, quibus sua ætate concutiebatur Respublica, calamitates, a quibus nec intacta Deorum templa & aræ, *od.* 35. *lib.* I.

Eheu cicatricum & sceleris pudet,
Fratrumque; quid nos dira refugimus
Ætas? quid intactum nefasti
Linquimus? unde manus juventus
Metu Deorum continuit? quibus

Pepercit aris?

Verum ejusmodi reverentia magis quarundam gentium superstitione, quam solida ratione niti videtur, quamobrem nec etiam universalis quasi innata, quemadmodum religio. Unde quandoque nec templis, nec aris pepercerunt Ægyptii, Assyrii, Persæ, Babylonii, imo nec ipsi Romani, quamvis eorum summa erga Deos reverentia & pietas, quamobrem gloriabantur sola religione, & in Deis colendis reverentia orbis imperium obtinuisse. Hinc *quot sacrilegia Romanorum tot trophæa, tot Dii quot de gentibus triumphi.* Sermonem habemus de gentilium templorum fortunis: templum enim Hierosolymitanum Crassum pacis tempore spoliasse, Pompejum jure victoriæ ingressum, Titum belli jure delevisse, neminem fugit, qui in veterum monumentis non plane hospes. Sacra dicuntur templa, ædificia, loca cultui divino atque ita quasi summo Numini dicata, sacra a fine cui destinata appellantur, quia sacris inserviunt, revera autem, quod ejusmodi qualitas iis imponitur, non usibus humanis eximuntur, verum in commercio privatorum esse desinunt, non eo quasi intrinseca qualitate mutata nefas esset privatorum attactu contaminari; verum quia ei, qui summæ rerum præest, placuit, locum illum privatorum commercio eximere & publico usui destinare, cujusmodi placitum imperii cujusque finibus terminatur. Subjacet tamen dominio & commercio Principis sive summi imperantis, itaque humani juris esse non desinit, sed privati. Quamobrem, quemadmodum ex impositione imperantis consecratio, ita ex ejusdem arbitrio pendet exauctoratio: nihil enim magis naturale quam ut unumquodque eodem modo dissolvatur quo colligatum, juxta juris regulam. Hinc profanum appellatum quod ex religioso, vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est, Macrobius *lib. 3. cap. 3. Profanum est, quod cum sanctum esset, postea in usum hominum & extra fanum venit*, ut inquit Aggenus Urbicus *in comment. ad Jul. Frontinum de limitibus agrorum.* Sin autem ejusmodi dispositio salva manet summo imperanti, quodnam juris vinculum ligatet hostem, rebus sacris parcere, vel tanquam profana eorundem proprietatem ac usum sibi acquirere, & pro lubitu de iis disponere, si manent in commercio ac dispositione hominis subjecta, ut res cæteræ cedunt dominio victoris, & ejusdem in potestatem redigi possunt. Subjectorum & civium dominio & proinde commercio exemptæ non universitatis, non hostis, quemadmodum extra territorium jus dicenti impune non paretur, ita ejusmodi qualitatis impositio, ab eo, qui summo ornatus imperio, profecta, non mutat rei naturam quoad modum acquirendi dominii jure gentium sive naturali introductum, qualis est occupatio in bello. Quæ ex hostibus capimus absque discrimine jure gentium statim nostra fiunt, inquit Jurisconsultus §. 17. *Inst. de Rer. Divis.* Verum alii statuunt per consecrationem Deo jus peculiare in res consecratas acquiri, utpote qua renunciatum juri & dominio, quod quisque vel privatus vel Respublica in eam habebat, atque ita humanis juribus eximi. Quamobrem nullius esse dicitur, quod donatur Deo, divinique juris fit, quia ad Deum rediit, quia nunquam fuerit hominis. Hinc Moyses *Levit.* 27. *Omne*, inquit, *quod Domino consecratur, sive homo, sive animal, sive ager, non vendetur, neque redimi poterit. Quicquid semel fuerit consecratum sanctum sanctorum erit Domino.* Et scriptum Ezechiel 48. *Et non venundabunt ex eo, neque mutabunt, neque transferentur primitiæ terræ, quia sanctificatæ sunt Domino.* Et Ulpianus: *Res sacra non recipit æstimationem.* Et Paulus in *l.* 83. §. 4. *ff. de V. O. Sacram vel religiosam rem inutiliter stipulor.* Verum respond. quod Deus habet summum ac supereminens & æquale jus ac dominium tum in homines, tum etiam res in usum hominis creatas, cui ex facto vel opera humana nihil potest accedere. Quamobrem consecratio nihil juris confert Deo in rem consecratam, quod antea non habuit, sed tantum fecernit rem a commercio & possessione, promiscuoque usu privatorum, quamdiu inservit fini, cui destinata; quod testimonia ex Sacris paginis adducta attinet, responderi mihi posse videtur, quod distinguendum inter consecrationem per votum factam, & simplicem rei ad sacra obeunda destinationem. Qui rem devovit Deo, eam omnino abdicat eo animo, ut semper Deo consecrata maneat; ita ut nihil omnino juris in eam sibi reservet. At nostro casu non tam rei dominium abdicatur, quam ejus usus, manente proprietate penes Rempublicam vel civitatem, cujus usui inservit, quatenus sacrorum peragendorum cura incumbit ei, qui summæ rerum præest. Unde populus vel Princeps populi nomine mutata voluntate potest ex sacro profanum facere, modo prospiciat, ne quid detrimenti capiat ecclesia, & habeat, quæ ad divinum cultum necessaria; cui etiam accedit, quod hic constat de expressa Dei voluntate, rem sibi consecratam hominum commercio eximere volentis. Quamobrem quemadmodum Deus in peculiarem sibi populum adsciverat Israëlitas, ita & suis fundavit legibus Rempublicam, quæ ejusdem propriæ, quarum ad exemplar suas quidem componere alii quoque populi facultatem habent, verum necessitatis non est easdem observare, nisi quatenus cum rectæ rationis dictamine habeant convenientiam. Multas Hebræi habebant leges ceremoniales, cultum divinum spectantes, quæ cum Reipublicæ interitu evanuerunt. Neque etiam res sacras usibus humanis & potestati ac arbitrio summi imperantis omnino exemptas dicendum jure divino; quippe exigente necessitate in commercio iterum recipi poterant. Hinc etiam sacta abalienarunt Reges Sic Joël Itazaëli Regi Syriæ tulit omnia sanctificata, & universum aurum quod inveniri potuit in thesauris templi Domini, ut constat 2 *Reg.* 12. *vers.* 18. Sic quoque Hisaia dedit omne argentum, quod repertum fuerat in domo Domini, Regi Assyrio rum, ut a se recederet, *cap.* 18. *vers.* 15. Et

Deus

Deus ipse tradidit vasa sacra Nebucadnezari. *Dan.* 1. *vers.* 2. Non vero putandum, Reges optimos thesauros sacros fuisse contrectaturos, si eorum potestati & arbitrio exemptos agnovissent. Verum notandum, quod quamvis negari nequeat, res sacras subesse Principum imperio, & proinde ab eo justam ob causam alienari & in usum profanum converti posse, tum etiam cedere victori devicto Principe vel populo, cujus in potestate sunt, exinde non sequi, quod etiam vastari & diripi, & incendio deleri jure possunt. Usus enim non consistit in devastatione & destructione rei; sed applicatione ad finem, cui inservire potest. Quemadmodum superstitionem redolet statuere rerum sacrarum Deo devotarum & consecratarum dominium plane amitti, atque adeo extra omne commercium constitui, ut ne quidem summa exigente necessitate imperanti liceret eas vendere, oppignerare, vel alio modo alienare, & in publicum usum convertere suadente communi salute & utilitate. *Pro Republica plerumque templa mutantur & in usum stipendii dona conflamus*, ait Seneca *controv. lib.* 4. Ita rabiosi hominis ac plane furentis est, ea devastare, quæ nec propriis rebus emolumenti, nec hostibus detrimenti quidquam adferunt, quorum in numero templa; in mitiorem hic potius partem inclinare, quam stricto belli jure uti æquitatis & humanitatis rationi magis consentaneum existimo, nisi justa existat causa, ut cum templa hostibus sunt pro arcibus & castellis: tum enim eodem modo, quo cætera munimenta, tractari licitum. De Hierosolymitano Titum cum præcipuis ducibus deliberasse, apud Zonaram legimus, atque alios censuisse, belli jure uti oportere, nec ulli rei parcendum esse; alios vero sic distinxisse, ut, si Judæi de templo bellarent, combureretur, nec jam templum haberetur, sed castellum. Idem quoque licitum statuunt publici juris periti, quando hostes non ante pepercerunt talionis jure, si jam usui profano inserviunt, jam sunt impedimenta ad victoriam reportandam.

4. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violari aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum qui talia commiserunt, nimirum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant: sicut Judæis non *Deut.*
permissum tantum sed & præceptum est gentium simulacra abolere; VII. 5.
nam quod sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo Josephus exponit, Romanis haud dubie blandiens; sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis: quod ille ita explicat quasi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos Dæmonas: ita ut recte dixerit Tacitus in Judæorum institutis describendis, *Hist.* 5.
profana illis omnia quæ apud nos sacra. Non mirum ergo est si templa profani cultus a Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes 1 *Macc.*
cum simulacra Græcorum corrupit nihil fecit contra jus gentium, etsi V. & X.
multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. Nam Persæ *Asc. Ped. in Ver.*
non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem, III.
& portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter Sacerdotes arcebantur.*

5. At Pompejus, eodem auctore, *templum jure victoriæ ingressus est*: *De Civ.*
aut, ut Augustinus rem eandem narrat, *non devotione supplicis sed jure* *Dei lib.*
victoris: bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam XVIII. c. 45.
ut Cicero diserte ait, pudore & obtrectatorum metu, non religione: *Pro Flacco.*

male quod ingressus est, quippe contempto vero Deo, quod & Chal-
Dan. v. 23. dæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Judææ trucidaretur ad Cassium Ægypti promontorium; at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum con-
Bell. Jud. lib. VI. c. 24. & 34. tra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum a Tito Josephus memorat, additque factum τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ.

COMMENTARIUS.

SUbscribo Auctoris opininni, statuentis, si quo in simulacro numen inesse credatur, abstinendum esse ab illius corruptione, quia cum contemptu & vituperio divini Numinis conjunctus ejusmodi actus, quamvis opininnis errore seductus sibi fingat numinis præsentiam, peccat tamen, si cnntra conscientiam erroneam agat. Dictat nobis cnnscientia omni reverentia & veneratione dignum, quod summum Numen vncamus, quali modo nobis illud repræsentamus, nihil refert: in mente enim & perceptione consistit idea Dei, quæ innata animo, simul quoque hnmini quasi ingenerat metum & reverentiam erga illud, quod numen esse credit. Qui numinis existentiam & præsentiam sibi persuadet, statim convictus, honnrem & reverentiam ipsi exhibere sese alligatum, ista obligationis persuasio adeo connexa opinioni, quæ cuique innata de numinis alicujus existentia & præsentia, ut semper pari passu ambulent, imo posito uno & alterum poni necessum. Ipse argumentatur alibi summus Jehova, si Deus sum, ubinam honor & reverentia mihi debita. Ita quidquid quis pro numine colat, tenetur venerari. Miserrimus quidem qui sibi opinionis errore fingit Deum, qui Deus non est, attamen quia credit verum esse Deum, tenetur ei exhibere honorem & reverentiam debitam. Et hoc sensu recte Auctor statuit, si quo in simulacro numen inesse credatur, id violari & corrumpi nefas ab iis, qui in ea persua-sione conveniunt. Aliud est, si hostes aliter sentiunt; qui verum Deum norunt, ejusque essentiam & naturam in Sacra Scriptura tanquam in tabella delineatam atque depictam intueri possunt, eumque nil nisi spiritum esse sciunt, & proinde nec oculis intueri, nec manibus palpari posse, aut loco aliquo circumscribi vel includi; quamobrem non aspectu nobis alioque fragili sensu comprehendendus, sed mentis oculis intuendus, ut ait Lactantius. Hinc non certo loco, templis vel delubris ejusdem præsentiam circumscriptam credendum, sed diffusam per universum terrarum orbem persuasum nobis. Sin autem oculis videri nec manibus palpari possit, quia spiritus, qui ex imagine disci posset, quomodo simulacris includi, quod nonnulli inter Gentiles agnoverunt. *Effigiem Dei formamque quærere, imbecillitatis humanæ*, putavit Plinius *Hist. nat. lib.* 2. *cap.* 7. Nihil magis exosum Deo, quam ejusmodi superstitin, utpote quæ divinam esseniam in humanam mutabat, & proinde quam obnoxiam existimabat iisdem imbecillitatibus & vitiis, quibus inquinatum humanum genus, ut de Diis suis finxere gentes, a veri Dei notitia aberrantes. Quamobrem ne impunita ejusmodi idololatria foret, Deus præcepit, ut extirparentur qui ea contaminatissimi pnpuli, & quidquid idololatriæ inserviebat, delendum & subvertendum decernit. Hinc Judæis non permissum, sed etiam præceptum gentium sacra abolere *Deuter.* 7:25, 26. aras subvertendo, confringendo statuas, lucos succidendo, sculptilia comburendo, *Deuter. loc. cit.* & 12:2, 3. Cnnsulere vnlens omnipotens benignissimus populo suo peculiari, procul abjicere omnibus modis præcepit, ne iis contaminaretur. Recte Auctor reprehendit Josephum, quod Diis alienis non maledicendum existimaverit, quasi iis aliqua debeatur reverentia. Vetat quidem Moyses, ne quis Diis maledicat, vel detrahat, ut interpretatur Hieronymus *Exod.* 22:28. verum per Deos intelligendi Judices & Sacerdotes, apud quos lex erat. Tremell. intelligit Magistratus, penes quos est administratio civilis & ecclesiastica. Sensus itaque est, neque Principi populi, neque Magistratibus, qui ab eo potestatem habent, maledicas aut detrahas; eis quippe honor debetur & reverentia, quia Dei vice funguntur, a quo omnis potestas, unde & Dii appellantur. Et hoc sensu Deorum nomen occurrit *cap. præced.*

III. Quod de sacris diximus idem & de religiosis intelligi debet, nam hæc quoque non mortuorum sunt sed viventium, sive populi alicujus sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus
L. Sepulchra. D. Jurisconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides in-*

de

de sublatos in quemlibet usum convertere possumus: quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus. *de sepulchro violato.*

COMMENTARIUS.

Religiosa apud Romanos, quæ humationi & sepulturæ destinantur, hæ nullius esse dicebantur; religiosus autem fiebat locus illatione mortui, quamobrem monumentum per se nihil religionis habet, planeque profani juris esse intelligitur, priusquam eo mortuus sit illatus. Unde venire & donari posse D. Fratres rescripserunt *l. 7. ff. de R. D.* Quemadmodum vero per illationem mortui locus fit religiosus, itaque effossis & alio translatis ossibus & reliquiis, locus religione solvitur. *l. 44. §. 1. ff. de relig.* Antiqui privata sepulchra habuere extra urbem in agris: in urbe quippe mortuos sepelire lege vetitum erat, teste Cic. *de LL. lib. 3.* Unde Paulus *lib. 5. receptar. sententiar. Corpus in civitatem inferre non licet: ne funestentur sacra civitatis; & qui contra fecerit, extra ordinem punitur.* Sic & Antoninus Pius quoque intra urbes mortuos sepeliri vetuit, teste Julio Capitolino, *in vita Antonini.* Quæ quisque sibi vel familiæ sepulchra constituebat familiaria, quæ sibi vel heredibus suis, vel quæ paterfamilias jure hereditario acquisivit, hereditaria dicebantur *l. 5. l. 6. ff. de relig. & sumpt. fun.* Hæc loca religiosa ab antiquis habebantur, ita ut non in commercio essent, utpote nullius in dominio vel patrimonio, capta tamen ab hostibus, religiosa esse desinebant, ob rationes paulo ante adductas. Hodie locis publicis ad sepulturam utimur, a Magistratibus condendis mortuis destinatis: cæmiteriis aut ipsis ecclesiis: nisi quod iis in locis, ubi Romana religio prædominatur, hoc humanitatis & caritatis officium ex vana & omni ratione destituta superstitione denegatur iis, qui non ejusdem doctrinæ professionem faciunt. Apud nos ejusmodi loca in commercio sunt, ac etiam in patrimonio, unde & vendi ac alienari possunt, & ad heredes una cum hereditate transeunt. Grot. 2. *introd. cap. 1.* Quamobrem & hosti jure belli cedere, nulla vetant jura. Verum humanitatis ratio, tum etiam jus gentium exigit, ne in mortuos sæviamus, eorumque corpora & ossa indecenter tractemus, ne ea quasi terræ tegumento indigna nudemus. Nullum enim cum mortuis, qui nec pacem nec bellum morantur, dissidium, nullum cum umbris prælium. Exsecrabilis Cambyses habetur, qui Amasis Regis Ægyptiorum corpus humo effossum, flagris & alia ignominia affecit. Herodotus *lib. 3.* Hinc sepulcri violati actio jure Romano prodita. Horribile spectaculum videre hominem insepultum, & pium ac humanum sepelire, si memores mortalitatis sumus, quod lex Attica demonstrat, jubens: *Si quis in insepultum cadaver incidat, omni parte id terra obruat, & sepeliat ad occasum spectans.* Ælian. *lib. 5. Hist. cap. 14.*

IV. Illud hic breviter repetam, non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

COMMENTARIUS.

Quando dolis & stratagematibus aliquando in bello uti licitum, supra annotavimus, salva veritate & fide. Nulli enim homini mentiendum, & hosti quoque servanda fides; ergo nec hostem fallere & fraude decipere licet. Verum de ejusmodi fraude & fallacia sermonem habemus, quæ alterius jus non violat, quod quisque habet ad veritatis elocutionem & fidei datæ exsecutionem ab altero exigendam sibique præstandam. Vide quæ *cap. 1. & 4.* notavimus. Sin autem non licet perfide agere cum hoste; ergo nec etiam aliena uti perfidia ad circumveniendum hostem, eique damnum inferendum. Viro justo & honesto incumbit socium avocare a malo. Non repugnat justitiæ nec honestati alterius opera uti in hostis nocumentum & perniciem, verum vetat naturalis ratio, alicui peccandi occasionem dare vel præbere, ipse peccati particeps fit, alium qui ad peccandum incitat. Ipse Auctor *§. praced.* negat aliena perfidia ad percussorem immittendum uti licitum, cur itaque nec hoc in casu: fidem enim fallere per se & sua natura illicitum, quamobrem nunquam virum bonum & honestum hoc medium ad consequendum finem sibi propositum adhibere decet. Quod per se malum, semper est malum,

malum, nec circumstantiarum interventu bonum effici potest, quamobrem nec ullo jure permitti, ut in actum deducatur. Majus & minus non mutant peccati vel delicti naturam, verum pœnæ inflictionem vel augent, vel minuunt. Quamobrem justitia exigit utriusque punitionem. Quod jus gentium minora & frequentia delicta conniycre cœpit, non juris, sed pravi moris est, & permissio illicita, quamvis impune fiat in foro humano, conscientia tamen teste mali conscius, & peccati reus fit actor.

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

I. *Circa acquisitionem rerum bello captarum, quale jus naturæ.*
II. *Quale jus gentium: cujus testimonia adducuntur.*
III. *Quando res mobilis capta censeatur ex Gentium jure:*
IV. *Quando agri.*
V. *Res quæ non sunt hostium non acquiri bello.*
VI. *Quid de rebus repertis in navibus hostium?*
VII. *Jure gentium nostra fieri quæ hostes nostri aliis bello eripuerant, quod testimoniis probatur.*
VIII. *Refellitur sententia statuens res captas ab hostibus omnino singulorum capientium fieri.*
IX. *Naturaliter & possessionem & dominium per alium acquiri.*
X. *Distinctio actuum bellicorum in publicos & privatos.*
XI. *Agros acquiri populo aut ejus cujus est bellum.*
XII. *Res mobiles & se moventes actu privato captas singulorum capientium fieri;*
XIII. *Nisi lex civilis aliud statuat.*
XIV. *Captas actu publico fieri populi aut ejus cujus est bellum:*
XV. *Arbitrium tamen in res tales aliquod solere imperatoribus concedi:*
XVI. *Qui aut res referunt ad ærarium;*
XVII. *Aut dividunt militi: & quomodo?*
XVIII. *Aut direptionem permittunt:*
XIX. *Aut aliis concedunt:*
XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt: & quomodo?*
XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*
XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*
XXV. *Usus antedictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium acquirantur belli jure.*
XXVII. *Jus hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

I. 1. PRæter quorundam actuum in homines impunitatem, de qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex jure gentium proprius. Ac jure naturæ quidem bello justo ea nobis acquiruntur quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti damnum inferunt intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est. Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ a quinque regibus acceperat, decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV. explicat divinus Scriptor ad Hebræos VIII: 4. quo more Græci quoque, Carthaginenses, & Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Jovi Feretrio decimam de præda sacraverunt. Jacobus autem Josepho præ fratribus præcipuum relinquens legatum, *Do tibi*, inquit, *partem unam supra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo & arcu meo*, Genes. XLVIII: 22. Quo in loco illud *cepi* prophetico loquendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Jacobo attribui, quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum, quæ jam ante a filiis Jacobi facta erat. Nam eam ut cum perfidia conjunctam Jacobus pro

pro sua pietate semper improbavit, ut videre est Gen. xxxiv: 30. xlix: 6.

2. Probatum autem a Deo jus prædæ inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet. Deus in lege sua de civitate post *Deut.* xx: 14.
pacem repudiatam expugnata loquens sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gadi- I *Par.* v. 20, 21, 22.
tæ, & pars Manassitarum dicuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent, & Deus eos propitius exaudisset: quomodo & rex pius Asa narratur, Deo invocato, de Æthiopibus, injusto bel- II *Paral.* xiv. 13.
lo se lacessentibus, & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumebantur.

3. Josue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas, & Manas- *Jos.* xxii. 8.
sis partem secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis præde hostium cum fratribus vestris.* Et David cum ad Senatores Hebræos mitteret parta de Amalecitis spolia pretium dixit muneri: *Ecce donum hoc esto vobis de præda hostium Domini.* Nimirum, ut Seneca dixit, mi- III *Benef.* 37.
litaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hostilibus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num. xxxi: 27. Et *De diris.*
Philo inter diras legis esse ait ut ager ab hostibus demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν, *in suos famem, copiam hostibus.*

COMMENTARIUS.

Lter belli solennis effectus, cujus paulo ante mentionem fecimus, consistit in acquisitione dominii earum rerum, quæ in bello capiuntur. Belli solennis nomine intelligimus bellum susceptum ab eo, qui summo imperio in Republica vel civitate ornatus, belli gerendi & indicendi facultatem habet, quamvis ejusmodi bellum non semper justa ex causa indictum, producit tamen eosdem effectus, qui justi belli proprii, scilicet in foro humano: quippe in foro conscientiæ ea nobis juste acquisita jus naturæ dictare videtur, quæ in bello justa ex causa suscepto capta, ut alibi notavimus; & proinde jus gentium a jure naturæ quid diversum statuit juxta Auctoris mentem; verum toties diximus, juris nomine haud posse venire, quod jure naturali simul eodem titulo appellari nequit; quod jure gentium etiam jure naturali justum esse oportet, imo quod jure gentium receptum, naturali ratione niti debet, & ea de causa jure gentium introductum: quod enim naturalis ratio inter homines constituit, §. I. *Inst. de jur. nat. & gent.* id est, quod præeunte lumine naturali sive dictante ratione gentes receperunt vel constituerunt tacite vel expresse, necessitate vel rerum humanarum statu illud exigente, quibus ex præmissis sequitur, quod nihil justum, licitum jure gentium censeri debeat, quin duce ratione & introductum & proinde in jure naturæ fundatum: mali enim pravique quarundam gentium mores, & absque ratione receptæ consuetudines non faciunt jus gentium, ut alibi annotatum, & proinde juris effectus legitimos in foro conscientiæ nullos habere possunt, qui animum tranquillant & auctorem omni culpa & vitio vel peccato vacuum pronunciant. Quod enim ex jure profluit & nascitur, effectus appellatur; iste autem debet esse ejusdem naturæ, cujus est causa a qua producitur, quod igitur ex jure provenit, justum esse oportet; quod vero justum est, omni modo justum esse debet, id est, nulla vitii vel peccati aut injustitiæ macula adspersum & contaminatum; quod vero jure gentium justum, non vero jure naturali, ex omni parte justum non est, & proinde juris effectus vocari nequit. Suppono autem, quidquid dictante ratione, cum relatione ad certum rerum humanarum statum, receptum & introductum, justum esse omni ex parte, & proinde cum jure naturali habere convenientiam. Sunt pacis, sunt belli jura, quæ sibi invicem maxime contraria, ex eodem tamen juris fonte proveniunt, scilicet jure gentium sive naturali pro conditione status eadem introduci suadente. Cum natura homines sibi æquales,

les, æquali gaudent poteſtate, eaque ſumma, tum in ſe tum bona, quæ ſibi ſua quæſiverunt induſtria, in civitatem coaliti eam conferre voluere in unum vel plures, quem ſocietati tuendæ præfecerunt, cœperunt integræ civitates eodem in ſtatu conſtitutæ conſiderari, in quo, antequam cœtus celebrarunt, ſinguli homines ſive potius ſingulæ familiæ vivebant. Unde quaſi tot civitates quot familiæ, quæ ſibi æquales, ita ut altera alterius imperium nec venerari, nec eidem obtemperare vel juriſdictioni parere neceſſum habebant, verum ſi qua inter eaſdem controverſia vel lis orta, vel per diſceptationem, vel certationem per vim neceſſitate exigente definiebatur: cum enim par in parem non habeat imperium, cedere recuſabat diſceptationi, invitus non poterat cogi in alterius judicio acquieſcere, quamobrem ad ſuum jus conſequendum vi opus erat, unde ſtatus belli, qui, quamvis repugnet naturæ juri quatenus ſocietatis conſervationem fovet & tuetur, attamen ab altera parte jus ſuum cuique tribui præcipiens, non vetat ea adhibere media, quæ neceſſaria ſuum cuique non tribuentem invitum cogere huic legi obtemperare, quamobrem unicuique facultatem dedit propria auctoritate ſibi jus dicere & exſequi, quod in civitate fit per magiſtratus. Quum vero hanc ſibi poteſtatem intactam & illibatam quæque gens vel civitas velit ſervare, tacite quaſi convenerunt cuique eam integram fore, ſcilicet, ut quiſque ſui juris & arbiter ac moderator eſſet rerum ſuarum, & ſi læſus, vel damnum aut injuriam paſſus in rebus vel perſona, ejus recuperationem propria auctoritate & propriis viribus quærere poſſet. Quamobrem jus belli quemadmodum quiſque ſibi arrogaret, etiam aliis concederet, & proinde quemadmodum jura belli in eum, quem vi aggreſſus exerceret, ita nec eadem in ſe uti inimico denegaret facultatem, & eodem gauderet effectu, quem ſibi competere exiſtimat. Conditionis & ſtatus æqualitas parem poteſtatem utrique tribuit ratione dictante, quam excipit gentium conſenſus & conventio tacita, in ratione fundata. Atqui effectus belli ſolennis conſiſtit in acquiſitione dominii earum rerum, quæ ab hoſte, durante ſtatu belli, capiuntur; ergo conceſſa cuique genti facultate gerendi belli, neceſſum eſt, ut eodem omnes effectu gaudeant, quum belli jure quiſque ſibi vindicat, nulla habita ratione cauſæ ex qua bellum ſuſceptum, an ea juſta vel injuſta; quippe acquiſitio illa cum fundatur in conſenſu gentium & tacita earundem conventione, juſta eadem dici debet, quia dum belli gerendi facultatem & jus cuique integrum, etiam effectibus belli ſolennis propriis frui oportere dictat ratio. Itaque bellum ſolenne juſtus eſt titulus acquirendi rerum dominii, quamobrem & in foro ſoli non duntaxat, ſed etiam poli juſtus poſſeſſor & dominus; atque hac ratione jus naturæ cum jure gentium convenit, quatenus quiſque liber arbiter & moderator eſt jure naturæ rerum ſuarum, earumque dominium eo, quo velit modo, transferre. Notanda tamen eſt quædam differentia, merum naturæ jus dominium tribuit earum rerum, quæ in bello juſta ex cauſa ſuſcepto, capiuntur abſque tacito conſenſu in compenſationem debiti, & ita quaſi ſolutionem, ſive ex contractu exigatur, ſive ex maleficio ad pœnam vindicativam vel emendativam agatur, at gentium jus idem tribuit capienti, quin pari jure gaudeant, id eſt, belli ſolennis gerendi facultatem omnes habent civitatea, quamobrem etiam eoſdem effectus ſibi invicem concedere voluiſſe præſumuntur, ſcilicet, ut *omnia eorum, qui vincuntur, bona vincentium fierent*, ut ait Plato 1. *de LL.* quamvis nullum præceſſerit debitum ab altera parte, vitæ tamen periclitatione damnum datum compenſatur. Quemadmodum vero in omnibus, quæ ſuſcipiuntur negotiis & actibus humanis, modus ſervandus, ita quoque in bello obſervandum, ut paria damno illato repoſcamus, nec pœnæ modum excedamus. Verum probe obſervandum monet Puſendorfius, ſcilicet, *per apprehenſionem bellicam acquiri tantum jus, quod valeat adverſus quemvis tertium pacatum. Sed ut raptor acquirat dominium valiturum etiam adverſus eum, cui res erepta fuit, neceſſum eſt, ut accedat hujus cum altero pacificatio & tranſactio. Citra hanc enim priori domino jus remanere intelligitur ad rem iſtam, quandocunque vires ſuperfuerint, hoſti iterum extorquendam.* Non tanquam injuſto poſſeſſori & prædatori, verum quia durante belli ſtatu, integra cuique manet facultas res hoſtium ſibi acquirendi, quamobrem non tanquam rei dominus; quippe videtur potius illud amiſiſſe quam ſibi reſervaſſe, verum facultatem habet eodem jure belli ſibi iterum recuperandi, quæ jam alterius dominio jus belli adjecit. Quippe dicendum puto gentes conveniſſe, ut res jure belli captæ, capienti cederent, imo jus naturæ citra conſenſum domini, neceſſitate exigente, illud transfert in capientem, ſi jure belli res captæ capientium fiunt, ejus in dominio remanſiſſe dici nequeunt cui ereptæ, quod ſubſecuta pace priſtino domino reſtituantur, eſt nova acquiſitio ex conventione, pacto, vel tranſactione originem habens. Probatum vero a Deo hoc jus prædæ: alioqui enim devictarum civitatum prædam capientibus, tanquam belli laborum fructum, diripiendam fruendamque non conceſſiſſet ſummus Jehova, nec ſibi quinqentesimam e ſpoliis Medianiticis ad tabernaculi functionem ſacrandam ſelegiſſet, nec etiam ad ſibi devotorum virorum hoſtiles exuvias conniviſſet.

II. 1. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex juſta cauſa bellum gerit, ſed & quivis in bello ſolenni & ſine fine modoque dominus ſit eorum quæ hoſti eripit, eo ſenſu nimirum ut a gentibus omnibus

bus & ipſe & qui ab eo titulum habent in poſſeſſione rerum talium tuendi ſint. Quod dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα. *Lex eſt ſempiterna inter homines, capta hoſtium urbe, eorundem res atque pecunias victori cedere.* [*Xenoph. v de inſt. Cyri.*] Plato dixit, πάντα τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*: [*De Legibus.*] qui & alibi inter genera quaſi naturalia acquiſitionis ſtatuit πολεμικὴν, quam & ληϊστικὴν, ἀγωνιστικὴν & χειρωτικὴν vocat, aſſentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit ut ſpoliare non ſemper injuſtum fateatur, ut ſi in hoſtem id fiat. [*Sophiſt.* *Comm. IV.*]

2. Sed Ariſtotele quoque auctore: ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ᾗ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι. *Lex velut pactum quoddam commune eſt quo bello capta capientium ſunt.* [*I Polit.*] Eodem reſpicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας. Γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων, ἀλλὰ τῶν κρατούντων. *Optandum ut hoſtibus bona adſint ſine virtute: Sic enim fiunt illa non eorum qui habent ſed eorum qui capiunt.* Apud Plutarchum in vita Alexandri: τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος, *ea quæ victi fuerant, & eſſe & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται: quæ verba ſunt ex Xenophonte ſecundo de Cyri inſtitutione. Philippus in Epiſtola ad Athenienſes: πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων, ἢ κατὰ πόλεμον κύριοι καταστάντες. *Omnes tenemus oppida a majoribus relicta, aut poſſeſſa belli jure.* Æſchines: εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δοριάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ κτησάμενος: *Si bello in nos ſuſcepto armis cepiſti urbem, jura eam poſſides belli lege.* [*De male obita legatione.*]

3. Marcellus apud Livium quæ ademit Syracuſanis ademiſſe ſe ait belli jure. [*Livius libro XXXIX.*] Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, ſi Philippus bello cepiſſet, eas præmium victoriæ belli jure habiturum: [*Lib. XL.*] & Maſiniſſa quem agrum pater ſuus Carthaginenſibus bello ademiſſet habere ſe jure Gentium ajebat. Sic & apud Juſtinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* [*Libro XXXVIII.*] Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ. [*II. contra Rullum.*] Idem privata aliqua eſſe cœpiſſe ait aut occupatione vacuorum aut bello, eorum ſcilicet qui victoria potiti ſunt. [*Off. I.*] Dion Caſſius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. [*Strom. I.*] Etiam Clemens Alexandrinus ait res hoſtium rapi & acquiri belli jure.

4. *Quæ ex hoſtibus capiuntur jure gentium ſtatim capientium fiunt*, ait Cajus Juriſconſultus. [*L. naturalem §. ult. D. de acq. rerum dom.*] Naturalem hanc acquiſitionem φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis inſtitutionibus, ſicut & Ariſtoteles dixerat, πολεμικὴν φύσει κτητικὴν, *rem militarem ſecum ferre naturalem acquirendi modum.* [*tit. de rer. divis.*] [*Ariſt. I. de rep. c. 8.*] Nimirum quia non cauſa aliqua ſed ipſum nudum factum ſpectatur, & ex eo jus naſcitur: ſicut & Nerva filius, referente Paulo Juriſconſulto, dominium rerum ex naturali poſſeſſione cœpiſſe ajebat, ejuſque rei veſtigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiun- [*L. I. ¶.*]

 tur.

D. de acq. poss. tur. Item de bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt.

Hist. Gr. III. 5. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumentatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania autem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causa ut a jure belli recte occupentur.

COMMENTARIUS.

STatim annotavimus belli solennis jure gentium alterum effectum consistere in acquirendo dominio earum rerum, quæ ab hostibus capiuntur, causam hic non attendi, sed belli gerendi potestatem, summo imperanti ex tacito quasi consensu gentium concessam, & proinde iisdem effectibus fruitur qui belli solennis proprii, quamobrem quamvis bellum forte non justa ex causa indictum, attamen quia susceptum ab eo, qui belli gerendi potestatem habet, justum & solenne, cujus effectus, ut quivis fiat dominus eorum, quæ hosti eripit, etiam mero naturæ jure, quo cuique genti competit facultas ejusmodi dominii acquirendi modum introducere, qui sibi placuit, quoniam quisque sui juris jure naturæ est liber arbiter & moderator rerum suarum. Quamobrem non duntaxat fit dominus in foro soli, quatenus habetur pro justo possessore, a quo vindicari nequit, sed etiam in foro poli, quia gentium consensu ejusmodi effectus nititur, nec etiam consensus in quo fundatum jus gentium ratione destituitur hoc in casu, quia rerum humanarum ejusmodi facies juris constitutionem efflagitat, & proinde necessitate exigente suadet illam ratio. Posset nobis objici, quod effectus ejusdem naturæ est cujus causa a qua producitur, & si causa injusta, nec effectus licitus, si bellum injustum, nec etiam effectus justi, & proinde bello injusto rerum quæ hosti eripiuntur dominium justo non acquiritur titulo, quamobrem in foro poli malæ fidei possessor, licet in foro humano tutus. Verum huic forte quis reponet, quod merum jus naturæ vetat quidem bellum suscipere nisi justa ex causa, verum non prohibet ut accedente consensu gentium in omni bello etiam injusta ex causa suscepto, cedat dominium rerum capienti: eo enim ipso quod liceat cuique de rebus suis pro arbitrio statuere, facultatem nactus etiam acquirendi earum dominii modum quemlibet introducere; bellum injustum præbet quidem occasionem dominii acquirendi, verum rei bello captæ justa possessio nititur consensu, id est, jure gentium, imo etiam ratione naturali suadente pro rerum humanarum statu ejusmodi juris constitutionem; nemini autem injuriam infert, qui jure suo utitur, belli tamen jure acquirit dominium, quatenus jure gentium quisque summus imperans bellum solenne gerendi facultatem habet, quamvis actus primus, qui est belli denunciatio non justa ex causa procedat, & proinde repugnet juri naturæ, ac destituatur justitia intrinseca, attamen effectus ea non destituuntur, quia alia nituntur ratione, belli suscipiendi arbitrium penes quemque summum imperantem residet, & proinde istius actus bonitas vel malitia pendet a voluntate agentis temere injustum bellum suscipientis; verum quod bellum solenne susceptum quamvis injustum eosdem producat effectus, qui dictante ratione justa ex causa belli suscepti proprii, gentium juri adscribendum, jure naturæ approbatum, quia exigente necessitate introductum. Necessitati vero cedere eique inservire rationi neutiquam repugnat, scilicet in iis, quæ dispositioni hominis subjacent, & ab eorum consensu & voluntate pendent. Quæcunque enim natura sua mala & turpia, nullo facto humano licita fieri possunt, & proinde permitti ut in usum deducantur: quamvis in foro humano impune quandoque fiant, agentem tamen peccati vel maleficii reum constituunt, & proinde conscientiam gravant actus. Quamobrem notavimus, pravos quarundam gentium mores non facere jus gentium, sed usus & consuetudo ratione innixa, quæ proinde apud omnes fere gentes, moratiores saltem, invaluit & peræque custoditur. Et in hoc jure fundata videtur acquisitio rerum ab hostibus captarum in bello solenni, id est, jure gentium justo, ob rationem paulo ante adductam. Huc pertinent exempla ab Auctore descripta, quibus plura addere supervacaneum foret.

III. 1. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rem is intelligatur qui ita detinet ut recuperandi spem probabilem alter amiserit, ut res persecutionem effugerit, ut loquitur in simili quæstione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit, ut capta dicantur ubi intra fines id est præsidia hostium perducta fuerint.

fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo postliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii esse cœpit, quod alibi explicatur intra præsidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit, amitti eum ubi fines nostros excessit: & Pomponius captum bello explicat eum quem hostes ex nostris ceperunt, & intra præsidia sua perduxerunt: antequam enim in præsidia perducatur hostium, manere civem.

L. Pomponius. D. de acq. rer. dom. L. Postliminium. ¶. postliminio, D. de captiv. l.ult. ibid. l. Postliminio. ¶. in bello. d. tit. Inst. de rer. divis. ¶. item ea. Inst. d. loco L. naturalem

2. Hominis autem & rei in hoc gentium jure eadem fuit ratio. Unde facile intellectu est quod alibi dicuntur capta statim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ scilicet eo usque possessionis, debere intelligi. Cui consequens esse videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ censeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota classis se tenet, perducta sunt. Nam tunc desperari incipit recuperatio, sed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta censeantur ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint.

¶ *item de acq. rer. dom. Consulatu maris c.* 283 *&* 287. *Const. Gallica lib.* XX. *tit.* 13. *art.* 24. *Corn. de Lapide in Gen. c.* XIV. *Molina disput.* 118. *L. quod meo. D. de acq. vel amitt. poss. Livius lib.* XXVI.

IV. 1. At agri non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt, nam quamquam verum est eam agri partem quam cum magna vi ingressus est exercitus ab eo interim possideri, ut a Celso notatum est, tamen ad eum quem tractamus effectum non sufficit qualiscumque possessio, sed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal castris insidebat, adeo non amissum judicabant, ut eo ipso tempore nihilo minoris venierit quam ante venisset. Is ergo demum ager captus censebitur, qui mansuris munitionibus ita includitur, ut nisi iis expugnatis parti alteri palam aditus non sit.

2. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo a terrendis hostibus a Siculo Flacco allata, quam illa Varronis a terendo, aut Frontini a terra, aut Pomponii Jurisconsulti a terrendi jure quod habent magistratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus, agri possessionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipse appellat.

COMMENTARIUS.

IN eo quidem omnes DD. conveniunt, ut, si quid ab hoste capimus, nostrum fiat jure gentium, ac recte intra legitimos acquirendi dominii modos collocetur. *Sunt enim privata nulla natura, sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt, aut victoria, ut qui bello potiti sunt*, &c. Verum quæritur, an statim fiant capientis, an temporis aliquod intervallum requiratur? Respondet Auctor, tum demum rem cepisse eum intelligi, qui rem ita detinet, ut recuperandi spem probabilem alter amiserit; amisisse autem fingitur scilicet rerum mobilium, quoties res capta intra præsidia hostium perducta. Requiritur itaque continuatio possessionis, quamobrem non statim transit in dominium capientis, verùm si tam diu tenuerit, donec intra præsidia perduxerit. Videtur enim lex desiderare, ut & capta sit, & perducta intra præsidia, hæc duo requisita conjungit Jurisconsultus *l.* 5. *ff. de captiv.* Frustra enim lex dixisset, *ceperunt & intra præsidia perduxerunt*, si censebat satis esse cepisse. Omnia verba legis utique impleta esse debent. Et copula exigit concursum copulatorum. Lex vult rem in tuto esse, ut sit effecta capientium. Ideoque vult, deductam esse intra præsidia, ubi demum tuta est, ut argumentatur Alberic. Gent. *Hispan. Advocat. dict. loc.* ubi & citat aliorum Jurisconsultorum testimonia, idem sentientium, quorum in numero Angelus, Ripa, Salycetus, & Ayala *de jur. bel. lib.* 1. *cap.* 5. *Dico ergo*, inquit Angelus, *quod tunc præda capta hostium facta est, si condu-*

cta est in hostium capientium præsidia. Idem Salycetus, *Attende*, inquit, *quod non efficiuntur capientium, nisi postquam ducti sunt intra præsidia capientium. Et idem de rebus aliis mobilibus omnibus, quod antequam sunt ducta intra præsidia hostium, non efficiuntur eorum, sed remanent sub dominio eorum, sub quo erant ante capturam.* Et Ayala *dict. loc. Illud tamen sciendum est, prædam tum demum fieri hostium ut primum intra præsidia delata est, ante nondum facta est hostium; neque desiit esse ejus, cujus fuit.* Alii vero probabilius statuunt, confestim statim atque capta bona transire in dominium capientis, quemadmodum res quæ dominio vacuæ statim atque adprehensæ cedunt occupanti absque ulla temporis intercapedine; atqui res hostium veluti dominio vacuæ in eorum numero collocantur a Jurisconsultis Romanis, ut patet *l.* 1. §. 1. *ff. de acquir. possess.* quæ per occupationem acquiruntur; ergo eo ipso quo captæ & apprehensæ cedunt capienti. arg. §. 12. *Inst. de rer. divis.* Quamobrem Paulus *l.* 1. §. 1. *ff. dict. tit. Protinus* eorum fieri, quæ bello capta, affirmat. Hinc §. 17. *Inst. de rer. divis. Item ea quæ ex hostibus capimus, jure gentium statim nostra fiunt.* Statim, id est, in continenti, mox, absque ullo temporis intervallo. *Quod enim statim fit*, inquit doctissimus Zeiglerus, *id omnem excludit temporis tractum, aut alium actum novum*, sive, ut Grotius loquitur, *continuationem possessionis, usque dum in præsidia perducta res fuerit.* Non me fugit etiam Salycetum & Angelum verbum *statim* cum conditione illa intelligere, scilicet, *si bona capta fuerint redacta intra præsidia.* Verbum *statim* interpretandum esse putant secundum legem illam, *qua & deductionem intra præsidia desiderat.* Verum repugnat vocis significatio fictæ interpretationi DD. quæ nulla auctoritate nititur, apud Latinos auctores *statim* idem quod *mox*, *ilico*, *confestim*, *e vestigio*, *repente*, *sine ulla mora*, *sine intermissione temporis.* Innumera possent adduci exempla ex Cicerone aliisque scriptoribus omni exceptione majoribus. In Verrem: *Statim ad Messanam litteras dedit.* Et in Orat. *Ante enim circumscribitur mente sententia, confestimque verba concurrunt, quæ mens eadem, qua nihil celerius statim admittit*, &c. *Itaque hoc sum aggressus statim, Catone absoluto.* Nec procedit argumentum Auctoris nostri, quod res eodem modo amittitur, quo postliminio redit; quia, ut optime respondit Zeiglerus, si quid bello captum in præda est, non postliminio redit, ut docet Labeo *l.* 28. *ff. de captiv.* Quod de reditu intra fines imperii dicitur in *l. ult. ff. eod.* non de quavis re, sed de illa intelligendum, quæ eundi & redeundi facultatem habet, ut est servus, equus vel equa, quibus postliminium est. Nec potest dici eandem esse rationem prædæ & hominis in hoc gentium jure, quia in homine animus consideratur, scilicet, animus revertendi & hostibus se subducendi, quem non deposuisse creditur, antequam intra præsidia hostium fuerit: tum enim incipit desperari reditus. At talis animus se subducendi in aliis rebus non invenitur. Zeigler. *dict. loc.* Vid. & Amaya *observ. jur. lib.* 2. *cap.* 1. Recentiori Germanicarum gentium jure temporis aliquam moram, puta civilis diei requiri, tradunt ejusdem juris periti. Quemadmodum & apud Batavos obtinuisse annotat Auctor, ut in mari naves & res aliæ tum demum captæ censerentur, ubi per horas viginti quatuor in potestate hostium fuerint. Atque hanc consuetudinem per totam fere Europam receptam tradit Marquard. *de jur. mercat.* Verum perperam jus gentium dici mihi videtur quod apud nonnullas gentes receptum, non in naturali ratione vel æquitate, sed quarundam gentium opinione fundatum. Annotavit Zeiglerus postea Ordines Fœderati Belgii anno 1632. publico edicto ei, qui navem ab hostibus occupatam recuperat, ejusdem navis & bonorum, quæ in ea inventa, bessem indistincte addixisse, nullo habito respectu temporis, quo navis in hostium potestate fuerit, dum tamen intra præsidia hostium deducta non fuerit; ac ita quidem obtinet in rebus mobilibus; at immobiles, ut agri hostiles, non statim capti intelliguntur simul atque insessi sunt, sed oportet mansuris munitionibus adeo inclusos esse, ut, nisi iis expugnatis, alteri parti amplius aditus non pateat. Quamobrem inepte Athenienses Leucni, quem in agro Thebano non satis firmo præsidio tenebant, ut suum vindicabant: nuda enim insessio in re immobili, ut agro, non eundem, quem in rebus mobilibus occupatio, producit effectum; itaque quamvis Hannibal agrum antemœnianum Romæ castris fixis insidebat, non adeo amissum judicabant, quin tanti venditum, quanti ante ejus adventum valebat. Disputant tamen alii, & statuunt sufficere, ut ager captus dici possit ab hostibus, qualemcunque naturalem possessionem arg. *l.* 1. *ff. de acquir. possess.* ubi Paulus Jurisconsultus juxta Labeonem, possessionem appellatam testatur a sedibus quasi positione: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit, atque subjungit dominium rerum ex naturali possessione cœpisse, ejusque rei vestigium remanere de his, quæ terra, mari, cœlo itemque bello capiuntur. Unde inferri posse videtur, qualicunque naturali possessione & occupatione dominium ad hostes translatum esse. Huc pertinet illud Celsi *l.* 18. *ff. de acquir. vel amitt. possess. Si cum magna vi ingressus est exercitus*, ait, *eam tantummodo partem, quam intraverit, obtinet.* Neque obstare putant exemplum Hannibalis ab Auctore nostro adductum: huic enim reponunt, quod ex vendentis venditione probandum dominium, nec sequatur, agrum illum si vendentis fuerit, remansisse Romanorum in potestate, cum juris sit, non tantum rem propriam, sed & alienam vendi posse, *l.* 28. *ff. de contrahend. empt.* & validam ad pretium consequendum actionem nasci, si emptor non ignoraverit emptæ rei conditionem. *l.* 57. §. 1. 2. *ff. eod.* Vel etiam responderi potest, legitimam fuisse agri castris fixis insessi & occupati venditionem, propter spem postliminii, ut inquit Ayala *lib.* 1. *cap.*

cap. 5. §. 36. *de jur. bell.* Certum enim est, etiam circa ea, quæ reditura sperantur ab hostibus, contractum posse celebrari. *l.* 22. §. *fin. l.* 23. *ff. famil. ercisc. Notandum autem*, inquit Pufendorfius, *rerum bello captarum dominia ultimam firmitatem adquirere, quando is cui illæ erepta fuerunt, per pacem prætensioni ad easdem renunciat.*

V. Liquet & hoc, ut res aliqua nostra belli jure fiat requiri ut hostium fuerit: nam quæ res apud hostes quidem sunt, puta in oppidis eorum aut intra præsidia, sed quorum domini nec hostium sint subditi, nec hostilis animi, ex bello acquiri non possunt, ut inter cætera Æschinis dicto jam loco ostenditur Amphipolim, quæ urbs esset Atheniensium, Philippi bello in Amphipolitanos ipsius Philippi non potuisse fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam ut produci debeat.

VI. Quare quod dici solet hostiles censeri res in hostium navibus repertas, non ita accipi debet quasi certa sit juris gentium lex, sed ut præsumptionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus possit elidi. Atque ita in Hollandia nostra jam olim, anno scilicet CIϽ CCC XXXVIII. flagrante cum Ansiaticis bello, frequenti Senatu judicatum & ex judicato in legem transiisse comperi. *Consul. maris, c.* 273.

COMMENTARIUS.

QUæritur ab Interpretibus, quænam diversitatis ratio, cur res, quæ quidem apud hostes, non vero hostium sunt, belli jure cedunt in prædam, personæ vero, quæ sunt intra fines hostiles, hostium in numero habentur, & proinde belli jure tanquam hostes tractare licet, secundum ea, quæ tradit Auctor noster *cap.* 4. §. 6. 7. Rationem, cur omnes, qui hostium intra fines sunt & degunt, hostium in numero habentur, adducit Auctor noster, eamque in metu damni, quod inferre possunt, fundatam asserit, verum res & bona animos hostium erigit, eosque fortiores & audaciores reddit. Verum mihi videtur dicendum, omnes, qui intra fines hostiles sunt, hostilem præsumuntur animum induxisse, & proinde idem damnum, quod hostibus, id est, subditis vel civibus ejus, quicum bellum geritur, nobis inferre meditari persuasi, hostium numero habemus, quamobrem non iniquum, ut eodem jure in eos quam in hostes utamur. Quod autem regerit Zeiglerus, solum metum non sufficere, ut quis hostium in modum trucidetur, verum quidem est, si metus inanis, qui non solet vel oportet cadere in virum fortem & constantem. Verum metus, de quo nobis sermo, est justus & satis gravis, qui justam satis causam trucidandi præbet; quippe supponit Grotius ejusmodi peregrinum non ignarum belli, quod inter utrumque geritur, intra fines hosticos venisse: quid enim inde aliud præsumendum, quam ejusmodi advenam vel peregrinum hostium partibus addictum, sese eò contulisse, & idem dicendum puto cum Auctore nostro de iis, qui ante bellum quidem eò iverant, verum recusarunt discedere, modico tempore ipsis dato, intra quod aliò lares ac penates suos transferre potuissent. Est hic admodum fortis præsumptio, quæ factis confirmatur, & proinde metus sat gravis, quo avertendi a nobis damni causa, omnes, quos intra fines hostiles obviam habemus, tanquam hostes belli jure tractare impellimur. Nihil vero damni metuendum a rebus inanimatis, quæ tantum usui hominis inserviunt, & per se nihil valent efficere, nisi ad certum actum vel usum ab homine applicentur. Itaque persona quidem, at non res tertii causa damni est, & proinde rei dominus, qui apud hostes non est, censeri potest aliquid conferre, sed hostis per res alienas. Cui etiam accedit, quod jus gentium tribuat facultatem diripiendi & acquirendi res hostium duntaxat, non vero ejus, qui hostium numero haberi nequit: ejusmodi enim licentia e diametro repugnaret juri naturali, quod vetat alienis spoliis aliquem locupletiorem fieri absque justa causa, & proinde etiam jus gentium, quod rationis dictamine nititur, ejusmodi licentiam, quæ per se illicita, concedere nequit. Sunt autem res accessorium personæ & ejusdem conditionis cum persona, cujus in dominio: accessorium enim sequitur conditionem sui principalis; atqui dominus rerum intra fines hostiles non degit, ergo nec hostium numero haberi potest; & proinde jure belli res quoque ejus diripi nequeunt, si internosci possunt; deficit itaque hic ratio, ut inquit Auctor, & jus hoc mutandi per vim dominii odiosius est, quam ut produci debeat: odiosa enim restringenda. Quare quod dici solet, hostiles censeri res in hostium navibus repertas, adeo

verum, quia fortem admodum præsumptionem indicat, quæ admittit probationem in contrarium, & facile elidi quandoque potest, ut optime argumentatur Auctor.

VII. 1. Illud vero extra controversiam est si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos;
Jud. XI. quo jure inter alia tuetur se Jephthes contra Ammonitas, quia ager
23, 24. ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut &
27. pars alia a Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transiisset.
1 Sam. Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ antea Palæstinis eri-
XXX. 20. puerant, pro suo habet ac dividit.

Lib. VI. 2. Titus Largius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano cum Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλλίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ, καὶ οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι. Κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα, νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν; *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones quas belli lege captas habemus: neque vero induci possumus ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent.* Et in responso Romanorum Auruncis dato: ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι: *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit, ut optimo jure propria ad*
Lib. VII. *posteros transmitti.* Alibi in responso ad Volscos sic Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρατήσαντες λάβωμεν, οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι, μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδὲν, οὐδ᾽ ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων. Πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη: *Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est. Cumque non a nobis hoc jus sit institutum, sed a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcorum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus, nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac for-*
In exc. *titudine quæsita sunt ea per formidinem aut stuporem amittere.* Sic & in respon-
legat. so Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν ὅπερ ἐστὶ νόμος κτήσεως δικαιότατος. *Cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima est.*

Lib. XLI. 3. Livius cum narrasset agrum prope Lucam a Romanis divisum, eum agrum sic notat: *De Ligure captus is ager fuerat; Etruscorum antequam Ligurum fuerat.* Hoc jure a Romanis retentam Syriam Appianus no-
Mithrid. tat, nec redditam Antiocho Pio, cui eam eripuerat Tigranes hostis
Civil. I. Romanorum: & Justinus ex Trogo sic respondentem facit eidem An-
Lib. XL. tiocho Pompejum *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cesserit Tigrani,*

non

non daturum quod tueri nesciat. Sed & eas Galliæ partes, quas Gallis eripuerant Cimbri, Romani pro suis habuere.

COMMENTARIUS.

SI ea, quæ bello capta, justo dominii acquirendi titulo non jure gentium duntaxat, sed & civili comprobato possidentur; ergo quæ hostibus eripiuntur, non possunt vindicari vel peti ab iis, qui ante hostes nostros ea possederant, & bello amiserant, quia jus gentium dominium earum rerum, quæ hostibus erepta sunt, transfert in victorem. Eodem ergo modo & titulo, quo hostes domini facti, & ego dominium nanciscor. Recte autem addit Auctor: *Et bello amiserat.* Quippe si hostes quarundam rerum dominium injusto titulo sibi acquisivissent, nec ad me, quamvis justo bello ceperim, earum dominium transit, quamobrem priori domino, rem suam vindicanti, restituere dictat juris gentium tenor. Injustus enim titulus dominium transferre nequit, quorum in numero furtum, rapina; istiusmodi enim res jure gentium acquiruntur, quæ hostium sunt; atqui hostium fieri nequeunt, quæ furto & rapina ablata, quia injusti dominii acquirendi modi; ergo nec earum dominium belli jure ad me transit, quia nec earumdomini hostes, & proinde nec plus juris in me transferre valent quam ipsi habent, domini vero non sunt; ergo nec ab iis dominium nancisci possum. Hinc Scipio signa, Siculis quondam per vim belli erepta, Carthagine abducta antiquis possessoribus restituit.

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur, ipsine populo an singulis qui de populo aut in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores Juris interpretes; quorum plerique cum in jure Romano legissent capta capientium fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam publico arbitrio; alii post alios, ut fieri solet, dixerunt, primo ac jure ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt; attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius a nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

Bart. ad l. Si quid bello D. de capt. Alex. & Jas. l. 1. D de acq. poss. Aug. Inst. de rer. divis. ¶. Item quæ ex hostibus. Pan. ad c. sicut de jurejur. n. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello q. 4.

IX. 1. At res quæ nullius sunt fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui per alios quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus Jurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus:* & Paulus receptis: *possessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro, corpore vel nostro vel alieno.* Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos, qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis a quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter

L. ea quæ D. de acq. dom. Lib. v. tit. 2. L. 1. ¶. per procur. D. de acq. poss.

raliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus.

2. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur, ratione, sed & Jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quid per seipsum potest; & perinde esse per se quis faciat an per alium.

acq. poss. L. quæcunque D. de oblig. & stipulatio, ¶. alteri de verb. signif. L. 1. C. per quas pers. c. potest &c. qui facit. de reg. jur.

COMMENTARIUS.

NOn una eademque circa hanc quæstionem definiendam D. D. sententia. Opinantur nonnulli juris gentium periti capientibus res eas acquiri, nullam facientes distinctionem, an mobiles sint vel immobiles, publicone an privato in ministerio. Asserunt vero alii res bello captas capientium quidem fieri antiquo jure gentium, si mobiles sint; verum debent tradi Duci exercitus, ut is prædam dividat inter milites juxta justitiam attributricem, quamobrem in hac divisione proportio Geometrica locum habet, dum dignitas & merita cujuslibet militis spectari solent. Covarruv. *ad c. peccatum. de R. J. in 6. §. 11. part. 2.* Displicet vero aliis hæc sententia, atque res omnes, sive mobiles sive immobiles, indistincte illius faciunt, cujus auspiciis bellum geritur, scilicet ejus, qui jus belli gerendi habet, qui summæ rerum præest, sive Rex sit, sive Princeps, vel Dux, modo suo, non alieno nomine bellum gerat. Jurisconsultus summus Hugo Donellus absque ulla distinctione affirmat, omnia ea capientium fieri, quæ capiuntur ex hostibus, juxta §. 17. *Inst. de rer. divis.* Discrimen tamen facit ex persona capientium: videndum enim, inquit, quis capiat ex hostibus. Et sic se res habet, ut alias privati capiant: alias Imperator & Dux belli, penes quem belli summa est. Quæ privati capiunt ex hostibus, privata sunt, *l. 51. ff. de acquir. rer. dom.* quæ Imperator & Dux belli, sunt publica: quoniam is bellum non gerit sibi, sed Reipublicæ: ut, quæcunque ex ea administratione ad eum pervenerunt, ea cedant Reipublicæ aut Principi, cujus negotium geritur, non privatim Duci, qua de causa fiunt publica & fisci, tanquam Reipublicæ quæsita, & fisco per Ducem belli. Excipit vero quædam, quæ nemo ex hostibus capere potest, nisi Dux belli, sive per hunc Princeps aut Respublica. Ea duo esse, ait, agrum hostilem & prædam, quo nomine veniunt ea, quæ reportantur ex hoste: non tamen omnia, sed quæ capiuntur devictis hostibus: quæcunque enim jure belli capientium fiunt, ea oportet ex hostibus capi, atqui id non fit in præda, quæ simulatque devictis hostibus præda esse cœpit, desiit esse hostium; ita ut jam non possit dici hinc capi aliquid ex hostibus, quod jam hostium non fuit. Sed merito hæc sententia displicet Zeiglero, propterea quod Ducis conditionem *deteriorem facit, quam cujusque militis gregarii, & quod ita militibus privatis cederent omnia hostium impedimenta in medio conflictu a manipulo quodam occupata, quippe qua eo tempore, quo nondum fusi fugatique sunt hostes, præda dici nequeat.* Non ambigendum, quin gentium consensu circa rerum bello captarum acquirendum dominium, ejusmodi jura, consuetudines, ac mores constitui ac recipi potuerint, quales ipsis placuere, quum vero gentium jus in æquitate & rationis dictamine potissimum fundatum, earundem voluntatem interpretamur, ut quam minime recedat ab eo, quod æquum & bonum est, & ratio, sive ipsa rei vel negotii natura dictare videtur, ut sæpius notavimus. Quid vero hic dictat ratio & suadet æquitas, inspiciendum mihi videtur. Ea dictat, ut, quæ nullius sunt, primo occupanti cederent; quippe cum omnia in usum hominis creata, frustra vero usus concederetur, nisi pariter singulis hominibus omnium rerum Auctor, eorum, quæ nullius sunt, & in usum hominis destinata, occupando sive apprehendendo proprietatem & dominium sibi acquirendi facultatem largitus fuisset, sequitur naturam dictare, ut res, quæ nullius sunt, transeant in dominium primi occupantis; atqui gentibus placuerit, ut res hostium non alio loco essent, quam quo res nullius; ergo conveniens rationis dictamini, ut cedant dominio easdem ex hostibus capientis. Verum examinandum, an ejusmodi placitum conveniat cum æquitate vel rationis dictamine? Notandum primo, quod res hostium non eo sensu nullius dicantur, quo mundi primordio, antequam distincta fuere dominia; res in naturali statu dominio vacuæ nullius dicebantur, & proinde primi occupantis dominio cedebant, vel quæ interjecto tempore introductis jam rerum dominiis, nondum occupatæ fuere, aut abjectæ a domino & pro derelicto habentur, & proinde quasi in primævo statu iterum positæ primi occupantis fiunt; quippe eo ipso quo res hostium dicuntur, apparet dominio vacuas non esse; verum res hostium

non

non alio loco sunt, quam quo res nullius; *Quia*, ut inquit Pufendorfius, *per statum hostilem uti cætera jura pacifica, ita & dominii effectus adversus hostem abrumpantur hactenus, ut non amplius quis teneatur ab istius rebus manus abstinere, nisi qua humanitas suaserit. In bello ergo res hostium in ordine ad alium hostem redduntur velut dominio vacua; non quod hostes per bellum ipso jure rerum suarum domini esse desinant, sed quia illorum dominium non obstat hosti, quo minus eas res auferre, sibique habere possit.* Nec repugnat rationis dictamini, ut ejus bona per vim & arma mihi acquiram, cui vitam, rem inæstimabilem adimendi mihi jure belli natura facultatem tribuit. Cum enim bona & res sint media sine quibus vitam tueri nequimus, nihil iniqui habet ejusmodi gentium consensus, quo constitutum, ut res hostium adinstar earum rerum, quæ nullius sunt, primi capientis dominio cederent. Cur non eodem jure in accessorium, quo in ejusdem principale uti liceret. Verum si jure gentium constitutum, ut res hostium non alio loco essent, quam quo sunt res nullius, sequitur eodem modo earundem acquiri dominium, quo acquiruntur res cæteræ, quæ revera dominio vacuæ, id est, per occupationem, primo occupanti, absque ullo discrimine personæ acquirentis, ejusmodi facultatem singulis hominibus natura tribuit; quamobrem dicendum videtur, in bello singulos quoque milites res hostium capientes ob rationis paritatem eodem jure gaudere, & proinde quidquid in bello ex hostibus capiunt, eorundem fieri jure gentium. Verum recte respondet Auctor, quod res, quæ nullius sunt, fiant quidem capientium, & proinde quoque res hostium, quia gentibus placuit, ut eodem loco essent, quo res nullius. Verum exinde non sequitur, quod singuli milites rerum, quas ex hostibus in statu belli capiunt, dominium sibi acquirant. Rei nullius dominium cedit jure naturæ primo occupanti, positis terminis habilibus, ut ita dicam, scilicet qui facultatem habet & gaudet jure dominium rei occupatæ sibi acquirendi, atqui cuique integrum est juri suo renunciare, & in alterum transferre; casus nonnulli possunt incidere, quibus earundem, quas per occupationem acquirere mihi potuissem, alii acquiro, quoties mihi illam necessitatem imposui vel ipse, vel aliunde imposita, atque hoc modo non servi tantum aut filii, sed & liberi homines, qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis, quibus operam navant; illi quippe non ex sua, sed ejus, cui serviunt pro tempore, persona considerantur, eum repræsentant, ita ut in eo negotio sustineant alienam personam, qui ipse fecisse videtur, quod egit alter, quod rationibus, legibus & exemplis satis illustrat & adstruit Auctor noster.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto. *Liv. xxx.*

COMMENTARIUS.

NOn puto hanc Auctoris nostri distinctionem in ratione vel jure fundatam, nec convenire cum rationibus & exemplis statim allegatis. Quippe si illi, qui operam suam aliis addixerunt, non sibi, sed illis acquirunt, quibus operam navant, sequitur, quod ea, quæ milites ex hostibus capiunt, non sibi, sed Reipublicæ acquirunt, cui militant, cui ad debellandum hostem operam suam addixerunt, atque publica hac auctoritate muniti, licite hosti nocent, ac damnum inferunt, vitam eripiunt, bona auferunt; quod si ejusmodi auctoritas deficeret, nihil horum facere suo liceret nomine; ut statim videbimus.

XI. 1. Res soli nisi publico actu, inducto exercitu, impositis præsidiis, capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit:* id est, ut ibidem exponit, *prædæ non cedit:* prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus apud Pro-

copium : ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα εἶναι, οὐκ ἀπεικὸς εἶναι. Τὴν μέν τοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν. *Captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret* : (accipiendum hoc ut fiat publico concessu, quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad Principem & imperium Romanum pertinere.*

L. Luc. Titius, de evictionibus. L. item si verb. ¶. 1. de rei vind.

2. Sic Apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt vectigales: quarum rerum passim in Legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis : Ῥωμαῖοι τὴν ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι, γῆς μέρος ἐλάμβανον : *Romani cum Italiam armis subegissent, victos parte agri mulctarunt* ; & secundo libro : τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφηροῦντο ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero oratione pro Domo sua Pontifices, consecratos interdum ab Imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

C O M M E N T A R I U S.

JUxta mentem Auctoris nostri res soli populo bellum gerenti sive Reipublicæ acquiruntur, quia nisi publico actu inducto exercitu, & impositis præsidiis, capi soleant; quod autem per actus publicos acquiritur, cedit populo, ut ex *præced.* §. patet. Quamobrem publicari solebant agri, qui ex hostibus capti. *l.* 20. §. 1. *ff de captiv. Publicatur enim ager ille, qui ex hostibus captus est*, id est, cedit Reipublicæ, publicus fit seu populi Romani, ut inquit Gloss. ejusque cedit arbitrio, teste Heigino *de limitib.* & Appian. *lib.* 1. *de bello civili.* Hujusmodi agrorum alii in victorem populum partiebantur; alii per Quæstores laterculis limitibus aptis dividebantur Sic Alexander Severus agros captos ab hostibus limitaneis ducibus ac militibus donavit : ita ut eorum essent, si heredes quoque militarent, neque ad privatos transferrentur, &c. Lamprid. *in vita Alex. Severi.* Alexandrum Magnum prædæ partem post admissum prælium militibus in congiarium dedisse tradit Curtius *lib.* 4. *cap.* 14. alii militibus in præmium assignabantur; alii per Censores locabantur; aliis certum vectigal imponebatur, quod stipendium vocabatur : unde agri tributarii & stipendiarii dici cœperunt.

L. transfugam. ¶. 1. D. de acq. rer. dom. L. in bello. D. de capt. & postl.

XII. 1. At res mobiles & se moventes aut in ministerio publico capiuntur aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium. Et huc referendum est Celsi illud : *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus, *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* (ita legendum, non facto aut pacto, ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc asscribit Jurisconsultus, quia nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii : *Fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est sine suo merito.

2. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu, aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ut ministri.

ſtri. Talia ſunt ſpolia quæ detrahuntur hoſti in dimicatione ſingulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia paſſuum *Salic. in* dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injuſſis excurſibus *l. ab hoſtibus. C.* capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & a butino diſtinguunt. *de poſtl. rev.*

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia ſingulis directe acquiri, intelligendum eſt ut id juris gentium ſit ante omnem ea de re legem civilem. Nam populus quiſque inter ſuos aliter poteſt conſtituere, & dominium ſingulorum antevertere, ſicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. *Tho.* Sic enim introduci etiam lege poteſt, *Gram. Decis.* ut quæ apud nos reperiuntur hoſtium res, publicæ fiant. *Neap. 71. n. 18.*

COMMENTARIUS.

Recte alii Interpretes hanc diſtinctionem rejecerunt, propterea quod quidquid faciunt milites, id agunt qua milites, & proinde non ſuo, ſed publico nomine: nam ut recte inquit Henniges, *bellum*, de quo oobis ſermo, *juſtum, ſolenne & publicum eſt, publica auctoritate ſuſceptum indictumque, cui gerendo milites tanquam idonea adhibentur inſtrumenta. Hi quidquid in bello agunt, juſſu publico agunt, privatos actus, qui quidem aliquem effectum juris habent, nullos agnoſco. Egrediuntur limites officii, ſi quid ſuo arbitrio facere volunt, nec beneficio ſed pœna digni ſunt. Quod hoſtem ubique offendere, ejus res rapere, trahere licet privatis etiam, id ab auctoritate & conſenſione Reipublicæ deſcendit. Hæc quamprimum bellum hoſti indixit, omnibus civibus hoſtiliter agendi facultatem dat, qui publico deinde non ſuo nomine acquirunt, quæcunque capiunt. Utcunque miles aliquid non in procinctu, ſed jure promiſcuo aut procul ab exercitu facit, ſemper meminiſſe debet, ſe in publico eſſe miniſterio, & Principi ſtipendio operam ſuam addixiſſe, eidemque per ſe omnia acquiri. Si placuit gentibus ut res hoſtium hoſtibus non eſſent alio loco, quam ſunt res nullius, ſequitur, quod miles, qui privatum actum exercet, non poſſit eas acquirere, quia res hoſtium hoſtibus, ut hoſtibus, non ut privatis ſunt nullius. Eſt vero miles hoſtis non privato, ſed publico nomine, nec ſibi, ſed Reipublicæ militat, quo ſimul conficitur, non ſibi ſed Reipublicæ acquirere. Hoc certum eſt, niſi Reſpublica bellum haberet, jus privato ad res alienas nullum eſſe. Siquod igitur eſt, non tam ſuum eſt, quam Reipublicæ, quod per eum exercetur. Quare fieri non poteſt, ut privatum aliquem actum miles in bello habeat, quia illicitus ſtatim omnis ſit, qui conſenſu ſuperioris deſtituitur; publicus autem continuo vocatur, quem ille conſenſus animat.* Eodem modo argumentatur Doctiſſimus Zeiglerus, *Utrobique*, inquit, *Reipublicæ inſervit, utrobique ergo verſatur in miniſterio publico: nec enim occideret, aut bona ejus diriperet juſte, niſi id voluiſſet & hoſtem illum pronunciaſſet Reſpublica. Singulis igitur adverſus ſingulos non minus pugnare licet, ſemel bello indicto, quam integro exercitu acie inſtructa. Quandoquidem igitur nemo ſibi primario militat, ſed Reipublicæ, facile hinc patet, nullas res capi extra miniſterium.* Quibus motus rationibus, facile hanc opioionem amplector. Qualitas enim, quæ militi inhæret, quamdiu nondum ſacramento militari ſolutus, efficit, ut quidquid agat vel in procinctu vel extra, habeatur tanquam actus publicus, quia publico quaſi munere iodutus, ſuſtinet perſonam ejus, cui operam addixit, vel ipſi munus illud impoſuit, atque hac ratione, ut paulo ante dicere incepimus, ipſe feciſſe videtur, quod ſuo nomine agit alter, quamobrem alteri non ſibi quidquid cepit ex hoſtibus, dicendum. Oportet militem ſua ſorte contentum eſſe, ultra ſtipendium ſi quid accipit, ex liberalitate & conceſſione tenet Reipublicæ. Opinionem hanc impugnat Textor, atque ſtatuit, omnia, quæ ab hoſtibus capta, fieri ſingulorum capientium, abſque ulla diſtinctione an per publicos an privatos actus capta: *utitur enim*, inquit, *Reſpublica miniſterio ſingulorum militum ad finem victoriæ, non vero ex directa intentione ad finem promiſcuæ capturæ rerum hoſtilium; quidquid enim capiunt fit mere occaſionaliter, ſi hoſtes aliquas res vel in acie & conflictu, vel urbibus habuerint, quarum capiendarum datur facultas.* Verum dicendum mihi videtur, Principem, cui belli gerendi jus eſt, miniſterio militum uti ad debellandum hoſtem, quod fit potiſſimum atterendo ejus vires, & proinde cuique militiæ operam navanti, facultatem dediſſe omni ratione & quibuſvis mediis utendi, quæ ad finem illum conſequendum conducere poſſunt; ſunt autem nulla magis idonea media, quam ea, quæ quotidie in bello adhibeotur, quorum in numero rerum hoſtilium ſubtractio, ut ad inopiam redactus hoſtis, eo facilius ad pacem petendam cogatur, vel ad victoriam pateretur aditus; quamobrem prædas agere noo modo in procinctu, ſed & dimicatione ſingulari, in excurſionibus, milites ſolent, permiſſu ducis, qui eam facultatem eo ipſo militi tribuere videtur, quod auctorati ſunt & ſacramento militari obſtricti; quamobreu captura ejuſmodi nou tanquam actus privatus, ſed publicus habe-

tur, ut ſtatim annotatum. Cui datur facultas conſequendi finem, ipſi quoque eadem conceſſa videri debet utendi ejuſmodi mediis, ſine quibus finis obtineri nequit; atqui ejuſmodi facultas proficiſcitur & conceditur ab eo, qui belli gerendi jus habet, militi, non qua privato, ſed operam Reipublicæ addicenti ad hoſtem debellandum; ſequitur, quidquid lucratur & acquirit ex hoſtibus, non ſibi, ſed Reipublicæ acquirere, cui operam navat, ut ſtatim annotavimus: publico enim ſemper verſatur in miniſterio, & proinde omnis actus militis publicus: qualitatem enim illam deponere nequit, quamdiu manet ſacramenro alligatus. Omnes hæ rationes fluunt ex ipſa negotii natura, quamobrem non eget ulteriori probatione, vel confirmatione. Sed inſtat contrariæ ſententiæ patronus Textor, quod res hoſtiles capi ſoleant per ſpeciem violentiæ, & ut plurimum non abſque capientium periculo; ſicut ergo periculum ad eos pertinet quâ ſingulos, ita & commodum pertinere æquum eſt, nt videlicet ſinguli res captas ſibi acquirant. *arg. l.* 10. *ff. de R. J.* Hæc vero regula noſtræ opinioni magis, quam contrariæ favere videtur. Dictat naturalis ratio commoda rei eum ſequi oportere, quem ſequuntur incommoda; atqui onera & ſumptus belli ſuſtinet Rex vel Reſpublica; ergo æquitatis dictat ratio, ut etiam prædæ commodum ſentiat; nec æquitati aut rationis dictamini repugnat, quod milites in compenſationem periculi, quod ipſis imminet, ejuſdem non fiant participes, niſi quatenus permiſſu Principis liceat; quippe præterquam quod naturalis obligatio cives & ſubjectos obligat, ut pro defenſione patriæ vel Reipublicæ quæcunque perferant incommoda ac onera, imo & vitam profundant, inſuper ſtipendium ac mercedem pro opera accipiunt, qua ratione incommodum commodo hoc compenſatur, quamobrem ſive conducti ſint milites, ſive proprii ſubditi, perfecta obligatione tenentur belli incommoda ſubire, illi pro ſtipendio & mercede ex quaſi contractu, hi ex naturali obligatione, qua Reipublicæ devincti etiam gratis operam ſuam eidem addicere, ad depellendam omnem vim armatam, & debellandos hoſtes, etiam cum vitæ periculo & fortunarum jactura, hanc officii præſtationem Reſpublica a civibus ſuis tanquam debitum naturale exigere jure poteſt; quamobrem nihil pro ejuſdem impletione debet ſubditis: peregrini vero in compenſationem periculi ſtipendium merentur, quo contenti eſſe debent: dum enim militiæ nomen dant, ac ſacramento militari ſeſe obſtringunt, non ignari conditionis quam ſibi ſponte ſua imponunt, ultra id quod ſtipendii nomine ipſis debetur, nihil petere jure poſſunt. Quod attinet Celſi reſponſum *l.* 51. *ff. de acquir. rer. dom.* id recte ad Romanorum mores & conſuetudinem accommodatum; verum jus gentium in eo fundari nequit: populus enim quiſque inter ſuos ejuſmodi jura & leges conſtituere poteſt, quæ ſibi placent.

XIV. 1. At de his quæ quis actu bellico capit alia eſt ratio. Ibi enim ſinguli reipublicæ perſonam ſuſtinent, ejuſque vice funguntur, ac proinde per eas populus, ſi lex civilis aliud non ſtatuat, ut poſſeſſionem ita & dominium nanciſcitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video ſolito largius admetiendas nobilium populorum exemplis.

2. Incipiam a Græcis, quorum morem Homerus non uno loco deſcribit:

Ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.

Omnia jam diviſa quibus ſpoliavimus urbes.

Apud eundem Poëtam Achilles, de urbibus agens quas ipſe expugnaverat,

Τάων ἐκ πάσεων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
Ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων Ἀγαμέμνονι δόσκον
Ἀτρείδῃ, ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
Δεξάμενος δὴ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.

Omnibus his ingens pretio numeroque ſupellex
Noſtra rapta manu: regi ſed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres reſidens qui pone carinas
Divideret cum pauca aliis, ſibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipſe ſed cum Senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio;

ac

ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles:

> Ὀυ γὰρ σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
> Τρώων ἐκπέρσωσ' ἐυ ναιόμενον πτολίεθρον.
>
> *Nam neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,*
> *Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.*

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

> *Custodes lecti Phœnix & dirus Ulysses* *Æn. 11.*
> *Prædam asservabant: huc undique Troïa gaza*
> *Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,*
> *Crateresque auro solidi, captivaque vestis*
> *Congeritur.*

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis in publicum relata a Lysandro præda. Et publici officii nomen apud Spartanos, λαφυροπῶλαι *prædæ venditores.* *Plut. Aristide. Herod. l. IX. Plut. Lysandro.*

3. Si ad Asiam venimus, Trojani soliti, ut docet nos Virgilius, *prædæ ducere sortem*, ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi, & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres, ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant, sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset. *Homer Il. K. Eurip. Rheso. Plinius libro XXXIII. c. 3. Plut. Alex. Curt. Diod. libro XVII. Strabo l. XV.*

4. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator, ita nos hac de re docet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσον ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τοῦτο οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών· Ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ, καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει. *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus. Verum quæstor illa accipit, & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, nonnihil ad invidiam composita. *Diod. libro XIII. Liv. l. XXIII. Greg. Tur. l. II. c. 17.*

COMMENTARIUS.

EX iis, quæ paulo ante disputavimus, perspicimus, militem, sive in exercitu sit, sive non, semper sustinere Reipublicæ personam, cui operam addixit, & sacramento militari obstrictus est. Quamobrem omnia quæ capit ex hostibus, non sibi acquirit, sed Reipublicæ,

cujus

cujus vice fungitur, quæ suo pro arbitrio de præda disponit. Huc spectat, quod Ambrosius dicit, disciplinam militarem docere, ut Regi sive populo serventur omnia, exemplo Abrahæ, qui cessit omnem prædam Regi Sodomorum. Aliquando vel Imperatori vel Duci exercitus, tum etiam militibus prædæ pars assignabatur pro bene navata opera, & ut eo alacriores ad debellandum hostem fierent, ut ex exemplis ab Auctore & nobis adductis patet.

XV. Nam populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum, ut Camillus, & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur.

Libro XXXVII. *Liv. lib. V.*

XVI. 1. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant a quæstore populi Romani percipi; sive res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venumdari: ubi redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen, si res triumphi esset, ostentata publice. Livius libro IV. de C. Valerio Consule: *Præda ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium redigere quæstores jussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba, *Pecunia Tigranis, sicut Pompejo moris erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipso in literis ad Sallustium, *De præda mea præter quæstores urbanos, id est, populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait:

Lib. XIII. c. 23. *Lib. II.* *Lib. II.* *Epist. 7.*

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

Quos emi de præda de quæstoribus.

2. Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic a Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulus & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam, ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum, datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus Jovi Feretrio suspendit; aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Tarquinius Superbus templum Jovis in monte Tarpejo statuit.

Liv. lib. I. *Liv. l. III.* *Dion. Halic. lib. II.* *Liv. l. I.*

COMMENTARIUS.

Apud Romanos libera Republica prædam omnem arbitrio Ducis fuisse certum est, scilicet, permissu & consensu populi; quamobrem ægre tulit Scipio, quod ab eo rationem pecuniæ prædatriciæ Pætilius quidam Tribunus plebis poscere vellet. Gell. *lib.* 4. *cap.* 18. Vid. Liv. *lib.* 5. & 37. Hoc arbitrium posteriorum Imperatorum tempore ad Magistros Militum translatum. *l.* 36. *Cod. de donat.* *Simili etiam modo a gestorum absolvimus ordine donationis rerum mobilium, vel sese moventium, quas viri gloriosissimi Magistri Militum fortissimis præstant militibus, tam ex sua substantia quam ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscunque locis degere noscuntur.* Ubi Gloss. Dux belli, urbe aliqua capta, vel hoste devicto, militibus suis prædam seu diripienda hostium spolia donare potest: & eo quidem effectu, ut ne quidem a Principe retractari seu revocari ea posset donatio. Solebant quandoque Imperatores prædam totam vel partem ejus per Quæstores in ærarium referre. Tradit Liv. *lib.* 31. L. Furium Prætorem, cum de Gallis triumpharet, trecenta viginti millia æris in ærarium detulisse. Idem testatur de M. Helvio & Q. Minucio ex præda Hispaniensi. Et Camillo duce fusis Faliscis, captis eorundem castris, præda omnis ad Quæstores redacta est, non absque magna militum Ira. Liv. *lib.* 6. Solebant nonnunquam, ut victoria potirentur, Romani vel totam prædam vel partem ejus Diis vovere. Sic Camillus, cum ad expugnandam & delendam urbem Vejos pergeret, decimam partem prædæ Pythico Apollini vovit, teste Livio *lib.* 5.

XVII. 1. Militibus prædam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, *Liv. d. lib.* prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in Senatu similem largitionem arguit ut novam, *Liv. l. v.* prodigam, inconsultam.

Præda autem militi concessa aut dividitur aut diripitur. Dividi potest aut ratione stipendiorum aut ratione meritorum. Stipendiorum *D. loco.* ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si illud obtinere non posset ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vi- *Lib. x.* gilias partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset id jussum in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent, (quod & apud Hebræos regi Davidi pla- *1 Sam.* cuisse, & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem *xxx. 24.* aut delegata ministeria aberant.

2. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco *Liv. l.* militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc *xiv. Ibid.* invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. *Ibid.* Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæ- *Suet. Cæs.* pe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset ex præda Corio- *c. 38. &* lana donatus est a Posthumio. *App. 11. Civil.*

3. Utrovis modo fieret divisio licebat imperatori ἐξαίρετον; hoc est *Liv. d.* præcipuum sibi accipere quantum vellet: id est, quantum æquum *lib.* arbitraretur: quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait:

Τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
Στρατῷ.

Quæ

Quæ principibus eximiæ datæ
Erant Achivis:

Et de Andromacha,

Καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον:
Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium:

Ipsum illum clypeum, cristasque rubentes
Excipiam sorti.

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data, mulieres, equos, camelos, narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam *Lib. IV.* accepit rex Tullius. Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum: ἐκείνων δορυκτήτων ἐξόν μοι λαβεῖν ὁπόσα βουλοίμην: *ex his quæ bello erant capta licebat mihi quantum vellem excipere:* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari, *prædæ*, ait, *decisio*, & *pro personarum qualitatibus ac* *Lib. I.* *laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud *Liv. l. XLV.* Livium est, & ipse ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem, sunt qui *III Ver.* potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Asconius Pedianus.

4. Sed laudatiores illi, qui jus suum remittentes nihil sibi de præda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius, τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:* quod ipse se facere *Plut. M. Catone.* ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum e bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen, non a se culpari imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice delibarunt, ut Pompejus apud Lucanum a Catone laudatur, qui

Plura retentis
Intulit.

Liv. lib. IV. 5. In divisione interdum & absentium habita ratio, ut capto Auxure constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorundam *Idem l. III.* quamvis præsentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato.

6. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad magistros militum translatum ex *l. 36. §. 1. C. de donat.* Codice Justinianeo apparet, ubi a gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscumque locis degere noscerentur.

7. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces

ces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati Servilius, Coriolanus, Camillus, quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono, ἵνα οἱ συναράμενοι τῷ *Dion. l.* ἔργῳ τὸν πόνων καρπὸν κομισάμενοι προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατιὰς ἀπαντῶσιν: *ut qui operi ad-* *VI. & VII. Liv.* *fuerant, fructu laboris percepto ad alias expeditiones fierent promtiores*, quæ *lib. V. Dion.* Halicarnassensis in hanc rem verba sunt. *Halic. lib. VIII.*

COMMENTARIUS.

NOnnunquam Imperatores, ut paulo ante dicere incepimus, prædam ipsam vel pecuniam inde redactam militibus dividebant, donatis ante alios iis, qui strenue se in prælio gessissent, & quorum virtus inter alios commilitones enituisset: habita quoque ratione dignitatis cujusque & ordinis, ut annotatum supr. Sic Julius Cæsar in Gallia militibus pro labore & tolerantia ducenos sestertios, Centurionibus duo millia nummûm prædæ nomine condonanda pollicitus est, uti testatur A. Hirt. *de bell. Gall. lib. 6.* M. Valerius Corvinus Samnitibus devictis, & C. Junius Boviano capto, prædam omnem militi dederunt. *Liv. lib. 7. 9.* Sic Senatus prædam Epiri civitatum, quæ ad Persea defecerant, exercitui dedit. Itaque si quo ad diripiendas urbes dato tanta præda fuit, teste Livio *lib. 45.* ut in equitem CCCC denarii, peditibus duceni denarii dividerentur. Qualis divisio etiam divino jure probata: constat enim ex Sacris Literis, Dominum præcepisse Moysi, ut ipse & Eleazar tollerent omnem prædam, factam ex Madianitis, quos Israëlitæ debellaverant, & ex æquo eam dividerent inter eos, qui pugnaverant: & ut quinquagesima pars daretur Levitis, qui excubabant in tabernaculis Domini. *Num. 31.* Sic David prædam, quam acceperant ab Amalechitis, qui exspoliaverant Sicelech, divisit militibus, non solum pugnantibus, sed qui remanserant lassi ad sarcinas; quod deinceps pro lege servatum fuit in Israël, 1 *Reg. 30.* Quod & apud Romanos observatum, ut videre est apud Polybium *lib. 10. Nunquam*, inquit, *discriminis aliquid Romanis avaritiæ vitio contigit, eo quod ad signa in commune prædam omnem, vel in captione urbis, vel exercitus deferunt: Sic dum alii prædantur, alii constanter in acie permanent: quia non ideo fraudantur. Jurant enim egressuri ad militiam, nihil se ex præda defraudaturos, sed fidem secundum datum sacramentum servaturos.* Huc spectat, quod C. Fabius Ambustus, cum ad Auxur oppugnandum accessisset, collegis suis Cornelio Cosso, & Valerio Potito cum parte exercitus ad devastandos fines, ut distinerent Volscos, profectis, capta urbe a præda militem continuit, donec collegæ cum suis exercitibus venirent, ab illis quoque captum Auxur dictitans esse, qui cæteros Volscos a præsidio ejus loci avertissent. Liv. *lib. 4.* Hoc fundamento Thebani Corinthiique Legatos ad Lacedæmonios miserunt, portionem prædæ ex manubiis communis belli gesti periculique contra Athenienses petentes. Justin. *ex Trogo lib. 5.* Cæterum præda militibus concessa Imperatori sua portio debetur, qui sibi accipere, quantum ipsi æquum videbatur, poterat, ut confirmant exempla ab Auctore adducta.

XVIII. 1. Venio ad direptionem; ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam Tarquinius militi diripiendam dedit: castra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: castra Volscorum Consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquo- *Dionys.* rum, Q. Fabius fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Vi- *l. IV.* *Liv.* cto Perseo Paulus Consul spolia jacentis exercitus peditibus, equiti- *lib. IV.* bus prædam circumjacentis agri concessit. Idem ex Senatusconsulto *Dionys.* *l. IV. VI.* diripiendas dedit militi Epiri urbes. Lucullus victo Tigrane militem *IX. X.* a spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi *Liv.* *l. XLV.* hostes indulsit. Cicero de inventione primo inter modos acquirendi *Ap.* dominii ponit, si quid ex hostibus captum sit, cujus prædæ sectio *Mithr.* non venierit.

2. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones ma-

nus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique
Lib. VI. præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ'
Ibid. ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσουσιν. Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accepisset alterius arbitrio.

Lib. VI. 3. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante Livio, *publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit. Jam*
Livius libro XXXVIII. *militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum castra a C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

XIX. Quod dixi, aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam e præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his
Dion. Hal. lib. V. qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes.

COMMENTARIUS.

Direptione militi concessa edici solet, ut non, nisi debellatis hostibus, & castris eorum expugnatis, arce vel oppido in potestatem redactis, ad prædam discurrere liceat, nec antequam signum prius ab Imperatore datum fuerit; ne prædæ aviditate hostis e manibus elabatur, aut prælium restauretur; quod experti olim Samnites, qui, cum in noctem æquo marte cum Romanis dimicassent, tandem prædæ aviditate, impetum in impedimenta Romanorum facientes, a Marco Fabio Magistro Equitum imperio Cornelii Arvinæ Dictatoris dissipati, misere cæsi sunt, & occasionem dederunt victoriæ, quam Romani deportabant. Liv. *lib.* 8. Ita Vejis captis, quorum prædam Senatus militi concesserat, non tamen, nisi permissu Camilli Dictatoris, ad prædam discurrere licuit, uti testatur Liv. *lib.* 5. Carthagine quoque Nova in potestatem redacta, urbe demum dedita, signo dato, victores ad prædam versi sunt. Liv. *lib.* 26.

XX. 1. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem præda sæpe in usus diversos impensa;
Liv. l. V. aut partibus divisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda Apollini Pythio dedit, Græcorum exemplo, sed quod primitus ab Hebræis venerat; quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & urbem, & agros venire a pontifici-
Ibid. bus judicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars maxima ad
Lib. XXXVIII. quæstorem redacta est, haud ita multum militi datum. Sic & L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit.* Quæ Livii verba sunt.

2. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta, & greges, quæ Græci, cum proprie loquuntur λείαν vocant,
Dionys. lib. VIII. pecunia, res mobiles aliæ, pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis devictis λείαν & spolia per quæstorem vendi jubet: argentum ipse de-
Idem l. X. fert. Idem Volscis & Æquis devictis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit.
Ibidem. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: capti-

captivos & prædam per quæstorem vendit: militi ea permittit quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati insti- *Liv.*
tutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Ro- *lib.* x.
mam misit, cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis præter *Liv.*
pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum redegit; He- *lib.* v. *Dionysius*
truscis devictis, captivisque venditis, ex ea pecunia aurum matro- *fragm.*
nis quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio po- *Lib.* VI.
suit. Cosso dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est.

3. Fabricius superatis Lucanis, Brutiis, Samnitibus, militem di- *Livius*
tavit, tributa civibus reddidit, quadringenta talenta in ærarium re- *libro* XXXVII.
tulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta essent ca- *Liv.*
stra prædam vendiderunt, diviseruntque, donatis quorum opera fue- *l.* XXV.
rat singularis. Scipio capta Carthagine quæ in urbe erant dedit diri- *App.*
pienda militi, excepto auro, argento, donariis. Acilius capta La- *Pun. Livius libro*
mia partim divisit, partim vendidit prædam. Cn. Manlius victis Gal- XXXVII.
logræcis, concrematis ex Romana superstitione hostium armis, cæ- *Idem*
teram prædam conferre omnes jussit, & aut vendidit, quod ejus in *libro* XXXVIII.
publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

COMMENTARIUS.

CUm permissu & consensu populi prædæ dispensandæ arbitrium nonnunquam penes Imperatores & Duces fuerit, evenit, ut diversis bellis aliter atque aliter usurpatum, testimoniis & exemplis luculentissime Auctor confirmavit, quibus aliquid addere supervacaneum foret, nec etiam subjecta materia efflagitat.

XXI. 1. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen ut, quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent, quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringenta octo- *Lib.* v.
ginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum *c.* 3. & *Liv. lib.*
quos ante retulimus. XLV.

2. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius, de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua oratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publi-* *Lib.* XI.
ci in auro atque purpura. Idem alibi dixerat, *mirari se, audere quemquam* *c.* 18. *Prisc.*
capta bello signa pro supellectile domi statuere. Ita & Verri peculatus invi- *libro*
diam auget Cicero, quod signum sustulisset, & quidem captum de VII. *Verr.* IV.
præda hostium.

3. Nec imperatores tantum sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigeban-

tur enim omnes ſacramento, ut ait Polybius. Περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον: *nihil quemquam ex præda interverſurum, ſed fidem ſervaturos ex religione ſacramenti.* Quo forte referri

Lib. VI. *c.* 4. poteſt formula jurisjurandi apud Gellium, qua militi imperatur ne quid tollat in exercitu decemque millia paſſuum prope, quod pluris ſit nummi argentei, aut ſi ſuſtulerit ad Conſulem proferat, aut triduo

L. penul. ad l. Jul. pecul. proximo profiteatur. Hinc intelligi poteſt quid ſit quod Modeſtinus dicit: *Is qui prædam ab hoſtibus ſurripuit peculatus tenetur:* quod vel unum ſatis eſſe debuit ut juris interpretes moneret, ne ex hoſtibus capta ſingulis acquiri crederent, cum conſtet peculatum non eſſe niſi in re publica,

L. 1. *eod. tit.* ſacra, aut religioſa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod ſupra diximus, ſemota lege civili, & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

COMMENTARIUS.

QUæ de præda huc uſque diſputavit Auctor, ad ejuſmodi prædam pertinent, cujus populus dominus eſt, quia actu bellico, id eſt, fuſo fugatoque exercitu hoſtili, occupatur, & proinde ad populum victorem pertinet, ſed cujus diſpenſandæ arbitrium populus Imperatoribus concedere aliquando voluit; ea tamen conditione, ut rationem actus ſui populo deberent. Nos vero, ut ex iis, quæ commentati ſumus, patet, ad populum indiſtincte omnem prædam pertinuiſſe, quæ vel in actu bellico vel dimicatione ſingulari, capitur, ob rationes ſuo loco allegatas. Moribus tamen & conſuetudine quarundam Rerumpublicarum vel res quædam vel quidam eas parandi modi excipi poſſunt, quibus ex conſenſu & publica populi auctoritate milites ſibi acquirendi facultatem nacti ſunt. Sic conceſſa militi direptione ſtatim ejus, quod capit, dominium ſibi acquirit, quam ad exercitandos militum animos ſolebant Imperatores nonnunquam concedere, & rati habere quod ſors belli cuique gregario dediſſet militi, cujuſmodi conceſſio ab Imperatore quidem tanquam cauſa proxima, ſed cauſa remota & quidem principalis erat conſenſus & auctoritas Senatus, ſive populi, a quo diſpenſandæ arbitrium in Imperatores transferebatur; non ſummum & abſolutum, ſed ſubordinatum, tale ſcilicet, ut actus ſui rationem populo deberent. Liberâ Republicâ decretum Senatus præcedebat aliquando, uti de præda Vejorum decrevit Senatus ex ſententia P. Licinii, gratius id fore, dicentis, quod quiſque ſua manu ex hoſte captum, domum retuliſſet, quam ſi multi ex alterius arbitrio, (id eſt, per diviſionem Imperatoris factam) acciperent. Liv. *lib.* 5. Verum quæri hic poſſet, quî peculatus judicio damnari potuit L. Scipio, quod minus in ærarium detuliſſet, quam accepiſſe conſtabat, penes quem arbitrium diſpenſandæ prædæ ex hoſtibus captæ? Sed facile reponi poteſt, quod cum omnis præda ad populum victorem pertinebat, ejus diſpenſandæ arbitrium Imperatori quidem conceſſiſſe, neceſſitate tamen ipſi impoſita, qua tenebatur rationem reddere actus ſui, id eſt, ut ego interpretor, populo demonſtrare quid factum fuiſſet de præda: conſtare enim oportebat, quid, quantum ex hoſtibus captum, & an militi diviſum, & quem in uſum verſum. Quippe cum legibus populo addicta præda, & non conceſſa militi, Quæſtoris erat eam pecuniam inde redactam in ærarium deferre; atqui Scipio non conceſſiſſe videtur prædam militi; Ergo oportuiſſet ut eam detuliſſet in ærarium, quod quidem fecit, ſed pro parte tantum; quamobrem peculatus judicio damnatus: cum enim in eam nullum jus haberet, quo ejus ſibi dominium poterat vindicare abſque conſenſu populi, cui prædæ acquiſitum dominium, videbatur reliquum ſurripuiſſe, & proinde peculatus crimen admiſiſſe, *l.* 13. *ad leg. Jul. pecul.* Eadem lege & milites tenebantur, qui non in publicum detulerant omnem prædam ab hoſtibus captam. Huc pertinet ſacramentum militare, ſupra a nobis annotatum. Ex quibus patet, ex hoſtibus capta populo acquiri, cum conſtet *l.* 1. *ff. ad leg. Jul. pecul.* peculatum non eſſe niſi in re publica, ſacra aut religioſa.

XXII. 1. Addidimus ſemota lege civili & primo, ſive directe: illud quia de rebus nondum actu quæſitis lex ad utilitatem publicam poteſt imperare, ſive lex illa lex populi eſt ut apud Romanos, ſive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam conſue-

tudinem

tudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecuta captura conjungantur actiones brevi manu, ut loquuntur Jurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest sed & in genere, ut viduis, senibus, & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, ut etiam personis incertis ad exemplum missilium quæ Romani Consules capientium faciebant. II Mac. VIII. 28, 30.

2. Neque vero hæc juris translatio quæ lege aut concessu fit semper mera donatio est, sed interdum contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio ob damna quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem, aut ejus partem concedi solitam videmus.

COMMENTARIUS.

Dominium rerum ex hostibus captarum populo acquiri indistincte, supra annotavimus, & quidem naturaliter; verum quemadmodum populus seu Rex ejus nomine, juxta regiminis formam penes quem summum rerum arbitrium, de iis, quæ ad Rempublicam pertinent, potest disponere prout arbitratur ejus utilitatem & commodum efflagitare. Quemadmodum quisque privatus est dominus & liber moderator ac arbiter rerum ad se pertinentium, ita quoque populus, sive nomine populi Rex vel Princeps, idem jus ac dominium habet in res, quæ sunt ejus in dominio, vel quarum acquirendi dominii jus habet ac facultatem. Cujus generis res hostiles vel jam captas ex hostibus vel capiendas. Rem enim ipsam habere videtur, qui jus ad ejus dominium, casu habili existente, acquirendum quæsitum. Demonstravimus paulo ante, natura & æquitatis ratione dictante, prædam ex hostibus captam indistincte naturaliter acquiri populo vel Principi, cujus nomine bellum susceptum & geritur, idque rationibus adstruere elaboravimus, nisi aliter statuere placuerit populo vel Principi ejus nomine, quemadmodum quisque privatus, ita & populus juri suo in alterius favorem renunciare potest, & rerum, quarum dominium acquisivit, vel jus habet ad illud, casu existente, acquirendum, aliis concedere. Cujusmodi voluntatem & placitum declarat vel per legislationem, vel consuetudinem, quæ & legis vim habet: nihil enim interest, suffragio populus, id est, lege lata, voluntatem suam declaret, an verbis ipsis & factis, *l. 31. ff. de legib.* quemadmodum autem liberam habet facultatem circa acquirendum eorum dominium, quæ ex hostibus capta, ejusmodi jura constituere, quæ sibi placuerunt, & proinde eorundem dominium vel jus ad illud acquirendum vel sibi retinere & integrum servare, vel aliis cedere; ita quoque ab ejusdem pendet arbitrio, quibus velit ea concedere, an certis quibusdam civibus, puta militibus duntaxat & qui bello actu operam navant, an etiam omnibus civibus, quibus onera belli sustinere incumbit, sive etiam viduis, senibus, egentibus pupillis, aut etiam personis incertis, exemplo missilium, quæ spargebantur in vulgus diebus solennibus, nulla habita personæ ratione; neque hæc juris translatio semper mera donatio est, sed fit sæpius in solutionem ejus quod debetur, aut compensationem damni quod quis passus est, vel alias ob rationes ab Auctore adductas, eum in finem forte, ne populus vel Princeps videretur admodum negligens paterfamilias, dum aliis concedit lucrum quod ipse capere potuisset, imo oportuisset, utpote qui publicæ utilitati promovendæ potissimum inservire debet. Imperium enim cura salutis alienæ est; nec etiam facile concederem, Principem ex potestatis plenitudine quæ Reipublicæ sunt, absque justa causa aliis donare, quod perdere est, nisi consentiente universo populo.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme inductum Jurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut socii aut subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt. Ratio in sociis est evidens, quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium commune aut publicum *Cald. conf. 85. Joh. Lupus de bello. ¶. si bene advertas. Jas. in l.*

cum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis præstari vix solet. *Sic medicis*, ait Seneca, *pretium operæ solvi quod deserviunt, quod a rebus suis avocati nobis vacant.* In oratoribus idem æquum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod Tacitus dixit, *omitti curas familiares ut quis se alienis negotiis intendat.* Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia mera, aut contractus antecedens, spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem.

quod apud hostes: de Legatis 1. *Franc. a Ripa in l.* 1. *de acq. poss. n.* 5. *Covar. ad C. peccatum, p.* 2. ¶. 11. *Bon. fin. l.* IV. *dec.* V. IV *de Benef.* 15. *Ann.* IX.

COMMENTARIUS.

NOtavimus §. 12. naturaliter prædæ dominium indistincte, sive in ministerio publico, sive extra illud ab hostibus capiatur, cedere non ei qui actu capit, sed populo vel Reipublicæ cui miles operam addixit, neque illud repugnare æquitati; quippe sive civis quis sit, & ut olim apud Romanos sine stipendio suo sumptu suoque periculo bellum gerit, sive peregrinus qui stipendium meretur, nisi lex vel consuetudo aliter statuat, præda illius est, cujus nomine bellum geritur; quippe naturalis obligatio civem & subjectum obstringit, & fortunas & vitam ipsam absque ulla remunerationis spe pro defensione patriæ profundere atque in commune deferre; peregrinus vero stipendio contentus esse debet, sin autem sine eo militiæ nomen dederit, imputet sibi quod aliam sibi non stipulatus est conditionem; attamen nec æquitatis rationi repugnat, ut in compensationem damni & periculi, quibus se exponunt, prædæ etiam participes fiant. Quamobrem summa æquitate & ratione nititur ejusmodi consuetudo, qua inductum, ut sua faciant quæ capiunt aut socii aut subditi, qui sine stipendio & suo sumptu suoque periculo bellum gerunt; verum hæc æquitatis ratio non adeo valida, ut absque ejusmodi consuetudine intervertere vel auferre queat dominium prædæ vel partis ejus, naturaliter belligerantibus quæsitum, & absque eorundem consensu transferre in eos, qui ejus damni & periculi participes: fortior enim est ratio, quæ ex naturali dominii acquirendi modo deducitur. Putat Auctor, quod ratio sit evidens in sociis, quia naturaliter socius socio tenetur ad reparationem damnorum, quæ ob negotium commune vel publicum eveniunt; cui etiam accedit & altera ratio, quod operam quoque gratis vix præstare solent. Non inficior, quod in hac ratione introducta consuetudo potissimum fundari debet; verum, cum ejusmodi reparatio absque culpa vel facto meo dato jure perfecto a socio exigi nequeat, nec jure perfecto petere potest, ut in partem prædæ admittatur, eo quod ejusdem damni & periculi particeps, nullo contractu, vel pacto aut conventione interveniente, qua sibi jus perfectum exigendi prædæ partem facultatem stipulatus est; quippe sibi imputet, quod a me in belli societatem pertractus non convenerit mecum de præda ex hostibus pro æquis portionibus dividenda in damni compensationem, saltem qui ad damni reparationem ex æquitate tenetur, non tenetur ad ejus reparationem partem prædæ ipsi cedere, nec alter eo nomine absque consensu ejus, cujus auspiciis bellum geritur, sibi prædæ partem jure vindicare potest. Nullam diversitatis video rationem, cur non gratis operam suam mihi præstare voluisse præsumendum, si nullo facto contractu vel conventione interposita de prædæ inter nos divisione mentionem faciente, quam, quod præsumendum Auctor velit, eo animo mihi operam suam addixisse & venisse in auxilium, ut damni quod pateretur reparationem facerem, & proinde in prædæ partem ipsum admitterem, ex suo arbitrio pependit, an voluerit in belli societatem pervenire, & tales conditiones sibi stipulari, quas sibi convenire arbitraretur; atqui nihil horum fecerit, censendum, gratis mihi operam suam præstare animum habuisse. Sed quidquid sit, id saltem verum, quod eo nomine nihil juris sibi vindicare possit in ea quæ capiuntur ex hostibus, quamobrem lege vel consuetudine introducere gentibus placuit ejusmodi observantiam juris de quo sermo. Attamen non inficior, æquitatem dictare, ut socium indemnem præstet ille, & proinde quam non jure perfecto exigere potest, ex æquitate & humanitate ipsi damni reparatio præstetur; quamobrem non absque ratione consuetudine receptum, ut sua faciant quæ capiunt ex hostibus socii; quod intelligendum de rebus mobilibus, non territorio, sive regionibus, vel oppidis aut arcibus expugnatis & in potestatem redactis vel redigendis. Hæc enim, ut patet ex historiis, illi cedere solent, qui suo nomine bellum gerit. Quamobrem conscriptis conditionibus, quibus in amicitiam societatemque populi Romani Ætoli venirent, additum: *Urbium Corcyra tenus ab Ætolia incipienti solum tectaque & muri cum agris, Ætolorum: alia omnis præda populi Romani esset.* Liv. *lib.* 26. *cap.* 24.

XXIV. 1. In subditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam

operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumptus impendunt, multoque magis damnorum, in cujus retributionis certæ locum spes prædæ totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione, conceditur. Sic Poëta,

Præda sit hæc illis quorum meruere labores.

Propert.

2. De sociis exemplum est in fœdere Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant. Post victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Atheniensibus dedit Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent, in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.*

Liv. l. IV. & XXIV. Dionys. l. VI. Polyb. l. XI. Plut. Demetrio. Livius l. XXVIII. Lib. 1. de Abrah. c. 3.

3. De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur, de præda omni ita sibi vindicanda ut nihil in ærarium deferrent.

Num. XXXI. 27, 47. 1 Sam. XXX. 22. & deinceps.

4. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent ingens auri argentique pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent:* unde non abit mos Hebræorum, qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque assignabant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam supellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus, cum is Hungaros vicisset, privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ durante certamine eripiunt hosti, λάφυρα quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit.

II Mac. VII. 28, 29. Plut. Apophth. II Samuel. XII. 30. Tit. de Rege. Arius de bello

5. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum:

Superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est; nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, colo-

n. 162. Bellin. p. 2. tit. 18. n. 3. Donell. l. IV. Com. C. 21. Sylv. in verbo bellum I. in pr. ex Rosell. Wesem. ad §. item ex Inst. de

rer. divis. App. civil. I. Lib. VII. App. civil. IV. Tac. Histor. III.

coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur, *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.*

Tac. Ann. XIII. Ann. XIV.

6. Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandum in Armenia Corbulo expugnasset, *Imbelle vulgus*, narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur, ut cædem continuent prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod ex Procopio jam modo attulimus.

COMMENTARIUS.

NOn inficior quoque æquum esse, ut subditis, si non omnibus, saltem hisce qui militant, licet naturali obligatione teneantur operam suam pro defensione patriæ gratis præstare, cui vitam & fortunas omnes debent, ad damni reparationem & in sumptus compensationem, spes prædæ totius aut partis incertæ concedatur. Verum me fugit ratio, cur his a corpore civitatis debeatur retributio ejus quod plus cæteris operæ aut sumptus impendunt, multoque magis damnorum; quippe debitum cum debito compensatur: civitati enim suæ debent operam, debent vitam & fortunas, exigente necessitate. Verum dum foris pro patriæ conservatione, pro laris ac focis in procinctu sunt, domestica negotia curare nequeant, unde se suosque sustentare & tueri debent, æquitas suadet, ut aliunde ipsis subministrentur vitæ tuendæ subsidia, & proinde vel stipendia e publico, vel pars prædæ eorum loco, concedatur. Cui etiam accedit, quod æqualitas, quæ inter cives æquo jure in unam eandemque societatem civilem coalitos observari debet, aliquam damni & sumptuum compensationem efflagitat; perfecto tamen jure eam exigere nequeunt, nisi lex vel tacita consuetudo ipsis ejusmodi retributionem concesserit. Quod Latini, quod Ætoli in partem prædæ admissi, non jure tacitæ consuetudinis, sed fœderis & conventionis factum, ut videre est apud Livium; atque etiam hodie specialibus pactis super his convenire solent socii. Quæ publica hostium aut Regis fuerant, non solebant militibus in prædam dari; ut testantur exempla ab Auctore adducta. Verum enim est non æqualia singulis tribuenda, sed præstantissimos quosque magis etiam præ cæteris cum honoribus tum donis augendos. Sic castris Assyriorum captis Cyro pulcherrimum selegerant tabernaculum, apud Xenophontem. Apud Hebræos idem observabatur, nec apud Græcos præda in totum militi cedebat, quædam singulis acquirebantur, alia publica erant. Ita nec apud Romanos veteri Republicâ militi tantum concessum, quam quidem interjecto tempore, cum Respublica Romana bellis civilibus laborabat, aucta quoque militum in diripiendo licentia, ut eo audaciores atque animosiores fierent milites, tum etiam sibi ad obediendum promptiores redderent ab utraque parte duces, atque magis devincirent.

Lib. XVI. c. IV. Const. Gall. lib. XX. tit. XIII. art. 10. & 16. Leg. Hisp. lib. IV. tit. XXVI. p. 2.

7. Sunt autem quædam tam exigua ut publicari digna non sint; hæc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gellium legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur. Galli dispoliationem aut pilagium vocant, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania, modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium: exceptis navibus bellicis quæ totæ regi cedunt.

8. Eſt & ubi operæ, periculi, ſumtuumque habita ratione partitio *Conſulatus Maris cap.* inſtituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. *CCLXXXV.* Nec non & illud accidit, ut qui ſuo periculo ac ſumtu bellum miniſtrant, non totam prædam auferant, ſed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus ſuum trahit. Sic apud *Lib. XIX. tit. XXVI. p.2.l.14.* Hiſpanos ſi in bello naves privatis ſumtibus inſtruantur, de præda pars regi, pars & maris præfecto debetur. Galliæ moribus decimam *Conſt. Gall. l. XX. tit. 14. art. 1.* fert maris præfectus: ſic & apud Hollandos; ſed hic quinta prius prædæ pars a republica deducitur. Terra vero paſſim nunc uſurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis ſuum quiſque faciat quod cepit: *Inſtruct. rei marit. c. XXII.* in excurſibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu ſunt, inter ipſos pro dignitatis ratione partienda.

COMMENTARIUS.

Militibus etiam ſtipendium merentibus, per liberalitatem aliquam rebus bene geſtis, vel ad excitandos animos, populi conceſſu, capere ex hoſtibus licet, & ſua facere quædam tam exigui pretii, ut publicari non digna ſint, cujus generis ea, quæ ab Auctore enumerantur, juxta diverſarum gentium conſtitutiones & mores. Apud nonnullos oppida, arces, caſtella, vici ac pagi, munimenta expugnata, & cum tormentis majoribus, pulvere pyrio commeatuque Regi, cætera militibus cedunt. Apud nos præda hoſtibus capta intra tres horas ſummo Duci indicari debet, quæ annotatur ac publicatur poſtea. Si quis reticet quædam ac vendit, ipſe capite plectitur; vid. *jus milit. art.* 63, 64. Atque ita varium jus militare circa prædæ acquiſitionem apud diverſos populos introductum. In remuneratione vero facienda, iis, qui ſuo ſumptu ac abſque ſtipendio, ſuoque periculo hoſtem oppugnant, &, quantum vires ferunt, debellare ſuſcipiunt. Varia quoque apud varias gentes ac nationes jura conſtituta, & vel jure ſcripto, vel moribus & conſuetudine introducta. Sic ſi navalis ſit militia inter eos, qui rebus maritimis præſunt, ſive qui, ut nos vocare ſolemus, Societatem vel Collegium Admiralitatis conſtituunt, & ei, qui ex publico jus ſuum trahit, fit partitio.

XXV. Hæc autem eo pertinent, ut ſciamus ſi apud populum bello non permixtum controverſia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores populi a cujus partibus res capta eſt: quod ſi ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipſi populo adjudicandam, ſi modo ea res in actu bellico capta eſt. Nam ex his quæ dicta jam ante a nobis ſunt ſatis apparet non omnino verum eſſe id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; eo quod in judicium *Lib. V.* deduci poteſt nihil valere jus belli, nec armis erepta niſi armis *c. 4.* poſſe retineri.

COMMENTARIUS.

Paulo ante notavimus, quod jus gentium & ſana ratio dictat, rem ex hoſtibus captam non fieri ejus, qui actu eam capit, ſed populi, utpote qui ejus dominium per militem acquirit ſibi eo modo, quo per procuratorem, tutorem, curatorem poſſeſſio nobis acquiritur; quippe, quidquid agunt, ejus nomine agunt, cui addixerunt operam, quamobrem non propriam, ſed ejus perſonam ſuſtinent, cujus ſunt in miniſterio, vel cui operam navant, a quo militiæ adſcripti, ab eodem quoque & agendi facultatem nanciſcuntur per ejuſmodi qualitatis ſive functionis vel muneris impoſitionem, & proinde eorundem actus conſiderantur tanquam profecti ab eo, cui jus gentium dominii acquirendi hanc facultatem tribuit, & ipſe agens tanquam inſtrumentum gerit vicem, quo alii utuntur ſuo compendio. Ex quibus præmiſſis ſanæ rationi innixis non alia poteſt deduci ratiocinatio vel concluſio, atque ea, quam ſupra annotavimus,

scilicet, res omnes, quæ ex hostibus capiuntur, sive in ministerio publico, sive extra illud, populo indistincte acquiri, sive immobiles, sive mobiles vel sese moventes, semota lege civili; quisque enim populus potest ejusmodi jura constituere, quæ sibi placent, circa prædæ ex hostibus captæ vel capiendæ acquirendum dominium, illudque aliis concedere, quemadmodum vix inveniri populum existimo, qui non militibus concesserit facultatem quædam e rebus hostium sua certo modo faciendi; verum absque ejusmodi concessu omnia indistincte jus gentium populo victori addicit, quæ capiuntur ex hostibus sive immobilia sive mobilia. Aliter autem statuit Auctor, ut patet ex iis quæ in hoc capite de jure acquirendi bello capta. Atque in hoc §. inhæret distinctioni antecedenti, dum statuit, quod si apud populum bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, rem addicendam ei, cui favent leges aut mores populi, a cujus partibus res capta est. Quamobrem summopere interest cujusque populi mores, leges & consuetudines nosse. Quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi ipsi populo res adjudicanda est, si modo ea in actu bellico capta sit; quippe in actu belli sive publico in ministerio non capta singulorum capientium fieri jure gentium statuit Auctor. Non videtur mihi juxta hanc distinctionem controversiam definiri oportere, quia illam non admittit recta ratio, nec proinde jus gentium, quod ratio inter gentes constituit.

Hoc cap. §. 5. XXVI. 1. Quæ vero res hostium non sunt, etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum est. Sic *Liv. lib. XLV.* Romani Prusiæ dicunt: *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obstat.

2. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet potest lege sua prohi- *L. quod. enim. D. de acq. rer. dom.* bere ne id fiat, & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod in agro alieno capta fera, dicitur capientium fieri, sed a domino agri prohiberi posse accessum.

COMMENTARIUS.

Supra §. 5. notavimus, ab æquitate & sana ratione alienum, ut res, quæ hostium non sunt, sed apud hostes tamen inveniuntur, capientium fierent. Verum non repugnat rationis dictamini, quamobrem nec juri gentium, ut si quod in illis rebus jus habuit hostis, puta pignoris, retentionis vel servitutis, illud transferatur jure belli in victorem, quemadmodum per bellum rerum dominium & possessio jure acquiritur, quamobrem nec etiam jura, quæ rei possessioni cohærent, eodem modo acquiri & in alium transferri possunt: bene enim distingui possunt a vero dominio ejusmodi jura; non possumus plus juris in rebus, quæ apud hostes sunt, acquirere, quam hostis ipse habuit, cujus in locum jure belli succedimus, quamobrem res illas nostras non facimus, sed jura, quæ hostis habuit, consequimur. Verum quæritur, cujus fiunt ea, quæ extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta? Et dicendum cum Auctore mihi videtur, jus gentium locum hic non considerare, sed personam cujus res est; atqui jus gentium capienti addicit rem ex hostibus captam, nulla territorii vel loci ubi capitur facta distinctione, dicendum etiam extra territorium capta capienti cedere. Locus enim non hostem facit, sed animus atque ejusdem hostilis declaratio, quæ fit per belli denunciationem, quamobrem quocunque in loco hostem cum rebus invenio, eum tanquam hostem & res tanquam hostiles tractare mihi licitum, & proinde jure belli in eum uti concedit jus gentium, ejusdemque effectu gaudere. Potest vero, qui in eo loco imperium habet, lege vetare ac prohibere, ne vis inferatur vel personæ vel rebus; verum ejusmodi prohibitio impedire nequit quominus res fiat ejus, qui contra prohibitionem eam cepit, eodem modo quo quis alienum fundum ingrediens prohibente domino, venandi aut aucupandi gratia, feram captam suam facit. Quod enim nullius est, cedit naturali ratione occupanti; atqui res hostium eodem loco habentur, ac si nullius essent; ergo & idem jus circa earundem occupationem, quæ fit

fit jure belli, jus gentium concedit; prohibitio hoc tantum operatur, ut a contumace satisfactio peti queat, quemadmodum injuriarum actione conveniri potest, qni prohibente domino fundum ejus ingressus, quemadmodum prohibitio ejusmodi conditionem animalis, ita nec hostis, vel rerum hostilium, quamvis alieno in territorio existant & inveniantur, mutare potest, & proinde efficere ne capiens gaudeat effectu juris gentium sive naturalis, rei, quæ nullius est, dominium primo occupanti addicentis.

XXVII. Jus autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium ut in aliis bellis locum non habeat, nam in bellis aliis inter exteros res non aciquiritur vi belli, sed in compensationem debiti, quod aliter obtineri non potest. In bellis autem inter cives, sive magna ea sive parva sint, nulla fit dominii mutatio nisi auctoritate judicis.

L. 16. D. de serv. prad. rust. Sylv. in verb. bellum. 1. §. 3. & §. 11. vers. 8.

COMMENTARIUS.

AUctor noster bellum, quod publicum dicitur, in solenne vel minus solenne partitus est *lib.* 1. *cap.* 3. §. 4. Solenne vocatur, quod suscipitur & geritur utrimque auctore eo, qui summum imperium habet in civitate, & proinde superiorem nullum haber, cujus majestatem veneratur, illudque suos habet ritus, tum etiam juris effectus peculiares. Vid. quæ notavimus *dict. loc.* De variis effectibus belli solennis passim & hoc libro agit Auctor, quorum in numero acquisitio dominii rerum, quæ ex hostibus capiuntur. Jus autem hoc esternum acquirendi res bello captas ita proprium belli solennis ex jure gentium statuit Auctor, ut in aliis bellis minus solennibus locum habere nequeat, de quo dubitandum. Nam & ipse Auctor *lib.* 1. *cap.* 3. §. 5. concedit in iis etiam licite res auferri obsistentibus, ac miliribus etiam concedi: *Nam*, inquit, *id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habeat.* Quoniam enim tale bellum gerere licet, effectum sane aliquem & vim habere debet, quamvis is non adeo licentiose extendendus sit, nti inquit Henninges, *neque tantum ad solam debiti compensationem privatum bellum gerere possumus, sed ad puniendum eum qui deliquit, ad petendam satisfactionem non tantum rei, de qua controvertimus, sed & ejus quod interest, & post bellum susceptum accessit. Item de cavendo nobis super offensione vel damno, quam probabiliter timemus.* Alibi notavimus, in statu naturali, id est, antequam mortales in gentes & diversos cœtus coaluerunt, penes quemque patremfamilias supremum imperium resedisse, & proinde habuisse potestatem bellum suscipiendi, vel ad sui & familiæ defensionem, vel rerum vindicationem & recuperationem, vel injuriæ reparationem, vel delicti admissi satisfactionem. In societatem vero coalitis hanc potestatem transferre necessum habuere in eum, quem summæ rerum præesse voluerunt, ita ut, si qua orta inter ejusdem gentis vel societatis membra controversia, non vi & armis, sed per disceptationem coram judice dirimebantur, manente per vim certandi jure inter gentes superiorem non agnoscentes, quemadmodum ante coalitionem ejusmodi inter singulas familias controversias definire solitum. Cessantibus autem judiciis, reviviscir jus pristinum, & per disceptationem jus suum consequi snblato remedio per vim certatio instituenda, cujusmodi bellum privatum & minus solenne vocari solet, respectu publiei belli, quod inter eos geritur, qni, superiorem nullum agnoscentes, sibi jus dicunt, quod peculiares suas habet solennitates, tum etiam juris effectus, qui tamen non adeo ejusdem proprii, quin etiam & in bello minus solenni locum habeant. Sed hisce non immoremur, utpote quæ alibi satis prolixe explicavimus.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

I. *Omnes capti bello solenni jure gentium servos fieri:*
II. *Et eorum posteros.*
III. *In eos quidvis impune fieri.*
IV. *Res captorum, etiam incorporales, dominum sequi.*
V. *Causa cur id constitutum.*
VI. *An ita captis licitum sit fugere?*
VII. *An & domino resistere?*
VIII. *Jus hoc non apud omnes gentes semper obtinuisse:*
IX. *Nec nunc obtinere inter Christianos; & quid ei sit surrogatum.*

I. 1. Servi naturâ quidem, id est, citra factum humanum aut primævo naturæ statu, hominum nulli sunt, ut & alibi diximus: quo sensu recte accipi potest quod a Jurisconsultis dictum est, contra naturam esse hanc servitutem: ut tamen facto hominis, id est pactione aut delicto, servitus originem acciperet, justitiæ naturali non repugnat, ut alibi quoque ostendimus.

L. Libertus §. 1. D. de statu hominum.

2. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet servitus, tum quoad personas tum quoad effecta. Nam personas si spectamus, non soli qui se dedunt aut servitutem promittunt pro servis habentur, sed omnes omnino bello solenni publico capti, ex quo scilicet intra præsidia perducti sunt, ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, sed par omnium sors est, etiam eorum qui fato suo, ut diximus, cum bellum repente exortum esset, intra hostium fines deprehenduntur.

L. postliminii ¶. 1. D. de captivis. L. in bello. D. de capt.

3. Polybius historiarum secundo: τί δ᾽ ἂν παθόντες ἤτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι; τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν. *Quid*, inquit, *patiendum his est ut justa supplicia pendant? Dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi sunt. At hæc belli lege etinm illis ferenda sunt qui nihil impii commiserunt.* Atque eo fit quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρα ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν: *Multi viri boni variis casibus nativam amiserunt libertatem.*

Libro: omnem virum bonum esse liberum.

4. Dion Prusæensis cum modos acquirendi dominii quosdam recitasset: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενος, *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo servum factum possidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piscatu II.

Orat. xv.

II. Neque vero ipsi tantum servi fiunt sed & posteri in perpetuum, nempe qui ex matre serva post servitutem nascuntur. Et hoc est quod jure gentium servos nostros fieri dixit Martianus, qui ex ancillis nostris nascuntur. Servitio subjectum uterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis uxore.

L. Et servorum ¶. 1. D. de statu hominum. Ann. I.

COM-

COMMENTARIUS.

Annotavimus *lib.* 2. *cap.* 22. homines natura nasci liberos, id est, sui juris, quatenus sibi æquales, ita ut nemo in alterum citra antegressum factum aut pactum humanum potestatis quid habeat; sed quilibet sui juris sibi imperat, & pro regula ac norma agendi propriam voluntatem habet, quisque in naturali statu actionum & virium suarum liber moderator est & arbiter. Verum quamvis natura cuique hanc libertatem largita sit, non vetuit tamen eandem cum servitute commutare: atque ejusmodi commutatio vel spontanea vel violenta. Spontanea est, cum quis alieno imperio & potestati sponte se subjicit; eaque est vel strictior vel amplior. Vid. quæ annotavimus *lib.* 2. *cap.* 22. §. 11. quippe ejusmodi licentiam eo ipso quod quisque liber moderator sit actionum suarum, atque summum imperium in se bonaque sua obtinet, quoque ab eadem natura nactus, liber enim moderator dici nequit, nisi pariter disponendi de bonis suis, tum etiam de se ipso, facultatem liberam habeat. Unde quemadmodum quisque juri suo renunciare potest & bona sua aliis cedere, ita quoque libertatem abjicere, & imperium quod habet in semet ipsum in alium transferre, atque ejusmodi servitus vocatur spontanea, cujus exempla allegavimus *dict. cap.* Est alia servitus personalis, quæ violenta dicitur, de qua nobis jam sermo, atque ex eodem jure promanans, a quo bella introducta, scilicet jure gentium. *l.* 4. 5. *ff. de Justit. & Jur.* Omnia enim victori cedunt tum personæ, tum res hostiles, ut *cap. præced.* annotavimus. Personalem servitutem dicimus, quam victor in captivos nanciscitur ad distinctionem servitutis quæ rebus quandoque imposita, cum res rei servit, non eo, quasi hæc servitus personam non egrediatur; quippe descendit quoque ad posteros & seros nepotes non interveniente manumissione, ut ait Auctor, nec videtur rationi repugnare, ut ad natos ex matre serva hoc dominium porrigatur, quia, si summo jure victor uteretur, illi ipsi nascituri non erant, utpote qui captos occidere potuisset jure belli. Unde sequitur, ut nati ante calamitatem, nisi & ipsi capiantur, servi non fiant.

III. 1. Effecta vero juris infinita sunt, ita ut in servum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpessio est quæ non im- *1 Contr. 5.*
pune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur
aut extorqueatur: ita ut etiam sævitia dominorum in serviles perso- *L. 1. D.*
nas impunita sit, nisi quatenus lex civilis sævitiæ modum pœnamque *de his qui*
ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *animadvertere possumus do-* *sui sunt juris.*
minis in servos vitæ necisque potestatem fuisse. Addit deinde, fines huic po- *Instit. de*
testati positos ex lege Romana, in solo scilicet Romano. Huc pertinet *his qui sui vel alien.*
illud Donati ad Terentium, *Quid non justum domino in servum?* *juris sunt.*

2. Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur *Andria actu 3.*
domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Justinianus, ni- *scen. 1.*
hil suum potest habere. *Inst. per*

IV. Unde refellitur aut certe restringitur eorum sententia qui di- *quas pers. cuique*
cunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo *acq.* ¶. *item vobis.*
ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt, ut jus patrium. Hæc enim si manere possunt manent penes personam: si non, existinguuntur.

COMMENTARIUS.

Servitus, quæ jure gentium introducta, neutiquam ad sævitiam & crudelitatem protrahenda. Jus gentium enim, quod ratio naturalis inter homines introduxit, nihil permittere potest, quod rationi repugnat; atqui vetat ratio, ne homines ferarum instar sæviant in se mutuo. Hinc nec jure gentium licet ultra modum & humanitatem servos tractare. Superius notavimus, licite aliquid fieri aliquando dici de impunitate, quia in foro soli impunitum ejusmodi factum,

quod illicitum in foro poli, in quo jus naturale agendi nobis norma & regula est, atque fundamentum est juris gentium, quamobrem nec eo licite aliquid fieri posse dicendum, quod fieri naturalis ratio non sinit. *In mancipio*, ait Seneca 1. *de clem.* 18. *cogitandum, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat aequi bonique natura, quae parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Atqui saepius contingit, ut corrupta & ad vitia prona, tum etiam erroribus obnoxia hominis natura, quandoque & erroribus seduci & a recto juris naturae tramite paulatim naturam sequens deviare & aberrare potest, unde pro regula & norma juri gentium consentanea agendi amplecti solent quandoque, quae nec naturalis ratio, nec ei innixum gentium jus, sed quarundam gentium pravi mores, vel error induxit, Leges civiles nonnunquam corrigere necessum, quod errore receptum, & pravis moribus sua debet cunabula. Quamobrem etiam dominorum in servos potestatem Romani limitarunt & suis cancellis circumscripserunt, cum Reipublicae intersit, ne quis re sua male utatur, & dominorum quoque ne auxilium servis contra illorum saevitiam denegetur. *l.* 1. & 2. *de iis qui sunt sui vel alieni juris.* Et constitutione Pii Caesaris statutum, ut qui sine causa servum suum occidisset, eadem poena puniretur, ac qui alienum necasset; habet quidem jus vitae & necis in servos dominus, nec naturali jure vetitum, sed justam oportet causam subesse. Adrianus vero Caesar servos a dominis occidi vetuit, eosque jussit damnari per Judices, si quid admisissent, quod ultimo supplicio expiari dignum esset, teste Spartiano *in Adriano.* Atque Umbriciam quandam matronam in quinquennium relegavit, quod ex levissimis causis ancillas atrocissime tractavit. *l.* 2. *§. fin. ff. eod.* Homo statu libertatis cum servili commutato, rerum omnium quoque & bonorum, quae possidet, dominium amittit, & quaecunque acquirit, domino cedunt: res enim sunt tantum sequela & accessorium hominis, cujus conditionem sequuntur. Unde refellitur, ut inquit Auctor, eorum sententia, vel certe restringitur, qui perperam statuunt, incorporalia belli jure non acquiri: acquiruntur enim non per se, sed cum subjecto cui inhaerent. Quod subjectum sunt vel personae, vel res. Habet Auctor sermonem de rebus incorporalibus, sive juribus & commodis, quae personae competunt, illa autem tendunt vel in alias personas, vel in res. *Jura quae personae competunt in aliam personam, cum non nisi hujus consensu sint quaesita (qui consensus non promiscue quemlibet spectavit, sed certum duntaxat hominem) haud quidquam simul acquisita intelliguntur, uncut persona, cui ista competebant, in hostium manus pervenerit. Sic Rege ab hostibus capto, non statim hosti regnum quoque fuit acquisitum.* Quod intelligendum de regno consensu civium delato. *Marito aut patre capto, non statim potestas in uxorem & liberos acquiritur. Quando autem quis uxorem simul cum marito cepit, jus in uxorem captivam, non ex eo quod maritum simul cepit, sed unice ex eo, quod istam cepit. Circa jura autem in res distinguendum est, utrum aliquis vivat in civitate, an vero extra civitatem in statu mere naturali. Si in hoc vivat, qui personam cepit, omnes simul ipsius res cepisse intelligitur, aut saltem facultatem nactus est easdem quoque capiendi: quia nemo amplius obstat, qui istarum occupationem prohibere jure possit. Verum in civitatibus receptum, ut non cum persona res quoque ipsius pereat; sed ut istius jus ad alias personas ejusdem civitatis devolvatur, aut his non extantibus, publicis bonis accrescat.* Pufend. *lib.* 8. *cap.* 6.

V. 1. Atque haec omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt, quam ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent a summo illo rigore quo captos & statim, & post moram interficere poterant, ut ante diximus. *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent; neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius.

L. Pupillus. §. 1. D. de V. S.

2. Eademque ex causa hoc jus etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui, si summo jure captores uterentur, illi ipsi nascituri non erant. Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternae esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens praesumptio patrem indicaret. Atque ita capiendum Ulpiani illud; *Lex naturae haec est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur*, id est lex consuetudinis gene-

L. lex naturae. D. de sta-

generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus. *in homi- num. Lib. II.c.XIII. §. 26.*

3. Non frustra autem a gentibus introducta hæc jura, exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis; & Tacitus historiarum secundo.

4. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. Nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Jurisconsultus libro II. Rerum quotidianarum: *Item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.* *L. naturalem & l. adeo: D. de acq. rer. Dom.*

COMMENTARIUS.

HUjus juris introducti causam Auctor adfert, ne scilicet summo jure uteretur in captivum; jure enim belli hosti vitam eripere licet; sed an etiam captivo, cui nocendi nobis facultas adempta eo ipso, quod in potestatem nostram redactus, quæritur? Affirmat Auctor. Quod in ipsa dimicatione & fervore prælii concedo, post moram vero parcendum ei, jus gentium & æquitatis ratio dictare videtur. Quid quod hostes liceat interficere, id favor defensionis permittit, nec repugnat juri naturæ vim vi repellere, vel ei vitam eripere, qui mihi insidiatur, & me e medio tollere animum induxit; atqui periculum ejusmodi non imminet mihi ab eo, quem in potestatem meam redegi. Nec videtur mihi rationi consentaneum, ut licentia in captivum tam late, quam in hostem, ad mortem usque extendatur; verum ad deliniendam Iram, qua hostes erga se invicem æstuare solent, ne in excidium captivorum erumpatur, quæ nihil moderabile suadet, optime jure gentium servitus introducta, ut humano sanguini parceretur. Cum enim vita sit res inæstimabilis, maxime invigilandum ejus conservationi. Dominium autem, quod jure belli in captivos capienti acquiritur, adinstar cæterarum rerum hostilium, quæ bello capiuntur, in alios quoque transferri potest. Sic ut liceat de servo cuique, quemadmodum de cæteris rebus dominio suo subjectis, pro lubitu disponere, potest eum vendere, vel donare, vel relinquere testamento, vel alio modo jure civili introducto alienare; ad natos etiam jus hoc porrigi, paulo ante notavimus. Sed inspiciendum quo tempore nati; quippe ante calamitatem nati libertatem retinent, nisi & ipsi capiantur, ut ibidem annotatum: sequuntur enim statum matris jure gentium, dictante ratione, quod ex re mea nascitur, meum est. Quæ ratio potior mihi videtur, atque ea quam tradit Auctor: *Implantata enim sole cedunt; cæterum nec ipsi prolique ex servili ventre nascitur, injuriam non facit dominus, si & ipsam servili esse conditione velit. Nam cum ipsius parens nihil haberet proprii, nulla ratio eandem alienandi supererat, nisi ex bonis herilibus. Cum autem dominus ejusmodi proli alimenta & quæ ad vitam sunt necessaria, cogatur præbere diu ante, quam ipsius opera utilis esse queat, & sequentes opera sui temporis alimenta, saltem initio, non multum excedant.* Pufend. *lib. 5. cap. 3.* Populine an singulorum fiant, qui capiuntur, ex his, quæ de præda *praced. cap.* disputavimus, definiendum.

VI. 1. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt aut ex captis nati iis fas non esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod si ad suos fugiant bello manente, libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque injici religionis vinculum; cum multa sint jura quæ tantum exterius judicium spectant, qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis, ex dominii natura talem in animo obligationem sequi. Respondebo enim, cum multæ sint dominii species, posse & dominium dari quod *Less. l. 2. c. 5. dub. 5.*

tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. Quod & in aliis juris generibus occurrit.

2. Tale enim aliquatenus & jus est testamenta nulla dicendi ob deliquium solennitatis alicujus quam jura civilia præscribant. Probabilior enim sententia est etiam, quod tali testamento relictum est retineri salva pietate posse, saltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui secundum leges civiles mala fide præscripsit: nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac distinctione facile solvitur nodus ille quem Aristoteles nectit de cavillationibus libro II. c. 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ' ἄν τις κρίνει κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ, ἂν ᾖ ψευδῆ, κύρια ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. Τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον. *Nonne jus est ut sua quisque habeat? At quæ ex animi sui sententia judex judicaverit, ex lege rata sunt. Erit ergo idem jus & non jus.*

Soto de just. & jure l. IV. qu. 4. art. 3. Less. lib. 2. c. 14. dub. 3.

3. In nostra vero quæstione nulla causa fingi potest cur gentes aliud spectaverint quam externum illud. Nam facultas vindicandi servum, & cogendi, imo & vinciendi, & res ejus habendi, sufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut si tam feri essent ut istis utilitatibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipsum tamen si omnino sibi necessarium crederent, poterant exigere fidem aut jusjurandum.

4. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali, sed majoris mali vitandi causa lata est, ea sumenda est interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus Jurisconsultus: *nihil interest, quomodo captivus reversus est: utrum dimissus, an vi vel fallacia potestatem hostium evaserit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus est ut alio sensu plerumque & injuria sit, quo nomine & a Paulo Jurisconsulto nominatur: jus, quoad effectus quosdam: injuria, si id quod rei intrinsecum est spectetur. Unde & hoc apparet, si quis bello injusto captus in potestatem hostium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum, si res suas subducat, aut laboris sui mercedem si quam supra alimenta præstari æquum est; modo ipse neque suo, neque publico nomine quicquam debeat domino, aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & subductio deprehensa graviter puniri soleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua sunt, sed quia ipsis expedit.

L. Nihil. D. de capt.

L. postliminium est jus, in princ. eod. tit.

Bannes 2. 2. quæst. 40.

5. Quod vero prohibent canones nonnulli suadere servo ministerium domini sui destituere, si ad servos referas qui pœnam justam ferunt, aut voluntaria pactione se addixerunt, præceptum est justitiæ; sin ad eos qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, ostendit Christianos Christianis auctores potius patientiæ esse debere quam rei talis, quæ quamvis licita animos tamen a Christianismo alienos aut alioqui infirmos posset offendere. Similemque in modum accipi possunt Apostolorum ad servos monita, nisi quod illa magis videntur obedientiam a servis exigere dum serviunt; quod naturali

C. si quis servum. 17. q. 4. & cap. seq.

turali æquitati consentaneum est. Nam alimenta & operæ sibi mutuo respondent.

COMMENTARIUS.

DIsputat hic Auctor contra Lessium, qui *lib.* 2. *cap.* 5. dubitationem movet, *utrum servi ita transeant in dominorum potestatem ut non possint fugere?* Atque asserit quod injusto bello captis non liceat duntaxat fugere ad suos, sed etiam ad alios, quia religionis vinculum non injiciatur animo ex juribus, quæ externum judicium spectant. At vero Lessius statuit, quod servi bello capti licite possint fugere ad suos; verum non possint dominis persequentibus vi resistere. Alibi notavimus, bellum solenne, id est, susceptum & indictum ab eo, qui summa majestate ornatus belli gerendi potestatem habet, justum vocari, etiamsi non justa ex causa susceptum, attamen eosdem producit juris effectus, qui ex bello justo, id est, causa intrinsece justa suscepto profluunt. De ejusmodi bello, quod primo loco descripsimus in hoc §. sermonem habet Auctor, nempe causæ justitia destituto, eosdem tamen juris effectus producente, quos bellum intrinsece justum producit, modo solenne; quamobrem res hostium in bello solenni captæ, tum etiam ipsi hostes transeunt in dominium capientis, uti annotavimus. Quod autem cedit alterius dominio, invito domino ad alium transire nequit, consensu itaque domini opus rem suam in alium transferentis; & quamvis in bello vi omnia gerantur, ejusmodi tamen vis bellica jure gentium probata, & eatenus nec omni penitus consensu destituitur ejusmodi violenta dominii acquisitio. Præterquam quod gentium consensu res hostium habentur acsi eodem loco essent, quo res nullius, & proinde primo occupanti cederent. Quod itaque quisque jure belli capit, ita habendum acsi consensu possessoris dominium acquisivisset, qui tacite approbasse videtur, quod jus gentium introduxit; atque hoc jacto disputationis nostræ fundamento, ejusmodi rationes ei inædificari posse mihi videtur. Qui nomen dat militiæ, non ignarus esse debet juris, quod in bello agendi cuique norma esse debet, imo eo ipso quod quis sibi induit militis characterem & personam, subjicitur juri gentium, quod belli gerendi formam præscribit, cui obtemperare sese obstringit, non secus atque ille, qui se Reipublicæ civem profiteri velit, sese subjicit obtemperaturum legibus civitatis, ex voluntario ejusmodi actu quis sese obligat non in foro soli, sed etiam poli, quia est quasi tacita quædam promissio, & tacitum pactum, quod per se profluit ex natura actus & negotii gesti. Jam vero examinandum atque inspiciendum quid dictat jus gentium, quod naturalis ratio inter homines constituit; quippe nullum aliud gentium jus agnosco, quod juris vocabulo venire potest: pravi enim gentium quarundam mores vel errores jus gentium neutiquam constituunt, nec cum definitione convenit. Dictat autem jus gentium, quod ea, quæ belli jure acquiruntur, transeunt justo dominii acquirendi titulo & modo in dominium capientis; atqui jus hoc consensu gentium omnium tacito introductum; ergo quicunque bello operam navat, tenetur in se approbare, quod tanquam pars & membrum societatis humanæ, quasi ipse quoque introduxisse videtur, atque propterea consensisse, ut dominium rei a se captæ cederet capienti, imo non tantum res, sed & persona sua. Cui etiam accedit, quod nihil magis æquitati conveniens, ut, quod quisque juris in alterum statuit, eodem utatur; atqui id juris sibi in hostem vindicaret jure gentium; ergo ut tantundem patiatur æquum, scilicet, ut eodem jure hostes in semetipsum utautur. Quamobrem duplici quidem juris vinculo obstrictus, ea quæ belli fortuna sibi incommoda imponuntur pati. Primo tanquam pars & membrum societatis humanæ tum etiam gentis; deinde quia proprium factum intercedit: qui enim antecedens cupit, etiam consequens velle debet. Qui bello operam addixit, etiam censetur velle pati incommoda, quæ sunt belli jure gentium introducti sequela, tanquam membrum societatis humanæ, tum etiam gentis vel civitatis, & invitus tenetur, non in foro soli duntaxat, sed etiam poli obtemperare juri naturali & gentium, cui & gens sive populus subjectus; quamobrem & effectus istiusmodi juris pati æquo animo, ad majus damnum evitandum minus introdusit jus gentium, ut vitæ parceretur, servitutem, alia commoda quæ ex jure servitutis ad dominum perveniunt, induxit. Quatenus autem membrum societatis humanæ singuli homines tenentur, quam possint, conservationi ejus inservire; conservatur autem integris partibus; ergo & naturalis ratio quemque obligat ea media adhibere, quæ huic fini consequendo idonea; atqui servitus a jure gentium introducta partium conservationi inservit; ergo & eam pati, fortuna volente, æquo animo, dictat ratio, & jus gentium quod inde profluxit. Ex quibus præmissis concludimus, in conscientia servum obligatum domino, cujus jure belli in dominium transiit, omni fidelitate & obsequio operas suas præstare, nec fas ei esse absque domini consensu aufugere & ad suos revertere: naturalis enim inter dominum & servum intercedit obligatio tum ex suo quasi consensu, tum etiam conditionis & status natura descendens, ut jam demonstravimus, injiciens animo religionis vinculum. Cui etiam accedit, quod alterutrum verum esse debet, scilicet dominium servi adinstar aliarum rerum transiisse ad capientem vel non; atqui Auctor ipse affirmat jure gentium dominium in servum acquiri capienti; ergo sequitur ex na-

natura dominii, quod eo privari dominus nequit absque suo consensu, quin furtum committat, quia invito domino rem aufert, vel se ipsum aufert servus, idque eo magis, quia quasi ex servi consensu idem nactus videtur, ut statim notavimus. Nonne autem & jus divinum & naturale & humanum furtum vetat? Imo nonne vetat fidem fallere? Utrumque crimen admittit servus, invito domino aufugiens. Quis vero eo processit audaciæ, ut negaret jus divinum & naturale, imo & humanum religionis vinculum conscientiæ injicere, nisi omnem divini Numinis sensum abjecerit. Esto bellum ex injusta causa susceptum, non eo omnes actus, qui occasione belli suscipiuntur, injusti. Et quamvis bellum injustum respectu causæ, justum tamen quatenus auctore eo susceptum, qui belli gerendi habet potestatem, idque gentium jure; quamobrem eodem jure introductum, ut eosdem haberet juris effectus, tanquam ex justa causa susceptum, & proinde dominii acquirendi justus titulus. Præterquam quod justitia causæ non ad servum, sed ad dominum pertinet. Frustra respondet Auctor, quod cum multæ sint dominii species, posset & dominium dari, quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valet; quippe statuit nobiscum Auctor, inter modos dominii acquirendi etiam recte recenseri occupationem, quæ fit in bello rerum hostilium, si legitimus modus & justus titulus, oportet ut etiam verum dominium transferat, atque veri dominii effectum juris producat, quo dominus sibi facultatem acquirit, eam rem retinendi quamdiu velit, & cuique extraneo necessitatem imponit, ne id invito domino eripiat, atqui istiusmodi effectus distinctis rerum dominiis ex jure divino necessario & naturali descendit, injicit vinculum religionis animo. Quamobrem dum servus aufugiendo domino semetipsum eripit, furtum committit, ac proinde transgrediendo legem naturalem mortaliter peccat. Cui etiam accedit, quod ipse hanc translationem domino factam approbasse dicendus, in compensationem vitæ servatæ, servitium promisisse & sibi per tacitum quasi pactum stipulatus videtur victor, imo corpus suum domino addixisse, ac summum ipsi fit beneficium, dum rem inæstimabilem hac ratione redimere ipsi concessum. Nullum externum jus agnoscimus, sive universale sive speciale, cujus obligatio non ligat conscientiam ejus, qui huic obtemperare tenetur; quippe quemadmodum jura & leges præsupponunt superiorem potestatem, a qua proficiscuntur & vim obligandi habent, tum etiam subjectum, cui leges præscribuntur, simul quoque præsupponi debet obligatio indispensabilis, quia ex naturali & divino jure descendit, qua subjecti in conscientia obligantur leges & jura sibi pro agendi norma amplecti: debemus enim obsequium potestatibus & magistratibus, & proinde leges & jura, quia eorundem placita sunt, sequi: ita enim placuit summo legislatori, quamobrem in conscientia obsequi ipsis devincti. Posset objici, quod jus gentium non a superiore, sed ab ipsis gentibus, quæ sibi æquales, profectum; verum ex consensu naturali nascitur obligatio, fundata in conventione & pacto tacito, qua gentes sibi devinxisse videntur, ut ea, quæ juris gentium sunt, eandem haberent vim & efficaciam in humanis negotiis gerendis, ut cætera jura: Imo quia ratio inter homines constituit ait Jurisconsultus, tanquam a superiore legislatore profectum, a nobis idem exigit obsequium, & animo injicit religionis vinculum. Fallitur autem Auctor, dum statuit legem servitutis non ex æquitate naturali profectam, sed majoris mali vitandi causa latam, & proinde eam non sumendam interpretationem, quæ peccato obnoxium faceret actum cæteroqui licitum: subest enim, ut inquit Zeiglerus, naturalis æquitas hæc, quod in comparatione melius sit servum facere, quam occidere, si quidem alterutrum eligendum fuerit. Sic sacras evolventi paginas constabit, diserte Petrum hoc jus dominii asserere, & vinculum religionis, *Epist.* 2. *cap.* 2. *com.* 19. Idem Canones, *nec necesse est, Grotio talem limitationem concedere, quæ ejus opinioni utcunque inserviunt, quandoquidem, quæ indistincte proferuntur, cum limitatum debeant habere sensum, causa nulla subest. Quod autem profitetur Grotius, se in hoc §. de iis, qui bello justo capti sunt, agere, nihil facit pro ejus sententia, quando quidem ita nemo captorum bello juste se captum profitebitur. Unusquisque enim penes suam partem justitiam causæ consistere causabitur, unusquisque hostem injuste bellum gerere pronunciabit*, inquit Zeiglerus. Præterquam quod non sit penes singulos, qui militant, arbitrium judicandi de belli justitia.

VII. Cæterum ab iisdem quos indicare cœpi Theologis illud dictum recte arbitror, servum domino jus illud externum exsequenti resistere illæso justitiæ officio non posse. Est enim inter hoc & ea quæ diximus manifesta discrepantia. Externum jus, quod quidem non sola agendi impunitate sed & judiciorum tutela constat, inane erit si ex adverso resistendi jus maneat. Nam si domino vi resistere licet, licebit & magistratui dominum tuenti, cum tamen magistratus ex jure gentium dominum in illo dominio ejusque usu defendere debeat. Est ergo hoc jus simile ei quod summis in quaque civitate potestatibus alibi

bi tributum est a nobis, ut vi illis resistere licitum piumque non sit. Ideo & Augustinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita a plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantiæ sustineantur temporalia, & sperentur æterna.*

COMMENTARIUS.

PEr jus externum Auctor intelligit facultatem quid impune faciendi in foro humano, quod leges non puniunt nec vindicant, etiamsi quis excedat æquitatis rationem, imo patrocinantur potius & agentem conveniens huic juri externo & ab omni pœna liberant; atqui domino in servum bello captum jus dominii competat; ergo & potest eum tractare pro suo arbitrio, quia nihil non licet domino in servum, nulla perpessio, quæ non impune illis imponitur; hinc servos in omnia obnoxios dicit Florus 3. 20. Dum enim jure suo utitur dominus, nulla injuria fit servo, & proinde nec domino jus illud externum exsequenti illæso justitiæ officio resistere nequit. Verum supra notavimus, servitutem introductam a jure gentium, ne domini summo illo rigore uterentur, quo captos statim interficere poterant, & proinde in eorundem qui caperentur jure belli favorem. Unde servorum appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent, concedit dominium in servum ad usum, non vero ad abusum. Jus gentium, quod æquitatis ratione tanquam basi ac fundamento suo subnixum, ita interpretandum, ut quam minimum ab ea recedar; quippe subverso fundamento jus gentium evanescit. Dum vero servitutem in favorem introduxit, non ad sævitiam & crudelitatem trahi debet, ut paulo ante notavimus. Dum enim est res maxime odiosa, restringi, non vero extendi potius debet, neque ulla ratio juris aut æquitatis benignitas patitur, ut, quæ salubriter pro utilitate hominum introducta sunt, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem. Itaque non infinitam, sed temperatam æquitate facultatem largitum est domino gentium jus, qua utenti non licet servo domino resistere, nec etiam excedenti limites & terminos æquitatis naturalis statim ei resistendi facultatem nactus servus; quippe non modo iis, a quibus benigne ac humaniter habentur, sed & iis qui injustitia sua eorum iram provocant, obsequendum docet Apostolus Petrus 1 *Epistol. cap.* 2. Christiana enim religio patientiam commendat. Verum si ultra modum dominus sævire in servum, atque adeo crudeliter eum tractat, ut vita ipsi potius supplicium, mors solarium videatur, nullam rationem video, cur domino jure suo abutenti ad defensionem corporis sui ac vitæ tutelam resisti non possit salva conscientia, & illæso justitiæ officio: e diametro enim repugnat ejusmodi licentia juri gentium, quo servitus introducta ad servandum hominem, & proinde in ejus favorem, non ad ipsi imponendam conditionem morte longe pejorem. Et quanquam abusum illum leges non puniunt, jus tamen naturæ concedit servo sui defensionem, quæ jure gentium nemini potest eripi, quia ea quæ naturalia facto hominis tolli nequeunt. Præterquam quod juris nomine venire nequeunt ejusmodi constitutiones & leges seu mores ac consuetudines, quæ ab æquitate & rationis dictamine recedunt, ut alibi notavimus. Quod & nonnunquam magistratui & summo imperanti eandem ob causam resistere licet *lib.* 1. disputavimus.

VIII. Sed & hoc sciendum est, jus istud gentium de captivis nec semper receptum fuisse, nec apud gentes omnes: quanquam Romani Jurisconsulti universaliter loquuntur, partem notiorem indigitantes totius nomine. Sic apud Hebræos; qui specialibus institutis ab aliorum populorum communitate segregabantur, perfugium erat servis, nimirum, ut recte notant interpretes, his qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex causa videri potest ortum jus quod in solo Francorum servis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nec quidem nunc tantum bello captis sed & aliis qualibuslibet servis videmus dari. *Deuteron.* XXIII. 15. *Bodin. de rep. lib.* 1. *c.* 5.

COMMENTARIUS.

CAptos in servitutem redigendi facultas descendit quidem ex jure gentium, sed permissivo, quamobrem non fuit necessitatis ut idem jus apud omnes gentes reciperetur: introducta enim servitus, ut statim annotavimus, ad deliniendum hostilem animum ira & odio æstuantem,

tem, ne summo illo rigore uterentur, quo captos interficere poterant. Sin autem quibusdam gentibus nimis dura hæc libertatis cum servitute visa fuerit commutatio, atque summum illum rigorem benignioribus remediis temperare placuit, potuerunt hanc consuetudinem rejicere, & alia commoda captoribus concedere, quibus deliniti abstinent libenter a summo illo rigore. Sic apud Hebræos perfugium fuit servis, qui nulla sua culpa in eam calamitatem devenerant; atque huc pertinere videtur præceptum quod exstat *Deut.* 23:15. ubi vetat Moses tradere servum domino suo, qui ab ipso ad Hebræos confugerat. Verum non placet quibusdam ejusmodi legis interpretatio, tum quod hac ratione servorum protervia confirmata fuisset in Republica optimis legibus fundata, tum etiam quia juri gentium contrarium quid apud Hebræos receptum fuisse probari nequit, tum quia ipse Gentium Apostolus Paulus, ex Hebræorum gente oriundus, Onesimum servum remisit domino suo, uti perspicimus ex *Epistola ad Philemonem vers.* 12. Quamobrem ut satisfiat objectionibus, legem illam interpretantur de servo gentili, qui a domino Ethnico ad Israëliticum populum confugit, & quidem ut iisdem initiaretur sacris, hic non erat tradendus domino suo. Florentissimus Theologus quidam legem hanc intelligit de servis Cananæorum, qui non ob crimen vel delictum ab ipsis admissum, sed crudelis ac ferocis domini sævitiam ad Israëliticum populum confugerant, & eo quidem animo ut se ad summi ac veri Numinis cultum converterent, ne tamen damnum pateretur dominus, ei pretium servi ex communi ærario persolvebatur. Ex quo constat, si servus ob delictum metu pœnæ ad Hebræos confugerat absque animo amplectendi Judaismum, tutum ipsi terram Hebræorum nec refugium nec asylum fuisse, sed reddendum servum persequenti. Quæri itaque posset, an illæso justitiæ officio servis, qui ad nostras terras vel alias gentes, ubi illud gentium jus de bello captis aut etiam aliis servis receptum non est, veniunt, jus datur in libertatem proclamandi, atque hac ratione domino jus ipsi quæsitum jure gentium auferre, non persoluto ipsi servi pretio. Sic etiam servi, qui in Hispania empti cum dominis in terras Batavicas veniunt, possunt ibi in libertatem proclamari & liberi fieri; quippe licet idem jus non receptum apud nos, tamen juris naturæ vinculo obstricti sumus domino rem suam vindicanti restituere, & proinde servum suum apud nos profugum persequenti reddere. Quippe cum servum esse neutiquam adversetur legi divinæ, & proinde non vetat religio Christiana servum recipere, atque antiquo domino reddere. 1 *Corint.* 5. *vers.* 21. Docet enim ibidem Apostolus, ut quamvis quis ad Christianismum conversus esset, quod tamen in eadem vitæ conditione maneat, in qua fuit cum Christianorum sacris initiaretur. *Servus vocatus es? non sit tibi cura.* Nec *putet minus se esse Christianum quod etiamnum servias, neque de mutanda conditione propterea consilia agites. Sed si potes fieri liber, magis utere.* Definirem hanc quæstionem juxta naturalem æquitatem, & proinde jus quod apud Hebræos receptum statim annotavimus. Aliud dicendum si cum ipso domino in illas terras advenerit, imputet sibi dominus quod non ignarus juris Batavici, eo servos secum duxerit, damnum, quod quis sua culpa sentit, damnum non esse, jura dictant.

IX. 1. Sed & Christianis in universum placuit bello inter ipsos orto captos servos non fieri, ita ut vendi possint, ad operas urgeri, & alia pati quæ servorum sunt: merito sane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituti erant aut esse debebant quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessione. Atque hoc a majoribus ad posteros pridem transiisse inter eos qui eandem religionem profiterentur, scripsit Gregoras, nec eorum fuisse proprium qui sub Romano imperio viverent, sed commune cum Thessalis, Illyriis, Triballis, & Bulgaris. Atque ita hoc saltem, quanquam exiguum est, perfecit reverentia Christianæ legis, quod cum Græcis inter se servandum olim diceret Socrates nihil impetraverat.

2. Quod autem hac in parte Christiani idem & Mahumetistæ inter se servant. Mansit tamen etiam inter Christianos mos captos custodiendi donec persolutum sit pretium, cujus æstimatio in arbitrio est victoris, nisi certi aliquid convenerit. Jus autem hoc captos servandi solet concedi singulis qui ceperunt, extra personas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

Bart. in l. hostes. D. de capt. Covar. in c. peccatum, p. 11. ¶. 11. n. 6. Vict. de jur. belli, n. 42. Boer. decis. 178. Silv. in verbo bellum. 1. num. 1. Lib. IV. Plat. 5. de rep. Bart. in l. nam & servus, D. de neg. gestis. Boer. decis. 178. Constit. reg. Hisp. l. VIII. tit. 26. part. 2.

COM-

COMMENTARIUS.

Diximus servitutem introductam jure gentium, ad servandum hominem, qui jure belli occidi poterat, cum autem vita homini nil carior, ita ut pro ejusdem conservatione quidvis potius pateretur incommodum, & proinde servitutem sibi imponi malit, quam in statu libertatis interfici & mori. Attamen dura admodum est servorum conditio, & servitutis cum libertatis statu commutatio, idque eo magis, quia hominis naturæ innati stimuli, quibus adeo ad libertatem, quam a natura habet, tuendam impellitur, ut generosus & bonæ indolis vir eam, nisi cum anima simul amittere cupiat. Cum autem Christiana religio nihil magis commendet quam diligere proximum, tum vero maxime eos, qui iisdem sacris initiati sunt. Cui e diametro repugnat, ejusdem fidei socium in servitutem, qua nihil ipsi durius videtur, rapere, & eam vitæ degendæ conditionem imponere, a qua natura maxime abhorret. Quamobrem inter Christianos laudabili & antiqua consuetudine introductum, ut capti hinc inde utcunque justo bello non fierent servi: merito sane, inquit Auctor, quia ab omnis caritatis commendatore rectius instituta erant, aut esse debebant, quam ut a miseris hominibus interficiendis abduci nequirent, nisi minoris sævitiæ concessio, sed liberi servantur, donec solvant pretium redemptionis, quod Græci λύτρον vocant, de quo conveniri solet inter belligerantes, illud habita personæ qualitate & dignitate definiri solet.

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut est in rege, tum ut est in populo, & ejus acquisitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas esse desinit:*
III. *Interdum hæc misceri.*
IV. *Acquiri & res populi etiam incorporales, ubi tractatur quæstio de chirographo Thessalorum.*

I. 1. Qui sibi singulos subjicere potest servitute personali, nihil mirum est si & universos, sive illi civitas fuerunt sive civitatis pars, subjicere sibi potest subjectione, sive mere civili, sive mere herili, sive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *Servus est meus quem ego emi belli jure. Vobis, Athenienses, expedit, alioqui imperium vestrum in antiquos fines redigitur quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri, victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus *Apolog.* jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges a victoribus dici, accipi a victis. Minio *Livius* in oratione ad Romanos: *Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes* *l. XXXV.* *prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus apud Cæsarem *jus esse belli*, ait, *ut qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum* *De bello* *vellent imperarent*: Item, *populum Romanum victis non ad alterius præscriptum,* *Gallico* *sed ad suum arbitrium imperare consuesse.* *l. I.*

2. Narrat Justinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, *non* *Lib.* I, I. *imperium sibi sed gloriam quæsisse, & contentos victoria abstinuisse imperio.* Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret; & ex eo id abiisse in morem. Bocchus apud Sallustium: *Ob re-* *De bello* *gnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Jugurtham ex-* *Jug.* *pulerit, jure belli suam factam.*

3. Post autem imperium victori acquiri vel tantum ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra; vel etiam ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita [Lib. 1. cap. III. ¶. 11.] ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent, diximus alibi.

COMMENTARIUS.

Uemadmodum justo bello acquiri potest imperium ac dominium in singulos qui bello capiuntur, ita quoque belli jure dominium & imperium acquiritur in universos, vel integram gentem ac nationem, vel partem ejus. Quod quamvis latius pateat, id est, magis arbitrarium imperio, quod ex consensu originem habet, quia nullis legibus aut conditionibus circumscribitur vel limitatur, quam quas victor sibi ipse statuere placet, attamen non infinitum est, verum ad æquitatis & rationis dictamen attemperandum. Non inficior victorem habere facultatem populo sibi jure belli subjecto eam regiminis formam imponendi, quam velit, & plus vel minus libertatis concedere, verum non licet imperio quod ad tutelam subjectorum introductum in eorundem exitium abuti; quin subjecti recuperent facultatem pristinam, qua ad sui suorumque defensionem vim vi repellere possunt, & importunæ dominationis jugum abjicere. Concedit quidem jus gentium victori ad suum arbitrium victis imperandi facultatem; verum non permittit eadem abuti, & imperium civile in tyrannidem transmutare. Quemadmodum vero incorporalia belli jure acquiri possunt, nou quidem primo ac per se, sed media persona cujus ea fuerunt, annotavimus *cap. præced.* Ita quoque imperium acquiritur jure belli Rege devicto; quod de ejusmodi imperio intelligendum puto, quod est in patrimonlo Regis; quippe alibi annotavimus, summum imperium penes Principem residere diverso modo, ad similitudinem aliarum rerum, quæ cadunt in commercium, & diversis juris titulis ac modis acquiruntur, tum etiam possidentur. Sic res quasdam jure pleno proprietatis, alias tantum jure usufructuario possidemus. Ita & modus habendi imperii vel plenus est, vel magis vel minus diminutus. Quidam Reges imperium pleno jure proprietatis habere dicuntur, ut qui bello justo imperium quæsiverunt; quidam illud tantum utiliter, id est, jure usufructuario possidere dicuntur, neque vel ad tempus vitæ, vel ad posteros transmittendi jure; quidam jure temporario id habent, quo elapso, ipso jure evanescit imperium. Imperium quod jure usufructuario tum etiam temporario possidetur, victori acquiri nequit, nisi universus populus jure belli subactus; quippe cum Rex illud habet beneficio & consensu populi, in alium transferri nequit nisi eodem modo quo illud accepit: non enim radicaliter in Rege est, sed populo tanquam subjecto suo, penes Regem duntaxat jus illud exercendi populi nomine. Quamobrem Rege devicto cum ipso imperium non acquiritur, sed quasi consolidatur cum proprietate, quæ penes populum. Incorporalia quidem media persona transeunt, sed ejus esse oportet propria, & alienabilia esse; atqui inalienabile imperium consensu populi delatum; ergo nec victoria acquiritur. Aliud statuendum de Rege capto & devicto regnum in patrimonio habente: tum enim imperium radicaliter penes eum residens simul cum persona transit ad victorem, utpote quod alienabile & transmissibile, ut ita dicam; ac idem dicendum, si populus subactus, in quo tanquam subjectum commune imperium in universam Rempublicam omnia cedunt arbitrio victoris, quæ populi sunt: accessorium enim sequitur conditionem sui Principalis, sive ejusdem subjecti imperio. Contrarium statuit Zeiglerus: *Subditi enim*, inquit, *non perinde habentur atque res aliæ, quæ in dominio nostro sunt. Deinde non in eum tantum finem educuntur milites, ut Regem suum defendant, sed etiam ut totam & integram provinciam, sacra & profana, & quilibet proprium suum patrimonium pro virili tueatur. Et sequeretur alias Rege in ipso conflictu capto desistendum esse a pugna, & omittendam victoriam jam pene partam.* Verum cum jus regendi, sive imperandi civibus & subjectis facultatem coam habet in patrimonio, ut cætera jura in alium transferri potest invitis civibus; victoria tanquam justo & jure gentium rerum non duntaxat, sed etiam juris acquirendi titulo & modo etiam acquiri posse dicendum videtur. Quemadmodum juri huic renunciare potest, & transferre in alium, ita quoque eidem renunciasse & transtulisse videri debet victus in victorem, quia jus gentium, quod & ipse recepit, dictat etiam incorporalia, quæ ejus generis sunt, ut alienari & transferri possunt, victori cedere. Si cuilibet extraneo potest imperium concedi, cur non etiam illud victoria alteri possit acquiri. Non inficior, milites non eum in finem educi, ut Regem duntaxat, sed etiam se, suos lares ac penates defendant. Verum inde non sequitur, Rege capto, simul acquiri imperium in cives & subjectos; utrumque defendunt, verum hoc non impedit, quominus alterutrum victoria acquirunt. Capto Rege singulorum bona capta censeri

feri nequeunt, nec subjecti eo ipso privari dominio, quod armis adhuc tueri possunt, usque dum sibi securitatem a victore impetrarint; quoniam defensio sit juris naturalis quæ nemini eripi potest. Non potest plus juris in victorem transferri quam Rex captus habuit, qui quidem habuit in patrimonio imperium, non vero dominium eminens in bona singulorum, quod ob salutem publicam tuendam, ipsi tribuit facultatem disponendi, necessitate exigente, de bonis civium, idque delationi imperii adhæret: illud transit, manente penes singulos dominio privato rerum & bonorum, quæ quisque possidet. Cujus effectus est, quod subjecti sese opponere nequeunt imperio ejus, qui victoria sibi illud acquisivit, posita sibi cautione a victore, se suaque salva fore. Egregie fallere mihi videntur, qui statuunt, populum Regem habentem imperio destitui, Regemque etiam restricte imperantem facultatem alienandi habere. Vid. quæ *lib.* 1. *cap.* 3. & *lib.* 2. *cap.* 6. disputavimus.

II. 1. Potest & amplius fieri, nempe ut quæ civitas fuit, civitas esse desinat; sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ; sive ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumptu bellum gerens populum sibi ita subjiciat ut eum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii non civilis. Aristoteles libr. VII. de republica: ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου, τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναί φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων: *Imperium aliud est ob utilitatem regentis, aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos habet, illud inter dominos & servos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus, in posterum non civitas erit sed magna familia. Bene enim dictum ab Anaxandrida:

> Οὐκ ἔστι δούλων, ὠγαθ', οὐδαμοῦ πόλις.
>
> *Vir bone servorum nulla est usquam civitas.*

2. Et Tacitus hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos; sed rectorem & cives cogitaret.* An. XII. De Agesilao Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιτο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται: *quascunque civitates in suam redigebat potestatem, has immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.*

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sed populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam; alios coactos sermonem & vitæ genus mutare.

COMMENTARIUS.

Civitatis definitionem tradidit Auctor *lib.* 1. *cap.* 1. §. 14. *Civitas*, inquit, *est cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus.* Sed addendum mihi videtur, *sub uno eodemque summo imperio sociatus*; quippe civitas absque ejusmodi summo imperio subsistere nequit: imperium enim est societatis civilis vinculum, quo dissoluto, corruit civitatis fabrica. Atque civitatis vocabulo ejusmodi societatem intelligit Auctor, quæ sui juris est, suoque imperio regitur, penes quam summa majestatis jura, & quasi una eademque persona, suo vivit arbitrio, sibi condit leges & jura dat: atque illud imperium quemadmodum penes singula membra, quæ cœtum componunt, ita jam postquam in unum corpus coaluerunt, ut quasi unam personam constituerent, subsistit in civitate tanquam subjecto communi, salva cuique parti libertate naturali, quatenus cum societatis civilis fabrica convenire potest. Definit autem civitas esse, sublatis illis partibus, ex quibus composita totum aliquod per se subsistens repræsentat. Quamobrem dum fiat accessio alterius civitatis, non per se subsistit, non sui juris manet, suoque imperio gaudet, atque propriam voluntatem pro lege & norma vivendi habet, quales populi in provinciæ formam redacti; neminem fugere potest, qui extremis tantum labiis humaniores gustavit literas, provincias regiones fuisse bello subactas, &

pro-

proinde victoris imperio parere necessum habebant, ad quas administrandas olim populus Romanus solebat mittere magistratus cum imperio & potestate, qui in iis jus dicebant. Vid. quæ annotavimus *lib.* 2. *cap.* 9. Sic etiam non civitas, sed magna familia potius esse videtur populus, quem Rex suo sumptu bellum gerens, ita sibi subjiciat, ut eum regi velit non ad populi, sed ad regentis præcipue utilitatem: civitas enim est cœtus, (uti ex definitione statim descripta patet,) communis utilitatis causa sociatus, atque imperium civile eo tendit, ut communis utilitas promoveatur. Vid. quæ disputavimus *lib.* 1. *cap.* 3. & alibi. *Non Rempublicam Principis, sed Principem Reipublicæ*, ait Seneca *lib.* 1. *de clement.* Vid. Vasq. *illustr. controv. cap.* 1.

IV. 1. Sicut autem res quæ singulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorum fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de deditis dixit Livius, *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est:* idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud Livium: *Agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis jure belli publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus apud eundem, *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare suæ ditionis esse.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capto imperio suo adjecerat, populi Romani fecit.

Lib. III. *Lib.* XXI. *Lib.* XLIII. *Strabo l.* XII.

2. Ergo & incorporalia jura quæ universitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Albâ victâ quæ Albanorum jura fuerant sibi vindicarunt Romani. Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est, & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur non possidet sibi, nec in potestate habet qui non est suæ potestatis.

Dionys. III. *L. Qui in servitute est de reg. jur.*

3. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, donato Dyrrachinis ære alieno, quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris non ex eo esse genere, de quo jus hoc gentium constitutum est.

L. Sic evenient D. ad l. Jul. de adult. Cic. Epist. ad Brutum 6.

COMMENTARIUS.

Ex formula deditionis, quam alibi descripsimus, patet, ea comprehendi omnes res, omnes ditiones ac urbes, omnia jura corporalia & incorporalia, quæ populi dedititii fuere, transire ad victorem, penes quem arbitrium est, quæ ex iis habere, quibus mulctari eos velit. Dum enim populus in se & quæ ejus ditionis atque imperii sunt idem jus habeat, quod cuique privato competit in semetipsum, ita quemadmodum quisque privatus sese alicui subjicere vel

vel addicere, ita & cœtus aliquis hominum sive populus aut universitas se alteri cœtui vel populo subjicere possunt. Sic Campani olim necessitate subacti populo Romano se subjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deûm, divina humanaque omnia, in vestram P. C. ditionem dedimus.* Eodem modo Syriæ Mesopotamiæ, Lybiæ & Ciliciæ populi se & res suas concesserunt Nabuchodonosori, simili fere deditionis formula utentes: *Omnis*, inquiunt, *civitas nostra, omnes montes, colles & campi, & armenta boum, gregesque ovium & caprarum, & equorum & camelorum, & universa facultates nostra & familia sunt in conspectu tuo, sint omnia nostra sub lege tua, nos etiam & filii nostri servi tui sumus.* Quis autem ambigere potest, quin ejusmodi deditione omnia, tum quæ privatorum, tum etiam quæ populi sunt, subjiciantur juri, dominio & arbitrio ejus, cui se dedunt. Idem jus eademque facultas, quam per deditionem sibi acquirit populus vel Rex in deditos, eorum bona ac jura, jure belli defert victori in victos. Deditio enim, ut inquit Auctor, sponte permittit, quos vis esset ereptura. Verum in arbitrio victoris est, an velit recipere, & prout ipsi dedita uti in formula expressa. Hinc in deditionis formula: *Dedimus, & ego recipio.* Quamquam vero omnia cedunt imperio & arbitrio victoris, non tamen necessitatis est, ut eo modo quo ipsi dedita vel jure belli acquisita recipiat, potest juri suo quantum velit detrahere, & in victos mitiori vel acerbiori imperio uti. Potest sibi omnia vindicare corporalia & incorporalia, jura ac commoda, potest quædam cedere victis & intacta relinquere. In victoris enim arbitrio est quem velit beneficii sui esse modum. Et hoc jure Alcibiades, bona devictorum Chalcedonensium dedi sibi petiit a Bythiniis, qui ea servabant. Xenoph. 1. Et Romani etiam corpora Regum Demetrii & Mithridatis, & alios victos profugos ab eis, ad quos profugerunt. Atque sic est in victoria universali, ut affirmat Alberic. Gentilis, &c. Sane a submissione capitis sequitur submissio membrorum & rerum, quia, serviente capite, membra servire necesse est, uti argumentatur Alberic. Gentil. *de jur bell.* Et civitas, quæ de Principe in Principem transierit, censetur cum omnibus suis qualitatibus transisse. Etiam feudatarii recognoscere victorem debent. Sic etiam qui alium vincit, & ejus redigit omnia sub potestatem, is & jura victi vindicare mox possit adversus alios, adversus quos victus vindicabat antea, vel juste vindicare poterat. Et Romani sic censebant Alba victa se in Latio jus idem habere oportere, quod habebant Albani antea. Unde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, cum omnia Thebanorum in dominium venerint Alexandri, & hic potuerit tanquam successor universalis in jus & bona Thebanorum creditum illud exigere. Eversæ enim Thebæ, itaque & mortem passæ erant, inquit Albericus Gentilis.

CAPUT IX.

De Postliminio.

I. *Origo vocis postliminii.*
II. *Quibus in locis postliminium fit.*
III. *Postliminio quædam reverti, quædam recipi.*
IV. *Jus postliminii esse in pace & in bello, & quid si nihil in pace dictum sit?*
V. *Liber homo bello manente quando postliminio redeat:*
VI. *Quæ jura recipiat, quæ non recipiat.*
VII. *Jura & in ipsum restitui.*
VIII. *Cur qui se dedant jus postliminii non habeant.*
IX. *Populus quando postliminii jus habeat.*
X. *Quæ in his qui postliminio redeunt sint juris civilis.*
XI. *Servi postliminio quomodo recipiantur, etiam transfuga: quomodo qui redempti sunt.*
XII. *An subditi postliminio recipiantur.*
XIII. *Agros postliminio recipi.*
XIV. *Circa res mobiles quod discrimen olim observatum.*
XV. *Quid circa res mobiles hodie juris?*
XVI. *Quæ res recipiantur, ita ut postliminio non egeant.*
XVII. *Mutationes ex lege civili, quoad subditos suos.*
XVIII. *Postliminium quomodo observatum inter eos qui hostes erant:*
XIX. *Quando id hodieque locum habere possit.*

I. 1. Sicut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retroactis sæculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res a veteribus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent, lector nequiret distinguere.

2. De voce postliminii rejicienda Servii sententia, qui partem ejus

posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola, qui junctum docebat esse verbum a *post*, quod reditum notat, & *limine*. Nam *limen* & *limes* exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim ab antiqua voce *limo*, quæ *transversum* significat) & primitiva notione idem sint; sicut materia & materies, pavus & pavo, & contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut *limen* magis ad privata, *limes* ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant e finibus ejicere, & exilium nominabant eliminium.

Cicero Top. & ibidem Boëtius.

COMMENTARIUS.

Ejiciendam putat Auctor Servii sententiam, & merito. Sed & rejiciendam Auctoris sententiam tanquam falsissimam & deridendam statuit Salmasius in suis *ad jus Att. & Rom. observat. cap.* 26. Sed pace tanti viri dixerim, nimium contradicendi suæ libidini indulgere voluisse, dum maxime ridiculum pronunciat, limitem & limen tantum flexionis modo differre. Non absque auctoritate in hanc opinionem adductus Auctor noster. Eundem enim *liminis* & *limitis* prope esse usum, olim Siculus Flaccus sentiebat, unde *limites a liminibus* dici existimabat. *Limites*, inquit, *ab liminibus vocabula acceperunt: quomodo limina introitus, exitusque locis præstant, limites agris similiter introitus exitusque; qui in agris diversis & assignatis pervii esse debebunt, tam itineribus quam & mensuris agendis.* Atque eodem modo *limina* quasi limites quosdam volebant esse, Justinianus §. 5. *Inst. quib. mod. jus patr. potest. solv. Limina sicut in domibus finem quendam faciunt, sic & imperii finem limen esse veteres voluerunt. Hinc & limes dictus est, quasi finis quidam & terminus.* Ex quibus perspicimus *limen* & limitem origine & primitiva notione idem esse.

L. Postlimini ¶. 1. D. de capt. L. postliminium, ¶. postliminii. ib.

II. 1. Est ergo postliminium jus quod nascitur ex reditu in limen, id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet etiam si quis homo, aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut, ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur; ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos pervenerit.

Polyb. III.

Plut. Flaminio.

2. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti statum non mutant nisi ex speciali pacto; quomodo in secundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginenses convenerat, ut qui a Carthaginensibus capti e populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent, in libertatem vindicari possent: utque Carthaginensium amicis par jus esset. Ideo qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur.

rentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados Φ. Eurimedusam Odyssea η.

COMMENTARIUS.

DEfinitionem juris postliminii quam tradit Auctor noster, oppugnat vir omni eruditionis genere florentissimus Salmasius; verum ejus defensionem suscepit vir eruditissimus Desiderius Heraldus in suis *observationibus ad jus Atticum & Romanum*. Non ingratum fore lectori existimo, si argumenta, quæ hinc inde ad opinionem quisque suam tuendam auctores adduxere, hisce nostris commentariis inseramus. *Est igitur postliminium*, inquit Auctor noster, *jus quod nascitur ex reditu in limen, id est, fines publicos*. Salmasius contra, cujus verba exscribenda duxit Heraldus, ne quis ei imponi putaret. *Est ergo*, inquit Salmasius, *postliminium secundum vim ac proprietatem nominis, jus, ex quo nascitur reditus ad limen, id est, domum. Si limen de finibus publicis interpretamur, ut voluit vir eruditissimus* (de Auctore nostro sermonem habens) *nullum erit postliminium servorum. Non enim aliter postliminio servus rediisse censebatur, nisi cum domum domini reversus foret, & in ejus potestate esset, ut constat ex l. ult. ff. de capt. & postl. Cum servus, inquit Paulus, civis nostri ab hostibus captus inde aufugit, & vel in urbe Roma ita est, ut neque in domini sui potestate sit, neque ulli serviat, nondum postliminio rediisse existimandus est. Qui postliminio redeunt, domum redire eos, ac revenire omnes auctores dicunt. Cicero lib. I. de Oratore. Similique in genere si quis apud nos servisset ex populo fœderato, seque liberasset, & postea domum revenisset, quæsitum est, num is apud majores postliminio rediisset, & amisisset hanc civitatem. Nec aliter Jurisconsulti ipsi loquuntur. Florentinus l. 26. ff. eod. Nec enim satis est corpore domum quem rediisse, si mente alienus est. Vim nominis ita explicat Cicero in Topicis ad Trebatium ex Scævola; ut quæ a nobis alienata sunt, cum ad hostem pervenerint, & ex suo tanquam limine exierint, dein cum redierint post ad idem limen, postliminio videantur rediisse. Quod non de limite sive de finibus intelligendum est, sed de limine domus. Nam suum limen cuique est propria domus, non imperii limes. Boëtius ad illa Topicorum; quæcunque enim a nobis abalienata ad hostem pervenerint, cum e nostro limine exierint, si post ad idem limen revertantur, postliminio redeunt. E limine nostro, id est, domo nostra, non e finibus imperii.* Hæc ille. E quibus colligitur postliminium non esse, nisi quis domum suam revenerit, id est, ad proprios lares ac penates revenerit. Sed non contra statim ac patriæ suæ fines attigit, servitutis jugum excussit, & patriæ suæ redditus est. *Postliminio rediisse videtur*, inquit Paulus *l. 19. §. 3. ff. de capt. & postl. cum in fines nostros intraverit, sicuti amittitur, ubi fines nostros excessit.* Quod & Justinianus Imperator affirmat *Instit. §. 5. Dictum autem est postliminium a limine & post. Unde eum, qui ab hostibus captus, in fines nostros pervenit, postliminio reversum recte dicimus.* Quare? Quia fines illi, & patriæ limites, ejusdem patriæ limen efficiunt, quando quis peregre revertitur, ante venit. Recte igitur Grotius postliminium nasci dixit a reditu in limen, ut inquit Heraldus. Sed Paulus Labeonem notavit *l. ult. ff. de capt.* qui cum dixisset, *si id, quod nostrum, hostes ceperunt, ejus generis est, ut postliminio redire possit, simulatque ad nos redeundi causa profugit ab hostibus, & intra fines imperii nostri esse cœpit, postliminio rediisse existimandum esse.* Notavit Paulus; *Imo cum servus civis nostri ab hostibus captus, inde aufugit, etsi Roma sit, si tamen in domini potestate non est, neque alii servit, nondum postliminio rediisse existimandus est.* Nec mirum, inquit Heraldus: *Cum enim servi postliminio reversi intelligantur, cum domino redditi sunt, cum domini potestati sunt restituti, certe etsi in urbem ipsam reversi sunt, ubi dominus habitat, non dicuntur tamen postliminio reversi, nisi in domini sint potestate. Nam cum cives non sint, non possunt dici in patriam reversi, quam nullam habuerunt. Ergo ut dicantur postliminio reversi, in domini potestate esse debent, aut alii servire, quo modo recuperat dominus quod amiserat. Nam si nemini serviunt, nec sunt in domini manu, non possunt dici domini potestati redditi.* Homo liber ab hostibus captus, statim atque in patrios fines reversus est, etsi procul a loco, ubi lares habebat, postliminio rediisse intelligitur, quia jam in pristinum statum restitutus est, liberatus ab hostium potestate & sui juris factus, patriæque redditus. *l. 10. C. de postl revers.* At servus donec domino sit redditus, aut in ejus potestate est, domini non est, cujus causa *postliminium servorum*, ut Salmasii verbis utar, *est introductum*. Atqui, inquit Salmasius, *domum redire & revenire dicunt, qui postliminio redeunt.* Nisi igitur in ædes, quas ante captivitatem colebat, restituti sint, non dicentur postliminio rediisse. Quid si nullas proprias ædes habeant? Quid si dirutæ, incensæ, aut chasmate absorptæ? Sanusne es, Salmasi, qui te ejusmodi tricis impendias, & alios intricare velis? Domum in his & ejusmodi locis patriam dici, quis puer est, qui ignoret. Exemplis, quæ passim occurrunt apud Plautum, Terentium, Ciceronem, & quoslibet alios scriptores, probare id velle, pudor est. Domum rediisse dicuntur postliminio, qui e servitute, quam serviebant peregre, ad suos reversi sunt. Ita loquitur Pomponius *l. 5. §. ult. ff. de capt. & postl.* Honor. ac Theodos. *ad propria* dicunt *l. 2. C. eod.* Hi

ſtatim ac patriæ fines penetrarunt reduces ſunt in libertatem. Quo modo loquitur Plautus in captivis. Sic infinitis locis domi eſt apud ſuos, in ſua patria. Et apud Ciceronem pluribus locis. Hæc Heraldus. Apud Virgilium in eadem ſignificatione occurrit 3. *Æneid.* 85.

Da propriam, Thymbræe, domum; da mœnia feſſis,

id eſt, da nobis, ut aliquando in patriam revertamur. Domus non modo dicitur de lare familiari, ſed etiam de patria vel civitate, ut inquit Doctiſſimus Gronovius in notis ſuis ad Grotium. Sed quid verbis opus eſt, inquit Heraldus? & ratio ipſa & Juriſconſulti textibus ſupra citatis definiunt, rediiſſe videri, qui in proprios fines penetrant, idque ipſum Cicero teſtatur in *Topicis*, loco a pluribus obſervato, a Salmaſio hic exſcripto, ubi & limen appellat imperii Romani fines & limites, per quos exitus eſt & introitus, veluti per limen domus. *Quæ a nobis abalienata ſunt, cum ad hoſtem pervenerint, & ex ſuo, tanquam limine exierint*, &c. id eſt, e finibus *& limitibus*, qui ſunt tanquam imperii limen. Sed non ſolum, qui in patriæ fines intraverit, verum & qui in civitatem ſociam, amicamque, aut ad Regem ſocium vel amicum venerit, poſtliminio rediiſſe intelligitur. *l.* 19. §. 3. *ff. de capt. & poſtl.* Qui domum rediiſſe dici poteſt, qui ad amicos duntaxat pervenit, poſtliminii tamen beneficio ac jure gaudet. Quinam vero amici vel ſocii nomine veniant, tradit Auctor, ſcilicet non illi duntaxat, quibus pax eſt, ſed partes in bello eaſdem ſequuntur. Apud eos vero, qui amici ſunt, ſed non eandem cauſam fovent, bello capti ſtatum non mutant, niſi ex ſpeciali pacto. *Ratio enim naturalis*, inquit Zeiglerus, *jubet, ut tales amici neutri parti faveant magis, quam alteri. Quemadmodum igitur qui ab alterutra parte in eorum terras veniunt, non fiunt alterius partis ſervi, ita nec, qui ſervi jam facti ſunt, liberi iterum fieri debent in præjudicium capientium.* At contra ſtatuit Albericus Gentilis *lib.* 1. *cap.* 1. *Hiſpan. Advocat.* contra Antonium Gamam *deciſ.* 384. Ubi enim lex non diſtinguit, ibi nec nos diſtinguere debemus; non dicit autem nec diſtinguit de proprio amico; itaque dicere de proprio nos non debeamus. Dicit de amico lex; dicit de noſtro: atque is differt de proprio. Imo noſtrum intelligitur, quod non modo eſt proprium, ſed & quod eſt commune, & pro certo ita eſt in individuis. Itaque libertus meus dicitur, qui mihi & aliis communis. Amicus autem & ſocius procul dubio idem eſt quod individuum, ut libertus. Etiam in cauſis favorabilibus commune adhuc intelligitur appellatione *noſtri*. Et poſtliminium favorabile eſt, quod habet favorabilem cauſam libertatis. Atque ſic ſunt alias pluta & recepta communiter: quæ & probent nobis, amicum communem non excludi legibus, quæ tribuunt poſtliminium nobis, pervenientibus ad amicos noſtros. Verum hæc argumenta non ejus ponderis ſunt, ut rationem naturalem evertere poſſint. Eadem ratione qua dicit præſidia noſtra, etiam dicit amicos noſtros, id eſt, tales, qui ſingulari amicitiæ vinculo nobis devincti, quique nobis præ aliis faveat, qui partes in bello eaſdem ſequuntur; unde Paulus civitatem ſociam amicamve dicit: per ſociam intelligere poſſumus, qui in belli ſocietatem venit eoſdemque oppugnat hoſtes. Præſidia noſtra, fines noſtri, qui noſtri proprii, ſic etiam eodem ſenſu amici noſtri, amici proprii dicuntur, apud quos qui venerunt publico nomine tuti eſſe incipiunt; apud amicum vero communem, qui eaſdem in bello partes non ſequitur, jus poſtliminii ceſſat, quod tamen nonnulli ad eum tantum reſtringunt caſum, quoties quis ab hoſtibus adhuc captivus detentus in terram utriuſque partis amici delatus eſt, verum qui bellica virtute, ſolertiaque, vel fallacia ſua hoſtium e manibus evaſit, & ad civitatem ſociam amicamve, aut Regem ſocium amicumve, etiamſi eaſdem belli partes nobiſcum contra communem hoſtem non ſequatur, ſed communis partis utriuſque amicus ſit, jure poſtliminii gaudebit. Atque huc pertinet quod ſtatim ex Zeiglero annotavimus. Princeps enim neutrorum belligerantium partes ſequens, quidquid extra ſuum territorium geſtum, integrum ſinit, nulli jus quæſitum aufert; nec ſuo in regno vel territorio hoſtile quid patrari aut ſuſcipi velit: quamobrem quæ extra territorium & imperii fines geſta, jure belli manent in eodem ſtatu, in quo erant antequam ſuos fines intraverant, id eſt, capientis in poteſtate & dominio. Verum ſi ratio naturalis jubet, ut tales amici neutri parti magis faveant quam alteri. At Princeps neutralis jus utriuſque partis ſinit integrum, nec, quæ extra territorium geſta ſunt jure belli, obliterat, nec tollit, nec eorum effectum reſcindit, nullam rationem video cur ille, qui ex hoſtium poteſtate arte vel fallacia evaſerit, ad amicos communes confugerit, magis gaudet jure poſtliminii, quam ille, qui ab hoſtibus captus & detentus in eorundem poteſtate in terram communis amici delatus. Quippe ſi ſtatum non cenſetur mutare, qui hoc modo in amici terram delatus, cur non in eodem ſtatu manſiſſe videri debet, qui hoſtium alia ratione e manibus evaſit: non ſinit enim integrum jus partis alterius Princeps, dum jus poſtliminii concedit aufugienti, hac ratione aufert jus quæſitum huic, atque alteri adjicit. Non me fugit pro arbitrio ſummorum imperantium poſtliminii jus vel reſtringi vel extendi, prout ipſis expedit & præſens Reipublicæ facies efflagitare videtur. Sic quamdiu Magnæ Britanniæ Rex Jacobus cum Hiſpaniarum Rege pacem amicitiamque coluit; quoniam et quoque cum noſtra Republica fœdus intercedebat; etſi quandoque noſtri ingentem ab Hiſpanis partam prædam in portus Britanniæ deduxiſſent, publica tamen ſecuritate eos illic perfrui atque inde iterum enavigare, & prædam perferre in Hollandiam atque in propria præſidia paſſus eſt. Cujuſmodi conſenſus non repugnaret neutralitati, ut ita dicam, ſi forte quis vi tempeſtatis ſubortæ coa-

ctus

ctus appellat in portum communem amicorum: videtur enim ejusmodi casus jure gentium excipi. Verum si uterque æquo jure tractantur a socio vel amico, nullam video rationem, cur non a communi gentium jure recedi posset, & postliminii jus proprio in territorio vel concedere vel inhibere; quicunque enim in suo territorio summo imperio gaudet, facultatem habet, ea, quæ juris gentium sunt, prout Reipublicæ saluti convenit, ad ejus statum accommodare, modo caveat, ne iis, quibuscum sibi jus gentium intercedit, fiat injuria.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum*, (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum, qui liber e qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit, eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus a nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit, jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba, quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio Jacobus Cujacius, levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi: quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani Jurisconsulti discrete magis duas statuerunt species postliminii, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

Fest. Pomp. — *L. cum duæ L. de capt. & postlim. rev. l. in bell. D. eodem tit. d. l. postlim.*

COMMENTARIUS.

Legit vir celeberrimus Cujacius *equi & muli & navis eadem ratio est quæ servi*, obliteratis verbis illis quasi supervacuis, *Postliminium receptum is*. Et *muli clitellaris* ex Cicerone suppleo, inquit, quoniam hic in bello tantum usui est: & navis longæ aut onerariæ ex Marcello in *l. 2. ff. de capt. & postl.* nam piscatoriæ vel actuariæ voluptatis causa paratæ postliminii non sunt. Equo etiam adjungo equam domitam ad fræna ex utroque. Idem testatur Cicero in *Topicis. Postliminio redeunt hæc, homo, navis, mulus, clitellarii, equus, equa, quæ fræna rejicere solet.* Sed posteriores Romani Jurisconsulti juris postliminii, quod circa personas vel res versatur, duas statuere species, ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus postliminio. *l. 14. ff. de capt. & postl.*

IV. 1. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus competere ait in bello aut in pace: sensu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace postliminium, nisi aliter convenerit, est his, qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt, ut qui cum bellum subito exarsit apud hostes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace postliminium non est, nisi id pactis erat comprehensum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctissimus Petrus Faber, non improbante Cujacio. Nam hoc & subjecta ratio & oppositum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimissis, ita enim convenerat*, inquit Zonaras. Et Pomponius: *si captivus, de quo in pace cautum fuerat ut rediret, sua voluntate apud hostes mansit, non est ei postea postliminium.* Paulus: *Si in bello captus pace facta domum refugit, postliminio redit ad eum a quo priore bello captus erat: si modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.*

Sem. lib. 2. c. 7. — *Tom. III.* — *L. si capt. L. si quid. bello d. tit.*

2. Causam cur de his qui bellica virtute capti sunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia spem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani esse voluerunt*, nimirum ut Livius loqui-

tur

tur ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit constituere jus gentium: potuit tamen inter causas esse cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipsi amplecterentur. Verior hæc est ratio, quod reges aut populi qui bellum suscipiunt credi volunt justas sibi fuisse causas cur id facerent: contra autem, injuriam facere eos qui adversum se arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum esset pacem servare cupientibus huic se controversiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati quam ut id quod evenisset pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quasi ex justa causa captos.

3. At de his qui bello exorto deprehensi erant dici idem non poterat. Nam in illis nullum injuriæ consilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hostium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem composito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque consensum in hoc est, ut tales in pace semper libertatem obtinerent, ut confessione partium innocentes: in cæteros vero ut quisque usurparet quod vellet credi jus esse, nisi quatenus pacta certi aliquid præscriberent. Atque eandem ob causam nec servi nec res bello captæ pace redduntur, nisi pactis expressum id sit: quia victor credi vult jus sibi fuisse ista quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis serere: ex quibus apparet ingeniose non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos si in patriam suam redierunt liberos esse, quia bello parta non nisi eadem vi possideantur. Diximus de pace.

4. In bello redeunt postliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur servi & alia quædam.

COMMENTARIUS.

NOn in bello duntaxat, sed etiam in pace jus postliminii competit, ut ait Pomponius *l.* 5. *ff. de capt. & postl.* idem affirmat Tryphoninus *l.* 12. *ff. eod.* sed sensu paulo alio; in pace quippe jus postliminii non semper locum habet, si in contrarium conventum sit. Si quis in pace forte apud populum vicinum veniat, atque subito inter eos bellum exardescat, ibique captus sit, habet jus postliminii. Aliis vero captivis in pace postliminium non est, nisi expressis pactis aliter conventum sit. Causam, cur de his, qui bellica virtute capti sunt, id placuerit, affert Tryphoninus; verum hanc rationem non satis adæquatam ait Zeiglerus; quippe inde sequeretur, nec illis quidem, qui non virtute bellica superati, sed fato suo apud hostem deprehensi fuerunt, in pace postliminium concedendum esse. Aliam reddit rationem Auctor, quam veriorem putat, vid. quæ commentatus doctissimus Gronovius. In bello vero postliminio redeunt singuli homines, qui antequam caperentur liberi erant, sive id fiat vi bellica, sive ab hostibus sponte dediti, vel ab iisdem venditi commercio ad suos redierint: recipiuntur vero servi & alia quædam.

D. l. in bello. ¶. manumittendo, & l. postliminii ¶. captiv.

V. Liber homo ita demum postliminio redit si hoc animo ad suos venerit ut eorum res sequeretur, ut a Tryphonino proditum est: nimirum quia ut quis servus liber fiat, se debet, ut ita dicam, acquirere, quod non est nisi volentis: Cæterum an vi bellica receptus sit ab hostibus, an dolo profugerit, nihil refert, ut a Florentino nota-

tum

tum est. Tantundem erit si ab hostibus sponte sit traditus. Quid si ab hoste venditus commercio, ut sit, ad suos pervenerit? Tractatur hæc controversia apud Senecam in Olynthio quem Parrhasius emerat, quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus quo Olinthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur; quorum hoc est verius.

vus, D. de capt. L. nihil. D. de capt. l. cum non redemptum. C. de postl. rev.

VI. 1. Liber autem homo, postquam ad suos rediit non se tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales sive incorporales. Quia populi pacati, sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is qui belli jure eum possidebat non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio.

2. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata cum sua causa & sub conditione; ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

COMMENTARIUS.

NOn videtur mihi Auctorem nostrum circa captivitatem hominis rationem habuisse status sive societatis, cujus, in diversas civitates coalito mortali genere, quisque membrum evadit; cujusmodi conditio ipsum ac res vel bona sua, quæ possidet, subjectum reddit imperio & supereminenti dominio, quod societas, sive qui societati tuendæ præest acquirit eo ipso, quo quis civis vel nascitur vel fit. Quam distinctionem recte observavit Pufendorfius, ut paulo ante annotavimus, circa jura in res distinguendum, inquit, utrum aliquis vivat in civitate, an vero extra eam in statu scil. naturali; si quis civitatis membrum capitur, non videtur, qui personæ dominus est, statim & rerum esse, quas non simul cum persona cepit, saltem non earum, quas habet in civitate cujus civis est, quas jure belli cum persona capit, recte sibi acquirit: evanescit enim omne jus, quod vel Respublica in easdem habuit, vel aliis tribuit, utpote quæ efficere nequit, ne jus gentium locum habeat in ejusmodi actibus, qui in bello & occasione belli suscipiuntur. Quemadmodum in Reges ipsos imperium est Dei, ita etiam jus gentium Regibus imperat, quatenus regulam & agendi normam præscribit, quam gentes inter se servare devincti, quod maxime obtinet in iis, quæ ratione dictante recepta, & proinde quæ sunt juris imperativi, ut ita dicam. Quæ autem juris permissivi, quatenus recepta, ex consensu suo & tacito quasi pacto obligantur gentes ea habere rata, quæ jure gentium gesta & acta sunt. Atqui earum rerum quæ ex hostibus capiuntur, capienti addicat jus gentium, nemo ne quidem ipsa Respublica sibi in bona, quæ hostis ex civibus suis cepit, aliquid juris reservare potest, quod obstaret, cur illa dominio capientis non cederent. Jus gentium enim de earundem dominio disponit in favorem capientis, cui obtemperare omnes tenentur, tum ipsæ gentes, tum quisque privatus. Verum idem dicendum videtur de acquirendo dominio rerum, quæ non simul cum domino capiuntur, atque ita ipso actu capientis subjiciuntur dominio. Diximus enim justum & legitimum dominii acquirendi jure gentium introductum titulum & modum esse, qui fit per occupationem in bello, sive captionem rerum hostilium; atqui hic nulla occupatio vel apprehensio; ergo nec dominii translatio, occupationis vel apprehensionis necessaria sequela. Non inficior omnium quæ acquiruntur jure belli, eam esse naturam, ut actu apprehendi possint, tamen & occupata videntur quatenus inhærent ossibus domini jam capti, cujus sunt jura incorporalia. Verum nostro casu nec vera nec ficta occupatio, quippe domino capto cum eo simul capta jura incorporalia, tum dominium rerum etiam alibi existen-

existentium & non una captarum ponamus. Quid hoc ad Rempublicam qui suum in res & bona capientis habet dominium, quo nisi per occupationem realem sive veram, vel consensu & facto suo potest privari. Jura, quæ ossibus domini inhærent, simul cum ipso acquisita censentur, & proinde dominium privatum. Verum, quæ Reipublicæ acquisita, ipsi manent integra & intacta: ea enim nec imminui, nec absque consensu Reipublicæ ad alium transire possunt. Non sunt ea accessorium domini in servitutem jure belli redacti, sed Reipublicæ, quamobrem nec cum eo tanquam suo principali acquiruntur. A nostra sententia non plane aliena quæ commentatus est ad h. l. Henninges *comment. in Grot. Sequitur quidem accessorium suum principale, sed tum demum, quando accessorium ad solum principale spectat. Cum vero duo principalia subordinata habet, licet unum statum mutaverit, res manet alterius. Quascunque res victor cum domino cepit, sibi recte acquirit, nam & jure gentium in his jus Reipublica superius per occupationem sibi vindicat. Illas vero, qua vel in Republica, vel apud eos, qui neutrarum partium sunt, reperiuntur, sibi habere nequit, licet enim privatum dominium in iis extinxerit, manet tamen adhuc Reipublica supereminens, sub quo privatum comprehenditur. Et hoc juris etiam gentibus placuisse veri similius est. Quo sequitur, si prater personam captam in res ejus nemini aliud quidquam juris superioris competit, easdem & uno actu, quamvis non comprehensa, victori acquiri, sicut fit, cum aliqua civitas in ditionem victoris venit, cujus res omnes & jura, ubicunque sunt, uno momento simul occupantur.* Quæcunque vero jure belli capta, quia justo titulo eorundem dominium acquisitum, a capiente alienari posse non ambigendum. Recte vero Auctor excipit res quæ postliminio redire possunt. Istæ enim si redeunt, utique recuperantur, nec injuria fit tertio possessori, quod rem, cujus justo titulo dominium nactus erat, absque suo facto & consensu transit ad priorem dominum; ita quippe alienata ut postliminio redire poterat; tertius possessor non aliter rem possidere aut habere potest quam ejus auctor. Atqui hic eam ita tenuit, ut eam amitteret, quamprimum postliminio ad pristinum redierit dominum, ut inquit Zeiglerus.

L. in Bell. §. cætera, l. mulier. D. de capt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur, ut Tryphoninus loquitur, ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

COMMENTARIUS.

Quemadmodum jura activa ad postliminio redeuntem redeunt, ita & vice versa in ipsum jura restituuntur; *Cætera*, inquit Tryphoninus, *qua in jure sunt*, id est, quorum petitio vel retentio jure sibi competebat ante captivitatem, *posteaquam postliminio redit, pro eo habentur acsi nunquam illum hostium potitus fuisset.* Ea tamen jura quæ facti causam continent eum non recipere, notant Jurisconsulti. Non habent namque ea quæ sunt juris, imperium in ea, quæ sunt facti. Est enim apta & commoda proportio & analogia facti cum facto, non æque juris cum facto, sed juris cum jure maximo; inter ea autem, quæ facti causam continent, possessionem referunt Jurisconsulti, neque enim potest videri possedisse, qui ab alio possidetur. *l.* 23. §. 1. *ff. de acq. poss.* Rationem vero, cur ea, quæ juris sunt, recuperentur, non etiam ea, quæ sunt facti, hanc esse tradunt, quod in postliminio sit quædam fictio, quæ tantum locum habet in iis, quæ sunt juris, non vero in iis, quæ sunt facti. Hinc si rem a non domino emptam usucapiens captus sit ab hostibus, ita interrumpitur usucapio, ut si ibi decedat, heredi ejus non prosit cœpta usucapio neque eidem ipsi reverso. Postliminii effectus in eo totus est, ut jura, quæ captivus in potestate habuit priusquam caperetur, salva & integra reserventur. Unde cum per captivitatem fuerit possessio animo & corpore amissa quæ ad possessionem adquirendam concurrere necessario debent *l.* 8. *ff. de acq. poss.* animus nempe deest, cum suspicetur captivus se amplius ingredi non posse; corpus quoque deest, ut patet *l.* 18. *l.* 19. *l.* 23. *ff. eod.* Illa autem quæ sine apprehensione, novoque facto readquiri non possunt, merito postliminio non potuerunt conservari, at in jure consistentia per se subsistunt, & ideo in suspenso esse possunt, non vero quæ amissa & perdita sunt, ut possessio, ut argumentatur Francis. Amaya *observ. lib.* 2. *cap.* 1. *Sed attentius*, inquit doctissimus Zeiglerus, *rem consideranti videri poterit possessionem rerum suarum captivo non omnino interverti. Id quidem verum est, possessione ut facti est, h. e. quoad exercitium & usum, quatenus quis incubare potest rei sua, captivum esse exclusum, & hoc est quod ait Jurisconsultus, captivos possessionem corporaliter amittere d. l.* 23. *Quia tamen non meri facti est possessio, sed plurimum ex jure mutuatur, & imprimis animo retineri potest, animo autem tali captivus non destituitur, non video quid impedire possit captivum quominus animo possessionem retineat.* Sed respondet vir doctissimus Anton. Faber *rational. lib.* 4. *tit.* 6. Possidere est sibi habere & animo domini, ut Theophilus definit. Fieri autem nequit, ut quidquam sibi & animo domini possideat is, qui suus non est & ab alio possidetur *l.* 54. §. *ult. ff. de acq. rer. dom.* Ergo nec illud fieri potest, ut qui apud hostes captivus & eorum

eorum servus est, quidquam possideat. Is demum enim possessionem animo retinere potest, qui eam posset etiam corpore acquirere, quod in captivi personam cadere nullo modo potest. Et sane beneficium juris est, & ideo captivis, qui hostium servi sunt, denegandum, ut nudo quoque animo possessio retineatur, idque ita comparatum utilitatis causa, ne per singula momenta possessio amitteretur, si possessor glebæ in perpetuum addictus esse nollet.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium, ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi a Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam dejurio victi forent.* Unde & induciarum tempore non esse postlimium recte a Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione postliminio reverti respondit Modestinus.

L. postliminio d. tit. L. postlinium ¶. induciæ. D. de capt. L. eos qui d. tit.

COMMENTARIUS.

Excipiuntur quædam res & personæ, quæ jure postliminii repeti nequeunt. Ex personis, qui armis victi se hostibus dediderunt, postliminio gaudere non possunt. *l. 17. ff. de capt. & postl.* fides enim servanda etiam hosti, nec exceptio metus gravioris dissolvit vinculum, quo fidem datam servare quisque in foro conscientiæ obligatur, ut alibi annotavimus. Induciarum vero tempore postliminium non est. *l. 19. §. 2. ff. de capt. & postl.* Cum enim capta non fiunt capientium nec capti servi, non opus est postliminio. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione postliminio reverti respondit Modestinus *l. 4. ff. eod.* At hoc videtur Zeiglero ex jure civili esse: *Quod enim*, inquit, *hosti dedimus sive cum, sive sine pactione, id secundum naturalem rationem plane abdicamus, & in hostium potestatem transferimus. At qui voluntate nostra a nobis abit, per reversionem suam non magis fieri noster poterit, quam servus a nobis alienatus, si se domino subduxerit.* Cujus opinioni subscribo. Dedo enim significat in perpetuum do, vel totum subdo, nullo mihi in deditum jure reservato. In manus potestatem & arbitrium do. Data repeti possunt, & sic distinguuntur a deditis. Donatus Hieronymi præceptor: *Dona nisi fierent propria, sic sane revocabilia fuerint non perpetua, quod secus de deditis*, Hotom. *Inst.* Abdicatus itaque qui deditus, civisque esse desinit, & plane alieni juris fit. Sed an idem dicendum de eo, qui deditus sed non acceptus ab hostibus, olim inter Scævolam & Brutum varie tractatum est. Existimarunt nonnulli non manere civem qui deditus, neque referre videtur, quod hostes eum non receperint: nam civis esse desinit. Vid. quæ notavimus *lib. 2. cap. 21. §. 4.*

IX. 1. Quod de singulis personis diximus, idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo quæ civitatem constituerat dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. Neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus, tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat; & quia creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt.

2. Et quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri *L. non ut*

teri illo Romano jure, quo dissolubilia erant conjugia, matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

l. cum dua, ¶. 1. D. de capt.

COMMENTARIUS.

UNiversus populus sive Respublica, quæ antea libera fuit, suam jure postliminii libertatem recipit, æque ac singulæ personæ, si forte vel semetipsos vel vis sociorum eas eximat hostili imperio. Nisi ipsa multitudo jure belli legitimi dissoluta sit: facta enim dissolutione partium, desinit esse civitas, quamobrem nec postliminium in ea locum habere potest. Particularis enim collectio eorundem subjectorum civitatem pristinam non restituit. Vid. quæ de societatis civilis interitu disputavimus *lib.* 2. *cap.* 4. §§. 5, 6, 7. Sin vero in populis universis jus postliminii locum habeat, summo jure nostra Provincia, nescio quo belli fato præteriti seculi anno 1672. a Gallis occupata, ab iis derelicta, pristinam libertatem omniaque pristina jura non duntaxat jure postliminii, sed quod magis est, vi fœderis socialis, cui tanquam basi sua & fundamento innititur Reipublicæ nostræ fabrica, sibi vindicare propria auctoritate potuit. Statim enim atque ab hoste derelicta sui juris facta erat, atque in pristinum statum restituta ipso jure & vi fœderis, id est, eadem regiminis forma, iidem magistratus, eædem leges, eadem jura & commoda, quibus, antequam in hostium potestatem redacta, fruebatur, reviviscere cœperunt, utpote quæ non plane adempta, sed quasi suppressa erant, non alterius beneficio & munere, sed, ut diximus, ipso jure postliminii, & vi fœderis. Subacta quidem Provincia fuerat, sed non dissoluta, eadem multitudo, idem populus in idem corpus coalitus sub uno eodemque imperio consociatus remanebat. Merito igitur postquam jugum illud excusserat, quasi postliminii jure omnia commoda ac jura, quæ habuerat ante devictionem, integra & intacta ipsi relinquenda dictabat ratio & æquitas juxta fœderis Trajectini tenorem. Ejectis a Trasybulo Tyrannis a Laconibus constitutis, Reipublicæ procuratio populo reddita. Nepos *in Trasyb. cap.* 3. Debellato Philippo omnes Græciæ civitates libertatem ac suas leges habere jussæ sunt. Liv. *lib.* 33. *cap.* 16. Quamobrem ingenue fateor me concipere non posse, qua ratione aliæ Provinciæ in nostram & duas alias, quæ eandem belli calamitatem degustaverant, aliquid juris sibi vindicare potuere; par enim in parem nullum habet imperium: æquali fœdere consociatæ & in unum corpus coalitæ civitates, ea lege ut singulæ Provinciæ summum in suo territorio imperium haberent, cuique maneret integra & intacta tributa imponendi, quæ ad singularum civitatum necessitates requiruntur, facultas, tum magistratuum constitutio, leges, jus vitæ & necis in cives, jus circa sacra, & quæ alia id genus, summæ majestatis jura, in singularum civitatum sive Provinciarum arbitrio relicta. Hæc jura atque commoda statim atque hostes fines civitatis excesserant, recuperavit, & quasi nunquam hostium in potestatem fuisset redacta, a quo vi bellica pro tempore avulsa fuerat, tanquam membrum ejusdem societatis corpori accedebat, atque cum eo iterum reuniebatur, unitatis ejusmodi redintegratio non ab aliarum Provinciarum pendebat arbitrio & beneficio, sed jure fœderis nobis concessa. Verum non juvat meminisse omnia quæ tunc temporis gesta, silentio potius ea præterire placet, quibus mederi non possumus. Dissolvebatur quoque matrimonium captivitate, *l.* 1. *ff. de divort.* ita ut matrimonium non censeretur postliminio restitui post reditum captivi, sed novo erat opus consensu ad illud redintegrandum, mulieri tamen temere nubendi adempta facultate, *l.* 6. *ff. de divort.* Verum doctrinæ Christianæ magis conveniens, ut statuamus, captivitate matrimonium non dirimi, nisi forte præcesserit malitiosa desertio.

X. 1. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus, quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adstringi additis exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda potest. Sic jure civili Romano de numero eorum qui postliminio redeunt exempti sunt transfugæ: etiam filiifamilias in quos patri videtur salva esse debuisse potestas illa patria quæ propria erat Quiritium. Sed hoc ideo placuisse ait Paulus, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis quam caritas liberorum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero, suo dolore sancivisse eum militaris imperii disciplinam,

D. l. postliminium, ¶. transfugæ, & ¶. filius quoque. eod. tit.

De finib. 1.

nam, ut saluti prospiceret civium, qua intelligebat contineri suam: ipsique naturæ & patrio amori prælatum ab eo jus majestatis.

2. Detrahit & hoc aliqnid de jure postliminii, quod legibus Atticis primum, deinde Romanis constitutum est, ut qui redemptus est ab hostibus, redemptori serviat donec pretium reddiderit. Sed hoc ipsum favore libertatis introductum apparet, ne adempta spe recuperandæ pecuniæ multi in hostium manu relinquerentur. Et illa ipsa servitus iisdem Romanis legibus multis modis mitigatur, & postrema lege Justiniani finitur operis quinquennii: morte quoque redempti jus repetendæ pecuniæ exstinguitur; sicut & contracto inter redimentem & redemptum matrimonio remissum censetur: & redemptæ mulieris prostitutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redimentium & in pœnam proximorum qui suos non redimunt constitnta sunt.

Dem. in Nicostratum. L. ult. C. de postl. L. si patre. D. de capt. L. si is qui se C. de postl. l. fœdissima eod. tit.

3. Rursum anctum est postliminii jus lege civili, eo quod non ea tantum quæ in postliminio sunt jure gentium, sed res omnes, jura omnia perinde habentur ac si is qui rediit nunquam hostium potitus esset: quod & jure Attico obtinuit. Nam, ut apud Dionem Prusæensem oratione xv legimus, quidam Calliæ se filium dicens captum in clade ad Acanthum, & serviisse in Thracia, cum Athenas postliminio rediisset, hæreditatem Calliæ a possessoribus petiit, nec aliud quæsitum est in judicio qnam an is revera Calliæ esset filius. Idem narrat, Messenios cum longo tempore serviissent, tandem & libertatem & regionem recepisse. Imo & quæ per usucapionem aut liberationem ex bonis subtracta, vel non utendo finita esse videbantur, actione rescissoria restituuntur: nam in edicto de majoribus in integrum restituendis is comprehenditur qui in hostium est potestate. Et hoc quidem venit ex jure Romano antiquo.

L. ab hostibus. C. de postliminii. L. 1. ¶. 1. D. quibus ex caus. majores.

4. At lex Cornelia etiam hæredibus consuluit eorum qui capti apud hostes decessissent: bona eorum conservans, perinde quasi qui non redit jam eo tempore quo captus est decessisset. Quæ jura civilia si tollas, haud dubie statim ut quis ab hostibus captus esset bona ejus futura fuissent occupantium, quia qui apud hostes est pro nullo habetur. Quod si qui captus fuerat rediret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium postliminium habent. Quod vero captivorum bona fisco cedunt si hæres nullus sit, ex jure speciali est Romano. Vidimus de his qui redeunt: videamus de his qnæ recipiuntur.

L. Divus. D. de jure fisci, l. bona. ¶. apparet. D. de capt.

COMMENTARIUS.

PAulo ante annotavimus, jus gentium jure civili posse vel extendi vel restringi quoad ea, quæ intra civitatem peraguntur. Quippe cum iis modum & regulam præscribit summus imperans & formam imponit, prout Reipublicæ utilitas & commodum exigere videtur. Dependet a summi imperantis arbitrio jus gentium accommodare ad statum Reipublicæ. Hinc jus civile est, quod neque in totum a naturali vel gentium recedit, nec per omnia ei servit: itaque cum aliquid addimus vel detrahimus juri communi, jus proprium, id est, civile efficimus. Sic jure civili Romano de numero eorum, qui postliminio redeunt, exempti sunt

transfugæ. Hostium enim numero habetur, qui proditorum animo patriam reliquit, *l. 19. ff. de capt.* si liber sit: nam si servus transfugerit, non ejus causa, sed domino postliminii jus erit, ut servum recipiat, si invito domino transfugerit. Excipiuntur etiam filiifamilias. Transfuga non potest postliminio reverti. Notabilis est ratio, in qua fundata juris constitutio, scilicet, quia disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam caritas liberorum. Sunt ea, quæ patriæ saluti & commodo inserviunt, præferenda privatis. *Sed cum omnia ratione animoque lustraris, omnium societatum nulla gravior est, nulla carior, quam ea quæ cum Republica est unicuique nostrum: cari sunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: sed omnes omnium caritates patria una complexa est: pro qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus*, ut inquit Cic. 1. *offic. cap.* 17. & Plato *in Critone: Siccine lapis te ut fugeris & matre & patre, & reliquis progenitoribus omnibus digniorem esse patriam.* Detrahit & hoc aliquid de jure postliminii, quod jure Romano constitutum, ut redemptus ab hostibus si non possit pretium restituere, servire debeat redemptori suo tamdiu, donec pretium solverit, vel saltem pro eo satisfecerit, ne homines a tali officio pietatis consideratione damni arceantur. Quod non ita intelligendum, quasi qui redemptus sit & pretium debeat, interea esset servilis conditionis, manet ingenuus, si liber fuerit antequam in hostium potestatem veniret. In servitute tantum sunt, seu potius serviles præstant operas ad tempus pretio dato, ideoque interim jura ingenuorum habent. Non enim debet beneficium in calamitatem converti, cum redemptio facultatem præbeat, non autem jus postliminii mutet. *l.* 20. *Cod. de postl.* In quibusdam iterum auctum jus postliminii jure civili, uti patet ex *l.* 18. *Cod. de postl. l. 1. ff. quibus ex caus. major.* Supra ex Pufendorfio notavimus, in civitatibus receptum, ut non cum persona res quoque ipsius pereat, sed ut istius jus ad alias personas ejus civitatis devolvatur, aut his non extantibus publicis bonis sive fisco adcrescat. Unde si civis ab hoste captus fuerit, bona istius, quæ simul cum persona non fuerunt capta, non adquiruntur capienti. Quamobrem perperam statuit Auctor, si captus apud hostes decessisset, bona ejus futura fuisse occupantium; quia qui apud hostes est, pro nullo habetur; quippe ejus bona vel juxta naturæ leges vel civiles ad sanguine proximos devolvuntur, atque nullis heredibus ab intestato reliquis, fisco adjudicanda. Eaque non tam ex jure positivo, quam supereminenti dominio, quod Respublica habet in bona civium, descendit juris constitutio. Præterquam quod arctissima illa societas, qua nulla carior, quæ cum Republica est cuique nostrum, nullis heredibus ab intestato existentibus, defuncti hereditatem publicis bonis accrescere dictat; atque maxime durum videtur, ut, qui apud hostes sunt, pro nullis haberentur, id sane promeriti non sunt, qui pro patria se hosti opponunt. *Et profecto*, inquit Zeiglerus, *iniquum erit, bonis istis carere reversos, atque ab aliis sine culpa occupata videre. Quibus hoc casu satius esset apud hostes permanere, & adversus concives suos arma vertere, quam de reditu in talem miseriam cogitare.* Præterquam, ut inquit Henninges, quod non sequitur, ejus, qui pro nullo habetur, bona fieri occupantium: nam & mortuus habetur pro nullo, cui, non facto testamento, succedunt heredes legitimi.

XI. 1. Inter hæc sunt primum servi & ancillæ, etiam sæpe alienati, etiam ab hoste manumissi: quia hostium jure manumissio obesse civi nostro servi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus. Sed ut servus recipiatur necesse est ut aut revera habeatur a vetere domino, aut haberi facile possit. Quare cum in rebus aliis sufficiat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis nisi & cognoscatur. Nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, nondum receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte a rebus inanimis distat servus, ita vicissim a libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua quæ civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.*

L. in bello §. manumittendo. L. ult. D. de capt.

D. l. In bello. §. manumittendo.

2. Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. Nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus nos docet: ne contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur dictum est ab Imperatoribus illud quod ad

D. l. postliminium. §. si vero servus.

res

res omnes male a nonnullis trahitur. *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum.* *L. ab hostibus. C. de postl.*

3. Qui ab hostibus redempti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus a Rufo collectis.

COMMENTARIUS.

Vidimus de his qui redeunt, videamus nunc de his quæ recipiuntur, tam ex jure gentium vel civili. Jure gentium recipiuntur vel singulæ personæ, vel integri populi, vel utriusque res, de quibus suo loco disputat Auctor noster. Inter personas singulas sunt servi & ancillæ etiam sæpe alienatæ & ab hoste manumissæ. Rationem dat Tryphoninus *l.* 12. *ff. de capt.* Verum indaganda hic ratio differentiæ, cur res mobiles captæ & ab hostibus alienatæ etiamsi intra præsidia nostra fuerint reductæ, vindicari a veteri domino vel possessore nequeant, servi autem & ancillæ possint. Quippe si res quæ belli jure capiuntur justo titulo cedunt dominio capientis, ergo capiens jure alienare rem captam potest & dominium sibi quæsitum transferre in alium, qui re sua, cujus dominium a domino jure belli nactus est, absque consensu suo ne quidem a veteri domino privari potest. Atqui servi eodem modo sunt in commercio ut res aliæ, ac proinde alienari, vendi, oppignerari possunt, videtur quoque idem jus circa eorundem alienationem observandum, quod in aliis rebus obtinet. Recte statuit doctissimus Zeiglerus, differentiæ rationem non in jure gentium, sed Romano fundatam, atque licet idem jus ab aliis etiam gentibus receptum fuerit, nihil tamen obstat, quo minus juri positivo adscribenda hæc juris constitutio. *Et ratio potest dari ea*, inquit Zeiglerus, *quod reliqua res mobiles, non ita se, ut servi, dominio nostro se subducere queant. Ut igitur difficilior horum esset amissio, jus postliminii locum habere voluerunt Romani, & post eos etiam alia gentes, etiam eo casu, quo vere capti fuerunt, cum alias difficilis esset probationis subductio, & nunquam non captos se prætendere possint servi.* Quamvis regulariter transfugæ nullum postliminium, attamen servus transfuga in domini sui potestatem redit. *l.* 19. §. 5. *ff. de capt.* Servus virtute militari hostibus ereptus non fit capientis, sed redit in veteris domini potestatem, receptus enim non captus videri debet, atque militem nostrum defensorem ejus esse decet non dominum, inquit Imperator *l.* 12. *Cod. de postl. reverf.* Ex qua ratione nonnulli perperam concludunt mobilia etiam nostra ab hoste ablata, & a milite nostro etiam ex intervallo recuperata, dominis suis esse restituenda. Vid. quæ annotavimus *cap.* 6. §. 7. Quod enim de hominibus constitutum, ad res cæteras semper extendi non debet.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjecti alieno imperio fuerunt in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset. Puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali fœdere aliter convenerit.

COMMENTARIUS.

Ambigendum non est quin in veterem causam recidant populi, qui subjecti alieno imperio, huic erepti ab eo cujus antea fuerat imperium. Ac idem dicendum si sociorum armis in libertatem pristinam vindicati, nisi sociali fœdere aliter convenerit. Sic Masanissa Numidarum Rex ereptum sibi a Syphace regnum primo suorum ingenti audacia, ubi id non successit, Romanorum ope recepit. Sic quondam Saguntini jugo Carthaginiensium a Romanis, & Græci ab iisdem Philippi imperio fuere exempti atque in libertatem vindicati; nisi aliter convenerit. Exemplo est Demetrius, Illyriorum Rex, qui Philippum Macedonem ad invadendos Romanos oblata amissi regni parte instigat. Justin. *lib.* 29. *cap.* 2. Quamobrem jure nostra provincia, sive sua, sive sociorum ope erepta hostibus fuerat, prætendere potuit in veterem recidisse cau-

sam,

ſam, id eſt, excuſſo Gallorum jugo, imperium, omniaque majeſtatis jura recepiſſe, & magiſtratus, quibus veterem obedientiam debebant cives. Primo enim noſmet ipſos & in priſtinum libertatis ſtatum reſtituti proprio ære ab interitu vindicavimus. Deinde ſocii jure fœderis ſocialis devincti erant ad mutuam defenſionem contra quoſcunque invaſores exteros. Itaque ſi nobis in auxilium venerint ad depellendos hoſtes, & in priſtinam libertatem reſtituendam provinciam noſtram, nihil aliud fecere, quam quod vi fœderis ſocialis præſtare erant devincti, ſalvo nobis priſtino jure & imperio ſummo, quod cuique provinciæ competit.

XIII. 1. Inter res primum occurrunt agri, qui in poſtliminio ſunt. *Verum eſt*, ait Pomponius, *expulſis hoſtibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulſi autem hoſtes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non poſſunt, ut alibi explicavimus. Sic Æginam inſulam Athenienſibus ereptam veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum poſſeſſorum hæredibus reddiderunt Juſtinianus aliique imperatores; non admiſſis adverſus dominos præſcriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant.

2. Quod de agris jus eſt, idem eſſe arbitror de omni jure quod ſolo adhæret. Nam & loca capta ab hoſtibus quæ religioſa vel ſacra fuerant, ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi quodam poſtliminio reverſa priſtino ſtatui reſtitui ſcripſit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segeſtana: *P. Africani virtute religionem ſimul cum loco recuperavit.* Et Marcianus cum poſtliminii jure comparat jus illud quo ſolum ædificio occupatum eo collapſo littori redditur. Quare & uſumfructum agri recepti reſtitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius reſpondit. Sic Hiſpanis lege cautum eſt, ut comitatus & aliæ juriſdictiones hæreditariæ poſtliminio redeant, majores omnino; minores, ſi intra quadriennium a receptione vindicentur; niſi quod arcem bello amiſſam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

L. ſi captivus. ¶. *verum eſt, D. de capt.* *Strabo libro* VIII. *Nov.* XXXVI. *Nov. Valent. de epiſc. Jud.* *Proc. 1. de bel. Vand.* *Cujac. obſ. x. l. cum loca. D. de religioſis.* *L. in tantum, de divis. rer.* *L. ſi ager. D. quibus mod. uſufr. amit.* *Reg. Conſt. lib. x. tit. 29. p. 2.*

COMMENTARIUS.

RES ſunt vel mobiles vel immobiles. Immobiles ſunt agri, ex quibus expulſis hoſtibus, dominia eorum redire ad priores dominos reſpondet Pomponius *l.* 20. *ff. de capt.* nullo quantumvis longi temporis lapſu obſtante. Itaque Saguntum oppidum, quod jam octavum annum in poteſtate hoſtium fuerat, tandem receptum, cultoribus antiquis, quos vis reliquerat belli, reſtitutum fuit. Liv. *lib.* 24. Non abolitur itaque jus poſtliminii præſcriptione. Eſt enim reſtitutio, ut DD. ajunt, in priorem ſtatum ex jure poſtliminii, habenda pro re meræ facultatis cui non præſcribitur. Quænam præſcriptionis juſtitia hic fingi poteſt, ubi nulla domini intervenit negligentia: neceſſitate enim exigente poſſeſſio amiſſa, quam æquitatis ſuadente ratione eum recuperare oportet jure poſtliminii, qui eam per neceſſitatem amiſerat. Quemadmodum vero ager ipſe, ſive quævis alia res ſoli, ita & jus quod ei adhæret, priſtino ſtatui reſtituitur, quamobrem & uſumfructum agri recepti reſtitui dicendum ſtatuit Auctor. Sic & creditori jus pignoris & heredi hereditatis jus redibit, nec minus locis ſacra faciendis deſtinatis ſua religio, hoſtium poteſtati ereptis. Ex conſtitutionibus regni Hiſpaniæ imperia, regna, comitatus, aliaque dominia majora, ab hoſtibus recuperata, poſtliminio redeunt, & ne ex eo quidem tempore, quo recuperata ſunt, uſucapi poſſunt, quoad alia vero dominia minora, ſi quatuor annis dominus ſiluerit, ex quo recepta ſunt, erit locus præſcriptioni, niſi dominus ſit minor. Ajala *de jur. bell. lib.* 1. *cap.* 5.

XIV. 1. De mobilibus generalis in contrarium regula eſt, ut poſtliminio

liminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur, ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. Quare facile in hoc consensum est. Usum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant cum apud Ciceronem in Topicis tum apud Modestinum: Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clitellarii: equi & equæ, sed freni patientes. Et hæ res sunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præstationes familiæ herciscundæ venire.

L. 2. & 4. D. de capt.

L. id quod apud hostes, D. de leg. 1.

2. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse in occidente, etiam sub Gothis, ad Boëtii usque tempora: is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui, quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

L. item Labeo cum l. seq. de D. de fam. herc.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt morum periti res mobiles postliminio non redire, & id de navibus constitutum multis in locis videmus.

Bart. in l. si quid bello. D. de capt.

COMMENTARIUS.

QUodcunque in bello captum & cessit in prædam, postliminio non redit. Quamobrem res mobiles quia in præda sunt, postliminio non redeunt. *l.* 28. *ff. de capt.* Excepta tamen ab hac regula olim quæ in bello usum habent. Vid. quæ annotavimus §. 3. Arma quamvis in bello usum habeant, attamen postliminio non redibant, quippe quæ salvo pudore non amittuntur, nec item vestis. *l.* 1. 2. 3. *ff. de capt.* Hinc M. Cato Censorii filius, in acie decidente equo prolapsus, cum se recollegisset, animadvertissetque gladium excidisse vagina, veritus ignominiam rediit in hostem ex eoque aliquot vulneribus recuperato gladio, domum reversus est ad suos. Vid. Valer. Max. *lib.* 3. *cap.* 2. Justin. *lib.* 3. *cap.* 2. App. Claudius, a Volscis exercitu ejus fugato, invectus in proditorem exercitum militaris disciplinæ, desertorem signorum, ubi signa, ubi arma essent singulos rogitans, inermes milites, signo amisso signiferos, virgis cæsos, securi percussit. Liv. *lib.* 2. Nec minus turpe apud Græcos arma mittere. Hinc trajectus hasta, sanguine & spiritu deficiens, recreare se conantes, primum an clypeus suus salvus esset, deinde an penitus fusi hostes, interrogavit. Valer. Max. *lib.* 3. *cap.* 2. Verum hæc juris constitutio juri Romano potius, quam gentium adscribenda videtur.

XVI. Eæ vero res quæ intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt, ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent postliminio, ut Ulpianus

Ang. & Salic. in l. ab hostibus, C. de capt. Const.

&

& Javolenus responderunt; quia jus gentium illis non concessit ut jus domini mutare possint: quo innixi Athenienses Halonesum quam ipsis prædones, prædonibus Philippus eripuerat, ut redditam a Philippo non ut donatam volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure alibi censuimus ei qui suo sumptu possessionem rei adeptus est tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui; sicuti lege Hispanica naves a piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est ut privata res publicæ utilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstabit exteris quo minus res suas vindicent.

Gall. l. xx. tit. 13. art. 24. Conf. maris. c. 287. L. hostes, & l. Latrones. D. de cap. l. postlim. ¶. a piratis eod. tit. Demosth. de Halonesо. Sup. lib. II. c. x. ¶. 9. Lib. xxxi. tit. 29. p. 2. Covar. ad c. peccatum. p. II. ¶. 2. num. 8.

COMMENTARIUS.

An res ex hostibus capta capientis non cedat dominio, antequam intra præsidia nostra deducta sit, vid. quæ annotavimus *cap.* 6. §. 3. Res quæ a piratis vel latronibus nobis ereptæ postliminii jure opus non habent; quippe quæcunque ab illis capiuntur, nunquam in dominium eorum transeunt. *l.* 24. 27. *ff. de capt.* Quamobrem recepta sine distinctione, omnia priori domino restituenda, utpote qui eorundem dominio nunquam excidit. Recte autem huic regulæ exceptionem addit Auctor, quæ in jure naturali fundata. Vid. quæ annotavimus *lib.* 2. *cap.* 10. §. 9. Potest tamen suadente publica utilitate aliter lege civili constitui. Uti constitutio regni Hispaniæ rerum a latronibus captarum dominium capienti addicit propter publicam utilitatem, scilicet ut eo alacriores ad persequendos latrones & piratas milites reddentur. Salus enim populi suprema lex, cui etiam cum damno privatorum aliquando consulere necessitate exigente justitiæ non repugnat. *Vid. l.* 15. §. 2. *ff. de rei vind.* Huc spectat illud Taciti 14. *annal. cap.* 44. *Omne magnum exemplum habere aliquid ex iniquo, quod contra singulos publica utilitate rependitur.*

XVIII. 1. Illud magis mirandum quod testantur Romanæ leges postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia: ac ne ea licentia ad interficiendos homines prosiliret, placuit captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem producebat ad æquas pactiones, quæ a latronibus & piratis contemni solent.

Lib. II. c. 15. ¶. 5.

2. Juris olim controversi videtur fuisse, an qui apud nos serviunt ex populo fœderato si domum revenissent postliminio redeant. Ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum fœderatis & cum regibus postliminium nobis est ita ut cum hostibus.* Contra Proculus: *Non dubito quin fœderati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.*

L. non dubito. D. de cap.

3. Ego arbitror distinguendum inter fœdera, ut si qua essent quæ belli

belli duntaxat publici componendi aut cavendi cauſa eſſent inita, ea nec captivitati in poſterum nec poſtliminio obſtarent; at ſi qua id continerent ut tuti eſſent publico nomine qui ab his ad illos veniſſent, ut tunc captivitate ſublata caſſaret & poſtliminium. Et hoc mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *Si cum gente aliqua neque amicitiam neque hoſpitium neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus, hi hoſtes quidem non ſunt: quod autem ex noſtro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit & eorum: Idemque eſt ſi ab illis ad nos aliquid perveniat: hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt.* Cum dixit fœdus amicitiæ cauſa, oſtendit & alia eſſe poſſe fœdera quibus nec hoſpitii nec amicitiæ jus inſit. Proculus quoque eos a ſe populos fœderatos intelligi qui amicitiam aut hoſpitium tutum promiſiſſent, ſatis ſignificat cum ſubjicit: *Etenim quid inter nos atque eos poſtliminii opus eſt, cum & illi apud nos & libertatem ſuam & dominium rerum ſuarum æque atque apud ſe retineant, & eadem nobis apud eos contingant.* Quare quod apud Gallum Ælium ſequitur, *quæ nationes in ditione noſtra ſunt, cum his poſtliminium non eſt*, ut recte legit Cujacius, hoc additamento ſupplendum erit, nec cum his quibuſcum fœdus amicitiæ cauſa habemus.

D. l. poſtliminio. ¶. in pace.

Obſ. 11. l. 23.

XIX. 1. At noſtris temporibus, non inter Chriſtianos tantum ſed & apud pleroſque Mahumetiſtas, jus ut captivitatis extra bellum ita & poſtliminii evanuit, ſublata utriuſque neceſſitate ob reſtitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura eſſe voluit.

Bod. lib. 1. de rep. c. 7.

2. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, ſi res ſit cum gente tam barbara ut ſine indictione aut cauſa omnes externos & res eorum hoſtiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc ſcribo judicatum eſt in ſummo Auditorio Pariſienſi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algerienſibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios graſſari ſolito, capta belli jure mutaſſe dominum: ac proinde cum recepta ab aliis eſſent, facta eorum qui recepiſſent. In eadem cognitione & hoc judicatum eſt quod modo diximus, naves hodie inter ea non eſſe, quæ poſtliminio recipiuntur.

COMMENTARIUS.

IN *pace*, inquit Pomponius, *quoque poſtliminium datum eſt. Nam ſi cum gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa factum habemus: hi hoſtes quidem non ſunt: quod autem ex noſtro ad eos pervenit, illorum fit: & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit eorum. Idemque eſt, ſi ab illis ad nos aliquid perveniat. Hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt.* Verum poſſet hic reponi, quemadmodum homini cum homine ita genti cum gente intercedit cognatio naturalis & naturalis juris communio, quæ dictat homini hominem inſidiari, atque ei nocere niſi laceſſitus injuria, nefas eſſe. Quid opus hoſpitii vel amicitiæ fœdere cum iis, quibuſcum in pace vivitur, & proinde nihil hoſtile quid ab iis metuendum. Non inficior, ſi huic rationis dictamini cuique homini ingenito obtemperantes homines vitam agerent, in pace & ſecuritate quiſque fortunas ſuas poſſideret, neque alter alterius immineret exitio. Verum cum maxima pars mortalium pravæ naturæ impetu & animi omnium vitiorum labe & cupidine infecti ſtimulos ſequeretur, homo homini lupus eſſe cœpit, & pluſquam ferina quaſi barbaries humanum genus invaſit, ita ut nec hoſpes ab hoſpite tutus, nec ſocer a genero. Vivebatur ex rapto. Quibus malis & incommodis ut obviam irent mortales, ſocietates & cœtus celebrari cœperunt, hoſpitii & fœdere amicitiæ ſibi ſocios adjungere, atque hac ratione ſemet-

ipsos in securitatem asserere. Verum cum ejusmodi fœdera & societates quasdam vel familias, quæ in unum corpus coalescebant, vel gentes fœderatas ad meliorem vitæ modum & cognationis & amicitiæ a natura inter homines constitutæ culturam revocabat, manebat tamen cum exteris gentibus, cum quibus nec hospitii nec amicitiæ fœdus intercedebat, (nam illæ exteræ vocabantur) quasi naturalis animorum disjunctio, & quamvis non publicum & solenne bellum inter eas gerebatur, attamen se mutuo lædere non habebatur nefas; ita ut latrocinari & prædas agere in exteras, nullo bello indicto, pro licito haberetur. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat, ut notat Auctor noster *lib.* 2. *cap.* 15. §. 5. Atque hæc prædandi impunitas & apud moratiores gentes invaluerat, Thucydide teste *bell. Peloponn. Græci olim*, inquit, *& Barbarorum quicunque in continenti maritimi erant, quique insulas incolebant, ubi cœperunt crebrius alii ad alios navibus transire, ad latrocinium conversi sunt, ducibus viris mediocris potentiæ, tum sui quæstus, tum pauperum victus gratia, atque adorti civitates muro vacantes, vicatimque habitatas diripiebant, cum hoc factum nondum ignominiam, sed nonnihil gloriæ potius afferret: quod declarant cum quidam etiam nunc in continente, quibus decori est, hoc egregie exercere; tum vetustissimi Poetæ, apud quos illi ultro citroque navigantes interrogantur numquid latrones sint? quasi neque illi, quos interrogant, illud factum dedignentur, neque iis, quibus cura est, scire hoc ex illis, probri & criminis loco objiciant. Et in mediterraneis etiam homines prædantur.* Cujusmodi prædandi licentiam in usu apud nonnullas gentes fuisse Romanorum ætate testatur *Liv. lib.* 5. *cap.* 28. *& lib.* 10. *cap.* 2. Tales quoque apud Virgilium prisci Itali; Polybio Illyrii, qui sub Teuta Regina degebant; Floro Dalmatæ; Tacito Mardi & Veneti, aliæque gentes. De ejusmodi gentibus sermonem habet Pomponius, cum quibus nulla erat populo Romano amicitia, nec fœdus hospitii, non tamen ullum bellum, qui nec amici nec hostes erant. Tales quoque fuisse Saracenos, docet nos Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *Saraceni tamen, nec amici nobis unquam, nec hostes optandi, ultro citroque discursantes, quidquid inveniri poterat, momento temporis parvo vastabant, milvorum rapacium similes, qui si prædam dispexerint celsius volatu rapiunt celeri.* Ne autem licentia hæc prædandi ad interficiendos homines transiret, placuit captivitatis jura inter eos introduci, cui postliminium subjectum est. An illi, qui ex populo fœderato apud nos serviunt, si domum revenissent, postliminio redeant, & Gallus quidem Ælius cum populis liberis & cum fœderatis, ita ut cum hostibus postliminium esse affirmat. Contra vero Proculus *l.* 7. *ff. de capt.* Distinctione resolvendam hanc quæstionem Auctor statuit. Vid. Cujac. *lib.* 11. *observ.* 23. At inter Christianos ipsos jus capturæ & postliminii cessat, tum etiam apud Mahometanos, scilicet inter se, evanuit. Quid si vero nobis res sit cum natione ac gente tam barbara, ut in externos latrocinari ac prædas agere pro licito habeat? Vetus illud jus gentium revixit ob majus malum vitandum.

CAPUT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permissa diximus.*
III. *Interna injustitia injustum esse quod ex bello injusto fit.*
IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*
V. *An res captæ bello injusto reddendæ sint ab eo qui cepit?*
VI. *An & ab eo qui detinet?*

I. 1. Legenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. Nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum *juris esse* aut *licere* multa dici, eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, sive illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude.

Lib. III. *c.* 4.

2. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho,

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit;

Regerit Agamemnon,

Quod

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Justinianeis Institutionibus legimus: *Fideicommissa appellata sunt quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum, qui rogabantur, continebantur.* Apud Patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore ad sponsorem venit creditor quam si recipere a debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi.

Nondum justitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de superis illa reliquit humum,
Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat.

Hesiodus:

Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς
Οὐκ ἔσαι, βλάψει δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα. *Operibus.*
---- nusquam pudor: aurea nusquam
Justitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII de legibus: παρθένος γὰρ αἰδῶς δίκη λέγεταί τε καὶ ὄντως εἴρηται, emendem πάρεδρος: ut sensus sit: *Comes pudoris Justitia vocatur, & merito quidem.* [*Protagora.*] Nam & alibi idem Plato sic loquitur: Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. *Deus metuens ne plane interiret genus humanum dedit hominibus justitiam ac pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* [*Ad ineruditum præsulem.*] & Plutarchus simili modo δίκην vocat ἔνοικον αἰδοῦς, *Justitiam pudoris cohabitatricem*, [*Vita Thesei.*] qui & alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nominantur αἰδὼς, κόσμος καὶ δίκη, *pudor, decorum, & honestum.* [*Lib. VI.*] Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat Josephus *pudorem & æquitatem.* [*Lib. XIII. antiq. c. 19.*] Paulus quoque Jurisconsultus conjungit naturale jus & pudorem. [*L. adoptivus, D. de ritu nupt.*] Cicero autem inter justitiam & verecundiam ita fines regit, ut justitiæ partes statuat non violare homines, verecundiæ non offendere.

3. Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis philosophicis. [*Off. 1.*] *Quam angusta innocentia est ad legem bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas sunt.* [*Lib. 1. de Ira, c. 27.*] Ubi vides jus a justitia distingui, quia jus accipit id quod in judiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in servos. [*Lib. 1. de Clem. c. 18.*] *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit; sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis & pretio paratis jubet.* Deinde: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Quo in loco notanda iterum vocis *licere* diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

II. 1. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano distinctio: [*Liv. l. 26.*] *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed quid isti pati debuerint:* ex æquo & bono scilicet. Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an justa dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: [*Pol. 1. c. 6.*] ὅλως δ' ἀντεχόμενοί τινες, ὡς οἴονται δικαίου τινὸς (ὁ γὰρ

νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι δικαίαν. Ὅλως δ' οὐ φασί. Τὴν γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι πολέμων. *Quidam respicientes justi aliquid (nam & lex justum quid est) justam esse ajunt servitutem ex bello: at omnino justam esse negant, quando accidere potest ut injusta fuerit bellandi causa.* Simile est illud

Lib. III. Thucydidis in Thebanorum oratione: οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν. Κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπασχον: *de his quos in conflictu occidistis non adeo querimur, accidit enim hoc illis jure quodammodo.*

L. postlim. in pr. 2. Sic & ipsi Jurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vo-
D. de cant, alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali; & Se-
capt. neca servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe accidit respiciens.
Epi. XXXII. Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ademe-
Libro XXVIII. rant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæ-
Orat. XV. ensis cum dixisset bello captos si ad suos rediissent libertatem recipere,
addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας, *ut qui per injuriam in servitute fuissent.*

Lactantius de Philosophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam, neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam moremque civilem.* Idem mox a Romanis ait legitime illatas injurias.

COMMENTARIUS.

Uoniam jus gentium in jure naturali sive rectæ rationis dictamine fundatum, imo potius ex eo derivatum, utpote quod ratio inter homines constituit, ideoque apud omnes gentes receptum, juris gentium nomine venit, nihil hoc jure permissum vel licitum putamus, quod a rationis dictamine, ejusdem cum subjecta materia facta applicatione, deviat. Quamobrem perperam nobis juris nomine venire videntur ea, quæ impune fiunt in foro humano, & proinde per abusum vocabuli licita dicuntur. Licita quatenus pœnæ humanæ non subjacent. Quamobrem recte alibi distinguit Auctor vocem *licere* in id quod recte fit, quod ex omni parte pium est, & hominis conscientiam tranquillat; quia quod agit, justitiæ convenit & rationis dictamini consentaneum, & in id quod impune fit. Atque hoc sensu sumpto juris vocabulo multa licita in foro humano, quæ in foro conscientiæ illicita; quoad jus externum vocat Auctor, quod non ratio, sed mali mores & prava consuetudo introduxerunt; quamobrem alibi diximus perperam juris nomine venire. Cum vero Auctor hoc sensu sumpto juris vocabulo multa bellum gerentibus largitur, quæ ad conscientiæ dictamen tanquam ad Lydium lapidem examinata a recti regula deviare dictaret ratio, & proinde homo naturam ducem sequens existimaret illicita: nihil enim oportet hominem naturæ obtemperantem agere vel suscipere, quod a ratione vel æquitate alienum judicat, non formidine pœnæ deterritus, sed virtutis amore impulsus, vir bonus & honestus abstinebit a malefaciendo. Quamobrem si quid agere vel suscipere animum induxit, antequam in actum deducit, secum deliberans num justitiæ & honestati conveniens; ratio enim, quam ipsi largitus est summus rerum arbiter, ipsi debet esse norma & regula agendorum, atque summa ope niti debet, ut omnes, quæ a se proficiscuntur actiones, cum ea habeant convenientiam. Quippe in ea consistit honestas & rectitudo omnis, quæ nullo jure humano tolli vel immutari potest. Hinc homini ingenita illa decori & honesti principia, ut cum illis conferre posset quæ agenda susciperet, & ex illorum convenientia vel disconvenientia cum innatis hisce principiis dijudicare posset quid justum decorum & honestum, quid ab eo alienum. Itaque homo sibi semper conscius esse potest turpitudinis, vel justitiæ, quæ actionum humanarum comites assiduæ. Nec statuendum frustra homini conscientiam ejusmodi inditam, quæ eum doceret atque informaret, quid rectum ac justum, bonum vel malum est, quid decet in dictis factisque, qui ordo & modus servandus, ut rationi respondeant actus nostri. Verum obligatio nobis imponit, qua tenemur in totius vitæ cursu sequi, quod naturæ, id est, rectæ rationi consentaneum, & proinde justum ac rectum est, fugere vero quod turpe ac malum est. Cujusmodi obligatio nulla ratione tolli potest, quia moralis est, & proinde dispositioni humanæ non subjacet, ut alibi disputavimus satis prolixe. Atque hæc obligatio locum sibi vindicat in omni-

bus

bus humanis negotiis, atque nulla habita ratione status vel conditionis, in qua collocati mortales, omnes adstringit ad sui observantiam; procedit enim a summo legislatore Deo, cujus imperium est in ipsos Reges. Quamobrem nec gentium mores, nec civiles aliquid permittere vel præcipere possunt, quod a recti regula, id est, rationis dictamine exorbitaret, ita ut salva conscientia, & salvo naturali pudore, id est, boni & æqui sensu, ab aliquo suscipi & in actum deduci possit. Oportet ut conscientia & rectæ rationis dictamen sit moderatrix actionum nostrarum, quod ea suadet agendum sequi, quod dissuadet fugere. Juxta ejus dictamen totius vitæ cursus institui debet & moderari, quam regulam agendi si quis observat, & ad eam vitæ institutum componat, nihil licitum statuit, nisi quod pium ab omni parte, id est, rationi & æquitati conveniens. Quod enim licitum quatenus impune fit in foro humano, sibi illicitum merito statuit vir bonus naturam ducem sequens, multo magis Christi doctrina imbutus. O quam optandum esset, ut Reges & Principes, qui sæpius adeo temere ad arma conclamant, tum etiam illi, qui castra sequuntur & militiæ operam navant, hanc sibi agendi normam præscriptam sequerentur, profecto nec tam facile ad bellum sociis inferendum ruerent, nec tam amplam in hostes sæviendi sibi licentiam quasi jure gentium concessam statuerent, quæ potius malis moribus & pravæ consuetudini, quam juri gentium proprie dicto suam debet originem. Sane non est res exigui momenti vi & armis humanam societatem & cognationem illam naturalem, quæ homini cum homine & genti cum gente intercedit, dirumpere, & proximi, quem eodem quo nosmetiplos amore amplecti natura præcepit, sanguinem profundere, & vitæ ejus insidiari, bona diripere, & vitæ tuendæ subsidia, & innumeris calamitatibus, quæ bellum secum trahit, involvere. Quamobrem non temere suscipiendum bellum, sed prius deliberandum num justitiæ subsit causa; nec illico tamen arma arripienda, sed tentandum an per disceptationem obtinere possumus, & frustra mollioribus adhibitis remediis, necessitate exigente, ad vim & arma tanquam extremum remedium confugere licet homini Christianorum sacris initiato. Sed cavendum nobis ne justam præbeamus causam alteri ad bellum suscipiendum, dum injuriam socio illatam, vel damnum datum reparare recusamus, vel suum ipsi tribuere denegamus. Quamvis enim defensio sui jure naturæ licita, illicita fit quoties justa offensio. Monitos igitur velim Reges, & omnes, penes quos summum rerum arbitrium, magistratus, tum etiam cives & subjectos, ne temere absque justa causa ad arma & vim procedant, & humano sanguini profundendo causam præbeant, tum etiam ne ferarum instar in hostes sæviant, & justum puniendi modum excedant, sed semper æquitate summum jus temperent, ne in summam injuriam convertatur causæ justitia. Quamobrem non quid licitum, quia in foro humano impunitum, sed quid conscientia & recta ratio permittat, respiciendum tum Principi, tum gregario militi imcumbit. Non mali gentium mores jus faciunt, sed quod ratio inter homines constituit, recte juris gentium nomine insignitur. Belli jura ad rationis dictamen examinari debent, & ab ea formam accipere. Quamobrem non ultra rapinis & cædibus sæviendum, quam naturali lege concessum; idque quia non definitum jure humano, cujusque pudori & conscientiæ relictum videtur. Ea itaque in consilium adbibita, nunquam a justitiæ & æquitatis regula aberrabimus. Vid. quæ *cap.* 4. annotavimus. Tollit quidem bellum jura societatis & naturæ officia; verum non tollit penitus omnem humanitatem, æquitatem, pietatem, justitiam & fidem, nec homines convertit in belluas, quibuscum nullum jus intercedit, nec ulla officiorum habetur ratio. Non absque ratione in proverbium abiit, quod omne nimium vertatur in vitium, tollit jura societatis & naturæ officia, quatenus ubi vis & armis certatio, amicitiæ & societatis humanæ leges silent, quæ ad eam colendam & tuendam pertinent. Verum manet tamen aliqua inter belligerantes juris communio, quatenus enim homines erga se invicem observare tenentur naturæ quædam officia, quæ in quocunque vitæ statu sibi locum vindicant, hominem qua homo ad suorum observantiam adstringentia. Et huc spectat quod ait Senec. *lib.* 1. *de Clem. cap.* 18. *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet, quia ejusmodi naturæ est.* Non inficior ob majus malum evitandum quandoque in societate civili quædam permitti, quæ non omni ex parte cum ratione & officiis a natura præceptis consentiunt, verum cum necessitas omnem legem frangat, huic etiam adsistit ratio, & quantum potest subvenit. Cum enim natura maxime favet societati civili, utpote quæ ad conservationem humani generis multum confert, etiam approbat omnia media quæ ad illam societatem tuendam necessaria videntur. Hinc quædam sunt juris naturæ præcepta simpliciter, quæ absque ulla ratione per se obligandi vim habent quovis tempore & loco, quæ nullam omnino dispensationem admittunt, alia respiciunt statum hominis civilem, atque dispensationem admittunt, quatenus societatis conservatio & fabrica eam efflagitat. Verum de iis alibi satis prolixe disputavimus, quamobrem non immorabimur diutius huic materiæ explanandæ.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse interna injustitia omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut

1 Cor. vi. 10. Libro præceptorum legis præcepto jubente xvi. ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero qui ad regnum cœleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit, ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis Rex indicens justitium præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire non Judæos tantum & Christianos, sed & Mahumetistas. *Jon.* 11, 10.

COMMENTARIUS.

Bellum duplici sensu justum dici posse, novimus *lib.* 1. *cap.* 3. & *lib.* 2. *cap.* 4. ratione causæ ex qua susceptum, & solennitatum quæ adhiberi solent. Sic justum bellum dicitur quod solenne; solenne vero quod indictum & susceptum auctoritate & mandato summorum imperantium, penes quos summa in civitate potestas, & proinde pacis bellique arbitrium. Itaque justum bellum dici potest, quamvis non justa ex causa indictum, modo susceptum ab eo cui belli gerendi potestatem jus gentium concedit; vel justum dicitur bellum ratione causæ, vulgari scilicet sensu; quamvis non justum esse quandoque possit ratione rituum & solennitatum, quæ adhiberi in bello solenni solent. Oportet bellum utroque sensu justum esse, ut interna justitia justi sint actus omnes qui inde sequuntur. Quamvis bellum solenne justum sit, licet causæ justitia destitutum, & proinde eosdem producit effectus in foro humano, qui ex bello utroque sensu justo locum habent, attamen in foro conscientiæ sive divino omnes actus, qui ex ejusmodi bello nascuntur, injusti, quia carent interna justitia, quæ apud Deum reos facit, qui scientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur. Recte addit *scientes*; quippe potest quis opinionis errore justam belli suscipiendi causam sibi fingere, quæ tamen penitius inspecta injusta est. Et proinde licet bellum per se quidem injustum sit, juste tamen geritur. Quippe ad hoc, ut injuste geratur, requiritur scientia ejus, qui bellum suscepit. Quamdiu quis in eadem opinione confirmatus, bellum gerit, omnes actus justi, & bona conscientia effectibus, qui in bello utroque sensu justo locum habent, gaudere potest; tum etiam qui huic bello operam navant, in conscientia tuti non sunt; verum illico, postquam erroneæ suæ opinioni conscii facti abstinendum a vi & armis, quin omnes actus injusti esse incipiant interna justitia, quia jam scientes tales actus operantur. Rei autem facti apud Deum operando aut cooperando tales actus, absque vera pœnitentia ad regnum cœleste pervenire nequeunt; raptoribus enim accensentur in *Epist.* 1 *ad Corinth. cap.* 6. 10. Manet enim reatus usque ad seriam veræ pœnitentiæ functionem; vera autem pœnitentia requirit, ut is qui damnum dedit quocunque modo idipsum reparet. Itaque cum vera pœnitentia pari passu ambulat, restitutio earum rerum quæ injuste proximo ablata, & reparatio damni ipsi injusta ex causa illati, hic est veræ pœnitentiæ effectus. Imo remissio peccatorum & salus suspenduntur a restitutione rei mala fide ablatæ, non quidem tanquam ab opere positive bono, sed negative malo. *Ezechiel.* 33: 15. *Si autem dixero impio*, inquit Jehova, *morte morieris, & egeris pœnitentiam a peccato suo, feceritque judicium & justitiam. Et pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit*, &c. *vita vivet & non morietur.* Hanc restitutionem ad expiandum injustum actum necessariam non ex divina revelatione duntaxat, sed & ex naturæ lumine & ductu perspicere potuere gentiles. Præcipit enim justitia expletrix sive commutativa, quæ omnibus gentibus saltem moratioribus nota, ut satisfiat cuique pro eo, quod ab altero poterat exigere, scil. ut cuique tribuatur quod ei competit, quod suum est. Quod vero alteri injuste ablatum, ejus manet, quamobrem restituendum ei justitia expletrix præcipit. *Ipsa enim natura ratio exigit, quæ est lex divina & humana, cui parere qui velit (omnes autem parebunt, qui secundum naturam volent vivere) nunquam committet ut alienum appetat, & id, quod alteri detraxerit, sibi assumat*, teste Cicerone 3, *offic.* Veram autem pœnitentiam in nobis operatur Deus, nec ea naturæ vis.

Silv. in in verbo bellum, p. 1. *n.* 10. & 11. & 12. IV. Ad restitutionem autem tenentur, secundum ea quæ generaliter a nobis alibi explicata sunt, belli auctores, sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt aut suaserunt, aut cum impedire

dire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

Covar. d. §. 11. n. 8. Less. lib. 11. c. 13. dub. 4.

V. 1. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant, si modo in ipsis aliquid hæreat culpæ: ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiamsi justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. Sed nemo suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe abest a contractuum natura. Ut vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio externi, de quo diximus, dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostibus in præda captas, quæ belli jure nostræ videbantur, remisimus.* Videbantur ait, quia injustum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites.

Adde l. vulgatis §. si duo. D. de furtis. Silv. d. loco num. 10. Vasq. lib. 1. controv. Ill. c. 9. num. 27. Molin. disp. 118. ¶. ut vero. *Lib. IX.* *Lib. VIII.*

2. Non dissimile est quod ex contractu sine dolo inito cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur.

Vide supra, l. II. c. 11.

COMMENTARIUS.

AD restitutionem primo tenentur, quorum auctoritate bellum susceptum & indictum, & cujus auspiciis geritur, deinde etiam qui suadendo Principem ad arma capienda & debellandos finitimos impulerunt. Hi tenentur ad reparationem damni, quod vel in ipso belli actu vel occasione belli quis patitur, & etiam de insolitis, si quid tale jusserunt. *Imo etiam eo casu*, inquit doctissimus Zeiglerus, *quando illud insolitum in specie non jusserunt, sed ansam tantum dederunt, injustum bellum decernendo, aut justum injuste gerendo. Qui enim rei illicitæ operam dat, causa est eorum omnium, quæ vel directe vel indirecte exinde sequuntur.* Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu & imperio facta sunt, arg. *l. 37. ff. ad legem Aquil.* & milites ad restitutionem tenentur de his quæ bellum consequi solent, & quidem in solidum eo casu, quem adducit Auctor. In actibus dividuis, quos singulatim faciunt, tenetur quisque pro damno cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit. Opus enim quod a pluribus fit, singulos in solidum obligat. *l. 15. §. 2. ff. quod vi vel clam. l. 51. in fin. ff. ad leg. Aquil.* Vid. quæ annotavimus *lib. 2. cap. 17.* Quibusdam tamen nimis durum videtur quod illi etiam ad restitutionem obligantur, qui ministerium suum præbent, & imperio & jussu superioris parere necesse habent. *Quippe qui jussu judicis aliquid facit, non videtur dolo malo facere, qui parere necesse habet. Is enim damnum dat qui jubet dare: ejus vero nulla culpa, cui parere necesse sit. l. 167. 169. ff. de R. J.* Verum quemadmodum jus civile vel humanum non potest tollere vel abrogare aut immutare ea quæ sunt juris naturalis, quod perpetuam & indispensabilem obligandi causam habet, tum etiam quia procedit a summo legislatore cui etiam Reges & Principes parere necesse habent. Leges atque mandata quæ civibus imponuntur cedunt legibus & jussis supremi rerum arbitri, ita nec leges civiles cives vel subjectos solvere possunt juris naturæ vinculo, quo adstringuntur sese componere ad normam & regulam quam ipsis ratio dictat in vitæ cursu observandam, quorum respectu Rex ipse ejusdem conditionis, cujus singuli cives; jus divinum seu naturale est jus æquum quod pari obligatione Reges ac Principes summoque in dignitatis gradu collocatos, atque ex infima fæce plebis homines adstringit ad sui observantiam. Quamobrem licet se legibus solutos jactent Reges, hisce tamen se alligatos profiteri necesse habent, quibus cum semetipsos solvere nequeunt, utique nec subjectis quid imperare

possunt

possunt cum efficacia, quod cum jure divino non consentit.

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis.

ut canit Horatius *lib. 3. od. 1.* Quamobrem non videtur revera inobediens, qui jussis superioris juri divino contrariis obtemperare recusat, quia obligandi vi destituti, præterquam quod imperium humanum divino subordinatum. Quamobrem etiam obsequendi obligationes ex utroque descendentes sibi subordinatæ, ita ut illæ hisce cedere debeant, si in uno eodemque subjecto non bene conveniunt. Idque juxta naturæ ordinem, ex quibus perspicimus ad ea, quæ per se injusta & moraliter illicita sunt (id vero genus omnia, quæ immediate ex jure divino necessario sive naturali absoluto vetita) nullam, ne quidem ex jussu superioris obligationem civibus imponi; in eorum enim numero collocari debent, quæ impossibilia, & proinde quæ nullam obligationem pariunt. Quamobrem ipse Auctor *lib. 2. cap. 26.* At si edicitur civibus vel subjectis, ut militent, quod fieri solet, si quidem constat ipsis injustam esse belli causam, abstinere omnino debent. Deo potius obediendum quam hominibus. Vid. *annotat.* Non inficior in foro humano eum, qui jussu superioris in civitate damnum dat, culpa eatenus vacuum esse, quatenus auctoritas superioris eum ab omni pœna immunem, & resarciendi damni dati necessitate absolvit: a ratione enim maxime alienum esset, ut judex eum sontem declararet, qui mandato & jussui ejus obsequens, ministerium & operam damno dato præbuit. Verum judicis mandatum non tutum in foro conscientiæ præstat actorem, sed apud Deum in reatu manet, donec vera ductus pœnitentia damnum si resarcire nequit, saltem ad resarciendum se promptum ac paratum confitetur, ac Deum acerrimum peccati vindicatorem quam ardentissimis precibus fatigat, ut velit sibi condonare, quod conscientiæ dictamine edoctus de officio suo, non præstiterit summæ Jehovæ jussis & mandatis debitum obsequium. Nec dubito quin leges statim allegatæ cum hac restrictione intelligi debeant. Si mandatum judicis nihil contineat, quod per se illicitum, ei parendum, & hoc sensu qui jussui judicis non paruit, non potest dolo carere, *l. 199. ff. de R. J.* cum enim juris naturæ non ignarus fuit Paulus Jurisconsultus, non potuit ipsum fugere, rationem dictare ea quæ per se illicita esse vetita jure naturæ, & proinde factu impossibilia, quamobrem nec cum obligandi efficacia a judice vel superiore imperari aut mandari posse subditis, quæ jus naturæ vetat. Imo rationis dictamine edoctus respondit Alphenus: *Servum non in omnibus rebus sine pœna domini dicto audientem esse debere*, in iis scilicet, quæ per se illicita & jure naturæ vetita: *sicuti si dominus hominem occidere, aut furtum alicui facere servum jussisset. Quare quamvis domini jussu servus piraticam fecisset, judicium in eum post libertatem reddi oportere*, statuit Jurisconsultus *l. 20. ff. de obl. & act.* Ita nec procurator excusatur, si quid jussu domini delinquat, præsertim in atrocioribus criminibus, si quem occiderit, sive de possessione vi detruserit. *l. 1. §. 13. ff. de vi & vi armata.* Alii existimant res bello captas, etiamsi justa non adfuerit belli causa, reddendas non esse, quia justo belli titulo jure gentium introducto quæsitæ; cum autem jus gentium nitatur tacito gentium consensu, bellum vero juris persequendi causa inter eos, qui superiorem non agnoscunt eodem jure introductum, sequitur omnes belli effectus in eodem consensu sive tacita conventione fundari, quorum in numero ut dominium rerum, quæ in justo bello, id est. solenni, ut alibi annotavimus, capiuntur ex hostibus capientis fierent. Fieri autem ejus non possunt, nisi fingamus gentes tacito quasi pacto constituisse, ut id haberet pars utraque, quod huic aut illi assignaret Mars communis & fortuna, ut inquit doctissimus Gronovius. Nec multum aberrare a vero eos existimo, qui in hanc opinionem adducti. Quippe cum gentes inter se quasi tacite convenisse censeantur, ut dominii acquirendi justus & legitimus modus esset captura rerum hostilium nulla habita ratione justitiæ causæ, qua belli auctores bellum indicere fuere impulsi, modo esset solenne, id est, susceptum ab eo qui belli gerendi potestatem habet, & legitime denunciatum. Hisce enim requisitis & solennitatibus concurrentibus, bellum justum dicitur, & proinde dicendum videtur, dominium rerum, quæ ex hostibus capiuntur in bello justo sive solenni, indistincte acquiri capientibus, quod eo sensu intelligo, quatenus dominus, qui rem suam bello amisit, perfecto jure nequit a capiente vel possessore eam vindicare, vel ejusdem restitutionem petere, quia dominium justo titulo jure gentium & proinde consensu & tacito quasi facto introductum acquisitum, cui obtemperare necesse habent gentes ac nationes omnes, tum etiam cujusque gentis singula membra. Quamobrem in foro humano pro justo & legitimo possessore & domino habendus, qui jure belli dominium rerum, quæ ex hostibus captæ, sibi acquisivit. Vid. quæ annotavimus *cap 6. §. 6.* Verum an non aliquatenus conscientiam gravat actus, & in foro poli malæ fidei possessorem constituat, qui conscius injustitiæ causæ, bellum suscepit, vel ei gerendo operam navant? Vid. quæ commentati *d. l.* Sed hisce addenda quæ ad solvendam objectionem ibidem adductam pertinent. Quamvis gentium jus concedens cuique dominium rerum, quæ jure belli ex hostibus capiuntur, nulla habita ratione causæ, num justa vel injusta sit, necessitate exigente, & proinde etiam in jure naturæ quatenus ad societatem hominum inter se refertur, fundatum, agentem omni culpa vacuum utpote jure suo utentem pronunciat, & justum possessorem ob intervenientem tacitum consensum domini, cui jure belli erepta res sua, in capientem transferentis dominium rei captæ, & proinde eatenus conscientiam tranquillare potest, dum justum possessorem capientem

tem efficiat, tam in foro soli quam etiam poli, habita ratione duntaxat status humani generis & humanæ societatis, cujus membra sumus. Quicunque enim vitæ cursum ac omnes suas actiones componit ad normam & regulam juris, tum naturalis tum gentium, quod ab eo quasi progenitum, quod societati humanæ tuendæ præsidet, & singulorum hominum actiones quatenus ejusdem membra moderatur ac dirigit, ut ad unum eundemque finem, qui est conservatio humani generis, colliment, recte ac juste vivere & agere dici potest. Verum enim vero cum homo non duntaxat est natus ad colendam societatem humanam, ut cum sui simillimis eodem modo vivat, quem amplecti decet universæ hujus societatis membrum & subjectum, sed etiam ad Creatoris gloriam celebrandam, sese componendo ad ejusdem omnium virtutum infinite perfectissimum exemplar, utpote cujus ad imaginem conditus, & proinde rectitudinem & justitiam coleret, in qua potissimum imago Dei consistit, atque ob istius imaginis communicationem Deus summo jure homini necessitatem imposuit, ut cum ea conveniant, quæcunque vel cogitet, velit, vel agat. Quamobrem ut cœlestem suam imaginem referat & Deo dignum opus existat, totius vitæ cursus & omnes actiones ad justitiæ normam compositæ esse debent. Neque hac necessitate ne quidem salva reverentia summo Numini debita Deus ipse creaturam rationalem absolvere potest, quin seipsum abnegaret. Quamobrem ratione cœlestis originis, & proinde divini imperii, quod originis effectus, homo tanquam sanctius animal, sanctiorem vitæ modum amplecti debet, quam ille est, quem societas humana & jura a ratione & consensu gentium, quatenus ad illam relationem habent, profecta, exigere videntur. Possunt homines disponere de iis, quæ sui juris sunt & fori humani, neutiquam vero quæ sunt fori divini. Necessitate exigente jura quædam introducta, cui causam præbet humana natura ad omnia vitia prona, quæ homini quidem agendi regulam & normam præscribunt, quamdiu pars societatis humanæ, atque ad eam vitæ institutum componendo, juste & honeste vivere dicitur, ob convenientiam vitæ suæ cum juris regula, qui neutiquam nomen illud meretur, si cum illa rectitudine conferatur quam divina justitia exigit, in foro tamen conscientiæ non minus, quam humano justus appellari meretur, verum quia peccati labe infecti omnes actus humani, coram Deo nequaquam justi per se, scilicet quatenus profecti ab homine justitia & rectitudine illa, quæ Deo placet, destituto. Sic etiam in vindicandis delictis, & puniendis reis, ea quæ fori humani distinguenda ab hisce quæ fori sunt divini: licet enim reus pœnas, quas meritus, dederit, & proinde satisfecerit justitiæ humanæ, in reatu tamen manet apud Deum: dandum enim Cæsari quæ Cæsaris sunt, & Deo quæ Dei. E quibus præmissis concludimus, quod ille, qui utitur facultate & jure, quod rationis dictamen exigente necessitate humana inter omnes homines constituit a justitiæ tramite, quatenus ad humanam societatem tuendam pertinet, deflecti non videtur, & eatenus tutus est in conscientia tum etiam foro humano. Verum rationem juris constituti indaganti facile patebit, humanam naturam inquinatam in causa fuisse, quod multa jure humano permissa & constituta, quæ cum justitia divina non omni ex parte consentiunt, quamvis per se constitutio ejusmodi non injusta, cum relatione ad statum humani generis, actio tamen ipsa non ab omni prorsus injustitiæ macula ac labe intacta atque illibata coram Deo, quia occasione pravæ naturæ nostræ ejusmodi juris constitutio invaluit. Sic necessitate exigente jus gentium constituit, ut quæ ex hostibus caperentur, jure dominii cederent capienti, in bello scilicet justo, non ob causæ justitiam, sed solennitatum observantiam: justus itaque possessor & verus dominus, in quem jus gentium dominium transfert. Imo accedit etiam consensus tacitus domini, quatenus juri gentium obtemperare devinctus, etiam velle censetur, quod jus constituit, imo idem jus alteri concedere, quo ipse in alterum occasione data uteretur. Nemini autem injuriam facere videtur qui jure suo utitur. Quamobrem licet belli suscepti causa injusta, attamen eo non obstat quo minus jure gentium capienti cedat dominium rei captæ; quippe ratio cur jus gentium capienti dominium addicit, non in justa belli suscipiendi causa, sed justo bello, id est, solenni gerendi & indicendi modo fundata. Itaque ad dominium legitimo modo & justo titulo acquirendum sufficit quod bellum est solenne. Absolvit itaque jus gentium, tum etiam naturæ, quatenus ex eodem cum relatione ad statum humanum derivatum capientem omni prorsus culpa & dolo, atque justum possessorem efficit tam in foro humano quam conscientiæ. Verum non attendit supremus legumlator, quid juris prava hominum natura suadet majoris mali evitandi causa, circa acquirendum rerum dominium introducere: verum quid observandum sanctitas & justitia sua exigit ab homine; possunt homines juri suo renunciare & de bonis pro arbitrio disponere, verum de jure divino nihil quidquam remittere. Itaque licet quæ jure gentium justus possessor & dominus rei, quam cepit ex hostibus jure belli; in foro divino tamen malæ fidei possessor remanet, si bellum injustum: nullum enim bellum justum coram Deo nisi justa ex causa susceptum. Quamobrem & injusti omnes actus qui inde nascuntur, quia interna justitia deficit, quamobrem nec gentium jus quamvis ex tacito pacto & consensu profectum, & proinde etiam dominium rei captæ ex eodem justo titulo ad capientem videatur, attamen capientem apud Deum reum constituit, tanquam rei alienæ possessorem, qui vetat omnem rei alienæ contrectationem, sive clam, sive per vim fiat. Aliena autem res est, quæ absque justo titulo penes me est; atqui omne bellum non ex justa causa susceptum injustum coram Deo; ergo nec jure ejusmodi belli

li dominium rei captæ acquiri potest salva ab omni parte conscientia. Conscientia nullum aliud tribunal præter divinum habet; in foro divino de interna actus justitia vel injustitia cognoscit summus judex, qui interiora mentis arcana inspicit, atque reum peccati ipsa conscientia teste convincit. Quamobrem omnino tutus esse nequit in foro conscientiæ, cujus actus non respondent justitiæ & rectitudini morali, quæ interna vocari solet; qua deficiente omnes actus injusti, tali injustitia injusti sunt omnes actus, qui in bello, cujus causa injusta, licet solenni modo suscepto, & proinde actorem reum apud Deum. facit, in quo reatu tamdiu manet, donec, ut statim annotavimus, vera pœnitentia ductus resarciat damnum, quod dedit, sive interficiendo, sive devastando & diripiendo res hostium: nihil enim juri suo Deus nec vult nec potest detrahere. Hinc nec pepercit unigenito suo, ut justitiæ suæ satisfieret.

Vide supra. Lib. II. c. 10. VI. 1. Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Lib. VI. c. 5.* *Populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit & prædia restituit.* *Liv. lib. XXVIII.* Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica & qui erepti erant agri. Et *Liv. lib. XLII.* postea Ligures qui a M. Pompilio venditi fuerant reddito emtoribus *Lib. XLIII.* pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. Idem de Abderitis decrevit Senatus, addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset.

2. Poterit tamen, si quid sumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

COMMENTARIUS.

JUstitia & æquitas ei innixa suadet, ut etiam ille, qui damnum non dedit, sed rem bello injusto captam penes se habet sive titulo oneroso sive lucrativo, eam reddere teneatur, quin fiat particeps ejusdem injustitiæ; imo quemadmodum rei furtivæ cohæret vitium furti, quod non purgatur, nisi res in domini potestatem revertatur, & proinde nemo ejusdem justus dominus fieri potest, quocunque eam accipit titulo, in foro scilicet conscientiæ, sed eam justo & vero domino reddere tenetur. Ita etiam qui possidet rem injusto bello captam, ejusdem dominium acquirere sibi nequit, interna justitia: transit enim res cum vitio ei cohærente, & proinde possessorem in eodem statu collocat, in quo ille est, qui primo eam cepit. Hoc id ipsum conscientiæ dictamen edocuit gentes saltem moratiores, ut alibi ex Cicerone demonstravimus. Verum ab altera parte æquitas etiam suadet, ut si quid sumptus aut operæ impendit is, qui rem penes se habet, deducere tantum poterit, quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem. Vid. quæ annotavimus *lib. 2. cap. 10. §. 9.*

CAPUT

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.

I. *IN bello justo actus quosdam interna justitia carere, quod exponitur:*
II. *Interfici qui possint secundum justitiam internam.*
III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes sequuntur:*
IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*
V. *Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.*
VI. *In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.*
VII. *Etiam mortem meritis hostibus sæpe pœnam recte condonari.*
VIII. *Cavendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum occidantur.*
IX. *Pueris semper parcendum: fœminis nisi quid gravius admiserint, & senibus.*
X. *Parcendum & his qui sacra aut literas tantum curant:*
XI. *Et agricolis:*
XII. *Et mercatoribus ac similibus:*
XIII. *Et captis:*
XIV. *Recipiendos qui dedere se volunt sub æquis conditionibus.*
XV. *Parcendum & his qui sine conditione se dediderunt.*
XVI. *Hæc ita vera nisi grave delictum antecesserit: quod quomodo accipiendum.*
XVII. *Delinquentibus ob multitudinem recte parci.*
XVIII. *Non occidendos obsides nisi ipsi deliquerint.*
XIX. *Abstinendum ab omni dimicatione inutili.*

I. 1. SEd nec in bello justo admittendum est quod dicitur, *Lucanus.*

Omnia dat qui justa negat.

Melius Cicero: *Sunt quædam officia etiam adversus eos servanda a quibus injuriam acceperis. Est enim ulciscendi & puniendi modus.* *Off. 1.* Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant aut mites aut necessarii. *Off. 11.* Crudeles vocat Seneca qui *puniendi causam habent, modum non habent.* *11. de Clem. cap. 4.* Aristides Leuctrica prima: ἴσι γὰρ, ἴσι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. Κἂν τις εἰς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τούτοις ὑπερβῇ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam qui se vindicant injusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* Sic, Ovidio judice, rex quidam *De Ponto.*

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

2. Platæenses in Isocratea oratione quærunt: εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας; *an æquum sit ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' οἵτινας ὄντας καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας: *non hoc tantum respicite quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, æquus in hoste fuit.

Sed & Ovidio:

Leges captis justissimus auctor
Hostibus imposuit.

COMMENTARIUS.

Quia bellum humani generis interitum accelerare videtur, tum etiam societatem distrahit, & innumeras calamitates parit, est res maxime odiosa, & proinde quamvis justa ex causa susceptum, restringenda magis quam extendenda suisque cancellis circumscribenda quæ geruntur in bello. Contra rationem juris naturæ introducta bella necessitate humana exigente, cui hominis multis vitiis depravata natura causam præbuit. Ferrei seculi proles bellum, in exitium humani generis proditum. Quamobrem non favendum, sed extirpandum potius, si fieri posset, summa ope niti quemque oportet, qui naturam vitæ ducem sequitur, & dignum societatis humanæ membrum se profiteri velit, imo eo ipso quod natura cuique imposuit necessitatem, qua tenetur ad conservationem humani generis tuendam, ejusmodi adhibere media, quæ huic inserviunt, quisque devinctus est ad hunc finem consequendum suas operas conferre, & proinde sibi cavere, ne causam præbeat quæ ad bellum movendum alteri justam facultatem tribuit: id enim maxime pendet a cujusque vivendi ratione, quæ si cum natura sive rectæ rationis dictamine convenit, atque ad ejus normam & regulam composita, omnis belli causam facile e medio tollere potest: qui naturam ducem sequitur, nemini nocebit, qua ratione pax optima rerum hominem homini conciliabit, & in perpetuo otio vitam transigere licebit. Verum cum natura nostra ad quæcunque vitia prona sit, semperque nitatur in vetitum, sæpius pacem cum bello commutare necessitate coguntur boni, unica juris sui inter eos, qui nullum superiorem agnoscunt, præter semetipsos, persequendi & consequendi ratio; nec ea vetita naturæ jure, sed concessa, frustra tentatis benignioribus remediis, juste arma suscipiuntur, si in iis unica spes posita. *Iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit*, inquit Augustinus *de civ. Dei lib.* 4. *cap.* 4. Merito Suetonius *in Augusto cap.* 20. eo Augustum laudat, *quod nulli genti sine justis ac necessariis causis bellum intulerit.* Pontius ille Samnitum Dux penes Livium *lib.* 9. *cap.* 10. inquit: *Est bellum, Samnites, quibus necessarium, & pia arma, quibus nisi in armis relinquitur spes.* Recte Augustinus *epist. ad Bonif.* 207. *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.* Verum quamvis justa belli causa ad multis hostem incommodis afficiendum dat licentiam, ea tamen suas habet limitationes, & ne justum modum excedat, ratio eadem, quæ bellum necessarium suscipere permittit, moderatur in bello justa ex causa indicto licentiam, quæ si modum excedat actum injustum reddit, & injustitiæ reum agentem facit apud Deum, qui cum homine humano modo agendum voluit. Est enim ulciscendi & puniendi modus. *Est pœna modus sicut rerum reliquarum, & quædam mediocritas*, ut inquit Cic. Vid. quæ annotavimus *cap.* 4.

II. 1. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quæ capite primo hujus libri a nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam, aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quamquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiamsi a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pœna vero justa ut sit, opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. Qua de re eo nunc minus differemus, quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

Vid. de jure belli. n. 36. & 43.

COMMENTARIUS.

Societas & cognatio naturalis, quam natura inter homines constituit, hominem homini quam arctissimo vinculo devincit, adeo ut hominem homini insidiari summum habeatur nefas: non enim in mutuum exitium, sed adjutorium natura homines produxit, ut sibi prodessent, neutiquam vero nocerent. Quamobrem primum juris naturæ præceptum, ne lædamus socium, quod & charitas, qua proximum amplecti debemus, maxime vetat. Quid

autem

autem homini carius vita, res inæstimabilis, absque vita quid prosunt cæteræ res, quæ ad bene beateque vivendum natura nobis largita. Quamobrem hominis vita omni jure munita adversus hominum inimicorum improbos conatus, humani generis hostes communes, qui aliorum vitæ insidiantur, & absque justa causa hominem interficere non curant, illi tanquam pestes extirpandi ex hominum societate, ut ab interitu vindicetur. Unde & Deus minatur, se tanquam acerrimum homicidii vindicem sanguinem reposciturum a manibus homicidæ. Quamobrem lege sancitum, *ut, qui percusserit hominem & occiderit, morte moriatur. Exod.* 21. Sine misericordia & dispensatione, si sit a proposito, & præter jus ac necessitatem commissum. Nec mirum quod invisissimum Deo homicidii crimen, utpote quo Dei imago, ad quem conditus homo, violatur. Hinc eum, qui homicidium perpetrare ausus, sacrilegum esse, ait Philo, quod hominem Dei imaginem violet. Ex proposito itaque juste nemo interfici potest, nisi aut in pœnam justam, aut nostri vel rerum nostrarum defensionem; uti annotavimus *lib.* 2. *cap.* 1. & 20. quæ hic repetere non lubet.

III. 1. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace ita & in bello supplices) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα, *infortunium & injuriam.* Gylippus, eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco, quærit, utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala. Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de quibus sic loquitur Vellejus Paterculus: *Si quis hoc rebellandi tempus, quo Athenæ oppugnatæ a Sulla* *Lib.* II. *sunt, imputat Atheniensibus, nimium veri vetustatisque ignarus est. Adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides fuit, ut semper & in omni re quicquid sincera fide gereretur id Romani Atticâ fieri prædicarent. Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines miserrimæ conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis, & animos extra mœnia, corpora necessitati servientes intra muros habebant.* Quæ pars postrema ex Livio sumta videri potest, *Lib.* XXVI. apud quem Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginenses, animum apud Romanos ait fuisse.

2. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes quorum in alterius manu vita posita* *Pro* *est, sæpius cogitant quid possit is cujus in ditione ac potestate sunt, quam quid* *Quintio.* *debeat facere.* Idem pro Ligario: *Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit; quod si est criminosum, necessitatis crimen est non voluntatis.* Atque hoc secutus est Julianus in causa Aquilejensium, teste Ammiano, qui cum paucorum supplicium narrasset adjicit, *Residui* *Lib.* XXI. *omnes abierunt innoxii, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas.* Ad Thucydidis locum de Corcyrensium captivis venditis ve- *Lib.* I. tus commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ, καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς ἑαλωκότας θανατοῦν, ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ μετὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *Ostendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam captos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Platæenses in dicta oratione apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέντες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν: *non volentes sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivimus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο, ταῖς δὲ εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* He- *Uran.*

rodo-

rodotus de Phocenſibus dixerat: ἐμήδιζον οὐχ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης: *Medo-*
Lib. I. *rum partes ſequebantur, non ſponte ſed vi neceſſitatis.* Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit Alexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις,
Lib. XIII. *quod coacti fuiſſent in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracuſanus apud Diodorum in oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγκάσθησαν συστρατεύειν. Διόπερ εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι, τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *Socii vi imperantium adacti ſunt militare: quare ſicut par eſt eos puniri qui data opera injuriam inferunt, ita*
Lib. XXV. *æquum eſt ignoſci his qui præter voluntatem ſuam peccant.* Sic & apud Livium Syracuſani Romanis ſe purgantes ajunt, ſe metu ac fraude turba-
Juſtinus lib. XXVIII. tis pacem oppreſſam. Similem ob cauſam Antigonus bellum ſe cum Cleomene non cum Spartanis habuiſſe dicebat.

COMMENTARIUS.

Diſtinguendum etiam in bello juſto infortunium ab injuria, ne inſontes plectaotur & interficiantur. Hi eoim omni eulpa vacui nullam pœnam pati merentur:

Injuria illud diſtat infortunio
Hoc caſus, illam quod voluntas efficit;

ut ait Meoander. *Miſereri oportet, qui propter fortunam non propter malitiam in miſeriis ſunt,* inquit Ciecro *de invent.* 2. Infortunati ſunt illi, qui non ſua voluntate in parte hoſtium fuerint, corpore hoſtiles, animi vero amiei. *Quod enim non ſponte fit fortuna eſt; quod ſponte conſilii.* Illi nec ad pœnam, nec ad reſtitutionem obnoxii videntur. Qui vero ſponte hoſtem juvant, infortunati dici nequeunt, ſed ſe ipſos hoſtes faeiunt, & proinde hoſtium loco ſunt habendi. Hine annotat Alberie. Gentil. *l.* 2. *cap.* 22. quod excommunieantur Lateraneoſi Concilio, & rebus ſpoliantur, & ſervi etiam fiunt capientium, qui deferebant Saraeeois merees aptas ad impugnandos hoſtes Chriſtianos, aut naves quoque ſuas Saracenis juvandis præbebant. Vid. quæ *cap.* 4. annotata.

IV. 1. Sed notandum eſt, inter plenam injuriam & merum infortunium medium ſæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quaſi conflatum ſit, ita ut actio neque mere ſcientis & volentis, neque mere aut ignorantis aut inviti dici poſſit.

2. Ariſtoteles huic generi nomen poſuit ἁμάρτημα, Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic enim ille Moralium libro quinto capite decimo: *Eorum quæ ſponte facimus, alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur quæ præeunte conſultatione quadam animi fiunt, quæ vero aliter, indeliberato. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum ſocietati contingat, ea quæ ab ignorantia procedit infortunium dicitur, ut ſi quis egerit quippiam non in quem exiſtimabat, aut quod non putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut ſi quis ſe ferire non hoc inſtrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei cauſa credidit, ſed evenit quod ipſe non propoſuerat ſibi, puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo: Ergo ſi ita præter id quod expectari potuit damnum detur, erit infortunium. At ſi ita ut exſpectari ac prævideri aliquo modo potuerit, ſed non improbo animo, culpa erit aliqua, nam culpæ affinis eſt qui in ſe habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit ſciens facit, non tamen deliberato; fatendum eſt adeſſe injuriam: ut quæ facere homines ſolent per iracundiam & perturbationes ſimiles aut naturales aut neceſſarias, nam qui ira commoti lædunt & culpam admittunt, ab injuria non vacant: neque tamen injuſti aut improbi dicuntur: at ſi quis idem conſulto admittat, is vero improbus & injuſtus recte nominabitur.* 3. Me-

3. *Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex proviso fieri, non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi non facti sed legitima fiat quæstio, nascitur enim ira ex eo quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant: ibi enim, nisi quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed an juste factum sit quod factum est exquiri volunt. At qui prior struxit insidias, nihil ignorans fecit: quare non mirum si alter sibi injuriam factam putat, alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa lædit injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat, quod reponitur. Sic justus est qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato.*

4. *Cæterum eorum quæ non sponte fiunt alia venia digna sunt, alia minus. Venia digna, quæ non ab ignorantibus modo, sed & ob ignorantiam fiunt. At si qua ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas.* Locum sane egregium & usus maximi integrum Latine posui, quia minus recte verti, ideoque nec satis intelligi solet.

5. Michael Ephesius eum locum interpretans ejus quod exspectari *VII. Nic.*
non potuit exemplum ponit, in eo, qui fores aperiens patrem læsit, *11.*
aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Jus autem ignorari interdum excusabiliter, interdum *D. & C.*
inexcusabiliter: quæ cum Jurisconsultorum dictis optime congruunt. *de juris*
Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria: *& facti ign.*
Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt, quæ nec provideri potuerunt nec improbo animo admittuntur: culpæ, quæ provideri potuerant non tamen improbo animo fiunt: injuriæ, quæ & destinato & animo improbo. Tria hæc notarunt veteres, & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo: *Lib. 1.*

Οὔτε γὰρ ἐστ' ἄφρων, οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

6. Similis est divisio apud Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut* *L perspi-*
impetu, aut casu. Proposito delinquunt latrones qui factionem habent: Impetu *ciendum,*
autem, cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu vero, cum *D. de pœnis.*
in venando telum in feram missum hominem interfecit. Duo illa quæ præposito & impetu fiunt hunc in modum distinguit Cicero: *Sed in omni injustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* *De Off. 1.*
Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι

εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μιάσμασι. *Dimidiatum esse facinus ubi non antecessit longa animi deliberatio.*

7. Cujus generis ea præcipue sunt quæ necessitas si non defendit tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem, αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμὸς ἀναιροῦσιν ἅπαντας. Ὥς οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τὸν δικαίως ἐξετάζοντα. *Necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est: quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversis Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμοὺς, παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι, καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι. *Credibile esse apud Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate tracti aliquid admittunt. Nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis ascribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cerites apud Livium ad Romanos: *Ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Justinus: *Factum Phocensium, tametsi omnes execrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, a quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Sic Isocrate judice, qui salutis causa prædatur, ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides Leuctrica secunda, αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν: *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ συγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἄπειρος εἶχε. *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem, ἡμιπονηρὸς καὶ οὐκ ἄδικος. Οὐ γὰρ ἐπίβουλος. *Semipravus, non injustus. Neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα. Καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ: ἀλλὰ τάγε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς. Οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν, καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας. Ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας. *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium. Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.*

Lib. VII. / Lib. VIII.

8. Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα. Καὶ ὅτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείρειν, τὸ δὲ ἐπανορθοῦν, μόνον δὲ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι: *quid distet infortunium, culpæ aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere, postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Josephum Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου *re ipsa*, multitudinem μέχρι λόγου *sola verborum increpatione.*

Lib. V. bell. Jud.

Mera

Mera infortnnia nec pœnas merentur nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci:

At quibus invito maduerunt sanguine dextræ,
Si sors sæva premat miseros, sed proxima culpæ;
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros resides.

COMMENTARIUS.

VIX aliqua explicatione egent quæ Auctor noster hoc §. disputat, atque egregiis confirmat testimoniis; elegans textus, quem citat ex Aristotele, & e Græco in Latinum vertit sermonem, ut clare & distincte Philosophi mentem lector posset percipere. Ejusmodi actiones, quarum hic mentio, non absque ratione mixtæ vocantur, ex spontaneis & invitis conflatæ. Ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque mere ignorantis aut inviti dici possit. Ut actio spontanea dicatur, principium motus debet esse in agente, seu ut agens voluntatis suæ impulsu ad agendum accesserit, tum ut sciverit, quid ageretur; alterutro horum aut utroque deficiente, actio invita dicitur. *Videntur invita esse, quæ aut vi aut ignoratione efficiuntur*, ait Arist. *Nic.* 3. *cap.* 1. Coactum autem stricte dicitur, ad quod quis adigitur a principio extrinseco validiore, ac proinde principium motus non in ipso agente, sed in potentiori esse videtur. Quo contingit, ut libertas voluntatis vel omnimodo tollitur, ut si vis major, cui resisti nequit, hominem invitum huc vel illuc impellat. Hinc Lucretius *lib.* 2. *de rer. natur.*

— Cum impulsi procedimus ictu,
Viribus alterius magnis magnoque coactu:
Nam tum materiam totius corporis omnem
Perspicuum est nobis invitis ire, rapique.

Vel secundum quid, si voluntatis libertas non quidem eripitur, verum circa vim illam actio non susciperetur. Quod volendi genus mixtum vocat Aristoteles 3. *ad Nicomach.* 1. Nam, ut ait Augustinus *de Spiritu cap.* 31. *Si subtilius advertamus, etiam quod quisque invitus facere cogitur, si facit voluntate, facit: sed quia malit aliud, ideo invitus, hoc est, nolens facere dicitur.* Huc pertinet quod canit Lucretius *lib.* 2. *v.* 278.

Jam ne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellat & invitos cogit procedere sæpe,
Præcipitesque rapit: tamen esse in pectore nostro,
Quiddam, quod contra pugnare obstareque possit.

De hoc actionum genere ita celeberrimus Pufendorfius *lib.* 1. *cap.* 4. *Præterea & hoc observandum, voluntatem quandoque ab imminentibus gravissimus malis, & quæ communem animi humani firmitatem judicantur excedere, ita vehementer urgeri, ut in aliquid suscipiendum consentiant, abs quo extra illam necessitatem constituta maxime abhorrebat. Quales actiones solent vocari mixtæ ex spontaneis & invitis. Hactenus enim spontaneæ sunt. Quod utique principium est in agente; sciente singula quæ actioni insunt; quod adeo voluntas pro præsenti tempore & necessitate in eas fertur, tanquam minus malum, aut partem mali, cum alias totum, aut majus malum foret subeundum. Id quod pro præsenti conditione boni naturam imitatur, quatenus utrumque simul non potest declinari. Ex invito autem ejusmodi actiones id detrahunt, quod ad eas contra suam inclinationem voluntas adigatur, nunquam eas susceptura, si gravius malum alia via liceret effugere. Quamobrem id quoque cum invitis actionibus habent commune, quod effectus morales, qui alias actiones mere spontaneas consequuntur, in hisce omnino aut saltem ex parte deficiunt.* Huc pertinet & illud Arist. *Nic.* 3. *cap.* 1. Nemo sponte absolute sua abjicit, sed ad salutem, tum suam, tum aliorum, omnes, modo mentis sint compotes, facere id videntur. Mixtæ igitur ejusmodi actiones cum sint, spontaneis tamen magis sunt similes. Ut vero actio alicui imputari possit ad agentem proprie pertinens haberi, & proinde ad pœnam ex facto suo vel ad reparationem damni dati obligari, requiritur ut quod fecit sponte factum sciens quid faceret, id est, ut quis sibi finem certum & determinatum constituerit in agendo, ejusque intentio & voluntas ad illum consequendum dirigatur, ideoque finis intentioni & voluntati responderit, & proinde actionis auctor ex toto sive pro parte extiterit, atque inde si boni quid fuerit, sive mali, eidem in acceptis sit referendum, sic ut pro utroque rationem reddere teneatur; quia penes agentem steterit quo minus factum vel non factum fuerit. *Sponte autem fieri dico id quod quis in sua potestate positum facit sciens*, inquit Arist. 5. *Nic. cap.* 10. Velle & nolle sunt facultates animæ nostræ rationalis, quia supponunt intellectum; intellectus vero in nullam cadit creaturam, nisi ratione præditam, & proinde in hominem duntaxat. Quippe cum voluntas nostra moveatur ab objectorum, quæ nobis obveniunt, & animo repræsentantur, cognitione, cujusmodi cognitio non cadit nisi in subjectum intellectu & proinde ratione præditum, ex quorum convenientia vel disconvenientia cum inclinatione & appetitu nostro quædam volumus, quædam declinamus. Itaque cognita qualitate & natura eligimus unum, rejicimus alie-

rum. Cujusmodi electio præsupponit libertatem, & proinde voluntatem sese moventem & eligentem citra necessitatem physicam. Quamobrem ut homo sponte & libere agere dicatur, & proinde quod agit ipsi imputari possit, duo concurrere oportet requisita, scilicet ut objecta cognoverit sibique perspecta ejusdem natura & qualitate, electio ex libero arbitrio secuta fuerit. Cognitionem itaque rei & electionem actio excipit, dum agens se disponit ad consequendum & obtinendum finem, quem sibi proposuit, quæ est exsecutio actionis. Quibus autem mediis id quod intendit, animique propositum & consilium exsequi possit, ad deliberationem animi pertinet. Ex quibus perspicimus, ea quæ sponte & deliberato animo fiunt, quæ ex prævia cognitione & intellectu proficiscuntur facta, jure imputari posse ageuti, sive bona sive mala. Cum enim intellectu & voluntate præditus, a se ipso omnino dependeat, quæ velit amplecti, quæ declinare, agere vel omittere. Quid enim ab homine libere & eum ratione agente adferri potest ad sui defensionem, dum peccat, & mali quid perpetrat; cujus in facultate positum fuerit, cognita objecti natura & qualitate illud amplecti vel declinare. Quamdiu enim ea non satis cognita, temeritatis & imprudentiæ est eligere. *Quocirca bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites æquum sit an iniquum*, ur inquit Cicero 1. *off.* Homini enim rationem largitus summus rerum opifex, ut naturam & causas rerum perspicere & indagare posset, quid decet in dictis vel factis, & bonum a malo discernendo, quid amplecti, quid sequi in vitæ cursu virum bonum & honestum, id est, naturæ ducem sequentem, & rationi obtemperantem oportet. Quemadmodum itaque cognitio electionem, ita intellectus voluntatem præcedit: ignoti enim nulla cupido, ut dici soler. Cupimus enim rem habere & possidere, quæ nobis tanquam congrua arridet; verum quænam nobis possit arridere, nisi ex objecti qualitate intrinseca vel extrinseca ejusdem cum nostro appetitu & inclinatione convenientiam noverimus? Quibus perspectis voluntas ad eam consequendam sub ratione boni movetur. Quemadmodum vero rationis usus, sive intellectus, qui inter objecta discernit prout unumquodque probandum vel improbandum duxerit, ita & voluntatis ac arbitrii nostri libertas, cujus est eligere & sequi quod intellectus probavit vel improbavit, efficit, quod agenti imputari possit actio sua, sive mala, sive justa & recta. Multa vero quandoque possunt aliunde intrinsece, vel extrinsece impedimenta suboriri, quæ in causa esse possunt, quod nec sponte nec deliberato animo fecisse homo dicitur, & proinde actio ei imputari nequeat; quo fit ut nec pœnam pati mereatur, nec ad damni reparationem teneatur. Quorum in numero est ignorantia, utpote quæ in tantum imputationem tollit, quantum illa reddit actionem invitam. Imo voluntatem deficere dicendum, ubi deficit cognitio. *Quæcunque per errorem homines delinquunt, ea præter animi sententiam committi arbitror*, inquit Xenophon *instit. Cyri lib.* 3. *Et quidem ejusmodi ignorantia, quæ culpa vacat, cujus quis ipse non est causa, vel scire neglexit, quod ignorare non debet. Quandocunque*, inquit Aristoteles, *perpetrandi aliquid causa fuerit ignorantia, id non fit sponte, & proinde ne afficit quidem injuria. At cum ipse sua causa fuerit ignorantiæ, perpetravitque quædam ex ignorantia, cujus ipse extiterit causa, is plane afficit injuria, ac ejusmodi jure criminis arguetur, velut in ebriis evenit. Vino namque mersi si quid mali perpetrarint, sine controversia afferunt injuriam. Quandoquidem idem ipsi sibi ejus ignorantiæ causa exstiterunt. In iis enim fuit, ne tantum proluerentur, ut ignorantes caderent patrem. Idem in aliis est ignorantiis, quæ ex ipsis gignuntur facientibus, ut qui per ipsas inferant injuriam, sunt injusti. Quorum autem non ipsi sunt causa, sed ignorantia, ut delinquant, nequaquam injusti. Est enim ejusmodi ignorantia naturalis, velut nescii infantes, patres cadunt. Hæc nimirum naturalis inscitia non facit, ut ab actione infantes dicantur injusti. Ipsa siquidem hæc faciendi causa est inscitia. Neque ipsi suæ sunt causa inscitiæ, ideo ne injusti quidem dicuntur.* Idem de furiosis & mente captis dicendum. Qui vero suæ ignorantiæ causa est, & sciens volensque effecit ut ignoraret, quæ scire vel nosse poterat & debebat, perinde habetur, ac si sciens & deliberato quid animo admisisset. *Sic in ebriis*, si quid mali per ebrietatem admittunt, ipsis imputatur, quia causa ignorantiæ suæ. *Legislatores eos, qui mala perpetrant, castigant, ac puniunt, si tamen neque vi coacti ea egerint, neque ex ignoratione, cujus ipsi sibi causam non exhibuerint. Ob ignorationem etiam puniunt, si ipsa sibi ignorationis causa quisquam fuisse videatur. Unde ebriis duplices pœnæ constitutæ sunt. In ipso enim qui inebriatur principium est: cum sui quisque in eo dominus sit, ut non inebrietur. Id quod ignorationis est causa. Eos quoque puniunt qui aliquid eorum ignorant, quæ ad leges pertinent, quæ quidem & scire debeant & difficilia non sunt. Simili modo etiam in aliis, quæcunque ignorare per negligentiam videntur. Eo quod in ipsis sit non ignorare, quippe qui adhibendæ diligentiæ domini sint ac potestatem habeant*, Arist. *ad Nic. lib.* 3. *cap.* 7. Sic alicui non imputatur ignorantia universalium, & ejus quod scire debuisset, sed duntaxat ignorantia rerum singularium, & quæ in facto versantur. *In alieni enim facti ignorantia tolerabilis error est*, ait Jurisconsultus *l. fin. ff. pro suo.* Arist. *Nic. lib.* 3. *cap.* 2. *Invitus dici debet, non si quis ignorat is, qui conducit; non enim ignoratio quæ in electione consistit, inviti est causa sed pravitatis: neque ea quæ est universalis: quippe cum ob eam homines vituperentur; sed ea quæ circa particularia versatur, in quibus & circa quæ actio consistit. In his enim & misericordia & venia locum habet. Nam qui horum aliquid ignorat is sane invitus agit.* Quod autem quis fecit non improbo animo sive ex malitia, vel ignorantia ultro contracta, sed in quam inciderit, quod non satis diligenter atque attente examinaverit consequentiam facti sui, quæ prævideri aliquo

modo

modo potuit, non omni culpa quidem vacuus, sed si quid admiserit, quamobrem pœnas dare meretur, mitius puniendus: imputari enim aliquatenus ei potest actio, quia principium agendi in se habet: sciens enim volensque actionem suscepit, sed non eo animo, ut talem effectum produceret. Actus enim hominum non eventu, sed consilio metiendi & æstimandi: *l. 79. ff. de R. J.* Malitia enim cujusque actus pravi a voluntate & animo improbo procedit: prima enim causa peccati fit in voluntate, adeoque ea, maxime in actionibus quæ ab homine proficiscuntur, attenditur: ea enim imperium habet in omnes actus humanos. Sic ex S. C. relegari jussa est, quæ medicamentum ad conceptionem dedit, si ea quæ accepit decesserit, *l. 3. ff. de pœnis.* quia non adfuit malus animus & voluntas nocendi. Contra tamen, qui abortionis vel poculum amatorium dant, etsi dolo non faciant, & eo homo vel mulier perierit, summo supplicio afficiuntur. *l. 38. §. 5. ff. de pœnis.* Quænam diversitatis ratio, cum in utroque casu dolus & voluntas nocendi deficiat? Testatur enim Aristoteles *magn. moral. lib. 1. cap. 17.* Areopagitarum judicio absolutam fuisse mulierem, quæ phyltro occiderat virum. Diversa enim legum ratio in eo consistere videtur, quod poculum ad conceptionem datum non adeo periculosum sit, utpote quod compositum ex ejusmodi medicamentis, quæ vires corporis non debilitant, sed augent, hominesque juxta fœminas natura debiles medicamine ipso fortiores & magis idoneos reddit ad generationem. Quamobrem non tendit hic actus voluntatis in periculum mortis; nec enim est res per se illicita generationi operam dare, & multiplicationi humani generis inservire, atque ad finem illum consequendum ea media adhibere, quæ quis idonea judicat, modo non cum periculo mortis conjuncta esse possunt. Poculum vero abortionis vel amatorium dare mulieri, res est per se illicita: repugnat enim naturæ legi finem congressus viri cum muliere hac ratione illudere, adeoque & multiplicationem generis humani, quoniam tendit in periculum mortis. Per se quoque illicitum amorem ejusmodi remediis provocare, qui debet esse voluntatis non necessitatis, deinde plerumque tendit in finem illicitum, qui est illegitimus concubitus ad satisfaciendum impuro amori. Tertio cum periculo mortis conjunctum, quod summo supplicio vindicari dignum. Nihil enim interest an occidat quis, vel mortis causam præbeat. Quod Areopagitæ mulierem, quæ phyltrum amatori præbuerat, absolverunt, non absque ratione fecisse præsumendum: nullus enim dubito quin constiterit judicibus fœminam omni prorsus culpa vacuam, propterea quod forte nunquam cogitaverit, poculum illud ullo modo noxium esse posse. Absolutionis itaque ratio summa fuit mulieris innocentia, nihil quicquam mali inde eventurum suspicantis. Quod si vero quis sciens non tamen deliberato quid admittit vel facit, quod proximo nocet, fatendum est, ut ait Aristoteles, injuriam adesse. Quamobrem si quis subito animi motu lædit, ei actio sua imputari potest: injuria enim non vacat; propterea tamen non injustus vel improbus dicitur, quamobrem etiam ei ignosci & condonari debet injuria. Quanquam ira sit species furoris, tamen incumbit homini fræno rationis iram cohibere, ne in alterius damnum vel læsionem erumpat. Hinc in delictis iracundia non excusat, vel aliquem libetat a pœna, nisi quod mitius crimen per dolorem vel iram justa ex causa provenientem, admissum, puniendum æquitatem dictare nonnulli statuant. *Leviora sunt ea, quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur*, ut inquit Cic. *off. 1.* Et idem *in Topicis. Cadunt in ignorantiam atque imprudentiam perturbationes animi, quæ quanquam sint voluntariæ, objurgatione atque etiam admonitione dejiciuntur, tamen habent tantos motus, ut ea, quæ voluntaria sunt, aut necessaria interdum, aut certe ignorata videantur.* Hinc Arist. *Nicom. 7. cap. 8. Unicuique pejor videtur, si quis aut nihil, aut leviter cupiens, turpe aliquid perpetraret, quam si vehementi cupiditate affectus idem faceret: item si non iratus, quam si iratus verberaret quispiam. Quid enim ageret si in affectu esset constitutus.* Quamobrem D. Pius in hæc verba rescripsit Apollonio, teste Papiniano *l. 38. §. 8. ff. ad leg. Jul. de adult. Si quis uxorem suam in adulterio deprehensam occidisse se non negat, ultimum supplicium remitti potest, cum sit difficillimum justum dolorem temperare: & quia plus fecerit quam quia vindicare se non debuerit, puniendus sit.* Add. *l. 4. Cod. eod.* doctissimus Carpzov. *p. 1. q. 6. n. 15. 16.* Imputari quoque, uti dicere incœpimus, quæ quis coacte patitur vel agit: omne enim involuntarium meretur veniam; qui coacte quid agit, non videtur habere principium motus in se, sed est in alio, qui per vim vel metum graviorem aliquem impulit ad perpetrandum vel faciendum id, a quo, si sibi metus non fuisset injectus, vel vis illata, abhorruisset. Veniam quoque meretur necessitas, utpote quæ sæpius aufert dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est. Quamobrem ignoscendum illis videtur, qui necessitate, quam evitare vel declinare non potuêre, aliquid admittunt, quod legibus & officiis naturæ repugnat. Vid. quæ annotavimus *lib. 2. cap. 2.* Nullus dubito quin ex iis; quæ Auctor noster docte, clare ac distincte disputat, & nos ad illa annotavimus, lector facile sit perspecturus in quantum actus humani imputari possunt, & proinde ad pœnas & restitutionem damni tenentur illi, a quibus profecti.

V. Quod monet Themistius distinguendos qui auctores belli fuerunt ab his qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos pœnas sumpsisse de his qui *Cal.*

V 2 The-

Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes *Lib. IV.* securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, Valerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant virgis cæsos securi percussit: ceteros prædamque vendidit.* *Lib. XXVI.* Idem alibi: *Atella Calatiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos qui capita rerum erant animadversum.* Rursum alibi, *quoniam defectionis auctores meritas pœnas a Diis immortalibus & a vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis, & civitas data.* *Libro XXVII.* Nimirum, ut idem ibi loquitur, *ut unde orta culpa esset ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus, quia

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ passim mali
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Lib. III. Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro Demetrius captis Thebis decem solos interfecisse auctores defectionis.

Vict. de jure belli, n. 59. Lib. II. Lib. II. de Clem. c. 7. VI. 1. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem sed tamen tales ut non improbis possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, si quis quæ peccavit non odio neque crudelitate sed officio & recto studio commotus fecerit. Sapiens Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sint.* *Lib. VII.* Apud Livium petunt errori veniam Cærites quod fuerint auxilio consanguineis Phocensibus. Chalcidensibus & aliis qui ex fœdere Antiochum juverant, data a Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos, qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait: κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίου πράγματος, δικαίῳ δὲ ἑτέρῳ περιστέλλειν τὴν μέμψιν, τῷ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγεμόσιν: *in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in Principes sui fœderis.*

2. Cicero de Officiis primo conservandos eos dicit qui non crudeles in bello non immanes fuerunt: tum bella quibus imperii gloria proposita est minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex Demetrio significat, οὐ περὶ πάντων ἡμῖν, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς. *Non de rebus omnibus, sed de imperio & gloria inter ipsos certamen esse.* *Lib. III.* Severus apud Herodianum: *Cum bellum adversus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus. Nam positum in medio Principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.*

Cic. epist. ad Brut. 2. Pro M. Marcello. 3. Sæpe habet locum quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem: *Erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid optimum esset.* Et quod idem alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus.* Plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna quæ fiunt μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ. De Dejotaro idem ille Cicero: *non ille odio tui progressus, sed errore communi*

muni lapsus est. Sallustius in historiis : *Cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti.* Quod de bellis civilibus Brutus scripserat, putem non male ad pleraque bella alia referri posse : *acrius esse prohibenda quam in superatos iracundiam exercendam.*

COMMENTARIUS.

Qui in bello alios ducentes sequuntur, meliori conditione, quam ipsi auctores habendi. Exstat apud Julium Cæsarem *de bell. Gall. lib.* 4. *cap.* 27. exemplum, qui facilis fuit in condonando, quod multitudo per imprudentiam admiserat. Propterea, *quod more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem sequuntur. Ut pecudes antecedentium gregem pergentes, non qua eundum est, sed qua itur,* inquit Seneca *de beata vita cap.* 1. *Plebi enim non judicium non veritas.* In pœnis enim infligendis examinandum unde principium actionis vitiosæ. Quamobrem mitiori pœna afficiendus seductus, quam ille, qui consilio & auctoritate pollens inter suos, suo exemplo, sua auctoritate imperitam & consilii inopem multitudinem peccare efficit. *Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia,* inquit Cic. *pro Plancio.* In ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ : potest enim quis sibi, opinionis errore seductus, persuadere justam belli habere causam, quæ diligenter examinata justam non esse patebit. Humanum enim est errare ; quare etiam faciles nos esse oportet in condonando, si quis in erroneam opinionem adductus bellum adversus nos susceperit. Sufficit opinio de causæ justitia, ut benigniori modo eum tractemus, qui, si opinione non fuisset deceptus, a bello abstinuisset : lædendi enim & nocendi hic deest animus, quamobrem ignoscendum errori. Idem dicendum si quis non animo nocendi, sed ex officii ratione commotus bellum suscepit, vel in re dubia hæsitans & incertus & fluctuans forte eam partem amplexus, quæ sibi videbatur justiorem belli causam habere, vel si bellum suscepit in belli societatem pertractus. Si par pari referendum, videtur quoque conservandos eos, qui in bello non crudeles, nec immanes fuere : quod enim tibi vis fieri, alteri etiam feceris, qui tecum humaniter egit, ut eum quoque eodem modo tractes, humanitatis ratio exigit. Qui vitæ tuæ parcit, ipsius quoque vitæ parcere tibi incumbit occasione data. Qui in re belli summo jure usi non sunt hostes, utique ut eodem jure in eos utaris æquum est. Nec sæviendum in eos, qui clementia usi fuerunt a sua parte. Commendat quoque Cicero, ut minus acerbe ea gerantur bella, quibus imperii gloria proposita est : statuit enim idem in bellis servari oportere, quod in civitatibus custoditur, ut aliter pugnetur cum iis qui de imperio certant, aliter cum iis qui de vita. Sicut civis aliter certat cum inimico, quem sibi insidiari comperit, & nocendi animum prodidit, aliter cum competitore, qui eundem honorem & dignitatem ambit : cum hoc enim de honore, cum illo de vita certamen est. Quemadmodum autem vita quavis dignitate, quovis honore & munere longe est præstantior, ita alia ratione bellum gerendum cum eo, qui in exitium nostri bellum suscepit, quam cui belli gloria proposita. Illud provenit ex insatiabili odio, & proinde magis barbaris quam hominibus excultis convenit. Quamobrem & rigidiori belli jure in eum utimur. Legimus apud Romanæ historiæ scriptores apud eos in usu fuisse, ut quotannis, cum candidati in campum Martium descendebant, certarent inter se competitores. *Demetrius filium Ptolemæi Leontiscum & fratrem Menelaum amicosque ejus cum privati instrumenti ministerio, pari provocatus ante munere, Ægyptum remittit, & ut appareret eos non odio, sed dignitatis gloria accensos, donis muneribusque inter ipsa bella contendebant. Tanto honestius tunc bella gerebantur, quam nunc amicitiæ coluntur,* apud Justin. 15. 2.

VII. 1. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati, convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem*, ait Sallustius. Taciti est : *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum.* At Seneca : *Ferarum, nec generosarum quidem, permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt.* Sæpe opportunum est illud Maronis, Ann. XII. De Clem. 1. cap. 5.

Non hic victoria Teucrûm

Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

2. Et in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium : *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum*

 erat

erat in eorum supplicio consumere quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant eos hostes putare: qui victi sunt, eos homines judicare; ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur ei parcis? quia talem stultitiam contemnere non imitari consuevi. Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio: *Cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam, quæ de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum a portis usque ad forum triumphantium currus honestassent, simulatque in Capitolium currum flectere cœperat Imperator, abrepti in carcerem necabantur, unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: *unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum quam exasperare justitiam.* Sed & hic nimis laxe. Dicit quidem Josephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus Latine sic habet: *Finis triumphi erat, postquam ad Capitolium Jovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare Imperatores mos antiquus patriæ jubebat, donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is erat Simon Joræ filius, qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur, verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia.* Idem ferme dicit Cicero Verrina de Suppliciis.

Vide Plut. Paulo Æmilio.

3. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut de Aristonico, Jugurtha, Artabasdo: sed tamen præter Persea Syphax, Gentius, Juba, & Cæsarum tempore Caractacus, atque alii tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata a Romanis, quos tamen æquo asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt: itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Siculum non male in Persei causa Romanos Senatores monet, εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήνγε τῆς ὑπερηφανῶς ταῖς ἐξουσίαις χρωμένης μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι. *Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria insolentius utuntur.* Et Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentia dignitatis.

Exc.

4. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est, volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propriæ quæ ad capitalem mensuram devenerint. Et tamen quibusdam id meritis aut omnem, aut

aut mortis pœnam condonabit, ſive humanitatis intuitu, ſive ob alias probabiles cauſas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: *Lib. XXVII.* αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται. Ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις εἰς τοὺς ἐπταικότας ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται. *Urbium expugnationes, ſecunda prælia, & ſi quid aliud in bello proſperum, ſæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in ſummo imperio victis miſericordiam impartiri ſolius providentiæ opus eſt.* Apud Curtium legimus: *Alexander quamquam belli auctoribus poterat iraſci, tamen omnibus venia data.*

VIII. De nece autem eorum qui caſu non deſtinato occiduntur tenendum quod ſupra diximus, ſi non juſtitiæ, miſericordiæ tamen eſſe non niſi magnis & ad multorum ſalutem perventuris cauſis tale quid aggredi, unde innocentibus imminere pernities poſſit. Idem nobiſcum ſenſit Polybius, qui libro v ſic loquitur: οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων. Οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσιν, ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur ἐναντίοις) τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν. *Bonorum virorum eſt etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum, ſed hactenus ut delicta ſarciantur atque emendentur: neque inſontes cum ſontibus una pœna involvere, ſed inſontium cauſa etiam ſontibus parcere.*

COMMENTARIUS.

TUtior tum etiam hominis naturæ magis conveniens belli gerendi ratio, quæ ad mitiorem partem inclinat, & clementia ſemper temperari oportet ſummum jus belli, ne convertatur in ſummam injuriam, ſi ſalus Reipublicæ id ipſum permittat: illa enim ſuprema lex eſſe debet, & proinde agendi nobis norma & regula, quatenus ea, quæ ſuſcipimus, ejus tuendæ cauſa ſuſcepta. Verum cavendum ne ira & odio adeo animum ab illa humanitate, quam inter homines ſervari vult natura, alienemus, ut ultra modum in hoſtes crudeles & immanes exiſtamus, ut alibi annotavimus; multo magis ſi nec illi crudeles & immanes in gerendo bello fuerunt, ſed humanitate in captivos uſi ſunt, vel ſatis eſſe duxerunt ſi vincerent ac debellarent, & a cædibus abſtinuerunt. Homini enim incumbit, parcere humano ſanguini, quantum poteſt; atque abſque ſumma neceſſitate profundere nefas mihi videtur, etiamſi bellum, quamdiu ſtatus belli durat, amicitiæ & ſocietatis tum etiam cognationis naturalis vincula diſſolvere videatur, attamen non tollit omnino humanitatis quædam officia nec naturæ dictamina, quæ crudelitate & ſævitia in ſui ſimilem uti vetant; vitæque parcendum dictat, ubi etiam ſummum belli jus illam adimere permittat: cum enim bellum tendat ad interitum humani generis, cujus conſervationem nobis natura quam maxime commendavit, tum etiam diſtractionem ſocietatis humanæ, in qua tuenda vitæ humanæ beatitudo & ſalus hominum poſita; ejus licentiam quantum fieri poteſt reſtringendam puto tanquam res odioſa, quia humano generi noxia, & ſocietati, quam natura inter homines conſtituit, tuendæ contraria. Optime Auctor noſter monet, non eſſe reſpiciendum victori quid jus belli & leges humanæ permittant, verum quid humanitatis ratio, quid officium, ſi non ex jure perfecto, ſaltem imperfecto debitum, exigit a nobis, meminiſſe oportet Imperatorem. Si olim apud Romanos laudibus extollebatur qui civem in bello ſervaret, & proinde civica corona tanquam præmio rei bene geſtæ donabatur, ita non minori laude dignus Imperator, qui clementem ſe præbuit victis, & ſervavit, quos jure belli occidere potuiſſet. Nec caret ſuo præmio ejuſmodi clementia apud Deum, cujus infinita miſericordia & clementia nobis eſt exemplar, quomodo homines ſeſe debent gerere erga ſui ſimiles. Præterquam quod & animo excelſo & moderato maxime convenit, temperare iram & odium, tum etiam ſpernere naturæ imbecillitati obtemperare, quo in numero vindictæ libido, ex iræ intemperantia proveniens. *Is enim vincit aſſidue, qui novit omnia temperare*, ut inquit Rex Theudericus apud Caſſiodorum 2. 41.

IX. 1. His cognitis, de his quæ magis ſpecialia ſunt non difficilis erit definitio. *Puerum ætas excuſet, fœminam ſexus*, ait Seneca libro *Lib. III. 24.*

quibus

Deuter. xx. 14. quibus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pacem oblatam & repudiatam parci vult fœminis & infantibus, extra pancas gentes speciali jure exceptas, adversus quas quod erat bellum *Num. xxxi. 18.* non erat hominum sed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum crimen, excepit vir- *Jon. iv. 2.* gines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissiam peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina *De Ira II. c. 9.* ignorat: Cui similis est apud Senecam sententia: *Num quis irascitur pueris quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum:

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Sic hæc Deus facit ac statuit, qui quosvis homines cujuscumque sexus *Vict. de jure belli, n. 36.* aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium?

2. Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur, sed adver- Vita Camilli.* *sus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens; *Sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Ubi nota illud *apud bonos*, ut hoc jus ab eo, quod in moribus *Lib. I.* & impunitate positum est, discrimines. Sic Florus negat aliter fieri po- *Lib. XXIV.* tuisse salva integritate. Apud Livium alio loco est: *a qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.*

3. Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in fœminis plerumque obtinet, id est, nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri.* Neroni hostem vocanti Octa- *Octavia.* viam in Tragœdia reponit præfectus,

Fœmina hoc nomen capit?

Lib. V. Alexander apud Curtium: *Cum captivis & fœminis gerere bellum non soleo:* *Libro XXXIX.* *armatus sit oportet quem oderim.* Grypus apud Justinum: *a nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in fœminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitiæ victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adversus fœminas, sed palam adversus armotos bellum se tractare.*

Lib. IX. c. 2. 4. Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & fœminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Dio- *Lib. XIII.* dorum Carthaginenses Selinunte narrantur interfecisse senes, fœmi- *Lib. XIV.* nas, infantes, ἰδίωμα συμπαθείας λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu.* Et alibi hoc ipsum ὠμότητα *crudelitatem vocat.* Latinus Pacatus de fœminis: *sexus cui bella parcunt.* Simile Papinii de senibus pronuntiatum:

Nullis

Nullis violabilis armis
Turba senes.

COMMENTARIUS.

EGimus de his quibus in bello parcendum *cap. 4.* posse tamen aliquando necessitate exigente quasi inviti victores ad eas angustias reduci, ut victoriam deportare nequeant, nisi innocentes juxta nocentes eadem belli fortuna opprimantur & internecioni dentur. Quamobrem non possumus assentiri Auctori, qui jure gentium quo bellum introductum licere statuit etiam fœminas & infantes impune interficere, sumpto eo sensu verbo *licere*, quo impunitatem significat in foro humano. Verum sæpius in hisce nostris commentariis annotavimus, jus gentium quatenus a ratione originem habet, nihil quicquam permittere posse, quod dictamini rationis & æquitati naturali repugnat, atque abuti juris gentium vocabulo, quoties scriptores eo intelligunt ea, quæ non ratio, sed mali gentium quarundam mores introduxerunt. Hoc externum jus gentium vocat Auctor; mihi vero videtur perperam juris nomen tribui ex malis moribus & prava consuetudine tacite quasi introductæ observantiæ. Licentia, quam quisque belli jure habet lædendi hostes atque eos interficiendi, fundatur in ratione naturali, quæ cuique sui defensionem commendat, quæ consistit non duntaxat in depellendo invasorem tum personæ tum rerum nostrarum, verum etiam repetendo & vindicando, quæ nobis injuste ablata sunt, etiam vi & armis, si nulla eas recuperandi ratio nobis reliqua. Unde certatio per vim inter eos, qui nullum superiorem agnoscunt, legitima juris sui persecutio introducta, necessitate humana exigente, quæ societatem distrahit, amicitiæ vinculum dissolvit, officiorum commercium tollit, atque statum belli introducit, in quo alter in alterius exitium imminet, & in mutuam perniciem advolant hinc inde procincti milites; quamobrem non absque ratione quisque justum metum habet, ne sibi aliquid damni inferatur ab eo, quem lædendi & nocendi sibi voluntatem non minus quam facultatem habet, cui prævenit non illicitum eripiendo hanc potestatem hosti antequam sibi adimatur. Defensio enim sui quæ belli causa justissima videtur, cuique hanc facultatem tribuit, nisi alia periculum evadendi occasio. Verum quia nihil damni metuendum a fœminis, saltem nullum ab infantibus omni lædendi facultate destitutis, vanus & proinde injustus ejusmodi metus licentiam nemini tribuere debet interficiendi fœminas, nisi ad nocendum quoque paratas, absque ulla vero exceptione innocentes infantes, quorum ætas nondum novit rerum discrimen, quamobrem etiam iis jus divinum parcendum voluit, *Deut.* 20. 14. exceptis paucis gentibus, quas Deus ob detestanda & nefanda sua facinora penitus delere voluit. Non immorabimur hisce diutius, nam alibi hæc notavimus.

X. 1. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ ge- *Vid. d.*
nus ab armis abhorret. *Jure belli in armatos repugnantesque cædes*; ut ait *loco.*
Livius, id est, eo jure quod naturæ congruit. Sic Josephus æquum *Libro* XXVIII.
ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocen- *Ant.* XII.
dum. Camillus Vejis expugnatis edixit ut ab inermi abstineretur. In *cap.* 3. *Liv. lib.*
hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant. Nam ut hi ab ar- V.
mis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Judæorum non nocebant collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. x. 5. & 10. Et sic ad alium locum ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum injuria cum Samuele confugit David, 1 Sam. XIX. 18. Cretenses, narrat Plutarchus, cum bellis intestinis *Quæst.*
colliderentur omnem noxam abstinuisse a sacerdotibus, & iis quos hu- *Gr.*
mandis mortuis præpositos κατακαύτας vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet, οὐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. Notat Strabo, olim cum *Lib.* VIII.
tota Græcia armis ferveret, Eleos, utpote Jovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse.

2. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus simile elegerunt, ut monachi & conversi, id est pœnitentes, quibus pro- *C. 2. de*
inde *treuga*

& pace. inde æque ut ſacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem ſecuti. Addas his merito eos qui ſtudiis literarum honeſtis & humano generi utilibus operam navant.

Lib. 11. Bibl. XI. Deinde agricolas, quos & canones aſſcribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας. *In præliis quidem hoſtes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarenſibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν. *Nemo agricolas ullo afficiebat malo.* *Xen. de Cyri inſt. 5.* Et Cyrus regi Aſſyriorum nuntiari juſſit: ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾶν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *paratum ſe eos qui agros colerent illæſos indemneſque ſinere.* De Beliſario Suidas: ἐς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτῃ φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν. *Agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.*

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hoſtico moram agitant intelligendum eſt, ſed & de ſubditis perpetuis; nam & horum vita ab armis aliena eſt; ac ſub hoc nomine continentur ſimul alii opifices & artifices quorum quæſtus pacem amat non bellum,

COMMENTARIUS.

Æquitatis ratio videtur imperare, ne eos afficiamus malo, a quibus nobis nihil mali metuendum, vel ſaltem qui nihil damni intulerunt: hi enim tanquam inſontes nulla pœna digni videntur. Quamobrem ab inermis abſtinendum: inermes non habendi, qui forte non in ipſo prælio aut pugna eo momento, quo acie dimicatur, pugione vel ſclopeto aut id genus bellico inſtrumento armati non occurrunt, verum quorum vitæ genus abhorret ab armis, quales ſunt, qui ſacris faciendis & curandis inſerviunt ac deſtinati ſpiritualia arma tractant. Putat Feldenus cum fundamentum infligendi pœnam ſit crimen non defenſio adverſus infligentem, ſpectari oportere in quibuſnam ſit principium delicti commiſſi, quod ſæpe in clericis & ſtudioſis literarum, quorumque vita longe a bello abeſt, magis eſſe poteſt ob conſilia & perſuaſiones, quam in reliquis qui pugnando operam locant. Neque enim in eo principium belli eſt, qui vulnerat; ſed & in eo qui conſilium dedit, ſi forte aliter facturus eſſet lædens, conſilio non accedente. Verum cum eorum vitæ genus abhorreat ab armis, de quibus nobis ſermo, otiumque ac pacem, utpote qua melius rebus ſuis poſſunt conſulere, quam tubæ ſonorem armorumque crepitantium concuſſionem amare, tum etiam ipſis incumbat, qui pio ac ſincero voto ſeſe devoverunt huic miniſterio, homines pacem, concordiam, amicitiam & ſocietatem cum ſui ſimillimis tuendam ac colendam, tum oratione tum etiam exemplo magis magiſque inducere, non præſumuntur bellum, ſed pacem ſuadere & Principum animis inſpirare, ſi cum vitæ genere tum etiam munere conſeotiat doctrina. Quod facile credimus de illis, qui puræ & reformatæ Chriſti doctrinæ addicti, Paſtoris vel eccleſiaſtico aliquo inter Reformatos munere funguntur, neutiquam vero idem ſuſpicari poſſe mihi videtur de ſacerdotibus Romanæ Eccleſiæ, utpote cujus perniciofiſſima humanæ ſocietatis perturbandæ & in exitium humani generis excogitatum dogma eſt, quod Principi Romanæ fidei addicto incumbat, omnes ſectas extirpare & evellere vi & armis, quæ ab Eccleſia Romana divortium fecerunt, & purioris veritatis Chriſtianæ & fidei capita amplecti voluerunt. Velim tamen libenter iis ignoſcere & a Martis furore in ſecuritatem aſſerere; non ſtatim puniendus, qui conſilium ſuo Principi dedit, niſi conſtat ex ſummo odio & iojuſta ira profectum, idque ſponte, non quæſitus: malitia ejuſmodi pœnam meretur. Agricolis vero in bello parci non tam juſtitia dictat; quam ſuadet communis utilitas. Poſſunt quandoque incidere caſus, ut nec iis parcendum ſuadeat prudentia bellica; præſertim iis in locis, qui ab hoſte occupari facile poſſunt, ut ipſis omni vitæ tuendæ & proinde diu io eo loco morandi occaſio eripiatur. Mercatoribus quoque, opificibus & artificibus parcendum, utpote qui in eorum numero habendi, quorum vita ab armis aliena. Dubitandum vero de iis, inquit Zeiglerus, ſive mercatoribus, ſive opificibus & artificibus, qui arma & omnia belli inſtrumenta fabricant; quippe cum eorum opera vires hoſtis capiat, quamvia ipſi revera damnum non dederint, excuſatius

tius tamen occiduntur, quam alii ejusmodi operam non præstantes. Verum cum ad vitam tuendam exerceantur artes, cujus ratio admodum favorabilis, non animo damni inferendi, utpote qui ipsi arma non tractare soliti, videtur mihi eadem juris ratio dictare, ne illud quod tanquam vitæ tuendæ medium per se non illicitum, alicui damnosum esse debeat, quamobrem pœnas dare meritus, ita ut quod vitæ conservandæ inservire oportet, interitum acceleraret. Si bellum jure gentium introductum & proinde nec juri naturæ repugnat, præsertim ejusmodi bellum, quod pro defensione, pro rerum recuperatione, & in genere quod justa ex causa susceptum, geri nequeat sine apparatu bellico, armis & instrumentis, sane oportet ut armorum fabri sint, qui propterea quod artem hanc profitentur in usum belligerantium, ut semetipsos & familiam sustentent, pœnas non videntur mereri: honestæ enim hæ artes & necessariæ, nec damnum inferunt dum fabricantur, sed si tractantur nocendi & lædendi animo. Quamobrem non qui fabricant, sed qui iis lædunt & nocent tanquam damni illati auctores habendi, & proinde ad illud resarciendum tenentur.

XIII. 1. Ut ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam, qui vetari nos ait pudore, id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum fœminis conjungit captivos. Accedat illud Augustini: *hostem pugnantem necessitas perimat non voluntas. Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.* Ad Bonif. Epist. 1. Xenophon de Agesilao: προσηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάσσειν; *monuit milites ut captos non tanquam sontes punirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum Siculum est: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιταττομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι. Lib. XIII. *Omnes* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones qui sub Alexandro Lib. XVII. πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις, *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.*

2. Sallustius historia Jugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli: quod interpretare contra æqui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium est: Lib. V. *Parcitur victis, & est locus inter arma clementiæ.* Laudat Tacitus primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in Hist. IV. neminem ultra aciem sæviissent. Aristides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν De pace II. φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας κατείργειν τοῖς ὅπλοις. Τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι. *Hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare leniter.*

3. De captivis Propheta Elisæus regem Samariæ sic alloquitur: 2 Reg. II. *An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

Respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

Ibidem Eurystheus captivus:

Quæ me necabunt non erunt puræ manus.

Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii quod captivos Lib. XII. satis multos interfecissent hoc elogio notantur: ἐπετέλεσαν πράξεις ὠμότητι διαφερούσας: *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα, *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait

 extra

extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui
V. de benef. cap. 18. natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus qui, cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

COMMENTARIUS.

DE captivis diximus *cap.* 4. §. 10. Paulo ante annotavimus bellum nunquam suscipiendum nisi justa ex causa, scilicet quando nulla nisi in armis spes reliqua, quamobrem extremum debet esse remedium, quod adhibendum juris consequendi causa, quia maxime violentum & humano generi maxime noxium atque perniciosum, cujus conservationi consulere atque inservire cuique nostrum a natura imposita necessitas; atqui ejusdem conservatio dependet a conservatione partium, id est singulis hominibus, qui terrestrem hunc globum pro suo nacti domicilio incolunt atque tuentur. Constat eadem necessitate qua totum conservare ejusdem quoque partes tueri quemque nostrum devinctum esse, & proinde quamvis coacti in bellum ruere necesse habeamus, attamen summa moderatione & prudentia uti nobis incumbit, ne ira & odio abrepti, humanitatis, clementiæ & modestiæ fines excedamus, sæviendo ultra modum in eos, quibuscum in statu belli vivimus, quo vel perimitur hostis, vel inutile societatis humanæ membrum efficitur. Conservatio enim dictat & exigit, ut quantum possumus parcamus humano sanguini, & si fieri posset nullo plane vel admodum exiguo sanguine res transigatur. Homini hominem servare summa debet esse voluptas. Et quemadmodum necessitate coacti bellum suscepimus, ita quoque cavendum, ne humanum sanguinem nisi summa necessitate coacti, atque ita quasi inviti profundamus. Quamobrem captivis & victis, quibus nocendi nobis omnis erepta facultas, parcere non humanitatis & clementiæ ratio, sed & juris naturæ dictat, & Christiana doctrina, qua nobis adeo charitas erga proximum commendatur, animis nostris quasi continuo insusurrat: ubi enim nullus damni metus, ibi nec justa lædendi proximum causa, ut paulo ante annotavimus. *Captus hostis jam non est hostis, nomen gestat supplicis.* Præclarissime Cæsar apud Lucianum unica vocat belli præmia

----- victis donare salutem.

Romanos Imperatores clementia hac maxime usos neminem fugere potest, qui in illis non plane hospes, & illud Virgilii, quod (inquit Augustinus) Dei proprium cum sit, superbæ quoque animæ spiritus afflatus affectat

Parcere subjectis, & debellare superbos.

Vivit enim captivus in servatoris sui gloriam. Sic Reges illi, quorum mentio *Genes. cap.* 14. captum Loth, mulieres populumque abducunt, servant, non occidunt. Vid. quæ annotavimus *cap.* 8.

XIV. 1. Easdem ob causas vitam salvam paciscentium, sive in prælio sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam a Thebanis stragem, ait, fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides libro III, ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους. Ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους: *Volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας, *magno animo est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις: *moris est in bellis servare supplices.*

2. In obsessis oppidis observatum a Romanis antequam murum
Lib. II. de bello Gall. aries percussisset. Cæsar Aduaticis denuntiat se eorum civitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset se dedidissent. Qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniariæ explodantur: in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat.
Off. I. At Cicero, non tam quid fiat quam quid natura æquum sit, respiciens, sic ea de re pronuntiat: *Et cum iis quos vi deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries per-*

percusserit, recipiendi. Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse, ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

X V. Eadem æquitas jubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt, aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum*, censente Tacito. Sallustius similiter de Campanis qui se Mario dediderant, cum puberes interfectos, narrasset addit, facinus fuisse contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in prælio belli jure, sed supplices interfectos.* Et Livio, ut jam diximus, *jure belli in armatos repugnantesque cædes.* & alibi: *qui deditis contra jus ac fas bellum intulisset.* Imo & in hoc laborandum, ut potius metu ad deditionem cogantur quam ut interficiantur. Laudatur id in Bruto, qui adversarios ὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιίππευσεν φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων: *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

Ann. xii. Bell. Jug. Lib. i. de rep. ord. Lib. xlv.

C O M M E N T A R I U S.

QUi vitam salvam paciscuntur deditione æqua, sive in prælio, sive in obsidione recipiendi sunt, ut ait Auctor; quæ tamen regula suas habet exceptiones. Si accepti, non ambigendum quin iis parcendum; quippe qui se dedidit, pacisci cum hoste videtur salvam sibi vitam fore, accipiendo autem se dedentem, in tacitam hanc conditionem videtur consentire, fides autem etiam hosti servanda. Verum an non necessitatis, saltem humanitatis sit recipere, qui sese dedere offerunt, quæritur? Et cum Auctore dicendum, humanitatem dictare ac suadere, ne sanguis humanus temere funderetur, recipiendos esse. Scribit Tullius: *Hi qui armis positis ad imperatoris fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi sunt.* 1. *off.* Quamobrem Scipio admotis jam scalis ad mœnia urbis Hispaniæ, oppidanis per caduceatorem petentibus abitum pacatum, annuit & receptui canit, atque cum sive auditum non esset, sive non obtemperatum, & urbs vi caperetur & sæviretur, factum emendat, & punit etiam suos. Verum, ut dicere incepimus, habet hæc regula suas exceptiones, ut etiam annotavimus *cap.* 4. ita ut etiam aliquando recipere se dedere volentes recusare potest dux vel imperator exercitus, quod ejus relictum arbitrio, si vero justa non subest causa, admittenda videtur deditio, ob rationes jam adductas. Vid. quæ annotavimus *cap.* 4. cum quo conferenda ea, quæ *hoc cap.* disputat Auctor.

X V I. 1. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta exceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem facile intelliget qui eorum meminerit quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti, tamen in armis perstitissent, si immanibus conviitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus, ut legatorum, si transfugæ essent.

Vide Vict. de jure belli n. 49. & 60.

2. At talionem natura non admittit nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione

Lib. II. c. XXI. ¶. 18. De pace II. Plut. Tim. & Dione.

supra a nobis tractata sunt. Apud Aristidem legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *Nonne absurdum, ea quæ accuses & prave facta dicas tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum quod Hicetas Dionis uxorem sororem & filium interfecisset.

3. Utilitas etiam quæ ex terrore in posterum speratur, ad jus dandum cædis non pertinet; sed si subsit jus, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur.

Lib. I. Gotth.

4. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut apud Procopium disserunt Neapolitani: aut siqua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο, *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defensam urbem a Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit, eo quod urbem noluisset prodere supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum:

Polyæn. libro IV.

Vincat, quicumque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives quod signa adversa tulerunt
Non credit fecisse nefas.

Dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives.

5. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit:

Κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.
Facinusque animo versabat iniquum.

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure, cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris distringitur: ac necessaria est venia ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? Turba peccantum.* Et Lucani illud:

Lib. II. De Ira, cap. 10.

Tot simul infesto juvenes occumbere letho

Sæpe

Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut cœli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *Neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas magis vastatur quam corrigitur.* *Pro Cluent.*

COMMENTARIUS.

Statim diximus exceptiones etiam habere ea, quæ de humanitate & clementia in victos, sive deditos, sive captivos & supplices disputavimus. Scilicet si se dedere volentes ad extremum restiterint, atque ita victor necesse habuit multorum sanguine fuso victoriam sibi parare, quamvis non videantur pœna digni, qui ad ultimum vitæ halitum se suosque tueri & defendere conati, imo potius præmio afficiendi quam puniendi, qui in bello pertinacius resistunt; attamen ubi nulla spes evadendi & depellendi hostem, temeritatis potius & summæ ferociæ argumentum est obstinatius resistere, atque hac ratione occasionem præbere, ut humano sanguine madeant hinc inde manus, cui parcendum dictat humanitas & clementia, quamobrem respui potest serius oblata pactio in pœnam temeritatis & ferociæ, ut alii ejusmodi exemplis a simili ferocia excusentur. Ratio cur denegatur excusat factum victoris, quod alias summam sævitiam & crudelitatem forte nonnullis redolere videretur, utpote quod ad bonum finem tendit, scilicet conservationem humani generis, conservando ab internecione & interitu singulas partes, quem consequi non licet, nisi durius adhibeatur ejusmodi medium, quod non sponte sed invitus suscipit victor. Violenta quandoque remedia adhibere, si molliora non sufficiunt curando morbo, naturalis ratio non vetat, sed præcipit. Quod enim durum videtur primo intuitu, illud æquum & justum, ponderatis rationibus actum circumsistunt, homo rationi obtemperans judicabit. *Inexpertus belli, qui non intelligit, quod qui afficit alium malo, etiam ut ferat, rationis est*, ait Pindarus *Hem.* 4. De Thracibus tradit Flor. hostibus cruentissimis *lib.* 3. suis moribus domitos fuisse; *quippe in captivos igne, ferroque sævitum est.* Crudelissimis enim hostibus facinora immania sine talionis pœna si remittamus, ad ea illos quasi invitare videmur; impunitatis enim spes maxima peccandi illecebra. Altera exceptio est in his, qui alias enormiter deliquerunt, & nefandorum criminum existunt auctores: quia enim ob patrata facinora pœnas dare merentur, absurdum utique esset, propterea eos impunitatem consequi oportere, quia ultroneam deditionem offerunt sub conditione salutis, quam non meriti. Quod etiam locum habet in his, qui pariter quidem rei non sunt, verum recusant ad mortem dedere facinorosos, nisi sub conditione salutis, hi patrocinando delinquentem videntur & tacite approbare facinus, & proinde quodammodo omnes participes fieri delicti. Vid. 2 *Sam. cap.* 20. vid. *cap.* 4. Delinquentium vero multitudo veniam non tribuit, nisi circumstantiis ponderatis, paucorum interitu præveniri potest, ne malum latius serpat. Alibi enim annotavimus, quod homini non sit homine prodige uti, teste Seneca, quamobrem præter necessitatem sævire non licet: pœnarum enim infligendarum facultatem necessitas largita est summis imperantibus, scilicet ut hac ratione deterreantur improbi & ad quævis facinora admittenda natura proni homines a malefaciendo & delinquendo. Quippe si scelera impunita manerent, vita nostra & omnia, quæ ad eam tuendam sunt necessaria, exposita forent insidiis, rapinis, furtis & facinorosorum hominum pravis machinationibus ac concussionibus. Quamobrem non bene meretur de humano genere, qui sceleribus sua non decerneret supplicia; impunitatis enim spes, ut statim diximus, invitat ad delinquendum alios, qui formidine pœnæ a malefaciendo avocantur. Itaque non quovis tempore misericordiæ & veniæ locus, etiamsi delinquentium sit magna turba, qui eadem peccati labe contaminati, ejusdem sceleris & facinoris socii eadem pœna digni. Verum cum finis pœnæ humanæ sit securitatis publicæ conservatio, quatenus in foro humano delinquentibus imponitur, & reparatio, ut annotavimus *lib.* 2. *cap.* 20. quid foret de humano genere & societate illa, qua homines sibi devincti natura, si impune sibi nocere & quæcunque mala inferre possent. Nihil esset aliud quam latronum multitudo. Eo usque itaque pœnis procedendum, præsertim ob delictorum frequentiam, donec terrorem sufficienter omnibus facinorosis hominibus, qui publicam securitatem violare & vitæ tranquillitatem perturbare ausi, incussum videamus. Quod si id effici posse putamus paucorum interitu, universam multitudinem morte multandam non arbitror, ob rationes jam allegatas. Forte enim superstites aliorum exemplo deterrebuntur a delinquendo & ad meliorem mentem redibunt. Verum cum omnes criminis ejusdem participes, & proinde æquum jus, æqualem exigit de omnibus, qui deliquerunt, pœnam sumere, sortitio comparata est, qua ratione metus ad omnes, pœna autem ad paucos pervenit. De Romanorum decreto, multitudine militari peccante, scribit Cicero ab Auctore allegatus *in orat. pro Cluentio* habita. Plutarchus *in vita Crassi* hunc morem pervetustum fuisse tradit, qui minorem damno

damno ignominiam continet, plurimumque adspicientibus horrorem injicit. Idem in Scipione Africano notat, quod Scipione ipso morbo implicito, cum inter milites orta magna seditio, rem ipsam Scipio ad consilium retulit, cujus major pars in eos, a quibus initium tumultus ortum erat, animadvertendum, & reliquis ignoscendum, censuit: sic enim fieri posse, ut pœna ad paucos, exemplum ad multos perveniret. Pertinet huc decimationis ritus. Sic Julius Cæsar apud Dionem *lib.* 41. sorte ad mortem seditiosos delegit audacissimos quosque. Narrat & Suetonius Augustum cohortes, si quæ cessissent loco, decimatas hordeo pavisse. Sic Opilium Macrinum Jul. Capitolin. *in ejus vita* refert, cum seditiones paterentur militares, milites decimasse. Testatur Diodor. Siculus *lib. bibliot.* quo tempore cum Xerxe pugnandum erat & Persis, pro communi libertate & patria tuenda, Græcos statuisse, Diis decimandos devovendosque illos Græcos, qui Xerxis partes tenuissent, si belli victores evasissent: defecerant enim ad Xerxem Dolopes, & Milesii.

XVIII. 1. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta a nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere, quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso a singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico cui
Vict. de jure belli, n. 43. & suus includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuipiam dare possit in vitam aut suam aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere narrat
Lib. 1. Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat se non
Livius libro XXVIII. in obsides innoxios, sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi sed ab armato hoste pœnas expetiturum.

2. Quod autem ex recentioribus Jurisconsultis non ignobiles, con-
Menoch. arb. q. 7. ventiones tales valere dicunt si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem, quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin a peccato immunes putant qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem a se datam in re magna fefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet.

3. At Clœliæ quæ non sua sponte, sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, *apud regem Ethruscum non tuta solum sed*
Lib. II. *& honorata virtus fuit*, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt.

COMMENTARIUS.

IN obsides, qui fidei publicæ servandæ causa hosti dantur, sævire nefas est, uti dicere incepimus *cap.* 4. quia jure naturæ vetitum absque justa causa hominem vita privare. Justa autem causa est meritum personæ, atqui obsides hosti in securitatem datos omni crimine, quod ultimo supplicio puniri dignum sit, vacuos supponimus, nulla potest subesse justa causa, cur vita privandi. Fides enim non servata obsidibus non imputanda, quamobrem nec justa causa hosti, cur in eos sæviret & gladio animadverteret, etiamsi ea conditione dediti; quippe nulla conventione nec ullo pacto vel usu caveri aut introduci potest, ut pro alieno crimine vita alicui adimatur: repugnat enim ejusmodi pactum juri divino & naturæ, quamobrem tanquam ipso jure nullum corruit, & proinde pro non adjecto habetur; loquimur de justitia interna. Quamobrem merito D. D. statuunt gravissimum esse, ut quis teneatur pro delicto alterius, ideo ejusmodi pœnam evitandam esse, quæ jure communi solos auctores suos tenet, non autem non delinquentes. Pactum igitur

tur & promissio facta in oppositum tanquam exorbitans & odiosa est restringenda & fugienda. Cæpol. *consil.* 690. Non me fugit quandoque gentium moribus valere ejusmodi conventiones, verum in foro divino iniquæ habentur, & justitia interna destituuntur, quamobrem licet impunitatem in foro humano concedant illi, qui licentia & facultate, quam sibi ex ejusmodi conventione & pacto acquisivit, in obsides utitur, attamen non liberatur a pœna lege divina constituta in homicidas. Nemo sibi stipulari potest, nec etiam alteri concedere facultatem exercendi ea, quæ per se illicita, & proinde moraliter vetita, quamobrem hominis dispositioni non subjacent. Imo licet accedat consensus ipsorum, qui in securitatem dantur, ut fide non servata, in se sævire posset hostis: nemo enim adeo amplam in vitam suaque membra potestatem habet, ut semetipsum obligare ad mortem subeundam posset. *Natura*, inquit Auctor noster, *hominum suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, famam, & id genus alia bona, lib. 2. cap.* 17. Quisque quidem vitam possidet tanquam suum patrimonium, verum de ea non tanquam de rebus aliis disponendi facultatem habet, verum Deo in vitam hominis dominium exceptum, quamobrem adimi nequit pacto privatorum. Ea lege concessa homini vita, ut eam tueretur, quamdiu supremo rerum Arbitro placet nos in hac vitæ statione conservare ad sui gloriam patriæque salutem, nostri nostrorumque commodum. Itaque nulla ipso jure conventio ejusmodi, qua homo privata auctoritate vitam alii oppignerat, quia non habet dominium in vitam, quamobrem nemo ob fidejussionem occidi posse annotavimus *lib.* 2. *cap.* 21. §. 11. Obligationem ad pœnam corporalem non valere traduot D. D. Cæpol. *consil.* 690. Frustra opponitur quod pro patria quilibet vitam profundere potest salva conscientia; atqui hic etiam agitur de publica salute, de liberanda patria ab hostium dominatione vel belli calamitate; ergo nec videtur illicitum pro ea obtinenda sese devovere. Verum resp. qui pro defensione patriæ justo in bello militat, versari in re licita omni jure probata, quamobrem & facultatem habet vitam & corpus exponendi mortis periculo, quod non tamen propria auctoritate, quam quidem concessu divini Numinis facere videtur, idque eo magis quia cum defensione patriæ pari passu ambulat defensio sui ipsius. Justa itaque hic subest causa; verum quod quis pro fide interposita servanda sese obligat ad pœnam corporalem, imo vitæ amissionem, in eo patriæ salus & defensio versatur; sed criminis alieni in se translatio est per se illicitum; quippe absque justa causa nemini vitam auferre, multo minus sponte deponere, vel mortis periculo temere objicere licet. Nulla autem hic justa causa: fidem enim violare quemadmodum nemini licet, ita nec patriæ: est enim res moraliter turpis, & proinde per se omni tempore & casu illicita, ejus vero pœnam in se suscipere non potest alius, quia innocens puniretur, quod jure divino & naturæ vetitum; non licet malum facere, ut inde bonum eveniat, ut alibi annotavimus, & patriæ fidem violanti prodesse cum sui damno, imo interitu. Præterquam quod hac ratione nec patria absolvitur crimine violatæ fidei, nec etiam obligatione, qua tenetur hosti præstare, quod promisit, quamobrem nullam utilitatem ex morte civis capit. Nulla enim obligatione solvi potest, nisi præstando quod promissum; ergo vitam rem inæstimabilem quasi nullo in pretio habendam mortis periculo objicit obses; quod e diametro repugnat rationibus, quas statim allegavimus. Recte vero addit Auctor exceptionem in obside, qui est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea datam a se fidem in re magna fefellit: tum enim non ob alienum, sed proprium crimen punitur. Verum an pœna capitis ideo in eum possit animadverti, non adeo liquidum: pro delicti enim gravitate mitius vel gravius sontes puniendos, dictat æquitatis ratio.

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus: *rari excursus & fortuitæ pugnæ.* *Arr. lib.* 1.

COMMENTARIUS.

Merito Auctor statuit non temere vitam mortis periculo exponendam, & proinde congressiones & certamina, quæ ad jus consequendum, vel bellum finiendum nullius sunt usus, sed virium duntaxat meram habent ostentationem propositam, non concedenda vel per-

mittenda a rectoribus, quibus incumbit cura, ne sanguis humanus inutiliter profundatur, eosque meminisse oportet, aliquando Deum a suis manibus inutiliter fusum reposciturum.

CAPUT XII.

Temperamentum circa vastationem, & similia.

I. *Quæ vastatio justa sit & quatenus.*
II. *Abstinendum a vastatione si res nobis fructuosa sit & extra hostis potestatem.*
III. *Si magna sit spes celeris victoriæ:*
IV. *Si hostis habeat aliunde quo se sustentet:*
V. *Si res ipsa ad bellum fovendum nullius sit usus.*
VI. *Hoc maxime locum habere in his quæ sacra sunt aut sacris accedunt:*
VII. *Item religiosis:*
VIII. *Utilitates quæ ex tali moderatione sequuntur annotata.*

I. 1. Res alterius ut perdere quis sine injuria possit, horum trium nnum antecedat necesse est: ant necessitas talis quæ in primi dominii institutione excepta debeat intelligi; ut si quis tertii gladium quo usurus sit furiosus periculi sui evitandi causa in amnem projiciat, quo ipso tamen casu manere obligationem damni resarciendi ex veriore sententia alibi diximus: aut debitnm aliquod procedens ex inæqualitate; nimirum ut res perdita imputetur in illud debitum quasi percepta, alioqui enim jus non esset: aut meritum aliquod malum cui pœna talis par sit aut cujus mensuram pœna non excedat; nam ut recte notat sani judicii Theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incensas totum regnum vastetur, æquitas non fert: quod & Polybius vidit, qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, sed usque eo nt delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem causæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut absit injnria.

Lib. II. c. II. §. 9. — *Vict. de jure bel. n. 52. & 56.* — *Lib. V.*

2. Cæterum nisi causa utilitatis suadeat, stultum sit nullo suo bono nocere alteri. Ideo qui sapiunt, utilitatibus moveri solent, qnarum præcipua est illa quam annotavit Onosander: τὴν γῆν τῶν πολεμίων φθειρέτω καὶ καιέτω καὶ τεμνέτω. Ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον, ὥσπερ ἡ εὐπορία τρέφει. *Hostium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & pecuniarum & frugum penuria bellum minuit quantum auget copia:* a quo non discrepat illud Procli, στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν, *boni est imperatoris hostium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari posse nihil habentem nisi quod rapiendo occupasset.*

Strat. c. 6. — *Herod. l. 1. Pol. lib. IV.*

3. Et illa quidem populatio ferenda est quæ brevi ad pacem petendam hostem subigit; qno genere belli usus Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, Romani in Campanos, Capenates, Hispanos, Ligures, Nervios, Menapios. At si recte rem expendas, plerumque admittuntur talia odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit ut aut causæ illæ suadentes cessent, aut ut aliæ sint validiores quæ dissuadeant.

Front. Strat. III. c. 4. Liv. l. V. VII. XXXIV. XL. Cæs. de bello Gal. lib. VI.

COMMENTARIUS.

Idetur mihi huic potissimum fundamento inniti licentia, quam jus belli tribuit, hostium res diripiendi, agros devastandi, tecta diruendi, urbes delendi, scilicet sui defensioni & juris obtinendi, damnique dati reparationem ac restitutionem consequendi cuique a natura facultati, adhibendo ejusmodi media, quæ idonea esse possunt eum, qui nos injuria lacessivit, ad eas angustias redigere, ut satius ducat, nobis satisfacere, quam diutius manus conferere & in statu belli nobiscum vivere. Nullum vero efficacius remedium excogitari potest, quam quo vires inimici ac hostis atteruntur atque debilitantur, ut quasi invitus cogatur injuriæ reparationem offerre, atque in pacem redire. Quamobrem diripere, vastare, corrumpere, & id genus alia belli facinora admittere, quo ejus vires debilitari possunt, nulla vetant jura. Verum ut annotavimus *cap. 5.* & hic modum servanre æquitatis & humanitatis ratio postulat, atque proportio quædam observanda inter pœnam & delictum pro mensura meriti, etiam licentia ejusmodi vel arctius vel latius patet. Facile hic in excessu peccatur ob furorem & rabiem, quæ belligerantium animos solet obsidere. Unde Seneca: *Arma non servant modum, nec temperari facile, nec reprimi potest stricti ensis ira.* Recte itaque monet Auctor, nisi causa utilitatis suadeat, stultum esse nullo suo bono nocere alteri. Quamobrem, ut dicere incepimus, finis reddit licentiam illam licitam, qui alius esse non potest, quam ut hac ratione debilitentur vires hostium, & proinde eo facilius debellari possint, atque ut eo citius animum hostilem deponens inimicus, nobiscum in pacem redeat. Quamobrem ea destruere, quæ nec propriis rebus emolumenti, nec hostibus detrimenti aliquid adferunt, rabiosi potius ac furentis, quam sanioris judicii hominis ad justitiæ & æquitatis normam viventis esse, merito nonnulli statuunt. Atque hoc sensu Cicero *pro domo sua, bellum hoc horrificum, nefarium, omni imbutum odio* dicit, *quod parietibus, tectis, columnis, & postibus fiat.*

II. 1. Id evenit primum si nos ipsi rem frugiferam ita teneamus ut hostibus non possit esse in fructu. Quo proprie spectat lex divina quæ in vallum bellique opera vult impendi arbores feras, frugiferas vero asservari ad victum; addita causa, quod non nt homines ita & arbores adversum nos in prælium consurgere possint, quod ex rationis similitudine Philo etiam ad agros frugiferos producit legi hæc verba affingens: *Quid rebus inanimis quæ & mites sunt & mites fructus ferunt, irasceris? An vero in morem hominum qui hostes sunt inimicitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur, stirpitus evellendæ sint? Quin prosunt victoribus, præbentque copiam rerum, quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem. Non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur.* Josephus vero ad eundem locum, si vocem edere possent arbores, clamaturas ait, inique se, cum belli causæ non sint, perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Jamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν: *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.* *De Creat. magistr.*

2. Porphyrius vero, mores Judaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, consuetudine, ut puto, interprete, etiam ad animantia ruris operi inservientia producit. Nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, legem hanc porrigendam ad rem quamvis quæ sine causa peritura sit; ut si ædificia comburantur, esculenta ac potulenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui, narrante Polyæ-

no, οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν, *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exſcindi.* Exſtat & lex Platonis de Republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν, μήτε οἰκίας ἐμπιπράναι, *ne terra vaſtetur, ne domus incendantur.*

3. Multo vero magis hoc locum habebit poſt plenam victoriam. *Off.* 1. Corinthum exciſam non probat Cicero, ubi tamen fœde tractati erant *Pro domo ſua ad Pont.* Romanorum legati: idemque alibi horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum quod parietibus, tectis, columnis, poſtibus fit. *Lib.* xxvi. Laudat Livius Romanorum lenitatem victa Capua, quod *Troadibus.* non ſævitum ſit incendiis ruiniſque in tecta innoxia muroſque. Agamemnon apud Senecam:

Equidem fatebor (pace dixiſſe hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari ſolo,
Etiam arcuiſſem.

Joſ. vi. 11 *Reg.* iii. 19. 4. Sane docet nos ſacra hiſtoria urbes quaſdam a Deo damnatas excidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitarum juſſas exſcindi. Verum non factum id odio hoſtili, ſed in juſtam deteſtationem facinorum, quæ aut publice erant cognita aut Deo judice tanti æſtimata.

COMMENTARIUS.

ABſtinendum primum ab ejuſmodi rerum depopulatione, quæ nobis fructuoſa eſſe poteſt, & extra hoſtis poteſtatem: cauſæ enim ſuadentes depopulationem hic ceſſant, imo potius diſſuadet utilitas, quam ex conſervatione iſtius rei capere poſſumus, utpote quæ fructuoſa nobis eſſe poteſt. Quamobrem *Deut.* 20. lege divina vetitum Iſraelitis, ne ſuciderent arbores frugiferas ad extruendas contra civitatem machinas, ſed aſſervarent in cibum. Ratio autem eſt, quod plus ſibi obſidentes damni intuliſſent Iſraelitæ, quam obſeſſis hoſtibus, dum ſe fructibus arborum privarent. Qui itaque ejuſmodi arbores exſcindunt, ſibi ipſi nocere videntur, vel humani generis hoſtem ſe profiteri, dum in rem ſibi & aliis utilem ſæviant. Vetat itaque lex omnem crudelitatem, unde nihil percipi poteſt utilitatis, ſed contra damnoſa eſt. Aliud vero dicendum, ſi hæc via ad expugnationem hoſtium & deditionem urbis faciat, quamobrem ſi arbores etiam frugiferæ impedimento erant, ne urbem vel appropinquare, vel in eam immittere poſſent, utique eas ſucidere lege non vetabatur. Lignum enim eſt, non homo, nec poteſt bellantium contra te augere numerum. *Plantam manſuetam & frugiferam nec lade nec perde*, monet Pythagoras *apud Jamblichum.* Excepta enim neceſſitas ejuſmodi. Hanc legis prohibitionem non univerſalem ſed ſpecialem aliqui ſtatuunt interpretes, utpote quæ duntaxat intelligenda de terra Chananæa, *quam habitaturi erant Hebræi, & in qua conſitas arbores frugiferas ſervare ſibi debebant, etiam in alium annum, quia ſemel tantum in anno arbores fructus ferunt, potuiſſetque contingere ad initium hyemis continuari obſidionem*, uti ad h. l. commentatus eſt vir doctiſſimus Joannes Clericus. *Nam ad terras quod attinet*, inquit, *quas invadere nolebant, parum eorum intererat, an in iis remanerent arbores, an vero caderentur.* Sic videmus juſſu Eliſæi in Moabitide cæſas arbores, quod illic habitare nollent Hæbræi. 2. *Reg. cap.* 3. 19. Philo in libro περὶ φιλανθρωπίας, & Joſephus *lib.* 4. *cap.* 8. Verum univerſalem eſſe legis rationem merito ſtatuit ſummus Theologus Franciſc. Burmannus, ob æquitatis rationem, in qua fundata, quæ cum univerſalis, univerſalem produci effectum, id eſt obligationem, qua tenebantur Iſraëlitæ hoc jus belli obſervare, nulla gente excepta, quibuſcum bellandum ipſis, niſi gentium quarundam neſandiſſima facinora & peccata graviorem mererentur pœnam, ita ut ne quidem arboribus frugiferis parcendum ſpeciali edicto voluit ſupremus rerum Arbiter, pro delicti gravitate menſura pœnæ vel aggravatur vel minuitur, imo etiam quandoque pœna extraordinaria vindicatur, quæ non definita legibus, ſed arbitraria, ut teſtatur exemplum Moabitarum 2. *Reg.* ubi Propheta præcipit graſſari adverſus Moabitas, excisione arborum frugiferarum, ſane contra legem, ſed ſic merebantur illorum execrabilia opera Deo nota, cujuſmodi juſſus ſpecialis non tollit vel abrogat legem generalem, cui occaſionem præbuerant innumeris neſandiſſimis

ſimis criminibus ſuis, ut inquit ſtatim laudatus Theologus, tum etiam Auctor noſter. Eſt hæc diſpenſatio divina in punitionem majorem, quæ non trahenda in conſequentiam.

III. 1. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri poſſeſſione, ſi magna ſpes ſit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri ſint. Sic Alexander Magnus milites, narrante Juſtino, *Lib. xi.* a populatione Aſiæ prohibuit, *parcendum ſuis rebus præfatus, nec perdenda ea quæ poſſeſſuri venerant.* Sic Quintius Philippo Theſſaliam tranſcurrente populabunda manu, ipſe hortatus eſt milites, ut Plutarchus *Vita Flamini.* loquitur, iter facere tanquam per conceſſam & ipſorum jam factam regionem. Crœſus Cyro ſuadens ne Lydiam populandam militi da- *Herod. l. 1.* ret: *non meam*, inquit, *urbem, non res meas diripies: nihil enim ad me jam iſta pertinent: tua ſunt: tua illi perdent.*

2. Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Jocaſtæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis; ut fiat tua
Vis eſſe nullam, quin tuæ cauſæ nocet
Ipſum hoc quod armis vertis infeſtis ſolum,
Segeteſque adultas ſternis, & totos fugam
Edis per agros. Nemo ſic vaſtat ſua.
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Par ſenſus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupiſſent hoſtium eſſe* *Lib. ix.* *confeſſi.* Unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum *Ep. 7, 9, 10.* diſputat, adverſus Pompeji conſilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Iſius culpat Philippum libro Polybii XVII, cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: *In bello non congredi* *Lib. xxxii.* *(Philippum) æquo campo, neque collatis ſignis dimicare, ſed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non ſic antiquos Macedonum Reges, ſed acie bellare ſolitos, urbibus parcere quantum poſſent quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum poſſeſſione dimicetur tollentem nihil ſibi præter bellum relinquere, quod conſilium eſſe?*

COMMENTARIUS.

A populatione etiam abſtinendum, quoties ſit ſpes magna celeris victoriæ: eo enim caſu ſibi magis nocere videtur quam hoſti, res ſuas non hoſtium deſtruere. *Etenim ea diſperdere, quorum gratia bellum inſtituitur, & bellum ipſum relinquere, eſſe validiſſima inſania opus*, ait Polybius *lib.* 17. Ita Lacedæmonii neque villas Meſſeniorum demoliebantur, nec arbores ſuccidebant, quoniam ſuum jam illum agrum cenſebant. Pauſ. *lib.* 4. Et ita Timotheus jubet fructibus parci, quibus fruerentur parta victoria, teſte Polyæno. Qui aliter agunt, in eos quadrant quæ adducit tum ex Seneca, tum etiam Curtio aliiſque Hiſtoricis, quibus addi poſſunt, quæ apud Plutarchum legimus *cap.* 8. de Demetrio, a quo, cum alteram Babylonis arcium, (duæ enim erant,) occupaviſſet, & præſidio firmaſſet, *militibus permiſſum, ut quantum poſſent ex agris prædam agerent, conſirmavit Seleuco regnum, quod tanquam alienum infeſtans, videbatur ipſi concedere.*

IV. 1. Tertio idem fiet ſi hoſtis habere poſſit aliunde quo ſe ſuſtentet: puta ſi mare, ſi fines alii pateant. Archidamus apud Thucydi-

dem in oratione qua Lacedæmonios suos a bello in Athenienses dehortatur, quærit quas belli gerendi spes habeant: an forte, quod militum copia valeant, sperent Atticum agrum a se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo utrique parti præstando factum diu in Belgico-Germanico bello nuper vidimus.

2. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos, ut Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες, ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί: *Agricolæ intacti sunt ac veluti sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi a periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ' ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν: *Hostium agros neque urunt, neque exscindunt arbores.* Postea: οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ' ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται; *Hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus ut commune beneficium ab injuriis omnibus immune præstatur.*

3. Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Polyænus narrat: imo quod *Oecon. II.* Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendinm præbebat militi: Quod a Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus. Idque ipsum in eo quod diximus Belgico-Germaniæ bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus.

C. 2. de treug. & pace. Nic. Damasc. Ælian. v. 14. Dion. Chrys. orat. LXIV. l. executores C. quæ res pign.

4. Hos mores humanitatis magistri canones Christianis omnibus ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum, sed & animalia quibus arant, & semina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam ex qua civiles leges quæ ad arandum usui sunt vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, postea apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat.

COMMENTARIUS.

PAulo ante annotavimus parcendum hisce rebus, quarum depopulatio nec nobis utilis, nec hosti damnum adfert. In devastandis agris, & rebus hostium corrumpendis debet versari aliqua utilitas, quin parcendum hisce dictet æquitas. Non licet temere & absque justa causa perdere quæ in usum hominis creata sunt, multo minus devastare agros, urbes evertere & delere, atque hac ratione innumeris calamitatibus proximum involvere, ut vita ipsi supplicium, mors solatium videatur. Excipio justam causam, quæ dictat victori, quem modum servare oportet. Quod si hostis aliunde habere possit, quæ ad vitam tuendam seque sustentandum necessaria, quem in finem agri devastantur, arbores exscinduntur, domus evertuntur? Non oportet enim ex sola vindictæ cupiditate hominem Christianum sævire in ea unde nullum damnum sibi imminet. Recte monet Auctor, hoc rerum statu optimum factu, ut agri cultura etiam, ex qua maximam utilitatem capit humanum genus, in ipso collimitio tuta maneat, sub onere tributi præstandi a possessoribus utrique bellantium parti, vel fructuum hosti dandorum, quorum ex venditione redacta pecunia militi stipendium præbeat.

Siq

Sin vero religio fuit gentilibus, eis, qui agriculturæ inserviunt, atque ita suo labore nobis subministrant vitæ tuendæ necessaria, parcere, quanto magis oportet nos Christianorum sacris initiatos hanc moderationem & humanitatem imitari, quibus innotescit non ex lumine naturæ duntaxat, sed etiam divina revelatione, quænam humanitatis officia a nobis exigit charitas, qua proximum, imo etiam hostes & inimicos prosequi debemus; atque hoc fundamento innituntur veterum quorundam Conciliorum canones, qui non tantum agricolas, sed & animalia quibus arant, tum etiam semina quæ portant ad agrum, belli periculo exponi nolunt, humani generis commodo & sustentationi consulere volentes. Quamobrem in favorem agriculturæ civiles leges vetant, ne in pignus capiantur, quæ ad arandum usui esse possunt. *l. 7. Cod. quæ res pign.* Quod enim leges civiles vetant ne Respublica detrimenti quid inde caperet, idem vetat humanitatis & æquitatis ratio fieri, ne genus humanum, imo ne proximus quid damni inde sentiat. Imo adeo agrorum culturæ favêre nonnullæ gentes ac nationes, ut apud quasdam & quidem moratissimas, Atticos & Romanos, nefas haberetur bovem aratorem occidere. *Bovis tanta fuit apud antiquos veneratio*, inquit Columella, *ut tam capitale esset bovem necasse quam civem.* Et Varro *de re rust. cap. 5. de bove.* *Hic socius hominum in rustico opere, & Cereris minister. Ab hoc antiqui manus ita abstineri voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. Qua in re testis Attica, testis Peloponnesus.*

V. Quarto evenit, ut res quædam ejus sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeant: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet Rhodiorum oratio *Lib. xv.*
ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialysi, sic a Gellio Latine ex- *c. 31.*
pressa: *Quæ malum ratio est ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam si omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit quia non potueris Rhodios vincere, bellum cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius rabiosi esse animi *Lib. v.*
ait ea perdere quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt, porticus, statuæ, & similia. Mar- *Verr. II.*
cellus, laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum, publicis & privatis, sacris & profanis, sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda venisset.* Idem postea: *Majores nostri relinquebant iis quæ jucun-* *Lib. IV.*
da victis, nobis levia videbantur.

COMMENTARIUS.

ANnotavimus *cap. 5. §. 2.* Deorum templa & loca sacris peragendis destinata, apud nonnullas gentes tanta in veneratione habita fuisse, ut a belli furore & immani hostium sævitia exempta esse oportere existimarint. Verum ejusmodi reverentia nobis potius adscribenda earundem superstitioni, quam solida ratione niti videtur, ut ibidem annotavimus. Verum rabiosi hominis ac plane furentis esse diximus ea destruere ac devastare, quæ nec propriis rebus emolumenti, nec hostibus detrimenti quid adferunt: neque enim ad internecionem usque pugnandum cum hostibus, vir bonus existimabit, sed quoad eorum, qui deliquerunt, malefacta purgata sunt, atque correcta, nisi specialis lex divina, vel delicti gravitas extraordinariam efflagitet pœnam, uti alibi annotavimus. Quid vero templa, quid loca sacris faciundis destinata mali admiserunt? cur devastari & everti merentur? saltem inter Christianos, ubi pacis consilia & monita, non belli furorem oportet hominum mentibus instillari. *Sunt quædam belli jura, quæ ut facere, ita pati fas. Sata exuri, dirui tecta, prædas hominum, pecorum agi, misera magis, quam indigna patienti esse. Sed enim Diis inferum, cum superis bellum nefarium. Omnia sepulchra diruta, omnium nudatos manes, nullius ossa terra tegi. Circa omnia templa Philippum circumtulisse infestos ignes: semiusta & truncata simulacra Deorum inter prostratos jacere postes templorum*, queruntur Athenienses apud Livium *lib. 31.* Testatur quoque Florus *lib. 2.* Philippum ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviisse. Sic Alexander cavit, ne templa, ne luci violarentur Thebis excisis. Possent innumera id genus exempla ex profanis historiis describi, quæ gentium quarundam summam pro templis & sacris locis venerationem produnt, quod, licet natura ad feritatem & sæviriam in hostes proclives, attamen sacris abstinuerint. Tradit Jovius *lib. 14.* immanem illum Tamerlanem templis pepercisse.

pereisse. Et quanquam templa sacris destinata per se nec sancta nec religiosa magis nobis videntur, quam cætera loca publica usui hominis destinata, ut alibi annotavimus, attamen nolim ea violari, si nihil inde emolumenti vel utilitatis capi possit. Quemadmodum nec porticus, statuæ, nec publica ornamenta ac monumenta: in hisce enim destruendis ac devastandis, quid aliud conspicitur quam summa crudelitas & sævitia, humanitatis modum excedens, quæ Deo exosa. Cui etiam accedit, quod ejusmodi rabies sæpius conjuncta videatur cum divini Numinis & omnis religionis contemptu, etiamsi improba eorum religio, quorum templa violantur: alienæ enim non convitiandum religioni, ne & nostræ remaledicatur sanctissimæ per provocatos, monet Josephus in antiquitatibus. Vid. tamen exceptiones ab hac regula *cap.* 5.

VI. 1. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus causam, ita specialis ratio accedit in iis quæ sacris usibus dicata sunt, quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt *Syl. de bello, p.* 3. *n.* 5. suadet rerum divinarum reverentia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus dissideant.

2. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, ἰόντας ἐπὶ τῶν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut qui in hosticum impetum facerent a locis sacris abstinerent.* Alba a Romanis diruta Deûm templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII.

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes.
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Lib. XLII. Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* *Lib.* XLIV. At Marcius Philippus ad Dium cum venisset metari sub ipso templo, ne quid in loco *Lib.* IV. sacro violaretur, jussit. Narrat Strabo Tectosages qui cum aliis pecunias Delphicas rapuerant, placandi numinis causa domi easdem cum additamento consecrasse.

Lib. II. 3. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathias Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc *Diod. l.* XIX. κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα Scriptores vocent) in Gothis Romæ captoribus sic *Libro* I. *de Civit. Dei.* laudat Augustinus: *Testantur hoc Martyrum loca & basilicæ Apostolorum quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt, hucusque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miserantibus hostibus, quibus* (malim *qui*, nam distinguit mitiores a durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant ne in eos incurrerent, qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes posteaquam ad loca illa veniebant, ubi fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas, & captivandi cupiditas frangebatur.*

VII.

VII. 1. Quod de sacris dixi idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis quæ in honorem mortuorum structa sunt. Nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. Summam esse rationem ajunt Jurisconsulti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus: L. sunt personæ. D. de religiosis.

> Μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
> Ναούς τε τύμβους θ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
> Ἐρημίᾳ δοὺς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.
> *Homo quisquis urbeis vastat & dis Manibus*
> *Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:*
> *Nam similis ipsum pestis excidii manet.*

Apollonius Tyanæus de cœlo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι εἰς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη, *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus, qui *Deûm face miscuit aras.*

2. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν εἰς τὸ Ἀπολλώνειον ἁμαρτόντων, inquit Appianus: *exceptis qui in Apollinis templum peccaverant.* Punic. Trophæum a Mithridate structum Cæsar, ut narrat Dio, Lib. XLII. καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερώμενον, *tollere ausus non est, ut belli Diis sacratum.* Marcus Marcellus quæ victoria profana fecerat religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta: & ibidem addit, hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum, nefarium dixit. Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fædum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν Lib. XIV. & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium, quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem, ac scelera. Florus de eodem: *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sævit.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit judicium; τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα, μηδ' ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; *Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

COMMENTARIUS.

De religiosis egimus *cap.* 5. §. 3. atque ibidem annotavimus humanitatis ratione vetari in mortuos sævire, eorumque ossa & corpora indecenter tractare, quamobrem rem impiam & execrabilem merito viri graves ac generosi existimarunt, cæsorum hostium cadavera sepultura prohibere aut in ea sævire: defuncti enim non bella gerunt, nec ab iis aliquod damnum metuendum, sed hostes esse desierunt qui vitam eum morte commutarunt, & homines esse desierunt. *Stultus, qui expugnata urbe, templa & tumulos, & sacra mortuorum dat solitudini.* apud Eurip. *Troad.* Vid. sup. annot. Et Isocr. *Panegyr.* de Persis sermonem habens, in eorundem exprobrationem inquit: *Quid rerum omnium habemus, in quod barbari non animo sunt hostili? Qui & simulacra Deorum & templa spoliare, & comburere non dubitarunt. Quare* lau-

laudandi sint Jones, quod diris eos exsecrationibus devoverunt, qui templa cremata instaurarent, aut iisdem fundamentis inædificarent; non quod deesset, unde ea reficerent, sed ut monumenta posteris essent barbarorum impietatis, & nemo fidem iis haberet, qui ad eum modum in templa Deûm ausi grassari: & qui non tantum nostris corporibus, sed & religioni bellum intulerunt. Fabius contra Tarentinæ urbis eversor, quod a simulachrorum deprædatione se abstinuerat, laudatur apud Liv. *lib.* 26. Vide quæ §. 6. annotavi.

VIII. 1. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum, aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus vilis hoc sæculo ignoscere mihi debet, si quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus quæ bellum non morantur magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων, ἢ ὅμηρον ἔχειν, καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασαι, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον, καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν. *Terram hostilem non aliud quam obsidem censete, tantoque meliorem quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat invictiores:*
Xen. hist. Gr. IV. Idem Agesilai consilium cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, liberam reliquit sementem, ajens quo plus sevissent eo pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit Satyra: *Spoliatis arma supersunt.* Livius narrans captam a Gallis urbem: *Placuerat*, inquit, *principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis id pignus ad flectendos hostium animos haberent.*

2. Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ: & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis
Lib. XXXIV. animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat: *apparebat*, ait, *non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar de Pannoniis rapina ab-
Lib. XLIX. stinebat: causam Dio adfert, ἤλπιζε γὰρ ἐθέλοντας αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *Sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi adjungeret.* Timotheus ea cura quam supra nar-
Lib. III. ravimus præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait Polyænus, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat.* De Quinto & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: *Hujus modestiæ non multo post fructum cepêre. Nam ut in Thessaliam perventum est defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermopylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero renuntiata Philippi amicitia societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem
Lib. V. c. 3. formidatam evaserat sic narrat Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei.*

3. Consiliis contrariis contrarii quoque eventus. Exemplum dat
Lib. XXVI. Livius in Annibale; *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spolianda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum con-*

consilium cum incœpto tum etiam exitu fuit; neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, sed cæterorum etiam: quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.

4. Verissimum autem sentio quod a Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & a Deo & ab hominibus haberi volunt officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum quam olim Græcorum fuit, quorum bellis nequa urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei a se actæ magis ductum pœnitentia quam quod Thebas evertisset.

Ægid. Regius de actibus supern. dispu. 31. dub. 7. num. 127.

COMMENTARIUS.

Quamquam Auctoris nostri intentionis aciem eo potissimum collimare perspicimus, ut belli gerendi ratio omni ex parte ad justitiæ & æquitatis & honestatis normam ita attemperata atque accommodata sit, ne quid a justi regula deflectat, & proinde non sit ejus proprie instituti inquirere quid suadet utilitas & belli prudentia, quam dissuadet ac vetat æquitatis & honestatis ratio. Verum cum sæpius illi, qui castra sequuntur, & armis tractandis assueti in ore habeant illud Marii, præ armorum strepitu leges exaudiri non posse, in bello nihil injustum quod utile, maxime inter se opposita esse jus & arma, bellum ab omni jure abesse. Hinc Auctor noster etiam ab instituto suo non omnino alienum merito existimat, ut si quis a recti sensu & justitiæ tramite aberrans, utilitate non honestate metienda censet ea, quæ belli jure permissa ac licita habentur, illam tanquam medium, quo etiam obtineri potest, quod intendit, amplectatur, dum justitiam & honestatem ac æquitatem cum utilitate conjungat, ut hac ratione, qui virtutis amore nequeunt avocari ab immoderata in hostes sævitia & crudelitate, eam moderentur ac temperent propter utilitates, quas sibi inde provenire posse perspiciunt. Quarum primo loco collocat, quod tali moderatione magnum hosti telum eripiat *desperationem*; durum quippe telum, & rari victi sunt, qui extrema necessitate coacti pugnarunt. Desperatio rabidos facit; qui nihil metuunt, aut vincunt, aut magna clade vincuntur. Desperatis virtutem redit, Politicorum axioma est, quamobrem non adigendus ad eam hostis. Cui etiam accedit, quod speciem præferat magnæ de victoria fiduciæ. Tertio, quod clementia per se apta frangendis & conciliandis animis. Sic Scipio in Hispaniam missus, innata sibi humanitate & benevolentia, non solum militum animos sibi devinxit, sed etiam conciliata clementiæ fama, totam Hispaniam Romanæ ditionis fecit. Humanitas, ut inquit Valerius Maximus *lib.* 5. vincit iram, prosternit odium, hostilemque sanguinem hostilibus lacrymis permiscet. Libenter vero cum Auctore nostro subscribô quorundam Theologorum opinioni, imo cur non omnium dicam, quorum animus sanioris doctrinæ præceptis imbutus, qui sentiunt humanarum potestatum & ducum, qui Christianos se profitentur, & a Deo, qui inspicit interiores animi recessus, & ab hominibus haberi volunt, officium esse, violentis urbium direptionibus, & si quid simile, intercedere, utpote quæ eadem calamitate innocentes juxta nocentes opprimant, quod e diametro repugnat justitiæ, & a bonitate Christiana est alienum: præstat enim juri suo renunciare, & remittere injuriam, quam ejus vindicandæ causa innocentem opprimere & gravissimo malo afficere.

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retinere ad modum debiti:*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*
III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*
IV. *Humanitatis esse, summo jure hic non uti.*

I. 1. SEd neque peccato vacare aut a restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ cessante periculo, in se aut in pretio, secundum ea quæ libro II. cap. II. tractavimus. Nam quod & in re pacatorum liceret, multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est capiendi quoddam jus sine acquirendi jure.

Vict. de jure belli, n. 55, 56. Cajetan. in sum. pecc. verb. belli dammum. Covar. ad d. cap. peccatum, p. II. n. II. Vict. de jure belli, n. 39. & 41. Molina II. tract. disp. 117.

2. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualitatem rerum, aut ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hostilis sed cum discrimine tamen. Nam supra diximus, ex debito illo priore non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate sola aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex consensu privato nostro ei qnicum actum est non externum modo sed & internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, qno sensu lex πόλεως συνθήκη κοινὴ, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuique sui consequendi gratia introducta est.

II. At in altero debendi genere quod pœnale est, non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. Odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non debet quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc & in priore debendi genere. Nam prius illud est in bonis, posterius hoc non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est judicium reddere in sontem, qnod debitum ex officio ad prius illnd non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum

Lib. III. cap. 2.

dun-

duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta non puniunt.

COMMENTARIUS.

Uamvis eorum, quæ in bello ex hostibus capiuntur, dominiom justo acquiratur titulo, & proinde possessorem tutum reddat in foro conscientiæ, cavendum tamen ne peccetur in excessu, oe justum excedat modum, ne plus capiat quam subest io hoste debeodi causa, ne excedat prætensionem, ob quam bellum fuir susceptum. Quamobrem Auctor *cap. 6.* §. 1. jure naturæ bello justo ea nobis acquiruntur, quæ aut paria sunt ei, quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ noceoti damnum inferunt iosra æquum pœnæ modum. Sed moribus gentium sine fine & modo fit domious eorum quæ hosti eripit, etiamsi excedant longe prætensionem. Itaque moderatur licentiam juræ geotium introductam jus naturæ. Verum vix juris gentium nomine venire posse, quod cum rationis dictamine non convenir, sæpius annotavimus. Utpote quod ratio inter homines constituit, & quod gentes ratione edoctæ receperunt, jus geotium est, quamobrem jus gentium fundatum in ratiooe. Quidquid igitur rationi repugnat, perperam juris gentium nomine insigniri mihi videtur. Distinguit Auctor inter jus externum & internum; verum eam distinctionem probare noo possumus, quia quidquid justum, ab omni parte justum esse debet, tum in foro poli tum etiam soli, atque hoic normæ actus nostri respondere debent, antequam justi dici possuot. Quod mali mores introduxerunr, a naturali ratione & æquitate alienum per abusum juris gentium nomine veoit, ut alibi annotavimus. Optime vero Auctor noster, ur hanc licentiam prava consuetudine introductam attemperaret & ad justitiæ normam accommodaret, hoc capite tractat de temperamento circa res captas. Verum posset nobis objici, si gentium tacito consensu potuerit concedi dominium earum rerum capieoti, quæ in bello injusto quoad causam, justo vero quatenus solenne ex hostibus capiuntur, ita ut etiam in foro poli tutus quis esse possit, cur non etiam concedere potest in bello justo capienti licentiam sine fine & modo capere, & earundem dominium naneisci, cum sit rerum suarum quisque arbiter & moderator, & poterit de iis pro lubitu statuere: quod verum & proinde etiam absque ulla causa in alium transferre earundem dominium potest, etiam in bello injusto captarum: nullum enim in eo residet vitium morale. Verum consentire vel pacisci nequeunt gentes, ut ultra debitum quis sibi rem alienam capiat, vel meritum pœnam infligat, quia est per se & natura sua illicitum, cujus generis ejusmodi excessus, oti cuivis notum, qui non omnem recti sensum exuit. Quod vero per se illicitum, nulla ratione licitum effici potest; ergo oec in actum deduci. Quamvis itaque bellum justum sit, quatenus justa ex causa susceptum, juste etiam geri debet, id est, ne belli licentia a justi & recti tramite deviet modumque excedat. Permittis jus naturæ tum etiam ei ionixum jus gentium, ut in naturæ statu, in quo constitutæ summæ potestates, id est, propria auctoritate, quod sibi debetur, persequantur, reumque ad injuriæ vel damni reparationem vel rei injuste ablatæ restitutionem vi & armis cogant, si molliora non sufficiant remedia: ea eoim prius tentanda, antequam virum bonum & justum decet ad illud quod extremum est pervenire. Ultra enim quod sibi debetur capere aut habere facultatem non haber, quamobrem modum excedeodo peccat, & a justitiæ tramite aberrat, quod actum reddit vitiosum, & proinde tanquam rei alienæ capiens malæ fidei, id est, injustus possessor habetur, unde ad restitutionem obligatur ejus, quod ultra debitum consecutus. Itaque proportio erit observanda arithmetica inter damnum, quod bello causam præbet, & inter belli licentiam, ita ut non liceat plus armis persequi, quam consecuti essemus, si sponte sua adversarius nobis satisfacere voluisset, nec plus pœnæ sumamus quam noxæ commissum, computatis simul impensis io violentam juris executionem factis, ut statim videbimus. Dupliciter autem deberi nobis aliquid potest, vel ob inæqualitatem rerum, vel ex delicto. Potest ex utraque causa acquiri res hostilis. Verum notandum, quod obligatio, quæ ex puriore debito dimanat, noo duntaxat Principis patrimonium, qui forte cum alio Principe contraxit, sed etiam civium bona eodem juris vinculo adstringit, ita ut pro consequendo debito ea capi possint & acquiri. Cujusmodi juris constitutio io ratione & æquitate fundata, ut patet ex rationibus ab Auctore adductis. Vid. annot. *cap.* 2. At vero in altero debendi genere, quod ex maleficio sive delicto imperantis & magistratuum oritur, non eandem sibi juris rationem locum vindicare gentes voloisse Auctor statuit. Cum enim odiosa sit ejusmodi rerum alienarum obligatio, gentium consensus magis coarctari quam extendi debet, saltem non latius produci debet quam actum appareat; cum autem videatur placuisse, ut res subditorum ex contractu Principis tantum obligarentur ad satisfactionem & compensationem, ad pœnam non debet produci. Cujusmodi conseosus interpretatio fundatur in rationibus, quas ad opinionem suam ad-

adſtruendam Auctor adfert. Verum alibi annotavimus civibus tam arctiſſimum cum civitate ſive Principe, qui ſummæ rerum præeſt, & cujus perſona univerſam ſocietatem repræſentat, vinculum intercedere, ut actus Principis etiam civibus eatenus imputari poſſint, quatenus unum idemque corpus cum eo conſtituunt, eandemque perſonam repræſentare videntur, ita ut ſubditorum ſemper eadem præſumatur cauſa, eademque mens & animi ſententia, quæ eſt Principis. Quamobrem, ut alibi diximus, non tam ob alienam, quam propriam culpam pœnam pati videntur. Conſentire enim hac ratione videntur omnes cives circa factam injuriam, & proinde quoque Principem bello laceſſitum defendere velle creduntur, ut inquit Zeigl. Nulla igitur fiet injuria ejuſmodi ſubditis, ſi eorum bona bello capiantur, & in ipſos quoque vindicta exerceatur. *Hactenus enim*, inquit, *conſenſus, qui eſt inter caput & membra, inter Principem & ſubditos, & conformis totius corporis myſtici compages ſufficientem præbet cauſam, & ſufficiens argumentum, ejuſdem injuriæ reos haberi debere cives in univerſum omnes.* Quod vero inquit Auctor, parem non eſſe utilitatem in poſteriore hoc & primo debendi genere, quia prius illud in bonis eſt, poſterius vero non eſt. Huic recte reponit doctiſſimus Zeiglerus, quod eatenus quoque eſt in bonis, quatenus injuria accepta ex commenſuratione ad bona æſtimatur, qua ratione etiam is creditor dicitur, cui ex delicto aliquid debetur. *l. 12. ff. de V. S.* Ubi Juriſconſultus: *Sed etſi ex delicto debeatur, mihi videtur poſſe creditoris loco accipi.* Debitor enim ex delicto relationem ſuam habet ad creditorem. *Debitor enim non eſt ſine creditore, non magis quam maritus ſine uxore*, ut inquit Vacon *lib. 3. declam.* 45.

Silv. verb. bellum, n. 10. dict. n. 51. III. Cæterum res ſubditorum & capi & acquiri poſſunt non tantum ad conſecutionem debiti primarii unde ortum eſt bellum, ſed & ſubnaſcentis, ſecundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et ſic accipiendum eſt quod ſcribunt Theologi quidam, capta in bello non compenſari cum debito principali: *Bart. in l. ſi quid bello, D. de cap.* intelligendum enim hoc uſque dum ſecundum ſanum judicium ſatisfactum ſit de eo damno quod in ipſo bello datum eſt. Sic in diſceptatione cum Antiocho Romani, *Lib. XXVII.* Livio narrante, impenſam quæ in bellum facta eſſet omnem præſtare regem æquum cenſebant cujus culpa bellum excitatum eſſet. *Libro XXXIII.* Apud Juſtinum eſt *impenſas belli lege juſta ſuſcepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii χρήματα τὰ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι, *ſolvere belli impenſas.* Et alibi ſæpe. Quod autem victis juſte imponitur, idem & bello juſte extorquetur.

COMMENTARIUS.

DAmni & injuriæ reparatio, quam jure belli conſequi neceſſitate coacti, non conſiſtit duntaxat in ſimplici ſatisfactione & compenſatione debiti primarii, quod bello ſuſcipiendo cauſam præbuit. Verum huic accedunt cauſæ ſubnaſcentes, quæ debitum primarium non duntaxat maxime augent, ſed etiam ſæpius ſuperant, atque proinde actori, qui juris ſui perſequendi & obtinendi cauſa vim adhibere neceſſe habuit, facultatem tribuunt, res ſubditorum quoque capiendi, ad ſatisfactionem & compenſationem debiti ſubnaſcentis, quo nomine veniunt ſumptus & impenſæ, in militiam erogatæ, tum etiam damna hoſtilia, quæ durante bello contigerunt, uti annotavimus *cap. 1. §. 3. Si Galli irruentes in terram Hiſpanorum juſſu Regis ſui pagum incendiſſent, non ideo fas erat Hiſpanis integrum regnum Galliæ occupare, ſed ſolum quatenus juſtitia & æquitas permittit Gallorum illam injuriam vindicare, adductis etiam belli expenſis*, ut ait Franciſc. a Victor. *de jur. bell. n. 56. Fas eſt*, inquit Molina, *in bello juſto occupare ea omnia, quæ ad nos pertinent, accipereque de bonis hoſtium compenſationem damnorum omnium, quæ intulerunt, nec non impenſas omnes belli. Impenſarum nomine intelligendo, non ſolum ſumptus belli, ſed etiam juſtam mercedem pro laboribus, quos ſubierunt, & periculis, quibus ſe expoſuerunt, quatenus belli ſumptibus non fuerunt hæc perſoluta.* Quam concluſionem in ea ratione fundatam ſtatuit, *quod judex juſtus ea omnia exercere poteſt in eum malefactorem, in quem juriſdictionem habuerit, ad eaque omnia eum cogere, quin & ad ea omnia, quæ pœnæ rationem non habent, malefactor ipſe tenetur non exſpectata ſententia: ſed Princeps aut Reſpublica, quæ juſtam belli cauſam habet adverſus aliam Rempublicam, judicis rationem ſubit comparatione illius ad illam puniendam. Ergo illa omnia fas ſunt in bello juſto.* Unde apparet, ut inquit doctiſſimus Zeiglerus, *tutius abſtineri bello ex parte debitoris, quam exſpectari, tum etiam ſuſceptum quam cito per ſatisfactionem finire. Quippe quo plus bellum juſtum perſeverat, hoſti-*

hostibus repugnantibus, damnaque inferentibus, eo plus accrescunt belli impensa, damna, injuria ac delicta, eaque ratione plus fas est postea accipere in compensationem ac pœnam justam, quo fit ut licet in principio justum non esset accipere integram provinciam aut regnum: perseverante tamen bello, hostibusque repugnantibus, justum interdum efficiatur id totum, & aliquid amplius in compensationem justamque pœnam usurpare, uti inquit Molina *de just. & jur. tract. 2. disp. 117.*

IV. 1. Cæterum sciendnm est quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immisericordiæ reus erit si inopem debitorem omnibus reculis suis excutiat ut ipse ultimum quadrantem consequatur, multoque magis si is ipse debitor in id debitum venerit sua bonitate, ut si pro amico fidejusserit, ipse autem nihil pecuniæ verterit in rem suam. Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus stricte dictum nihil facit.

2. Quare exigit humanitas ut his qui extra culpam sunt belli, quique non alio quam fidejussorio nomine obstricti sunt, relinquantur res istæ quibus nos facilius quam ipsi careamus, præsertim vero si satis appareat illos ipsos id quod eo modo amiserunt a civitate sua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς. *Injuste quidem non possidebitis quæ tenetis: sed si quid non auferetis hostibus, id vestræ erit humanitatis.*

3. Notandum & hoc, cum in subsidium introductum sit jus hoc in bona subditorum innocentium, quamdiu spes est nos nostrum satis facile consequi posse ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo sponte sua debitores se faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamsi concedatur cum stricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula.

Ægid. Regius de actibus supernaturalibus, disp. 31. dub. 7. n. 117.

4. Exempla hujus humanitatis exstant passim in historia præsertim Romana, ut cum agri hostibus devictis ea conditione concessi ut in civitatem venirent, id est victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia veteri possessori relinquebatur. Sic a Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Uxiis Alxander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi sæpe legas: & supra diximus, non personis tantum sed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præscripto parci, saltem sub tributo; & sub simili tributo solere & mercibus concedi a bello immunitatem.

L. in agris de acq. rer. dom. d. l. in agris l. si verberatus, §. non si ager. D. de rei vind.

Vict. de jure belli, n. 40. Sil. in verb. bellum, p. 1. §. 10. num. vers. 3. Arr. lib. 111.

COMMENTARIUS.

Alibi refutavimus hanc opinionem. Lex naturæ sive moralis omnibus suis partibus absoluta & perfecta, & proinde nos obligat omnia illa officia præstare socio, quæ charitas exigit, quamobrem quæ charitatis etiam juris regulæ. Qui legem moralem tanquam normam vivendi amplectitur, eique consentaneam vitam degere facultatem haberet, utpote tanquam præmium adimpletæ legis, & proinde vere justus vitam æternam sibi petere jure posset. Vere autem justus dici nequit, qui non omnes omnino justitiæ partes adimplet, id est, universaliter justus; quippe cum lex moralis sit regula obligans ad id quod rectum sive justum est, sic latissime patet, ita ut omnes omnino virtutes amplectatur, omne id quod virtuosum & quod honestum.

ftum. Perfecta enim esse lex nequiret, nisi universalis, omnes virtutes omnia officia complectens, quæ tum Deo, tum proximo, tum nobismetipsis debemus. Qui enim observat juris regulas, honeste vivit, suum cuique tribuit, alterum non lædit; quæ præcepta adeo late patent, ut omnia tum charitatis, tum humanitatis, clementiæ, misericordiæ, aliaque id genus officia complectitur. Quamobrem qui legem moralem sive naturalem observat, ille charitatis officia adimplere necesse habet; quod charitas exigit etiam lex efflagitat, utpote quæ charitatem exercere præcipit, & quidem ita præcipit, ne in defectu peccemus. Verum cum hanc quæstionem latius *lib.* 1. tractavimus, non diutius huic inhærebimus. Exempla, quæ adfert Auctor, non evertunt, quæ disputamus. Qui jure suo utitur, neminem lædit, quamobrem nec contra charitatis regulam peccare videtur, qui a debitore licet inopi satisfactionem & solutionem debiti exigit, utitur jure suo, ergo neminem lædere videtur. Quod debitor inops, ipse vero creditor divitiis florens, dona fortunæ, & proinde neminem jure suo privare possunt. Quod si quis de jure suo aliquid remittit, & non ad ultimum quadrantem debitorem persequitur, charitas non exigit tanquam debitum, sed commendat potius, & ut voluntati ac arbitrio cujusque relinquatur, nullam vero necessitatem imponit. Idem lex commendat, dum charitatem præcipit; utpote quæ, si ordinata est, incipere oportet a se ipso, & proinde ut prius mihi consulam antequam aliis prospiciam, suadet. Verum eo non aufert alicui facultatem jus suum persequendi adversus debitorem, qui eodem jure obligatus suum cuique tribuendi, & proinde creditori satisfaciendum ad ultimum etiam dodrantem, etiamsi forte in id debitum sua bonitate venerit: eo enim non immutatur natura debiti, neque proinde jus, quod creditor habet, neque obligatio, quæ debitori incumbit ad satisfaciendum creditori imminuitur, aut ei aliquid detrahitur. Unde justitia velato capite depingi solita, utpote quæ, nulla habita ratione personarum, suum cuique tribuit. Charitatem, misericordiam, humanitatem, clementiam & liberalitatem virtutes esse non inficior, quas exercere hominem imprimis Christianum decet, tum etiam lex imperat; verum termini habiles hic sunt ponendi. Ex alio capite charitatis, humanitatis & id genus ejusmodi officia, juris nostri persecutio descendit, unum non tollit alterum, nec sibi invicem contraria, modo juris perfecti & imperfecti distinctam habeamus rationem. Qui debitum suum exigit jure perfecto, ei opponi nequit inopia debitoris, ut remittat debitum vel in totum vel pro parte, quasi humanitatis vel charitatis lege hæc sibi imposita esset necessitas; quippe fortius jus perfectum, cui cedit imperfectum; verum de hoc alibi disputavimus, quæ hic repetere non lubet. Nec jure reponere mihi potest debitor, quod inclementer & inhumane adversus eum sim, dum meam exigam debiti persolutionem ad ultimum quadrantem, quin ipsi objicere possim, quod injuste mecum agat, dum tribuere mihi recusat, quod debet. Injustus nec inhumanus videtur, qui petit atque exigit persolutionem sive satisfactionem debiti, dum hanc facultatem ipsi naturalis tribuat ratio. Clementiæ atque humanitatis officia tum sibi potissimum locum vindicant, si quis absque juris sui læsione & damno præstare ea potest, atque tum demum vim suam exserit illa obligatio, quæ ex jure perfecto cuique incumbit, si facienti non admodum molesta & onerosa. Nolumus tamen ad eas angustias redigendi debitorem creditori salva charitate & humanitate, tam amplam facultatem concedere, ut etiam vitæ subsidia in debiti solutionem ei auferat, nihil ipsi relinquat unde vitam tueri posset, nisi ipse egeat. Verum quoniam talis obligatio fundatur in societate & cognatione naturali, confundi non debet cum illa, quæ descendit ex jure speciali, quod quis sibi alterius voluntate & consensu sive tacito sive expresso acquirit: qui enim sese alteri obligat unde acquirit jus perfectum in se vel bona sua, juri perfecto quasi renunciasse videtur, quatenus una per alteram quasi eluditur vel tollitur, & proinde ex eo capite creditorem jure suo utentem inclementiæ vel inhumanitatis accusare jure nequit. Verum cum jura cognationis non omnino tolli nequeant, & proinde per solutionem debitore ad ultimam necessitatem redacto, quasi reviviscere incipit jus cognationis & societatis humanæ, atque efflagitat charitas & humanitas, ne proximo egenti vitæ subsidia recusemus. Atque hoc fundamento innititur quod inopem debitorem non ad ultimum quadrantem consequendum omnibus reculis excutiamus, quia si eget, nobis incumbit ei subvenire juxta charitatis & humanitatis officia: homines enim in mutuum adjutorium nati. Statuit Auctor humanitatis officium efflagitare ab eo, qui justum suscepit, ut prius a debitore originario debitum exigatur, antequam ad alios innocentes deveniatur, utpote qui duntaxat in subsidium teneri videntur, quamobrem quamdiu spes est nostrum nos facile consequi posse ab originariis debitoribus, non veniendum ad eos, qui culpa vacant. Verum ex iis, quæ paulo ante annotavimus, facile perspicimus hanc distinctionem inter subditos reos & innocentes in bello locum sibi vindicare non posse, propterea quod omnes cives præsumuntur idem nolle & velle, quod Principi placet, atque eorundem mens & sententia eadem quæ est Principis, & proinde eandem fovere causam ac defendere censentur. Unde æquo jure omnes tenentur belli jura pati, omni sublata distinctione, omnes tanquam originarii debitores habentur, nisi forte constet esse, qui Principis sui aut concivium causam suam facere nolint. Zeigletus *lib.* 3. *cap.* 13.

CAPUT

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

I. *Quousque capere homines liceat justitia interna:*
II. *Quid interno justitiæ dominio in servum liceat:*
III. *Non licere occidere innocentem.*
IV. *Non punire inclementer.*
V. *Non operas nimium graves imponere.*
VI. *Peculium quomodo domini, quomodo servi.*
VII. *An servis fugere liceat.*
VIII. *An e servis nati domino teneantur, & quatenus.*
IX. *Quid faciendum ubi captorum servitus in usu non est.*

I. 1. QUibus in locis captivitas hominum & servitus in more est, si internam justitiam respicimus, limitanda primum est ad rerum instar, ut scilicet eo usque licita sit talis acquisitio quousque debiti aut primarii aut subnascentis quantitas patitur, nisi forte in ipsis hominibus peculiare sit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra justum bellum gerens in hostis subditos captos jus habet, idque in alios valide transfert.

Vict. de jure belli, n. 41. Less. li. II. c. 5. dub. 5. Covar. c. peccatum, p. II. §. I. Molina. disp. 120. & 121. Valentia disp. 3. q. 16.

2. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque ea adhibere discrimina, quæ cum de interficiendis hostibus ageretur supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset: καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτά, οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *Neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset, etiam in talibus velut judicem agebat.*

COMMENTARIUS.

CApite quod præcedit annotavimus quousque in satisfactione & compensatione petenda & obtinenda procedendum, & quænam proportio observanda; eadem quoque observanda circa captos, iis scilicet in locis, ubi captivitas hominum & servitus in more est. Verum quærit Zeiglerus, quis faciet æstimationem hominum captorum, ut justa servetur proportio? Utique victor minus se accepisse, alter plus perdidisse causabitur. Cum utrique belligerantes superiorem non habeant, nullique nisi sibi rationem facti dare adstricti sint, & proinde neminem arbitrum vel judicem agnoscunt, nisi quem eligere sponte conveniunt. Cujusque conscientiæ relicta belli gerendi ratio, tum etiam æstimatio damni dati, quamobrem ipsi judicant quantum sufficit capere ex rebus hostium, ut damni dati reparatio fiat. Sic etiam de captorum numero eorumque pretio cognoscet ipse belli auctor, justamque definiet proportionem. Quemadmodum de justitia causæ ex qua bellum suscipitur penes Principes judicandi arbitrium; ita quoque totius belli gerendi rationem temperat & accommodat ad illam agendi normam & regulam, quam ipse judicat esse justam. Interna justitia, quæ cujusque hominis conscientiæ innata, in deliberationem hic adhibenda, quæ facile demonstrabit proportionem, æstimatione facta damni & rerum, quæ ad satisfactionem & reparationem capta vel capi possunt ex hostibus. Vid annot. *cap. praced.* §. 1.

II. 1. Sed primum notandum hic est, jus illud quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur neutiquam tam late patere, quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. Unde Spartanus qui-

dam captivum se dicebat non servum. Nam si rem recte inspicimus, jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt: demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δορυάλωτον γενέσθαι: *Res acerbissima est belli jure captivum fieri*, teste Isocrate.

Plataico.

2. Est ergo servitus hæc perpetua obligatio operarum pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea definitio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat, Deut. xv. 18, 40, 53. & in redemtura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino, Deut xviii. 50.

Sen. de benef. lib. III. c. 22.

3. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure, & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis illud eodem tendit:

I de Clem. c. 18.

Κἂν δοῦλος ᾖ τις, οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
Ἄνθρωπος οὗτός ἐστιν, ἂν ἄνθρωπος ᾖ.

Here, quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Alibi item Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo homines amici: servi sunt, imo conservi.* Quæ & apud Macrobium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apostoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque Dominum esse in cœlo.* Et alibi vult dominos cum servis non minaciter agere, eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi Dominum in cœlo habeant qui ad talia qualitatum discrimina non attendat. In Constitutionibus quæ Clementi Romano ascribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ ἐν πικρίᾳ ψυχῆς, *cave servo aut ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἔστι σοι οἰκέτης, ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφόν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου. *Si servum habeas, ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

Ep. XLVII. Colos. IV. 1. Ephes. VI. 9. Lib. VII. c. XIV. Pad. ultim.

COMMENTARIUS.

CAp. 7. annotavimus, servitutem neutiquam ad crudelitatem trahendam, quamobrem non licitum jure gentium, quod in ratione fundatur atque ex ea originem habet, ut sæpius annotatum, ultra modum & humanitatem sævire. Non attendi hic debet abusus potestatis & imperii in servos quarundam gentium; quippe earundem prava consuetudo jus non facit, sed quid dictat ratio inquirendum, atque ea debet esse moderatrix in servos imperii sive dominii. Non ex hominum numero delentur per servitutem, verum extrinseca tantum mutatur conditio, status libertatis in statum servitutis, cujusmodi servitutis impositio tollit quidem jura libertatis, non autem humanitatis. Quamvis servus, homo tamen, quem humano modo tractari oportet. Sermonem habemus de servis, qui non alium dominum habent, quam ipsam quodammodo pœnam, cui subditur. Qui vero belli jure captus & in servitutem redactus, non deterioris conditionis fit, atque fiunt illi, qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt. Quamobrem Auctor hanc servitutem vocat perpetuam obligationem operarum,

pro

pro alimentis itidem perpetuis. Supponit itaque quasi tacitam conventionem inter dominum & servum, & quasi contractum innominatum, do ut facias, do tibi alimenta, ut mihi servias, vel servio tibi, ut mihi alimenta praebeas, quae nulla intercedit: obligatio enim ad praestandas operas descendit ex jure potestatis & imperii sive dominii in servi personam jure belli acquisiti. Unde dicitur servitus constitutio juris gentium, qua quis contra naturam sive voluntatem invitus alieno dominio & imperio subjicitur. Cujusmodi servitium praestare non sub conditione, ut alimenta sibi praebeantur, servus tenetur, sed ex jure servilis conditionis & status, in quo belli fortuna constitutus; tenetur alimenta praebere dominus ex aequitate tum etiam humanitate: iniquum enim esset operas exigere & alimenta denegare, tum etiam inhumanum illum fame enecare, qui ejusdem generis & naturae nobiscum particeps. Quamobrem non videtur mihi, licet forte in quibusdam non in omnibus cum mercenario, nec etiam cum eo, qui inopia coactus se in servitutem vendidit, comparari posse, atque in eo quoque differt, qui inopia adactus se vendidit; mercenarius conducitur solum, ut per diem operetur, servus autem die noctuque hero paratus esse debet. Non cum mercenario, quia ille ea conditione praestare operas convenit, & quasi una merces ipsi debetur victus. Durior quoque est conditio servi quam mercenarii, & major ab eo labor exigitur, tum etiam majus imperium, imo dominium potius, quam in mercenarium, ut est castigare & corrigere etiam verberibus servum licet domino, quod mercenarius pati neutiquam tenetur; utpote qui operas duntaxat elocabat, dominium in corpus non transferebat, id est, non fiebat dominus personae sed tantum operae manuum & ministerii ejus, ut apud Maimonidem. Nec etiam cum servis emptitiis comparari servi jure belli capti possunt; quippe neque Ebraeo, cui addictus ita servus, sive Ebraeus sive Proselytus, fas erat domino dominari cum duritia, ut in servos aliarum gentium assolebat, sed leniter tantum ejusce ministeriis uti, atque illis quae libero homine, si servitus ipsa avellet, non essent indigna. Deinde qui inopia se vendidit, ea mente id facit, ut victum sibi pro ministerio praebeat dominus, atque hoc pactum si non expressum saltem tacitum intervenit, hinc non praestito victu operarum quoque praestandarum necessitas & obligatio evanescit. Ex eo neutiquam inferre animum induxi, domini in servum jure belli captum infinitam esse potestatem, sed ampliorem, tum etiam durius hoc servitutis jugum, quam alterius. Ex antedictis enim apparet, omnem saevitiam, atrocitatem ac crudelitatem in servos me improbare, quam etiam jure naturae vetitam arbitror. Servi quidem sunt, sed etiam homines nobiscum ejusdem generis & originis, ut dicere incepimus, quamobrem ut homines tractandi. *Vis tu cogitare illum, quem tuum servum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui caelo, aeque spirare, aeque mori*, uti ait Seneca *Epist.* 47. Sic Epictetus apud *Arrian. lib.* 1. *diss.* 13. *Non recordaberis quis sis, quibus imperes? nonne cognatis? nonne fratribus? nonne a Jove oriundis?* Mite hujusmodi imperium in servos maxime commendat Apostolus 2. *Corinth. cap.* 4. vid. *Epist. ad Ephes.* 6. 9. & quae annotavimus *cap.* 7.

III. Jus ergo vitae & necis quod dicitur in servum domino praestat ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem religione exercendam qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca cum dixit, *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat aequi bonique natura, quae parcere etiam captivis & pretio paratis jubet:* qui & alibi, *Quid interest*, ait, *quali quis teneatur imperio, si summo tenetur?* quo loco comparat subditum servo, & ait dispari titulo paria in illos licere: quod certe in hac parte vitae adimendae & si quid eo accedit verissimum est. *Majores nostri*, ait idem Seneca, *domum nostram pusillam rempublicam esse judicarunt:* & Plinius: *Servis respublica quaedam & quasi civitas domus est.* Cato Censorius, narrante Plutarcho, si quis servus capital admisisse videretur de eo supplicium non sumebat nisi postquam damnatus esset, etiam conservorum judicio. Quicum conferenda verba Job XXXI. 13. & deinceps.

1 de Clem. 18. *Lib.* III. *de Benef. c.* 18. *Ep.* XLIII.

COMMENTARIUS.

QUod dominus jus vitae & necis in servos habet non repugnat rationi vel aequitati; quippe in statu naturali antequam in civitatem coaliti mortales erant, quisque paterfamilias merum habuit imperium tanquam Princeps & caput familiae in ejus membra, quod in socie-

tatem civilem coalescentes, transtulerunt in eum, cui societati tuendæ præfecerunt. Quod itaque jus vitæ & necis habeat dominus in servum, non a ratione alienum, modo caveat ne abutatur hoc imperio; abutitur vero, quoties absque justa causa pœna capitali vel simili gravissima afficit servum. Recte Auctor monet domesticam hanc jurisdictionem eadem religione, qua publicam exercendam.

IV. Sed & circa minores pœnas, puta verbera in servos, adhibenda est æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, non dominaberis ei dure*, ait lex divina de servo Hebræo, quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes servos debet extendi, Deut. xv. 17, 45, 53. Ad quem locum sic Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις, τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον. Διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ κατακόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροχὴν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους. Ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς, εἰρηνικῆς, ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸν ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν. *Servi quidem inferiores sunt, natura autem pares dominis: ac divinæ legi justi regula est, non quod fortunæ sed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos potestate sua in servos proterve uti, nec eam materiam sumere superbiæ & insolentiæ & diræ feritatis. Hæc enim signa animi non placidi sed male temperati, & in subditos tyrannico quodam dominatu sævientis. Num quidnam æquum est*, ait Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret dominandi peritus magister; fiet enim formidolosus & contumax nisi eum tactu blandiente permulseris.* Et mox: *quid stultius quam in jumentis quidem & canibus erubescere iram exercere, pessima autem conditione hominem esse?* Hinc est quod Hebræa lege servo aut
Exod. xxi. 26, 27. ancillæ non pro oculo tantum sed & pro dente excusso, per injuriam scilicet, libertas debebatur.

COMMENTARIUS.

In puniendo servo aliquando severitas clementiæ præferenda, scilicet si natura ad peccandum proclivis, severius in eum animadvertendum, ut eo magis a malefaciendo deterreatur, verum nunquam modum excedere oportet, & proinde temperare ac moderari iracundiam; quæ sæpius in causa, quod in excessu peccamus. Tutius autem est plus clementiæ quam severitati indulgere.

V. 1. Sed & operæ cum modo exigendæ sunt, & valetudinis ser-
Exo. xx. 10. xxiii. 2. vorum humanæ habenda ratio. Quod ipsum præter alia spectat lex Hebræa in Sabbathi institutione, nimirum ut laboribus aliquod da-
Deut. x. 14. retur spiramentum. Et C. Plinii epistola ad Paulinum quæ sic incipit: *Video quam molliter tuos habeas, quo simplicius confitebor tibi qua indulgentia meos tractem. Est mihi semper in animo Homericum illud* πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν, *& hoc nostrum paterfamilias.*

Ep. XLVII. 2. In eadem voce veterum humanitatem observat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores nostri dominis, omnem contumeliam servis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt, servos familiares.* Dion Prusæensis optimum regem describens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον; *domini nomen adeo in homines liberos*

non

non usurpat, ut & in servos eo abstineat. Ulysses apud Homerum servos quos fidos reperit apud se ait futuros eo loco quasi Telemachi filii ipsius fratres essent. Od. φ. Tertullianus: *Gratius est nomen pietatis quam potestatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus sive Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & constitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam.* Augustinus: *Domestica pax a justis patribus ita olim administrata est, ut secundum hæc temporalia bona filiorum sortem a servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita præscribit, ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patresfamilias sunt, omnibus in familia sua tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum consulunt.* Lib. xix. de Civit. Dei, cap. 16.

3. Similem pietatem in voce puerorum, qua servos significabant, annotavit Servius ad illud Maronis, *Claudite jam rivos pueri;* nec dissimile quod Heracleotæ servos suos Mariandynos δωροφόρους, id est, *donatarios* appellabant, ἀφαιροῦντες τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας, *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in epistola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι, μήτε ἀδυνατῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν. *Justus mancipiorum hic est usus, ut nec præ labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

COMMENTARIUS.

CUm enim servus nobiscum ejusdem naturæ particeps, oportet ejus rationem haberi in operis exigendis & imponendis, ne vires excedant, eumque iisdem naturæ imbecillitatibus obnoxius, quid humeri ferre valent examinandum incumbit domino, si forte morbo implicitus, vel aliquo naturæ vitio laborat, vel a labore plane excusandi, vel saltem moderari debet, & ad vires accommodari. Ipsa divina lex nobis hic exemplar esse potest, quomodo tractare servum nobis incumbit: cum enim in finem quoque sabbathum institutum videtur, ut succurreretur servo, ne assiduo labore absumeretur. Sancitum enim lege Hebræa: *Sex diebus operibus tuis incumbes, septimo vero die cessabis, cum ut bos, asinusque tuus requiescant, tum ut verna tuus & peregrinus respirent.* Exod. 23: 12. Quamobrem addit Moses *Deut.* 5. ut meminerint se servos fuisse in Ægypto, ubi experti fuissent quam dura servitutis conditio: nulla enim ibi quies concedebatur, sed quotidianum pensum nulla dierum distinctione habita crudeliter exigebatur, & proinde clementer tractarent servos, ne nimio labore consumant, sed discerent commiscreri afflictis, & parcere servis. Dominium in servos jus quidem dominis tribuit quascunque operas imponere, ut pro earum conditione & viribus præstent; verum maxime abutitur hoc in servos dominio vel immoderatis laboribus, si inedia, nuditate, vel injusto supplicio, aut aliqua alia ratione indebita, valetudini aut corpori eorum noceant, imo lethaliter peccant, uti inquit Molina *tract.* 2. *disp.* 38. *Famulis utendum tanquam nobis ipsis: sunt enim homines sicut nos*, inquit Clemens Alexandrinus. Tractandos servos suaviter monet Aristoteles 1. *Pol.* Isidorus *lib.* 9. *origin. cap.* 7. ait: *Paterfamilias dictus, quod omnibus in familia sua positis tanquam pater filiis patria dilectione consulit, servorumque conditionem a filiorum affectu non discernit, sed quasi unum membrum amplectitur: hinc enim exorsum est nomen patrisfamilias.*

VI. 1. Pro opera ut diximus alimenta servo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male præcipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, justa præbenda.* Aristoteles: δούλῳ μισθὸς τροφή, *Servo pro mercede alimenta.* Cato: *Familiæ ut bene sit provideto, ut algeat, ne esuriat: Est aliquid,* D. off. 1. 1. Oecon. v. Lib. 111. de Ben. Ad Phorm.

quid, ait Seneca: *quod dominus præstare servo debeat: ut cibaria, vestiarium.* In cibariis erant quaterni modii frumenti in mensem, quos præstitos servis Donatus auctor est. Martianus Jurisconsultus esse ait quæ dominus necesse habet servo præstare, ut tunicas & similia. Damnatur ab historiis Siculorum crudelitas, qui captivos Athenienses fame necabant.

act. I. Sc. I. L. Peculium nascitur. D. de peculio. Thuc. l. VII. Diod. libr. XIII.

2. Insuper Seneca dicto loco probat in quædam liberum esse servum, & beneficii quoque habere materiam si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate præstetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum apud Terentium est, suum defraudans genium comparsit, aut succisivi temporis diligentia quæsivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus peculium definit οὐσίαν φυσικὴν naturale patrimonium; quasi contubernium definias naturale matrimonium; sed & Ulpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert quod peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere: neque enim quod æquum est faciet, si sine causa id faciat. Causam vero intelligo non pœnam modo, sed & domini necessitatem: nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Apposite ad hanc rem Seneca: *non ideo nihil habet servus, quia non est habiturus, si dominus illum habere noluerit.*

Inst. quod cum eo qui in alt. p. L. depositi, ¶. 3. D. de peculio. VII. de benef. 14.

3. Et hinc est quod dominus non repetit si quid servo in servitute debitum post manumissionem solvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione naturaliter intelligitur: Dominus autem servo debere naturaliter potest. Itaque sicut clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quædam quasi testamenta facere, id est dividere, donare, relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus a nobis alibi tractatum est.

L. si quid. D. de con. indeb. Diony. l. II. Lib. VIII. epist. 16. Lib. II. c. V.

4. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat πρᾶσιν αἰτεῖν *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, aut præsidum implorare opem contra sævitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo.

§. 2. Inst. de his qui sui vel al. jur.

5. Posteaquam jure gentium servitus invasit secutum est beneficium manumissionis, ait Ulpianus. Exemplo sit illud Terentianum:

L. manumissiones. D. de Just. & Jure.

Feci

Feci e servo ut esses libertus mihi
Propterea quod servibas liberaliter.

Salvianus in usu quotidiano esse ait ut servi etsi non optimæ saltem *Lib.* III.
non improbæ servitutis libertate donentur. Addit, *& illa quæ in servi-*
tute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur. Cujus beni-
gnitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque *Deut.* XV.
laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tem- 13.
pore exacto manumitti omnino jubet, nec sine donis; de cujus legis
contemtu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem repre-
hendit Plutarchus quod servos senectute confectos venderet, imme-
mor ejus quæ est inter homines communis naturæ.

COMMENTARIUS.

DEbentur pro opera alimenta, verum non ex pacto sive conventione expressa vel tacita, quæ servo facultatem tribuit jure perfecto ea exigere a domino, verum debentur ex humanitate & æquitate, debentur tanquam medium sine quo servus operas præstare nequit, ita ut a domino servus ea exigat tanquam medium necessarium, sine quo idoneus esse nequit ad præstandum quod exigit dominus. Cum enim aliunde nihil habeat, quo se sustentat, ratio postulat, ut ea ipsi præbeat dominus, dum ejus utitur ministerio & servitio. Alimentorum præstatio non tantum cibaria, sed etiam vestiarium includit. Quamobrem conjungi solent victus & amictus. Adeo ut si dominus servo alimenta deneget, possit cogi illum alteri vendere. *l.* 2. *ff. de his qui sui. Inst. eod.* § *fin.* Etiam beneficii in eo materiam esse, inquit Auctor, ut si quid præstiterit quod servilem modum excedat, cujus in compensationem vergit si peculium aliquod jure proprio ipsi permittatur, quod naturale ejus patrimonium vocatur, pusillum dicit patrimonium Ulpianus *l.* 5. §. 3. *ff. de pecul.* Quod servus permissu domini separatum a rationibus dominicis habet, deducto inde si quid domino debetur, ut ait Tubero. Unde glossa annotat, quod peculii tota natura atque conditio a voluntate & destinatione unius, id est, ipsius domini, sed quod ipse dominus peculium esse voluit. Quamobrem dominus servo peculium totum vel adimere, vel augere, vel minuere potest. *l.* 4. *ff. de pecul.* Verum quod semel dominus ipse dedit, ut haberet tanquam suum peculium, servi patrimonium recte vocatur, si jus naturale spectes, quia ejus proprium, & distinctum a rationibus dominicis, quamobrem augere vel minuere sine justa causa nequit, uti merito Auctor statuit. Non inficior quemadmodum in servi personam dominium acquisitum domino, ita etiam & in res ac bona, quæ personæ accessorium, simul domino competit, ut alibi annotavimus. Verum quatenus dominus permittit servo, ut sibi peculium habeat, id est, patrimonium separatum a rebus domini, quod suo arbitrio & dispositioni subjacet, renunciasse videtur dominus juri suo sive dominio in servi peculium, reservato tamen sibi dominio eminenti, ut ita dicam, ita ut ob justam causam jure sibi dispositionem de peculio servi possit vindicare. Recte enim Auctor: nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Quamobrem dominus non repetit, si quod servus in servitute debitum post manumissionem solvit: dominum enim servo naturaliter obligari tradit Tryphoninus *l.* 64. *ff. de cond. indeb. Si quod dominus*, inquit, *servo debuit, manumisso solvit, quamvis existimans ei se aliqua teneri actione, tamen repetere non poterit: quia naturale agnovit debitum: ut enim libertas naturali jure continetur, & dominatio ex gentium jure introducta est, ita debiti vel non debiti ratio in condictione naturaliter intelligenda est.* Cujus legis sententiam hanc esse tradit Cujacius, ut libertas jure naturali continetur, & servitus jure gentium, quod & ipsum naturale est, ita & in condictionum quæstione debitum & indebitum naturaliter accipitur, id est, jure gentium, non civiliter: & indebitum quidem natura sive jure gentium condicitur, debitum natura non condicitur. Ad hanc internam justitiam potestatem dominicam in servos leges quarundam gentium retraxerunt, ut paulo ante annotavimus, eamque suis cancellis circumscripserunt, ita ut servis durius habitis juris remedium largitæ, quo semet ipsos tueri poterant adversus nimiam sævitiam & crudelitatem domini; & quamvis servo non permitteretur apud Romanos agere in judicio adversus dominum suum, nisi in causa suæ libertatis, & in aliis quibusdam eventibus, qui ad commune bonum spectant, *l.* 49. *ff. de jud.* permittitur tamen adire magistratum, eique denunciare injurias & damna, quæ a domino suo patitur: judicique præcipitur, ut ex officio suo procedat de plano ad inquirendam veritatem denunciati. *Inst. de iis qui.* ubi Imperator Antoninus, ut si intolerabilis videatur sævitia dominorum, cogantur servos suos bonis conditionibus vendere, ut pretium domino daretur. Atque *l.* 1. *ff. de offic. Præfect. urb.* habetur,

betur, si domini servos sævitia, si duritia, si fame premant, si in obscœnitatem eos compulerint vel compellant, apud Præfectum urbis exponant. Postquam jure gentium servitus invasit, eodem quoque jure in solatium amissæ libertatis introducta manumissio, quæ quamvis voluntaria, excepto casu quo in fraudem creditorum fieret, quod lege vetitum, in usu tamen fuisse, ut servi etsi non optimæ saltem non improbæ servitutis, libertate donarentur, Salvianus notat. Lex Hebræa, propterea quod nimis durum videbatur, ut perpetuo servitutis jugo homo premeretur, hac æquitate mitigavit acerbum servitutis onus, utpote quæ certum tempus præfixit, quo finito, servum liberum dimittendum voluit, nec sine donis: de possessione tua donando, de pecudibus, frumentis, vino, juxta abundantiam divinæ liberalitatis circa te. Quippe ut inquit Cicero 1. *off.* *Videndum enim ne major benignitas sit, quam facultates. Dabo egenis, sed ut ipse non egeam*, ait Seneca *de benef.* 15. Quæ legis ratio cum æquitate summa nitatur, recte extenditur ad omnes, qui justam servitutem serviunt, præsertim quia est favorabilis.

Silv. verb. servitus. §. 3. Fortunius in l. manumissiones, D. de just. & jur. Æg. Reg. de act. supern. disp. 31. dub. 7. num. 119. Lessius L. 11. c. 5. Deut. xv. 13.

VII. Quæstio hic incidit, an fugere fas sit ei qui bello justo captus est. Non de eo agimus, qui suo proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione ut diximus gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis XVI.

VIII. 1. Movimus alibi dubitationem, an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam mortis erant commeriti, poterunt eorum posteri qui sperabantur ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exstituri non fuerant. Nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit.

2. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant ut pars civitatis obligari poterant non minus quam parentes ipsi. At in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

IX. 1. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pretio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus necessariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio.

Quæst. Gr.

Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς, *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat.* Si quis captus esset, eum a captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum δορυξένων nomen.

2. Ex-

2. Excelsioris animi est illud Pyrrhi a Cicerone laudatum:

Nec mi aurum posco, nec mi pretium dederitis:
Ferro non auro vitam cernamus utrique:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum a se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati quos probabiles causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon; Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius; Alexandri in Scythas Curtius; Ptolemæi regis & Demetrii, inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium, Plutarchus. Lysimachum vero Getarum Rex Dromichætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisque simul Geticæ ac comitatis testem factum perpulit ut talibus amicis quam hostibus uti mallet.

11. *Cyrop.* *Vita Dem.* *Strabo lib.* VII.

COMMENTARIUS.

An fugere fas sit ei qui justo bello captus, disputavimus *cap.* 7. atque cum Auctore statuimus, servo fas non esse in foro conscientiæ, domino invito, aufugere. Verum notandum quod ad natos etiam hoc jus porrigatur, neque id rationi repugnat, uti patet ex iis, quæ *lib.* 2. *cap.* 5. §. 19. tum etiam *cap.* 7. *h. l.* §. 2. annotavimus. Videtur Auctori non iniquum, ut in servos prognatos ex delicto parentis jus hoc porrigatur, ob rationem ab Auctore & nobis etiam *dict. cap.* adductam. Verum pro debito civitas in natos duntaxat, tanquam civitatis partes ac membra, in nascituros autem porrigi non oportere statuit, nisi accedat alia ratio, quam notat Auctor. Verum non opus est ut aliam hic fingamus vel excogitemus rationem, quam est vulgaris illa & omnibus nota, quæ ex ipso dictamine rationis, tum etiam rei natura profluit, unica & vera ratio est, quam *dict. loc.* annotavimus, quod fœtus sequitur conditionem ventris: est enim portio viscerum matris, quamobrem non iniquum ut eidem servituti subjiciatur, cui mater subjecta: quod enim e re mea nascitur, meum est; atqui serva non quoad operas duntaxat, sed etiam corpus ad dominum pertinet; ergo nec injuria fit proli, quod ejusdem cum matre sit conditionis particeps. Atque hoc sensu dicitur servitio subjectus captæ uxoris Arminii uterus, apud Tacit. 1. *annal. cap.* 59. Hodie vero ubi jus servitutis in bello non est in usu, optimum est, permutare captivos, vel justo pretio redimere, de quo, ut alibi diximus, conveniri solet inter belligerantes, habita ratione personæ, ejusve dignitatis & conditionis, ut justa inveniatur proportio: nulla enim conventione facta æstimatio ejus est in victoris arbitrio. Verum recte monet Gentilis, illud non immoderatum esse oportere: quibus vero cancellis hoc circumscribendum ne moderationem justam excedat, non conveniunt D. D. Auctor noster quousque extendi potest docet, dum inquit, humanitatem suadere non ultra intendi debere, quam deducto, ne egeat captus rebus necessariis. Inter Græcos auri libra se redimebant, teste Bodino *de Republ. lib.* 1. *cap.* 5. Gloriatur Scipio, Scipionis Africani pater, *emissos Carthaginienses duoviconis denariis æstimatos fuisse*, apud Liv. *lib.* 21. Verum cum hæc incerta sint, melius est, ut pactis expressis super his conveniatur, quæ olim *Quartier*, novissimo vocabulo *Cartel* appellari solent, ac pretium quod iis definitur, *Ramsoen* dicitur vulgari vocabulo. Interim vero, dum captus est, cum tractare oportet pro sua conditione indulgenter. Atque ad Magistros militum pertinere, inquit Gentilis, eorum cavere duritiem, qui contra jus gentium affligunt hominem captum. Excelsioris vero animi est illud Alexandri: *Me non mercatorem memini esse, sed Regem, captivos, si placet reddi, dono dabimus honestius, quam pretio remittimus.*

CAPUT XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere.*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus:*
VII. *Utilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui.*
X. *Aut certe libertatem aliquam.*
XI. *Præcipue in religione.*
XII. *Salteni victos clementer haberi oportere; & cur?*

Vid. de jure belli, n. 38. & 95.

I. Quæ in singulos aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Justo bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto aut alterius debiti modus. Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda tum in utenda victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia. In publico autem periculo, quæ modum excedit, securitas immisericordia est. Isocrates ad Philippum, τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν: *barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

Jugurth. De rep. VII. c. 14 & 15. & X. Nic. c. 7. De Off. I.

II. 1 Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant præter injuriæ licentiam.* Digna quæ a Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum gerant, & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat, πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς, *bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero, cujus hoc est sanctissimum effatum: *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc simile: *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam ut sine injuria in pace vivatur.*

Th. I. 2. q. 40. art. 1. ad 3. Wil. Mat. de belli sec. requis. q. 7. De civ. Dei lib. IV. 15. C. I. v. 13.

2. Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis Theologi, finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora, ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii tueri magis quam proferre mos erat; intra suam cuique patriam regna finiebantur: Reges non imperium sibi, sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit quantum potest Augustinus, cum ait: *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos gaudere de imperii latitudine.* Qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis Propheta Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

COM-

COMMENTARIUS.

Ecte hic procedit Auctoris argumentum a singulis hominibus ad populum universum, adeo ut, quæ æquitas exigitur in singulos, vel laudatur humanitas, tanto magis in populos aut populorum partes. Eadem hic juris versatur ratio: constat enim cœtus vel societas civilis aut uoiversitas, sive partes ejus ex hominum multitudine, qui in unum quasi corpus coaliti, quasi unum tantum totum unamque personam repræsentent. Quod itaque æquitas exigit & suadet humanitas, observandum circa singulos homines qua homines, idem sibi jus locum vindicat in societate sive plurimorum hominum cœtu; quippe conditio illa adventitia non mutat conditionem naturalem, quamobrem eadem jura & humanitatis officia, quæ dictat æquitas & naturalis ratio, homini proximo præstanda, inter populos & gentes locum habere debent. Eadem relatio, quam homines habent inter se in statu naturali, inter gentes & diversos populos obtinet. Quemadmodum autem justo bello alia acquiri possunt, ita quoque jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus, modo justæ subsunt causæ; justas autem causas recenset Auctor. Sin vero alias publica salus atque utilitas, tum etiam securitas in tuto esse potest, laudabile victori est, hoc jure abstinere in victos propter humanitatem. Noo oportet Principem, imprimis Christianis sacris initiatum, in bello suscipiendo ullum alium habere finem, nisi ut debellatis superbis in otio & pace vivere liceat; debellati autem satis videntur, dum ipsis omnis nocendi facultas erepta. Jure imperii eos multare, quibus absque hoc jure injuriæ licentiam eripere potest victor, ab humanitate alienum: pace enim obtenta, quæ belli finis, cætera potius remittere generosi animi est; *bellorum fines egregii, quoties ignoscendo transigatur*, apud Tacit. 12. *annal. cap.* 19. & nota ac testimonium non ex imperii libine, quæ haud justa belli causa, sed pacis studio bellum suscepisse; ut liceat vivere in securitate. *Nullum*, inquit Cicero, *bellum a civitate optima suscipitur, nisi aut pro fide, aut pro salute*, ea in tuto collocata, contentum esse victorem oportet. Sed quis ignorat illud Sallustii: *Unicam eamque veterem causam bellandi esse profundam cupidinem imperii & divitiarum*; quæ solet justitiæ velo tegi & quasi obumbrari. Nec hac cupidine vacui Ammonitæ, verum displicere hanc belli causam denunciavit iis Propheta. *Inferre bella finitimis, & inde ad cætera procedere, ac populos sibi non molestos, sola regni cupiditate conterere & subdere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum*, inquit Augustinus *de civ. Dei lib.* 4. *cap.* 6. Vid. quæ *lib.* 1. *cap.* 1. annotavimus.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit vete-
rum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium*, ait Se- *L.* II. *de*
neca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster* *Ira, c.* 34.
Romulus, ait apud Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit ut plerosque* *Ann.* v.
populos eodem die hostes, deinde cives habuerit: addit, exitio Lacedæmoniis
& Atheniensibus nihil aliud fuisse quam quod victos pro alienigenis
arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem *Lib.* I.
recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum,
Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo *Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.* Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud
Tacitum: *Ipsi plerumque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum clausumque.* Et mox: *Proinde pacem & vitam,
quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem, quod *L. in orbe,*
mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione Im- *D de stat.*
peratoris Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Ulpia- *hom. l. Roma.*
ni. Ex eo, ut Modestinus ait, Roma communis patria est. Et de ea Clau- *D. ad*
dianus: *munic.*

Hujus pacificis debemus moribus omnes,
Quod cuncti gens una sumus.

COMMENTARIUS.

Hinc victi Sabini fusique in civitatem Romanam recepti, atque in unum idemque corpus coaluerunt cum Romanis, imo imperii consortes fiunt, commune regnum vocat Livius; unde auctæ inde Romani imperii vires, ut testatur Cicero *pro Corn. Balbo.* *Illud vero*, inquit, *sine ulla dubitatione maxime nostrum fundavit imperium, & populi Rom. nomen auxit, quod princeps ille creator hujus urbis Romulus, fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc civitatem oportere. Cujus auctoritate & exemplo nunquam est intermissa a majoribus nostris largitio & communicatio civitatis. Itaque ex Latio multi & Tusculani, & Lanuvini, & ex cæteris generibus, gentes universæ in civitatem sunt receptæ : ut Sabinorum, Volscorum, Hernicorum, quibus ex civitatibus, ne coacti essent civitatem mutare, si qui noluissent, nec, si qui essent, civitatem nostram beneficio populi Rom. consecuti, violatum fœdus eorum videretur.* Idem fere Dionys. Hal. *lib.* 1. *Cum*, inquit, *Romulus sibi cognominem urbem condidisset, sumpto, quod hodieque retinent, nomine, gens temporis processu ex minima evasit in maximam, & in illustrissimam ex obscurissima, dum larium egenos ad se humaniter recepit, & civitatem impertit devictis bello viris fortibus*, &c. *Quibuscum*, inquit idem *lib.* 2. *si Græcorum consuetudines comparem, non possum laudare Lacedæmonios, Thebanos, Atheniensesve, opinione sapientiæ celebres : qui ad retinendam generis nobilitatem, vel nullos vel raros in jus civitatis admittebant, ut interim taceam hospites a quibusdam pelli solitos*, &c.

IV. 1. Alia moderatæ victoriæ species est, victis aut regibus aut populis relinquere quod habuerant imperium. Sic Hercules, Priami

Sen. Troad.

Hostis parvi victus lacrymis,
Suscipe, dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Æl. IV. 5. Herod. VII. de Clem. I. cap. 21.

Idem Victo Neleo, filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio : Sic Poro Alexander. Laudat hoc Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem.* Quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur.

Livius lib. XXXII. Mithrid. Ann. XII.

2. Sic Cappadocibus permissum a Romanis uti qua vellent reipublicæ forma : Et multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus, τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit Appianus, *ex devictis gentibus quasdam reliquit liberas.* Et Quintius, Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit sententiam, eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi : addidit : *Adversus victos mitissimum quemque maximum animum habere.* Apud Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. Sic a Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

COMMENTARIUS.

Verum videndum ne obsit hæc benignitas, videndum quales sunt victi, an non alieno potius quam suo imperio regi debeant, atque victori magis consultum, ut sibi pareant.

Persarum

Persarum Reges, Regibus victis, regna relinquere sub se solebant, teste Thucydide. Lacedæmonii non tributarios quidem faciebant, sed hoc duntaxat, ut socii sub paucorum principatu Rempublicam administrarent, accommodantes ad Laconicum morem. Tradit Eutropius Pompejum hac humanitate erga Tigranem usum, ut ipsi, diadema suum in manibus collocanti, reposuerit, atque honorifice eum habuerit, partem regni sibi vindicasse, partem Tigrani reliquisse integram tractandam. Eadem moderatione & humanitate usus Corbulo in Tigranorum civitatem: cum enim oppidani legatos misissent ad Corbulonem ducem Romanorum, qui afferrent ac denunciarent, *patere mœnia intentos populares ad jussa, simul hospitale domum coronam auream traderent*, quam accepit cum honore, nec quidquam urbi detractum. Tacit. 14. *annal. cap.* 24.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem quam ad securitatem & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Græcis: *Simul illud Asia cogitet, nullam a se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem absuturam fuisse si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerialis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *Nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus cum de inæquali fœdere ageremus, tradere arma, classem, elephantos, non habere arcem, non exercitum.

L. 1. ad Qu. frat. epist. 1. — *Hist. IV.* — *Lib. II. c. XV. ¶. 7. 3.*

COMMENTARIUS.

Exteris victis tributa injungere soliti Romani, non tam ad factorum sumptuum restitutionem, quam ad securitatem victoris & victi. Verum non puto, inquit Zeiglerus, victori ea multum conferre ad securitatem apud victos. Aspera hæc semper in vulgi auribus & animis, nec alia crebrior odiorum seges. Lips. *lib.* 4. *civ. doctr. cap.* 11. Tributum enim & stipendium, vectigal, servitutem demonstrant, qua nihil magis exosum populo libero. *Agri tributo onusti, hominum capita stipendio censa, nota sunt captivitatis*, ait Tertullianus *Apolog.* Sic Annibal dictus a consule vectigal, stipendiarius, servus. Tacit. 2. *annal.* Vectigalia servitutes, vel adinstar servitutum. *Bald.* 3. *cons* 370. Quamobrem Judæi, qui se liberos volebant, de censu Cæsari non dando disputabant.

VII. 1. Ut autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, quod a Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit: significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: *Difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* Cui non dissimile apud Livium illud: *facilius parari singula quam teneri universa*: & Augusti dictum apud Plutarchum: μεῖζον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculosum est peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quædam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus nostræ recipiunt quam continent.*

Plut. quæst. Rom. 15. — *Libro XXVII.*

2. Quod Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corii similitudine, quod alia parte se tollat si simul aliam pede presseris: Et T. Quintius apud Livium comparatione testudinis, tutæ ad *Liv. l. 37.*

ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, obnoxiæ atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III de legibus huc aptat Hesiodi dictum; *Omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. *Val. Max. IV. I.* Scipione Africano judice jam suis temporibus tantum Roma possidebat ut avidum esset quicquam ultra appetere: abunde felix si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & lustri condendi carmen, quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, ita emendavit, precatus ut eas perpetuo incolumes servarent.

COMMENTARIUS.

UT enim cæteris rebus, ita etiam imperiis suus est modus, quem si excedis, ruet aut manibus alienis, aut tuis, aut etiam nullis. Optime Aristoteles 7. *polit. cap.* 4. *Aliquis est etiam civitatibus magnitudinis modus, quemadmodum & aliarum rerum omnium; animantium, plantarum, seu arborum, instrumentorum justa magnitudo est. E enim unumquidque horum neque si nimis pusillum sit, neque si magnitudine modum superet, potestatem aut vim suam incolumem conservabit. Sed interdum natura sua prorsus orbatum erit, alias nullam utilitatem adferret.* Nam uti canit Lucanus *lib.* 1. *vers.* 81.

In se magna ruunt: lætis bene numina rebus
Crescendi posuere modum.

Unde de Romano imperio Livius testatur, illud eo tandem crevisse, ut mole laboraret sua. Grandius enim regnum omne semet suis terit viribus. Hinc Horatius *epod.* 16.

Suis ipsa Roma viribus ruit.

Hinc Claudianus *de bell. Gildon. vers.* 103. inducit Romam querentem se premi mole sua.

— Heu prospera fata!
Quid mali septenos montes, turbamque dedistis,
Quæ parvo non posset ali? Felicior essem
Angustis opibus: mallem tolerare Sabinos
Et Vesos: brevior duxi securius ævum.
Ipsa nocet moles, utinam remeare liceret
Ad veteres fines, & mœnia pauperis Anci!
Sufficerent Etrusca mihi, Campanaque culta,
Et Quincti Curiique seges, patriaque petenti
Rusticus, & proprias ferret dictator aristas.

Unde Florus *lib.* 3. *cap.* 12. *Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Sicilia & Africa contentum fuisse, aut his etiam ipsis carere dominanti in Italia sua, quam eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corruit: mox Asiatica Pergameni Regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ afflixêre seculi mores, mersamque vitiis suis, quasi sentina, Rempublicam pessum dedere.* Quamobrem merito Augustus supremis ejus tabulis, quibus inter alia addiderat consilium coercendi intra terminos imperii, *ut contenti præsenti fortuna, non cuperent fines imperii proferre: quippe quum difficulter imperium tantum servari posse, periculum fore, ne plura appetendo parta quoque amitterent.* Dion. *lib.* 56. Prudenter itaque Hydapses apud Heliodorum *lib.* 9. *Non abutor fortuna, ad cupiditatem plus præ cæteris habendi, neque in immensum prolato imperium propter victoriam, sed contentus finibus, quos initio natura posuit, Ægyptum ab Æthiopia cataractis discernens.* Huc pertinet prudens adhortatio Isocratis ad Nococlem: *Æmulare, non eos qui latissime imperium propagarunt, sed qui id quod habent rectissime administrant.* Vera autem magnitudo Reipublicæ consistit, non tam in acquirendo multa, & longe lateque propagandis imperii finibus, quam in bene conservando & rite administrando parta & acquisita; nec plura affectanda & ambienda, quam continere possis.

VIII. Lacedæmonii, & initio Athenienses, in captas civitates nullum sibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad suam accommodata. *Thu. I. Isoc. Pan. Demost. orat. de Chers. Diod. Lib. XIII. & XV.* Lacedæmonii quidem sub primorum potentia, Athenienses sub arbitrio populi, ut Thucydides, Isocrates, Demosthenes nos docent, ipse etiam Cristoteles quarti de republica capite XI, & quinti VII, quod ipsum in comœdia sic notat Heniochus illorum temporum scriptor:

Γυναῖκε δ' αὐτὰς δύ' ἐταράττετόν τινε,
Ἀεὶ συνοῦσαι· δημοκρατία θατέρᾳ

"Ονομ'

Ὄνομ' ἐστὶ, τῇ δ' ἀριστοκρατίᾳ θατέρᾳ,
Δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas accesserunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: Optimatitas
Est nomen alteri, alteri Popularitas,
Quarum incitatu pridem externatæ fuerunt.

Simile est quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex suo usu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior est*. Sed ejusmodi mutationes an ad victoris securitatem faciant, non est nostræ inspectionis. *Ann. VI.*

IX. Si minus tutum sit omni in victos imperio abstinere, temperari tamen res potest, ut aliquid imperii relinquatur ipsis aut ipsorum regibus. Populi Romani consuetudinem vocat Tacitus ut haberet *instrumenta servitutis & reges*. Eidem *Antiochus inservientium regum ditissimus*, βασιλεῦς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, in commentariis de Musonio: & apud Strabonem circa finem libri sexti: Lucanus, *Hist. II.*

Atque omnis Latio quæ servit purpura ferro.

Sic apud Judæos mansit sceptrum in Synedrio etiam post confiscationem Archelai. Euagoras Cypri rex, ut apud Diodorum est, dicebat velle se Persæ obedire, sed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, ut ipse imperaret aliis, parêret Alexandro. Nos de modis miscendi imperii diximus alibi. Quibusdam pars regni relicta, sicut veteribus possessoribus agrorum pars. *Lib. XV. Lib. XVII. Lib. I. cap. II. ¶. 17. Lib. III. c. VIII. 3.*

COMMENTARIUS.

PAulo ante dicere incepimus, Lacedæmonios voluisse, ut socii ad Laconicum morem accommodarent regiminis sive Reipublicæ suæ formam, & proinde sub paucorum principatu eam administrarent, quam Aristocraticam diximus alibi esse regiminis formam. Ita quoque Athenienses suadebant sociis, ut illam tenerent Reipublicæ formam, qua utebantur ipsi, id est, Democratica, in qua penes populum summum rerum arbitrium. Ita Romanus populus optimatium statum fovebant, quamobrem Reges tollere & ad suam optimatium sectam provincias & civitates constituere ipsi placebat. Verum in mutando Reipublicæ statu imprimis attendi debet genium populi: ad ejus enim ingenium attemperanda atque accommodanda est imperii forma, tum etiam despiciendum ne quid cum consuetudinibus inveteratis pugnet: non quævis enim forma cuivis populo adaptari potest, uti notavit Zeiglerus ex *Piccart. lib. 3. polit. cap* 13. Quod si vero minus sit tutum, nihil detrahere imperio, aut de eo aliquid imminuere, potest tamen moderatione in acquirendo & vindicando sibi imperio uti victor, potest partem sibi arrogare, partem victis relinquere, quæ sibi nocitura non videtur, ut saltem umbram veteris Reipublicæ & imperii quædam vestigia & quasi rudera retineat. Sic quamdiu stetit Respublica Hebræorum, & umbra ac imago Reipublicæ manebat. Sceptrum non in totum ablatum, quamvis imperii splendor admodum obfuscatus, in provinciam redacta sub Augusto Judæa, concessum tamen Judæis, ut suis legibus viverent suaque juxta proprias leges judicia haberent, etiam post Archelai relegationem Viennam, ita ut sceptrum apud Judæos mansisse in Synedrio videatur, donec captis & combustis a Tito Hierosolymis, tota Judæorum politia, tum sacra, tum civilis eversa & evulsa, ipsa gente pene deleta, uti annotavimus *lib. 1. cap. 2. §. 7.*

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis possunt circa res privatas & publicas minores suæ leges suique mores & magistratus. Sic in Bithynia proconsulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit suo arbitrio rempublicam administrandi, ut Pli- *Lib. X. epist. 56. & 84.*

& 111. nii epiſtolæ nos docent; & alibi, Bithynis ſui magiſtratus, ſuus ſenatus. Sic & in Ponto Amiſenorum civitas legibus ſuis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas.
& 113.
Ib. epiſt. 93.

XI. 1. Hujus indulgentiæ pars eſt avitæ religionis uſum victis niſi perſuaſis non eripere: quod ut victis pergratum ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis ſuæ renunciatione. Et apud Joſephum, tum ipſe Joſephus tum Titus imperator rebellibus Hieroſolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio ſacris ſuis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere poſſent etiam capitis periculo.

2. At ſi falſa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor, quod Conſtantinus fecit fractis Licinii partibus, & poſt eum Franci aliique reges.

COMMENTARIUS.

QUod ſi victor omne ſibi imperium vindicet, ut ſæpius factum a Romanis, quoties populos devictos ſuæ adjiciebant ditioni, qui neceſſe habebant parere Romanorum magiſtratibus, quos mittere ſolebant ad adminiſtrandam provinciam, poſſunt tamen illis relinqui circa res privatas & publicas ſuæ leges, ſuique mores, ritus ac magiſtratus, quemadmodum Romani victis quibuſdam gentibus permiſerunt. Sic Græcis libertas data ut inter ſe diſceptarent legibus ſuiſque judiciis, tum etiam judicibus uterentur. Unde Cicero *lib. 6. epiſt. 1. Multaque ſum ſecutus Scævolæ, in iis illud, in quo ſibi libertatem cenſent Græci datam, ut Græci inter ſe diſceptent ſuis legibus.* & paulo poſt: *Græci vero exultant, quod peregrinis judicibus utuntur.* Peregrini vero judices erant ipſi Græci, qui utebantur ſuis legibus. Epiſtola ſecunda: *Omnes ſuis legibus & judiciis uſæ αὐτονομίαν adeptæ revixerunt.* Varro de lingua Latina quarto, dicebant Peregrinum, qui ſuis legibus uteretur, *Varronis locus ſic intelligendus*, inquit vir omni eruditionis genere florentiſſimus Joan. Georg. Grævius in ſuis notis ad d. l. *Romanis peregrinos dictos, qui ſuis legibus utuntur, hoc eſt, qui non ſunt cives Romani.* Sic & Amiſenorum civitas ſuis legibus utebatur beneficio & indulgentia Romanorum Imperatorum, unde Plinius *Trajano lib. 10. epiſt. 93. Amiſenorum civitas & libera & fœderata beneficio indulgentia tua legibus ſuis utitur.* Vide diſtinctionem quam ipſe Imperator facit inter civitates ſuis legibus, & eas quæ Romano juri obſtrictæ erant *Epiſt. ſeq.* Idem teſtatur de provincia Achaja *lib. 5. epiſt. 24.* Umbram tamen hoc & ſpeciem libertatis beneficium vocat: aliud enim eſt præeſſe cæteris, aliud pendere ab aliis: nam quamvis ſuis legibus viverent, nutu tamen Romanorum regebantur. Hujus indulgentiæ quoque pars avitæ religionis uſum victis niſi perſuaſis non eripere, alibi annotavimus; quod conſcientiæ vis inferri & proinde cogi non debeat ad amplectendam religionem, quæ conſcientiæ dictamini repugnat. *A natura eſt religio*, inquit Cicero, *quam innata quadam nobis vis affert: & inſinuat cœlum ac terra, 2. de invent.* Non debent injici conſcientiæ circa divinum cultum vincula, non cogi, ſed perſuaderi debet religio & inſtillari mentibus. Non eſt humani ſed divini fori religionem hominum animis inſinuare, ut late illud diſcuſſimus *Diſſert. de ſanctitate ſummi imperii civilis.* Quamobrem potius omnem religionem tolerandam cenſeo, quam homines invitos obtorto quaſi collo & pœnarum ac ſuppliciorum metu, tum etiam vario tormentorum & cruciatuum genere, quæ humanam imbecillitatem longe excedunt, adigere, ut avitæ religioni, quam ſibi veram credunt, renuncient, & falſam amplectantur. Falſam voco, quæ non per ſe quandoque falſa, ſed quam quis falſam eſſe etiam opinionis errore ſibi perſuaſit. Ex eo tamen inferri nolo etiam ejuſmodi ferendam religionem, quæ, ut ita dicam, contra naturam eſt, id eſt, adverſatur primis nobis innatis divinitatis ideis & religionis principiis, eam penitus extirpandam & eradicandam e bene conſtituta Republica cenſeo, & delendam eorum memoriam ſtatuo, qui illam fovere & profiteri non diſſimulant, quibus ſumma religio eſt, nullam religionem ſive cultum divinum habere, nullam poſt mortem voluptatem exſpectandam ſibi perſuadentes; dum negant Deum eſſe ſupremum judicem, qui ſua ſceleribus ſupplicia, virtutibus præmia decernit. Sublato enim divini Numinis metu, nihil ſanctum & intactum ab improborum hominum violatione conſervari poteſt, tolluntur cognationis, humanitatis, charitatis, & liberalitatis officia, & ſocietatis humanæ tuendæ vincula diſſolvuntur, & ſic homo homini inſidiari & nocere propriæ utilitatis promovendæ cauſa fas eſſe creditur, qua ratione ſtatus belli inducitur, quo humano generi nihil magis exitioſum excogitari aut fingi poteſt. Quamobrem e Republica eſt ejuſmodi opiniones delere

ex

ex hominum animis, sed & ejus auctores & fautores ex hominum societate & consortio ejicere, vel summa ope niti ut saniorem doctrinam & religionis sensum amplectantur. Eodem modo tractandi qui propria Dei negant, qui virtutes essentiales divinæ naturæ inesse inficiantur, eas enim qui negant, Deum negant. Nec ferendam censeo religionem falsam, id est, gentilium superstitionibus involutam, quamvis non tam vi quam persuasione ab eadem ad veri Dei cultum homines converti oportere censeam, misericordia potius quam pœna digni, qui hisce in tenebris ambulant: quod enim non ex malitia sed errore & ignorantia provenit, veniam quandoque meretur, sane rigorem juris eo casu mitigari oportet. Non loquimur de ejusmodi errore vel ignorantia, quæ supina & crassa est, dum ignoramus ea, quæ omnibus etiam stupidissimis nota: illa enim nullam meretur veniam nec misericordiam, redolet ea potius malitiam, vel saltem summam negligentiam, quæ non ab omni pœna liberat. Ejus generis est, si eo nomine venire potest, Atheorum error & ignorantia, utpote qui ea ignorare dissimulant, quæ cuique natura demonstrat, imo innata sunt, adeo ut nulla gens tam extra mores projecta sit, quin aliquos esse credat Deos, ut inquit Seneca. Qui cœlum & terram intuetur, & contemplatur mirabilem ordinem quo omnia disposita, ille equidem in summam admirationem raptus, & conscientia convictus, profiteri necesse habet, esse summum rerum omnium principium, quod sine principio, cujus infinita sapientia & potentia omnia creata & ordinata, ut singula conserventur in suum finem, naturæ cujusque convenientem; verum cum hæc omnia latius disputavimus *diss. Dissert.* non diutius hisce immorabimur. Tales vero neutiquam, ut diximus, ferendos in bene constituta Republica, nec ulla venia vel misericordia dignos, utpote quos longe pejores existimo, quam idolorum cultores: hi enim, licet falsam, aliquam tamen religionem habent, nec Deum negant, sed plures sibi opinionis errore fingunt: verum enim non indigni qui Deos patrios, quos a majoribus acceperunt, colendos sibi diligenter, & retinendos arbitrantur, quamobrem non vi, non pœnæ formidine, sed persuasionibus in veritatis viam reducendi. *Religionem serva, quam a majoribus accepisti*, Isocratis monitum. Et Symmachus pro idolis majorum ad Imperatores: *Præstate, oro vos, ut ea, quæ pueri suscepimus, senes posteris relinquamus.* Qua enim semel a teneris annis imbuti sumus religione, non adeo facile illam abjicere possumus. Est in religione summum hominis bonum. Et sic sibi quisque statuit in sua. An summus vero imperans, cui incumbit cura, providere, ne Respublica duntaxat detrimenti quid capiat, verum etiam ne querantur subjecti, se destitutos iis mediis, quibus summnm bonum consequi se posse arbitrantur, religionem tollit, illud consequendi unica ratione. Interim possunt molliora remedia adhiberi ad convertendos ad veram fidem idolorum cultores. Idem etiam observandum circa alios, qui a regia religione in Republica dissentiunt. Non vi cogendi, uti dicere incepimus, sed persuasionibus convincendi, atque hac ratione elaborandum, ut in unam doctrinæ ac fidei harmoniam & consonantiam tandem tot diversæ religionum sectæ coalescant. Quemadmodum omnis subita mutatio periculosa, ita maxime in religione mutanda hoc sibi locum vindicat proverbium: Quæ veterata sunt, non adeo facile evelli possunt & immutari. Unumquodque eodem modo facile dissolvitur, quo colligatum, ita etiam tempore dissolvuntur tum corporis tum animi contracta quædam mala, & nonnulli morbi, & quæ sensim irrepserunt, subito evelli non possunt, nisi summo cum vitæ periculo. Ejus generis sunt omnes, quæ imbibuntur cum ipso quasi lacte opiniones, nec ullæ adeo tenaces quam illæ, quæ ad religionem pertinent, ob persuasionem, quam quisque habet, nulla alia ratione summum bonum consequi se posse. Cautiones itaque adhibendæ sunt multæ, ne, dum malum eradicare nitimur, in pejus incidamus. Humanitate & moderatione imprimis opus ad finem propositum consequendum. Omnis vis absit, tum crudelitas & sævitia, quæ desperationem parit, unde tumultus & seditiones, inde Reipublicæ eversiones, ut rerum usus satis docuit. Usu hic venit, quod monet Propert. 2. *ecl.* 3.

— Primo taurus detrectat aratra:
Post venit assueto mollis ad arva jugo.

Qui universam religionem uno tempore alicujus populi, vel victi, mutare conabitur, mirabor si per suas calamitates non experiatur, quam sit periculosum repentina quæque Dei cultus eversio. Nat. Com. 3. Constantinus ad Christianismum conversus, non subito & unico quasi ictu idololatriam extirpavit, verum eam expulit, favendo magis Christianam religionem amplectentibus.

XII. 1. Postrema cautio hæc est, ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili victi clementur habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo, eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege, mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus; quin si quis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *Populo Romano melius visum amicos* *Xen. de Cyri inst. l.* IV.

cos quam servos quærere: tutiusque rati volentibus quam coactis imperitare. Bri-
Vit. Agr. tanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii mu-
nera impigre obibant si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam
domiti ut parêrent, nondum ut servirent.

2. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus qualem ab ipsis
Liv. l. pacem Romani exspectandam haberent: *Si bonam dederitis*, ait, *&*
VIII. *fidam & perpetuam; si malam, haud diuturnam*: ratione addita: *ne credi-*
deris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione cujus eum pœni-
Liv. l. *teat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, firmissimum
VIII. *Curt. l.* imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter do-*
VII. *minum & servum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura servantur.*
Lib. XIII. Hermocrates apud Diodorum: κάλλιςόν ἐςι τῦ νικᾷν τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως:
non tam vincere pulchrum quam victoria clementer uti. Salubris ad victoriæ
usum Taciti sententia: *Bellorum egregii fines, quoties ignoscendo transigitur.*
In Cæsaris Dictatoris epistola est: *Hæc nova sit ratio vincendi, ut miseri-*
cordia & liberalitate nos muniamus.

COMMENTARIUS.

PLenissimum sane imperium quod victoria sive bello acquisitum, quamobrem in patrimonio Principis esse dicitur, de quo pro lubitu disponere potest; verum quamvis plenissimo jure teneatur, attamen non infinitam concedit potestatem sæviendi in cives, eosque tractandi crudeliter, clementia atqne humanitas ubique locum sibi vindicat, nec exulare potest ab hominum consortio ac societate. Videtur mihi illud vinculum, quo imperans & subditi sese invicem devincti, sive consensu sive victoria acquisitum imperium, ut quisque a sua parte officia præstet, quæ cujusque conditio ac status efflagitat, arctius quidem contrahi, verum dissolvi penitus non posse: eo enim ipso quo quis se Principem profitetur, simul quoque Principis officia præstare obligatur, quemadmodum subdito incumbunt præstare officia, quæ, natura dictante, conditio & status in quo collocatus, exigit. Sic imperare Principis, obsequi civis est officium. Verum meminisse oportet Principem hominibus ratione præditis, natura sibi æqualibus, non brutis animalibns imperare, quamobrem tractandi nt homines, clementer, moderate, eorum salutem & utilitatem tueri & promovere sibi incumbere: imperium enim nihil aliud quam cura alienæ salutis, nulla habita distinctione qua ratione imperium ad ipsum pervenit; quippe hoc officium cum imperio ac potestate civili conjunctum tam arctissimo vinculo, ut separari nequeat ab eo, quin imperii civilis nomen amittat. Principes terrarum a Deo sunt instituti, non quidem ut propria lucra quærant, sed ut communem populi utilitatem procurent, inquit Thomas; nec etiam præsumendum, gentes adeo late victoriæ licentiam extendere voluisse, ut eo Princeps imperium in cives acquirere posset contrarium fini isti, quem in constituendo imperio sibi proposuerunt, id est, propriæ salutis & utilitatis conservationem, tum etiam procurationem: amor enim, quo quisque erga semetipsum afficitur, aliud suadet. Unde Aristoteles 1. *Polit. Quod imperat & paret salutis causa conjungitur.* Ad quem finem consequendum collimare debet omnis civilis potestas. Quæ sibi duntaxat consulit, subditorum utilitate neglecta, tyrannica merito dicitur, quæ extirpanda ex societate humana, tanquam humano generi exitiosa, ut alibi latius discussimus. Belli enim jura non tollunt ea, quæ ratio dictat, quamobrem nihil victori permittunt, quod rationis dictamini repugnare possit, ratio debet esse norma & regula, quæ omnes actiones ab homine proficiscentes moderari & temperare debet, quovis in statu degit, hæc est fundamentum cui subnixum jus gentium, imo fons & origo ex qua profluit, ut sæpius annotavimus. Itaque victori leges præscribit, intra quas belli jura consistunt. Circnmspiciendum itaque quid ratio suadet vel dissuadet, atque ea in consilium adhibita, nunquam ab justi & æqui regula aberrabimus, vel humanitatis & clementiæ officia præstare negligemus.

CAPUT

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium postliminio earent.

I. Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.
II. Exempla.
III. An quid deduci possit.
IV. Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas his quorum fuerant si ab hoste injusto occupati sint.
V. Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.
VI. Quid faciendum in dubia causa.

I. 1. QUousqne ex bello justo res eapientium fiant, diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure, sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. Nemo enim plus juris ad alium transferre potest quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores, quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare.* Dominium internum non habuit qui primo cepit; quare nec illud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus; id est, commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe.

L. Si noxale, §. ex his, D. de nox. act. l traditio. D. de acq. rer. dom. Lib. v. de benef. c. 12.

2. Nam quod de servo qui a latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Jurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei impedimento esse; idem ex naturali jure respondendum est de eo qui bello injusto captus mox bello justo aut alia ratione in alterius venit potestatem. Nam in jure interno bellum injustum a latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit Gregorius Neocæsariensis, cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepissent.

L. Latrones, D. de capt. Ægid. Regius de act. supern. dist. 31. dub. 7. num. 122. Can. x.

COMMENTARIUS.

DIximus earum rerum, quæ in bello solenni ex hostibus capiuntur, dominium acquiri capienti jure belli, tum etiam consensu tacito, sine quo dominium ad alium transire nequit; consensu autem tacito nititur bellum solenne; quippe eum nulla alia in statu naturali, in quo vivunt gentes ac nationes, juris sui persequendi ratio natura prodita, necessitate exigente taeite gentes consensisse videri debent, ut cuique facultas esset hoc medio uti, ad consequendum quod ab altero jure perfecto petere atque exigere poterat, alterique concederet idem jus, quod ipse sibi in alterum concessum existimabat. Quamobrem jure gentium bellum introductum & approbatum tacito quasi gentium consensu, cum ratione naturali nullum aliud juris persequendi & consequendi remedium proditum sit; eodem autem consensu, quo bellum solenne, etiam ejusdem effectus nituntur, quorum in numero, ut *cap. 6.* disputavimus, ut res hostium capientis in dominium transeant, nulla habita ratione causæ, quæ bellum suscipere moverit Principem, num justa vel injusta fuerit, modo solenne bellum, id est, susceptum & indictum sive denunciatum ab eo, qui belli gerendi habet potestatem. Unde sequitur ex bello justo res capientium fieri non solum in foro soli, sed etiam poli, ob rationes quas *dict. cap.* notavimus, salvo tamen jure postliminii, ubi illud sibi locum vindicat, & eatenus illas pro non captis haberi, inquit

Auctor, etiamsi justo in bello, scilicet justa ex causa suscepto, & proinde ab omni parte justo captæ, non quasi revera captæ non essent, & capientium non fierent, verum quatenus finguntur numquam captas fuisse, cum in eodem statu redierint, & proinde pro non captis habentur. At quæ bello injusto quæruntur, restituenda statuit Auctor, quia non justo titulo quæsita; bellum injustum, quia ex injusta causa susceptum; quamvis justum ratione solennitatis, caret tamen justitia intrinseca morali, quamobrem intrinsece injustum, & proinde omnes effectus ejusdem naturæ, quatenus hominis conscientiam gravant, qui ex ejusmodi effectu sibi utilitatis ac commodi quid acquirere velit; unde sequitur ejus ex injusto bello res capientium fieri non posse, quia titulus injustus, absque justo vero titulo dominium transire nequit, nec acquisiti justa possessio rei alienæ in foro scilicet poli. Quamobrem in conscientia quis tenetur restituere res omnes, quas ex hostibus cepit, tum etiam ille ad quem res quoquo modo pervenit: nemo enim plus juris in alium transferre potest quam ipse habet; atqui primus possessor injusto titulo sibi eas acquisivit, non potest alterum justum possessorem efficere, ac proinde eodem jure tenetur rem a non vero domino acceptam restituere ei, qui jure naturæ dominus est. Quæ omnia secundum justitiam internam disputat Auctor. In foro enim humano revera dominium ad capientem pervenit, & quidem jure gentium, id est, jure taciti gentium consensus, quod in ratione fundatum diximus, introducto. Quamvis gentes non potuere ex bello injusto bellum justum facere quoad causam, id est, internam justitiam, potuere tamen circa dominii translationem ejusmodi jura introducere, quæ rerum humanarum status efflagitare ipsis videbatur: cum enim quisque rerum suarum est liber moderator & arbiter, potest earundem dominium transferre quolibet modo, & qualibet ex causa. Quamobrem annotavimus *cap. 6.* quamvis actus primus, cujus occasione licentiam aliena diripiendi & sibi acquirendi dominium cuique bello operam navanti competit, careat justitia interna, attamen effectus ea non destitui, quia alia ratione nituntur, ut ibidem videre est, nimirum consensu domini rem suam abdicantis & cedentis ei, qui belli jure eam cepit. Unde non externum duntaxat sed internum dominium acquisivisse sibi videtur hostis, quatenus alter jure perfecto id repetere nequit ex gentium jure: nam eo jure fingitur consensu tacito in capientem translatum dominium, cujusmodi fictionem necessitas ipsa introduxit. Verum eo non satisfactum omnino justitiæ internæ, quatenus homo eorum quæ agit rationem reddere tenetur summo rerum arbitro, cujus ad imaginem conditus, & proinde devinctus ut omnes actus, qui a se proficiscuntur, respondeant sanctitati & justitiæ divinæ. Quamvis dominium rei belli jure captæ domini consensu videatur acquisitum, & proinde possessor in conscientia eatenus tutus, attamen quia actus primus caret justitia causæ, cujus ipse auctor, apud supremum judicem actus ejusmodi capientem reum facit læsæ justitiæ divinæ, atque conscientiam gravat, non ex eo quod hosti sua eripit, atque ita proximum lædit; quippe non videtur alterum lædere, qui utitur jure suo, qui sibi acquirit, quæ capere jure gentium consensu humano introducto licet, & proinde cui homines tanquam tot membra societatis humanæ obtemperare necesse habent, atque ultro in ea, quæ juris gentium sunt, consensisse videntur: ipsa enim necessitate nititur consensus ejusmodi tacitus; verum propterea quod divina justitia moralis, id est, interna, quatenus actus nostri convenire debent cum origine nostra, id est, innata rectitudine morali, ob divinæ imaginis communionem, exigit, ne proximum duntaxat, quicum nobis intercedit societas & cognatio naturalis, verum ne aliquo modo divinam sanctitatem & justitiam lædamus, non sufficit, ut tanquam societatis humanæ membra satisfaciamus officiis, verum tenemur etiam satisfacere officiis, quæ tanquam cœlesti semine oriundi, Creatori nostro debemus, cæteris longe potioribus. Unde ipse Christus, date Cæsari quæ Cæsaris & Deo quæ Dei. Itaque non sufficit, ut actus nostri conveniant cum interna justitia, quatenus habent relationem ad proximum, ad conservationem societatis humanæ, ad proximi dilectionem; verum ut omnibus numeris sit absoluta justitia & consummata, convenire debet cum sanctitate divina, quæ in actibus humanis conspicienda, & agentem omni culpa vacuum coram supremo judice pronunciat, cum imagine, qua ornati, id est, ut ab omni parte justus sit actus, non tantum ratione causæ proximæ, sed etiam remotæ. Justa possessio videtur rei ex hostibus captæ, quia ex consensu tacito dominium jure belli acquisitum nititur, & eatenus justus actus ratione causæ proximæ, quæ est consensus, verum injustus ratione causæ remotæ, quæ est actus primus belli suscepti ex injusta causa denunciatio, quæ occasionem præbuit actui secundo. Causa quæ movet ad bellum suscipiendum, non est causa ex qua dominium transit, sed occasionem præbet dominii acquirendi; atqui illa quatenus occasionem præbet, etiam actus secundus fit particeps vitii, quod primo inhæret, sequitur quamvis actus secundus, qui est dominii acquisitio rei ex hoste capto, per se videatur intrinsece etiam justus, quatenus consensu nititur gentium, attamen quia occasione injusti belli causatur, commaculatur quoque eodem vitio, unde etiamsi jure perfecto rei dominus repetere nequeat rem jure belli captam; utpote cui obstat consensus tacitus, & proinde exceptio translati dominii jure gentium, attamen tenetur alter ex actu primo, imo etiam secundo in foro conscientiæ, quatenus eodem vitio laborat, restituere quidquid injusto bello cepit; coram divino tribunali peccato non caret istiusmodi actus, & proinde gravat conscientiam ejus, qui jure belli

belli injusti rei captæ dominium sibi acquisivisse prætendit, imo obligatur justitia interna ad restitutionem ejus, si extat, vel compensationem damni, quod patitur cujus res fuit, nec tantum ille, sed etiam alii ad quos res quoquo modo pervenit, quia non plus juris primus possessor transferre potest quam habuit ipse. Vitium hoc transit cum ipsa re cui inhæret in foro conscientiæ, & proinde possessorem ad restitutionem obligat, si in foro soli tutus esse velit, non tamen ex eo quasi dominium internum non habuerit, imo re vera habet, quia habet ex jure gentium in ratione naturæ fundatum; verum quia actus, quo dominium acquiritur, particeps vitii, quod ex actu primo, qui occasionem præbuit secundo, & proinde obligat capientem & omnes possessores ad restitutionem, uti dictum, in foro conscientiæ, quia in eo secundum justitiam internam ab omni parte actus justus non est. Per se quidem justus, sed injustus propter accessorium, quod ex actu primo ipsi communicatur. Verum cum jus civile non adeo conscientiæ quam quidem actionum, quæ ab homine proficiscuntur, quatenus relationem habent cum societatis civilis conservatione, & hominum inter se commercia concernunt, moderatrix sit, hinc in acquirendo rerum dominio potissimum attendit causam & titulum seu modum jure humano introductum, & proinde eum, qui rem ex ejusmodi titulo possidet, tuetur in possessione, atque ei dominium addicit. Imo etiam jus naturale & gentium, quatenus inservit necessitati humanæ. Quamobrem in foro humano & civili societate ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendum jus civile voluit, qui rem armis captam possidet, imo illum quoque, qui a capiente bono modo & justo titulo eam nactus est: habet enim illud ab auctore, quem jus gentium defendit. Negat vero Zieglerus ubique judiciaria actione tuendos jus civile dictare. *Leges enim Romana*, inquit, *denegant actionem Publicianam illi possessori, qui titulum habet a fure. Etiamsi*, ut ampliat Jason in §. 3. *n.* 20. *Inst. de act. furem esse ignoravit: quoniam vitium inhæret rei, cum furtivarum rerum nulla sit usucapio, eoque nec Publiciana actio. l.* 9. *§. pen. ff. de Public. in rem act.* Verum notandum, Auctorem non habere sermonem de furibus, qui proprie hoc nomine veniunt jure civili, verum de iis, qui ex injusto bello res acquirunt, earumque dominium in alios transferunt, hosce possessores ubique tuendos statuit, quia jure gentium & proinde justo titulo domini, quamobrem eodem jure facultatem nacti earundem dominium in alios transferendi, & justos rei captæ possessores efficiendi, qui in foro humano tuendi, dictante etiam ratione, quatenus necessitas humana ejusmodi juris constitutionem exigit. Et quamvis illi, qui injustum bellum gerunt, latronibus & furibus aliquo modo comparari possint, comparatio tamen illa in foro humano nullum producit effectum, sed in actione morali & interna justitia consistit, uti annotavimus *cap.* 4. §. 3. cum his conferenda quæ annotavimus *cap.* 6. & 10.

II. 1. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset a L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narrasset, Volscos a Posthumio dictatore fusos: *Prædæ pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: *Biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod lætissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: præda ingens sociorum: accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque præstituta die.* Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt; agros depopulati cum prædam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt consulem ab Luceria redeuntem, nec prædam solum amittunt, sed ipsi longo ab impedito agmine incompositi cæduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis, exercitu ibi relicto, comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: cetera vendenda quæstori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *præda omnis, præterquam hominum captivorum,*

Lib. III.

Lib. X.

militi concessa est, & pecus exceptum est quod intra triginta dies domini cogno-
Lib. XXIV. *vissent*, eodem Livio auctore.

Hist. l. II. 2. De L. Æmylio Gallorum victore Polybius, τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *prædam iis reddidit a quibus abacta fuerat.* Idem fecisse Scipionem
Plutar. Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi in-
Apoph. venisset donaria, quæ e Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant.
App. Punic. Cicero Verrina de Jurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de Si-
Livius libro XXXI. gnis. Rhodii naves quatuor Atheniensium captas a Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Æ-
Livius libro XXXIII. tolis æquum censebat quæ ante bellum habuissent. Nec negabat T. Quinctius si de urbibus bello captis ageretur, & societatis leges non
Strabo libro XIII. rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt.

COMMENTARIUS.

Reddendæ ex officio, dictante justitia interna, in foro conscientiæ Deum non insontem habiturum, qui proximo bona justa sine causa ablata & vi erepta injuste sibi retinet. Ex rationis dictamine gentes quoque perspicere potuêre, non omni ex parte justam possessionem, quæ rei ex hoste captæ injusto bello acquisita. Quamvis non agnoscant verum Deum, summe sanctum, & infinite justum, acerrimum vindicem eorum, qui injustitiæ operam dederunt, attamen conscientia, cujus dictamine non destituti, ipsos judicat & pungit continuo, ob oculos ponens injustitiam, cujus labe intaminata eorundem facinora, unde sibi lex sunt, & judex conscientia, quæ eos vel absolvit, vel damnat. Reddere itaque potius quæ injuste ablata nonnullæ gentes moratiores voluerunt, quam continuo a conscientia injustitiæ accusari. Cum sibi enim quis conscius causæ ex qua bellum susceptum, simul quoque quasi in aures insusurrat conscientia, non ab omni parte justam possessionem earum rerum, quas occasione belli ex hostibus cepit, quamvis consensu tacito domini niti fingatur, & eatenus justo titulo videatur earundem jure belli acquisitum dominium; attamen omni parte justum non est, quia occasionem eidem præbuit bellum injustum, uti statim disputavimus. Hinc justa piaque bella duntaxat gerenda rationis dictamen docuit gentiles.

III. 1. Quod si commercio res talis ad aliqnem pervenerit, po-
Lib. II. c. X. ¶. 9. teritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi diximus, posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam urinando
Genes. XIV. 16. eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait Moses, *Reduxit omnes illas res*: nempe quas a regibus captas superius narraverat.

2. Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & pe-
Com. 20. riculo. At ipse Abrahamus vir non pii tantum animi, sed & excelsi, sibi

ſibi quidem nihil voluit ſumere: cæterum de rebus receptis (nam ad 21, 22,
eas, ut diximus, ſpectat iſta narratio) quaſi ſuo jure decumam Deo 23, 24.
dedit, detraxit ſumtus neceſſarios, & ſociis ſuis partem aliquam tribui voluit.

IV. Sicut autem res domino reddendæ ſunt, ita & populi & par- Liv. l. III.
tes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam ſibi, ſi ſui Xen. Hist.
fuerant juris ante vim injuſtam. Ita Sutrinm receptum reſtitutumque Gr. III.
ſociis Camilli ævo, ex Livio diſcimus. Æginetas & Melios ſuis urbibus reſtituerunt Lacedæmonii. Græciæ civitates quas Macedones in- Liv. XXXIII.
vaſerant a Flaminio redditæ libertati. Idem & in colloquio cum An- Lib.
tiochi legatis æquum eſſe cenſuit liberari Aſiæ urbes quæ Graji eſſent XXXIV.
nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amiſſas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ in ſervitutem regiam miſſæ ſunt*, ajebat, *ſed ſtirpis augendæ cauſa, gentiſque vetuſtiſſimæ per orbem terrarum propagandæ*.

COMMENTARIUS.

ÆQuitatis rationi conveoire diximus *lib.* 2. *cap.* 10. §. 9. ut illi, ad quem res talis commercio pervenit, reſtituatur, quantum ad ejus recuperatinnem dominum & antiquum poſſeſſorem impenſurum fuiſſe veroſimilius eſt, imo totum id, quod bonæ fidei emptnr dedit, refundendum, quandoquidem fuit deſperata rei ejus reeuperatio, qun facit *l. 6. ff. de captiv.* uti inquit Zeiglerus. Æquitas namque poſtulat, ut, quoties meæ nperæ eeſſerunt in alterius utilitatem & commodum, is eas ſolvat, quatenus ſibi profuerunt, Molina *de J. & J. diſp.* 118. Quanto autem melior facta conditio domini per recuperationem rei amiſſæ, eo magis devinctus, ut ſatisfaciat ei, qui fecit, quod ipſe feciſſet, ſi ejuſmodi ſibi obveniſſet oceaſio. Quod de privatis ſiogulorum rebus, idem de publicis dieendum, ſcilicet ut populi & partes populorum reddantur his, qui jus imperii habueruot, aut etiam ſibi, ſi ſui juris fuerant ante vim injuſtam.

V. Solet & de temporis ſpatio qnæri, quo reddendæ rei obligatio interna poſſit exiſtingui. Sed hæc quæſtio inter ejuſdem imperii cives definienda eſt ex legibus ipſorum; (ſi modo illæ internum jus concedunt, non in externo ſolo conſiſtunt; quod ex verbis & propoſito legum prudenti inſpectione colligendum eſt:) inter eos vero qui alii Lib. II.
aliis externi ſunt, ex ſola conjectura derelictionis, de qua diximus c. 4.
alibi quantum inſtituto noſtro ſufficit.

VI. Quod ſi valde ambiguum ſit jus belli, optimum erit Arati Si- Cic.
cyonii conſilium ſequi, qui partim novis poſſeſſoribus perſuaſit ut Off. II.
pecuniam accipere mallent, poſſeſſionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari ſibi quod tanti eſſet quam ſuum recuperare.

COMMENTARIUS.

OBligatio interna, qua quis tenetur reddere & reſtituere, rem quæ ab injuſto poſſeſſore ad ſe pervenit, nullo temporis ſpatio, ne quidem longiſſimo evaneſeere aut exſtingui poteſt, quatenus quis ſibi conſeius vitii, quod rei inhæret, ejus dominium, quamvis juſto titulo acquiſierit, ſibi retinere oequit in foro conſcientiæ; quippe cum dominium nactus ab eo, qui in foro ſoli illud ſibi non juſta ex cauſa vindicaverat, nec ipſe tutus eſſe poteſt in conſcientia, oon igoarus qua ex eauſa primus poſſeſſor eam acquiſivit. Quippe vitium illud,

quod

quod rei inhæret, & conscientiam gravat, purgari nequit, nisi per restitutionem, quamobrem primus dominus, qui rem cepit, nunquam nisi reddita re, tutus esse potest coram tribunali divino, quia semper in mala fide. Verum qui bona fide rem nactus ab illo, qui jure belli dominus factus, & proinde bona conscientia eam diu possedit, ad restitutionem non obligari verosimilius secundum justitiam internam mihi videtur, ne dominia perpetuo incerta sint, eaque incertitudo mater ac seges uberrima esset infinitarum discordiarum atque innumerorum bellorum causa. Ratio naturalis humanæ societati tum etiam civili conservationi inserviens suadet, ut pro justo possessore & domino habeatur, qui rem, quam bona fide nactus est, longo satis temporis spatio possedit; quamdiu autem possedisse oportet, lege civili definitum, jure gentium definiendum arbitrio boni viri, & mihi videtur ejusmodi temporis spatium sufficere, quo potuit ad notitiam possidentis pervenire, dominium rei a non domino, in foro scilicet poli, se accepisse. Notandum quod notitiam possidentis duntaxat requiro; quippe hic non attendimus notitiam veteris domini, cui injusto bello erepta; quippe cum renunciasse dominio rei suæ præsumitur, quæ in bello solenni ab hoste sibi erepta, nullum jus ipsi quo possit tanquam suam vindicare ne quidem a primo, multo minus a secundo vel tertio possessore. Quamobrem derelictionis conjectura tollere nequit internam obligationem, sed ratio naturalis, quæ rei dominium ob rationem adductam ei addicit, qui rem satis longo tempore bona fide & justo titulo possedit, quamobrem absolvit possessorem ejusmodi necessitate restituendi. Vid. *lib.* 2. *cap.* 4.

CAPUT XVII.

De his qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretii.*
II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*
III. *Quod sit officium pacatorum circa bellantes.*

I. SUpervacuum videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam summam esse debere: requiri præterea ut ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est, si custodia sufficiat non sumendum usum, si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

L. 11. c. 11. ¶. 10.

II. 1. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales commeatus præberent, neque esculenta se neque poculenta cuiquam erepturos.

2. Dercyllides, narrante eodem Xenophonte, παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* Livius de Perseo rege: *Per Phthiotidem, Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit in regnum rediit.* De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πρᾴως καὶ μονονουχὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον: *spectaculum erant*

*erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene sine strepitu peragrantes Pelopon-
nesum.* De Sulla Vellejus: *Putares venisse in Italiam, non belli vindicem sed* Lib. II.
*pacis auctorem : tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum sin-
gulari cura frugum , agrorum , urbium , hominum , perduxit in Campaniam.*
De Pompejo Magno Tullius: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt , ut* Pro lege
non modo manus tanti exercitus , sed nec vestigium quidem cuiquam pacato no- Mani-
cuisse dicatur. De Domitiano ita Frontinus : *Cum in finibus Ubiorum ca-* lia.
stella poneret , pro fructibus eorum locorum quæ vallo comprehendebat pretium Libro II.
solvi jussit , atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi adstrinxit. De Parthi- Strat. II.
ca Alexandri Severi expeditione Lampridius: *Tanta disciplina , tanta re-
verentia sui egit , ut non milites sed senatores dicerentur : quacunque iter milites
faciebant , tribuni accincti , centuriones verecundi , milites amabiles erant : ipsum
vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant.* De Gothis ,
Hunnis , Alanis qui Theodosio merebant Panegyrista: *Nullus tumul-
tus , nulla confusio , nulla direptio ut a barbaris erat ; quin si quando difficilior
frumentaria res fuisset , inopiam patienter ferebat , & quam numero arctarat an-
nonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Tanta quies , tantusque metus servator honesti
Te moderante fuit , nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

Et Belisario Suidas.

3. Hoc præstabat exacta cura provisus rerum necessariarum, & be-
ne soluta stipendia , & vigor disciplinæ , cujus legem audis apud Am-
mianum : *pacatorum terras non debere calcari.* Et apud Vopiscum Aure- Lib.
liano : *Nemo pullum alienum rapiat : ovem nemo contingat , uvam nullus au-* XVIII.
ferat , segetem nemo deterat , oleum , sal , lignum nemo exigat. Item apud
Cassiodorum : *Vivant cum provincialibus jure civili : nec insolescat animus qui
se sentit armatum : quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet præstare Ro-
manis.* His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI , μὴ ἀναγκά-
ζειν πόλιν φιλίαν ὅ,τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν : *civitatem amicam cogendam non esse ut
quicquam daret invita.*

4. Ex quibus dictis optime interpreteris illud magni Prophetæ , Luc. III.
imo Prophetâ majoris monitum : μηδένα διασείσητε , μηδὲ συκοφαντήσητε , καὶ ἀρ- 14.
κεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν : *A concussione , a calumnia in quosvis abstinete , contenti
estote stipendiis vestris.* Cui simile illud Aureliani apud Vopiscum dicto
loco : *annona sua contentus sit ; de præda hostis , non de lachrymis provincialium
habeat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre , sed præstari non
posse. Neque enim aut moneret hæc vir divinus , aut sapientes legum
auctores præciperent si crederent impleri non posse. Denique necesse
est concedamus fieri posse quod factum videmus ; ideo attulimus ex-
empla , quibus accedat illud insigne quod ex Scauro memorat Fron- Lib. IV.
tinus , pomiferam arborem quam in sede castrorum fuerat complexa c. I.
metatio , postero die abeunte exercitu intactis fructibus relictam.

5. Livius cum narrasset milites Romanos in castris ad Sucronem Libro
XXVIII.

procacius egisse, & quosdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iisse, adjicit, omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto ac disciplina militari gestum. Est & alter insignis ejus scripto-
Lib. XL. ris locus, ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur: *Socii erant, sed propter inopiam haud secus quam hostium fines Macedones populati sunt, rapiendo enim passim, villas primum, deinde quosdam etiam vicos evastarunt, non sine magno pudore regis, cum sociorum voces nequicquam Deos socia-*
Ann. XII. *les nomenque suum implorantes audiret.* Apud Tacitum Peligni turpis fa-
Hist. III. ma, dum socios magis quam hostes prædatur. Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia desides & tantum hospitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Prætura urbana hæc est accusatio: *oppida pacata sociorum atque amicorum diripienda ac vexanda curasti.*

Ægid. Regius de actibus supernaturalibus disp. 31. dub. 7. n. 95. 6. Atque hic omittere non possum Theologorum sententiam, quam verissimam puto, regem qui quæ debet stipendia militibus non solvit, non tantum militibus teneri de damnis inde secutis, sed & subditis suis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

COMMENTARIUS.

Uamvis belli jura neutiquam concedant facultatem belligerantibus eripiendi eorum res, qui bello medii sunt, id est, qui extra bellum sunt positi, utpote in quos nullum jus bellicum competit, attameo non vetant eas occupare occasione belli, necessitate summa exigente, non cum animo sibi acquirendi, sed consulendi securitati suæ, eas conservandi & custodiendi sibi & domino, sibi custodiam quamdiu durat periculum imminens, quod alia ratione evitare non potuisset, ita si locum vel castellum, aut regionem occupaverit, id ipsum fit aoimo, domino proprietatem, cessante periculo, eam restituere, quamobrem nudam duntaxat loci custodiam vindicasse, salva domino jurisdictione & fructuum perceptione, præsumendus. Cujusmodi securitas non deneganda finitimo vel vicino absque suo damno, idque naturalis dictat ratio; denegatam vero propria auctoritate sibi procurare sui defensio, quæ est juris naturalis, cuique facultatem tribuit, sopposito quod ad eas angustias redacti somus, ut nulla nobis salutis expediendæ sit alia ratio reliqua, tum quod ipsi domino par necessitas non subsit, ne vero ultra, quam necessitas exigit, hanc licentiam exteodamus, eam suis limitibus circnmscribit Auctor. Si quid forte damni ex ejusmodi occasione patiatur verus dominus, hoc accidit præter intentionem ageotis, & animo reparandi: nihil enim magis æquitati consentaneum, quam ut iodemnis præstetur ille, cujus rebus in meam securitatem usus sum. Vid. *lib.* 2. *cap.* 2. §. 10. Exemplum habemus insigoe in Mosis historia, quod adfert Auctor, uti etiam id annotavit *dict. cap.* Vid. ibidem annotat. Duci autem potissimum incumbit per alienum territorium exercitum ducenti pœnæ formidine & militaris disciplinæ serveriori executione milites deterrere a furtis, rapinis. Verum ab altera parte quoque curare debet, ne earum rerum penuria laboret exercitus, quæ ad tuendam vitam necessaria, tum etiam ut stipendia bene persolvantur: qnid enim prodest militi earundem rerum copia, si non habeat quo sibi victum comparare potest. Variæ olim leges militares conditæ, quibus militum licentia coercebatur, uti tradit de Aureliano Vopiscus. Non omitteoda lex Justiniani, *Duces, & quotquot exercitum observant, si a locis quæ transeunt, pecunias extorserint, in duplum condemnentur.* Hinc monet Joao. Baptista, ut milites contenti essent stipendiis suis, nemini calumniam inferrent. *Luc. cap.* 3. Idem edixit Pertinax Imperator, ne cui ex populo contumaciam inferrent, neve quem viatorem pulsarent. Herodian. *lib.* 4. Verum ut severiori militari disciplinæ locus sit, atque justitiæ conveniens pœnarum, quas leges statuunt in facinorosos, executio, cavendum tum Imperatori tum Duci, ne ipse in culpa sit & occasiooem præbeat malefaciendi, dum militibus stipendia solvi noo curat, & proinde famis necessitate pressi coacti aliunde sibi vitæ sobsidia quærere. Qoamobrem non tam militi quam Imperatori vel Duci exercitus imputandum, si quid damni inde subditi vel vicini sentiant, cujus reparatio ipsi incumbit, tanquam auctori damni dati.

III. 1. Vicissim eorum qui a bello abstinent officium est nihil facere

cere quo validior fiat is qui improbam fovet causam, aut quo justum bellum gerentis motus impediantur, secundum ea quæ dicta a nobis supra sunt: In re vero dubia æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo legionibus, in obsessis non sublevandis. *Lib. III. cap. I.* Corcyrenses apud Thucydidem Atheniensium officii esse ajunt, *Lib. I.* si extra partes esse velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem sibi permittere. Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fœdus violatum, & quod sociis populi Romani injurias fecerit, & quod hostes auxiliis & pecunia juverit. Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide: *Vos tamen, inquis, vestramque amicitiam ac societatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id fecisse? sed nolo pluribus: summam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur: nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas, si hostibus te conjungas.*

2. Apud Agathiam legimus hostem esse qui faciat quod hosti placet; *Lib. III. Goth. I.* & in Procopio, in exercitu hostium eum censeri qui quæ proprie ad bellum usui sunt hostili exercitui subministrat. Demosthenes olim dixerat: *Phil. III.* ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ, κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ. *Qui ea facit & machinatur quibus ego capi possim, etiamsi nec feriat, nec jaculum emittat, hostis mihi est.* *Liv. Lib. XXXVI.* M. Acilius Epirotis qui milite Antiochum non juverant, sed pecuniam ei misisse insimulabantur, negavit scire se hostium an pacatorum numero eos habere deberet. L. Æmilius Prætor Tejos arguit, quod commeatu clas- *L. XXXVII.* sem hostium juvissent, vinum promisissent: addens, ni eadem Romanæ classi darent se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris Augusti dictum: *Plut. Bruto.* ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ' αὐτῇ: *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.*

3. Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miscere, ita ut cum utriusque bona voluntate a bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud Livium est: *Lib. XXXV.* *pacem, quod medios decet amicos, optent, bello se non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis, cum viderentur in Arcadum partes inclinare, epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία: *bonum est quiescere.*

COMMENTARIUS.

Mediorum sive eorum qui a bello abstinent, officium est, nihil facere, quo validior fiat is, quem constat ex injusta causa bellum suscepisse, e contra justitia dictare, tum etiam societatis humanæ conservatio, a qua propria cujusque salus pendet, exigere videtur, ut ejusmodi societatis perturbatores, tanquam in exitium generis humani nati, junctis viribus debellentur & opprimantur, aut quo impediantur justum bellum gerentibus motus, in conscientia quis obligatus mihi videtur, cum potius adjuvare, si absque gravi damno & periculo fieri possit, qui ex justa causa, id est, injuria lacessitus, bellum suscepit, justitia, cujus virum probum & honestum oportet esse vindicem, id ipsum exigit, præterquam quod societatis humanæ magnopere interest, ut nemo lædatur, suum cuique tribuatur, quamobrem fovere potius quam impedire bellum justum gerentis motus officium est viri justi & probi. Verum cum belli eventus sit admodum ambiguus & incertus, prudentia civilis suadere videtur, ne temere

mere

mere nos immisceamus bello, quod vicino aut finitimo forte nobis populo infertur, quamvis injustam ob causam: justitiæ enim ratio nec charitas proximi exigit, ut periculo, quod evitare possum, me exponam, nisi fœdere vel conventione devinctus sim socium adjuvare, vel propria suadeat conservatio, ne socio debellato & devicto in nos arma convertat hostis, ut hac ratione singulos opprimeret, quibus sociatis armis impar esset. Quod si causa belli dubia, neutri favere salva justitia possumus, sed æquo jure cum utraque parte agendum, tum annitendum, ut nostra intercessione exuant animum hostilem & in pacem redeant; verum quandoque vix mediam hic tenere viam licet. *Qui enim neutri adhæret, utrique plerumque invisus*, ut inquit Zeiglerus, *cumque eximiæ hoc prudentiæ opus sit inter partes belligerantes ἀδιαφορίαν conservare, & utraque pars id semper operam det, ut socium habeat & suis studiis addictum, qui utrique hactenus æquum se præbuit, facile hinc colligitur quam inclinata sit via, neutralitatis ut vocant jus perdendi.* Cum ab utraque parte sollicitamur, sæpe ad eas angustias redigimur, ut necesse habeamus alterutri parti adhærere. Damnat hanc ἀδιαφορίαν Machiavellus, utilius enim putat alteri se adjungere, quam neutram in partem inclinare. *Nam si inter se duo potentes confligant, tuam qui attingunt regionem qualescunque illi fuerint, sive quod altero debellato sit tibi a victore timendum, sive non, utilius semper foret in utraque hujus rei conditione, si te palam aperte apertum bellum geras. Si quidem primo loco nisi te aperias, semper ejus, cui victoria cesserit, eris præda, maxime cum victis, tum voluptate, tum jucunditate, nec ullum jus, ullamve rationem habebis, qua aut defendi aut recipi possis: nam belli victor suspectos amicos, quique in rebus adversis auxilio tibi esse nolunt, negliget: qui autem devictus jacet, is cum tu armis arreptis ejus aleam sequi nolueris, te recipiet nunquam.* Et paulo post: *Principes, qui sunt animi dubii, aut qui cernunt præsentia pericula, vitent, sæpenumero eam sequuntur viam, qua neutri habeantur. Verum cum Princeps audacter alterius partis fautorem sese aperit, si is, cui se adjunxit, victor evaserit: tam & præpotens habeatur, & ad ejus arbitrium relinquatur, nihilominus jam beneficii vinculum est illi injectum & amor propterea jam intercedit conciliatus, homines præterea non adeo inhonesti sunt & inqui, ut tanto ingratitudinis exemplo illum oppressum velint. Adhæc victoria ipsa non tam feliciter paratur, quin victor aliquam cogatur habere rationem præsertim justitiæ & æquitatis. Porro si is, cui adhærendum judicavit, victoria cadat, recipietur tamen ab eo, & quoad illi fuerit facultas, nunquam non aderit suppetias laturus.* Quid capiendum consilii in hoc rerum statu collocatus, relinquendum arbitrio ejus, qui summæ rerum præest, certum quid determinari mihi non posse videtur. Omnes circumstantiæ & rationes ponderandæ pro præsenti rerum facie, & inde quid suadet utilitas & salus, facile patebit, sequendum quod illa exigit. Si media via tuta, non ambigendum quin illa præferenda bello, cujus eventus admodum incertus. Satis autem tuta mihi esse videtur, si cum utraque parte bellum gerente conveniatur, ut communia humanitatis officia utrisque exhibere, atque ita cum utriusque bona voluntate bello abstinere liceat.

CAPUT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, gentium & civilis.*
II. *His qui suo sumtu militant, aut naves instruunt, quid per internam justitiam liceat respectu hostium.*
III. *Quid respectu suæ civitatis.*
IV. *Quid Christianæ dilectionis regula ab ipsis exigat.*
V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*
VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

I. 1. Quæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent qui aut summum in bello arbitrium habent aut publica imperia exequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat, cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium, ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo enim sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat.

Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet *Plut.*
ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse qui miles non sit *Quæst.*
pugnare cum hoste. Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legi- *Rom. 39.*
mus, qui hosti imminens repressit ensem simul ac receptui canere *& Marcello.*
audierat. Et Seneca: *inutilis miles dicitur qui signum receptui datum negligit.* *De Ira c. 9.*

2. Sed falluntur qui venire hoc putant ex jure gentium externo:
nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut su- *Lib. III.*
pra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostes pro *cap. 6.*
nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina mili-
tari Romana, cujus ea lex erat, Modestino notante, ut qui manda- *L. desertorem D.*
ta non servasset capite puniretur etiamsi res bene cessisset: mandata *de re milit.*
autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem sine ducis
imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: ni- *Liv.*
mirum quia si id temere liceat, aut stationes desererentur, aut etiam *l. VIII.*
progrediente licentia exercitus pars ve ejus inconsultis præliis implica-
retur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius ubi Romanam
disciplinam describit, *in bello*, inquit, *sæpius vindicatum in eos qui con-
tra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.*
Laco quidam cum hosti imminens audito receptûs signo ictum repres-
sisset, causam reddidit: ὅτι βέλτιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι: *quia præfe-
ctis parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia
solutus est occidere hostem non possit causam reddit, quod legibus
militaribus non teneatur quibus teneri debeant pugnaturi. Et apud *Lib. II.*
Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens: *c. 6.*
οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα, ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν; *tanto illi potius vi-
debatur ducis quam suam voluntatem exequi.*

3. At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo
cuilibet concessum ea facere quæ parti innocenti intra justum bellandi
modum profutura confidit: non etiam res captas suas facere, quia
nihil ipsi debetur: nisi forte pœnam justam exigat communi homi-
num jure. Quod postremum quomodo per Euangelii legem restrictum *Lib. II.*
sit ex his quæ supra a nobis tractata sunt intelligi potest. *c. 20. §. 10.*

4. Mandatum autem esse potest aut generale aut speciale. Genera- *Serv.*
le, ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat, *qui rempublicam salvam* *ad VIII. Æneid.*
volunt me sequantur. Imo & singulis interdum subditorum jus datur oc- *C. quando liceat unicuique l. 1. & 2.*
cidendi etiam extra sui tutelam, ubi id publice expedit.

COMMENTARIUS.

Quemadmodum bellum suscipiendi arbitrium penes eum, qui civitati vel Reipublicæ præest, & proinde quidquid agit vel gerit, nomine civitatis & populi fit, unde publica quæ ab eo proficiscuntur, qua Princeps. Hinc etiam publicum bellum dicitur, quia susceptum ab eo, qui summæ rerum præest, & civitatis sive populi personam sustinet & repræsentat, in eum translata facultas belli suscipiendi, quæ in statu naturali penes singulos residebat patresfamilias tanquam familiæ principes & capita, atque eodem sensu publica dici poterat, quatenus singulæ familiæ in eo rerum statu, tanquam tot civitates & parvæ Respublicæ considerari poterant. Quidquid pater-

fami-

familias suscipiebat, nomine familiæ, id est, quasi publico, fiebat, quales omnes actus dicendi, qui ad conservationem, defensionem, & administrationem pertinebant, ejusmodi actus duntaxat ab eo proficisci possunt, quibus cura incumbit ne quid Respublica detrimenti capiat. Cujus generis belli denunciatio, cujus gerendi ratio & arbitrium penes summum magistratum, qui nullum agnoscit superiorem. Quemadmodum vero belli denunciatio, ita quoque omnia ejusdem accessoria nituntur auctoritate publica, sic omnes militum actus sive speciali mandato, sive generali, sive in publica expeditione, sive extra eam fiant, publica auctoritate nituntur, atque in eadem, ut ita dicam, fundata earundem justitia. Eodem modo, quo bellum susceptum, geritur, id est, omnia quæ a privatis peraguntur, jussu & mandato Principis fieri, & proinde non privatim, sed publico nomine censentur, quamobrem licita quæ jure belli patrantur. Sunt autem privati vel peregrini, qui forte veniunt in auxilium, vel cives & subjecti Principis aut civitatis, quæ bellum gerit: neutri horum adversus hostem quidquam facere vel tentare nisi jussu ejus, cujus nomine bellum geritur, sive expresso sive tacito. Ejusmodi jussus ex ipsa belli denunciatione profluit, quo omnes, qui belligerantis partes sequuntur, tuti in hostem ruere eique nocere possunt. *Quamobrem quamvis secundum jus naturæ ac internam justitiam, in bello justo cuilibet concessum sit ea facere, quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit, illa tamen publice fieri dicuntur, non privatim. Hoc certum est militem ante subditum esse non posse, quam Princeps bellum decreverit, etiamsi Respublica justissimas belli gerendi causas habeat: quia hæc cura spectat ad majestatem, quæ cives tanquam idonea instrumenta juri persequendo adhibet. Dependent igitur omnes eorum actiones ab auctoritate publica, & quidquid in bello privatim faciunt, non recte faciunt: nam recta principium actionis non in ipsis subditis est, sed in Principe*; unde concludit Henninges titulum hujus capitis non modicam contradictionem involvere, aliquid in bello publico privatim licere. Generale tacitum mandatum præcedit eorum actus, qui bello operam navant ipso actu, id est, qui sacramento militari adstricti, sed etiam subjectorum Principis læsi, quatenus membra civitatis, cui bellum illatum, quod licentiam cuique tribuit, hosti nocere quantum quisque potest. Nam & hi omnes pro patria, tum etiam sui tutela hosti damnum inferre possunt jure naturæ & gentium. Imo ipsa causæ justitia in bello, tum etiam defensio ac sui tutela facultatem hanc tribuunt, dictante jure naturæ & ei subnixum jure gentium; verum ut omnia ordine fiant, & bona observetur disciplina, recte jure militari constitutum, ut omnia, quæ in exercitu suscipiuntur, dependeant ab arbitrio & jussu, sive mandato Principis sive ducis, ejusque auctoritate gerantur, ex qua licentia bellica metienda, huic parere necessum habent, qui castra sequuntur & militiæ nomen dederunt. Cujusmodi disciplinam adeo exacte observarunt Romani, ut qui mandata non servasset, etiamsi res bene cessisset, capite puniretur. Non eo, quasi non fas esset jure naturæ sive gentium hostem occidere privato, nondum militiæ sacramento obligato, verum ut omnia ordine fierent, neque nimis amplam sibi licentiam privati arrogarent, nihil licere voluerunt privato militi propria auctoritate agere, sed ex mandato & jussu ducis omnia peragenda & suscipienda, quamobrem militiæ sacramento obligabatur, absque eo apud Romanos nefas habitum hostem ferire, adeo ut, qui secus fecisset, cædis reus haberetur. Verum ut notat Auctor, venit quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, at jus naturæ, si internum respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere, quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit, nisi quod mandatum plerumque accedat generale aut speciale. Et generale quidem, ubi vel voce imperantis, vel lege etiam singulis jus datur. Exemplum mandati generalis occurrit apud Vellej. *lib.* 2. *cap.* 3.

II. 1. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt sed & qui suo sumtu militant, & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat illæsa justitia interna & caritate non immerito quæritur. *L.* III. *c.* 6.

2. Justitia aut hostem respicit aut ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut ab initio belli aut ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur; sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus

tibus posse. Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumtu administrant. Quod hostes attinet, hactenus ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. Adversus suam autem civitatem justum justitiâ internâ id ipsum erit, si contractui æqualitas insit, hoc est, si sumtus & pericula tanti sunt quanti prædæ alea: nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac siquis animum vili pretio jactum, incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

COMMENTARIUS.

SPeciale vero habere possunt qui stipendia merentur, sed & qui suo sumptu militant, & qui, quod plus est, suo sumptu bellum totum, ut apud Romanos bellum V. Fabii, apud Liv. *lib.* 2. *cap.* 4. aut ejus partem belli administrant, quales sunt qui naves instruunt ac sustentant, nobis **Caepvaerders**/ quibus vice mercedis concedi solet ut capta sua faciant. Quousque vero privatis hoc modo agere illæsa justitia interna & caritate liceat, Auctor noster præclare exponit. Optandum esset, ut juxta hasce justitiæ regulas bella gererentur, easque sibi militiæ operam navans quisque pro agendi norma cum hoste observaret. Respicit vero justitia aut hostem, aut ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti eripere possumus rerum omnium possessionem, quæ bellum alere possunt securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi, si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat, ut inquit doctissimus Gronovius. Sui enim tutela & defensio admodum favorabilis, ac multa permittit, quæ alias justitiæ repugnare viderentur, ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus, quod ab initio aut ex causis subnascentibus debetur, ut annotavimus *cap.* 13. Respectu vero civitatis cum qua contraxerunt, id ipsum licet, si contractui æqualitas insit, id est, si sumptus & pericula tanti sunt, quanti prædæ alea. Verum non videtur mihi adeo exacte hic æstimationem fieri posse: cum enim vita sit res inæstimabilis, quamobrem ejusdem periculum æstimationem non recipit, oporteret prædæ inæqualitatem modum longe excedere, antequam ejus ratio habenda; alia compensare facile potest eum vitæ periculo. *Præterquam*, ut inquit Zeiglerus, *quod non invidendum erit hoc casu illi, qui suo sumptu militat, aliquod lucrum, præsertim cum tam benignus fuerit in Rempublicam suam civis iste, dum facultatibus suis ei subvenire non dubitavit, ut merito ei propterea gratia debeantur.*

IV. Cæterum, etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere, immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut *Syl. in verbo bellum. n.* 8. *vers.* 5.
ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim Christiano indignus censeri debet quæstus ex sola temporum infelicitate.

COMMENTARIUS.

SI Marius olim negabat præ armorum strepitu leges a se posse exaudiri, ac ipse oris tam verecundi Pompejus ausus est dicere: *Armatus leges ut cogitem?* ac vulgi est opinio bellum ab omni jure longissime abesse, admodum difficile hasce internæ justitiæ regulas persuaderi possunt iis, qui castra sequuntur, & inter armorum strepitum consenescunt. Non admodum illi solliciti esse solent de casibus conscientiæ, nec ea, quæ sunt in foro licita distinguere ab illis, quæ impune facere possunt in foro soli; hasce non curant subtilitates, qui omnis prorsus

sus politioris ac humanioris doctrinæ rudes, humanitatis, charitatis, liberalitatis, clementiæ regulas, aliaque id genus officia quæ inter sanguine conjunctos, amicos, vicinos & togatos locum sibi vindicant parum curant. Dolus, asperitas, injustitia, rabies, ira, propria eorum negotia, quibus æs triplex circa pectus, adeo ut hisce juris interni regulis ad conscientiæ forum nullus pateat aditus, unde Zeiglerus: Ego ausim confidenter asserere, ne millesimo quidem inter milites hodiernos, imo in copioso exercitu vix uni aut ne uni quidem persuaderi istas juris interni regulas posse. Interim probe suo defungitur officio Grotius, & vel in idea Christiani militis officium proponit.

V. Evenit autem interdum ut occasione belli publici nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi
Lib. II. c. I. se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis
L. III. c. 2. quæ de pignorationibus supra a nobis sunt tradita.

VI. At si quis miles aut alius, etiam in bello justo, ædificia hostium incenderit, agros vastaverit, atque id genus dederit damna, non
Syl. in verbo bellum. p. I. jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte a Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit. Nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati cujus leges transgressus est, non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit, quærendum censeo: sed utrum jure an injuria? Nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est, licueritne per fœdus fieri.*

COMMENTARIUS.

QUæcunque a privatis in publico bello geruntur ac suscipiuntur adversus hostes, fiunt jure belli publici, & publica nituntur auctoritate, quemadmodum bellum publicum intercedit inter duos qui nullum superiorem agnoscunt, ita etiam inter cives & subditos utriusque partis belligerantis. Possunt quidem privata certamina, ut ita dicam, incidere aliquando, verum ea fiunt auctoritate publica, sunt illa accessoria belli publici & eodem jure gaudent, quamobrem si quis in hostes inciderit & vitæ aut rerum adierit periculum, non jure belli privati, sed publici, non hostem depellere duntaxat, sed in eum irruere & omni modo ac ratione lædere potest: concurrit enim hic cum moderamine inculpatæ tutelæ vindicta publica, quamobrem qui hostem deprehendit, assultum non exspectare tenetur, sed ipse poterit tum invadere & agere non secus, quam si justis copiis in prælio contra hostes cum aliis commilitonibus tenderet, uti recte annotavit Henning. *comment. ad h. l.* Ut vero nimia licentia bellica, tum etiam erudelitas & sævitia coerceatur, recte disciplina militari cavebitur, ne quis miles etiam justo in bello absque jussu ducis ædificia hostium incendat, vastet agros, atque id genus damna inferat, si neque necessitas, neque justa causa subest; verum an in conscientia miles teneatur damna istiusmodi resarcire, quæ forte non exigente necessitate, neque justa ex causa dederit hosti, posito quod licentia militaris ejusmodi licentiam non admerit? Et dicendum videtur eatenus teneri, quatenus modum excessit, ut alibi annotavimus. Quippe jure belli hosti nocere, non repugnat naturali rationi, verum vetat modum excedere: omne enim nimium in vitium verti, in proverbium abiit, & proinde juri naturæ repugnat. *Est pœna modus, sicut rerum reliquarum, & quadam mediocritas.* Quod si justa causa subest, non tenebitur hosti, cui nullam fecit injuriam, sed civitati, cujus leges transgressus est.

CAPUT

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

I. 1. Quid quantumque in bello liceat diximus partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta restat posterior, quæ est de fide hostium inter se. Egregium est consulis Romani Silii Italici dictum: Lib. xv.

Optimus ille
Militiæ, cui postremum primumque tueri
Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Agesilao, οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναί τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. *Tanta tamque præclara res est in omnibus quidem, sed præcipue in ducibus, religionis & fidei observantes esse atque haberi.* Aristides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace aliisque publicis conventionibus servandis maxime spectantur qui justitiæ student.* Ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, *nemo est qui non hanc affectionem animi probet atque laudet, qua non modo utilitas nulla quæritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides.*

2. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem alibi: *Fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & Ambrosius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* Et Augustinus: *Fides quando promittitur etiam hosti servanda est contra quem bellum geritur:* Nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium ait, sibi cum Faliscis eam esse societatem quam ingeneravit natura. Lib. 11. c. 29. Epist. ccv. ad Bonif.

3. Ex hac autem societate rationis & sermonis nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti falsum eloqui aut licere, aut crimine vacare ex multorum sententia su-

pra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa quæ bello fuit anterior, & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum con-

Nic. IV. 19. fert. Vidit hoc discrimen Aristoteles quum de veriloquio agens ait: οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ᾽ ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ᾽ ἀρετῆς. *Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est, & in iis quæ ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim hæc alterius virtutis.*

4. Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτόν, ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεί, καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων. *Bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adversus populum Romanum & Italiam professus adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi præclaris artibus gaudens, quo evenit ut alioqui insignem sui memoriam relicturus in dubio majorne vir an pejor haberi deberet, po-*

Il. x. *neret.* Apud Homerum semet accusant adacti conscientia Trojani:

Νῦν δ᾽ ὅρκια πιστὰ
Ψευσάμενοι μαχόμεσθα· τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι.

Rumpentes fœdera sacra
Juratamque fidem pugnamus, non quibus est fas.

COMMENTARIUS.

Upra annotavimus, sublata fidei servandæ necessitate, tolli omne inter homines commercium, distrahi societatem, & nihil aliud sequi ex hominum negotiis & convictu ac mutua consuetudine posse, quam confusionem, diffidentiam, cædes, insidias, pravas machinationes, dolum, fallaciam, & perpetuum inter homines bellum. Quamobrem fides supremum rerum humanarum vinculum est, inter maxima generis humani bona est, tantæque auctoritatis fides est, ut etiam fœdera cum hostibus jungat & amicos faciat; non alia ratione, quam quod jure gentium receptum sit, cum hostibus pacta facta valere. *l.* 5. *ff. de pact.* Vid. *lib.* 2. *cap.* 11. §. 1. *n.* 4. Quamvis bellum societatem distrahat, attamen non tollit ea, quæ sunt juris naturalis, perpetuam, id est, moralem obligationem continentia, quæ nullam admittunt dispensationem, quovis in statu quis collocatus, & qualemcunque sustinet personam. Ejus generis est obligatio, quæ nascitur ex promissione, pactis ac conventionibus, ea non respicit personæ qualitatem & conditionem, modo capax sit juris ex promisso, sed quid actum sit, quid conventum & promissum, attendit. Actus ipse parit obligationem, qua fidem servare tenetur promittens, etiamsi cum hoste rem habeat, quippe status belli non reddit hostem inhabilem ad recipienda quæ promissa, sive potius acquirendum jus illud perfectum, quo ab altero exigere potest fidem datam servare, & proinde implere promissa, & præstare quæ pacto vel conventione continentur: quamvis hostis, attamen homo esse non desinit, id est, capax juris ex promisso. Cui etiam & altera accedit ratio, quæ fundatur in obligatione naturali, qua quisque tanquam membrum humanæ societatis tenetur elaborare, ne quid genus humanum detrimenti capiat. Magnum autem detrimentum caperet, uti dicere incepimus, sublata fide, qua non tantum Respublica quælibet continetur, ut ait Cicero 3. *offic.* sed & major illa gentium societas. Huic autem detrahendæ causam qui præbet, humani generis quasi hostem se declarat, propterea, quod quantum in se est, fidem fallendo, arctissimum ejus vinculum dissolvit, & belli quasi statum perpetuum inducit, quo nihil magis humano generi exitiosum fingi potest. Forte dici posset cum hoste societatem jam dissolutam, & proinde qui fidem non servat societatem non dissolvere pacem cum bello commutando; imo vero non dissolvit duntaxat, sed penitus tollere videtur, utpote cujus perfidia in causa est, quod alter non in pacem cum eo redeat, si durante belli statu fidem fefellit; diffidentia enim perpetuum fere inter homines bellum parit. Imo promittere hosti quippiam, est societatem aliquantum cum ipso inire, a qua recedere nec satisfacere officio ratione

tione illios intra societatis competenti, est societatem humanam lædere. Præterquam quod etiamsi bellum dissolvendo societatem inter belligerantes tollere videatur quorundam officiorum commutationem & præstationem, tum etiam commercium mutuum, quod intercedit inter nationes vel gentes, attamen non adimit facultatem belligerantibus pacta & conventiones, fœdera & contractus celebrare atque inire, qui obligationem mutuam pariunt, qua sibi invicem devincti adimplere & servare contractum. Quamvis hostis, homo tamen esse non desinit, cum quo intercedit juris naturæ communio, quod non dictat duntaxat sed moralem necessitatem sive obligationem imponit contrahentibus, qua tenentur sibi mutuo servare fidem; cum hoste contrahere, pacisci, fœdera inire voluntatis est, verum necessitatis contractum & fœdera sancte servare. Unde argumentatur Franciscus Hottomannus *quæst. illustr. 7.* Inter quos alicuis juris communio est, inter eos contrahitur obligatio. Atqui inter hostes juris est communio, juris scilicet ejus, quod gentium dicitur & naturalis. Ergo inter eos contrahitur obligatio. Per consequens ex conventione hostium inter se, & ex data acceptaque fide tale nascitur vinculum, quod rumpi sine perfidia nequit. Hisce add. quæ *cap.* 1. §. 18, 19. & *lib.* 2. *cap.* 13. §. 15. annotavimus.

II. 1. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *Pirata non est ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec jusjurandum commune.* De tyranno etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohæret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam Judæorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent. *Lib.* III. *cap.* XIII. §. 15. *Lib.* VII. *de benef.*

2. Atqui belli piratici magnam partem Cn. Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus & sedes, in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio, a Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis qui in Pirenæis erant montibus actum de compositione, scribit, quis dixerit si quid convenisset nullam inde exstituram fuisse obligationem? Non habent quidem isti specialem istam communionem quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt communionem habent juris naturalis, ut recte disserit Porphyrius libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio a Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, ab Augusto Crocatæ latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur. *L.* 56.

COMMENTARIUS.

Quia etiam cum tyrannis & prædonibus intercedat juris naturalis communio, fidem eis datam non esse violandam, satis prolixe disputavimus *lib.* 2. *cap.* 13. §. 15. Quamobrem depositum ex ipso jure gentium reddendum latroni, respondit Tryphoninus, cujus juris communionem etiam cum fugitivis & prædonibus esse, statuit summus Jurisconsultus Hottomannus *quæst. illustr.* 7. Quamvis latrones ac prædones videantur tanquam nati in exitium humani generis, & proinde communes hostes, junctis viribus e hominum numero extirpandi, cum quibus nec societas, nec commercium ullum intercedere potest, attamen homines esse non desinunt, qui sunt capaces juris, & habiles ad acquirenda quæ sunt juris naturalis, cujus juris communio nulla ratione potest tolli, ita ut nulla ejusdem observantia cum prædonibus nobis incumberet. Quemadmodum ejusdem originis, ita quoque rationis participes; rationis autem communio inducit quoque communionem juris, quod ob rationis communicationem omnibus

bus hominibus commune, & proinde naturale, quia cum ipsa natura proditum, id est, natura rationali, juxta vero hoc juris dictamina, quæ per rationem nobis innotescunt, homo cum sui simili vivendi & agendi modum ac normam sibi præscribit, id est, sibi ipse lex est. Obligatio itaque, quæ descendit ex hac lege, fundata in rationis dictamine naturalis, naturalis quia quasi innata naturæ humanæ sive homini, qui rationis capax & particeps. Eorum vero quædam absolute omni tempore, loco, statu obligant, alia pro certo rerum statu vim obligandi habent, quo non existente, vel mutato, evanescit quoque obligatio. Dictat ratio societatem & amicitiam colendam cum omnibus hominibus, neminem lædendum, verum supponit pacem & concordiam: in statu enim belli cessat necessitas sive hæc obligatio, quatenus societate distracta & interrupta amicitia, cessant quoque societatis jura & commoda, quæ hominem devincit homini ad sibi invicem præstanda ejusmodi officia, quæ jure societatis præstari oportet, atque etiam exigi possunt, & id genus alia possent exempla adduci. Dictat quoque ratio suum cuique tribuendum, honeste vivendum, verum hæc juris præcepta semper & ubique, quovis in statu obligandi vim habent, non duntaxat in pace, sed & belli statu, & proinde etiam cum hoste observanda, quia hominem tanquam rationis participem ligant. Sic omnia quæ moralem turpitudinem vel necessitatem per se & sua natura continent, ea neque mutationem, vel dispensationem patiuntur, sed ubique quocunque in statu quis versatur, eandem obligatio ipsi incumbit, & agendi norma est, a qua recedere fas non est, quin & jus naturæ violet; ejusdem generis est lex sive rationis dictamen, quod fidem servare imperat. Primo qui fidem fallit, jus suum cuique non tribuit, quippe qui cum aliquo contrahit, fœdera init, conventiones & pacta celebrat, alteri tribuit jus & facultatem in se, qua potest exigere ut contractum servet, & præstet ea, quæ pollicitus vel promisit: fiunt enim sibi mutuo debitores contrahentes sive paciscentes ad adimplendum contractum, quamobrem qui fidem non servat, alteri jus quæsitum aufert, non tribuendo quod ipsi præstare debuisset. Atqui non incapax prædo vel latro, quatenus homo, juris naturalis, ex quo hæc obligatio descendit. Ergo nulla justa potest subesse causa, cur ipsi non servanda fides. Præterquam quod fidem fallere, nulla habita ratione personæ, cui habenda, est res per se turpis & illicita, quia adversatur justitiæ. Justitia autem non considerat cui, sed quid præstandum incumbit, ad ejus observantiam sumus omnes devincti, quia eam colere moralis est necessitatis.

III. 1. Videamus tamen ecquid a Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi a nobis explicatum est. At qui puniri possunt ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut
Off. III. recte dixit idem Cicero: *Non est contra naturam spoliari eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est & hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc si non tanquam cum malefico actum esset; at si quando cum tali, qua talis est, actum est, simul de remittenda, quod hanc
Lib. II. c. XI. ¶ 7. rem attinet, pœna actum censeri debet; quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ cavet ne actus in vanum recidat.

2. Non male apud Livium Nabis, cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius; *De nomine hoc respondere possum, me qualiscunque sum eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Jam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ, cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα. *Civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerant quo tempora factum est fœdus.*

COM-

COMMENTARIUS.

Optime ad objectionem respondit Auctor, cui etiam addi posse mihi videtur, ut respondeamus Zeiglero, qui negat potestatem puniendi cuivis homini competere, cum nec imperium cuivis homini competat, quod jus ex promisso quæsitum auferri quidem regulariter debet ab eo, qui summum habet in contrahentes imperium, & proinde justam ob causam eorundem actus irritos facere possunt, vel saltem impedire, ne effectum habeant salva justitia intrinseca, id est, morali, verum insuper etiam cuique privato hanc facultatem a societate humana, cujus membrum est, largitam securitatis tuendæ causa, ut tanquam indigno in pœnam auferantur piratis jura sibi quæsita societatis nomine, quæ summum in partes & membra sui conservationis causa imperium habere non absque ratione dicitur: verum id tum demum locum habebit, si quis non tanquam cum malefico egit, at quoties cum tali qua tali actum est, renunciasse videtur huic juri & facultati, atque sese obligare voluisse ad fidem servandam; quippe contrariæ hæ voluntates non possunt subsistere in eodem mentis actu, scilicet ut cum aliquo, cujus conditio nec qualitates me fugiunt, pacisci & contractum celebrare, quo obligationem mihi impono ad servandum contractum, & tamen fidem fallere animum induxisse, quod si vero ejusmodi habuerit intentionem, statim peccat & læsæ justitiæ non reus duntaxat, quod jus suum cuique fidem fallendo non tribuit, quod revera debet ex contractu vel pacto, sed pro impostore habendus qui aliud in lingua promptum, aliud in pectore clausum habet; attamen fallax ejusmodi animus impedimento esse non potest, quo minus sibi ad præstandum quod promissum devinctum habeat latro vel pirata; modo signis idoneis voluntatem declaraverit, & non ignarus conditionis ejus, quicum actum est.

IV. Deinde objici potest quod alibi diximus, eum qui metu cau- *Lib. II.*
sam dedit promisso teneri liberare promissorem, quia damnum dedit *cap. XXI.*
per injustitiam, id est, per actum pugnantem & cum natura libertatis
humanæ & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere, ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. Nam ut cui promissum quid est ad liberandum promissorem teneatur, opus est ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo ut amicum vinculis eximeret promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est qui ad contrahendum sponte venit.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri pote- *Lib. III.*
rit accedente jurisjurandi religione, nam inde, ut alibi diximus, ho- *c. IV. §.*
mo non homini tantum sed & Deo obstringitur, adversus quem me- *18.*
tus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ in humano sunt commercio ex primæva dominii lege; at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus, quæ adversus eos etiam vitiose committuntur, dissimulare.

COMMENTARIUS.

Alibi annotavimus promissionem metu factam non esse invalidam ipso jure, se efficaciter obligare promissorem, ut præstet & solvat quæ metu promisit solvere vel præstare, propterea quod consensum non excludat metus, qui contractum reddit efficacem, quamobrem promissorem non absolvit a necessitate implendi contractum & servandi fidem, verum cum ab altera parte teneatur ille, qui metum intulit, restituere, quidquid commodi aut lucri perceperit ex injuria illata, exceptione repelli potest adversarius promissi impletionem exigens, vel

conveniri, ut restituat quod accepit, aut damnum injuria illatum resarciat, obligatio, qua fidem servare tenetur promissor, non tam perire, quam elidi videtur. Verum quoniam cum latrone vel prædone non semper ex metu illato contrahitur, vel illi aliquid promittitur, hinc etiam nec qualitas vel vitium personæ inhærens tollit obligationem naturalem, qua tenemur absque ulla exceptione servare fidem, solvendo quod promissum. Quamobrem recte Auctor non ad omnia promissa prædonibus facta pertinere inquit objectionem, quam hoc §. sibi movet. Si vero metus & quidem justus non tollit obligationem, quæ præstandi promissa & servandi fidem necessitatem imponit promissori, etiamsi latroni facta promissio; ergo ubi quis nullo metu coactus latroni quid promisit, multo magis ei tenebitur; nec ulla exceptione se liberare potest. Quamobrem si quis misericordia ductus latroni quid promittat, ut in ipsius gratiam aliquem incolumem dimittat, servanda fides, & solvendum quod promisit. Justitia suum cuique tribuendum dictans hic non personæ vitium, sed quid actum, considerat. Huic enim neque metus injustus illatus est, neque exceptiones capto competentes, idem mutuari potest, quia non istius sed proprio nomine se obligavit, nec suam obligationem illius obligationi, quæ per exceptionem elidi potuit, superstruxit. Etsi enim moribus gentium aliter tractetur hostis, aliter latro vel pirata, non ideo tamen is statim amisit omnia juraque homini competunt, saltem ubi humano adhuc modo cum quibusdam agit, ut diecere incepimus, & idem nobiscum sentit Pufendorfius. *Nam quando*, inquit, *mecum extra metum paciscitur sane non ut latro, sed ut quivis alius homo agit. Communis autem hostis latro vocatur, quod non instar aliorum hostium certo alicui bellum indicat, sed omnibus promiscue, qui in ejus manus inciderint, hostilia intentet. Quo nomine etiam ad eundem coercendum non indicto bello, aut singulari militum auctoritate opus esse, sed cuilibet contra hunc licentiam militia ipsa natura indulget. Nihilominus dici potest, quemadmodum status hostilis non obstat, quo minus fides hosti data servanda sit; sic nec communem illam latronis hostilitatem prohibere, quominus pacta cum illo inita servanda sint: præsertim cum actus hostilitatis, dum pacta init, non exerceat latro.* Quod si accesserit jurisjurandi religio, eo arctius obligationis vinculum: non enim sola persona respicitur cui juratus, sed, cui potissimum juratus, Deus est, qui ad obligationem pariendam sufficit, ita ut etiamsi injustus metus accesserit, tamen tenebitur quis ad promissa, uti hanc quæstionem prolixe tractavimus *lib.* 2. *cap.* 13. §. 14, 15, 17.

Lib. I. *c.* IV. — *Æl.* VI. I. — *Lib.* XI.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summas potestates? His, etiamsi causam per se non injustam habeant, jus tamen per vim agendi deesse ostendimus alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, pœna promisso opponi non potest secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus notat fidem servis datam in fano Palicorum nunquam a quoquam domino fuisse violatam. Metus autem illati exceptio & hic poterit elidi interposito jurejurando, sicut M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit quod L. Manlio metu coactus promiserat.

VII. Sed hic supra priores specialem difficultatem facit jus legis constituendæ & jus supereminens dominii in res subditorum quod civitati competit, & ejus nomine a summam potestatem habente exercetur. Id enim jus ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud sepereminens non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta a nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit, compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

COM-

COMMENTARIUS.

NUllus dubito quin cives justam quandoque caussam habere possint, cur armis adversus Reges aliasque summas potestates salutem suam tueri debeant; ideoque perperam statuit Auctor, jus deesse civibus vel subjectis per vim agendi, idque prolixe disputavimus *lib.* 1. *cap.* 3. & 4. Quemadmodum non infinita Regum ac summorum imperantium potestas, sed circumscripta suis cancellis, ita & obsequium ac obedientia summis potestatibus debita habet eosdem limites. Quamdiu Rex vel Princeps, imperio quo ornatus utitur ad consequendum finem, quem sibi cives in eo transferendo proposuerunt, id est, communem salutem tuendam, ac utilitatem subditorum promovendam, obsequi necessitas civibus incumbit, imo nec etiam ob aliquem excessum ea solvuntur; duris quippe dominis obsequium præstare, Christianæ doctrinæ convenit. Verum ex eo non inferri debet, quasi summum illud imperium nullis cancellis circumscriptum; consistit enim in jure cives regendi, id est, eorum viribus & bonis, tum etiam personis utendi ad communem salutem & securitatem, cujus conservatio fuit in causa, cur naturalis libertatis jacturam facientes, & summo imperio, quod quisque in statu naturali habebat, renunciantes mortales in civitatem coaluerunt, constituto summo imperio, quod resideret penes unum vel plures, quem summæ rerum præesse vellent, & imposita singulis membris necessitate, huic obtemperare, ejus jussa & mandata exequi sine mora: verum huic delationi imperii quasi tacita inest conditio, quæ obsequii debiti obligationem non infinitam efficit, scilicet ne imperio, quod ad communem salutem & securitatem tuendam & utilitatem procurandam, abutatur in exitium & detrimentum civium, quo casu quasi jure postliminii revertitur ad cives ipso jure naturali, utpote quod cuique sui defensionem commendat. Quamobrem ex justa ejusmodi causa jus per vim agendi recuperant cives tanquam adversus Tyrannum, communem hostem, cum quo nulla nobis societas, teste Cicerone. Nec rebelles illi dicendi qui propriæ salutis tuendæ causa ipso jure soluti obedientiæ vinculo arma adversus Reges summasque potestates capiunt, vid. quæ annotavimus *lib.* 1. *cap.* 4. §. 8. tum etiam quæ doctè & ornatè de hac materia disputavit vir illustris Sidney *dissert. de Respub. regimine*, Anglico sermone conscripta, sed nuper in Gallicam linguam traducta & inscripta *Discours sur le Gouvernement*, quam summa cum animi voluptate perlegi, & summi Viri animi candorem, libertatis vehemens studium, salva majestate, quam summis imperantibus intactam & illibatam conservare populo incumbit, mirari satis non potui. Liber hoc rerum statu perquam utilis, & dignus, ut non eorum duntaxat manibus teratur, qui apud Reges ac Principes Consiliarii personam sustinent, sed eorum imprimis, qui in libera Republica nati, qualis nostra hoc rerum statu dici potest, boni cives haberi nequeunt, quin pro ejus conservatione vitam profundere paratos esse oporteat, & inter eos, quibus ejus cura præ ceteris incumbit, illi scilicet, qui ad Reipublicæ clavum sedent, quos velim ne pro libertate tuenda, omnia, quæ vel natura vel fortuna ipsis largita est, bona, consecrare ac devovere recusent, ut posteris relinquamus quam a majoribus recepimus intactam libertatem, atque ita ipsis rebus & factis declarent se assertores, se vindices libertatis nostræ: ut vero ea magis asserta est merito olim lege, quæ Reipublicæ, id est, libertatis fundamentalis merito dici potest, constitutum, primo ne peregrinis pateret ad honores aditus, tum etiam ut e civibus illi potissimum ad Reipublicæ gubernaculum admoverentur, qui cæteris virtute, sapientia, divitiis, & natalium splendore præcellerent. Hanc legem, quæ diu dormivisse videtur, tanquam libertatis nostræ munimentum ac propugnaculum, in lucem revocare vobis P. C. commendo: summa enim vestra gloria in eo potissimum versatur, ut libertatis nostræ vindices ac assertores ipsis rebus ac factis vos profiteamini, venia vestra dixerim, hoc a vobis officium efflagitat, munus & dignitas quibus ornati, exigit, tum patriæ amor, tum etiam privati affectus, uxor, liberi ejusdem a vobis implorant officii complementum. Quis vero tam abjecti animi esse potest, ut semel libertatis dulcedinem expertus, eam cum servili conditione commutaret? Quamobrem nec opus mea ad vos P. C. oratione, ut ea vobis commendarem libertatis nostræ, id est, rei inæstimabilis conservationem: generosi enim animi & libertatis amore correpti, toties præclara & speciosa a vobis edita facinora, testantur, quantum abhorreatis ab ejusmodi imperio, quod sine fine ac modo uni defertur, uti plerumque solent in Monarchia Principi tribuere homines ad servitutem nati, Principum adulatores pessimi, Regibus tamen sive Monarchis neutiquam exosi vel ingrati, utpote qui omnia omnino a suo arbitrio pendere volunt, & proinde imperium nullis legibus circumscriptum sibi vindicant, obsequii duntaxat gloria relicta civibus: quamobrem ejusmodi servilea animi in gratia cum Principe esse solent, omnibusque honoribus extolli, ut hac ratione etiam alii honorum immoderata cupiditate capti, placido & æquo animo perferrent durum ejusmodi servitutis jugum; cum vero in ejusmodi imperii forma, quam Monarchicam dicimus, in qua unus fulminat Jupiter, unius purpura adoratur, hoc incommodum plerumque imperio admixtum eique cohæret, non quidem per se, sed per accidens, quod Reges ac Principes semper solent ultra limites, quibus recta ratio imperium summum circumscribit, illud per fas & nefas, etiam vi & armis prorogare & extendere, cum liberæ Rei-

pu-

publicæ forma nequit convenire, & proinde cavendum, ne ad exemplar imperii Monarchici, eidem simile imperium admisceatur, quin adeo strictis legibus coarctandum, ut re vera nisi umbram imperii habeat, in Republica mixta Monarchici quasi personam sustineat; uti in Republica Veneta Dux, nomine magis, quam re imperat. Sed e diverticulo in viam. Diximus quod justam quandoque cives habere possunt causam, vi & armis sese adversus importunam Regis dominationem tueri; potest quandoque fieri ut ex injusta causa impatientes imperii, subjecti, Regi resistant, unde sæpius bellum intestinum, primo casu etsi nullam pœnam merentur, tamen tanquam rebelles tractari solent; quippe cum Principes sibi, ut dicere incepimus, infinitam potestatem vindicent, nullam justam unquam civibus causam dari posse contendunt, ut adversus se arma caperent. Quamobrem non causæ justitiam attendunt, sed tanquam rebelles utroque casu tractant. Verum quoties cum illis fœdus initum, pactiones factæ, quibus impunitas data pœna promisso opponi nequit, ut ex ante dictis patet. *Par enim inter Principem & subditos contrahentes nascitur obligatio, & utrique eodem obligationis nexu tenentur, non obstante quod alter cogi queat, alter nequeat, cum ea diversitas non ex modo obligandi, sed ex imperio ortum habeat*, uti inquit Zeiglerus: neque absolvit jus legis constituendæ vel jus supereminens dominii in res subditorum, quod civitati competit, & ejus nomine a summam potestatem habente exercetur, a necessitate fidem servandi, uti ostendit Auctor. Aliter vero Zeiglerus, qui dominium hoc merum figmentum statuit, & ad imperii refert effectus, qui huic dominio alii tribuunt hanc difficultatem hac ratione tollit, scilicet, quod *cum imperium ad salutem publicam exerceri debeat, publica autem salus obtineri nequeat, ubi res & jura subditorum ab imperantibus evertuntur, neque imperii quidem jure, id quod subditis promissum est, revocari poterit*. Verum salvo isto jure supereminente dominii, quod figmentum mihi non videtur, commode objectioni, meo judicio, hac responsione satisfieri posse videtur; quod jus legis constituendæ & jus supereminentis dominii neutiquam summæ potestati competit in jura, quæ subjecti sibi acquirunt ex conventione & contractu cum Principe suo; quippe ea respectu sunt ei æquales, par vero in parem non habet imperium nec supereminens dominium: subjecti enim cum Principe qua tali contrahere nequeunt, quia Princeps qua talis civitatis personam, quæ ex civibus constat, sustinet, quamobrem secum contrahere & pacisci videretur, atqui omnis contractus duas personas contrahentes supponit, quæ sibi mutuo obligantur: nemo enim sibi valide obligatur, Princeps considerat ut subjectis quibuscum contrahit vel paciscitur quoad illum actum æqualis, & proinde quoad jura illa, quæ subjectis ejusmodi pacto vel contractu quæsita, Princeps tanquam privatus nullum supereminens dominium habet, sed a sua parte non minus quam subjecti, servare fidem tenetur, & implere contractum, solvere promissa, & satisfacere obligationi, quam ex fœdere, pacto, vel contractu sibi ipse imposuit.

VIII. 1. Præterea possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum a rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret repeti quotannis jusjurandum. Id enim si fiat, omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum a promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *Lege legem quæ te jurejurando obstrictam tenet.* Romani hoc genus leges sacratas appellabant, per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur.

Lib. 5. c. 3.

2. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum Juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat. At tribunos religio publica populi Romani tuebatur, nam jusjurandum intercesserat, quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro

bro ſexto: Βρῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευσε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον, ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦντας αὐτῇ τὸ ἀσφαλὲς, ἐδόκει ταῦτα πᾶσι. *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit ut magiſtratum hunc non legè tantum ſed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa ſacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis factum Tiberii Gracchi, cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam poteſtatem a populo habere ſanctimoniam, non adverſus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obſtringi poterunt, etiam in cauſa ſubditorum.

COMMENTARIUS.

SOlet quandoque ad pacta ſancienda accedere jusjurandum, ut eo magis firma exiſtant, vel ſaltem ad illa ſervanda eo major religio ſit paciſcentibus ab iis recedere. Sic in leges ſuas jurare fecit Lycurgus Lacedæmonios, Athenienſes Solon, & ne perſonarum mutatione intercideret, quotannis repeti ſolebat. Verum quem in finem jusjurandum interponebatur a civitate; quippe ad producendam obligationem, qua cives tenerentur leges obſervare, & ad earundem normam vitam inſtituere & componere actiones ſuas, videtur ſufficere ipſa legis ſanctio, id eſt, voluntas ſummi imperantis, ubi unus ſummæ rerum præeſt, in Democratia voluntas populi: quod enim Principi ſive populo placuit, legis habet vigorem, cui omnes cives convenit obtemperare: verum cum lex ſit communis Reipublicæ ſponſio, *l. 1. 2. ff. de LL.* in quantum leges communiter populi ſuffragiis addita ſponſione confirmabantur, in eas populus jurare ſolebat, ut duplici quaſi vinculo alligatus majore religione leges obſervaret, nec in perpetuum mutaret illas; vel etiam apponi jusjurandum poteſt legibus, quibus fundata Reſpublica, quo obligatur civitas, eas in perpetuum tanquam baſin & fundamentum, quo innititur Reipublicæ fabrica, vim ſuam habituras, quo ſpectavit jusjurandum, quod Lycurgus a Lacedæmoniis præſtari voluit, ut æterna legibus a ſe latis maneret auctoritas, a quibus recedere fas non eſſet. Exciperem tamen neceſſitatem, utpote quæ etiam in omni jurejurando excepta videtur; neceſſitatis autem eſt, ſi publica utilitas ſuadeat a promiſſo recedere, atque mentem jurantis ita ſemper interpretari oportet, ne publicæ ſaluti vel utilitati noceat. De ſuo quidem cedere civitas poteſt, non præſumitur ſibi nocere voluiſſe, & quid ſi verba aperta, admittenda tamen exceptio: nec puto ratum haberi a Deo jusjurandum præſtitum tanquam appoſitum vel adjectum rei illicitæ, qualis eſt renunciatio propriæ ſalutis ac utilitatis. Omnes leges, quæ fundamentales vocari ſolent, pro fundamento ac baſi habent populi ſalutem. Ejuſmodi leges, quæ jurejurando confirmabantur, ut ad earundem obſervationem religionis vinculo eo arctius populus ſe obſtrictum exiſtimaret, ſacratas appellabant Romani. Sacratas leges dictas cenſet Feſtus, *quod eas plebs, cum a Patribus ſeceſſiſſet, Caſſio Cominioque Coſ. anno ab U. C. CCLX. jurata in monte ſacro ſciverit.* Quamobrem & inter ſacratas leges ea, qua jurejurando interpoſito, Tribunos ſacroſanctos eſſe plebs voluit. Sacroſanctum enim eſſe, ait Feſtus, quod jurejurando interpoſito inſtitutum eſt. Cujus generis Tribuni plebis, non vero Ædiles, ejuſdem ordinis, qui lege tantum, non religione defendebantur. Unde Livius Tribunos vetere jurejurando plebis, cum primum eam poteſtatem creavit, ſacroſanctos eſſe, non etiam Ædiles, Judicem, Decemviros. Cauſam diſcriminis tradit Auctor, quam non probat doctiſſimus Gronovius in notis ſuis, quem vide.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promiſſio valide fiet: nec ſcrutabimur quid aut quatenus ejus interſit, quæ juris Romani ſunt ſubtilitates. Natura enim omnium hominum intereſt ut hominibus aliis conſulatur. Sic Philippo pace cum Romanis inita jus ſæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademptum legimus. *Livius libro* XXXIX.

COMMENTARIUS.

QUippe nullum in eo reſidet vitium, quod acquiſitionem juris adverſus promiſſorem impedire poſſet, non inſtigante ſcilicet vel colludente cum eo, qui metum intulit, cui promiſſio facta. Attamen & hic, ſi reddiderit id, aut liberaverit eo promiſſorem, quod hic occa-

sione metus incussi dedit vel promisit. Posito quod metus ideo incussus, ut tertio aliquid daretur aut promitteretur, quo pertinet *l.* 14. §. 3. *ff. quod met. caus.* ut inquit Zieglerus.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum ita & in mixtum transiri pactis potest: ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ.

COMMENTARIUS.

Patet ex exemplis, quæ alibi adduximus, de mixtura ejusmodi sermonem habentes, Respublicas ab una forma in aliam pacto convento mutatas.

XI. 1. Bellum vero solenne, id est, publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida ut ex causa metus injuste illati invito eo, cui promissa sunt, in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia nec modus nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta. *De Off. III. Verr. IV.*

2. Neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate salvis viri boni officiis posse retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut stet pactis sive juratis sive injuratis. Intus enim, & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest, nisi ex novo & vere libero consensu.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constitutam intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

COMMENTARIUS.

Ex iis, quæ de bello solenni jure gentium ejusque effectibus paulo ante disputavimus, satis clare patet, ea quæ, durante belli statu, vel etiam finiendi ejus causa promittuntur, sub prætextu metus injusti illati nec rescindi nec irrita reddi posse. Cum enim bellum justum jure gentium, nec metus occasione ejusmodi belli illati injustus dici potest, quatenus ille, qui metum passus est, nullam habet justam causam recusandi promissionem adimplere, quasi metu sibi extorta. Quamobrem captum bello justo, id est, solenni teneri ad conventum redemptionis pretium, nec juste se excusare, quod coactus promiserit, alias non promissurus si liber fuisset, recte annotavit ex Christinæo Zieglerus. Quid vero in conscientiæ foro hoc casu incumbit ei, qui bellum quidem solenne, sed injusta ex causa suscepit, tum etiam iis, quibus non ignota belli causa, in eo militant, ex antedictis satis patet, quamvis in foro humano justam non habeat causam promissor, se liberare necessitate præstando promissa, & servandi contractum, ex eo tamen non liberatur ille, qui tale quid bello injusto extorsit, necessitate restituendi

tuendi quod accepit, nisi accedat novus consensus promissoris, quo actus injustitia in foro conscientiæ tollitur, uti satis prolixe supr. ostensum. Qualem autem metum justum intelligit Auctor, tradit *seq.* 5. Metus enim hujusmodi pro justo neutiquam haberi potest, qui moralem continet turpitudinem, & quo quis aliquid per se illicitum inferre minatur. Quamobrem non convenit militibus partes suas tueri per stupra & adulteria, si alia id genus nefanda facinora, quæ jure naturæ vetita, & proinde jure gentium permissa censeri nequeunt.

XIII. I. Servandam autem fidem etiam perfidis & nos in genera- *Lib.* II.
li tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: quod haud *c.* XIII.
dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos, quales Pœni, quibus §. 16.
Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur*
aspexit, ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius: *Bellis* *Lib.* VI.
Punicis omnibus, cum sæpe Carthaginenses & in pace & per inducias multa ne- *c.* 6.
fanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere.

2. Appianus de Lusitanis fœdifragis, quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους. *Perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem bar-*
baros imitabatur. Eoque nomine idem Galba postea a Libone tribuno *Lib.* VIII.
plebis accusatus est: quam rem narrans Valerius Maximus, *Misericor-* *c.* I.
dia, inquit, *illam quæstionem non æquitas rexit*: (male editur *texit*) *quo-* *Cic. de Orat.*
niam quæ innocentiæ tribui non poterat absolutio, respectui puerorum data est. Ca- *lib.* I.
to in Originibus scripserat, nisi pueris & lacrymis usus esset, pœnas *& Bruto.*
eum daturum fuisse.

COMMENTARIUS.

SErvanda fides perfidis scilicet, ut *lib.* 2. *cap.* 3. §. 16. annotavimus, quoties diversi generis sunt promissa, nempe si alia res loco vel tempore promissum non servaverit alter, servandum cuique erit, quod promisit: separatæ enim obligationes, quamobrem unius transgressio non perimit alteram. Quod si autem alterius promissio respectum habet alterius promissionis, quæ ei quasi conditio fuit imposita, qua deficiente, ipsa promissio evanescere videtur. Unde illud axioma non repugnat juri naturæ, quod fidem servandam dictat, quod perfido in eodem negotio non sit servanda fides, reciprocæ fidei præstandæ necessitas, quæ in eodem negotio & contractu eo animo celebrato & perfecto, contrahentibus hinc inde incumbit, exigit ab utraque parte complementum: frustra enim id a me exigit, qui illud a sua parte recusat. Vide ibidem *annot.* quæ hic repetere nobis molestum, & lectori injucundum foret. Uti multa hic applicat Auctor, quæ alibi tractavimus.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse ut quis a perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus si prior alter non implerit quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam si & alter faciat quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens,
Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit *L. si con-*
ut in eum omnes expetant clades belli. *Non tenebitur pro socio*, ait Ulpia- *venerit,*
nus, *qui ideo renunciavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non* *D. pro socio.*

præstatur. Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni; ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

COMMENTARIUS.

OBligationis efficacia pendet ab existentia conditionis, nec revera debetur quidquam pendente conditione, imo incipit tantum deberi existente conditinne sub qua promissio facta, arg. *l. 213. ff. de V. S.* & vere liberari promissor mihi videtur deficiente conditione; quippe cum ab ea pendebat ejusdem efficacia, sive obligatio, qua ad fidem servandam tenebatur promissor, ipso jure liberatus: conditione enim existente promissio jus & facultatem tribuit ei cui facta, conveniendi promissorem tanquam debitorem, ut sibi promissum solvat, suspenditur tam diu promissionis efficacia, ita ut nec actionem ad petendum, nec obligationem ad solvendum producat promissio sub conditione facta, quamobrem existente conditione deberi incipit promissor: *l. 41. ff. de condit. & demonstr.* nondum enim perfectus contractus quamdiu conditio non extat: ex imperfecto enim contractu nulla obligatio. Ex conditionali stipulatione tantum spes est debitum iri. *§. 4. Inst. de V.O.* Quamobrem cum pendente conditione necdum obligatio nata sit, id quod sub conditione debetur, ante eventum conditionis non recte solvitur, & proinde si pendente conditione solutum sit, repeti potest. *l. 16. l. 18. l. 48. ff. de cond. indeb.* Unde perfidia vacat qui deficiente fidei servandæ causa sive obligatione, non præstat fidem, catenus tamen ex promissione, cui conditio adjecta, obligatio dimanat, quatenus promissor non potest eam revocare, pendente conditione, invito eo, cui facta.

Lib. II. c. VII. ¶. 2. XV. Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quod nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus ab eo qui nostrum habet, aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, nt multo magis possimus id quod penes nos est, sive corporale est sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra quæ sine jure est penes alterum. Seneca libro de beneficiis sexto: *Sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet qui dicat pecuniam credidisti. Quid ergo? agellum quem non emeras possides: æstimatione facta debitor discede qui creditor veneras.*

XVI. Idem erit si ex alio contractu is quicum negotium est plus ant tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua dncimur. Jus gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qni promissum urget non contraxerit, sed damnnm dederit. Seneca ibidem: *Colonum suum non tenet, quamvis tabellis manentibus, qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *Pecus abegisti, servum ejus occidisti.* Deinde: *licet me comparare inter se quantum profuerit mihi quisque aut quantum nocuerit; & tum pronunciare utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Postremo & qnod ex pœna debetur ei quod promissum est potest contribui, quod eodem loco late explicatur. *Et beneficio gra-*

tia

tia debetur, & injuriæ ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam; alter ab altero absolvimur. Mox: *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ videbo an etiam ultra mihi debeantur.*

COMMENTARIUS.

DE origine compensationis egimus *lib. 2. cap. 7. §. 2.* Est autem compensatio debiti & crediti inter se contributio, ut inquit Modestinus *l. 1. ff. de compensat.* sive quando ideo aliquid deberi desinit, quia eidem ipse creditor rem ejusdem generis, & quæ tantidem est, liquido debet. In statu naturali, in quo quisque sui juris, lex naturæ cuique facultatem tribuit, propter jus ad rem vel in re, ut, quod meum est, persequi atque exigere possim, tum etiam necessitatem imposuit eam detinenti, ut ejus in me transferat dominium, vel patiatur, ut ex ejus bonis mihi satisfaciam, in compensationem ejus, quod mihi debet, tantundem accipiendo. Unde sequitur ut multo magis possimus, id quod penes nos est, sive corporale sive incorporale, retinere, donec alter præstiterit, quod nostrum est vel nobis debetur. Unde concludit Auctor, illud etiam quod promisimus posse non præstari, si non amplius valet quam res nostra, quæ sine jure est penes alterum, quod non admittit Zeiglerus, nec absque ratione. Actuum quidem ejusmodi compensationem, ut quia ille non præstat, quod nostrum est, nec nos eidem præstare debeamus, quæ promisimus: rerum vero inter se non ilico inducitur compensatio: quid enim si utrinque certa species fuerit debita? Utique non civili tantum, sed etiam naturali juri congruit, ut, id quod debetur, solvatur: invito enim creditori aliud pro alio solvi nequit. Compensatio autem nihil aliud est quam solutio. *l. 19. ff. de liberal. caus.* Unde cum individua debentur, aliud pro alio solveretur, si species cum specie, diversi generis scilicet, compensare liceret: quod neutiquam est admittendum, quia cadit in speciebus probabilis affectio, neque vice mutua funguntur. Idem erit, si ex alio contractu is, quicum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego consequi aliter nequeo. Jus gentium, in ratione fundatum, quod in conscientiæ foro observandum, non attendit illas subtilitates, quas in foro civili excogitarunt Jurisconsulti, in foro civili separantur actiones quædam ne formula confundatur; ita ut, qui apud me pecuniam deposuerit, idem mihi postea furtum fecerit, & ego cum illo furti agam, & ille mecum depositi, utrique integra manet actio, nec una alteram perimit. Qui apud me pecuniam deposuit, agit mecum actione depositi, ut ipsi reddam pecuniam, nec compensari possum cum furto, sed conveniendus furti actione. Verum jus gentium discrimina ista non cognoscit, sufficit in foro conscientiæ debitum subesse, quod alia ratione consequi non possum nisi per hunc compensationis modum. Sed & debito opponere possum damnum æquipollens a creditore datum, ut & multum mihi exsolvendum, in quam ob injuriam mihi datam judex creditorem condemnavit, uti exemplis illustrat Auctor.

XIX. 1. Sed sicut si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. Nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi: nec forte male huc aptem quod apud eundem, quem jam laudavi aliquoties, Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.*

2. Quæ ergo sunt quæ compensari cum eo quod promissum est poterunt? nimirum si quid alter, quamvis ex alio contractu inter bellum inito debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violavit, aut aliud quid fecit quod inter hostes jus gentium damnat.

3. Observandum tamen ut inter easdem personas fiat compen-

ſatio, ac ne jus tertii cujuſquam lædatur; ita tamen ut ſubditorum bona pro eo quod civitas debet jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus.

Libro III. c. II. §. 2.

4. Addamus & hoc, generoſi eſſe animi ſtare fœderibus etiam poſt aliquid injuriæ acceptum: quo nomine ſapiens Indus Jarchus laudabat regem, qui læſus a vicino fœderato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν: *Non diſceſſit a jurata fide, ajens tam ſancte ſe juraſſe ut alteri ne poſt acceptam quidem injuriam nociturus eſſet.* (*Philoſt. lib. III. c. 9.*)

Lib. II. c. XI: XIII. XV, XVI.

5. Quæ vero de fide hoſtibus data incidere ſolent quæſtiones, ferme omnes ſolvi poſſunt ſi adhibeantur regulæ ſupra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promiſſorum, tum ſpeciali jurisjurandi, fœderis, ac ſponſionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis diſſertavimus. Tamen ut & antedictorum uſus ſit manifeſtior, & ſi quid præterea controverſi eſt diſcutiatur, ſpecialium quæſtionum frequentiores atque illuſtriores attingere non pigebit.

COMMENTARIUS.

Recte Auctor noſter monet, ſi quid inter litigantes convenit, & quod promiſſum eſt, lite manente, opponi non poſſe, aut actionem, de qua lis erat, aut damna vel impenſas. Quod hoc modo illuſtrat Puſendorfius: V. G. eſt mihi lis ſuper aliquo de hereditate; ea lite pendente, ipſi domum vendo. Hic ſane in ſolutum mihi imputare nequit eam hereditatem, vel ſumptus in ejus petitionem factos; quippe cum nondum ſit liquidum, an hereditas illa debeatur. Et negotii natura oſtendit, conveniſſe inter nos, ſepoſita ea lite: alias enim nihil actum eſſet. Sic etiam inter bellantes, ſi quid inter ſe fuerint pacti, non re tota compoſita, nequit alter a pacto reſilire propter cauſam aut continuationem belli, nec etiam ad jus tertii extendi debet controverſia: requirit enim compenſatio eaſdem perſonas. Excepto quod ſubditorum bona pro eo, quod debet civitas jure gentium, obligata intelligantur ob rationem, quam alibi allegavimus.

CAPUT

CAPUT XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*
II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*
III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exsul?*
IV. *In procerum aut populi statu jus pacis facienda esse penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii aut regni bona pacis causa valide alienentur.*
VI *Quatenus ex pace per regem facta populus aut successores teneantur.*
VII. *Res subditorum pace concedi posse ob utilitatem publicam, sed cum onere damni resarciendi*
VIII. *Quid de rebus jam bello amissis.*
XI. *Non distingui hic inter quæsita jure gentium & jure civili.*
X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*
XI. *Regula generalis in pace interpretanda.*
XII *In dubio credi conventum ut res maneant quo sunt loco, quod quomodo accipiendum.*
XIII. *Quid si convenerit ut restituantur omnia in eum statum quo ante bellum fuerant?*
XIV. *Tunc, qui sui juris cum essent sponte se alicui subjecerunt, non reddi.*
XV. *Damna bello data remissa in dubio censeri.*
XVI. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur*
XVII. *Pœnas etiam ante bellum publice debitas in dubio remissas censeri.*
XVIII. *Quid de jure privatorum ad pœnas?*
XIX. *Jus quod ante bellum publice obtendebatur, sed controversum erat, facile censeri remissum.*
XX. *Capta post pacem reddenda.*
XXI. *De pacto reddendarum rerum quæ bello capta sunt, regulæ quædam.*
XXII. *De fructibus.*
XXIII. *De nominibus regionum.*
XXIV. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem stetit.*
XXV. *De mora.*
XXVI. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui leges dedit.*
XXVII. *Distinguuntur, novam bello causam præbere, & pacem rumpere.*
XXVIII *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci inest.*
XXXIX. *Quid si socii vim intulerint?*
XXX. *Quid si subditi? & quomodo eorum factum approbatum censeri debeat?*
XXXI. *Quid si subditi alii militent?*
XXXII. *Quid si subditis nocitum sit? ubi distinctio adhibetur.*
XXXIII. *Quid si sociis? ubi item distinguitur:*
XXXIV. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum est.*
XXXV. *An facienda distinctio capitum pacis.*
XXXVI. *Quid si pœna sit adjecta?*
XXXVII. *Quid si necessitas obstiterit?*
XXXVIII. *Pacem manere si id velit is qui læsus est.*
XXXIX. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod est de speciali natura cujusque pacis.*
XL. *Amicitiæ nomine quid veniat?*
XLI. *Subditos & exsules recipere an contra amicitiam sit.*
XLII. *Sorte quomodo bellum finiatur.*
XLIII. *Quomodo condicto certamine, & an id licitum.*
XLIV. *An factum regum populos hic obliget.*
XLV. *Quis victor censendus.*
XLVI. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi sine provocatione.*
XLVII. *Arbitros in dubio intelligi adstrictos juri:*
XLVIII. *Arbitros de possessione pronuntiare non debere.*
XLIX. *Quæ sit vis deditionis puræ.*
L. *Quod officium victoris erga eos qui sic se dedunt.*
LI. *De deditione conditionata.*
LII. *Obsides dari qui possint & debeant.*
LIII. *Quod jus in obsides.*
LIV. *An fugere obsidi liceat.*
LV. *An obses in aliam causam recte retineatur.*
LVI. *Mortuo eo, pro quo quis obses venit, obsidem liberari.*
LVII. *Rege qui obsidem dedit mortuo, an obses teneatur?*
LVIII. *Obsides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*
LIX. *Pignorum obligatio qualis?*
LX. *Luendi jus quando amittatur.*

1. INter hostes quæ conveniunt, fide aut expressa aut tacita constant. Fides expressa aut publica est aut privata. Publica aut summarum potestatum aut inferiorum. Quæ summarum est potestatum aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt spectantur principalia &

& accessiones. Principalia sunt ipsa quæ bellum finiunt, sive actu suo, ut pactiones, sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio, quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis, aut cum facultate judicante.

Vide lib. II. c. XV. ¶. 3. II. Pactiones inire quæ bellum finiant, eorum est quorum est bellum. Rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent. Regis igitur hoc erit in statu vero regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum.

Vide lib. I. c. III. ¶. 24. III. 1. Nam rex qui ætatis est ejus, quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est de rege captivo, si modo regnum ex consensu populi ortum habet. Non enim credibile est a populo imperium delatum ea lege ut & a non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum, aut eum cui id populus commiserit.

2. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum a captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in Senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur non esse se Senatorem. *Cic. de Off. II.*

COMMENTARIUS.

Quoniam homini cum homine naturalis intercedat cognatio, quamobrem hominem homini insidiari summum nefas habetur, nihil magis naturæ humanæ convenit, quam ut homines se mutuo amore prosequantur, humanitatis, benevolentiæ & caritatis officia sibi invicem præstent, eorumque commutatione sibi mutuo devincti transigant. Cui etiam accedit, quod, cum ad societatem colendam nati simus, oporteat quemque summa ope niti, ut eam, quantum potest, tueatur, eamque tuendo, sibi quoque consulat: homines enim in mutuum adjutorium nati, alter alterius eget auxilio, quamobrem naturâ ad societatem colendam proni. Itaque sive hominem, tanquam societatis membrum, si absque relatione ad illam respicias, nihil magis sibi convenit, quam societatem cum sui simili tueri. Atqui bellum eam distrahat atque dissolvat, apparet quantum possumus, illud evitandum & declinandum. Quando vero, necessitate exigente, vi & armis jus nostrum persequi coacti sumus; annitendum omni ratione bellum cum pace commutare: finis enim belli pax esse debet. Bellum suscipimus, ut in pace vivere liceat, & eum, qui modo hostis, amicum & socium nobis conciliemus: nulla enim salus bello. Hinc etiam Auctor noster cum ad finem operis sui de Jure Belli & Pacis properaret, de fide publica, qua bellum finitur, disputare incipit. Penes quem autem summa in Republica potestas, penes eum quoque belli ac pacis residet arbitrium. Itaque in Imperio Monarchico penes Regem, quemadmodum penes Optimates in Aristocratia, in Democratia penes Populum. Recte autem addit Auctor, in statu vere Regio; quippe quandoque Rex procerum superiorum consensum vel ad bellum suscipiendum vel ad pacem faciendam adhibere necessum habet, quoties id juris sive in deferendo imperio sibi populus vel ejus nomine imperii proceres reservarunt, & proinde accipiendo imperii fasces, mutua interposita fide, tale quid promiserit, Rex tenetur vi promissi ad utrumque negotium rite peragendum convocare eos, qui partes suas in pu-

publicis his actibus stipulati sunt, ut inquit Henninges. Quod si facere omiserit, peccat in legem Reipublicæ fundamentalem. Quippe cum per bellum universa Respublica in summum adducatur discrimen, securitatis suæ causa populi nonnulli vel eorum nomine proceres suas quoque partes sibi stipularunt. Quemadmodum etiam in pace facienda, utpote quæ immatura Reipublicæ quandoque majus detrimentum adferre potest quam ipsum bellum, quantas secum calamitates trahet. Ex hisce patet Ducem belli sive exercitus pacis faciendæ potestatem neutiquam habere, nisi ea ipsi nominatim demandata exemplo procuratoris ad lites dati, ut inquiunt D. D. qui transigendi facultatem non habent, *l. 60. ff. de procurat.* quoniam semper est hoc videndum, ne quis mandati fines excedat. Præterquam quod nemo licet impune ea, quæ summi imperii sunt, propria auctoritate arrogare. Quamobrem apud veteres Romanos, quo tempore penes populum summa Reipublicæ fuit, paces populo inconsulto factæ vim nullam habuerunt: quin etiam acriter reprehensi, punitique merito fuerint, qui eo audaciæ processerant, ut id attentassent. Sallustius sermonem habens de pace inter Aulum Romani exercitus Ducem & Jugurtham Numidarum Regem facta: *Semper*, inquit, *ita*, *uti par fuerat*, *decernit*, *suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri*. Verum, quod diximus, in statu vere Regio, penes Regem arbitrium pacis & belli esse, ita intelligendum, si Rex jus non habeat impeditum, id est, si neque naturali neque morali impedimento hæc facultas affecta sit. Naturale impedimentum potest esse vel judicii immaturitas, vel mentis diminutio. Quo autem ætatis anno imperio maturus Rex erit, quorundam populorum legibus definiri solet, quod si definitum non est, ex probabilibus conjecturis æstimandum statuit Auctor. Verum mihi videtur non opus esse, ut adeo solliciti simus de ætate Regis; quippe si infans, sive pubertati proximus, sive maturus sive immaturus imperio, quæ cum Rege ipso vel administratoribus & consiliariis ejus personam sustinentibus contractum firmum ratumque esse oportere dictat ratio naturalis, tum etiam imperii natura, ac Reipublicæ constitutio exigit. Quidquid enim agit Rex populi nomine agit, itaque sive infans sive imperio tractando idoneus, populus idem manet, & ejusdem nomine, tam administratoribus a populo vel proceribus electis, & Regis tutelam habentibus peragi quam ab ipso Rege possunt. Regis enim infantia vel minorennitas publicis actibus vim suam adimere nequit, quin imperium concideret: si enim nihil firmum vel ratum esset, quidquid cum Rege minore vel infante, vel ejus tutoribus contractum vel gestum, vel saltem sub prætextu læsionis rescindi posset, aut contra eam in integrum restitutio locum habere posset, nullum commercium cum eo haberi posset; imo & interna civitatis fabrica corrueret, cum nemo Regi credere vel fidem habere posset, nemo cum eo contrahere vel pacisci vellet. Quamobrem conducit Regi, ne ætatis exceptionem ipsi competere statuamus, sed quidquid agit adhuc infans vel pubertati proximus, vel potius ejus nomine administratores, quibus tutela Regis sive regni demandata, firmum ac ratum sit, ac si a Rege majorenne vel imperio maturo actum esset. Quod si in omnibus publicis negotiis ad statum Reipublicæ pertinentibus id statuendum, multo magis in re adeo favorabili, quam pax est. De minore adulto non ambigendum D. D. statuunt, quia ei non danda sit restitutio in integrum ad statum belli prætextu læsionis in tractatibus pacis, tum quia hæ tales causæ publicæ maturiori consiliariorum judicio tractantur, ut allegata captio probabilis non sit, tum quia bellum subjacet fortuitis casibus, & belli injuriæ pace remittuntur, quibus præsertim ad calamitatem generis humani restitutio danda non est, uti inquit Textor *Synops. jur. gent. cap. 19.* ac idem dicendum putat in casu, quo Rex infans, id est, septennio major. Ideoque non omni plane judicio orbatus, & idem dicendum statuit, si non a solo Rege, sed Regiis forte tutoribus atque ministris deliberata atque conclusa fuerit. (Verum quis dubitat regni negotia Rege adhuc infante non tractari & concludi a Regis ministris.) Ut enim pupillus in privatis causis obligari potest ex contractu tutoris rite facto, sic multo magis Rex infans aut immaturi judicii in causa publica, præsertim quia magis interest generis humani, ne tali specie cum publico gentium damno usque ad maturiorem Principis ætatem suspendatur. Idem dicendum de Rege mente capto vel furioso: quæ enim interim ab administratoribus geruntur in bello vel in pace rata habenda. De Rege captivo cum Auctore nostro idem statuo, cum Respublica neque Regnum subsistere possit absque imperio, quod civium actiones dirigit ad unum eundemque finem, qui est conservatio totius, & publicæ utilitatis promotio, necessum est, ut exercitium summi imperii, quod a Rege capto exerceri nequit, ipso jure ad populum tanquam subjectum commune, in quo radicaliter inest, revertatur, si modo ex consensu populi regnum ortum habeat; quamobrem Francisco I. Galliarum Rege captivo circa negotium pacis cum Carolo V. expresse conventum est, ut Rex e custodia dimissus atque libertatem pristinam nactus capita pacis confirmaret, argumentum Regis captivi promissionem invalidam esse, adeoque populum non tenere. In Principe captivo hoc putem non esse necesse, ut ei obtemperent subditi. Unde Scoti se Regi suo non parituros pronunciant apud Buchananum, utpote qui in aliena potestate. Unde Delfinus aliique Principes Galliæ abnuunt pacem cum his conditionibus facere, quas illorum Rex accipiebat in Anglia captivus, teste Polydoro *lib. 19.* Cui etiam accedit altera ratio, quod hic deficit consensus populi, quamobrem quoque imperii exercitium evanescit; quippe populus præsumitur ea lege imperium detulisse, ut a Rege libero exerceretur, penes quem vero

non est imperii exercitium, penes eum nec pacis faciendæ potestas: belli enim & pacis arbitrium imperii summi effectus, quamobrem eo destitutus Rex captivus. Præterquam quod Rex captivus quasi pro mortuo habendus quoad regni administrationem, & proinde quamdiu captivus manet, pro eo statu nihil potest disponere vel statuere de rebus, quæ regni administrationem spectant. Quod si vero regnum sit patrimoniale, cum Regis captivi persona simul transit in potestatem victoris, ut alibi annotavimus, & proinde pacis faciendæ potestas Regi servo prorsus eripitur; quod si vero hostis juri suo tacite renunciat, & cum Rege tanquam libero pacem facere velit, nullus dubito, quin hoc casu absque consensu populi eam facere possit, ut alibi annotatum. Atqui apud nos jus servitutis in usu non sit, Rex captivus imperium in patrimonio habens retinet, quamobrem quemadmodum de cæteris rebus, quæ privatim sua sunt, pacisci, ita etiam de regno patrimoniali disponere potest valide. Quid de Rege exsule dicendum quærit Auctor? Distinguit Auctor noster utrum servire teneatur ei, cujus intra fines degit, nec ne? Eo casu pacis faciendæ potestatem ei ereptam censet, quia similis captivo. Sed recte alii distinguendum censent, utrum Rex profugus exilio jus regni amiserit forte ex delicto, an retinuerit, & injustis de causis in exilium compulsus sit per sedirionem, tyrannidem vel vim hostilem. Priori casu denegant Regi exuli jus pacis, & merito; quippe regno exutus pariter amittit summi imperii jura ac commoda. Quod si vero non justa ex causa in exilium abire coactus, non videtur regnum, nec proinde summæ majestatis jura, quorum in numero jus pacis faciendæ amisisse. Quamvis in statu exilii actualem regni administrationem amiserit, & proinde eatenus captivo similis, attamen diversitas superesse videtur quoad jus administrandi, quod captivus amittit captivitate, exsul non æque exilio injusto, seditione vel tyrannide. Verum cum omnis imperii vis potissimum consistat in consensu obedientium, hi vero Imperium aspernantur Regis exulis, quid utilitatis ac commodi ex ejusmodi pacificatione apud eum pervenire potest, qui cum tali Rege paciscitur? Sed optime respondet Textor *Synops. Jur. Gent. cap.* 20. *Quod ne sic quidem effectu suo caret conventio vel fœdus, primum quia revera rebelles ordines vel subditi ex præmissis obstringuntur, ac si non pareant, faciunt contra obligationem, non solum externam, sed & internam, quæ in conscientia foro vim suam ac effectum habet, semper autem oportet in quæstionibus juris gentium, jus a mero facto distinguere; deinde subest spes restitutionis, quo casu non tantum Rex ab exilio in regnum restitutus teneretur jam a tempore conventionis ex pace anteriori, ad minimum ab eo tempore, quo ista pax publice innotuisset; ergo capta interim deberent restitui, perinde ac alias facta pace a Rege actu administrante.*

IV. 1. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium sententiæ dicendæ jus ex more habentium, secundum ea quæ diximus alibi. Itaque
Lib. II. *c.* V. ¶. 17. sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius, *Ubi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit pro bono atque utili fœ-*
L.XXXII. *dere defendendum.* Dionysius Halicarnassensis, δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειό-
L.XI. νων κριθεῖσιν, *parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus, δεῖ πάντας τὰ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν: *Omnes decreto obsequi tenemur, nulla admissa excusatio-*
L.VI. *ne.* Plinius: *quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem ob-
Epist. 13. ligat pax, iisdem & volentibus prodest.

COMMENTARIUS.

HUnc ordinem indicat ipsa quasi necessitas; quippe impossibile esset ubi tot capita, ut ulla negotia publica ad finem perduci possent vel consilia capi, nisi major pars ad se minorem traheret, unde sæpius magnum Respublica pateretur damnum, præsertim quoties ejus naturæ sunt deliberationes, quæ festinationem efflagitant. Dictare quoque videtur idem sana ratio, ut minor cedat majori, & proinde quod a majori parte actum, id cæteri ratum habeant, quamobrem tanquam omnes fecisse existimandum. Vide quæ disputavimus *lib.* 2. *cap.* 5. §. 17. ubi satis prolixe hanc quæstionem tractavimus.

Vas. Cont. V. 1. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut
ill. l. 1. *c.* 4. *ibi mul-* omne aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique, regnum ha-
tos alle- bentes non in patrimonio sed tanquam in usufructu, paciscendo alienare

nare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis caperentur, ac si de non alienando imperio vana esset cautio.

gat. &c. 5. vide supra libro II. c. VI. ¶. 3. & seq.

2. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita a corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu, in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est exceptam, cum societas civilis coita est.

3. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen potest ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, si nempe regnum sub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet, possunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut separabiliter, aut individue cum ipso regno. Si hoc modo, transscribi poterunt, sed non nisi cum regno: si illud, etiam seorsum.

4. Qui vero reges in patrimonio regnum non habent, his vix est ut jus regni bona alienandi concessum videatur, nisi diserte id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictum nunquam sit. *Lib. II. c. VI. §. 13.*

COMMENTARIUS.

Quamvis omne imperium originem habeat a consensu & voluntate populi, quoad primam institutionem, interjecto tamen tempore non eodem modo acquisitum & translatum ad successores, quo rerum primordio constitutum. Unde quidam Reges imperium pleno jure proprietatis possidere, ut qui justo id sibi quæsiverunt bello; quidam illud tantum utiliter, id est, jure usufructuario possidere dicuntur; quidam jure temporario illud habent, uti Dictator apud Romanos, quod jure usufructuario tenetur, nititur consensu populi, quamobrem absque consensu alienari nequit paciscendo, ita ut nihil egisse videatur Rex etiamsi delationi non adjecta ejusmodi clausula, qua alienandi imperii vel ejus partis potestas interdicitur Regi: quod enim meum est, absque consensu meo in alium transferri nequit; atqui imperium consensu populi delatum, radicaliter & quoad proprietatem manet penes populum, penes Regem ususfructus sive ejus exercitium; ergo invito populo alienare id non potest. Alienatio enim supponit proprietatem sive dominium ejus rei, quæ alienatur; atqui imperium est in patrimonio populi; ergo penes populum facultas illud alienandi paciscendo: nec opus ut ejusmodi facultas lege Principi adimatur; quippe simplex imperii summi delatio satis indicat penes quem imperium originarie residet; & proinde cui competit facultas de eo disponendi, qua sese privare voluisse non præsumitur, nisi expresse dilationi adjecerit, se non duntaxat usumfructum & exercitium imperii, sed etiam concedere insuper potestatem illud alienandi & cedendi cui placuerit, ut annotavimus *lib.* 2. §. 6. Ad majorem vero cautelam tum etiam ut constet Regi quam late patet imperium, quod tanquam beneficium populi possidet, ne super ea re oriatur controversia, solet quandoque legibus fundamentalibus regni hisce cancellis circumscribi, ne Regi liceat absque populi consensu imperium vel in totum vel pro parte quovis modo alienare, & si quid tale fecerit, nihil egisse videatur, quo casu ex ejusmodi actu nulla plane, ne quidem ad interesse, obligatio nascitur, atque id populum voluisse verisimile est, ob rationem ab Auctore allegatam. Atque frustra hic allegatur publica

utilitas aut necessitas; quippe ubi agendi facultas deest, nihil ea operari potest, vel effectum juris producere. Verum hisce non immorabimur, sed remittimus lectorem ad ea quæ *lib.* 1. *cap.* 3. §. 11. & *lib.* 2. *cap.* 6. annotavimus, ex quibus omnia explicanda, quæ de alienatione totius imperii sive ejus partis regiæ, & bonis coronæ sive quæ regni dicuntur, disputat Auctor noster.

Lib. II. *c.* XIV. ¶. 10. & *seq.* *Vasq.* *d. c.* 5. *n.* 9. *Supra lib.* III. *cap.* VIII. ¶. 2.

VI. Sed & quatenus promisso regis populus ac simul successores obligentur alibi diximus: nempe quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est, quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet, sed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur. Plane aliud erit si quis rex simul subditotum dominus sit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in servitutem redigunt: aut si in personam quidem dominium non habeat, sed in res habeat, ut Pharao in terra Ægypti ex emto, & alii qui advenas in suum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo consistat, quod alioque per se solo regio jure consistere non posset.

COMMENTARIUS.

CUi jurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur sine quibus jurisdictio explicari non potuit, inquit Javolenus *l.* 2. *ff. de jurisd.* Sic etiam in quem summum contulerunt imperium cives, ipsi quoque ejusmodi concessisse potestatem dicendum, sine qua imperium tractari nec Respublica administrari nequit, & proinde eadem potestas, quam cœtus, qua sociata hominum multitudo unum corpus unam quasi personam repræsentans, habet in se, competit ei, quem societati tuendæ præfecerunt, non infinita, sed pro ea mensura quam Reipublicæ administratio efflagitat, uti annotavimus *lib.* 2. *cap.* 14. §. 12. ubi hanc quæstionem discussimus. Atqui Reipublicæ utilitas & publica necessitas sæpius exigunt, ut delicta contrahantur, contractus celebrentur, Princeps utique efficaciter contrahere potest, & contrahendo civitatem obligat ad exsolvenda debita, implendum contractum, fidem datam præstandam, & si quod id genus negotium gestum, ratum habendum, quasi ipse fecisset, quod nomine civitatis egit Rex vel Princeps.

VII. 1. Disputari & hoc solet, quid in res singulorum possint pacis causa statuere, qui reges sunt, nec in res subditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis, ita ut civitas, aut qui civitatis vice fungitur iis rebus uti, easque etiam perdere & alienare possit, non tantum ex summa necessitate, quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit, sed ob publicam utilitatem, cui privatas cedere illis ipsi voluisse censendi sunt qui in civilem cœtum coierunt.

Vasq. lib. II. *c.* 5. *Rom. cons.* 310. *Syl. in verb. belli.* 1. §. 43.

2. Sed addendum est, id cum fit, civitatem teneri his qui suum amittunt sarcire damnum de publico, in quod publicum nomen & ipse qui damnum passus est, si opus est, contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas si nunc forte ei præstationi par non sit, sed quandocumque copia suppetit exseret sese quasi sopita obligatio.

COMMENTARIUS.

RAtionem annotavimus, cur publica salus & utilitas, privata civium utilitate potior, *lib.* 2. *cap.* 14. §. 8. ubi ea, quæ hoc §. tractat Auctor, examinavimus.

VIII.

VIII. Neque illud indistincte admitto quod dicit Ferdinandus Vasquius, agnoscere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum est, eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios spectat, ut alibi exposuimus: partim & hostes inter se, non cives inter se, qui cum socii sint æquum est ut communia habeant damna quæ societatis causa contingunt. Plane civili lege & hoc constitui poterit, ut rei bello amissæ causa nulla adversus civitatem actio sit, ut sua quisque acrius defendat.

Lib. I. Con. Ill. c. 4. in fine. Lib. III. c. VI. §. 2. c. X. ¶. 5. L. cum duob. ¶. quidam. D. pro socio.

COMMENTARIUS.

SI civitas teneatur damnum, quod quisque occasione belli patitur, ex publico resarcire, forte non sufficeret ærarium. Mihi dicendum videtur, damnum quod bello datum æquo animo perferendum, nec ad illud resarciendum civitatem teneri, nisi quantum versum in communem utilitatem, vel jussu Principis perferre quis debuit: solet enim sæpius edicto prohiberi, bona ab incendio & ruina redimere, hoc casu damnum, quod cives patiuntur, e publico resarciendum æquum; verum cum præsumatur bellum consensu & voluntate omnium civium indictum ac susceptum, etiam præsumitur suo quisque periculo belli mala & calamitates, quas secum trahit, sustinere animum induxisse: qui enim vult antecedens, etiam debet velle consequens, quod immediate ex antecedente profluit, idque imprimis in bello, ob defensionem suscepto & indicto, locum habet. Quis est, qui non sui defensionis causa quævis mala & incommoda perferre vellet atque subire? Aliud dicendum, si qui cives non ab hoste, sed ad hostem debellandum vel societatis tuendæ causa in bonis suis aliquid damni præ cæteris perferre tenetur, utique eo casu æquum ut e publico illud compensetur, ne quis cum alterius jactura sua conservet. Vid. quæ annot. *lib. 2. cap. 14.*

IX. Sunt qui latum discrimen collocant inter ea quæ civium sunt ex gentium jure & ea quæ eorundem sunt ex jure civili, ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi sine causa & compensatione, in illa non item: Perverse: nam dominium ex qualicunque causa ortum sit, suos semper effectus habet ex ipso jure naturali, ut scilicet auferri nequeat nisi ex causis quæ aut dominio insunt suapte natura, aut ex dominorum facto ortum habent.

COMMENTARIUS.

HOc discrimen nulla ratione nisi, supra *lib. 2. cap. 14. §. 8.* annotavimus, & proinde rejiciendum existimavimus. Vid. rationes ibidem a nobis adductas.

X. Sed hæc inspectio, ne nisi ex publica utilitate res privatorum concedantur, regem spectat & subditos, ut illa de damno sarciendo civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumptionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur. *Lib. III. c. II.*

COMMENTARIUS.

ILla disquisitio, utrum bona civi privato sint auferenda an condonanda, in Monarchia ad Regem spectat, utpote cui hoc arbitrium cum summo imperio competit ex consensu & voluntate civium. Ut vero singulis damnum hoc modo extra suam culpam sarciatur, universitas civium obligatur Rege exigente. Exteri vero, quibus ea bona traduntur, justo titulo eorundem dominium & possessionem acquirunt, & proinde bona conscientia possidere possunt, etiamsi

forte

forte citra necessitatem & publicam utilitatem subjectis ablata: sufficit enim factum Regis, qui in bona civium eminens habet dominium, an vero justam ob causam hoc jure utitur, non inquirendum incumbit exteris, qui cum Rege contrahunt, præterquam quod præsumitur justam subesse causam. Cui etiam accedit, quod nulla ratio foret cum extraneis transigendi, nisi statuamus rite geri, quæ a capite civitatis geruntur. Quod si secus fiat, Rex tenetur civibus rationem reddere administrationis suæ. Quod restringendum puto ad ejusmodi actus, qui regulariter administrationem civilem spectant, & ex natura summi imperii profluunt; quippe paulo ante notavimus non omnes Regis actus effectum juris producere, sed quandoque evanescere quasi nihil actum, quoties imperii & potestatis suæ terminos nimis longe lateque excessit, quo casu nec ei, qui cum Rege contraxit, jus quæsitum aufertur, cum ejusmodi actus ipso jure nullus, & proinde, uti statim diximus, effectum juris habere nequit.

XI. 1. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est
L. II. c. 16. ¶. 11, 12. quod supra a nobis est traditum, quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum: quo longius abit, eo restrictins. Si jus naturæ merum spectamus, maximns favor in eo esse videtur ut suum quisque conseqnatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ: & proinde videtur ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit id consequatur ob quæ arma sumpsit, & damna sumptusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lncretur, id enim est odiosius.

2. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio quæ partes quoad belli justitiam qnam maxime æquet: qnod fieri solet duobus maxime modis: aut ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de fœderum generibus differit) aut ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι. *Livius libro XXXIV.*

XII. 1. Ex his duobus posterius in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud qnod a Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit de qnibus id in pactis erat comprehensum, ut recte emendare Fabrum diximns supra, & certis argumentis evicimus. Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli licet nobis admittere & nostris asscribere eum qui partes mutat. Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem. *L. in bello. D. de captivis. Supra hoc libro. c. 9. L. quanquam. D. de acq. rer. dom.*

2. Illud autem *tenere* non civiliter sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: nam temporariam insessionem ut per stativa hic non spectari. Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait a Philippo ut qnæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint. *Dec. T. III. conf. 74. Supra libro III. c. 6. ¶. 4. Supra l. III. c. VII. §. 4.*

XIII. In altero illo paciscendi genere quo restituitur possessio bello turbata, notandum est, ultimam quæ ante bellum fuit possessionem respici,

respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

COMMENTARIUS.

Est communis eaque in naturali ratione & æquitate fundata juris regula, quod odiosa sint restringenda, favorabilia extendenda, atque hanc regulam Auctor noster circa interpretandas pacis conventiones locum sibi vindicare merito statuit, unde quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum, quo longius abit, eo restrictius: præsumitur enim ab æquitate naturali quam minimum recedere voluisse pacis auctores. Hinc feciali jure æquitatem præscriptum esse inquit Cicero 1. *off.* Si merum autem jus naturæ spectemus, maximus favor in eo esse videtur, ut quisque consequatur quod suum est. Quamobrem verborum ambigue positorum eo ducenda interpretatio, ut ille, qui justam belli suscipiendi causam habuit, consequatur id ob quod arma sumsit, & damna sumptusque recuperet: quid enim æquitati magis convenit, quam ut ille, qui suum cuique tribuere denegavit, & proinde causam & occasionem belli suscipiendi justam alteri præbuit, solvat impensas sumptusque, qui ad bellum juris sibi persequendi causa gerendum necessarii, atque hac ratione damnum quod dedit etiam resarciat. Verum cum neuter belligerantium volens fateatur injuriam se fecisse, verum justitiæ velo belli causam quamvis iniquissimam & ab omni justitiæ specie longe remotam solent tegere belligerantes, recte monet Auctor ideo eam sumendam in pactis interpretationem, quæ partes quoad belli justitiam maxime æquet. Quibus autem id modis fieri potest, docet Auctor; aut ut possessio bello turbata restituatur in eum statum, in quo fuit ante bellum; aut ut res maneant quo sunt loco, & quisque partium teneat, quod jure belli occupavit, sive corporale sive incorporale. Ex hisce duobus in dubio posterius magis est, ut præsumatur, propterea quia facilius est, & nullam mutationem inducit. Vid. quæ annotavimus *cap. 9. & 7. §. 4.*

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani Platæam retinuerunt, dicentes, οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον, *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Parique jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur T. Quinctius: *Captarum*, inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.* *Livius libro* XXXIII.

COMMENTARIUS.

Imo quid si vi metuve coactus populus alteri bellantium se subjecerit, non tamen video, quomodo ad eum porrigi queat restitutio, quæ fieri debet per interpretationem, præsertim quando alterius, cum quo transactum est, nihil interest, populum istum sui juris fieri, uti inquit Zeiglerus.

XV. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

COMMENTARIUS.

Damna, quæ hosti ab hoste inferuntur jure belli, resarcire neuter belligerantium tenetur, nulla ejus in pacis instrumento facta mentione, quia juste illata censentur, & proinde eorum nomine nulla competit actio, idque ex præsumpta voluntate belligerantium, utpote

qui

qui jure gentium, quo jus belligerandi ſibi vindicare poſſunr, & proinde approbare videntur omnes belli effectus, qui immediate ex eo deſcendunt ac naſcuntur, ſubjacentes, efficere nequeunt, ne illud in belli negotiis locum ſibi vindicet; atqui illud tribuat facultatem hoſti nocendi & damna inferendi; ergo ſi qua illata, jure illata cenſeri debent; quod autem jure factum, ejus nomine nulla poteſt actio moveri, idque eo magis, quia tacito quaſi gentium conſenſu introductum, quamobrem ſibi mutuo hanc facultatem impune lædendi conceſſiſſe videri debent. Quamobrem recte monet Zeiglerus, probe diſcernenda eſſe damna, quæ a militibus data, ab iis, quæ ab inimicis data ſunt. De hiſce ſermonem habet Auctor; quippe ſi milites noſtri per latrocinia damnum mihi dederint, quin eorum nomine agere adverſus eos poſſim etiam poſt pacem initam nullus dubito inquit, cum non jure belli id fecerint, ſed manifeſte crimen publicum commiſerint. Verum hæc actio magis videtur tendere ad pœnam quam ad compenſarionem, cum admodum exiguæ eorum facultates & ſæpius ad vitam honeſte tuendam vix ſufficiant, inanis ſæpe actio ad compenſationem ob debitoris inopiam. Accedit ratio Auctoris, quod ita contrahere voluiſſe bellantes in dubio cenſeantur, ut neuter injuſtitiæ damnaretur: actio enim damni reſarciendi ſupponic non dure datum fuiſſe.

Dec. Conſ. 61. XVI. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata cenſeri debent: nam hæc non belli jure quæſita ſunt, ſed bello tantum exigi vetita. Itaque ſublato impedimento vim ſuam retinent. Jus vero quod ante bellum fuir, quanquam nemini facile ademptum conſeri debet, (hanc enim ob cauſam maxime ut ſua reL. II. Off. nerenrur res publicæ civitateſque conſtitutæ ſunt, ur recte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate naſcitur.

XVII. De jure ad pœnas non æque. Nam id jus quatenus inter ipſos reges aur populos verſatur remiſſum ideo conſeri debet, ne pax non ſatis pax ſit ſi veteres ad bellum cauſas relinquat. Quare & ignorata hic venient ſub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos a Carthaginenſibus merſos ignorabant Romani, narranre Appiano. Κράτισαι διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδὲν ἐςιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, inquit Dionyſius Halicarnaſſenſis: *optimæ conciliationes quæ iram & offenſarum memoriam delent.* Iſocrates Plataica: εἰρήνης οὔσης οὐ προσῆκε μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων: *In pace non decet ante peccata exſequi.*

XVIII. De privatorum jure ad pœnam non tanta eſt ratio ut remiſſum cenſeatur: quia ſine bello judiciis expediri poteſt: Tamen cum hoc jus non ita noſtrum ſit ut quod ex inæqualitare naſcitur, & pœnæ ſemper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura ſufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

COMMENTARIUS.

COmmunis D. D. ſententia eſt, hoſtilitatem ſupervenientem non liberare debitorem a neceſſitate ſive juris vinculo, quo tenetur creditori ſuo ſolvere debitum. Nec obſtat, quod, conſtante bello, capta ab hoſtibus, fiunt capientis, nec quod licitum eſt hoſtes prædari, & proinde quoque licitum videri debeat retinere debita, idque eo magis, quia reſtitutionis cauſa favorabilior quam vis bellica. Quippe præmiſſa hæc non procedunt quoties ex prædatione hoſtium fides præſtita læderetur, quia illa etiam hoſtibus ſervanda. Itaque caſus belli ſuperveniens non debet irritare debitum initio legitime contractum. De jure ad pœnas aliud ſtatuendum; quippe id jus, quod publice competit, pace remiſſum cenſeri debet, ut cauſæ odiorum & proinde belli de novo ſuſcipiendi, quantum fieri poteſt, tollantur. Quod privatim competit, non adeo facile remiſſum intelligitur, quia ſine bello in judiciis perſequi poteſt creditor jus ſuum, ideoque abſque armorum ſtrepitu expediri illud poteſt. Attamen ob rationem ab Auctore adductam levis verborum conjectura ſufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur, ubique paci & concordiæ favendum, tum publicæ, tum privatæ, eſt res admodum favorabilis tum humano

humano generi, tum etiam civili societati, & proinde quantum fieri potest, eo semper ducenda interpretatio, ut etiam singuli homines in pace & concordia vivant, eo nos ducit Christiana religio & proximi caritas.

XIX. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademtum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est, in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba ut conjecturæ non improbabiles suppetant: maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis: *L. III.* οὐκ ἀποχρῇ τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθις ποτε πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι. Οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνήλθομεν, ἀλλ' ἀπαλλαγάς. *Non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur: neque enim ad differenda sed ad auferenda mala convenimus;* quæ postrema verbo tenus ferme desumpta sunt ex Isocrate, oratione de Pace.

COMMENTARIUS.

IN jure Regum & populorum facilius est ut aliqua condonatio facta intelligatur, quia quantum bellum humano generi tum etiam societati civili magis nocet, quam privatorum lites & discordiæ, quæ absque sanguinis effusione terminari possunt, eo fortior præsumptio pro condonatione & remissione juris facta in jure Regum & populorum, ut belli semina penitus evellerentur, atque hoc animo Reges ac Principes bellum cum beata pace commutasse præsumuntur, ut parceretur sanguini humano, idque eo magis credendum, si jus, de quo agitur, non erat liquidum, sed in controversia positum.

XX. Quæ post perfectas pactiones capta sunt reddenda satis constat. Sublatum enim jam erat belli jus.

XXI. At in pactionibus quæ sunt de reddendis his quæ bello capta sunt, primum latius interpretandæ quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant: deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus: & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus: & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa quam oneroso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur. *Alc. v. resp. 17.* *Cic. de Off. II.*

COMMENTARIUS.

FInito bello, ejusdem quoque effectus cessant, & proinde quæ post perfectas pactiones capiuntur jure belli capientis fieri nequeunt, quamobrem reddenda sunt vero possessori, ad quem ipso jure transeunt. At vero in pactionibus, quæ sunt de reddendis his, quæ bello capta, latius interpretandæ, ubi ab utraque redditur, quam ubi ab altera tantum parte. Deinde, quæ de hominibus agunt, plus habent favoris quam quæ de rebus. Itaque in reddendis post pacem factam promptitudine rebus, homines vi belli ablati, cæteris rebus animatis vel inanimatis, mobilibus vel immobilibus præferendi. Quamobrem nihil prius Lacædemoniis fuit, quam ut Spartani ab Atheniensium duce in Pylo intercepti redderentur. Proximo loco post homines agri habentur, atque hi in rebus mobilibus in repetitione præferuntur, atque merito, cum de agrorum limitibus proferendis vel conservandis frequentissima moveantur bella. Mobilibus in rebus plus favoris habent, quæ penes publicum sunt quam quæ penes privatos.

Nam & conquiri facilius & reddi expeditius possunt; quæ vero penes privatos sunt, minus ægre extorqueri possunt, si ipsi ceperint aut donatione acceperint, quam quæ titulo oneroso ab iis possidentur, ut quæ per emptionem aut mercedis loco aquisiverunt.

App. civ. V. XXII. Cui pace res conceditur ei & fructus conceduntur a tempore concessionis, non retro, quod recte defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat.

COMMENTARIUS.

Recte Zeiglerus, si belli tempore occupata & possessa res fuit, putat etiam toto eo tempore, quo possessa fuit, jure belli fructus deberi, ut maxime interveniente pace novus titulus accessit: qui enim belli tempore occupavit, justo possidet jure gentium dominii titulo, quamobrem lucratur fructus rei possessæ, utpote qui omni jure domino cedunt.

XXIII. Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. Nam a peritis negotia talia tractari solent.

COMMENTARIUS.

Agitata olim fuit hæc quæstio inter Reges Galliæ & Hispaniarum, uti videre est apud Guicciardinum *lib. 5.* ab Auctore in notis suis allegatum.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: Et pro faciente habendum qui facere voluit, si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret. *Quint. decl. CCXLVIII.*

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent mirum non est, cum eorum officium sit Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat, sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure quod externum diximus.

COMMENTARIUS.

Nulla difficultate laborat quod statuit hic Auctor, ex natura negotii gesti profluunt hæ regulæ, magis ambigendum an non æquitati conveniat ut admittatur moræ purgatio ob breve tempus. Mirum videtur Zeiglero, dum omnia Grotius per totum hoc opus ad æquum & bonum reducit, & conscientias ubique instruit, cur ita rigidus hic sit, ut ne breve quidem tempus in re tanti momenti admittere velit, cum tamen & juris civilis interpretes, qui in foro externo satis rigorosi sunt, modicum & quidem ex arbitrio judicis determinandum tempus admittant. Verum hujus rigoris æquitatem in ea ratione fundatam statuunt, quod etiam breve tempus ad magnas rerum conversiones valere potest. Si igitur ad implendas pacis conditiones alteri mora indulgeretur, facile foret occasionem nancisci a pactis resiliendi. Accedit quod alter exercitum, qui utique magno sumptu sustentatur, non prius tuto possit dimittere, quam conditiones pacis fuerint impletæ. Pufend. *lib. 8. cap. 8.*

XXVI. In dubio autem ſenſu magis eſt ut contra eum fiat interpretatio qui conditiones elocutus eſt, quod eſſe ſolet potentioris: (eſt ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) ſicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod ſibi imputet qui non apertius locutus eſt: alter autem quod plures ſenſus recipiebat, id ſuo jure accipere potuit in partem ſibi utiliorem, unde alienum non eſt quod Ariſtoteles dixit: διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν, *Ubi utilitatis cauſa amicitia eſt, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur menſura eſt.* *L. Veteribus D. de pactis.*

COMMENTARIUS.

IN dubiis fit interpretatio contra conditiones ferentem, arg. *l.* 39. *ff. de pact.* Ferre autem conditiones pacis, ejus eſt, qui plus armis valet, & belli exitu plus poteſt. Imputet ſibi quod non per clariora verba ſibi proſpexerit.

XXVII. Quotidiani uſus & illa diſputatio eſt, quando pax rupta cenſeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. Non enim idem eſt novam bello cauſam præbere & pacem rumpere: ſed multum inter hæc intereſt, tum ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum eſt. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci ineſt, aut contra id quod in pace dictum eſt aperte, aut contra id quod ex pacis cujuſque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci ineſt fiet, ſi vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova ſubeſt cauſa: quæ ſi probabiliter adferri poteſt, ſatius eſt injuſtitiam ſine perfidia quam cum perfidia admiſſam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες, *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, ſed qui priores vim inferunt.* Hoc poſito, a quibus & quibus illata vis armata pacem ſolvat videndum eſt.

XXIX. Qui ſocii fuerunt ſiquid tale faciant, pacem rumpi video eſſe qui ſentiant. Nec nego ita conveniri poſſe, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, ſed ut pax non videatur plene inita, ſed ſub conditione, partim poteſtativa partim caſuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeſte appareat, credi non debet: eſt enim enorme, & communi pacem facientium voto non convenit. Ergo qui vim intulerunt, aliis non adjuvantibus, pacis ruptæ tenebuntur, & in eos bellandi jus erit, non in alios: contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum ſocios dixerunt. *Pauſ.* ix.

COMMENTARIUS.

DIſquirit hic Auctor noſter, quando pax rupta cenſeri debeat: longe enim differt ex nova cauſa ſuſcipere bellum, & pacem factam rumpere. Rumpitur autem tribus modis. Ex quibus perſpicimus Auctorem hic ſermonem habere de pacis ruptura, quæ ex juſta cauſa procedit, quoties ſcilicet ex altera parte pax violatur per injuſtam contraventionem, quando non præſtatur quod præſtari debuit, vel fit quod fieri non debuiſſet juxta pacis conditiones. Poteſt

enim quandoque pax rupta dici etiam juſtam ob cauſam. Verum diſputat Auctor de pacis ruptura ex injuſta cauſa facta. Notandum vero, quod non dicitur pacem rumpere, qui offendit vel invadit adverſarium non ex veteri cauſa propter quam pax fuit facta, ſed ex nova. Pax dicitur rumpi, ſi ex veteri cauſa ſequatur offenſio; ſecus ſi ex nova cauſa fiat offenſio, quo caſu pax non dicitur rumpi ſecundum communem opinionem D. D. uti inquit Gail. *de pac. publ. cap.* 4. *n.* 45. Quia omnes conventiones intelligantur ſub clauſula: *Niſi cauſa ſubveniat, niſi culpa acceſſerit ejus, cui promiſſio iſta ſit: & pactio fœderis rebus ſic ſtantibus.* Igitur de novo offendenti & ſic frangenti fidem pacis, juſte etiam pax non ſervabitur. Fruſtra enim quis fidem ſibi ſervari poſtulat, qui fidem ſervare recuſat. Sed notandum quod alii D. D. hanc concluſionem etiam ad veterem cauſam extendant, eo ſcilicet caſu, quando illa in pace non fuit comprehenſa. Ita enim Farinac. *de var. ac div. crim. q.* 107. *part.* 32. *n.* 410. *ut cautio de non offendendo non cenſeatur rupta non ſolum ex offenſione ſecuta ex nova cauſa, ſed etiam ex offenſione illata non ex ea cauſa, ob quam fuit præſtita cautio, ſed ob aliam antiquiorem.* Sermonem habet de cautione de non offendendo, quæ paci inſimulari ſolet. Verum cum pacis inſtrumento inſeri ſolet clauſula illa, quæ univerſalem amneſtiam continet, in noſtro caſu hæc extenſio locum ſibi vindicare nequit. *Pace conſtituta non decuit veteres offenſas ulciſci*, ait Iſocrates. Rumpitur autem pax tribus modis: quorum primus eſt, quando aliquid fit contra id quod omni paci ineſt, quoties vis bellica infertur citra novam cauſam, quod varie conſiderari poteſt, ratione inferentium, ſi ſocii fuere, qui arma movent, pacem rumpi nonnulli ſentiunt. Si cantum fœdere communi pluribus eſſet, uno pacem frangente, fracta pro omnibus cenſebitur, & ab omnibus in ſolidum, etſi pœna non deberetur in ſolidum, at virilibus. Sic Thebani contendebant, pace a Lacædemoniis violata, ejuſdem affines omnes eſſe in culpa, quibus communi fuiſſet fœdere cautum. Nam ſocii ſunt corpus unum. Alber. Gentil. *de jur. bell. lib.* 3. *cap.* 24. Auctor vero noſter putat conveniri quidem ita poſſe, non quidem proprie, ut ex delicto ſocii ſocius teneatur, & pœnæ fiat obnoxius, ſed ut pax non videatur plene inita, ſed ſub conditione partim poteſtativa partim caſuali. *Verum male ſibi proſpicit*, inquit Zeiglerus, *qui ejuſmodi pacem init; quippe quod tota ea reſolvatur in fidem tertii. Poteſtativa enim*, inquit, *quam Grotius hic ſubſternit, conditio id tantum continet, velle contrahentem facere vel curare, ne ſocius arma capiat. Quod ſi hac in re omnem diligentiam adhibuerit, magis eſt ut liberetur promiſſor, quam ut bello redintegrato ad arma compellatur.* Cum Auctore noſtro ſtatuendum puto, nulla facta ejuſmodi conventione, offendi eos non poſſe, qui vim nullam intulerunt, nec adjuvarunt vim inferentes: nemini enim debet alienum delictum vel injuria nocere, aut jus ex pacificatione quæſitum propterea eripi, quamobrem pace rupta facultatem offendendi ex altera parte utpote odioſam ſtricte interpretandam recte ſtatuit Textor, ita ut non extendatur ad conſortes rumpentis *Synopſ. Jur. Gent. cap.* 23. Cui accedit, quod quiſque præſumitur velle, ut ſuæ ſecuritatis atque tranquillitatis conſervatio non ex alieno ſed proprio arbitrio penderet; ex alieno vero penderet arbitrio ejuſdem perturbatio, ſi alienum delictum vel injuria noceret alteri, aut jus ex pacificatione quæſitum poſſet eripi. Poſſet hic applicari illa juris regula, quod unumquodque debeat eodem modo diſſolvi, quo colligatum. Quamobrem quemadmodum arbitrio cujuſque, & conſenſu ac facto & voluntate pax inita, ita quoque diſſolvitur & rumpitur eodem conſenſu & facto, atque hanc facultatem ſibi integram ſervare voluiſſe quiſque præſumitur. Hæc fuit mens & intentio paciſcentium, & communi quoque pacem facientium voto illud convenit.

XXX. Si quid ſubditi per vim armatam faciunt ſine juſſu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici poſſit: ad quod tria requiri, ſcientiam, puniendi potentiam, & neglectum, *Lib.* II. *c.* XXI. ¶. 2. *& ſeq.* ex his quæ ſupra tractavimus facile poteſt intelligi. Scientiam evincunt facta manifeſta aut denuntiata. Potentia præſumitur niſi defectio appareat. Neglectum oſtendit elapſum temporis ſpatium quale in quaque civitate ad crimina punienda ſumi ſolet: Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Joſephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, ſi ſubditi ſui contra Romanos armati procedunt.

XXXI. Quæri ſæpe ſolet an & hoc locum habeat, ſi cujus ſubditi non per ſe arma moveant, ſed aliis bellum gerentibus militent. *L.* VII. Certe Cerites apud Livium ſe purgant, ſuos non publico conſilio militaſſe.

litasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud, ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum, quibus pro jure erat ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni præda prædam sumere*; cujus moris hanc vim esse ait Polybius: κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων. *Etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem: *Juventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrariæ sæpe acies in utraque parte Ætolica auxilia habent.* Olim Ethrusci negato Vejentibus auxilio, si qui suæ juventutis voluntarii ad id bellum irent, non impediebant.

Gell. VII. c. 3. *Polyb. libro XVII.* *Liv. lib. V.*

COMMENTARIUS.

Supra *cap.* 21. §. 2. annotavimus civitatem vel universitatem non teneri ex facto singulorum sine facto suo aut remissione, quamobrem in formula fœderum: SI DEFEXIT PUBLICO CONSILIO. Quam privatus fecit injuriam ea non potest civitati aut universitati imputari, nisi factum approbaverit, atque ita particeps delicti fuerit, quod tribus contingit modis, ab Auctore allegatis. Quod paucorum audacia committitur, a publico consilio sejungendum. Unde a Rhodiis Romani, causam belli arripientes, admonentur, *ne unius amentiam civitati assignarent, suo quemque periculo furere.* Accedentibus vero tribus requisitis non absque ratione pax rupta censetur, sive subditi per se arma sumant, sive aliis militando operam suam præbeant, ni actum sit aliud, uti nunc interdum solet fieri. *Hac infamia*, inquit Henninges, *præcipue Germani nostri laborant, fere enim inter Christianos nullum bellum est, in quo non ab utraque parte Germanos videas. Imo, quod adhuc pejus est, etiam contra propriam patriam externis hostibus militare solent, idque ad libertatem Germanicam atque sua privilegia referunt.*

XXXII. 1. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint pax initur: est enim pax actus civitatis pro toto & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur. Ulcisci autem aut ablata recuperare per vim non licebit nisi postquam judicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert.

L. vim vi. D. de vi & vi arm.

2. At si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam a deditis. At alios innocentes eo nomine armis impetere id vero est contra pacem.

COMMENTARIUS.

Est enim civitas corpus unum, quod ex diversis membris constat, cui cum partibus suis quam arctissimum intercedit conjunctionis & unitatis vinculum, ut, qui offendit partem, etiam corpus offendat. In illa partium, id est, civium societate & coalitione consistit civitatis

 fa-

fabrica: civium enim multitudo in unum corpus coalita civitatem componit. Quamobrem, distractis partibus, concidit civitas & ad interitum properat. Magnopere itaque interest totius corporis civitatis, ut partes illæsæ conserventur, cum a partium conservatione pendeat conservatio totius corporis; quamobrem non absque ratione injuria parti illata, corpori illata videtur, cui incumbit partem tueri. Præterquam quod eo animo in societatem coaluerunt mortales, ut tuti essent, & junctis viribus, a se quisque posset arcere illa pericula, quibus depellendis singuli in statu naturali segreges vitam agentes impares erant, ut alibi demonstravimus. Eadem ratione nititur, quod pax rupta censeri debeat, non modo si toti corpori civitatis, sed si subditis vis armata infetatur. Nam cum civitas non consistat in muris, vel ædificiis, verum civium sociata multitudine, pax non initur, ut illæ res inanimatæ, sed cives ac subditi tuti sint, qui sunt partes & membra, ex quibus composita civitas. Quamobrem actus civitatis relationem habent ad partes & singula membra, & proinde initur non pro toto duntaxat, sed etiam pro partibus. Si enim pro singulis subditis inita, ergo etiam rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis inferatur armata sine nova causa. Imo etsi nova subsit causa, licebit tamen, ratione dictante, sui defensionem suscipere. Ad ultionem vero non prorumpendum recte monet Auctor, nisi postquam judicium denegatum: ubi enim non licet per disceptationem suum consequi, vi illud recuperare non vetat naturæ jus. Sin autem tales subditi sint, in quos judicium postulari nequit, quorum in numero piratæ, rupta non censetur pax, per vim illis illatam: præsumuntur enim rectores ejusmodi enorme maleficium, quod societati humanæ & publicæ securitati maxime nocet, non improbare duntaxat, sed ejusdem auctores in numero civium non amplius habere, & proinde nec eorundem defensionem suscepturi, sed cuique in eos tanquam in communes hostes belli jure utendi facultatem concedere. Quamobrem non opus mihi videtur, ut animi sui dissensum vel verbis vel factis, & imprimis literis avocatoriis aut per publica proclamata contestentur, uti statuit doctissimus Zeiglerus.

XXXIII. 1. Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit, sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum Saguntinam controversiam examinavimus. Urgent hoc Corinthii in oratione quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto: *πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὠμόσαμεν*, *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod si ipsi socii non pepigerint sed alii pro ipsis, idem tamen statuendum erit, postquam satis constat eos socios pacem ratam habuisse. Nam quamdiu adhuc incertum est an ratam habere velint, hostium loco sunt.

Lib. II. *c.* XVI. §. 13.

2. Aliorum sociorum ut & cognatorum & affinium, qui nec subditi sunt nec in pace nominati, separata causa est, nec ad pacem ruptam vis in eos trahi potest: neque tamen sequitur, ut & supra diximus, bellum eo nomine suscipi non posse, sed id bellum erit ex nova causa.

Cep. Conf. 690. *Dec. conf.* 531.

COMMENTARIUS.

SI sociis bellum infertur rumpitur pax, quod ad eos duntaxat restringit Auctor, qui pace comprehensi sunt; nos vero ampliorem significationem strictiori præferendam existimavimus *lib.* 2. *cap.* 16. §. 13. Quamobrem pacem rumpi statuimus, si non illis duntaxat sociis bellum movetur, qui pace & fœdere comprehensi, sed etiam futuris, qui tacite quoque fœderi inclusi videntur, absque illa limitatione, quam excogitarunt D. D. si pax paciscenti non prodesset sine adhærentibus, eo casu paci etiam comprehendi socios, etiam pace non expressos. Cognati vero & affines, si subditi sunt, dubio caret quin si illis vis illata rumpatur pax, cum Princeps vel Respublica lædatur in subditi persona, utpote cui quam arctissimum cum subjectis suis intercedit unitatis vinculum, ita ut quasi una eademque persona Princeps & civitas vel potius cives, qui civitatem componunt, uti paulo ante disputavimus; idem dicendum, si in pace nominati. Non attenditur in ejusmodi naturæ negotiis, de quibus nobis sermo, adeo naturale sanguinis vel affinitatis vinculum, quam illud quod ex fœdere & pace aut conventione provenit, nisi in eodem gradu sibi devincti, ut pro una eademque persona uterque haberi possint, uti pater & filius, uxor & maritus, si alterutri injuria facta vel vis illata, uterque læduntur, quamobrem & suo nomine damni dati vel injuriæ reparationem jure petere potest: nec enim dubium est, ex injuria uxori illata, proprio nomine actionem viro competere, inquit

Al-

Alciatus *Comment. in Cod. de in jus voc. lib.* 1. quia vere sibi injuria facta, quod & Bartolum & Baldum sentire affirmat.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id quod in pace dictum est: sub faciendo autem comprehenditur & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic discrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti sint. Satis enim magna ut serventur videri debent quæ pace comprehensa sunt. Bonitas tamen, maxime Christiana, leviores culpas, accedente præsertim pœnitentia, facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Quem pœnitet peccasse, pæne est innocens. *Sen. Ag.*

Sed quo magis paci caveatur, consultum erit ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit, pacem non rumpat: aut ut arbitri prius adeantur quam arma inferre liceat, quod erat in fœdere Peloponnesiaco, memorante Thucydide. *Vide supra lib.* II. *c.* XV. ¶. 15. *Lib.* VII.

XXXVI. Et plane sentio id actum videri, siqua specialis pœna adjecta sit: non quod nesciam posse ita contrahi, ut electio sit ejus cui facta est injuria, pœnam malit an a transactione recedere, sed quod negotii natura hoc quod dixi potius requirat. Illud quidem constat, & jam supra dictum a nobis est, & historiæ auctoritate probatum, pacem non rumpere qui pactis simpliciter factis posterior non stat: neque enim tenebatur nisi sub conditione. *Lib.* III. *c.* XIX. §. 14.

COMMENTARIUS.

SUb faciendo comprehenditur & non facere quod faciendum vel præstandum paciscentibus incumbit, quatenus utroque modo pax rumpitur; quippe hæc duo sibi è diametro obstare videntur: facere enim contra pacta videri nequit, qui nihil agit, nullam actionem producit, supra annotavimus factum nobis repræsentari sub idea motus externi actionis ab homine proficiscentis, vel relationem habentis ad objectum cui inservit: agere enim oportet, qui facere aliquid dicitur: omne enim factum actionem præsupponit, per determinationem externam voluntatis ad objectum, quæ fit per actionem; omnis autem actio factum ac omne factum actionem includit. Verum notandum hominem non tam agere dicendum quando per motum physicum sive potentiam naturalem aliquid operatur vel facit, quam per determinationem volumatis extrinsecam vel intrinsecam, quæ fit ab intellectu sive mentis discursu, liberam facultatem habente aliquid agere vel non, quod vel alter agere vel non agere oportebat. Actio itaque potissimum consistit in interiore mentis actusve determinatione voluntatis ab intellectu profecta, quæ fit vel per motum physicum externum, quem factum, operationem vel actionem vocare solemus, vel ejusmodi motus sive actus privationem, quam non factum vocamus, quatenus determinatio sive mentis illa operatio, quæ intus fit, in foro humano non conspicitur, eadem tamen mentis actio, quamobrem non minus omittendo peccamus, ac etiam in foro civili pœnæ obnoxii sumus, scilicet quatenus ille, qui omittit facere, quod eum facere oportebat, in causa fuit, cur ejusmodi actionem non produxerit; velle autem & nolle sunt intellectus operationes, & proinde actus, quamobrem qui nihil facit nullam producendo actionem, agit tamen, quatenus non agit, quod facere noluit; voluntati inserviendo operatur intellectus, quamobrem hoc sensu sub factis moraliter non facta etiam venire dici posse arbitror, vid. quæ annotavimus *lib.* 2. *cap.* 4. §. 5. Facere itaque contra pacta videtur, qui non facit quod facere oportet, unde merito pacis ruptæ auctor habendus; nullum vero discrimen capitum pacis admittendum: omnia enim capita ejusdem naturæ sunt, id juris vinculum, quod ex instrumento pacis profluit, singula capita spectat, & eodem modo devincit ad eorundem præstationem & observantiam paciscentes, quia omnia ejusdem naturæ: juncta enim censentur omnia capita contractus, alterumque alterius respectu conventum. Cui accedit, quod individua ejusmodi conventio & contractus, quamobrem non debet pro parte impleri pro parte

parte deferi. Cephal. *conf.* 461. Verum cum caritas & pietas Christiana non duntaxat, sed etiam naturalis ratio, qua ad colendam societatem & tuendam cognationem, quam natura ipsa inter homines constituit, devincti sumus, exigat atque dictet, ut pacem, quantum possumus, tueamur, atque humano sanguini parcamus, ejusmodi dictamen videtur vetare, vel saltem commendare, ne temere bellum suscipiamus, & proinde nec levem ob causam societatem distrahamus & humanum sanguinem profundamus, sed condonemus potius & ignoscamus inimicis, si qua forte levi injuria nos affecerint, accedente præsertim pœnitentia. Verum recte monet Auctor, quo pax magis firma sit, consultum esse, ut ad majorem cautelam capitibus majoris momenti adjiciatur, ut si quid forte factum erit, quod capitibus istis repugnare videtur, pax eo non rupta censeatur. Dictat quidem bonitas Christiana, quid ex æquo & bono facere oportet, verum solet sæpius æquitati jus strictum præferri. Atque id actum videtur, si qua specialis pœna adjecta sit pacificationi adversus rumpentes, scilicet ut ea potius exigatur, quam a translactione recedatur. Qui posterior pactis simpliciter factis non stat, pacem non rumpit: neque enim tenebatur nisi sub conditione. Nam ut alibi inquit Auctor, unius ejusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset; hæc ita faciam, si alter faciat, quæ promisit.

XXXVII. Quod si necessitas aliqua in causa sit quo minus pars una impleat id quod promissum est, puta si res perierit, aut ablata sit, aut factum redditum sit aliquo eventu impossibile, pax quidem rupta non censebitur: nam, ut diximus, non solet illa pendere a conditione casuali. Sed alter optabit an expectare malit, si qua spes sit impleri promissum serius posse, an æstimationem accipere, an mutuis præstationibus isti capiti respondentibus aut æquum valentibus liberari.

Vide supra hoc libro c. XIX. §. 13. 14. XXXVIII. Certe etiam post læsam fidem integrum est innocenti pacem servare, sicut Scipio fecit post multa Carthaginiensium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo se obligationi eximit: &, si additum est ut tali facto pax rupta habeatur, adjectum id censeri debet in commodum innocentis duntaxat, si eo uti velit.

COMMENTARIUS.

PLane æquitati & justitiæ repugnaret, si pacem rupisse diceretur, cui imputari nequit, cur pactis non steterit: culpa enim vacuus, qui implendi ea, quæ promisit, facultatem non habuit. Quamobrem si quid fortuito casu admissum, id pacem non rumpit: non solet enim illa pendere a conditione casuali sed potestativa. *Certe excusabit fœderatum necessitas & vis major ut non fœdifragus judicetur, etiam & alterum fœderatum admonebit, ne summum sequi jus velit. Eidem huic tamen non objicietur desertum fœdus abeunti a fœdere ob conditiones fœderis quomodocunque non observatas*, uti inquit Alberic Gentilis *de Jur. Bell. lib.* 3. *cap.* 24. Verum etsi alter paciscentium fidem non servarit, integrum tamen innocenti pacis conditiones ex sua parte implere & stare pactis; generosi animi est stare fœderibus etiam post injuriæ aliquid acceptum, uti inquit Auctor *cap. præced.*

XXXIX. Postremo diximus, pacem solvi faciendo id quod specialis pacis natura repudiat.

XL. 1. Si quæ contra amicitiam sunt, rumpunt pacem, quæ sub amicitiæ lege contracta est: quod enim inter cæteros solius amicitiæ officium exigeret, hic etiam pacti jure præstandum est. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (est enim & fœdus, non amicitiæ causa, ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de injuriis non armatis & contumelia a legum peritis dissertari solent, & præcipue *L. Postliminii. D. de capt.*

illud

illud Tullii: *Post reditum in gratiam si quid est commissum, id non neglectum sed violatum putatur, nec imprudentiæ sed perfidiæ assignatur.* Sed hic quoque detrahenda quantum fieri potest facto invidia. *Pro Gabin.*

2. Itaque personæ quamvis conjunctæ aut subditæ facta injuria, ipsi quicum pax inita est facta non censebitur, nisi aperte ad ipsius suggillationem facta sit, quam naturalem æquitatem in servis atrociter læsis sequuntur leges Romanæ: & adulterium aut stuprum libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invasio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet quam fidei læsæ. *L. item si cui, D. de injur. Instit. ¶. servit. eod. tit.*

3. Atroces sane minæ nulla nova causa præcedente cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus structas non tuendi sed nocendi causa, & insolitam copiarum conscriptionem, si justis satis indiciis appareat in non alium hæc quam in eum quicum pax facta est, comparari. *Alex. 11. Cons. n. 3.*

COMMENTARIUS.

PAx non duntaxat rumpitur faciendo id quod adversatur capitibus paci insertis, quæ necessitatem paciscentibus imponunt, reciprocam obligationem, quæ ex conventione sive pace descendit, adimplendi, ita ut paciscentibus in se invicem jus quæsitum, quo facultatem nacti a se invicem ejusmodi adimpletionem exigendi, qua non præstita, facultatem eodem jure habeant recusantem præstare, quæ juxta pacis & conventionis capita præstare tenetur, vi & armis ad pacis observationem adigere, & jus sibi dicere, unicum juris persequendi inter summos imperantes remedium, cujusmodi juris sui persequendi ratio statum belli inducit. Altero etiam modo rumpitur, faciendo contra id, quod ex pacis cujusque natura debet intelligi, scilicet specialis pacis natura. Est quidem ea pacis natura, ut paciscentes post reditum in gratiam deponant omne odium & inimicitiam, amicitiæ vero & humanitatis officia sibi invicem præstent, quatenus humana societas & naturalis inter homines cognatio, quæ jure quasi postliminii inter paciscentes reviviscere incipit, ejusmodi cum socio vivendi modum dictat; verum ejusmodi officia exigi nequeunt, quasi perfecto jure debita, ita ut, si forte alteruter amicitiæ legem violaverit non præstando id, quod amicitiæ officium exigit, justam arma capiendi causam non habeat, quasi jus sibi quæsitum abstulisset vel læsisset alter. Quod enim ab alterius humanitate pendet, & pudori relictum, nullam producit actionem in foro humano, & proinde nec justam belli causam præbet. Aliud dicendum, si sub lege amicitiæ pax contracta sit; quippe ejusmodi conventio paciscentibus tribuit facultatem pacti jure exigendi ut tanquam boni & fideles amici inter se vivant, amicitiæ officia præstent, cujusmodi officiorum præstatio omitti nequit absque læsione juris, quod alter in eum, quicum amicitiam contraxit sibi acquisivit, cui omnes, quæ a se proficiscuntur atque relationem habent cum socio ac amico fœdere vel pacti jure sibi devincto, actiones respondere oportet. E diametro autem huic repugnat omnis injuria, vis, perfidia, dolus, fraus ac fallacia, & aliæ id genus pravæ machinationes. Quidquid enim officium lædit, vel offendere possit, damnoque officere socium, amicitiæ repugnare videtur, & proinde eo abstinendum. Verum optime monet Auctor, ut quantum fieri potest, facto distrahatur invidia, id est, si quid commissum, quod amicitiæ legi contrarium, non tam factum censeatur animo alterum lædendi & injuria afficiendi, quam quidem inconsulto & negligenter; amicitia multa tegit vitia, & in mitiorem semper partem inclinat. Quamobrem, si qua facta injuria personæ quamvis conjunctæ aut subditæ, facta non censebitur ipsi, quicum amicitiæ causa pax contracta est. Quippe paulo ante notavimus, regulariter injuriam subditis factam Principem vindicare posse, quia pax est actus civitatis pro toto tum etiam pro partibus. Excipitur vero nostro casu, si ad ipsius suggillationem fecerit injuriam arg. *l.* 15. §. 135. *ff. de injur. & famos.* Nec favorabili duntaxat, sed etiam verosimili interpretationi consentaneum est, ut adulterium aut stuprum non tam ex odio & inimicitia, quam libidine & impuro amore, (cui modum imponere quandoque admodum difficile est: prôna enim ad quævis vitia natura nostra sæpius nos trahit cæco quasi impetu ad impiissima patranda facinora,) profectum censeatur. Aliud dicendum, si se vindicandi & injuriam afficiendi animo crimen admisisse ex indiciis perspici potest, & invasio rei alienæ scelerato habendi amori potius quam perfidiæ imputabitur, causa faciendi, non factum inspicitur: solet enim furti crimen plerumque lucrandi, non se vindicandi causa admitti.

XLI. 1. Subditos singulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt suscipere non est contra amicitiam. Neque enim natu- L. II. c. V. §. 24. L. XL II. ralis tantum sed & favorabilis est ista libertas, ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exsulibus datum. Nam in exsules, ut ex Euripide diximus alibi, nullum jus civitati. Perseus apud Livium recte, *Quid attinet cuiquam exsilium patere si nusquam exuli futurus est locus?* Aristides Leuctrica secunda: δέξασθαι τοὺς ἱκετεύοντας, vocat κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων: *commune jus hominum exsules recipere.*

2. Plane oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex sacramento aut aliter ministerium aut servitutem debent. De his autem qui belli sorte servi sunt idem introductum gentium jure L. II. c. XXI. §. 3. & seq. apud quosdam populos supra memoravimus. Sed & de his qui exsules non acti pœnam justam effugiunt dedendis egimus alibi.

C O M M E N T A R I U S.

QUæ hoc §. disputat Auctor alibi tractavimus *lib.* 2. *cap.* 5. §. 24. ubi late hanc quæstionem discussimus, atque statuimus, cuique competere naturalem libertatem lares suos ac penates eo transferendi, ubi se tueri posse quisjudicat, nisi obstet pactum vel conventio, qua renunciarunt cives huic libertati, atque absque consensu vel permissu Principis sive ejus vel eorum, qui summæ rerum præsunt, alio se non migraturos promiserunt. Quamobrem perperam nonnulli mihi opinari videntur, quamvis ejusmodi pactum vel conventio non existat, attamen jus discedendi singulis non competere, quasi qui semel in civium numero adscitus tam arcto obligationis vinculo societati & proinde summo imperanti devinctus esset, ut sui non juris maneat, & proinde non sui sit liberi arbitrii civitatem mutare, & imperium, cui sese submittere voluit, abjicere. Cui insuper accedit, quod tacito quasi pacto cives sibi mutuo obligati videantur, ut junctis viribus & mutuo commercio societatem universam, a cujus conservatione singulorum quoque salus pendet, tuerentur; at vero si singulis competeret libertas emigrandi pro lubitu, brevi Respublica vel civitas destituta civibus suis ad interitum vergeret, & alienis præda fiet magno cum cæterorum damno, qui ad ultimum usque halitum patriam tueri & summum, cui se semel subjecerunt, imperium animum induxerunt. Verum inspiciendum hic intentio & causa, cur mortales naturalis libertatis, quæ cuique tribuit faciendi, quæcunque velit, jacturam facientes, in societatem coaluerunt, atque summæ potestati sese subjecerunt, juxta intentionis aciem definienda tum imperii, quod Principi competit in subjectorum vel bona, vel actus, tum etiam obligationis, qua civis sibi æqualibus sociis ejusdem civitatis membria latitudo & vis: imperium enim non latius patet vel sese extendit quam intentio & voluntas eorum, qui in societatem civilem coalescentes, illud a se transtulerunt in eum, quem civitati tuendæ præfecerunt, ut sæpius annotavimus; atqui finis sive intentionis acies fuit sui conservatio atque tutela sive defensio, dicendum sibi libertatem ac facultatem hanc reservasse, si non expresse, saltem tacite, quia ejusmodi reservatio juris ac libertatis fluit ex studio & amore cuique innato, quo fertur, imo rapitur quam vehementer ad sese conservandum, ut quoties sibi in ea societate, cujus jam membrum, consulere nequiret, discedere posset. Verum cum ea, quæ ad hanc quæstionem definiendam pertinent, latius disputavimus *lib.* 2. *cap.* 5. hisce non immorabimur.

XLII. Sortis aleæ subjici belli exitus licite non semper potest, sed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad subditorum vitam, pudicitiam, & similia utenda, civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur quam ut omittere possit eas rationes quæ ad sui & aliorum tutelam maxime sunt naturales. Attamen si vera æstimatione qui injusto bello impetitur tanto sit inferior ut resistendi nulla spes sit, videtur fortem offer-

re

re posse ut certum periculum incerto evadat. Hoc enim est de malis minimum.

COMMENTARIUS.

NUllam video rationem cur Princeps vel summus magistratus sortis aleæ non posset licite belli exitus subjicere, posito quod non agitur de re, in quam habet dominium. Habet enim Princeps summum imperium, quod continet eminens dominium, & proinde jus & facultatem disponendi non de bonis sed etiam vita subditorum, utilitate publica exigente; quid autem Reipublicæ salus & communis utilitas efflagitat, Princeps judicat atque definit, quoniam penes eum summum rerum arbitrium, tum etiam media ejusmodi eligit adhibenda, quæ arbitratur idonea ad finem consequendum, cui obtemperare boni civis est. Vid. *cap.* 1. §. 14. *h. l.* Quid ni ergo posset sorti committere belli exitus, ut hac ratione sanguini humano parceretur. Quin id potius arbitror, inquit Zeiglerus, in dubia causa & dubio belli eventu præstare sorti rem exponere, ut maxime res, de qua agitur, non sit in dominio nostro, quam tot & tanta belli discrimina subire. Quamobrem sacrarum literarum interpretes annotarunt ad *cap.* 18. *vers.* 18. *Proverb.* non illicitam esse sortem, si pro componendis litibus & concilianda pace suscipiatur, non inter privatas duntaxat sed etiam Principes & potentes.

XLIII. 1. Sequitur valde agitata quæstio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi causa, puta inter singulos utrimque, ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrimque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrimque, ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos utrimque, ut inter Lacedæmonios & Argivos. *Pauf.* v.

2. Si jus gentium externum tantum spectamus, non est dubitandum quin per idipsum talia certamina sint licita: hostium enim cædem id jus indiscrete permittit. Quod si vera esset veterum Græcorum, Romanorum, & aliarum gentium opinio, quemque vitæ suæ esse summo jure dominum, jam & interna justitia talibus præliis non deesset. Sed hanc sententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare
aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum qui ob res *Lib.* II.
quibus carere possumus, retinendas hominem occidit alibi ostendimus *c.* XIX ¶.
& ratione & sacrorum oraculorum auctoritate. 5. *&*
XXI §. 11.
3. Addemus nunc, & in se & in Deum peccare qui vitam sibi a *Lib.* III.
Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello *c.* I. ¶.
digna agitur, ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus XII. *&*
seq.
nitendum est. Condicto certamine uti, tanquam testimonio bonæ *Th.* 2, 2.
causæ aut judicii divini instrumento, vanum est & a vera pietate ali- *q.* 95. *art.* 8. *& ibi*
enum. *Cajet.*

4. Una res est quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum sit ut qui injustam causam fovet victor sit futurus, cum magna innocentium strage.
Nihil enim ei imputandum est qui mavult ea ratione certare quæ spem *Cajet. d. l.*
ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est, quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte non probari sed permitti, ut graviora mala quæ aliter vitari non possunt vitentur. Quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres.

5. Quod

Lib. II. c. XXIII. ¶. 10. Ægid. Regius disp. 32. dub. 2. n. 18. 5. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit; & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. *Lib. III.* Sic Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum Regis pugnasse singulari certamine legimus.

COMMENTARIUS.

De singulari ejusmodi dimicatione egimus *h. l. cap.* 1. tum etiam *cap.* 23. §. 10. atque ibidem statuimus, si in bello justo Rex videat se adversario imparem, nec alia ratione se tueri posse, licite bellum in duellum commutare, tum etiam milites in eodem bello posse ex consensu Principis vel ducis acceptare duellum, imo & offerre hostibus, iique non extra culpam duntaxat sunt, sed laudem potius merentur: eadem enim ratio, quæ bellum justum admittit, in quo pro patriæ defensione mori gloriosissimum est, hæc quoque singularia certamina licita esse ostendit. Nam cum hoste congredi in bello licito & justo non est tentare Deum, quod vetat lex divina; nec tollere hostem etiam cum propriæ vitæ discrimine non est homicidium sed boni civis ac militis fungi officio admittere, verum se temere absque causa morti objicere naturæ lege prohibitum. Eo usque sese non extendit dominium, quod homo habet in se vel membra sua. *At vero si quod belli jus est, etiam duelli jus esse oportet. Nam si centenis millibus pugnare jus est* (de quo nemo ambigit,) *etiam denis millibus, & mille, & centenis, ad extremum etiam binis pugnare jus est*, inquit Hottoman. Hoc genus pugnæ licitum esse censet quoque Thomas, si fiat ad controversiæ definitionem inter summos scilicet Principes, vel auctoritate publica eorum, qui belli gerendi jus habent, ut bellorum calamitates vitentur, & humano sanguini parcatur. Vid. quæ annotavimus *h. l. cap.* 23.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio, & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis, etiam domini sive senioris.

COMMENTARIUS.

Nullam video rationem cur hoc casu magis requiritur consensus eorum, quorum interest, quam ad decernendum bellum: ejusmodi enim certamina quid a bello differunt, nisi numero præliantium? Quamobrem qui habet auctoritatem belli dubio eventui committere controversiæ definitionem, cur non haberet facultatem duello eam definire: propria auctoritate enim summum imperium ejusmodi facultatem tribuit Principi, si tertius quid damni inde patitur, sunt hæ belli calamitates, quas æquo perferre animo devincti sumus. Perperam itaque statuere mihi videtur Auctor noster, quod illi, qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus quod habent adimere non vero alteri, scilicet iis in regnis, quæ in patrimonio non sunt, nisi accedente populi vel eorum, qui jam nati jus habent ad successionem, consensu. Eo enim ipso quod populus detulit summum imperium, pariter quoque Principi dederunt summum rerum arbitrium, id est, facultatem ea agendi, quæ Reipublicæ & communi saluti ac utilitati inservire posse arbitraretur. Unde belli ac pacis jus & arbitrium penes ipsum, qui autem belli & pacis habet arbitrium, qua ratione ipsi posset denegari bello vel duello controversiam definiendi facultas, quamvis non habeat regnum in patrimonio & proinde alienandi atque transferendi illud in alterum facultatem, alienatio in ejusmodi tamen casu quasi pars & sequela summi imperii effectum sortiretur, fit hoc per accidens, quemadmodum cæteræ belli calamitates, quamvis absque justa causa Princeps nemini res suas auferre vel jus quæ-

quæsitum possit adimere, decernente tamen bello cives æquo ferre animo devincti juri suo cedere, & se atque bona ac facultates hostium furori objicere.

XLV. 1. Sæpe in talibus præliis quæri solet uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati sunt. Sic in fines se aut oppida recipere apud Livium *Lib. III.* victi signa.

2. Apud tres nobiles historicos, Herodotum, Thucydidem, Polybium, tres proponuntur de victoria controversiæ, quarum prima ad condictum certamen pertinet. Sed si quis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis sine vera victoria discessum. Nam Argivi non *Herod. I.* fugati ab Othryade sed nocte superveniente abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, sed *Thuc. I.* Corinthii cum feliciter pugnassent Atheniensium classem validam conspicati nullo cum Atheniensibus virium periculo facto cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem a suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat: Itaque, ut Polybius *Lib. XVI.* notat, magis pro victore se gerebat quam victorem se sentiebat.

3. Illa vero, spolia legere, cadavera ad sepulturam concedere, *Libro* prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties *XXXIX. XL.* reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cessit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriæ firma argumenta non sunt res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum aut ad novas pactiones veniendum est.

COMMENTARIUS.

Satis firmum victoriæ argumentum mihi videtur, si victi loco cedere & salutem pedibus quærere necessitate coacti fuerint, idque apud omnes fere populos victoriæ signum atque indicium habetur. Qualem deportavit victoriam apud Livium Torquatus, *Tanti*, inquit, *ea dimicatio ad universi belli eventum momenti fuit, ut Gallorum exercitus, relictis trepide castris, in Tiburtem agrum, mox in Campaniam transierit, lib. 5.* Aliud exemplum vid. apud Appianum *de bell. civil. lib. I.* aliaque multa apud Scriptores occurrunt. Vid. Alberic. Gentil. *lib. 3. cap. 15.*

XLVI. 1. Arbitriorum Proculus nos docet duo esse genera; unum *L. societatem. D. pro socio.* ejusmodi, ut sive æquum sive iniquum parêre debeamus, quod observatur, ait, cum ex compromisso ad arbitrum itum est; alterum ejusmodi, ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celsi responso: *Si libertus*, inquit, *ita juraverit* *Si libertus, D. de op. lib.* *dare se quot operas patronus arbitratus sit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam si æquum arbitratus sit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum simplicitati per se spectatæ non convenit. Illud tamen verum manet, utrovis modo arbitrum sumi posse, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienses inter Rhodios & Demetrium fuisse legimus; aut ut cujus dicto parendum omnino sit. Et hoc est genus de quo nos hic agimus, & *Lib. II.*

 de

c. XXIII. §. VIII. de quo nonnulla ſupra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur.

2. Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromiſſum eſt lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat, id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior quæ promiſſi vinculum aut impediat aut ſolvat. Standum ergo omnino, ſive æquum ſive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte Præf. nat. hiſt. aptes: *ſummum quiſque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim eſt de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. 1. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit in vicem judicis, an cum laxiore quadam poteſtate, quam arbitri quaſi propriam vult Seneca cum dicit: Lib. II. de benefic. c. 7. *melior videtur conditio cauſæ bonæ ſi ad judicem quam ſi ad arbitrum mittitur; quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit, hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt & adjicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut juſtitia ſuadet ſed prout humanitas & miſericordia impulit regere.* Rhet. I. c. 19. Ariſtoteles quoque ἐπιεικοῦς, id eſt, æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum quam in jus*, rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. Ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον, καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ: *Nam arbiter id quod æquum eſt reſpicit; judex legem: imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt ut valeret æquitas.*

2. Quo in loco æquitas non proprie ſignificat ut alibi partem illam juſtitiæ quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur, (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id quod rectius fit qnam non fit, etiam extra juſtitiæ proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri ſicut inter privatos & ejuſdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo, 1 Cor. VI. ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim quod minimum eſt ſequimur: præcipue vero id locum habet inter ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrnm cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis quibus judicis officium adſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandum eſt, arbitros lectos a popnlis aut ſummis poteſtatibus de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione. Nam poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: Jure gentium poſſidendi jus domininm ſeqnitur. Ideo dum cauſa cognoſcitur nihil eſt innovandum, tum ne præjudicium fiat, tum qnia difficilis eſt recuperatio. Livius in hiſtoria diſceptatorum inter populum Carthaginenſem & Maſiniſſam, *Legati*, inquit, *jus poſſeſſionis non mutarunt.*

CO M-

COMMENTARIUS.

Finitur quandoque bellum per arbitrium. Quemadmodum autem duo arbitrorum genera, docente Proculo, ad dirimendas controversias, quæ inter privatos ortæ, ita quoque ad publicas definiendas non unius generis arbitri adhiberi quandoque solent. Potest enim aliquis eligi, vel ut conciliator tantum & mediator pacis, cujus arbitrium non aliter ratum sit, quam si æquitati convenit; vel ut summus causæ judex, a quo nulla provocatio, ita ut æquum sive iniquum judicaverit, parendum tamen obligati sint compromittentes, de quo genere Auctor noster disputat; verum monet Pufendorfius, cum dicitur standum esse sententia arbitri, sive æquum sive iniquum judicaverit, id cum grano salis accipiendum esse. *Nam uti idec*, inquit, *quidem a compromisso resilire non licet, quod contra nos fuerit pronunciatum, utut ipsi largius de nostra causa sperabamus: ita tunc sane arbitri sententia nos non stringet, si adpareat manifeste, ipsum cum altera parte colludere, aut ab eadem donis corruptum, aut pactum in fraudem nostram inivisse. Nam qui aperte ad alterutram partem sese adplicat, arbitri personam amplius gerere nequit. l. 76. & seqq. ff. pro socio.* Monet vero Auctor noster in officio judicis spectandum, an electus sit in vicem judicis, an cum laxiore quadam potestate, quique sententiam suam non tam ad jus strictum, sed æquitatem ac humanitatem attemperare queat. Judicem quem formula includit, a qua recedere fas ipsi non erat. Judex legibus adstrictus, illas spectare in pronunciando ipsi incumbit: *non enim ad hoc judex sedet, ut per gratiam concedat, sed ut judicet secundum leges*, uti inquit Socrates in *apologia* apud Platonem, atque idem Plato *de regno. Prætoris munus est, ut ad normam legum, quam Rex ipse condidit, respiciens, de singulis judicet propria virtute semper adhibita, per quam neque muneribus, neque minis, neque misericordia, neque odio, nec amore legibus transgressis accusationes dissolvat.* Arbiter juris rigorem mitigat æquitate, humanitate, misericordia, ductus, quam, ut recte inquit Pufendorfius, nisi summo judici, aut arbitro in hanc legem adscito adhibere licet. *Judicium*, inquit Cicero, *est certa pecunia; arbitrium incerta. Ad judicium hoc modo venimus, ut aut totam litem obtineamus, aut amittamus: ad arbitrum, ut neque nihil, neque tantum, quantum postulavimus, consequamur. Ejus rei ipsa verba formula testimonio sunt. Quid est in judicio? directum, asperum, simplex: si paret H S. ℶℶℶ. dari oportere. Hic nisi planum facit H S. ℶℶℶ. ad libellum sibi deberi causam perdit. Quid est in arbitrio? mite moderatum, quantum æquius, melius id dari.* Hoc itaque discrimen inter arbitrum & judicem, quod ille quantum æquius, melius definit; iste rigide, ut petitum est. Unde Seneca *lib.* 2. *cap. ult. de clementia.* Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult taxare litem. In dubio, tamen præsumitur arbitrum ad regulas judici sequendas obligatum; cum ob defectum fori & judicis ille sumtus sit; & in dubio, id quod minimum est, sequamur. *Ceterum illud manifestum*, inquit Pufendorfius, *uti qui inter cives jus dicit, regulariter sequitur leges civiles, quibus litigantes sunt subjecti: ita qui pronunciaturus est inter eos, qui communes leges civiles non agnoscunt, jus naturale pro norma habebit, nisi ipsa partes actum suum ad certa civitatis leges positivas non attemperarint.* Statuit vero Auctor lectos arbitros a populis aut summam potestatem habentibus de principali negotio pronunciare debere, non de possessione. Possessoria quippe judicia ex jure civili descendunt, jure gentium possidendi jus dominum sequitur. Quod non arbitratur Zeiglerus; præsertim si de summarissimo quæstio est: habet enim istud rationem ex jure gentium derivatam, dum scilicet eum in finem de possessione pronunciatur, ut inter se quietæ sint partes, nec ad arma veniant. At hoc cavere præcipuum est negotium arbitrorum, bello hinc inde flagrante, præsertim ubi causæ cognitio simul & semel non poterit expediri. Pufendorfio circa Auctoris pronunciatum ita videtur. Quod etsi jure naturæ & gentium non videatur necessarium, ut qui possessione sua dejectus est, statim in eam reducatur, antequam ulterior causæ cognitio suscipiatur, præsertim quando causæ decisio statim sequi possit: in multis tamen controversiis arbitro prius dispiciendum uter possessor sit, ut intelligat, cuinam onus probandi incumbit. Quippe inquit, cum petitoris sit suam intentionem liquido demonstrare: possessori autem sufficiat illius argumenta confutasse; nisi quod quandoque conveniens sit, saltem ex superabundanti possessionis suæ titulum ostendisse. Ideo tamen arbitris non satis est, super possessione duntaxat pronunciasse, quia non de hac, quæ in aprico fere est, ad arbitros soleat provocari, sed ut principali negotio demum finis imponatur, nec deinceps litis quid supersit. Ut autem cognitione durante nihil innovetur, & petitore non probante, secundum possessorem pronuncietur, juris naturalis utique est.

XLIX. 1. Alterius generis est arbitri sumtio cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem.

Livius lib. XXXVII. tem. Ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in Senatu cogatos legimus, permitterentne de se arbitrium populo Romano. Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi

Lib. XIV. de re Carthaginensium hoc erat: *Permittant, inquit, Carthaginenses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi antehac fecerunt: videbimus deinde nos, & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fœdus dicere poterant. Permultum autem interest. Quamdiu fœdera cum illis iuimus, ut ea rumpant semper aliquid causabuntur tanquam læsi adversus aliquam fœderis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut deditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque a nobis acceperint id tanquam de alieno datum libentibus animis accipient.*

2. Sed hic quoque distinguendum est, quod victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet. Quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona, non publica tantum sed & singulorum. *Ætoli*, inquit alio loco Livius, *permisso libero arbitrio ne in corpora sæviretur metuebant*. Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judicium atque arbitrium est*. Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetustus erat, cum quo nec fœdere nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedisset, obsides accepti, arma ademta, præsidia urbibus imposita forent*. Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

Libro XXXVII. Lib. III. c. VIII. §. 4. Lib. V, 11. Lib. III. c. XI. ¶. 18.

COMMENTARIUS.

Quæ in hoc & sequentibus §§. disputat Auctor, alibi jam tractare incepimus *h. l. cap.* 8. §. 4. atque ibidem annotavimus ex deditionis formula ad victorem transire omnia jura, tam corporalia quam incorporalia, tum in bona tum etiam in personas, atque penes eum arbitrium esse, quæ ex iis habere, quibus eos mulctari velit. Quod tamen cum ejusmodi temperamento intelligi debet, ne extra modum & merita in victos sæviat victor, quatenus habet quidem ex mera deditione arbitrium statuendi quidquid velit de victis, nisi jura, quæ ex rationis dictamine & societatis humanæ atque naturalis cognationis vinculo profluunt, ejusmodi arbitrium temperent, ne in excessu peccetur. Formula deditionis defert quidem summum arbitrium victori, sed temperatum cum æquitate & moderatione. Itaque recte Auctor distinguendum inquit, quod victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil habet patiendum, quia jam subditus & proinde tanquam subditus tractari debet. Hujusmodi puræ conditionis devoti passim in jure appellantur, ut videre est *l.* 8. *Cod. de vectig. & commiss.* atque idem nomen ferunt apud Cæsarem. Ita Cæsar: *Atque in ea re intentis omnium nostrorum animis, alia ex parte oppidi Adcantuannus, qui summam imperii tenebat, cum sexcentis devotis, quos illi soldurios appellant; quorum hæc est conditio, ut omnibus in vita commodis una cum his fruantur, quorum amicitiæ se dediderint. lib.* 3. *cap.* 22. *de bell. gall.*

L. 1. At victor ne quid injuste faciat spectare primum debet ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. Sic & ne cui quicquam auferat nisi in justam pœnam. Intra hunc autem modum quantum securi-

curitas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere ſemper honeſtum eſt, interdum pro circumſtantiis etiam ex morum regula neceſſarium.

2. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoſcendo tranſigitur. Nicolaus Syracuſanus apud Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ. Διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας; *tradiderunt ſe cum armis confiſi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi ſpe noſtræ humanitatis.* Poſtea: τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὐτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν; *Quis unquam Græcorum eos qui ſe clementiæ victoris permitterent, indeprecabili ſupplicio puniendos cenſuit?* Et Cæſar Octavius apud Appianum L. Antonium qui ſe deditum venerat alloquens, σπονδὰς μὲν τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος, ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρῇ μὲν πᾶσαν ὀργὴν, ἀφαιρῇ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἔδωκας (male editur ἔδωκα) ὑπ' ἀνάγκης. Συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ προσῆκον ὧν ἐμὲ δίκαιόν ἐστι ποιεῖν. Ὃ δὴ προτιμήσω. *Si ad fœdera paciſcenda veniſſes, ſenſiſſes me & victorem & injuria affectum, nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio noſtro permittis demis mihi iram, demis & eam poteſtatem quam in fœdere coactus eſſes concedere. Nam cum eo quod vos dignum eſt pati, ſimul jam & alterum ſpectandum eſt, quid me facere par ſit: atque hoc præferam.* Lib. III. c. XV. in fine. Lib. XIII.

3. Occurrit ſæpe in Romanis hiſtoriis locutio tradere ſe in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII. *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates ſuas benigne audivit.* Lib. XLIV. *Paulo, ut ſe ſuaque in fidem & clementiam populi Romani permitterent, contendente*, ubi de rege Perſeo ſermo eſt. Sciendum autem eſt his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi: neque fidei nomen his in locis aliud ſignificare quam ipſam probitatem victoris cui ſe victus committit.

4. Nobilis eſt apud Polybium & Livium hiſtoria de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium Conſulem eo prolapſus eſt ut diceret: διότι κέκριται τοῖς Αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν Ῥωμαίων πίστιν. *Ætolos* (ita vertit Livius) *ſe ſuaque fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti Conſuli iterum id affirmaſſet, poſtulaſſe Conſulem, ut quidam belli incentores ſibi ſine mora dederentur. Cum Phaneas excepiſſet, non in ſervitutem ſed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non eſſe moris Græcorum, reſpondiſſe Conſulem nihil ſe curare quid Græci eſſet moris, ſi more Romano imperium habere in deditos ſuo decreto, & catenis vinciri legatos juſſiſſe. In Græco eſt; περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν. *De officio & decoro hic diſputatis, cum jam vos fidei noſtræ permiſeritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere poſſit is in cujus fidem populus aliquis ſe permiſit. Neque tamen hac poteſtate uſus eſt Romanus Conſul, ſed & legatos dimiſit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit poteſtatem. Sic populus Livius libro XXXVI. Val. lib. VI. c. 5.

populus

pulus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse: & de Campanis legimus, eos non fœdere sed deditione in fidem venisse. *Livius libro VIII.*

5. Ad officinm vero ejus cui facta est deditio non male retuleris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet: non sub formula sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. Hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor arbiter fiat. *L. II. de Clem. 7.*

LI. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum qnoddam imperium possunt induere, de quo egimus alibi. *Lib. I. c. III. ¶. 17.*

COMMENTARIUS.

Dicere statim incepimus, victorem non oportere victoria uti insolenter, sed tali moderatione adhibita, ut, quæ citra detrimentun publicæ securitatis permitti possunt, victis permittat, quod etiam locum habet in deditione absolutissima, ut ita dicam. Qui se in fidem permittit victoris, eique summum in se atque omnes fortunas defert arbitrium, sibi persuadit, eum, cui arbitrium defert, recte arbitraturum, non quia immodice obligari velint, uti inquit Textor *Synops. Jur. Gent. cap.* 28. & paulo post. Jus itaque victoris est, ut in deditione absoluta illimitatum imperium exercere possit in deditos, in restricta non æque, sed juxta legem conventionis. In omni tamen deditione, nisi ad Rempublicam confirmandam severiori exemplo opus sit, benignitatis & clementiæ victorem convenit esse memorem. Vid. *h. l. cap.* 15. Si deditio est conditionata, ultra conventionem jus victoris non producitur, & proinde si vita salva, si libertas & bona excipiuntur, nefas victis hæc eripere: pactis enim stare & servare fidem, juris naturæ vinculo adstringimur, sed de hisce alibi latius disputavimus.

LII. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. Obsides diximus dari aut sua voluntate aut ejus qui imperium habet. Nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur ant proximis repensare; & si plures sint, quorum quis obses eat reipublicæ nihil intersit, danda opera videtur ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingnnt.

LIII. Interfici obsidem posse diximns per jus gentium externum. Non etiam interno jure nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt, quanquam Romano jure cautum est ut bona eornm in fiscum cogantur. *L. Divus. D. de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non licere, si ab initio aut postea, quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, civitas tamen recipere & retinere *Liv. lib. II.*

nere obsidem non poterat. Sic Porsenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fœdus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.*

COMMENTARIUS.

De obsidibus egimus pluribus locis *h. l. cap.* 4. *& cap.* 11. §. 18. quem in finem obsides dari solent, ibidem diximus, & quid juris competit in eos annotavimus, Princeps, civitas obligat obsides vel nolentes jure supremæ potestatis: idque civis patri patriæque debet. Quod secus in vasallo: is enim invitus obses dari nequit, nisi id sit expressum in investitura. Sed notandum, quod alibi diximus, scilicet imperium, quod in cives Princeps habet, ita ut vitam & corpus obligare posset, adeo late non patere statuimus, ut tribuere posset facultatem occidendi obsidem, non servata fide illi cui dati obsides. Imperium enim, quod Princeps in cives atque subjectos habet, comprehendit quidem jus vitæ & necis justa ex causa in cives, verum neutiquam in innocentes, quamobrem nec tradere civem hosti potest ad internecionem, & proinde cui dati, juste eos interficere nequit, quia non plus juris in illum habet, quam ille, a quo datus, juxta illam regulam: Quod nemo plus juris in alium transferre potest, quam ipse habet. Quamobrem merito atrox optimis Imperatoribus visum supplicium de innoxiis sumere obsidibus, quod ipsi peccarint, non foret sententia atrox, quæ obsidem damnaret, de quo latius *lib.* 2. *cap.* 25. §. 3. quæ omnia repetere supervacaneum foret; si autem quid damni passi ultra meritum, æquitas dictat, ut illud a civitate vel ejus rectore repensetur, & indemnes præstentur. Obsides quin aufugere possint, nullus dubitat Auctor, nisi fidem dederint, quæ servari debet. Imputet sibi, quod non arctius custodiverit; fugientem vero civitas recipere nequit. Verum si apud se obsides aufugientes civitas retinere nequeat, sed ad reddendos obstricta sit, sequitur Rempublicam civem non in custodiam duntaxat dedisse, sed & obligasse ne aufugeret, quod & ratum obsidem tacite habuisse dicendum, vel habere debet, cujusmodi obligationem civi imponere potest Princeps seu civitas, eamque in se recipere tenetur civis.

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. Quare in unam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige, si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri non ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, καὶ ἀνδροληψίαν, quod ipsum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus, ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit. *Vide supra Lib.* III. *c.* II.

COMMENTARIUS.

Conditione impleta & pace stabilita obsides reddendi, nec in unam causam dati in aliam retinendi videntur. Odiosa enim obsidum obligatio, quamobrem juxta vulgarem juris regulam stricta hic interpretatio locum sibi vindicat. Retineri tamen posse statuit Auctor, si forte in alia causa fides violata fuerit, non tanquam obsides, sed eo gentium jure, quo subditi ex facto imperantis tenentur, qui personam civitatis sustinet, cujus actus habentur tanquam profecti a civitate & singulis quasi civibus, ex quibus composita civitas sive societas civilis. De ejusmodi actionibus sermonem habeo, quæ relationem habent cum administratione civili. Hoc ipsum vero caveri posse autumat Auctor adjecto pacto de reddendis obsidibus impleta conditione. Verum recte statuit doctissimus Zieglerus, conditionem iis verbis, quæ Auctor noster hic præscribit, factam, vix sufficientem videri. Si quidem, inquit, etiam ante tale pactum præsto est obligatio de reddendis captivis post impletionem ejus, quod promissum; arctius ergo obligare non poterit pactum expressum. Tum autem sufficienter caveri poterit, si adjiciatur pactum de non retinendis obsidibus in aliam causam. Vid. *cap.* 2. *h. l.*

LVI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur, Nam in illo dum moritur jus pignoris

gnoris exſtinctum eſt, ut in captivo redemto dixit Ulpianus. Quare
L. ſpa- ſicut in Ulpiani quæſtione pretium non debetur, quod in perſonæ lo-
rre. D. de cap. cum ſucceſſit, ita nec hic perſona manebit obligata, quæ perſonæ vicaria facta eſt. Sic Demetrius a Senatu Romano non inique poſtu-
Syr. lib. labat dimitti, ὡς Ἀντιόχῳ μὲν ἐκδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit Appianus:
xxxiv. Juſtinus ex Trogo: *Demetrius, qui obſes Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris ſenatum adiit, obſidemque ſe* (malim legere *obſidem inquiens ſe*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre veniſſe, quo mortuo, cujus obſes ſit, ignorare.*

LVII. Rege autem qui fœdus fecit mortuo an teneatur adhuc obſes, pendet ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum ſit
L. 11. c. perſonale an reale. Nam acceſſoria non poſſunt efficere ut in princi-
xvi. ¶. palium interpretatione a regula recedatur, ejus autem naturam &
16. ipſa ſequi debent.

COMMENTARIUS.

SI obſes hominis alicujus non cauſæ pignus acceſſerit, mortuo eo & jure pignoris exſtincto, liberantur, arg. *l.* 15. *ff. de capt. & poſtlim.* an vero, mortuo Rege, obſes, pendet ab eo, quod diſputavimus *lib.* 2. *cap.* 16. §. 16. Videndum enim an cauſa dandi fuerit realis an perſonalis. Regulariter quidquid Rex, qua talis, agit, nomine populi egiſſe videri debet, cujus perſonam ſuſtinet in omnibus negotiis, quæ adminiſtrationem regni ſpectant. Quamobrem vis & effectus ejuſmodi actus non extinguitur cum perſona Regis, ſed tenet populum, & proinde quoque ſucceſſorem, qui in Regis defuncti locum ſuccedit, ſive per electionem ſive ſucceſſionis ordinem. Quamobrem obſes non liberatur, niſi præſtito ei a populo vel ſucceſſore, quod juxta fœderis capita præſtari debet. Vid. *d. l.*

LVIII. Obiter hoc addendum eſt, obſides interdum non acceſſionem eſſe obligationis, ſed revera partem principalem; ut cum quis ex contractu factum promittit non ſuum, & quia eo non præſtito
L. 11. c. tenetur ad id quod intereſt, ejus vice obſides obligantur; quam fuiſſe
xv. ¶. videri ſententiam Caudinæ ſponſionis diximus alibi. Non dura tan-
16. Alb. Gent. l. tum ſed & iniqua eſt ſententia exiſtimantium, obſides etiam ſine con-
11. c. 19. ſenſu ſuo alterum ex facto alterius poſſe obligari.

COMMENTARIUS.

MErito doctiſſimus Zeiglerus ſtatuit vix ejuſmodi caſum fingi poſſe, quo obſides non acceſſio obligationis ſed pars principalis habentur, ſi præſupponatur obligatio aliqua præcedens, in cujus fidem dentur obſides, ut fieri ſolet. *Illius ſane*, inquit, *qui alterum aliquem factiorum promiſit, obligatio eſt principalis, quæ per obſidum dationem hactenus confirmatur. Atque tenendum non illico fieri principale, quod principaliter poteſt conveniri aut teneri. Ita fidejuſſor acceſſio manet acceſſoria, non obſtante quod jure antiquo liberum fuerit creditori omiſſo principali reo, fidejuſſorem convenire*, l. 3. l. 5. C. de fidejuſſ. *nec obſtante etiam quod fidejuſſor ſe ut principalem obligaverit. Retinet enim obligatio ejuſmodi adhuc acceſſionis naturam in eo, quod non poſſit in plus fieri quam debet is pro quo obligatur*, §. 5. Inſt. de fidejuſſ. *& quod ſemper reſpectus habeatur ad obligationem aliam, a qua veluti gubernatur.* Unde eſt, quod noſtri paſſim loquuntur, ut dicant fidejuſſorem accedere', quia obligatio fidejuſſoris eſt acceſſio quædam obligationis alterius. Hinc & dicuntur adpromiſſores *l.* 5. §. 2. *ff. de V. O. l.* 43. *ff. de ſolut.* quia ad id, quod alius debet, accedentes idem promittunt. Quamobrem, uti diximus, fidejuſſores non poſſunt ita obligari, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Vid. *lib.* 2. *cap.* 12. §. 6.

LIX. Pignora quædam communia habent cum obſidibus, quædam

dam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinentur nisi obstet data fides: Proprium, quod quæ de iis est pactio non tam stricte sumitur quam illa de obsidibus: neque enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non & homines.

L X. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris, si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & novam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore quod ad consensus conjecturam sufficere possit. *Lib. II. c. IV. ¶. 17.*

COMMENTARIUS.

QUod pignora attinet, ea quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria, quæ hic annotat Auctor; an autem juri reluendi præscribi possit, *lib.* 2. *cap.* 4. expositum, & videtur, cum luitio pignoris sit talis actus, qui non habet quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum fuerit præscribi non posse. Res meræ facultatis præscribi non posse annotavimus *d. l.* atqui ejusmodi actus pignoris luitio; ergo jus illud præscriptione tolli nequit. Cui etiam accedit, ut inquit Pufendorfius, quod usucapiones potissimum introductæ sint ad exstinguendas lites in infinitum pullulaturas, & ne dominia rerum sint incerta, id quod circa pignora non est metuendum. Nam de illorum dominio non potest oriri dubium, cum ea detineantur tanquam aliena, & cum satis constet, quare dominus ista relinquat apud creditorem, non potest præsumi illum pro derelictis habere, nisi, inquit Auctor noster, certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant. Verum nullas tam firmas conjecturas in hoc negotio cum Zeiglero fingi posse statuo, ut creditorem conscientia securum reddere queant. *Creditor enim pignus alieno nomine possidet non sibi, sed debitori* l. 13. ff. de usucap. *eamque causam possessionis mutare sibi non potest*. l. 33. §. 1. ff. eod. *Diuturnum vero silentium debitoris, postquam illius intentio luendi impedita fuit, num sufficiens derelictionis argumentum præbeat, merito licet dubitare, præsertim cum præsumi possit, ideo eum per totum istud tempus siluisse, quod quæ fortior est præsumptio, quam Grotii de consensu tacito.*

CAPUT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

Ann. XIV. & hist. III. I. 1. SOlent & inter bellum a summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero συνημοσύνας, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello inquam manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava, *inter bellum & pacem nihil est medium*: Et bellum status est nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non exserit: Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat aut vitam agat actione vacuam.* *VIII. Nic.* Idem alibi: οἱ τόποι οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. *Non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν: *Habitus esse potest ita ut nihil operetur.* Eustratius ad sextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται: πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία. *Habitus potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: ac ipsi actioni sive exercitio comparatus vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

Horat. I. Sat. 3.

Ut quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque
Optimus est modulator: Et Alfenus vafer omni
Abjecto instrumento artis, clausaque taberna
Sutor erat.

2. Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax est induciæ: bellum enim manet,*

net, pugna cessat. Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *induciæ bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas functiones. Contra, si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem sequestram dixit, Servius ad enm locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Scholiastes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον διαλύουσαν, Varro pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam, eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis, qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris.

3. In M. Varronis autem expositione, quam & Donatus sequitur, *Ad Ter.*
hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, ostendens so- *Eun. Act. 1.*
lere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, *Sc. 1.*
quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium exempla, quæ *Lib. 1. c. 25.*
& illam Pauli jurisconsulti definitionem redarguunt: *Induciæ sunt cum* *L. postli-*
in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant. *min. D.*

4. Fieri tamen poterit, ut si appareat alicujus conventionis ratio- *de captivis.*
nem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias
valeat, non ex vi vocis sed ex mentis certa collectione, de qua alibi *Lib. 11. c. 16.*
egimus. *¶. 20.*

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab *endoitu*, id est introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est a certo tempore otium sit, quomodo
ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio & Opilio, ve- *Gell. XIX.*
teribus per *t*, non per *c* literam scriptum hoc nomen, quod nunc *c. VIII.*
pluraliter profertur, olim haud dubio etiam singulariter. Vetus scriptura fuit *indoitia*; nam otium tunc oitium enunciabant a verbo oiti, quod nunc uti dicimus, sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen Ostia Ostiæ: sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ; deinde indu-
tia, cujus ut dixi plurale nunc tantum in usu est; olim, ut Gellius *d. loco.*
monuit, etiam unitatis numero enunciabatur. Non longe abit Do- *Ad Ter.*
natus cum inducias dictas vult quod in dies otium præbeant. Sunt er- *Eun. Liv.*
go induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur hi- *Plut.*
storici qui narrant sæpe pacem negatam, inducias datas. *Justin.*

COM-

COMMENTARIUS.

Hæc Auctoris nostri definitio non placet Zeiglero: aliud enim induciæ, aliud conventio per quam induciæ fiunt. Verum ad hanc objectionem recte respondit Henninges, quod etiamsi hæc plurimis in rebus differant, quemadmodum matrimonium per consensum fit, nec tamen consensus est : in induciis tamen hanc differentiam locum sibi vindicare posse : quoniam enim inter bellum & pacem nihil est medium, uti inquit Auctor, sequitur quod induciæ præter conventinnem aliquam tempore factam, nihil aliud denotent: sicut emptio venditio, locatio, mandatum, societas per consensum contrahendo fiunt, nec aliud quid præter contractum seu conventionem sunt. Ab Auctoris definitione non multum abit illa, quam tradit Jurisconsultus Paulus *l.* 19. §. 1. *ff. de capt. & postlim. Inducias esse*, inquiens, *cum in breve & præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.* Excepto eo, quod Jurisconsultus noster adjicit brevitatem temporis, quasi hæc esset de essentia induciarum. Idem Varro in libro humanarum, qui erat de bello & pace. *Induciæ*, inquit, *sunt pax castrensis paucorum dierum.* Et alio in loco : *Induciæ*, inquit, *sunt bellorum feriæ.* Verum non absque ratione lepide magis atque brevis utraque definitio, quam plena aut proba, videtur Gellio *Noct. Attic. lib.* 1. *cap.* 25. Nam neque pax est induciæ, (bellum enim manet, pugna cessat,) neque in solis castris, neque paucorum dierum duntaxat induciæ sunt : solet enim quandoque etiam in horas dari, & longi & longissimi temporis esse possunt. Legimus enim Vejentibus a Romulo in centum, & a Servio Tullio in XL. & in totidem annos L. Furio & C. Manlio Coss. inducias datas fuisse, Liv. *lib.* 1, 2. & cum populo Cæriti in centum annos inducias factas fuisse testatur idem auctor *lib.* 7. aliaque plurima longissimi temporis factarum induciarum exempla prodit. Verum pro excusando Varrone & Paulo Jurisconsulto dici potest, inquit Pufendorfius, eos ob oculos habuisse illas duntaxat inducias, quæ, manentibus utrinque in expeditione exercitibus, possunt iniri; quæ regulariter non nisi paucorum dierum sunt ; non autem illas, quibus totus belli adparatus dissolvitur, & quæ intra præfinitum tempus plenæ pacis instar gerunt; præsertim ubi istlæc clausula induciis expresse inserta, ut interea de plena pace constituenda tractetur. Addit Paulus de præsenti tempore, quia sic solent induciæ pro necessitate & occasione aliqua præsenti constitui. Pacis vero nomen non usurpavit, quod nec proprie convenit induciis, uti cum Gellio statuit Auctor noster. Non desunt alii, qui non longissimi duntaxat temporis inducias centum annorum, sed etiam in minus tempus contractas, pacem quandam videri, non absque ratione pacis nomine venire posse statuant. *Est enim absurdum*, inquit Textor, *& generi humano perniciosum antiquos integri unius vel plurium seculorum belli causas refricare, quod quidem in Sacris objicit Jephta Ammonitarum Regi, Jud.* 11, 26. *&* 27. *Idem sentio*, inquit, *etsi minus tempus centum annis induciis adjiciatur, quod tantum tamen sit, ut metam vitæ belligerantium juxta communem hominum modum probabiliter excedat : nec enim tunc verosimile est paciscentes de induciis voluisse causas belli sibi tempore velut intercludere, & relinquere posteris; hinc & Turcarum induciis cum Christianis gentibus ad longissima tempora conventis ea vis esse solet, ut Turcis non nisi ex novis causis vel saltem prætextibus bellum denuo moveant, quasi jus prioris belli hujusmodi longævis admodum induciis interciderit.* Attamen non confundi debent induciæ cum pace : multum enim a se differunt quoad effectus, quæ inde nascuntur induciæ nunquam pax sunt vere. Hinc apud Livium sæpe distinguuntur, *Hetrusci pacem fœdusque petierunt, inducias in triginta annos impetrarunt.* Et rursum de iisdem: *Pax negata, inducia biennii data.*

Angl. l. si unus ¶. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29. III. Quare nec nova indictione opus erit : nam sublato impedimento temporali ipso jure se exserit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui a furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum : sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt quantopere pacem amarent, & quam justis de causis in arma traherentur. *Lib.* IV. Innuit hoc ipse Livius; *Cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.*

COM-

COMMENTARIUS.

Effectus induciarum sunt, quod, iis expiratis, nova indictione opus non sit; excipit tamen Pufendorfius longiores inducias, quæ naturam pacis imitantur, quibus adparatus belli plane solutus, quibusque regulariter clausula hæc inest, aut saltem inesse debet, ut interea de controversia penitus tollenda tractetur; si non necessarium, saltem decorum fuerit aliquam denuo præmittere indictionem conditionatam, ut testemur nos bello non delectari, neque per nos stetisse, quo minus plena pax coiret.

IV. 1. Tempus induciis adscribi solet aut continuum ut in centum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas Martias. In priori ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. Nam quæ fit ad civiles dies computatio ex legibus aut populorum moribus venit. In alterno genere dubitari solet utrum ad *L. anni-*
quem diem aut mensem aut annum dictum est duraturas inducias, is *culus, D. de verb.*
dies, mensis, annus exclusus an comprehensus intelligatur. *signific.*

2. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, intra rem, ut cutis terminus est corporis; extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum etiam quæ voluntate constituuntur termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur ut terminus sumatur qui pars sit rei: πέρας λέγεται τὸ ἔσχατον ἑκάστου, *terminus dicitur quod ultimum cujusque est*, inquit Aristoteles: nec usus repugnat. *Si* *Met. v.*
quis sic dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies quo quis *17. l. si*
mortuus est numeratur. Prædixerat Cæsari Spurina periculum quod non *quis D. de verb.*
ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit venisse *sig. Suet.*
quidem sed non præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc in- *in Cæs.*
terpretatio ubi temporis productio favorem in se habet, ut induciis quæ humano sanguini parcunt.

3. At vero a quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur is dies intra mensuram non erit: quia ejus præpositionis vis est discernere, non conjungere.

COMMENTARIUS.

De numeratione temporis facienda quæstionem proponit Auctor. In priori temporis induciis adscripti determinatione vel designatione statuit Auctor ad momenta temporum, non ad dies civiles computationem faciendam, qualis oumeratio naturæ coovenit. Nam quæ fit ad civiles dies computatio, ex legibus aut populorum moribus descendit. In posteriori temporis adscriptione, ubi certus terminus ad quem designatur, dubitari solet, utrum ad quem diem, mensem, aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, vel annus exclusus aut comprehensus censetur. Atque magis naturale censet Grotius, ut terminus sumatur, qui pars sit rei, præsertim in causa favorabili, quamobrem etiam locum habebit in designatione termini induciis adscripti, utpote quæ res maxime favorabilis, & proinde ipse quoque dies vel mensis, ad quem inducias duraturas dictum est, commutabitur quoque in termino ad exemplum *l. 123. ff. de V. S.* ubi Jurisconsultus: *Si quis dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies quo quis mortuus numeratur.* Ultimus iste dies vitæ est pars termini constituti, & proinde eo præterito termious demum finitus censebitur. Sie qui intra Calendas pronuntiare jussus est, in die Calendarum potest pronuntiare. Gell. *lib.* 12. *cap.* 13. Dies termioi computatur in ipso termino. Intra Calendas & ipsæ Calendæ sunt. Sie in sexaginta diebus accusationis adulterii, qui a divortio incipiunt, & ipse sexagesimus dies computatur. *l. 30. ff. ad leg. Jul. de adult.* Sic etiam bonorum possessio, cui petendæ centum dies præfiniuntur, ipso centesimo die peti potest. Ait judex: Jubeo te adesse intra deeem dies, ipso decimo si adsit

satis.

satis. An vero idem dicendum de termino a quo, quæritur? Atque negandum statuit Auctor, propterea quis ea præpositionis vis, scilicet à, est discernere, non conjungere: quod non absque ratione probare nequit Pufendorfius; quippe initium maxime est pars rei. Unde si ita conventum fit: Induciæ erunt in decem dies a Calendis Juliis. Sane nemo hoc aliter interpretabitur, quam illas Calendas induciis quoque comprehendi; neque semper voculæ à vis inest discernere eam rem cui adponitur, à sequens; sed sæpe etiam initium notat in aliqua re comprehensum. Quid notius illis locutionibus *a capite ad calcem, ab ovo ad mala?*

V. Illud obiter addam, inducias & siquid est simile ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea a subditis contra inducias factum sit, ipsi a pœnis immunes erunt. Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt.

Bart. l. omnes pop. Pan. c. 2. de const. & ibid. Fel. n. 7.

COMMENTARIUS.

SI Reges ac Principes & omnes illi, qui in societate civili summæ rerum præsunt, repræsentant universum populi cœtum, ita ut quidquid agant, populus ipse egisse videatur, sequitur etiam obligari cives ex contractu Principis sui tanquam ex contractu proprio; & quidem uno eodemque tempore absque ullo temporis intervallo, nec opus antequam obligatio ex superioris contractu immediate procedens, cum effectu subjectos alligat, ad eorundem notitiam perveniat, quasi absque illa nullum cives adstringendi juris vinculum, quo tenentur adimplere vel præstare, quidquid conventione vel contractu promissum a superiori, ita ut si quid contra factum conveniri non possent, ad resarciendum damnum, quod alterius partis subditi passi sunt: ipso enim momento, quo summum detulere imperium, pariter facultatem tribuerunt summo imperanti, qua posset in omnibus ejusmodi negotiis, quæ administrationem Reipublicæ spectatem, & sine quo imperium explicari nequiret, obligandi cives, quasi ipsi eo ipso momento, quo celebraret contractum, semetipsos obligassent, & proinde si quid admiserint, quod contractui vel conventioni repugnat, atque ex ejusmodi actu aliquid damni datum pars altera ad resarciendum illud tenentur, eatenus tamen, quatenus locupletiores facti; quippe licet ex conventione Principis sui obligati, tamen quamdiu nondum ipsis innotuit conventio, condonandum illis quatenus culpa vacui, tum etiam ipsos indemnes præstandos dictat æquitas naturalis; ne ultra id quod lucrati teneantur. Quod si ea quæ huc usque disputavimus, in genere ad specialem de induciis conventionem applicemus, facile perspiciemus errare Auctorem, statuentem inducias ipsos contrahentes statim quidem obligare, quo contractus absolutus; Reges subditos vero utrimque obligare tum demum incipere, ubi induciæ acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio. Quippe, ut mea faciam, quæ docte disputat hac de materia Textor *Synops. Jur. Gent. cap.* 19. eum Reges ac Principes, quive summo imperio ornati sunt, quibus sua stat pro ratione voluntas, nullum nisi Jovis in se imperium agnoscentes, *spondeant publice nemine inducias, singuli cives, cujuscunque conditionis & ordinis, ore Regis inducias pepigisse videntur, quamobrem non minus ee casu, quam si proprio ore de induciis convenissent, a die conventionis obstricti erunt: quod enim in publicis faciunt potestates civiles, per repræsentationem consensur fecisse singuli; quare verius existimo*, inquit, *etiam subditos a die conventionis induciarum teneri actus belli intermittere, licet si aliquos exercuerint ante publicationem, non incurrant pœnam inducias frangentium, vel aliam scilicet ob probabilem ignorantiam, adeoque capta interim eatenus restituenda erant vel extorquenda capientibus, quatenus in lucro versantur, quæ bona fide consumpta sunt non restituenda a privatis, nam & ea res haberet speciem pœnæ, sed publico nomine. Ex quibus apparet disparem esse rationem legis & induciarum quoad vinculum obligandi cives, nam lex non publicata haud obligat cives, induciæ non publicatæ eosdem obligant, saltem modo jam dicto, cujus diversitatis causa est, diversa mens legislatoris & paciscentis inducias, ille enim vult cives suos obligare non nisi per legem manifestatam sive publicatam, quippe cum absurdum sit eos vivere ex præscripto legis incognitæ, quæ absurditas in legislatore præsumenda non est; hic vero nempe promissor induciarum interposita fide publica obstringit cives suos etiam*

etiam ignorantes, nimirum ut vel non faciant hostilia post conventionem illam, vel si fecerint, pro rei qualitate, atque ex bono & aequo fiat restitutio.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas sive in res; id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc a Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, nisi quid specialius convenerit. *Lib. xxxi. Frontinus l. II. c. 13.*

VIII. 1. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. Talis enim acquisitio justa esse non potest nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII: *Coronæi & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit; sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant; non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. Dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. Quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio: qui tali obtentu loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *Proc. II. Goth.*

COMMENTARIUS.

Quid tempore induciarum liceat vel non colligit Auctor ex ipsa definitione: illiciti enim omnes actus bellici sive in personas sive in res, idque procul dubio intelligendum tam de actibus belli dolosis quam violentis; quippe ut justum bellum, id est, solenne, facultatem tribuit hostem quovis modo sive dolo sive violentia lædendi, sic induciarum tempore

 nec

satis. An vero idem dicendum de termino a quo, quæritur? Atque negandum statuit Auctor, propterea quia ea præpositionis vis, scilicet à, est discernere, non conjungere: quod non absque ratione probare nequit Pufendorfius; quippe initium maxime est pars rei. Unde si ita conventum sit: Induciæ erunt in decem dies a Calendis Juliis. Sane nemo hoc aliter interpretabitur, quam illas Calendas induciis quoque comprehendi; neque semper voculæ à vis inest discernere eam rem cui adponitur, à sequens; sed sæpe etiam initium notat in aliqua re comprehensum. Quid notius illis locutionibus *a capite ad calcem*, *ab ovo ad mala*?

V. Illud obiter addam, inducias & siquid est simile ipsos contrahentes statim obligare ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad singula loca notitiam. Quare si quid interea a subditis contra inducias factum sit, ipsi a pœnis immunes erunt. Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt.

Bart. l. omnes pop. Pan. c. 2. de const. & ibid. Fel. n. 7.

COMMENTARIUS.

SI Reges ac Principes & omnes illi, qui in societate civili summæ rerum præsunt, repræsentant universum populi cœtum, ita ut quidquid agant, populus ipse egisse videatur, sequitur etiam obligari cives ex contractu Principis sui tanquam ex contractu proprio; & quidem uno eodemque tempore absque ullo temporis intervallo, nec opus antequam obligatio ex superioris contractu immediate procedens, cum effectu subjectos alligat, ad eorundem notitiam perveniat, quasi absque illa nullum cives adstringendi juris vinculum, quo tenentur adimplere vel præstare, quidquid conventione vel contractu promissum a superiori, ita ut si quid contra factum conveniri non possent, ad resarciendum damnum, quod alterius partis subditi passi sunt: ipsi enim momanto, quo summum detulere imperium, pariter facultatem tribuerunt summo imperanti, qua posset in omnibus ejusmodi negotiis, quæ administrationem Reipublicæ spectarent, & sine quo imperium explicari nequiret, obligandi cives, quasi ipsi eo ipso momento, quo celebraret contractum, semetipsos obligassent, & proinde si quid admiserint, quod contractui vel conventioni repugnat, atque ex ejusmodi actu aliquid damni datum pars altera ad resarciendum illud tenentur, eatenus tamen, quatenus locupletiores facti; quippe licet ex conventione Principis sui obligati, tamen quamdiu nondum ipsis innotuit conventio, condonandum illis quatenus culpa vacui, tum etiam ipsos indemnes præstandos dictat æquitas naturalis; ne ultra id quod lucrati teneantur. Quod si ea quæ huc usque disputavimus, in genere ad specialem de induciis conventionem applicemus, facile perspiciemus errare Auctorem, statuentem inducias ipsos contrahentes statim quidem obligare, quo contractus absolutus; Reges subditos vero utrimque obligare tum demum incipere, ubi induciæ acceperunt formam legis, cui inest exterior quædam publicatio. Quippe, ut mea faciam, quæ docte disputat hac de materia Textor *Synops. Jur. Gent. cap.* 19. cum Reges ac Principes, quive summo imperio ornati sunt, quibus sua stat pro ratione voluntas, nullum nisi Jovis in se imperium agnoscentes, *spondeant publico nomine inducias, singuli cives, cujuscunque conditionis & ordinis, ore Regis inducias pepigisse videntur, quamobrem non minus eo casu, quam si proprio ore de induciis convenissent, a die conventionis obstricti erunt: quod enim in publicis faciunt potestates civiles, per repræsentationem censentur fecisse singuli; quare verius existimo*, inquit, *etiam subditos a die conventionis induciarum teneri actus belli intermittere, licet si aliquos exercuerint ante publicationem, non incurrant pœnam inducias frangentium, vel aliam scilicet ob probabilem ignorantiam, adeoque capta interim eatenus restituenda erant vel extorquenda capientibus, quatenus in lucro versantur, quæ bona fide consumpta sunt non restituenda a privatis, nam & ea res haberet speciem pœnæ, sed publico nomine. Ex quibus apparet disparem esse rationem legis & induciarum quoad vinculum obligandi cives, nam lex non publicata haud obligat cives, induciæ non publicatæ eosdem obligant, saltem modo jam dicto, cujus diversitatis caussa est, diversa mens legislatoris & paciscentis inducias, ille enim vult cives suos obligare non nisi per legem manifestatam sive publicatam, quippe cum absurdum sit eos vivere ex præscripto legis incognitæ, quæ absurditas in legislatore præsumenda non est; hic vero nempe promissor induciarum interposita fide publica obstringit cives suos*

etiam

etiam ignorantes, nimirum ut vel non faciant hostilia post conventionem illam, vel si fecerint, pro rei qualitate, atque ex bono & aequo fiat restitutio.

VI. 1. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici, sive in personas sive in res; id est, quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium.

2. Etiam quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Jurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit, ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est.

3. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc a Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat, obsessa urbe a Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu, quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, nisi quid specialius convenerit. *Lib. XXXI. Frontinus l. II. c. 13.*

VIII. 1. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. Talis enim acquisitio justa esse non potest nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII: *Coronæi & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur.

2. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant; non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. Dominium enim manens injustam facit alterius possessionem. Quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio: qui tali obtentu loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *Proc. II. Goth.*

COMMENTARIUS.

QUid tempore induciarum liceat vel non colligit Auctor ex ipsa definitione: illiciti enim omnes actus bellici sive in personas sive in res, idque procul dubio intelligendum tam de actibus belli dolosis quam violentis; quippe ut justum bellum, id est, solenne, facultatem tribuit hostem quovis modo sive dolo sive violentia lædendi, sic induciarum tempore

nec

nec uno nec altero modo lædere hostem licet, hinc per induciarum tempora non magis licet hostium loca auro quam vi expugnare, derelicta vero loca occupare licet, dum vere derelicta, alias secus. Derelicta vero haberi nequeunt loca, quæ incustodita, vel ob penuriam necessariorum deserta, quamobrem Belisarius per inducias jure occupare non potuit oppida, quæ hanc ob causam deseruerant.

IX. 1. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus; neque justitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt.

Lib. III. c. 9.

2. Nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent; nec quod apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major a pœna liberat; hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit, nullam habet dubitationem.

L. Cæsar. l. interdum §. si propter. D de public.

COMMENTARIUS.

Si nobiscum, inquit Albericus Gentilis *de Jur. Bell.* sit hostis, & ultra condictum induciarum tempus per casum fortuitum detineatur, puta per valetudinem vel per adversam maris tempestatem, quo minus abnaviget: ei ego jus tribuendum induciarum existimo. Neque enim is contra inducias fecit, per quem nec stetit, quo minus ex conventu abiret. Et ita definit lex, quæ ait, quod si ante idus Martias ex insula abeundum sit: & abitum sit, sed reditum in eam sit tempestate adversa, aut etiam factum per hanc sit, ne abiretur, non videri contra legem factum, quæ abire jubet. Et satisfacit, qui ex portu solvit ante eum diem, etiam & qui incepit solvere.

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam: ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non licebit. Nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus qui dedit causam duriorem facere. Interdum & convenit ne commeare liceat. Interdum personis cavetur, non & rebus: quo casu si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit, referenda est.

COMMENTARIUS.

Statuit Pufendorfius in quavis induciarum specie actus mere defensivos esse licitos, licet forte sub alio prætextu induciæ sint petitæ & obtentæ. Unde non illicitum putat, si tantum induciæ datæ ad cæsos sepeliendos, sese in locum tutiorem recipere aut munitionibus circum dare.

dare. Aut si obsessi per inducias sibi duntaxat stipulati sunt, ne oppugnentur, auxilia ab iisdem aut commeatus admitti. Nec Grotii ratio sufficere videtur Pufendorfio: nam cum nullo pacto jus se defendendi videtur abdicare, ipse qui tales inducias concessit, suæ facilitati & imprudentiæ adscribat, qui non satis cavit, ne hostis sese interim confirmare possit. Verum eorum sententiæ subscribo, qui cum Auctore nostro statuunt, nihil immutandum induciarum tempore pendente: eo enim animo dari solent, ut interim maneant in eodem statu, in quo erant, cum datæ induciæ. Itaque mea sententia peccavit Philippus, qui petitis induciis ad cæsos sepeliendos se recepit in loca tutiora, inquit Alberic. Gent. *d. l.* vid. Liv. *lib.* 31. Et is, inquit, peccavit tanto certius, quanto ad rem certam inducias impetravit. Sic & peccasse Mompenserium statuit, qui, teste Guicciardino *lib.* 2. pactus arcem dedere, si intra mensem auxilia non adessent, discedit ilico munita arce. Contra jus quoque induciarum est accipere tum milites in obsessum oppidum. Nam hoc est gerentis bellum, non quiescentis vel feriantis. Et sic Tissaphernes nec servasse inducias dicitur, qui ad bellum interea se compararet, ut videre est apud Cornel. Nep. *Agesilao.* Pactum vero initum de personis lædendis non violari, si prædæ abigantur, lædantur res, docet Bartolus, sed tamen si pro rerum defensione accurritur, non violata dicuntur pacta, etiamsi personæ prædatorum offendantur: offensio enim hæc defensio est. Et credendum non est, quod quisquam promiserit, passurum se, res suas rapi, rumpi.

XI. Si fides induciarum a parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. Nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis, ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: sed & bellum illatum Hetruscis & aliis, quod contra inducias fecissent, legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure uti vel non uti, in arbitrio esse ejus qui læsus est. *Libro hoc c. XIX. ¶. 14. & XX. ¶. 38. Liv. lib. IX. & XI.*

XII. Illud constat, si pœna conventa poscitur & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse. Ideo enim pœna solvitur ut cætera salva maneant. Et contra, si bellum moveatur, recessum a pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint, nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

COMMENTARIUS.

Quod si induciæ rumpantur, læso liberum est absque nova denunciatione sive indictione ad arma redire, ut alibi annotavimus. Quanquam & si velit, ad induciarum terminum quiescere potest. Quod si de certa pœna sit conventum, exsolvenda ab eo, qui prius inducias violavit, ubi illa pensantur ab eo, qui contra inducias fecit, bellandi jus læso non esse potest; quippe cum in finem adjecta & inserta induciarum capitibus, ut, eo persoluto, cessaret bellum. Contra si læsus bellum moveat, præsumitur renunciasse juri, quod habebat exposcendi pœnæ persolutionem. Etsi & illud pacto repugnare videatur Pufendorfio, neglecta pœna statim ad arma ruere. Nam regulariter, inquit, non ita solet conveniri, ut optio sit alteri, pœnam commissam recipere, an arma resumere velit. Cæterum privata facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accesserit.

XIV. Jus commeandi extra inducias privilegium quoddam est, quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque terrio noxium neque danti admodum grave: Ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti da- *Vide supra l. II.*

 tum

c.XVI. ¶. 12. tum beneficium sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo Can. in c. cum in cunctis, ¶. cum vero: de elect. stricta interpretatio etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic nomine L. 1. ¶. 1. D. de bon. poss. ex test. mil. clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt nautæ milites intelliguntur, & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

XVI. 1. In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium debet. Diod. Sic. lib. XVII. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo pervenerit ubi in tuto sit, unde Alexandri fides accusata, qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici.

2. At cui abire datum, non & redire: sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa, nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etsi jus non det, a pœna certe siqua adjecta est relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

XVII. Patrem filius, uxor virum non sequitur aliter quam in jure L. penult. de Precario. commorandi. Nam morari solemus cum familia, peregrinari sine ea. Famulus tamen unus aut alter etiamsi expressus non sit comprehensus censebitur in eo quem sine tali comitatu ire indecorum foret. Abbas c. Nequam sit. de Judæis. Nam qui aliquid concedit, concedit quæ necessario sequuntur. Necessitas autem hic moraliter intelligenda est.

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, sed quæ solita sunt ad iter assumi.

XIX. Expresso comitum nomine non sunt intelligendi hi quorum causa magis est odiosa quam ipsius cui prospicitur. Tales sunt piratæ, latrones, transfugæ, desertores. Gentis expressum nomen in comitibus satis ostendit facultatem ad alios non porrigi.

Lib. II. c. 14. ¶. 11, 12. XX. Jus commeandi cum veniat ex vi potestatis, in dubio non exstinguitur morte concedentis, secundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis.

XXI. Disputari solet de eo quod dictum est in hunc modum, *quamdiu voluero*. Et verior est sententia eorum qui existimant durare beneficium tale etiam si novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præsumitur, quod ad juris effectum sufficit; non etiam Canon. in c. si gratiose, de Rescr. in VI. ubi is qui concessit desiit posse velle, quod per mortem contingit. Persona enim sublata collabitur etiam illa præsumtio durationis, sicut accidens interitu substantiæ.

XXII.

XXII. Commeandi autem ſecuritas ei cui data eſt debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli, quod per *L.* III. ſe territorio non includitur: ut alibi a nobis dictum eſt. c. v. ¶. 8.

COMMENTARIUS.

Jus commeandi, quod ſalvi conductus quoque nomine appellatur, definiri poteſt, quod ſit *juſtum immunitatis ab offenſione, damno & inquietatione præſidium.* Quia vero ejuſmodi jus commeandi extra inducias privilegium eſt, in ejus interpretatione ſequenda, quæ *lib.* 2. *cap.* 16. annotavimus. Solet autem ex bono intelligi & ex æquo & large, abſque cavillationibus, ob rationem ab Auctore adductam, quam ſubjunctis illuſtrat exemplis. Unde ſequitur datum militibus commeatum non ad medios tantum, ſed etiam ſummos duces porrigi. Quamobrem, uti annotavit Henninges, merito Laurentius Medices a Guicciardino perfidiæ reus notatus eſt, qui, dato commeatu Suareſio & ſociis, Horatium deinde tanquam Eccleſiæ ſubditum retinuit, quaſi is nominatim in ſalvo conductu exprimi debuiſſet. *Scuſando*, inquit, *la infamia della federatta con falſe cavillationi, come ſe fuſſe ſtato neceſſario nominare eſpreſſamento nel ſalvo condotto Oratio ſubdito per origine della Chieſa & ſegretario del inimico.* In itu quoque cautum de reditu cenſetur: ſecuritas enim veniendi includit ſecuritatem recedendi, Gail. *lib.* 1. *obſerv.* 52. alias ſecure venire non dicitur, cui denegatur ſecure recedere. Si qui tamen dedit hoſti abitum, non tamen dediſſe eodem reditum videbitur. Nam ut tutus receſſus debeatur venienti ad ſe hoſti, ea ratio eſt, quod alias non ad aliam rem eſſet conſultum, quam ut certus in poteſtatem hoſtis veniret, quod petitum ridiculum foret & per ſtultitiam, uti inquit Alberic. Gentil. *lib.* 2. *cap.* 14. Conceſſo marito ſalvo conductu etiam uxori prodeſt, arg. *l. penult. ff. de precar. Cum precario quis rogat, ut ipſi in eo fundo morari liceat, ſupervacaneum eſt adjici ipſi ſuiſque: nam per ipſum ſuis quoque permiſſum eſſe videtur*, inquit Juriſconſultus. Vid. *l.* 3. *ff. de uſu & habit.* Etiam in perſonaliſſimis actibus inſeparabiles perſonæ excluduntur. Et ubicumque mentio de ſe, de ſua perſona non tantum propria intelligitur, ſed & neceſſaria omni alia uxore, liberiſque. Uxor gaudet privilegio mariti, *l.* 1. *Cod. de ux. immunit.* cum uxor & maritus ſint unum corpus, imo ad totam familiam pertinet: immunitas enim conceſſa domino, pro ejus familia conceſſa quoque intelligitur, uti tradit Boer. *deciſ.* 213. Si homini datus ſalvus conductus, etiam rebus competit hominis, etiam comitibus, qui in profectionem electi ſive in principio, ſive poſt adſciti, vel in itinere, ut ſtatuit Gentilis, tum Boer. *deciſ.* 179. Aſt vero comitum nomine comprehendi non ſolent piratæ, latrones vel transfugæ: non enim induciæ, nec aliud jus ad eos pertinet. Jus commeandi quando finem habeat ex iis, quæ alibi diſputavimus, perſpici poteſt. Quæri etiam ſolet an ſalvus conductus finiatur morte concedentis? Diſtincte D. D. ad hanc quæſtionem reſpondent. Aut conceſſus eſt liber commeatus verbis perſeverantium voluntatis ſignificantibus; puta, ad arbitrium vel voluntatem ſive beneplacitum concedentis, quæ cum morte exſtinguitur *l.* 4. *ff. locat.* una cum arbitrio, voluntate & beneplacito ſimul & liberum commeatum exſtingui neceſſe eſt: niſi relata fuerint verba ad beneplacitum dignitatis ſive magiſtratus, qui cum concedente non moritur, *l.* 76. *ff. de jud.* nec cum ipſo fides publica concidit. Aut conceditur verbis poſitivis, puta, donec revocavero vel donec mutavero: & hoc caſu ſalvus conductus non exſpirat morte concedentis, ſed requiritur expreſſa revocatio. Etſi enim voluntas morte exſpiret, per mortem tamen non dicitur revocata: *l.* 4. *ff. de manum. vind.* Arumæus *de Jur. pub.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maximè apud Chriſtianos, quibus lex divina hoc miſericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum juſtitiæ* *Matt.* munus *eſt*: verba ſunt Lactantii. Ambroſio captivos redimere, ma- xxv. 36, 39. xime ab hoſte barbaro, præcipua & ſumma liberalitas vocatur. *Lib.* VI. Idem defendit ſuum & Eccleſiæ factum, quod vaſa eccleſiæ, etiam *Lib.* II. initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus*, inquit, *off. c.* 28. *ſacramentorum, redemtio captivorum eſt*, & multa alia in eandem ſen- *L.* II. *c.* tentiam. 19. ¶. 3.

XXIV. 1. Quibus adducor ut non audeam indiſtincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant, quales apud Romanos fuiſſe *Livius* legi-

lib. XXII. *ibid.* legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam nostræ*, ait in Senatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota eſt in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones fœdas, & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnnm. Sed quod Ariſtoteles in Laconum inſtitutis reprehendit, idem in Romanorum culpari ſolet: nimis ſcilicet illa omnia directa ad res bellicas, quaſi in illis ſolis ſalus civitatis conſiſteret. Atqui ſi rem hnmanitatis modo æſtimamus, ſatius ſæpe eſſet jus qnod bello petitur amitti, quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviſſimis ærumnis.

2. Non videtur ergo lex talis juſta, niſi appareat opus tali rigore ut majora aut plura mala alioqui moraliter inevitabilia caveantur. Nam in tali neceſſitate, cum ipſi captivi ex caritatis lege ſuam ſortem patienter ferre debeant, poteſt hoc eis injungi, & aliis ne quid contra faciant præcipi, ſecundum ea quæ de cive ob bonum publicum dedendo ſcripſimus alibi. *Lib.* II. *c.* XXV. §. 3.

COMMENTARIUS.

NOn Chriſtianis duntaxat ſed omnibus omnino hominibus hoc caritatis atque miſericordiæ officium impoſuit lex moralis, quamobrem non tam commendat quam quidem præcipit & ad illud obligat. Unde in Talmude ſcribitur, magnum præceptum eſt redemptio captivorum; maxime hoc caritatis & miſericordiæ officium præſtare nos oportet, ſi quis apud barbaros captivus detinetur, in quorum redemptione etiam ſacra vaſa Eccleſiæ conflari haud abſurdum eſt. Quamobrem pro redemptione captivorum parochianorum res parochiæ diſtrahi poſſunt. *c. ficut omnino.* 12. *q.* 2. *& ſacris eod.* Hoc caritatis atque miſericordiæ officium leges Romanæ aſpernari videntur. Hinc Annibali, qui Romanis captivos, ut redimerentur, obtulit, a Senatu reſponſum eſt: *Eos cives non eſſe neceſſarios, qui cum armati eſſent, capi potuiſſent.* vid. Liv. *lib.* 22. 60. 63. *Longe feliciſſimum in bellis eſt vincere! fortiſſimum ſi victoria non detur, pro cauſa mori. Eſt tamen tertium aliquod inter dedecora, in patriam certe redire, & ſi vincere non detur, effugere. Poteſt enim credi qui hoc fecit, ad ſecundam ſe aciem ſervaſſe, & victum adverſis animum repoſuiſſe. Ille vero qui ſe inter virtutem hoſti dedit, qui abjectis armis paratas in vincula prabet manus, quam tandem ſpem nobis in poſterum facit? Quæ ſpes in milite reſidua eſt, ſi nihil potius fuerit quam capi?* Verum videndum quid caritas, quid neceſſitas & Reipublicæ ſalus efflagitat: poteſt enim aliquando juſta ſubeſſe cauſa, cur opus ſit tali rigorenti.

XXV. Non ſunt quidem moribus noſtris ſervi qni bello capiuntur: non dubitem tamen quin jns exigendi pretium redemtionis a capto poſſit ab eo qui captum tenet in alium transſcribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et poteſt idem pluribus debere pretium, ſi ab uno dimiſſus, pretio nondum ſoluto, captus ſit ab alio: ſunt enim diverſa hæc debita ex diverſis cauſis.

XXVII. Conventio de pretio facta reſcindi non poteſt eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur ſupplere qnod in contractu minus æquo pretio promiſit, ſi dolus non interceſſit; ut intelligi poteſt ex his quæ de contractibus ſupra a nobis explicata ſunt. *L.* II. *c.* 12. §. 26.

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos noſtros ſervos non eſſe, ſequitur ceſſare illam acqniſitionem univerſalem; quam acceſſionem

eſſe

esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare siquid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Jurisconsultus contra Brutum & Manilium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res eo modo celata ad redemptionis pretium solvendum prodesse possit, quasi retento dominio.

L. III. c. VII. ¶. 4.

L. possideri. ¶. Neratius D. de acqu. poss.

XXIX. 1. Quæri & hoc solet, an pretium conventum & ante mortem non solutum ab herede debeatur. Expedita mihi videtur responsio, si in carcere mortuus est non deberi: promisso enim inerat conditio si liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra, si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Jam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium.

2. Plane fateor & aliter conveniri posse, ut ab ipso contractus momento pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, sed ut a se oppignoratus: Et contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto, qui captus sit, liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud, an in carcerem redire debeat qui dimissus est sub pacto, ut faceret dimitti alterum qui factum morte prævenerit. Diximus alibi, factum tertii liberaliter promissum satis impleri si nihil omittitur ex parte promissoris: at in onerosis obligari promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ; neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem: sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de conditione ob causam dati causa non secuta Romani juris interpretes tradunt.

L. II. c. XI. ¶. 22. & XV. § 16. Hoc libro c. XX. §. 58.

L. naturalis. §. 1. de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.

COMMENTARIUS.

Quamvis moribus nostris captus servus non fiat, ut alibi annotavimus, potest tamen jus in captivum in alterum transscribi, & si quis est captus & dimissus sub fide, iterum vero ab alio capitur, atque iterum ab alio, debet singulis pretium. Si semel conventum de pretio sit, tum augeri illud non potest sub prætextu, quod majoribus pollet opibus quam credebatur, scilicet si nulla intercessit captivi fraus. Nemo ex dolo suo lucrum facere potest. Prælii pro libertate constituendi gratia & ratio habetur, quæ viribus & facultatibus captivi conveniat, eaque semel pacta & constituta pro libidine victoris augeri non debet. Guid. Pap. *q.* 113. Sicuti cum persona captivi non transire videntur in potestatem & dominium capientis sive victoris, quæ clam forte habuit, & proinde non specialiter apprehenderit victor. Sicut non dicitur captus, qui in utero est, matre capta: adeoque nascitur liber. Hinc in solutionem dari potest pro pretio redemptionis vel ejus parte, si quos nummos clam secum habuit captivus. Quæri etiam solet, num pretium redemptionis conventum & ante mortem non solutum debeatur ab herede? Quam quæstionem distinctionis ope præclare definit Auctor. Vid. Alberic. Gentil. *lib.* 2. *cap.* 5. Si pretio redemptionis convento sed non exsoluto in bello legitimo captus vel aufugerit, vel ad

certum tempus dimissus, juri captivitatis, tempore lapso, non satisfecerit, contra eundem ejusve mortui in libertate hæredes captor ratione lytri conventi actionem habeat, inquit Stamm. *de servit. person. lib.* 3. *cap.* 5. nisi aliter convenerit. Quod alteram quæstionem attinet §. 30. propositam, vid. quæ annotavimus *lib.* 2. *cap.* 11. §. 22. & *cap.* 15. §. 16. quæ cum hisce conferenda.

CAPUT XXII.

De fide minorum potestatum in bello.

I. *Ducum genera.*
II. *Quatenus eorum pactio obliget summam potestatem:*
III. *Aut occasionem obligationi det.*
IV. *Quid si factum quid contra mandatum? ubi distinctiones adhibentur.*
V. *An tali casu pars altera obligetur.*
VI. *Quid belli duces aut magistratus possint circa inferiores se, aut pro iisdem.*
VII. *Pacem facere ducum non esse:*
VIII. *An inducias dare, distinguitur.*
IX. *Quæ securitas personarum, quæ res ab ipsis concedi possint.*
X. *Stricte interpretanda talia pacta, & quare?*
XI. *Quomodo interpretanda deditio a duce accepta.*
XII. *Quomodo cautio, si regi aut populo visum fuerit.*
XIII. *Quomodo promissum de oppido tradendo.*

L. conventionum. D. de pactis. I. INter publicas conventiones Ulpianus & hanc speciem posuit, *quoties inter se duces belli quædam paciscuntur.* Nos diximus post fidem datam a summis potestatibus, agendum & de ea quam dant minores inter se aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt duces excellenter dicti,
Lib. IV. de quibus illud Livii capiendum: *Nec ducem novimus nisi cujus auspicio bellum geritur*: sive longius remoti; quos sic distinguit Cæsar: *aliæ sunt*
Comm. III. *legati partes, aliæ Imperatoris. Alter agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. Nam aut hoc
L. II. *c.* XI. §. 12. quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. Prior quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive voluntas illa specialiter expressa est, sive ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali propositione nota publice aut iis quorum res agitur.

III. Sunt & alii modi quibus potestas summa obligatur, antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam: Consensus apparet ratihabitione, non tantum expressa sed & tacita, id est ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. Quod ipsum quomodo procedat alibi tractavimus.
Lib. II. *c.* IV. ¶. Per rem hactenus obligantur ne locupletiores fiant aliena jactura, id est ut aut contractum præstent ex quo commodum volunt consequi,

aut

aut de commodo discedant, de qua æquitate itidem a nobis alibi di- *5. & c.*
ctum est. Et hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur valere si *xv. ¶. 17.*
quid utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non pos- *Lib. 11. c. x. ¶. 2.*
sunt, qui cum pacta improbent tamen retinent quod sine pactis non
haberent: ut cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum *Lib. IX.*
Cn. Domitii neque probare potuit neque rescindere voluit: qualia *1.*
multa in historiis occurrunt.

COMMENTARIUS.

Uæ Auctor noster hoc & seqq. capitibus disputat, de iis egimus etiam alibi, quamobrem prolixa commentatione lectorem non fatigabimus. Conventiones aliæ privatæ, aliæ publicæ. In publicarum numero etiam poni solent ejusmodi conventiones, quas faciunt belli duces, veluti de induciis, de redemptione captivorum, sepeliendis cadaveribus, & id genus alias: publicam enim personam sustinent a Rege in statu Monarchico, vel in Democratico a Republica sibi impositam, itaque quidquid nomine dignitatis vel muneris, quo ornati, agunt, publico nomine egisse videntur, & proinde ejusmodi actus, quasi a Republica profecti, publici dicuntur. Sunt autem belli duces non ejusdem generis, uti Auctor docet, pro dignitatis mensura etiam agendi & conveniendi facultas vel amplior vel arctior, cujusmodi distinctio maxime usu venit, quando de vi & efficacia obligationis, quam late ea patet, disputandum, quæ ex conventione ducis procedit & nascitur, atque proinde Rempublicam devincit ad præstandum quod promissum. Quippe dubitari nequit, quin semetipsos obligent promittendo: hanc facultatem quisque habet, qui sui juris est, verum ejusmodi promittendi actus publicus diei nequit, si in propria ducis causa proprioque negotio: non eatenus tanquam a privata & Reipublicæ cive vel subjecto profectus censeri debet, quamobrem obligatio, quam pariunt ejusmodi promissa, non egreditur personam promittentis, quamobrem singularis, non universalis est, id est, summam potestatem sive universam Rempublicam non obligant, sed promissorem duntaxat. Verum hic quæritur, an non etiam summam potestatem sive Rempublicam ducum conventiones vel promissa aut pacta? Et dicendum etiam obligari summas potestates per minores, quo nomine duces designare voluit Auctor, sive excellenter ita dictos, id est, summis potestatibus proximos, sive longius remotos. Quippe non solum quisque non se ipsum duntaxat, uti dicere incepimus, obligandi facultatem habet, sed etiam in alterum transferre potest, quem voluntatis suæ ministrum eligere ipsi placet, sive voluntas illa expressa est, sive ex ipso præpositionis natura colligitur, quemadmodum annotavimus *lib.* 2. *cap.* 11. §. 12. Unde sequitur, potestates minores, quarum nomine duces hic veniunt, supremam potestatem sive Rempublicam suo facto obstringere faciendo id, quod ex officio eorum probabiliter censetur: nam quod faciunt nomine officii sive dignitatis, ipsa Respublica sive summa potestas fecisse censetur, cujus personam sustinent. Ideoque ex ejusmodi conventionibus tanquam publicis, & a populo ipso factis, cives omnes obligari necesse est. Quippe, qui in me ejusmodi officium contulit, simul mihi quoque concessisse facultatem intelligi debet faciendi & agendi omnia, quæ ejusdem sunt quasi accessoria & necessaria. Sic cui jurisdictio demandata, ea simul omnia mandata censeri debent, sine quibus ea explicari nequit. Atque in omnibus ejusdem naturæ actibus personam sustinet ejus, a quo facultatem illam accepit, sed hæc omnia latius alibi explicavimus. Potest etiam contingere, ut ministrorum factum non causa, sed occasio sit obligationis summæ potestatis, puta, quando hujus consensus accedit, ratihabitione vel expressa vel tacita, aut re ipsa nascatur obligatio, quatenus locupletior factus sit. Vid. quæ annotavimus *lib.* 2. *cap.* 15. §. 17. & *cap.* 10. §. 2. ubi ea, quæ ad explicationem eorum, quæ hic tractantur, pertinent, annotavimus.

IV. 1. Illud quoque ex supra a nobis dictis repetendum est, obli- *L. 11. c.*
gari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit contra mandata ar- *xt. ¶ 12.*
cana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte *& 13.*
secutus est Prætor Romanus in institoria actione: neque enim omne *L. cui-*
quod cum institore geritur obligat eum qui præposuit, sed ita si ejus *cumque.*
rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. De quo autem palam *¶. non tamen D.*
proscriptum fuit ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habe- *de inst. act. l.*

de quo & ¶. perscribere, & ¶. proscriptum. eod. tit. bitur: quod si proscriptum quidem sit sed non pateat, tenetur qui præposuit. Conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari in quo præpositus est.

2. Cui consequens est, ut alii reges aut populi magis alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendnm est quod conjectura dictat, ut concessum intelligatur id sine quo satis commode quæ officii sunt expediri non possunt.

3. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est, si præ se tulerit jus majus quam habebat, jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam crimini respondentem. Ex priore causa bona obligantur, & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoqne persona, aut bona, aut utrumque, pro delicti qnantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario sed naturali nexu cohærent.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur, aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui medii sunt ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint: Nec puto dubitandum quin dux milites, magistratus oppidanos obligent intra eos actus qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus esset. Contra, ducis aut magistratus pactum inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea, ita si acceptaverint: qnæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi disseruimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species.

Alc. lib. VIII. cons. 40.

L. II. c. XI. ¶. XIV.

COMMENTARIUS.

ALibi jam annotavimus, internuncium, etiamsi excedat arcana mandata, tamen obligare auctorem suum, ita tamen ut subsistat intra id, quod manifeste præ se ferunt, ut videre est *lib.* 2. *cap.* XI. §. 12, 13. Atque hanc æquitatem secutus Prætor Romanus in institoria actione, uti patet ex ll. ab Auctore allegatis, & iis, quæ alibi annotavimus. Quod si nullo casu summa potestas obligetur, obligabitur tamen minister, atque hæc sese ita habet in hisce, qui medii sunt ad superiores; minores vero potestates obligant milites & magistratus oppidanos, intra eos scilicet actus, qui solent ab ipsis imperari.

VII. De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellnm finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelli-

telligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit εἰρήνης τὴν πόλιν εἶναι κύριον; *de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Jugurtha rege Senatus injussu fecerat, Senatus rescidit*, inquit Sallustius. Et apud Livium *Jugurth.* est: *qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate Senatus, non jussu popu-* *Libr.* *li Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantina sponsio populum XXXVII. Romanum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli non pertinent; quod ostendunt antecedentia, de deditione, de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis, de statu mutando.

VIII. Inducias dare ducum est, nec summorum tantum sed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declarat. *L.* XXIV.

IX. 1. Homines, imperia, agros, bello quæsita concedere iti- *Just. lib.* dem ducum non est. Hoc jure Syria Tigrani ademta, quamquam Lu- XL. *Liv.* cullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio, Senatus *l.* XXX. *Cast. de* populique Romani judicium atque arbitrium esse; ideo a Masanissa, *just. &* quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res alias quæ *jure. l.* I. in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus, non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus: qua de re satis supe- *Lib.* III. rius a nobis dictum est. *c.* VI. ¶. 15.

2. At nondum quæsita condonare omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ, aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est, intra ea quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant, satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ, τῆς σωτηρίας, ut nimium concise narrat Polybius; sed, si arma tradidissent, abire cum singulis vestimentis passurum: retinet eos Annibal hoc causatus ὅτι Μαάρβας οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις. *In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus, qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Judicium de hoc facto Livii sequitur: *Punica religione servata fides ab Annibale est.*

3. Quare & M. Tullium in Rabirii causa ut oratorem audire debemus, non ut judicem. Vult a Rabirio Saturninum jure cæsum, quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat: *Fides*, ait, *qui potuit sine Senatusconsulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex Senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis, si eo modo omne periculum a republica arceretur?

COMMENTARIUS.

De belli causis & consequentibus transigere ducum non est, non adeo late patet eorum potestas vel imperium: optime enim Auctor noster inquit, belli gerendi partem non esse bellum finiri: quemadmodum enim summi Principis est arma movere, bellum indicere, exercitum cogere & delectum habere, sic e contrario bello finem imponere & pacisci cum hoste, summi quoque imperii est. Quamobrem a ducibus belli, citra Principis vel populi consensum, cujus nomine & auspiciis bellum geritur, pax constitui non potest. Quam quidem ob causam pacem Caudinam a T. Veturio & Sp. Posthumio cum Samnitibus factam, & fœdus a C. Mancino cum Numantinis ictum Senatus ratum habere negavit: vid. Liv. *lib.* 4. Si in civilibus ac forensibus negotiis procurator, cui generaliter libera administratio rerum commissa est, transigendi decidendique negotii facultatem non habet: *l.* 63. *ff. de procur.* sequitur enim, qui belli gerendi causa exercitui præpositus est, pacem cum hostibus faciendo, muneris sui fines excedere, imo crimen læsæ majestatis committere, sunt qui opinantur. Atque hac potissimum ratione Ludovicum Ducem Aurelianensem jure cæsum existimat Bodinus *lib.* 7. *de Republ.* quod scilicet injussu Regis Galliæ fœdus iniisset cum Duce Lancastri. Inducias vero dare Ducum esse Auctor statuit, quod verum, si de ejusmodi induciis sermonem habet, quæ in breve & in præsens tempus fiunt, exigente eas necessitate vel publica utilitate. De induciis vero longi vel longissimi temporis idem dicendum videtur, quod statim de pace facienda annotavimus, & proinde eas concedendi facultatem belli duces sibi arrogare jure non posse. Quoniam ejusmodi induciæ non tam pugnam cessare efficiunt, quam quidem bello finem imponere videntur, quod, uti statim diximus, summi imperii est; quamobrem nunquam a Coss. aliisque Rom. Imperatoribus, sed a Senatu populoque Romano concessas fuisse legimus. Narrat quoque Thucydides quando Argivorum Duces cum Lacedæmoniorum Rege quadrimestres inducias pacti erant, Alcibiadem suasisse Argivis, ne eas ratas haberent: idemque a Lacedæmoniis factum, hosque ob eam causam adeo in Regem suum fuisse iratos, ut lege lata duodecim ei adhiberiint viros, sine quorum consilio nihil ejusmodi ageret. Constat enim penes Reges apud Lacedæmonios non fuisse summam potestatem. Vejentibus, Volsiniensibus, Æquis, in annos aliquot a Senatu & populo induciæ datæ, teste Livio. Homines vero, imperia, agros, bello quæsita itidem ducum non est; quippe alibi diximus, quæ actu bellico capiuntur, Reipublicæ acquiri, cujus nomine bellum susceptum & geritur, quamobrem publicatur ager, qui ex hostibus captus. In res alias, quæ in prædа sunt, jus aliquod concedi imperantibus solet, uti annotavimus *cap.* 6. *h. l.* At nondum quæsita condonare omnino est in potestate tum summorum tum inferiorum, intra ea, quæ ipsis agenda commissa, hoc arbitrium mos deferebat Imperatoribus, uti diximus *dict. cap.*

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena, quatenus contractus natura patitur adstringenda interpretatio, nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur, aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram a duce accipitur, eo jure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit; cujus exemplum est in Gentio Illyrii, & Perseo Macedoniæ rege, qui se, ille Anicio, hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio, *ita ratum sit, si populus Romanus censuisset*, quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet ut ratihabitione non secuta, dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

Liv. l. XXIV. XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt possunt præsidium dimittere, ut fecisse Locrenses legimus.

COMMENTARIUS.

Non dubitandum, quin pacta, quæ minores potestates ineunt, sint stricte interpretanda, quatenus patitur natura contractus, vid. *lib.* 2. *cap.* 16. Ita deditio a minore potestate accepta pro pura habenda, cujus arbitrium sit summæ potestatis, & ita in cæteris ejusdem naturæ negotiis.

CAPUT XXIII.

De fide privata in bello.

I. Ciceronis est illud satis tritum: *Etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda*: singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere, at quæ a privatis fierent non item. Nam cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? Adde quod nisi id statuatur datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & illæ caveri sæpe, & hæc obtineri a captivis, fide privatorum sublata, non poterit.

Bart. in l. conventionum. D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium. Hoc libro c. XIX. §. 2.

II. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu procedente ex bello publico juris gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium si in hostem publicum commissum sit puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, dissimulari odio eorum quorum commodum agitur.

Supra l. II. c. XI. §. 7. & lib. III. c. XIX. §. 5. Oldr. conf. 7. Covar. de matrim. p. II. c. 3. §. 4. n. 21.

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus, qui ejus status est ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare a contractu recedendi si id quod per errorem creditum fuit in mente agentis vim habuerit conditionis.

Lib. II. c. XI. ¶. 6.

V. 1. At quousque se extendat privatorum in paciscendo potestas difficilior inspectio est. Quod publicum est a privato alienari

non

non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permis-
c. xxii. §. 7. sum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videmus hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam.

2. Sed sciendum est, ea pacta quæ malum majus aut certius evitant, magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα,
Punic. ut ait quidam apud Appianum. Neque vero fides sola qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat.

3. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: Sed neque lex hoc semper facit, parcit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi
Lib. 1. c. IV. §. 7. 2. 3. Lib. II. cap. XIV. ¶. 12. 2. diximus, vim obligandi tum demum habent si latæ sint ad humanum modum, non si onus injungant quod a ratione & natura plane abhorreat. Et ideo leges & præcepta specialia, quæ tale quid aperte præ se ferunt, pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt ut casus summæ necessitatis excludant.

4. Quod si actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit id quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

COMMENTARIUS.

Erito Auctori nostro mirum videtur inventos esse juris magistros, qui docerent, pacta, quæ a privatis fiunt cum hostibus, fidem non adstringere, doctrina & conscientiæ testimonio e diametro contraria, & humanæ societati admodum perniciosa. Si quis enim cum conscientia deliberat, statim convictus ejusdem dictamine, nihil magis vero consentaneum pronunciabit, quam fidem servandam, nulla habita ratione personæ cui data; quippe hæc juris naturæ regula nullam patitur exceptionem, nisi in iis, quæ jure naturali illicita; quippe ea ne facere nos posse credendum, & proinde nec fidem interponendi pro id genus actibus nemini facultas competit, at ea, quæ jure gentium comprobata & licita, pacisci non vetitum, & pacta servare non repugnat juri naturæ, sed præcipit. Quid obstat cur non æque miles gregarius quam Dux exercitus fidem suam adstringere posset hosti? Status enim, in quo versatur, non illicitus; quippe bellum jure naturæ comprobatum, imo introductum, & proinde non tollit jura naturæ, nec ejusdem juris communionem, quæ homini cum homine intercedit, nec facultatem proinde eripit cuique homini, ea, quæ juris naturæ sunt, sibi mutuo præstandi & tribuendi. Per hominem hic intelligimus, qui rationis capax ac ejus usum habet, & proinde intelligit quid agit. Personæ conditio non potest mutare ea, quæ sunt juris naturæ, scilicet ubi adsunt ejusmodi requisita, quæ juxta ejusdem juris tenorem adesse debent. Cujus generis ætas satis matura, ita ut mens suum possit facere officium. Posito itaque, quod ex honesta causa fides data ab eo, qui fidem suam adstringere habilis est, dictat naturæ jus servandam esse; atqui miles ob vitæ conservationem, libertatis recuperationem justa ex causa fidem ad-

adstringit; ergo tenetur eam servare. Harum enim rerum quisque privatus dominus, & proinde valide pro earumdem conservatione sive recuperatione paciscitur, nec in hoste ullum residet vitium, quod impedimento esse posset, cur non capax esset acquirendi juris. Imo non hosti, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat dantem, uti prolixe disputavimus *lib. 2. cap. XI. §. 7. & cap. 19. h. l.* neque ejusmodi facultas sive jus in se atque actiones privato eripi potest, nisi quatenus referuntur ad Reipublicæ statum, quæ nullum damnum a privatorum actionibus pati juris aliquo vinculo tenetur. Non me fugit civitatem habere supereminens dominium tum in civium personas, tum res & actiones, verum id non latius se extendit, quam Reipublicæ salus efflagitat, scilicet quatenus inde aliquid lucri posset capere, vel damnum vitare, atque eatenus etiam civis tenetur se atque vitam suam pro salute patriæ atque libertate tuenda profundere necessitate exigente. Verum ejusmodi dominium pari passu ambulare potest cum jure privato, quod cuique civi tum etiam militi competit in se atque res & actiones suas, quatenus de iis disponendi habent facultatem in proprium commodum & ad propriam salutem tuendam: hanc enim facultatem sibi quisque reservasse censetur, quatenus subsistere potest cum illa conditione, quæ apud civem qua talem, tum etiam militem pervenit. Cui etiam accedit, quod hac ratione sibi consulendo milites, etiam Reipublicæ utilitati ac saluti inserviunt, dum iterum suam operam ei præstare habiles quandoque fiant, quamobrem talia pacta quasi in publicum commodum facta, etiam publica auctoritate facta censeri debent. Vid. quæ *lib. 1. cap 4. §. 7. cap. 14. §. 12.* annotavimus. Non dubitandum igitur, quin valide promittat miles hisce in casibus, & proinde fidem adstringat cum hoste, quem fallere omnia vetant jura.

VI. Promissio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriorem reddit captivi conditionem: non ergo, ut quidam existimant, gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* Nec obstat illud: *Off. III.*

Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet. *Horat.*

Nam & hoc fieri posse jam scierat cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, *octo postliminium justum non esse sibi responderunt, quoniam dejurio vincti forent.* *Lib. VII.*

VII. 1. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adversus eum qui ipsos in potestate habet militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν. *Ne adversus Carthaginenses eorum quisquam arma hostilia ferret.* Simile pactum habet in Gotthicis Procopius. *Lib. I.* *Goth. III.*

2. Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est statim & irritum est, ut & alibi & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est

VIII. Promittunt & nonnulli non fugere. Tenet hoc eos, etiamsi vincti promiserint, contra quam quidam sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum liber erit si ideo promiserit ne vinciretur.

IX. Satis inepte quæritur an qui captus est alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, aut partim belli jure, partim concessu ejus qui bellum gerit, secundum ea quæ supra exposuimus.

Lib. III. c. VI. ¶. 23. & seq.

COMMENTARIUS.

PRomissio non tantum gloriose, sed etiam ex debito impletur, idem dicendum, si promissum sit, ne in certum locum redeat, ne adversus eum, cujus in potestate est, vel unquam, vel hoc saltem bello, aut alias certo tempore militet. Contra opinatur Alberic. Gentil. statuens non servandam esse hanc promissionem, quoniam repugnare videtur officio, quod quisque debet patriæ suæ. Verum respondit Auctor huic argumento, cui accedit, quod hac ratione libertatem nactus consiliis & facultatibus suis patriam adjuvare potest, quibus careret ea, si captivus apud hostes persisteret, quamobrem non deterior sed melior fit patriæ causa, & proinde nec ob hanc causam irritum pactum dicendum. Sic quoque pactum de non fugiendo obligationem parit, nisi sub conditione factum, quæ non impleta. Qui captus est, alteri dedere nequit, quamdiu in tali statu manet, ob rationem ab Auctore allegatam.

X. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati si in fide præstanda negligentes sint, a suis potestatibus cogendi sint eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si a privatis violati essent hostium legati. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripserat, multis in Senatu placuisse, ut ii de decem captivis qui redire nollent, datis custodibus ad Hannibalem deducerentur.

Lib. VII. c. 18.

COMMENTARIUS.

IDem opinatur cum Auctore nostro Albericus Gentilis, dum existimat apertissimum, cogi hos milites oportere per Principem & judicem suum ad conventa præstanda hosti. Frustra enim essent obligati, nisi esset per quem cogerentur solvere obligationem. Et jam hosti jus non redderetur, quod debetur. Quamobrem Romani dedendos censuerunt Fabios: per solam gratiam plebis non deditos. Clæliam reddiderunt alios postea. Circa isthæc pactorum genera mos Anglis & Scotis quondam receptus teste Buchanano: *Si quis ad diem dictum non redeat hæc pœna est. In congressibus quæ ob res repetundas fieri solent, qui deceptum se queritur, manus effigiem aut chirothecam in hasta oblonga omnibus conspicuam circumfert. Ea summa apud ipsos infamia habetur: adeo ut, qui fidem violavere, amicis propinquisque fiant detestabiles: nec paulo honestior eos convictu, sermone, aut domo sua dignetur.* Vid. Pufend. *lib. 8. cap. 6.*

XI. De interpretatione, tenendæ regulæ jam aliquoties memoratæ, ut a proprietate verborum non recedatur nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretentur verba contra eum qui legem dedit.

Lib. II. c. XVI. ¶. 2. Hoc lib. c. XX. ¶. 26.

XII. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. Venisse auxilium recte dicitur si sit in conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate hostium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni, stulte callida,

De Off. III.

quæ

quæ fraudem in se & perjurium habeat. Eadem Gellio fraudulenta *Lib.*
calliditas, a Censore ignominiis notata, qui eam adhibuerant inte- *VIII.*
stabiles & invisi. *c. 19.*

XIV. Justa auxilia in pactis deditionis non faciendæ si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de executionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui locus postea dominum mutaverit.

XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque *Hoc libro*
eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri etiam *c. 20.*
posse ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid aut obsi- *§. 58.*
des retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est, ut accessio tantum credantur.

COMMENTARIUS.

Quænam tenendæ de interpretatione regulæ, diximus, *libro* 2. *cap.* 16. & *hoc libro cap.* 20. §. 26. Exempla, quæ hic Auctor affert, satis illustrant, quas de interpretatione regulas tradit, quibuscum conferri possunt, quæ *dict. cap.* annotavimus.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi a populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquium postulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen, dum collocutori non noceat, integrum esse res suas promovere.*
V. *De mutis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*
VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
VII. *Pœna quando tacite remissa.*

I. Silentio quædam conveniri non male a Javoleno dictum est, *L. ea le-*
quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventio- *ge. D. lo-*
nibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus qualiter- *cati.*
cunque indicatus & acceptatus vim habet juris transferen- *Lib. II. c. IV. §. 4. 5.*
di. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non *L. III.*
semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui. *c. 1. §. 8.*

II. Exemplum sit in eo qui aut ab hostibus aut ab externis veniens in alterius populi aut regis fidem se dat. Nam hic quin tacite se obliget, ne quid faciat adversus eum statum in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum a reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem, perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii *Liv. lib. 1.*
filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone Virgilius:

> *Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno* *Æneid.*
> *Disce omnes.* *II.*

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, tacite pollicetur collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari pronuntiat Livius: addit, collo- *Libro*
quium *XXXVIII.*

quipum perfide violatum. Nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc a Vale-
Lib. x. *c.* 6. rio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas perfidum existere coëgit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens, adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse*; nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est.

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est quam dixi. Nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere hostem a belli consiliis, sua interim promovere, perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur. Quare qui deceptum spe pacis regem Perseum ar-
Liv. l. XLII. guebant, non tam juris & fidei quam animi excelsi & gloriæ bellicæ
L. III. habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus satis po-
c. I. §. 6. *& seq.* test intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa qua Asdrubal ex Ausetanis
Liv. l. XXVI. *&* XXX. saltibus exercitum servavit; & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud
Lib. I. *c.* 5. Frontinum legimus.

COMMENTARIUS.

Rætee fidem expressam, quam hostes dant accipiuntque inter se, est etiam fides tacite cum hoste inita, quæ colligitur ex signo satis idoneo. Et hoc est quod Javolenus Jurisconsultus notat in *l.* 51. *ff. locat.* silentio quædam conveniri, quod & in publicis & in privatis & in mixtis conventionibus locum habet. Cujus rei causa, quod consensus qualitercumque indicatus & acceptus vim habet juris transferendi. Quemadmodum vero consensus signa sunt voces & litteræ, tum etiam nutus, ut *lib.* 2. *cap.* 4 annotavimus, ita quandoque silentium indicium est consensus. *Taciturnitas imitatur confessionem*, inquit Cic. *de invent. lib.* 1. Sic qui ab hostibus aut ab externis veniens in alterius populi aut Regis fidem se dat, etiamsi expresse non promittat, se nihil machinaturum adversus eum statum, in quo præsidium petit, tacite illud convenisse dicendum: ejusmodi enim tacita obligatio fluit ex natura actus. Qui colloquium postulat aut admittit, quamvis non expresse pollicitus collocutoribus id innoxium fore, tacita tamen conventio vel tacitum pactum intercedit, quo de securitate convenisse sibique mutuo fidem dedisse collocutores præsumuntur. Recte vero monet Zeiglerus, quod cautissimum decet esse Principem, aliosque viros magnos, ne nimis facile hosti fidem habeant. Vid. Jul. Cæsar. *de bell. Gall. lib.* 5. *cap.* 36. Quem in finem sæpe in mediis pontibus & insulis colloquia ejusmodi instituta fuisse neminem fugere potest, qui non plane in Historiis hospes. Verum notandum interim tacitam hanc voluntatem non ultra esse trahendam, quia specie colloquii hostem a belli consiliis avocare, sua interim promovere & curare, modo ipsum colloquium tutum sit, juri naturæ vel gentium repugnat. Salvis collocuto rebus, inquit Zeiglerus, puto etiam durante colloquio continuari posse actus bellicos, nisi simul de armistitio conventum fuerit, quamquam plerumque induciæ ejusmodi extemporaneæ comites sint.

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami olivarum; apud Macedones hastarum erectio; apud Romanos scuta capiti imposita, signa supplicis deditionis, quæ proinde obligant ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se
Lib. III. *c.* IV. §. 12. *& c.* XI. ¶. 15. significat, an obligetur, & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt petendum est. Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus quam si voce petitum esset.

VI. Spon-

VI. Sponsio a ducibus facta quatenus tacite approbata a populo aut rege censeri debeat, & hoc jam supra diximus, nimirum ubi & *Lib.* II.
actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, cujus rei alia c. XV. §. 17. &
causa extra voluntatem fœderis probandi dari non possit. *Lib.* III.

VII. 1. Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi: c. XXIII. ¶. 3.
sed opus est accedat actus talis qui aut amicitiam per se ostendat, ut fœdus amicitiæ causa; aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sint ad talem significationem.

COMMENTARIUS.

Ejusmodi signa apud varias gentes diversi generis fuerunt, sic apud Assyrios manus post tergum ligatæ supplicis indicant formam. Sic summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos. Unde Festus: *Herbam do, cum ait Plautus, significat victum me fateor, quod est antiqua & pastoralis vitæ indicium: nam qui in prato cursu aut viribus contendebant, cum superati erant, ex eo solo, in quo certamen erat, decerptam herbam adversario tradebant.* Neminem fugit hodie vela candida signum habere petiti colloquii. Ejusmodi signa animi & voluntatis nostræ indicia obligabunt non minus, quam si viva voce petitio facta esset, quando sponsio a ducibus facta tacite approbata censetur, jam alio loco disputavimus. Recte Auctor statuit pœnæ sive vindictæ remissionem ex dissimulatione non posse colligi, nisi expressa conventio intervenerit: potest enim is, qui jus puniendi habet, opportunum tempus ad puniendum non habere, & proinde dissimulare, & forte ore se amicum profiteri, in pectore vero odium & vindictæ libidinem clausam tenere, donec occasionem nactus pœnam exigendi ab eo, a quo læsum se putat.

CAPUT XXV.

Conclusio, cum monitis ad fidem & pacem.

I. *Monita ad fidem servandam.*
II. *In bello pacem semper spectandam:*
III. *Et amplectendam etiam cum damno, Christianis præsertim.*
IV. *Utile id victis:*
V. *Et victori:*
VI. *Et quorum res dubiæ sunt.*
VII. *Pacem factam summa religione servandam.*
VIII. *Votum & finis operis.*

I. 1. Atque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam de bello quantum fieri potest declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam quæ in bello & post bellum valeant ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum ne spes pacis adimatur. Fide enim non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed & major *Off.* III.
illa gentium societas: hac sublata, ut vere Aristoteles, ἀνήρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur quod inter homines est commercium.* *Rhet. ad Theod.* I. c. 15.

2. Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctissimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum:* *Epistola* LXXXVIII.
quam tanto magis præstare debent summi hominum rectores, quanto cæteris impunius peccant. Itaque fide sublata feris *Cic. pro Q. Rosc.*

erunt ſimiles, quarum vim omnes exhorrent. Et juſtitia quidem in cæteris ſuis partibus ſæpe habet aliquid obſcuri: at fidei vinculum per ſe manifeſtum eſt, imo ideo quoque uſurpatur ut de negotiis omnis dematur obſcuritas.

3. Quo magis regum eſt religioſe hanc colere, primum conſcientiæ, deinde & famæ cauſa, qua ſtat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipſis fallendi artes inſtillant, id ipſum facere quod docent. Non poteſt diu prodeſſe doctrina quæ hominem hominibus inſociabilem facit: adde & Deo inviſum.

C O M M E N T A R I U S.

Ptime Auctor antequam dimittit lectorem, ad fidem colendam & pacem quærendam in bello, ſervandam poſt bellum, monita quædam adjicit: unde enim tot bella, tot certamina, quibus miſere dilaceratur & diſtrahitur gentium ſocietas, ad quam tuendam natus quiſque noſtrum eſt, niſi ab eorumdem perfidia, qui nullis quaſi legibus alligati eſſent ad ſervauda promiſſa, vel pacta ſive dicta conventa, niſi quatenus cum propria utilitate & commodo conveniunt, fidem fallere non erubeſcunt: quæ alia enim belli, quod hodie tot gentes & nationes ad arma capeſſenda nobiſcum pro majore illâ gentium ſocietate, quæ fide quaſi ſuo fundamento & baſi nititur, tuenda, adverſus Galliarum ejuſque ex filio nepotem Hiſpaniarum quaſi ex teſtamento Regem incitavit, niſi dictorum conventorumque inconſtantia & Punica fides, quæ omnes populos ac nationes adeo exacerbaſſe videtur, ut ultro in tam pii juſtique belli ſocietatem pervenerint, & junctis viribus perfidiam vindicarent rupti pacti, quod de futura ſucceſſione Regis Hiſpaniarum Caroli II., qui a longo tempore adverſa valetudine conflictatus, morti propius videbatur, Galliarum Rex eum Britannis & Belgis iniverat, ne graviſſimis ſcilicet contentionibus, quas, occaſione tam luculentæ hæreditatis erupturas facile divinare poterat, pax Riſovicena mox facta perturbaretur, cum omnium ſnmmopere interſit, ne fides, quæ ſocietatis humanæ arctiſſimum vinculum, impune violetur: quid enim foret de genere humano ſublata fide? Fide enim, ut inquit Auctor, non tantum Reſpublica quæque continetur, ſed & major illa gentium ſocietas, qua diſtracta, ſtatus belli introducitur, omnium ærumnarum mater & genitrix, utpote in quo belluarum inſtar alter alterius exitio imminet, poſſeſſiones evertuntur, oppida incendio & aratro delentur, uxor & liberi crudeliter ſanguinolentis hoſtium manibus tractantur, ita ut nihil intactum ab hujus belluæ furore & crudelitate haberi queat. Hinc merito fides fundamentum ſocietatis, perfidia vero peſtis dicitur, nec ulla res vehementius Rempublicam continet quam fides, teſte Cicerone. Cum fidei abrogatione omnis humana ſocietas tollitur, inquit Livius. Quamobrem non abſque ratinne, qui fidem fallunt, tamquam generis humani communes hoſtes communi ope & auxilio coërcendos dictat ratio, ubi fides exulat, ibi commercia, contractus, fœdera, pacta, conventiones, actus humani, qui ſocietatem tuentur, mutuæ inopiæ & indigentiæ ſublevandæ inſerviunt, locum inveniunt. Fides conjungit animos, perfidia omnem concordiam, amicitiam, & conſortium diſrumpit: parit enim odium & inimicitiam, & hinc contentiones, diſſidia, bella, quæ ſocietatem diſtrahunt. Quamobrem Regibus ac omnibus, quibus a Deo cura commiſſa, ne quid Reſpublica, cujus adminiſtratio penes ſe, neque etiam major illa gentium ſocietas, a cujus conſervatione pendet cujuſque ſtatus ac Reipublicæ ſalus & commodum, nihil antiquius eſſe debet, quam religioſe fidem colere, non ſolum domi, id eſt, intra imperii limites, ſed etiam foris, cum ſibi æqualibus. Cui etiam accedit, quod .in Reges ipſos imperium eſt Dei, quem venerari eodem juris vinculo, quo quiſque ex infima plebe homo, adſtricti, & proinde iiſdem legibus alligatos ſe profiteri neceſſe habent, quæ ex ſanctitate divina profluentes ob divini luminis communicationem cordibus hominum inſcriptæ, quæ perpetuam & immutabilem obligandi cauſam habent, nullo perſonarum, dignitatis vel muneris habito reſpectu, qua ab origine petenda lex illa, quæ cuique ex conſcientiæ dictamine innoteſcit, quia innata & inſcripta nobis, dictans fidem ſervandam. Conſcientiæ itaque cauſa Regnm etiam eſt fidem datam ſervare. Ita Silius Italicus *de fide lib.* 13.

Vox occulta ſubit paſſim diffuſa per aures:
Fœdera mortales ſævo ne rumpite ferro:
Sed caſtam ſervate fidem: fulgentibus oſtro
Hac potior regnis dubio, qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues ſpes linquit amici:
Non illi domus aut conjux, aut vita manebit:
Nonquam expers luctus lacbrymaque: aget a-
quo ſemper,
Ac tellure premens, aget agrum nocte dieque
Deſpecta ac violata fides.

Et alibi:

Ante Jovem generata, decus divumque hominumque

Qua sine non tellus pacem, non aquora norunt
Justitia consors, tacitumque in pectore numen.

Tum etiam famæ suæ hac ratione optime consulere potest, qua viro honesto nihil carius est. Magna & perpulcra res est, quum aliis omnibus, tum viro Principi, fas fidemque servare, & se talem esse cognosci, uti inquit Xenophon. Omnium virtutum splendidissima est fides: ubi contra nihil Principe aut Republica indignius, quam fidem datam non servare. Fides tanto splendore perfulget, ut sine ea omnes Regum ac Principum virtutes obscuriores fiant.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus & Deo fidens animus retineri nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum a Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum gerere*: Cui congruit *Oratione*
Augustini sententia: *non pacem quæri ut bellum exerceatur, sed bellum geri* *ad Cæs.*
ut pax acquiratur. Ipse Aristoteles non semel accusat gentes quæ bellicas *Epist. I. ad Bonif.*
actiones quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis *VII. Pol.*
est, quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut *II. & XIV.*
humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum, & damnorum & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cujus optimus *Rom.*
interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in nobis situm est, *XII. 18.*
cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit; primum eos qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. Hunc sensum Aristoteles sic enuntiat: κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτὸς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι. *Satius est his qui plus pollent aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac speciosa dantibus pax est; ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis: διεξιτέον, ait Aristoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίνονται. *Cogitandum in bello quam multæ quamque improvisæ mutationes accidere soleant.* In oratione quadam pro pace apud Diodorum culpantur, οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα. *Qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunæ belli prospera vicibus largiri.* Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero, Cæsare auctore, *Bell.*
optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit. *civil. I.*

COMMENTARIUS.

SI necessitate exigente bellum suscipiendum Principi, non actiones bellicas, sed pacem pro ultimo sibi fine proponere debet: nam ferinum quiddam vis est, quamobrem ab humana natura alienum esse oportet illud per vim certandi genus, quale bellum. *Suscipienda bella sunt* ob

ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur. Cic. 1. *off. Nullum bellum per se ipsum optandum est; sed pacis tantum causa suscipiendum*, inquit Plat. 1. *de ll. Pacem belli optabilem esse finem*, inquit August. *de civ. Dei lib. 19. cap. 12.* Sin autem necessitate bellum suscipiendum, cavendum, ne, quasi humanam naturam exuissemus, ad barbariem & plusquam ferinam crudelitatem prolabamur, sæviendo ultra modum & humanitatis regulas in hostes, ut alibi annotavimus. *Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. Deut.* 23. Verum cum innumeras calamitates secum trahit bellum, & commercia, jura cognationis, & humanitatis & charitatis officia, quam sanctissime observanda præcipit naturæ jus, penitus fere tollit, dum societatem disrumpit, lento pede, & nisi summa necessitate coacti bellum suscipere oportet hominem Christiana doctrina imbutum, & proinde si pax tuta haberi potest & malefactorum & damnorum & sumtuum condonatione, bello præferenda. *Abstines te a lite, & minues peccata*, apud *Ecclesiasten. Esto consentiens adversario tuo cito, & dum es in via cum eo Matth.* 5. *Salvator enim noster, dum in hujus seculi via currimus, ad pacem & concordiam cohortatur.* Juxta Apostolum dicentem: *Si fieri potest quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Rom.* 12. 18. Satis quidem hæc divina monita esse debent, ut a bello, quantum fieri potest, abstineamus; verum aliquando etiam in deliberationem cadit humana utilitas tum etiam securitas. Qui enim viribus impares adversario, caveri sibi debent, ne temere in bellum ruant cum potentiore adversario, sed potius jactura aliqua rediment majorem calamitatem, uti inquit Auctor. Tutius est de jure suo decedere, quam de summa periclitari; *quavis tua conditione pacem accipere, quam viribus cum valentiore certare*, suadet Cic. 5. *Epist.* 21. Atque etiam validioribus idem suadet civilis prudentia, dum incerti sint belli eventus, & sæpe, qui minus valent, de valentioribus triumphum egerint, uti tot testantur exempla. Mars enim communis, & in incerto positus belli eventus, nec mortalium quispiam fortunæ prænosse queat sententiam: sæpius enim compertum infirmiores juvari fortuna; nusquam minus quam in bello eventus rerum respondent. *Vim fortunæ reputa; & omnia, quæ agimus, subjecta esse mille casibus*, teste Livio. *In secundis rebus, nihil in quemquam superbe ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ; cum quid vesper ferat, incertum sit*, inquit idem. Quod si uterque pares, optimum agendi tempus, dum sibi uterque confidit.

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus servanda omnino ob eam, quam diximus, fidei sanctimoniam, sollicitеque cavenda non tantum perfidia sed & quidquid animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes; quæ cum omnes summa religione ac fide tuendæ, tum eæ maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum quorum res Christiana in manu est, & iisdem mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos homines, Deo carissimum animal.

COMMENTARIUS.

PAx vero facta servanda omnino, licet non omni ex parte respondeat intentioni nostræ, nec conveniat cum propria utilitate, ob fidei sanctimoniam, tum conscientiæ tranquillitatem, summo enim cum animæ periculo frangitur, imo sæpius & in hac vita iram divinam experietur perfidus. *Qui dissolvit pactum nunquid effugiet? Vivo ego, dicit Dominus, quoniam in loco Regis, qui constituit eum Regem, cujus fecit irritum juramentum, & solvit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Ezech.* 17. Justissimum vero & piissimum Auctoris votum, quicum libenter nostras conjungere preces volumus, ut Deus ter Opt. Max. eorum animis & cordibus hæc inscribat, qui summæ rerum præsunt, penes quos pacis & belli arbitrium, & proinde utriusque jura eorum mentibus instillet ac infundat, ne a justitiæ tramite deflectant, quam uti quemque privatum sibi in totius vitæ cursu, ita potissimum in publicis negotiis tractandis, quæ non cœtus duntaxat cujusdam, sed humani generis salutem & conservationem spectant, Reges ac Principes summosque magistratus sibi normam & regulam proponere decet, ad quam omnes suas actiones componere non humani sed divini etiam juris vinculo adstricti sunt, cogitent se lectos ministros ad regendos homines, Deo carissimum animal, cujus ad imaginem natum, & proinde summa ope niti debent, ne quid præcipiant, faciant, moliantur vel suscipiant, quod juri naturali vel gentium, id est, divino vel humano, tum etiam humanitatis, charitatis, amicitiæ, cognationis officiis & legibus vel bonis moribus repugnat, cogitent se aliquando coram divino tribunali sistere oportere, & administrationis suæ rationem reddituros Regum Regi, cui soli gloria.

ANNO-

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIBRI III.

DE

JURE BELLI

ET

PACIS.

CAPUT I.

Vid quantumque in bello liceat] Bene Augustinus epistola LXX. ad Bonifacium comitem: *Ut in ipsis bellis (si adhuc in eis versari te opus est) fidem teneas, pacem quaeras.* Epistola CCV. *Esto ergo etiam bellando pacificus.* De justitia in bello gerendo servanda dissertatio est egregia Belisarii ad milites apud Procopium Vandalicorum I. libro VII. *Ecce regibus & temporibus Christianis, qualiter bella civilia, cum vitari nequeunt, transiguntur.* Idem de Theodosio: *Unum aliquod ab initio Urbis conditae bellum proferant, tam pia necessitate susceptum, tam divina felicitate confectum, ubi nec pugna gravem cadem, nec victoria cruentam exegerit ultionem.*

1. *Ad jus agendi multa consequi indirecte, & extra agentis propositum*] Vide hac de re Thomam prima secundæ, quæstione LXXIII. art. 8. Molinam tractatu secundo, disputatione CXXI.

2. *Naves & qua navibus adsunt*] Athenis ἀπόῤῥητα, id est, evehi vetita, lina, utres, lignum, cera, pix. Scholiastes ad Aristophanis Nubes & Equites.

3. *Si beneficium illi, neque vires majores daturum est ad exitium commune*] Vide Parutam libro VII.

4. *Publica significationes fieri*] Vide exempla in bello communi contra Ægyptios, Saracenos, aliosque. c. ult. de transactionibus. c. significavit. de Judæis. Extravagante copiosus. de Judæis & c. I. lib. V. Extravag. de Judæis. Liber consulatus maris editus est lingua Italica, in quem relatæ sont constitutiones Imperatorum Græciæ, Alemaniæ, Regum Francorum, Hispaniæ, Syriæ, Cypri, Balearium, Venetorum, Genuensium, cujus libri titulo CCLXXIV. tractantur hujus generis controversiæ: ac sic definitur, si & navis & merces hostium sint, rem esse in aperto, fieri ea capientium: si vero navis sit pacem colentium, merces autem hostium, cogi posse ab his, qui bellum geraut, navem, ut merces eas in aliquem portum deferat, qui sit suarum partiom, ita tamen ut vecturæ pretium nautæ solvatur. Si contra, navis hostilis fuerit, merces vero aliorum, de navi transigendum: aut, si oolint vectores traosigere, cogendos ut cum navi eant in portum aliquem partium capientis, & ut capienti solvant pretium quod pro navis usu debebatur. Apud Hollandos anno M CCCC XXXVIII. cum bellum ipsis esset cum Lubeca aliisque civitatibus ad mare Balticum & Albim sitis, frequente senatu judicatum est, etiam in hostlum navibus repertas merces, quas aliorum esse coustaret, in prædam non cedere; idque ibi pro lege deinceps habitum est. Sic Daniæ rex sensit, cum anno M D XCVII. ad Hollandos eorumque fœderatos legationem mitteret, qua libertatem navigandi mercesque ferendi in Hispaniam, cum qua Hollandi bellum gerebant acerrimum, suis vindicabat. Apud Gallos libertas mertaturam exercendi pacatis populis, etiam apud eos qui Galliæ hostes essent, semper permissa; & quidem adeo indiscrete, ut hostes sæpe sub alienis nominibus res suas occultarent; ut apparet ex edicto anno M D XLIII. capite XLII. quod tralatum est io edictum anni M D LXXIV. & sequentia. Iis edictis diserte cavetur, ut Gallorum amicis liceat belli tempore exercere mercaturam, dummodo sols navibus, suosque per homines, navesque ac merces, quocumqoe visum ipsis esset perducere, dum ne merces eæ sint belli instrumenta, quibus res hostium fovere velint: quod si fiat, permittitur Gallls talia belli instrumenta sibi sumere persoluto æquo pretio. Hlc duo notanda, his legibus nec belll instrumenta in prædam cessisse,

cessisse, multo magis ab eo periculo abfuisse merces innoxias. Non negem aliud jus usurpasse interdum Septentrionis gentes, sed varie, ex usu magis temporum, quam ex æquitate perpetua. Nam cum Angli bellorum suorum obtentu Danorum commercia impedissent, natum inde jam olim bellum inter eas gentes eo exitu ut Dani Anglis tributum imponerent, cui Danico denario nomen, cui mutata quamvis causa, nomen mansit adusque tempora Guilielmi ejus qui stirpem nunc regnantem in Anglia fundavit, ut notavit vir magnæ fidei Thuanus in historia anni M D LXXXIX. Rursum ab Elisabetha, sapientissima Angliæ regina, missi anno M D LXXV. ad Batavos Wilhelmus Winterus ex ordine equestri & Robertus Bealus regio consilio ab epistolis, qui ostenderent ferre Anglos non posse, quod Batavi, in ipso æstu belli in Hispanos, naves Anglorum ad Hispanicos portus vectas detentassent. Narrat Rhedanus in historia Batavica anno M D LXXV. & Britannus Camdenus anno sequente. Cum vero Angli, & ipsi Hispanis hostes facti, Germaniæ civitatibus jus in Hispaniam navigandi turbarent, quam id non certo jure fecerint apparet ex scriptis adversariis gentis utriusque, dignis lectu ad noscendam hanc controversiam. Et notandum, Anglos in suis scriptis ipsos id agnoscere, cum duo maxime pro sua afferunt causa, & belli instrumenta fuisse quæ a Germanis in Hispaniam deserebantur, & pactiones veteres intercedere quo minus id fieri liceret: quales postea pactiones & Hollandi sociique eorum cum Lubecensibus sociisque eorum fecere anno M DCXIII. ne hi aut illi hostium subditos intra suos fines mercari permitterent, aut hostes pecunia, milite, navibus, victu juvarent: & posterius, anno scilicet M D XXVII. inter Sueciæ Daniæque reges convênit, ut Danus impediret omnem mercatum cum Dantiscanis Suedi hostibus, sed nec ad alios Suedi hostes merces ullas per fretum Cimbricum ire fineret, pro quo rex Daniæ alia sibi vicissim commoda stipulatus est: sed hæc sunt pacta specialia, ex quibus nihil inferri potest quod omnes obliget. Nam & illud in scriptis suis dixere Germani, non omnes pactis merces prohiberi, sed eas quæ in Angliam semel importatæ aut in Anglia comparatæ essent. Neque vero soli Germani Anglis cum hoste suo commercia vetantibus contradixere; etiam Polonia misso legato conquesta est jus gentium imminui, quando ob Anglicum cum Hispania bellum ipsis cum Hispanis commercia agitandi libertas adimeretur, ut in anno M D XCVII. narrant memorati jam nobis Camdenus & Rhedanus. Galli vero post pacem Verbinianam cum Hispano factam, Elisabetha Angliæ regina in bello perstante, rogati ab Anglis ut naves Gallicas in Hispaniam euntes excutere liceret, ne quis forte bellicus paratus occultaretur, concedere ne hoc quidem voluere, dicentes obtentum rapinis & commerciis turbandis quæri. Et eo fœdere quod Angli cum Hollandis eorumque sociis anno M DC XXV. pepigere id quidem convenit, ut rogarentur cæteræ gentes, quarum interesset magnitudinem Hispanicam infringi, ut & ipsæ vetarent cum Hispanis commercia, sed, si ultro id non facerent, placuit inspici naves num quid bellici instrumenti ferrent, sed ultra neque naves neque merces retentari, aut quidquam pacatis noceri eo nomine. Atque evênit eodem anno ut Hamburgenses quidam in Hispaniam irent nave maxima ex parte onusta apparatu bellico, qui ipse quidem apparatus ab Anglis vindicatus est, sed cæterarum mercium persolutum est pretium. Galli autem, cum ab Anglis naves Gallicæ in Hispaniam euntes in fiscum raperentur, ostenderunt pati se id nolle. Bene ergo dictum a nobis, significationes publicas requiri, quod & Angli ipsi ita sensere; a quibus factæ significationis talis exemplum est apud Camdenum circa annum M D XCI. & M D XCVIII. Neque vero talibus significationibus semper paritum, sed distincta tempora, causæ, loca. Anno enim M CCCC LVIII. Lubecensis civitas significationi a Dantiscanis sibi factæ, ne cum Malgensibus & Memelensibus Dantisci hostibus mercaturam exerceret, parendum non censuit. Neque magis paruêre Hollandi anno M D LI. cum Lubecenses ipsis denuntiarent, ut a Danorum, quos ipsi hostes tum habebant, commercio abstinerentur. Anno vero M D XXII. quo tempore inter Suedos Danosque bellabatur, cum Danus Ansiaticas civitates rogasset ne cum Suedis commercia haberent, quædam civitates amicitia ipsius indigentes morem gessere, aliæ non item. Hollandi bello ardente inter Suediam & Poloniæ regem nunquam passi sunt sibi aut hujus aut illius gentis commercio interdici. Gallis autem semper reddidere naves quas ab Hispania revertentes, aut in Hispaniam, ipsis tunc hostilem, euntes Hollandicæ naves interceperant. Vide Ludovici Servini Advocati quondam regii orationem habitam anno M D XCII. in causa Hamburgensium. Verum iidem Batavi Dunquercam, ad quam classem habebant, ab Anglis merces inferri non siverunt: quomodo Dantiscani anno M CCCC LV. Batavis denuntiarunt ne quid in urbem Regiomontanam inferrent, narrante Gaspare Schutzio in historia Prussica. Adde Cabetum decisione XLIII. num. 2. & Seraphinum de Freitas in libro de justo imperio Lusitanorum Asiatico, ubi complures adducit alios.

5. *Nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum*] Multa hujus quæstionis habet vir doctissimus Johannes Meursius in historia Danica libro I. & II. Ubi videbis Lubecenses & Imperatorem esse pro commerciis, contra ea Danos. Vide & Crantzium Vandalicorum libro XIV. Thuanum in dicto anno M D LXXXIX. libro historiarum XCVI. Camdenum, præter jam dicta loca, in anno M D LXXXIX. & M D XCV. Ubi illa inter Anglos & Germanos, quos Ansiaticos vocant, controversia tractatur.

Et Magistrum & Gubernatorem suspendit] Non multum dissimile est quod de Pompejo narrat Plutarchus in Mithridatici belli historia: ἐπέ-

στησε

σηκε φύλακας τῶν νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσφορον ἐμπόρους. Καὶ θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις. *Custodes imposuit Bosphoro, qui observarent si qui mercatorum in Bosphorum navigarent. Deprehensis pœna mors.*

2. *Belli furtis.*] Ita & Virgilius loquitur Æneidos XI. & Sallustius, quem citat Servius.

Bellandum est astu] Muhammedis dictum simile: *Elharb Hudiatum*, id est, *pugna fraudem requirunt*. Apud Virgilium in comitatu Martis:

Iraque insidiaque.

Ubi Servius: *Non tantum virtute, sed insidiis comitatum se ostendit.*

Lysandrum] Ei Sullam comparat Plutarchus, in cujus animo leonem esse & vulpem dicebat Carbo.

Augustinus] Et in V. Psalmum versiculo: *Perdes omnes. Aliud est mentiri, aliud est verum occultare.* Citatur causa XXII. quæstione II.

Necessariam hanc omnino atque inevitabilem.] Vide Chrysostomum primo de Sacerdotio.

Abrahamus] *Veritatem voluit celari, non mendacium dici.* Augustinus quæstione XX. in Genesin, relatus a Gratiano dicta causa XXII. quæstione III.

1. *Sed & nutibus*] Plinius de Æthiopum gente libro VI. 30. *Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est.* Vide c. tuæ fraternitati de Sponsalibus.

Paulus Jurisconsultus loquitur] *Non figura*, inquit, *literarum, sed oratione quam exprimunt littera obligamur, quatenus placuit non minus valere quod Scriptura quam quod vocibus lingua figuratis significaretur.* Valde Philosophice dixit *placuit*, ut ostenderet hæc valere ἐκ συνθήκης.

2. *Ut rebus aliis uti liceat, etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem*] Vide Augustinum de Doctrina Christiana lib. II. c. 24.

Ubi nullum inde sequitur nocumentum] Ut in facto Micholis I. XIX. 16.

3. Οἰκονομίαν] Sic hanc vocandam, non ἀπάτην, id est, fraudem, ait Chrysostomus indicato jam libro primo de Sacerdotio. Idem I ad Corinthios IV. 6. Ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία: *Non hic fraus fuit, sed obsequentia quadam & dispensatio.* Et IX. 20. Ἵνα γὰρ τοὺς ὄντας ἀληθῶς εἰς ταῦτα μεταστήσῃ, ἐγένετο αὐτὸς οὐκ ἀληθῶς, ἐπιδεικνύμενος μόνον οὐκ ὢν δὲ, οὐδὲ ἐκ διανοίας ταῦτα πράττων οὕτως ἔχούσης. *Ut enim qui tales revera erant corrigeret factus ille talis, non revera aliud quam quod erat pra se ferens, agens talia non ex tali animi proposito.* Huc referri potest simulatus Davidis furor.

2. *Laudatorum hominum sine reprehensionis nota*] Irenæus ex veteris presbyteri institutione didicit docuitque: *De quibus Scriptura non increpant, sed simpliciter sunt posita, nos non debere fieri accusatores.* Locus est libro IV. c. 50.

4. Κατὰ καιρὸν] In tempore, ut Donatus loquitur ad Adelphos IV. 3. *Et ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes rectum putant.* Cicero pro Q. Ligario, *Aliquod mendacium honestum & misericors vocat.*

1. *Quatenus & imprudenti accidit*] *Ream linguam non facit nisi rea mens.* Et: *Nemo mentiens judicandus est qui dicit falsum quod putat verum, quia, quantum in ipso est non fallit ipse, sed fallitur.* Sunt hæc Augustini, de verbis Apostoli Sermone XXVIII. & Enchiridii c. 22. relata a Gratiano in causam XXII. quæstione I.

Etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus.] Quomodo Abraham captiose loquebatur cum servulis, ita judicante & probante Ambrosio, quem sequitur Gratianus post c. si quælibet, dicta causa XXII. quæst. II.

2. *Quin suspensa & quo ducerentur inclinatura responderet*] Idem Tacitus Historiarum III. *Incerta deseruit, tracturus interpretationem prout conduxisset.* Item: *Ita compositus, ut ex eventu rerum adversa abnueret vel prospera agnosceret.*

Hebræorum] Quorum hoc est, מותר לשנות מפני השלום. *Licet perplexe loqui boni causa:* citat doctissimus Manasses Ben-Israël in suo conciliatore quæstione XXVII. Chrysostomus I. de Sacerdotio: ἀπατεὼν ἐκεῖνος ἂν εἴη καλεῖσθαι δίκαιος, ὁ τῷ πράγματι κεχρημένος ἀδίκως, οὐχ ὁ μεθ᾽ ὑγιοῦς γνώμης τοῦτο ποιῶν, *Fallax jure vocetur qui re tali injuste utitur, non qui salutari proposito.*

3. *Puta cum Dei honos*] Philo de vita Mosis: ἐπ᾽ ἔργοις ἅπερ ἀναφέρεται εἰς Θεοῦ τιμὴν δι᾽ ἃ μόνα καὶ τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ ἦθος ἐψευσμένον, ἀναγκαῖον ἦν ἀληθεύειν. Ἀλήθεια γὰρ ὀπαδὸς Θεοῦ. *De factis loquor qua ad Dei honorem pertinent, in quibus solis veracem esse oportuit, etiamsi quis caterum ingenio esset mendace. Veritas enim Dei comes:* Augustinus epistola VIII. *Alia quæstio est, sitne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, utrum Scriptorem sanctarum Scripturarum mentiri oportuerit.* Vide quæ infra § XV.

Aut amor proximo debitus] Æschylus Prometheo:

Λέξω τορῶς σοι πᾶν, ὅ τι χρήζεις μαθεῖν,
Οὐκ ἐμπλέκων αἰνίγματ᾽, ἀλλ᾽ ἁπλῷ λόγῳ
Ὥσπερ δίκαιον πρὸς φίλους ἀγειν στόμα.
Dicam diserte quidquid audire expetis,
Sermone nudo, non per implicitos modos,
Quo more amicos alloqui verum ac bonum est.

1. *Judicandi libertas*] Hinc furari cor Hebræis dicitur qui adimit sciendi vias: Gen. XXXI: 26, 27. & ibi Onkelos & LXX. Rabbi David Libro Radicum, & Rabbi Salomo in commentario, & Aben Esdra.

2. *Fallendi voluntatem*] Lactantius Institutionum VI: 18. *Ut non mentiatur unquam decipiendi aut nocendi causa.*

1. *Ad verum mendacio venit*] *Incredibilia affirmat, ut ad credibilia pervenias.* Seneca ibidem.

2. *Chrysostomus & Hieronymus*] Adde Cyrillum adversus Julianum libro IX. circa finem. Nec multo aliter Tertullianus primo & tertio contra Marcionem.

1. *In Plinii epistolis*] III: 16.

2. *Apud Xenophontem*] *Et Agesilaus cum in Bœotiam venisset & intellexisset Pisandrum navali prælio victum a Pharnabazo & Conone, jussit militibus suis contrarium dici, coronatusque incedens sacra fecit pro victoria.* Plutarchus Agesilao.

1. *Qui habet jus supereminens*] Iliados secundo Agamemnon Græcorum Imperator:

Πρῶτα δ' ἐγὼν ἔπεσιν πειρήσομαι ἣ θέμις ἐςί.
Καὶ φεύγειν σὺν νηυσὶ πολυκλήισι κελεύσω.

Ante tamen Danaos verbis tentabo, (finit fas)
Utque citi fugiant arata classe monebo.

Medicis] Exempla Medicorum affert Chrysostomus dicto libro 1. de Sacerdotio.

2. *In Josepho*] *Cum fratribus dispensatoria severitate crimen explorationis inureret*, ait Cassiodorus de amicitia.

Quoties vita innocentis aut par aliquid aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest] Augustinus in v. Psalmum, relatus a Gratiano in causam XXII. quæst. II. c. Ne quis: *Duo vero sunt genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen non sunt sine culpa; cum aut jocamur, aut proximo consulendo mentimur. Illud autem primum in jocando ideo non est perniciosum, quia non fallit. Novit enim ille cui dicitur causa jocandi fuisse dictum. Secundum autem ideo minus est, quia retinet nonnullam benevolentiam.* Tertullianus libro de Pudicitia inter delicta quotidianæ incursationis, quibus omnes sumus objecti, ponit, necessitate mentiri.

Splendide mendax] Ubi Scholiastes, *decenter. Pulchrum est enim pro justitia mentiri.* Simile est illud Chrysostomi de Rahabe: ὢ καλῦ ψεύδυς, ὢ καλῦ δόλυ, ἐ προδιδόντος τὰ θεῖα ἀλλὰ φυλάττοντος τὴν ἀλήθειαν, aut ut alii habent codices, τὴν εὐσέβειαν. *O pulchrum mendacium, ô laudabilem dolum, non prodentis res divinas, sed custodientis veram pietatem.* Augustinus de obstetricibus Ægyptiis: *O magnum humanitatis ingenium, ô pium pro salute mendacium.* Laudat easdem obstetrices, & præmia illis data etiam æterna credit Hieronymus ad Ezechielem XVII. & ad Esaiam LVI. Ambrosius ad Syagrium libro VI. Augustinus ipse, ut solet, varians, ad Consentium contra Mendacium. c. 15. Tostatus negat in eo peccatum. Hæsitant Augustinus lib. II. quæstione super Exodum, Thomas 2: 2. quæstione CX. art. LV. ad 4. & ibi Cajetanus. Vide si vacat & Moriæ Encomio Erasmum, & doctissimum Masium ad Josuam II:5.

1. *Inter Christianos Chrysostomus*] Sic loquens: εἰ βύλειγε τῶν ςρατηγῶν τὲς ἐξ αἰῶνος εὐδοκιμήσαντας ἐξετάσαι, τὰ πλείονα αὐτῶν τρόπαια τῆς ἀπάτης εὑρήσεις ὄντα κατορθώματα, καὶ μᾶλλον τέτες ἐπαινεμένες ἢ τὲς φανερῶς κρατῦντας. *Si nobilissimos ducum ad examen voces, pleraque eorum trophea reperies fraudum esse opera, magisque tales laudari quam qui aperte agendo vicerunt.*

Elisas] Ejusdem Elisæi alterum simile est II Regum VIII: 10. Ita ut legunt Masoretæ, id est, secundum קרי, quod sequitur Latina vulgata versio.

3. *Augustinum*] Contra cujus posteriorem in hac re sententiam scripsit Rupertus Abbas.

4. *Quæ non ambiguum recipiat*] Id Chrysippus defendit apud Gellium libro IX. c. 12. Et Seneca de Beneficiis secundo, capite 34. *Ingens est copia rerum sine nomine, quas non propriis appellationibus notamus sed alienis commodatisque.*

Alterum habeant secunda] Augustinus de Magistro: *Nullum nos signum comperisse quod non inter cætera quæ significat se quoque significet.*

Secundum varias artes] Vide quæ supra notata ad paragraphum decimum.

Non ad promittentem] Distinguit hæc & Agesilaus & cum eo Plutarchus: τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν, τῶν Θεῶν ἐςὶ καταφρονεῖν. Ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τὲς πολεμίες, ἐ μόνον τὸ δίκαιον, ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ, καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεςι. *Fœdera violare, Deos est contemnere. Extra ea verbis hostem decipere, non justum modo est sed & gloriam habet, & cum lucro voluptatem.*

1. *Servile mentiri*] Philo libro: Omnem virum probum esse liberum: παρ' ὃ καὶ τὲς διχόνες καὶ δολερὲς ἅπασιν ὀνομάζειν ἔθος ἀνελευθέρες τε καὶ δυλοπρεπεῖς. *Unde & eos qui duplices sunt atque fallaces, eos illiberales servilisque animi vocare solent.*

2. *Nec olim genitor, ut perhibent, meus*] Achilles: de quo Horatius carminum lib. IV. ode VI:

Ille non inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas & lætam Priami choreis
Falleret aulam:
Sed palam captis gravis.

Et quæ sequuntur; ubi Scholiastes dicit *Achillem nihil fraude, sed semper palam virtutis fiducia dimicasse.* Nota illud virtutis fiducia, quod optime convenit cum iis quæ nos hujus paragraphi initio in textu diximus.

Quidquid alicui facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat] Ita docet & Maimonides in הלכות תובל cap. V. sect. 10.

Dei ipsius exemplo.] Libro II. c. XXVI. §. 5.

Contra jus belli non est ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit] Neque reddendi tales, nisi pace convenerit; ut pace cum Philippo, Ætolis, Antiocho, Polybius in Excerptis legationum IX, XXVIII, XXXV. Menander Protector idem nos docet.

1. Ut

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. II.

1. *Ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est*] Vide supra lib. II. c. XXI. §. 19 Adde C. in litteris de raptoribus. C. tua de usuris.

2. *Ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo*] Vide leges Siculas fine libri I.

Pignerationes] C. unico de injuriis in sexto: *Pignerationes quas vulgaris elocutio repressalias nominat.* Rectius scribas, ut libri quidam, *reprensalias.* Id enim voci Saxonicæ Withernamii ad amussim respondet, sed usus alterum recepit.

3. *Ex bellis plenis*] Distinguit bella ab his pignorationibus vir prudens Nicolaus Damascenus, ubi ostendit Herodi, cui non licebat bellum inferre Arabi, licuisse ῥύσια λαμβάνειν, pro sibi ex contractu debitis uti pignoratione. Josephus VI. Antiquæ historiæ, ubi hæc verba: τὸ δάνειον εἰπὼν τῶν πεντακοσίων ταλάντων, καὶ τὴν συγγραφὴν ἐν ᾗ καὶ τοῦτο ἦν προγεγραμμένον, ἐξεῖναι τῆς προθεσμίας παρελθούσης ῥύσια λαμβάνειν ἐξ ἁπάσης τῆς χώρας, τὴν μὲν στρατιὰν οὐ στρατιὰν ἔλεγεν, ἀλλ' ἐπὶ δικαίων τῶν ἰδίων ἀπαίτησιν. *Cum narrasset quingenta Herodi talenta debita, cautionemque de iis expositam id continere ubi dies præstituta transiisset, posse ipsum ex omni Arabum terra pignera capere, hanc expeditionem non expeditionem esse dicebat, sed justam debiti exactionem.*

Pignoratio inter populos diversos] Σύλας id dicit Demosthenes in oratione pro Corona, & Aristoteles Oeconomicôn secundo.

1. *Natura tamen debitor permanet*] Spectant huc quæ habet Gailius de Pace publica lib. II. cap. VIII. num. 7. & Vasquius libro IV. controversiarum illustrium cap. X. §. 41.

2. *Corpora*] Vide exemplum apud Ammianum libro XVII. ubi Julianus Francorum quosdam retinet usque dum captivi ex pacto liberentur. Adde quæ habet Leo Afer lib. III. de Monte Berrigualid.

Ῥύσι' ἐλαυνόμενος] Hoc sensu ῥύσια invenias excerptis legationum ex Polybio XXXVIII. ubi de Achæis contra Bœotos; & excerpto CXXIII. ῥυσιάζειν, apud Diodorum Siculum excerptis Manuscripti Peiresiani. Alibi vero ῥύσια καταγγέλλειν in bello usurpatur, ut dicemus mox capite III. §. VII. sunt enim hæc valde affinia.

3. *Ita ut residuum reddi debeat*] Usi hac æquitate Veneti, captis in Galata Genuensium navibus, memorante Gregora libro IX. Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἁλισκομένων ἐκείνων νεῶν ἁπασῶν τοῦ πληρώματος ἐλυμήναντο τὸ παράπαν οὐδέν. Ἦν γὰρ τὸ μὲν πλήρωμα σῖτος καὶ κριθή. Τῶν δὲ ὄψων ταρίχη πόσα γεωργοῦσι λίμναι κωπαΐδες τε καὶ μαιώτιδες, καὶ ποταμοὶ ταναΐδες. Ἀλλὰ διετήρησαν εἰς τ' ἀκριβὲς ἀλώβητα, ἕως ἀπολαβόντες τὸ χρέος, ἀπέδοσαν ἅπαντα. *Sed neque de onere captarum a se navium corruperunt quidquam. Onus erat frumentum & hordeum: ad hac, salsamenta piscium qualia proferunt Copaides & Mæotides paludes, & Tanais flumina: sed ea servarunt anxie, nihil imminuta, donec recepto debito integra redderent.*

4. *Teneri ad resarcienda damna*] Plutarchus in Cimone de Scyriis: οὐ βουλομένων τὰ χρήματα τῶν πολλῶν συνεκτίνειν, ἀλλὰ τοὺς ἔχοντας καὶ διηρπακότας ἀποδοῦναι κελευόντων. *Plerique pecunias contribuere nolebant, sed jubebant eos qui res alienas aut habebant aut rapuerant sarcire damnum.*

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. III.

1. *Supra*] Lib. I. cap. III. §. 4.

Qui a latronibus captus est servus latronum non est] Hinc argumentum Pœnulo Plauti: Eunucho Terentii. Talis & Eumæus Odyss. O.

A piratis] Pompejus a piratis captos liberos pronuntiavit; Appianus Mithridatico. Adde Herreram Tomo II.

1. *Criminis causa sociantur*] Ὅμιλος ἀνθρώπων οὐ νόμῳ ξυνιόντων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀδίκου ξυνειλεγμένων: *turba hominum non lege congregata, sed injustitia causa in unum coacta:* Procopius II. Vandalicorum.

Ut rapta si vellent aquo pretio redimerent] Tales & illi quorum Saxo meminit libro XIV. Ideo Scyrios Plutarchus eum tempore pejores factos notat: ληιζόμενοι δὲ τὴν θάλασσαν ἐκ παλαιοῦ, τελευτῶντες οὐδὲ τῶν εἰσπλεόντων παρ' αὐτοὺς καὶ χρωμένων ἀπείχοντο ξένων. *Cum ab antiquo mari prædas egissent, postremum ne iis quidem qui ad eos ipsos commercii causa navigabant abstinuere injuriam.*

Ea enim sublata civitatem non esse amplius] Cicero libro X. epist. I. *Nec leges sunt nec judicia, nec omnino simulacrum aliquod ad vestigium civitatis.*

Sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant.] Exemplum in Mamertinis; Diodorus Siculus in Fragmentis.

Sed inæqualiter sunt fœderati] Ut Dux Lotharingiæ, apud Crantzium Saxonicis XII, 13.

 Ci-

Civitas Sundensis Principibus suis Pomeranis bellum indixit: Idem Crantzius Vandalicorum XIV, 35.

Ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit] Josephus Antiquæ Historiæ libro XV. πόλεμον ἀκήρυκτον ἐπάγειν, ἀνομία. *Bellum inferre non ante denuntiatum, injustum est.* Vide hujus Gentium moris exempla apud Crantzium Saxonicorum XI. apud Oderbornium in vita Basilidis lib. III. Facta contraria Turcæ Olizasthlanis, & Neemonis Servii reprehendit Nicetas lib. III, & IV.

1. *Apud Thucydidem*] Idem libro III. in Platæensium oratione: κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα, τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι. *Ex jure apud gentes omnes recepto fas est arcere eum a quo hostiliter impetimur.* Flaminius apud Diodorum Siculum in excerptis Peiresianis, ἐπεμαρτύρατο πάντας ἀνθρώπους τε καὶ Θεοὺς, ἐπὶ τῷ προκατῆρχθαι τοῦ πολέμου τὸν βασιλέα, *omnes deos hominesque testabatur, inceptum a rege bellum.* Adde quæ habet Mariana XIX, 13. De bello non indicto vide Dexippum in excerptis de legationibus.

3. *Honeste tamen & laudabiliter interponitur*] Vide Marianam XXVII, 13.

De tentandis rationibus belli vitandi diximus] Lib. II, c. XXIII. § 7.

Præceptum quod Deus Hebræis dedit] Josephus Antiquæ Historiæ V, 21. Ἐπέσχε δὲ αὐτοὺς ἡ γερουσία, πείσασα μὴ δεῖν ἐξίως οὕτως πρὸς τοὺς ὁμοφύλους ἐκφέρειν πόλεμον, πρὶν ἢ λόγοις διαλεχθῆναι περὶ τῶν ἐγκλημάτων, τοῦ νόμου μηδ᾽ ἐπὶ τοὺς ἀλλοτρίους ἐφιέντος δίχα πρεσβείας, καὶ τοιαύτης πρὸς τὸ μετανοῆσαι πείρας, τοὺς δόξαντας ἀδικεῖσθαι στρατιὰν ἀναγαγεῖν. *Sed retinuit eos Senatus, ostendens non oportere ita subito bellum inferri popularibus priusquam querela verbis disceptata sint, cum lex ne in externos quidem permittat injuria affectis producere exercitum nisi legatione prius missa, tentatisque viis quibus ad saniorem mentem injuriæ auctores revocari possint.*

1. *Rerum repetitarum nomine*] Vide Parutam de bello Cyprio, lib. I. Bizarrum lib. XXIII. de Turcis Reinking. lib. II. classe III. c. IV.

Servius] Ad X. Æneidos.

Cap. VII. *Plinius*] Libro XXII, 12. *Et legati cum ad hostes clarigatum mitterentur, id est, res raptas clare repetitum, unus utique Verbenarius vocabatur.* Et de Verbena agens libro XXV, 9. *Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicavimus.* Vide Servium ad IX, & X Æneid.

Vicina Theseus qui tenet regni sola] Similis denuntiatio est in Batrachomyomachia, & in Amphitruone Plauti initio. Vide & Cromerum XXI.

Aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur] Exemplum vide apud Bembum libro VII.

2. *Quarum rerum, litium, causarum*] confer Græca Dionysii Halicarnassensis excerpto legationum II.

VIII. *Caduceus apud Græcos*] Unde Caducei origo disces ex Plinio XXIX, 3. & Servio ad IV, & VIII. Æneidos.

Hasta missio] Vide Servium ad IX. Æneidos, Ammianum XIX. & quæ ad eum notata a doctissimo Lindenbrogio.

Non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos] Aut Ulyssis sociorum in Ciconas Priamo quondam auxiliatos, de quibus Homerus Odysseæ I. & ibi Didymus.

IX. *Sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur*] ut Porsena Romani, memorante in Publicola Plutarcho, Turcæ biduo ante prælium ignes plurimos accendunt; Chalcocondylas VII.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. IV.

E*ffectus quosdam esse proprios*] Crantzius Saxonicorum XI, 5.

1. *Licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas*] Tertullianus adversus Marcionem I. *vocat abstinentiæ testimonium, si licentia eripitur.* Vide de hac re, & de fuga in persecutione eundem lib. I. ad uxorem. Hieronymus ad Helvidium: *Virgo majoris est meriti dum id contemnit, quod si fecerit, non delinquit.* Adversus Jovinianum: *Ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum.* Ad Pammachium: *semper grandia in audentium ponuntur arbitrio. Non sibi imponitur necessitas ut voluntas præmium consequatur.* Chrysostomus ad I Cor. cap. VII: βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, *meliorem ostendit continentiam.* Ad Rom. VII, 6: κἂν μὴ πειθώμεθα καὶ γέενναν ἠπείλησε, δεικνὺς ὅτι οὐ τῆς φιλοτιμίας τῶν ἀγωνιζομένων τὰ ζητούμενα, ὥσπερ ἡ παρθενία καὶ ἀκτημοσύνη, ἀλλὰ πάντως αὐτὰ ἀνυσθῆναι δεῖ. *Nisi præceptis obediamus Gehennam minatus est, ostendisque hæc quæ postulat non esse ex iis quæ certantes suopte studio præstant, qualia sunt virginitas & possessionum abdicatio, sed omnino ea debent impleri.* Secunda oratione de jejunio: ἀφῆκεν ἔξω τῶν σταδίων, ἀφῆκεν, ἀνωτέρω τῶν ἀγώνων τὴν παρθενίαν. Ἵνα καὶ οἱ κατορθοῦντες τὴν οἰκείαν μεγαλοψυχίαν ἐπιδείξωνται, καὶ οἱ μὴ κατορθοῦντες τῆς συγγνώμης ἀπολαύσωσι τῶν δεσπότου. *Reliquit extra stadia, reliquit supra certandi legem continentiam virginalem, ut & qui id præstant animi sui ostendant magnitudinem, & qui non præstant indulgentia Domini fruantur.* Quod mox aptat & ad ἀκτημοσύνην possessionum abdicationem. Adjice quæ habet Gratianus ex Augustino & aliis in causa XIV. quæstione I.

Clemens Alexandrinus] Stromateôn IV. ubi

inter

inter alia de secundis nuptias faciente ait: ὗτος οὐχ ἁμαρτάνει μὲν κατὰ διαθήκην. Οὐ γὰρ κεκώλυται πρὸς τοῦ νόμου. Οὐ πληροῖ δὲ τῆς κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείας τὴν κατ᾽ ἐπίτασιν τελειότητα: *non peccat is quidem in fœdus: neque enim ulla lex est quæ prohibeat, sed non implet excellentissimam Euangelicæ vitæ perfectionem.*

Paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus] Libro 1. de adulterinis conjugiis ad Pollentium cap. 13, & 18. ex quibus locis multa transcripsit Gratianus in causam XXVIII. quæst. 1.

2. *Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœna non subjacet*] Tertullianus in exhortatione ad castitatem: *Licentia plerunque tentatio est disciplinæ.* Ibidem; *omnia licent, sed non omnia pro salute.* Chrysostomus de pœnitentia VIII. Ὁ ἀκρίδας ἐκ βοτανῶν ἐσθίων καὶ μέλι ἄγριον τῷ τὴν λαμπρὰν παρατιθεμένῳ καὶ βασιλικὴν τράπεζαν ἐξ αὐθεντίας προστάττει, οὐκ ἔξεστί σοι. Καί τοι ἐδόκει βασιλεῖ πάντα ἐξεῖναι. *Hic qui herbarum cacuminibus vescebatur & fero melle, illi splendidam & regiam mensam sibi apponere solito, cum austeritate edicit, non licet tibi. Atqui videntur regi omnia licere.* Columella præfatione libri VII. *Nec sane est vindicandum nobis quidquid licet: nam summum jus antiqui putabant summam crucem.* Hieronymus ad Jovinianum: *Est vere jus summum summa malitia.*

3. *Ut a Seneca patre*] Inter alia controversiarum libro IV, 24.

1. *Ex tragœdia Euripidis*] Ione.

Hæc bellica jura] Servius in excerptis Fuldensibus ad II Æneidos: *Jure bellico Polıten Pyrrhus occiderat: sed cur ante oculos?* Spartianus Severo: *præter eos quos jus prælii absumsit.*

2. *Quæ commissa capite luerent, tum quia paludati fecerunt laudamus*] Confer quæ supra libro II. cap. 1. §. 1.

Post modicum tempus] Bembus VII. historiæ. Ea defensione utitur Cicero pro Ligario. Exemplum habes apud Livium libro XXV. de civibus Campanis. Alia apud Thucydidem libro I, & V.

2. *Sed ex jure ejus qui ibi imperium habet*] confer dicenda infra cap. VI. §. 26. & Albericum Gentilem Hispanicarum Advocationum lib. 1. c. 6. Wehnerum in consilio Franconico 92.

Livius] Vide simile factum Venetorum Græcos impedientium ne in portu juris Veneti Turcis noceant, apud Chalcocondylam lib. IX. de Venetis & Turcis apud Tunetem, Bembum lib 4. de Pisanis & Genuatibus in Sicilia, Bizarum bello Pisann. De Rostochio & Gripswaldia Paulinum Gutthum.

1. *Et quorum connexa cum Cananais erat causa*] ut Amalecitæ, de quibus Josephus libro VI, 8. in Saulis rebus: ἐπὶ σφαγὴν γυναικῶν καὶ νηπίων ἐχώρησεν, οὐδὲν ὠμὸν οὐδ᾽ ἀνθρωπίνης σκληρότερον διαπράττεσθαι φύσεως ἡγούμενος, πρῶτα μὲν πολεμίους ταῦτα δρῶν. *Ad eadem feminarum etiam & puerorum processit, nihil existimans se crudele aut natura humana adversum in eo facere, primum quod hostes erant in quos id fiebat*, &c.

Homericum illud] Ex eodem Homero Severus in Britannos his verbis usus:

Μηδ᾽ ὅν τινα γαστέρι μήτηρ
Κοῦρον ἐόντα φέροι, μηδ᾽ ὃς φύγοι αἰπὺν ὄλεθρον.

Nec qui latet abditus intra
Viscera matris adhuc fugiet crudelia fata.

2. *Romani capta Ilurgi*] Scipio capta Numantia: Juliani milites in mulieres Daciris relictas. Zosimus III. Idem Julianus capta Majozamalcha. *Sine sexus discrimine vel ætatis, quidquid impetus reperit potestas iratorum absumit*: ait Ammianus libro XIV.

1. *Ne captivi quidem ab hac licentia exempti*] Elisæus apud Josephum: τοὺς γὰρ νόμῳ ληφθέντας πολέμου, ἀποκτείνειν ἔλεγε δίκαιον. *Belli jure captos interfici justum dicebat.* Itaque Virgilius captivum inducit rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli
Te precor hanc animam serves natoque patrique.

LXX. millia Slavorum captorum ab Ottone interfecta narrat Withikindus lib. II.

Acceptos in deditione sine conditione ulla legas interfici] Vide Thuanum libro LXX. in anno MDLXXX. in rebus Hiberniæ.

Ut triumphi die occiderentur] simile apud Reginonem in anno MCCCCV.

1. *Solent interdum Historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem aut ad pertinaciam*] ut Chalcocondylas libro VIII.

Pars pœnæ exacta] Vide eundem Diodorum de Spendio & Amilcare Barca in Excerptis Peiresianis.

1. *Et mein infamia*] Senatores ad Pyrrhum: ἵνα μὴ τὸ σὸν πάθος ἡμῖν διαβολὴν ἐνέγκῃ. *Ne nobis infamiam adferat si quid tibi accideret.*

2. *Qui licitum volunt hostem veneno occidere*] Vide de Venetis Bembum fine libri III.

1. *De Getis tradit Ovidius*] de Scythis Plinius libro XI, 53. *Scythæ sagittas tingunt viperina sanie & humano sanguine: irremediabile id scelus mortem illico adfert levi tactu.* De Serviis vide supplementum Helmoldi c. 4.

Sed hoc quoque contra jus est gentium] ideo Ilus Mermerides in Odysseæ A. Ulyssi negat venenum ad spicula:

Ἐπεί ῥα θεοὺς νεμεσίζετο αἰὲν ἐόντας.

Veritus vim Divûm morte carentum.

Sine veneno] cadaveribus, asbesto, quibus usus in obsidione Auximi Belisarius; Procopius Gotthicorum II. calce, ut Turcæ ad Dibibram; Nicetas lib. 1. de Alexio Isaaci fratre. Sunt talia & apud Ottonem Frisingensem & Guntherum Ligurino.

Fontis vena intercipiantur] Vide Priscum in Excerptis legationum.

1. *Pipinus*] Vide Paulum Warnafredi libro VI.

Q. Mucii Scævola] qui Plutarcho ἀνὴρ εἰς πᾶσαν ἀρετὴν ἀγαθὸς, *vir ad omnem virtutem egregius.*

2. *Paucioribus idem licuit*] Valens pecuniam promisit ei qui Scythæ cujusquam caput attulisset. Ita pax obtenta. Zosimus IV.

Laudat Eleazarum Ambrosius] Et Josephus Antiquæ historiæ XV, 14. Factum non dissimile Theodosii in Eugenium est apud Zosimum libro IV. Gallorum in regem Persarum, apud Agathiam: Persarum decem in Julianum, apud Ammianum XXIV. & Zosimum III. Alexii Comneni in Toruseo, apud Nicetam Choniaten lib. IV. de Manuele. Bulgarorum in Nicephorum Imperatorem apud Zonaram.

3. *Qui tali opera oblata uti noluerint*] Vide Cromerum p. 113.

4. *Viriati cædes*] Scriptor de viris Illustribus: *quæ victoria, quia empta erat, a Senatu non probata.* Eutropius: *cum interfectores ejus præmium a Capione consule peterent, responsum est, nunquam Romanis placuisse, Imperatorem a suis militibus interfici.* Ubi forte legendum, *a Capione consule promissum.* Sic quod in Sertorium admissum est damnat Ammianus libro XXX.

6. *Insidias tales degeneres negat*] Sic de Florentio & Barchalba, qui defectorem Procopium adduxerant, Ammianus: *si principem legitimum prodidissent, vel ipsa justitia jure cæsos pronuntiaret. Si rebellem & oppugnatorem interna quietis, ut ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes.* Sic laudatur Artabanes occiso Gontharide apud historicum Procopium fine Vandalicorum secundi. Adjice de Scchodolii cæde Cromerum libro XXVIII.

1. *Gessisse curam pudicitiæ*] & Lucullus narrante Xiphilino. Vide edictum Mauri Cabaonis apud Procopium Vandalicorum I.

Vim nefariam] Appianus Mithridatico de Chiis captis: τὰ γύναια καὶ τὰ παιδία βαρβαρικῶς ὑπὸ τῶν ἀγόντων ὑβριζόμενα. *Mulieres & pueri barbarum in morem ab iis qui ducebant stuprati.*

2. *Inter Christianos*] Servarunt id Belisarius ubique, Totilas captis Cumis & Roma capta. Procopius hæc tradit Gothicorum III.

Ex ea parte qua de captiva ducenda] quam facunde explicat Philo libro περὶ φιλανθρωπίας. Josephus altero contra Appionem: τῶν αἰχμαλώτων προνόησεν ὅπως αὐτῶν ὕβρις ἀπῇ, μάλιστα δὲ γυναικῶν. *Lex etiam pro bello captis curam gessit, ut absit ab eis contumelia, maxime a mulieribus.*

In Corsicam deportatum] At Persarum rex Chosroes eum qui Apameæ puellæ vim intulerat cruci affixit; Procopius Persicorum II.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. V.

Non esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare] Suetonius Nerone XL. *Tanquam occasione nata spoliandarum jure belli opulentissimarum provinciarum.* Cyprianus de Mortalitate: *Sic cum irruptione hostili civitas aliqua possessa est, omnes simul captivitas vastat.*

1. *Omnia desinunt sacra esse*] Tertullianus Apologetico: *Porro bella & victoria captis & eversis plurimum urbibus constant: id negotium sine Deorum injuria non est. Eadem strages mœnium & templorum. Pares cædes civium & sacerdotum: nec dissimiles rapina sacrarum divitiarum & profanarum. Tot igitur sacrilegia Romanorum quot trophæa. Tot de Diis quot de gentibus triumphi. Tot manubiæ quot manent adhuc simulacra captivorum deorum.* Mox: *Et bene, quod si quid adversi urbibus accidit, eadem clades templorum quæ & mœnium fuerant.*

Sed publica sunt] Marsilius Patavinus in defensore Pacis cap. v. p. 2. Nicol. Boërius Decis. LXIX. num. I. Bossius in crim. de foro competente num. 101. Cothmannus conf. 100. num. 30.

2. *Eorum sint & templa*] ostendit hunc morem & Polybii locus infra capite VIII. §. 4.

3. *In belli usus conversas*] ut a Syracusis tempore Timoleontis, in cujus vita id habet Plutarchus. Chii mulctam sibi a Mithridate indictam etiam e sacris vasis conficiunt. Appianus Mithridatico. Plinius lib. VII. cap. ultimo de Porcio Catone agens: *Idem arbores religiosas lucosque succidi permisit, sacrificio prius facto: cujus rei rationem quoque eodem volumine tradidit.* Sulla bello Mithridatico donaria ab Olympia, Epidauro, Delphis abstulit, Plutarcho narrante, & Appiano. Idem pretium restituit. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis. Augustus ex templis thesauros accepit mutuos, Appiano docente civilium v. vasa sacra ab Agapeto oppignorata tradit Cassiodorus XII, 20. Heraclius in gravi necessitate vasa Ecclesiæ in nummos vertit, sed postea pretium reddidit, ut narrat Theophanes. Vide & Annam Comnenam libro v. & libro VI. Cromerum libro XXIII. orationem Laurentiani apud Bembum libro VI. Adde quæ infra dicentur capite XXI. §. 23.

In controversiis Senecæ] In Excerptis IV, 4.

Profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est] Servius ad Æneidos II. de Cereris templo: *Æneas scit ante esse profanatam.* Idem habet ad III. & ad IX. Æneidos & ad XII. Ad Eclogam vero septimam: *Dona oblata numinibus tam diu sacra sunt, & dona possunt dici, quamdiu non fuerint profanata.*

Capi a victoribus solere] Virgilius Æneidos v.

Neptu-

Neptuni sacro Danais de peste refixum. Plutarchus Fabio narrat, signum ab eo Herculis Tarenti captum, missumque in Capitolium: reliquos Deos Tarentinis relictos, ut iratos. Huc spectat & quod modo ex Tertulliano attulimus, & ejusdem hoc ad Nationes II. *Tot deinde de Diis quot de gentibus triumphi: manent & simulacra captiva: & utique sentiunt, quos non amant.*

Fulvius] Vide Polybium excerpto legationum 27.

4. *Fana spoliari*] Vide Crometum libro XVII. de rebus Antiochensis Ecclesiæ captis a Chosroë, vide Procopium Persicorum II.

Josephus] Antiquæ historiæ IV, 8. & libro adversus Appionem altero.

Persæ non credebant in simulacris ulla esse numina] Diogenes Laërtius initio, τῶν δὲ ξοάνων καταγινώσκειν τοὺς μάγους: *damnari simulacra a magis.*

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. VI.

1. QUa aut paria sunt ei quod cum nobis sit debitum aliter consequi non possumus] Libro II. cap. VII. §. 2.

Intra æquum pœnæ modum] Libro II. c. 20.

Decimam Deo dedit] Et alimenta servis & partem prædæ sociis. Vide Josephum in hac historia, & quæ infra cap. XVI, 3.

Illud cepi] Chaldæus interpretatus id factum precibus ad Deum, qui singulari quadam benevolentia Sicima & Jacobo & posteris ejus conservaverit.

2. *Apud Plutarchum in vita Alexandri*] ibidem νικῶντας προσκτᾶσθαι καὶ τὰ τῶν πολεμίων. *Vincentes etiam ea quæ hostium sunt sibi acquirere.*

3. *Ademisse se ait belli jure*] Diodorus Siculus excerptis Peirelianis numer. 467. Τὰ διὰ τῶν ὅπλων κτηθέντα τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ μὴ προΐεσθαι: *quæ armis quæsita essent & parta belli jure, non dimittenda.* Gotthi apud Agathiam lib. II. de Theuderico rege, postquam is Odoacrum viecerat, τἀκείνου πάντα κατέσχε τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ. *Quæ ejus fuerant omnia tenuit belli jure.*

2. *Per horas viginti quatuor*] Etiam terra id observari discas e Thuano libro CXIII. In anno M D XCV. Ex Germanicis legibus id venit, ad exemplum ejus quod de fera vulnerata constitutum apud ipsos non sine ratione fuerat, ut lege Langobardorum lib. I. tit. XXII. §. 6. Idem in Anglia & Castellæ regno servari ait Albericus Gentilis Hispanicæ Advocationis l. 3.

Hostiles censeri res in hostium navibus repertas.] Sed neque amicorum naves in prædam veniunt ob res hostiles nisi ex consensu id factum sit dominorum navis. L. Cotem. D. de Publicanis. Rodericus Zuarius libro de Usu maris, consilio II. num. 6. Atque ita interpretandas puto leges Galliæ quæ ex rebus naves, ex navibus res prædæ subjiciunt, quales sunt, Francisci I. datæ anno M D XLIII. cap. 42. Henrici III. anno M D LXXXIV. mense Martio, capite 69. lex Portugallica libro I. tit. XVIII. Alioqui res ipsæ solæ in prædam veniunt, Meursius Danicorum libro II. Sic bello Venetorum cum Genuensibus pertentatæ Græcorum naves & extracti si qui hostium laterent. Gregoras libro IX. Vide & Crantzium Saxonicorum II. & Albericum Gentilem advocationis Hispanicæ l. 20.

1. *Sic & David*] Sic Resin rex Syriæ Elotham urbem quæ Idumæorum fuerat non Idumæis sed Syris tradidit habitandam, secundum lectionem Masoreticam II Regum XVI, 6.

2. *Cum Volsci*] De Vejis idem in Romulo narrat Plutarchus: Οὐήιοι ἀρχὴν ἐποιήσαντο πολέμου Φιδήνας ἀπαιτεῖν ὡς προσηκούσας αὐτοῖς. Τὸ δ' οὐκ ἄδικον ἦν μόνον, ἀλλὰ καὶ γελοῖον ὅτι κινδυνεύουσι τότε καὶ πολεμουμένοις οὐ προσαμύνοντες, ἀλλ' ἐάσαντες ἀπολέσθαι τοὺς ἄνδρας, οἰκίας, καὶ γῆν ἀπαίτοιεν ἄλλων ἐχόντων. *Veji principium belli faciebant postulationem ut Fidenæ ipsis redderentur, velut ad quos pertinerent. Verum id non injustum modo erat sed & ridiculum, ut qui periclitantibus bellumque gerentibus non subvenissent, sed ipsos homines sivissent perire, nunc domos & agros a bello possidentibus vindicarent.*

3. *Cui eam eripuerat Tigranes*] Appianus sic: ὅτι τοὺς Σελευκίδας ὑπὸ τοῦ Τιγράνους ἐκπεσόντας οὐκ εἰκὸς ἦν ἔτι Συρίας ἄρχειν μᾶλλον ἢ Ῥωμαίους Τιγράνην νενικηκότας. *Non æquum esse Seleucidas a Tigrane ejectos potius Syriam tenere, quam victores Tigranis Romanos.* Et alibi: ἡγούμενος τὸν κρατήσαντα Ἀντιόχου τῆς γῆς ἀπελάσας Ῥωμαίοις αὐτὴν κατὰ τόδε προσεκτῆσθαι. *Credebat se cum victorem Antiochi ea terra expulisset, hoc ipso eam terram acquisivisse Romanis.* Ipse Antiochus apud Polybium in Excerptis legationum num. 72. Ἡγούμενος τὴν κατὰ πόλεμον ἰσχυροτάτην καὶ καλλίστην εἶναι κτῆσιν. *Arbitrabatur eam quæ bello fieret firmissimam & honestissimam esse possessionem.*

Galliæ partes] Franci agros Italiæ a Gotthis acceptos Romanis non reddiderunt; Procopius Gotthicorum IV. Vide quæ dicit rex Suediæ apud Thuanum libro LXXVI. in anno M D LXXXII.

1. *Apud Procopium*] Vandalicorum II. Vide & ibi sequentia. Etiam Severus sola ab hostibus capta limitaneis ducibus & militibus donavit; Lampridius notat. In fœdere Helvetico est ut oppida & arces captæ communitati pagorum cedant, apud Simlerum multis locis.

2. *Apud Hebræos*] Apud eosdem de agro qui bello captus esset rex tantum ferebat quan-

tum singulæ tribus; notatum id Digestis Thalmudicis titulo de rege.

1. *Nullo suo merito*] Sic & hæc duo opponit Servius ad Æneidos I. *Actis fatis. Laborat Virgilius nil Trojanorum meritis, sed omnia fatis adscribere.*

2. *Apud Spartanos*] Agesilao in Asia agente castris Pharnabazi captis Spithridates subtraxerat prædam; inquisitione ab Erispida Lacedæmonio instituta aufugit.

3. *Sorte dividebantur*] Habes hoc apud Turonensem lib. II. cap. 27. Aymonium lib. I. cap. 12. & in epitome edita a Frehero cap. 9. Mos idem & aliarum gentium vetus. Servius ad illud Æneidos III. *Sortitus pertulit ullos: quia captivi & præda inter victores sorte dividebantur.* Ut: *Et prædæ ducere sortem.* De prædæ collatione in commune, & expurgatione per juramentum apud Suedos & Gotthos Johannem Magnum vide libro XI. c. II.

Populum dominum esse prædæ verum erat] Vide & hac de re Simlerum in Helveticis.

Ejus dispensandæ arbitrium Imperatoribus libera Republica permissum fuisse] Polybius in Excerptis Peiresianis de L. Æmilio Paulo: κύριον γενόμενον αὐτὸν πάσης βασιλείας καὶ λαβόντα τὴν ἐξουσίαν ὡς βούλεται χρήσασθαι, μηδενὸς ἐπιθυμῆσαι: *cum dominus factus esset regni integri possetque cuncta disponere suo arbitratu, nihil cum concupisse.*

1. *Prædam non attingebant omnino*] *Manius Curius juravit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum quo sacrificaret.* Scriptor vitæ virorum illustrium de Mummio agens: *Corinthum signis tabulisque spoliavit, quibus cum totam replesset Italiam, in domum suam nil contulit.* De nominato modo Æmilio Paulo Plutarchus: οὐδενὸς δ' ἧττον αὐτοῦ τὴν ἐλευθεριότητα καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν ἐπῄνουν οἱ ἄνθρωποι, πολὺ μὲν ἀργύριον, πολὺ δὲ χρυσίον ἐκ τῶν βασιλικῶν ἠθροισμένων οὐ δ' ἰδεῖν ἐθελήσαντος, ἀλλὰ τοῖς ταμίαις εἰς τὸ δημόσιον παραδόντος. *Nec minus liberalitatem ipsius & animi magnitudinem prædicabant homines, quod congestam ex regis opibus auri argentique vim magnam nec inspicere voluisset, sed quæstoribus in publicum defendendam dedisset.*

Sicut Pompejo moris erat] ut plurimum. Vide quod sequente paragrapho ex Lucano adducetur.

1. *Ratione meritorum.*] Id apud Hebræos factum docet Josephus libro III. antiquæ historiæ.

2. *Tribuno & equiti*] Tribuno & præfecto equitum ait Appianus Civilium II.

Ex præda Coriolana] Vide Plutarchum Coriolano.

3. *Licebat Imperatori*] Vide Leunclavium in Turcicis.

Quod & aliis interdum virtutis ergo concessum] Sic Nestor feminam possidebat:

--- ἣν οἱ Ἀχαιοὶ
Ἔξελον. ---
--- *munere Grajûm*
Exceptam sorti. ---

Est id Iliados Λ. At Odysseæ Ξ Ulysses ait:

Τὴν ἐξαιρεύμην Μενοεικέα, πολλὰ δ' ἔπειτα
Λάγχανον.
Eximiam accepi Menœcea, plurima deinde
Sorte tuli.

Euripides de Cassandra:

Ἐξαίρετόν νιν ἔλαβεν Ἀγαμέμνων ἄναξ.
Sibi hanc Atrides major eximiam tulit.

De iis quæ Atheniensium duci Demostheni e præda ἐξῃρέθησαν, præcipui jure data sunt, vide Thucydidem libro. II.

Fabricius] cujus exemplum & sibi & militi proponit Julianus apud Ammianum libro XXIV.

1. *Epiri urbes*] Et Athenas Sulla. Appianus Mithridatico.

Lucullus] Ab eo data diripienda militi Tigranocerta, narrat Plutarchus. Ex spoliis datas singulis præterea drachmas octingentas. Severus Ctesiphontis prædam concessit militi: idem & tribunos & duces & ipsos milites habere jussit quæ per vicos diripuerant; Ælius Spartianus narrat. Mahumetes II. Constantinopoleos & prædam & mancipia promisit militi.

Cujus præda sectio non venerit] Varro sex modos numerat quibus dominus legitimus perficiatur: hæreditatis justæ aditionem, mancipationem, in jure cessionem, usucapionem, a præda sub corona venditionem, & ab auctione publica, cum bona cujusquam sectione veneunt.

2. *Ut qui segnior sit prædetur*] Vide quæ jam nunc ex Procopio adferemus ad §. 24.

1. *Apollini*] meminit & Appianus in Excerptis Peiresianis.

3. *In ærarium retulit*] Et Fabius pecuniam venditorum hominum capto Tarento, cum prædæ reliquum militibus dispertisset.

Subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo bellum gerunt] Vide Cromerum XIX. Polonicorum.

Ratio in sociis est evidens] Utitur ea Amalasuntha in epistola ad Justinianum Goth I.

Spem ex hostibus lucrandi spectatam in damni & operæ compensationem] Vide Plutarchum Marcello.

2. *De sociis exemplum est*] Priscis Latinis tertias prædæ populus Romanus præstabat: Plinius lib. XXXIX, 5. Pro modo missi militis prædam partiuntur pagi Helvetici, teste Simlero: pro modo sumptuum partiti Pontifex, Imperator, Veneti, bello contra Turcam; Paruta VIII. Pomponius Armeniam minorem Dejotaro Galatiæ regi donavit, quia socius belli Mithridatici fuerat.

3. *His qui in procinctu fuerant*] Pisidæ partem prædæ dabant his qui domos servarant; Chalcocondylas lib. V.

4. *Præter regis tabernaculum*] Vide & Diodorum libro VI. & Plutarchum Alexandro. Similia vide apud Xenophontem II. de Cyro, & belli sui IV. & VII.

6. *Ex Procopio*] Is Vandalicorum II. narrat, Salomoni in Levatas bellum gerenti infen-

sos

ſos fuiſſe milites, quod prædam detineret. Dicebat id ſe facere ut bello finito diſtribueret pro cujuſque meritis. Et Gotthicorum 18. omnem ex Piceno prædam convectam ad Beliſarium qui eam pro meritis divideret; addita cauſa: *οὐ γὰρ δίκαιον ὑφ᾽ ἑτέρων μὲν τοὺς κηφῆνας πόνῳ ἀπόλλυσθαι, ἄλλους δὲ τοῦ μέλιτος ἀδεμιᾷ ταλαιπωρίᾳ ὀνίνασθαι, non æquum eſſe ab aliis magno labore fucos interfici, alios autem ſine ulla moleſtia melle veſci.*

7. *Modo quinta*] Eum & Turcis morem tribuit Leunclavius libro III. & libro V.

Exceptis navibus bellicis] Sic machinæ regibus exceptæ apud Gotthos; Johannes Magnus hiſtoriæ Suedicæ libro XI. c. II.

1. *Etſi apud hoſtes reperiantur*] Vide ſupra cap. IV. §. 7.

Si is ager Antiochi non fuiſſet, eo ne populi quidem Romani factum apparere] Sic nec Bocchi factus ager victo Jugurtha is qui non Jugurthæ ſed Bocchi liberorum fuerat; Appianus Exc. legationum 28. Simile vide apud Crantzium Saxonicorum XII.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. VII.

1. UT *& alibi diximus*] Libro II. c. XXII. §. II.

Ut alibi quoque oſtendimus] Libro II. cap. V. §. 7.

3. *Belli lege*] Servius ad primum Æneidos de Hercule: *A cujus portu cum eum Laomedon arceret occiſus eſt, & ejus filia Heſione belli jure ſublata comiti Telamoni tradita eſt, qui primus aſcenderat murum, unde Teucer natus eſt.* Idem ad X Æneidos eandem narrans hiſtoriam: *Heſionem Græci Trojanis reddere noluerunt, dicentes ſe eam habere jure bellorum.* Joſephus libro XIV. Αἰχμαλωτισθέντας οὐ νόμῳ πολέμου, *cum capti eſſent non belli jure.* Τῷ τῶν δοριαλώτων νόμῳ. Et alibi: δορολήπτων θεσμῷ, *jure eo quod in captos conſtitutum eſt*, ait Menander Protector. Multa huc pertinentia habes capite præcedente: quia ſcriptores captas res captoſque homines conjungunt aut æquant.

Reſtringitur eorum ſententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri] Valerius Maximus libro VI. cap. IX, 11. de Cn. Cornelio Aſina: *Qui conſul a Pœnis apud Liparas captus cum belli jure omnia perdidiſſet,* δοῦλος ἄκυρος πάντων καὶ ἑαυτοῦ. *Servus, aliarum rerum dominium non minus quam ſui ipſius perdidit.* Philo, libro omnem virum bonum eſſe liberum.

1. *Servorum appellatio ex eo fluxit*] Vide & Servium ad V. Æneidos, ubi originem vocis *ſaltem* explicat.

3. *Tacitus hiſtoriarum ſecundo*] Et tertio, de Cremonenſibus captis, *Irritam prædam militibus fecerat conſenſus Italiæ.*

1. *Si ad ſuos fugiant bello manente libertatem conſequuntur ex poſtliminii jure*] Vide infra cap. IX. §. 5. Plinius naturalis hiſtoriæ VII, 28. de M. Sergio: *Bis ab Annibale captus, bis vinculorum ejus profugus.*

3. *Poterant exigere fidem aut jusjurandum*] Bembus hiſtoriæ libro X. ab eo non attaminari furti crimine animum ſi res ſuas ſubducat.

4. *Aut laboris ſui mercedem*] Huc pertinent ea quæ a nobis ex Irenæo & Tertulliano allata ſunt ſupra ad libri II. capitis VII. §. 2. ubi de Hebræis agitur Ægypto egreſſis, ad quos & hoc Philonis pertinet de vita Moſis: οἱ δ᾽ ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι, τῆς αὐτῶν εὐγενείας εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες, τόλμημα τολμῶσιν ὁποῖον εἰκὸς ἦν τοὺς ἐλευθέρους καὶ μὴ ἀμνήμονας ὧν ἐπεδουλεύθησαν ἀδίκως. Πολλὴν γὰρ λείαν ἐκφορήσαντες, τὴν μὲν αὐτοὶ διεκόμιζον ἐπαχθισμένοι, τὴν δὲ τοῖς ὑποζυγίοις ἐπέθεσαν, οὐ διὰ φιλοχρηματίαν, ἢ ὡς ἄν τις κατηγορῶν εἴποι, τὴν τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμίαν. Πόθεν; ἀλλὰ πρῶτον μὲν ὧν παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὑπηρέτησαν, ἀναγκαῖον μισθὸν κομιζόμενοι. Εἶτα δὲ ὑπὲρ ὧν κατεδουλώθησαν ἐν ἐλάττοσι καὶ οὐχὶ τοῖς ἴσοις ἀντιλυποῦντες: & quæ ibi ſequuntur plura. *Illi autem cum ejicerentur fugarenturque, nobilitatis ſuæ memores, rem incipiunt dignam viris ingenuis, nec obliti eorum quæ per injuriam dolumque malum pertulerant, multa enim ſpolia partim ipſi exportarunt, partim impoſuerunt jumentis, non per avaritiam, aut quod calumniator aliquis dixerit alieni cupiditatem. Unde enim hoc illis? ſed primum quidem ut miniſterii tam longi temporis mercedem ſibi neceſſariam haberent, deinde pro ſervitute per vim impoſita pœnam non parem ſed multo minorem expetentes.* Eſt ſimilis hiſtoria Malchi viri ſancti deſcripta ab Hieronymo in epiſtolis, & Langobardi Leupgis quam nobis dat pronepos ejus Paulus Warnafredi libro IV. Adde ſi placet & Confeſſionem editam ſub Lanici Patricii nomine.

5. *Canones nonnulli*] ex Synodo Gangrenſi. Vide quæ ſupra libro II. fine capitis V.

Apud Hebræos] Vide Præceptorum vetantium CLXXX.

1. *Sed & Chriſtianis*] Sed & Eſſenis a quibus ortum primi Chriſtiani duxere. Vide Joſephum.

Gregoras] Lib. IV. ubi hæc verba: νόμος γάρ ἐστιν οὗτος ἄνωθεν ἐκ διαδοχῆς ἀεὶ τοὺς ἀπογόνους ἀκήρατος, οὐ μόνον ῥωμαίοις καὶ θετταλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἰλλυρίοις καὶ τριβαλλοῖς καὶ βουλγάροις, διὰ τὴν τῆς πίστεως ταυτότητα, τὰ μὲν πράγματα μόνα σκυλεύειν, τὰ δὲ σώματα μὴ ἀνδραποδίζεσθαι, μηδὲ φονεύειν ἔξω τῆς πολεμικῆς παρατάξεως μηδένα. *Mos hic eſt ab antiquo deductus ad poſteros, nec corruptus unquam,*

non

non Græco-Romanis modo & Thessalis, sed Illyriis quoque, Triballis, & Bulgaris, propter fidei consortium, ut res quidem in prædam vertere liceat, homines autem nec captivos facere nec interficere extra prælii tempus. Adamus Bremensis de sancto Ansgario: *Inde Hammaburg reversus de venditione Christianorum Nordalbianos correxit.* Meminit hujus moris & Boëtius Decisione CLXXVIII. additque servari in Francia, Anglia, Hispania, ut si captus sit Dux, Comes, Baro, is non militum sit, sed Principis bellum gerentis.

2. *Mahumetistæ inter se servant*] Chalcocondylas lib. III. Leunclavius libro III. & libro XVII. Busbequius epistola exoticarum tertia.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. VIII.

3. *UT est in rege*] Alexander post pugnam ad Gaugamela rex Asiæ salutatus. Romani quæ Syphacis fuerant sua discere πολέμου νόμῳ, *lege belli*; Appianus Excerptis legationum x. n. 28. Legati Gotthorum apud Agathiam I. de Theuderico: Ὀδοάκρον καθελὼν τὸν ἐπηλύτην τὸν Τύρηνον (lege Σκύῤῥηνον) τἀκείνου ἅπαντα κατέσχε τῷ πολέμου θεσμῷ: *Cum Odoacrum devicisset advenam Scyrrum, ejus quæ fuerant belli jure tenuit.* At Hunnis dicentibus suos esse Gepidas, quod eorum regem cepissent, negarunt id Romani, quia Gepidæ habebant principem magis quam regem, nec in ipsius patrimonio erant; Meminit Menander Protector.

Ut in populo est] Persæ apud eundem Menandrum de Daras urbis territorio: ἐπεὶ ἡ πόλις (Δάρας) αὐτοῖς τῷ θεσμῷ τοῦ πολέμου ὑπεκλίθη, οὐκ ἀπὸ τρόπου καὶ τὰ ὅσα γε ὑπὸ τὴν πόλιν, ἁρμόζειν αὐτοῖς: *Cum urbs ipsa belli jure subjugata a se esset, rationis esse ut & quæ sub urbe fuerant ad se pertineant.* Vandalis devictis volebat Belisarius etiam in Sicilia Lilybæum Romano imperio cedere, ut quod Vandalis dedissent Gotthi. Sed ii dedisse se negabant; Procopius Vandalicorum II. Henricus Friderici Barbarossæ filius capta Sicilia Epidamnum, Thessalonicam, aliaque a Siculis possessa sibi vindicabat. Nicetas lib. I. de Alexio Isaaci fratre. Bajanus Avarorum Chaganus ad Imperatorem de Sirmio: προσήκειν αὐτῷ Γηπαίδων πρότερον κτῆμα γενομένην, αὐτῶν δὲ ὑπὸ Ἀβάρων πολεμηθέντων: *Ad se eam urbem pertinere, ut quæ Gepidarum fuisset, qui Gepidæ victi essent ab Avaris.* Petrus Justiniani legatus in oratione ad Chosroem: ὁ γὰρ δεσπόσας τοῦ ἡγεμονικοῦ πῶς οὐχ ἕξει τὸ ὑποβεβηκός; οὔτε γὰρ Λαζοὶ, οὔτε μὲν αὐτοὶ Σουανοὶ πρὸς ἀμφισβήτησιν εἴποιεν ὡς οὐχ ὑπήκοον ἡ Σουανία Λαζῶν ἀνέκαθεν ἦν. *Nam qui dominus est principalis, quomodo non erit & accessorii? neque enim aut Lazi aut Suani unquam controversiam hanc movebant, non fuisse ab antiquo Lazorum Suaniam.* Utrumque est ex Menandro Protectore. Adde quæ hoc capite. §. IV.

1. *Ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt*] Vide supra libro I. c. III. §. 8. & lib. II. c. V. §. 31. & hoc libro cap. V. §. 2. & infra c. XX. §. 49. & adde Polybii hæc Excerpto legationum 142. Οἱ διδόντες αὐτοὺς εἰς τὴν ῥωμαίων ἐπιτροπὴν, διδόασι πρῶτον μὲν χώραν τὴν ὑπάρχουσαν αὐτοῖς καὶ πόλεις τὰς ἐν ταύτῃ. Σὺν δὲ τούτοις ἄνδρας καὶ γυναῖκας τοὺς ὑπάρχοντας ἐν τῇ χώρᾳ καὶ ταῖς πόλεσιν, ἅπαντας ὁμοίως ποταμοὺς, λιμένας, ἱερὰ, τάφους συλλήβδην, ὥστε πάντων εἶναι κυρίους ῥωμαίους αὐτοὺς δὲ τοὺς διδόντας ἁπλῶς μηκέτι μηδενός. *Qui se dedunt in Romanorum potestatem, ii dant primum regionem quæ ipsorum fuit, & quæ in ea regione sunt urbes: viros præterea omnes ac fœminas qui aut in regione aut in urbibus sunt. Insuper flumina omnia, portus, sacra religiosa universim omnia, ita ut omnium domini sint Romani, ipsi autem qui se dediderunt plane rei nullius.* Vide quæ modo dicta cap. VII. §. 4. Justinus lib. XXXV. de Judæis loquens: *Postea cum ipsis Persis in ditionem Alexandri Magni venere.*

3. *Non ex eo esse genere de quo hoc jus gentium constitutum est*] Antonius Tyrios jussit reddere quæ Judæorum tenebant a Senatu non concessa & ante Cassii bellum possessa; memorat Josephus. Vide & Bizarum Genuensis historiæ libro X.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. IX.

2. *POst, quod reditum notat*] Unde Postvorta Dea.

Ab antiqua voce limo] Servius ad XII. Æneidos, & Donatus ad illud Eunuchi *limis oculis.* Festus: *Limus obliquus*, id est, *transversus*, *unde & limina.* Isidorus libro XV. c. 14. *Limites appellati antiquo verbo transversi. Nam transversa omnia antiqui lima dicebant, a quo & limina ostiorum, per qua foris & intus itur: & limites, quod per eos foras in agros itur.* In Glossario *Limes* πλάγια ὁδός. Con-

Contagio & comages] compages & compago, quod ipsum olim fuit compagen, ut docet genitivus, & verbum inde deductum, sicut & sanguis fuit sanguen.

Nominabant eliminium] Et colliminium in Solino est quod vulgo collimitium.

1. *Ex reditu in limen*] Hinc sumpta translatione postliminium ecclesiasticæ pacis dixit Tertullianus de pudicitia.

Amici aut socii intelligendi sunt, non simpliciter quibuscum pax est] Ita sensisse Maroci & Fesæ regem apparet ex Thuani libro cxxx. in anno M D CIII.

2. *Qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt*] Valerius Maximus lib. v. cap. 11, 6. Diodorus Siculus Excerpto legationum n. 3. Sic & Rhodii quos Atheniensium cives bello Philippi emerant liberaliter Atheniensibus reddidere; Polybius Excerpto legationum, n. 3.

1. *His qui non virtute bellica superati, sed fato suo deprehensi sunt*] Vide exemplum apud Parutam belli Cyprii lib. 1.

Nisi id pactis erat comprehensum] Vide Josephum, antiquæ historiæ XIII, 2. Polybius pacta ponit comprehendentia ut captivi reddentur in pace Philippi, Ætolorum, cum exceptione tamen, & Antiochi; excerptis de legationibus 9, 28, 35. Eadem exempla habet Livius, & præterea pacis cum Nabide. Similia aliquot suppeditat Zosimus. Ut ecce Probi pax cum Vandalis & Burgundis sic inita: ἐφ' ᾧτε καὶ τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ὅς ἔτυχον ἔχοντες, ἀποδοῦναι, *ut & prædam omnem & quoscumque habebant captivos redderent.* Lib. 1. similem pacem narrat Juliani cum Germanis, item cum Quadis qui in Germania, libro III. Ammianus Marcellinus libro XVII. de rege Alemannorum Suomario: *pacem gentibus curvatis crebat. Et eam cum concessione præteritorum sub hac meruit lege, ut captivos redderet nostros.* Mox de Sarmatis; *jussi obtinere sedes impavidi nostros reddidere captivos*: de alia rursum Sarmatarum parte idem dicit. Apud Zonaram multa talia: inter cætera in rebus Michaëlis qui filius Theophili, de Bulgaro loquens: τοῖς αἰχμαλώτοις ἐλευθερίαν συνέθετο, *promisit captivis se daturum libertatem.* Nicetas libro II. captivis omnibus libertatem ait datam, exceptis Corinthiis & Thebanis viris ac mulieribus. Interdum convenit ut reddantur captivi qui a Republica possidentur, ut apud Thucydidem v.

2. *Ut id quod evenisset pro jure acciperent*] Vide Priscum excerpto de legationibus 28. & Bezarum de bello Genuensium in Venetos libro II.

3. *Nec servi*] Totilas Pelagio Diacono a Romanis ad se misso edicit ne de reddendis Siculorum servis verba faciat, dicens iniquum fore ut Romani commilites suos veteribus dominis dedant. Locus est Gothicorum III.

4. *In bello redeunt postliminio homines, qui antequam caperentur liberi fuerunt*] Julianus oratione in malos Cynicos: ἕως μὲν ἂν εἶεν οἰκέται καὶ ὠνίους τῶν αἰχμαλώτων λυτρώμεθα. Καί τοι οἱ νόμοι τούτοις ἀποδεδώκασι τὴν ἐλευθερίαν. *Hoc modo servi essent etiam quos bello captos liberamus. Atqui talibus ubi ad nos redierint libertatem adjudicant leges.*

An vi bellica receptus sit ab hostibus] Ut illi quos a Slavis captos liberavere Hunni, apud Procopium itidem Gothicorum III.

Si ab hoste venditus commercio in fit ad snos pervenerit] Ut eodem Procopii libro juvenis Childubius, τὰ νῦν δὲ ἐπεὶ ἀφίκετο εἰς πάτρια ἤδη ἐλεύθερος τὸ λοιπὸν κατάγε τὸν νόμου καὶ αὐτὸς ἔσαι. *Dicebat, se cum in patriam rediisset liberum ex jure in posterum fore.* Et apud Turcas nullum olim fuisse captivis postliminium notat Leunclavius.

Apud Senecam] Libro v. controversia 34.

2. *Matrimonium non censebatur postliminio restitui*] Aliter inter Christianos. Leo Papa ad Nicetam Aquilejensem Episcopum: *Ut sicut in mancipiis vel agris, aut etiam in domibus ac possessionibus, in captivitatem ductis, postliminium reversis de captivitate servatur, ita etiam & conjugia, si aliis juncti fuerint, reformentur.* Vide Hincmarum in opusculo de divortio Lotharii & Tetbergæ ad interrogationem XIII. & responsum Stephani Papæ cap. 19. in Tomo II. Conciliorum Galliæ.

2. *Serviat donec pretium reddiderit*] Idem cap. 34. Edicti Caroli Calvi Pistis.

4. *Bona ejus futura fuissent occupantium*] Vide legem Wisigotthicam lib. v. tit. IV. c. 15.

1. *Etiam sæpe alienati*] At edicto Teuderichi ita constitutum est: *Servi aut coloni ab hostibus capti & reversi domino restituuntur, si non sunt ante ab altero vendentibus hostibus in commercio comparati.* Vide & Cassiodorum III, 43. At lege Wisigotthica mancipium bello receptum domino redditur. Is qui recepit, tertiam partem accipit justi pretii. Si ab hostibus venditum receptum fuerit, redit ad dominum pretio reddito & melioramentis. lib. v. tit IV. 21.

Etiam ab hoste manumissi] ut a Mithridate, qui retracti in servitutem. Appianus Mithridatico.

1. *Veteribus dominis*] nempe qui partium Lacedæmoniarum fuerant. Confer quæ supra cap. VI. §. 7.

Non admissis adversus dominos præscriptionibus illis] Idque ex lege Honorii, qui quanquam relicta Vandalis Hispania, tamen dum eam tenerent Vandali præscriptionem tricenariam dominis nocere noluerat, meminit Procopius Vandalicorum I. Valentinianus in Novella, lege de Episcopali judicio: *Tricennali definitione concludi ea præcepimus, quæ perpetuis aut infinitis sæculis servabantur: Exceptis Afrorum negotiis, qui se probaverint necessitatem Vandalicam pertulisse: ut de illorum causis illa tempora præfixo triennio subtrahantur, qua claruerit sub hostilitate consumpta.* In concilio Hispalensi relato in causam XVI. quæstione IV: *sicut per legem mundialem his quos barbarica severitas captiva ne-*

cessitate transvexit, postliminio revertentibus redditur antiqua possessio. Convenit C. Ex transmissa. De præscriptionibus. Vide & Cujacium ad titulum C. de præscriptione xxx. annorum.

Id de navibus constitutum multis in locis videmus] Decisio Genuensis centesima prima.

Prædonibus Philippus eripuerat] Vide ipsam Philippi epistolam inter opera Demosthenis.

Lege Hispanica naves a piratis capta eorum fiunt qui eas eripiunt piratis] Idem apud Venetos. Patet ex litteris Fraxinii Canæi Tomo 1.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. X.

3. Q*Vam angusta innocentia est ad legem bonum esse*] Idem Seneca de Beneficiis v, 21: *Multa legem non habent, nec actionem ad qua consuetudo vita humana lege omni valentior dat aditum.* Quintilianus Institutionum oratoriarum lib. III. c. 8. *Sunt enim quædam non laudabilia natura, sed lege concessa, ut in XII. Tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit.* Cicero de Officiis libro III. *Aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manus tenere res non possunt: philosophi, quatenus ratione & intelligentia.*

1. *Nam & lex justum quid est*] Seneca ad Helviam c. 6. *Alii armis sibi jus in aliena terra fecerunt.* Pugnare videntur jus & aliena; sed concilianda ut docet hic textus. Repete quæ supra hoc libro cap. IV. §. 2.

2. *Lactantius*] Augustinus vero epistola IV. quæ est ad Marcellinum: *Ac per hoc si terrena ista Respublica Christiana præcepta custodiat, etiam ipsa bella sine benevolentia non gerentur.* Idem de diversis Ecclesiæ observationibus: *Apud veros Dei cultores etiam ipsa bella parata sunt.*

Ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Num. v, 6. Hieronymus ad Rusticum: *Nec differtur ultionis sententia si non reddantur universa.* Augustinus in epistola ad Macedonium, quæ est LIV. *Si res aliena propter quam peccatum est reddi possit & non redditur, pœnitentia non agitur sed simulatur.* Retulit Gratianus in causam XI. quæstione VI.

Negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant] Locus est illustris Esaiæ LVIII, 5, 6, 7. Habes eum Græce apud Justinum Martyrem in colloquio cum Tryphone.

Non Judæos tantum] Vide canones pœnitentiales Mosis Maimonidæ cap. II. §. 2. Et Mosem de Kotzi præcepto jubente XVI.

Mahumetistas] Vide Leunclavium Turcicorum v, & XVII.

1. *Conquisitos redemit, & prædia restituit*] Antonius Tyrios coëgit reddere quæ Judæorum tenebant. Homines ab eis venditos jussit liberari, bona dominis reddi; Josephus XIV. Antiquæ Historiæ. Macrinus Parthis reddidit captivos & prædam, quod causa fuisset cur Romani pacem rumperent; Herodianus libro XIV. in fine. Mahumetes Turca liberari jussit eos qui fuerant in oppido Sanctæ Mariæ in Achaia; Chalcocondylas libro IX.

Ligures] Vide excerpta Peiresiana Diodori Siculi.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XI.

1. E*St enim ulciscendi ut puniendi modus*] Vide quæ supra lib. II. cap. XX. §. 2. & 28. & loca Augustini de Christianorum in ipsis bellis benevolentia quæ modo produximus. Aristoteles Politicorum v. cap. 6. narrat asperiores æquo pœnas exactas Thebis & Heracleæ, στασιωτικῶς factionis studio. Et Thucydides III. Τιμωρίας μείζους, ἢ μέχρι τοῦ δικαίου, *pœnas juste majores.* Tacitus III. Annalium: *Pompejus gravior remediis quam delicta erant.* Idem eodem libro Augustum culpat quod in puniendis adulteriis clementiam majorum suasque ipse leges egressus sit. Juvenalis:

Exigit autem
Interdum ille dolor plus quam lex
Ulla dolori
Concessit.

Quintilianus: *Non nisi ab ultimo parricidio exigitur pœna trans hominem.* M. Antoninus Imperator referente Vulcatio vita Cassii; *ad Senatum scribam, ne aut proscriptio gravior sit aut pœna crudelior.* Ausonius:

Vindictaque major
Crimine visa suo est.

Ammianus libro XXVI. *Sævitum est in multos acrius quam errata flagitaverant vel delicta.* Similis est apud Agathiam locus libro III.

2. *Æquus in hoste fuit*] Ovidius Tristium I. elegia 8.

Est etiam in miseris pietas, & in hoste probatur.

2. *Necessitas egerat, non voluntas*] Addit mox: *Id enim æquitate pensata statuerat placabilis Imperator & clemens.* Thucydides libro III. in oratione Cleonis: οἵ τινες ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναγκασθέντες ἀπέστησαν, συγγνώμην ἔχω.

ἔχω. *Ignosco illis qui defecerunt a nobis cogente hoste.* Contemplatio extremæ necessitatis hæc dicitur Paulo sententiarum v. Tit. I. certe enim, ut Synesius ait, ἰσχυρὸν ἀνάγκη πρᾶγμα καὶ βίαιον: *Res est valida ac violenta necessitas.* Juvenalis de Calaguritanis:

Quisnam hominum veniam dare, quisve Deorum
Viribus abnueret dira atque immania passis?

Vide de famis necessitate Cassiodorum IX, 13. Pertinax de Læto & aliis: *Paruerunt inviti Commodo: sed ubi habuerunt facultatem, quod semper voluerunt, ostenderunt.* Cassius Clemens apud Xiphilinum in rebus Severi: ἐγὼ οὔτε σε οὔτε Νίγρον ἠπιστάμην· καταλειφθεὶς δὲ δὴ ἐν τῇ ἐκείνου μερίδι, τὸ παρὸν ἀναγκαίως ἐθεράπευσα, οὐχ ὡς σοὶ πολεμήσων, ἀλλ' ὡς Ἰουλιανὸν καταλύσων: *Ego neque te neque Nigrum noveram: sed in parte quam ille obtinebat relictus, feci quod necesse erat, præsenti parui, non tibi bellum volens inferre sed Julianum depellere.* Aurelianus Antiochiam ingressus ubi multi Zenobiæ partes secuti fuerant edictum proposuit, τῇ ἀνάγκῃ καὶ ἀναγκαίᾳ πλέον ἢ προαιρέσει τὰ συμβάντα ἀνατιθείς. *Magis ad necessitatem impositam invitis quam ad voluntatem quæ acta erant referens.* Belisarius apud Procopium Vandalicorum I. Λίβυας γὰρ ἅπαντας γενέσθαι ὑπὸ Βανδίλοις οὔτι ἐθελουσίους, *Afros enim omnes sub Vandalis fuisse invitos.* Apud eundem Gotthicorum III. Totilas Neapolitanis ait, scire eos sub hostibus fuisse invitos. Nicetas autem, aut continuator scriptæ ab eo historiæ, de Henrico loquens fratre Balduini: τὸ ἐνοικοῦν ἐνδοὺς εἰς σφαγὴν, ὡς εἰ ποίμνιον ἦν καὶ βουκόλιον, ἀλλ' οὐ Χριστώνυμον τὸ κτεινόμενον, καὶ βίᾳ μᾶλλον ἢ πειθοῖ τοῖς Βλάχοις ὑποκύψαν, μηδὲ προσχωρῆσαν ἐκουσιότητι. *Qui urbem incolebant eos jussit interfici, quasi armentum aut grex essent non Christiani homines qui interficerentur, præsertim tales qui Blachis non verborum suasu sed vi succubuerant neque sponte eis paruerant.*

4. *Venia digna quæ non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam fiunt*] Dionysius Halicarnassensis libro I. Ἅπαν συγγνώμης ἄξιον τὸ ἀκούσιον. *Quod non sponte fit, omne dignum venia.* Procopius Gotthicorum III. Ὅσοι μὲν ἀδικοῦσι τοὺς πέλας, ἢ προλαβούσης ἀγνοίας, ἢ λήθης ἐπιγινομένης τινὸς, τούτους ἄξιον τοὺς τὰ δεινὰ πεπονθότας ξυγγνώμονας εἶναι. *Qui aliis molesti sunt, sive quod occupaverit eos ignorantia, sive quod oblivio supervenerit aliqua, his etiam ipsos qui mala sunt passi æquum est veniam dare.*

6. *Utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria*] Seneca de Ira I, 16. *Dimittit sæpe, si intelligit non ex alto venire nequitiam, sed summo, quod ajunt, animo inhærere.* Deinde: *Nonnunquam magna scelera levius quam minora compescit, si illa lapsu non crudelitate commissa sunt: his inest latens & aperta & inveterata calliditas.* Idem: *delictum in duobus non eodem modo afficiet, si alter per negligentiam admisit, alter curavit ut noceret.*

Philo] Libro II. Specialium legum.

7. *Quæ necessitas, si non defendit, tamen excusat*] Adde quæ supra lib. II. cap. XX. §. 29. & hoc capite supra §. 3. Samii apud Thucydidem libro III. Alcidæ Lacedæmonio cum captivos Chios occideret hæc dicunt: οὐ καλῶς τὴν Ἑλλάδα ἐλευθερῶν αὐτὸν, εἰ ἄνδρας διέφθειρεν, οὔτε χεῖρας ἀνταιρομένους, οὔτε πολεμίους, Ἀθηναίων δ' ὑπ' ἀνάγκης ξυμμάχους. *Non recte eum se dicere venisse ad liberandam Græciam qui homines interficeret nec manibus ipsi contrarios nec animo infestos, Atheniensium quidem socios sed necessitate adactos.* Chrysostomus de Providentia V. Καὶ ἐχθροὶ μὲν καὶ πολέμιοι τοῖς αὐτῶν πολεμίοις ἴσασι συγγινώσκειν, ὅταν ἄκοντες καὶ μὴ βουλόμενοι πράττωσί τι τῶν χαλεπωτάτων αὐτοῖς: *Norunt & inimici inimicis & hostes hostibus ignoscere, ubi inviti ac contra voluntatem aliquod in ipsos quamvis grave patrant.* Misimiani apud Agathiam III. Γένος πλεῖστα προηδικημένον, οὕτω τε ἐληλυθὸς εἰς τὸ ἀντιδρᾶσαι, βαρβάρῳ καὶ τοῦτο ἀνοίᾳ, οὐ μὴν παντάπασί γε φειδοῦς καὶ συγγνώμης ἀνάξιος ἔφασκον εἶναι. *Cum plurimas perpessi injurias ita trusi essent ad talionem, barbaro sane impetu, attamen non omnino indignos se quibus ignosceretur parcereturque.*

Apud Deum quoque paratam esse veniam] Deuteronomii XXII, 26. Moses Maimonides Doctore dubitantium III, 41.

Neque enim insidiator] Mitylenæorum causam hac parte onerat Cleon apud Thucyd. III. Ἄκοντες μὲν γὰρ οὐκ ἔβλαψαν, εἰδότες δὲ ἐπεβούλευσαν. Ξύγγνωμον δέ ἐστι τὸ ἀκούσιον: *Non inviti nobis nocuere, sed de industria fecere insidias. Id vero demum ignosci dignum est, quod præter voluntatem fit.* Philo libro de constituendo Principe: Διακρίνει δ' ὁπότε πρὸς ἄμυναν ἴοι, τοὺς ἐπιβούλους ζῶντας καὶ τοὐναντίον. Τὸ γὰρ κατὰ πάντα καὶ τῶν ἐλάχιστα ἢ μηδὲν ἡμαρτηκότων φονᾷν, ἀνημέρου καὶ ἀτιθάσσου ψυχῆς. *Si ad ultionem veniendum sit, novit discernere inter eos qui vitam agant insidiatricem & eos qui longe alterius sunt animi. In omnes enim etiam qui minima deliquerunt grassari cædibus animi est immansueti ac feri.*

Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium] Seneca Naturalium II, 44. Ubi de Fulminibus: *Voluerunt admonere eos, quibus adversus peccata hominum fulminandum est, non eodem modo omnia esse percutienda: quædam frangi debere, quædam elidi & distringi, quædam admoneri.*

Quanquam nec Platonis verba ediscis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris] Talis Trajanus inter principes Romanos egregius: παιδείας μὲν ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε. Τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει. *Illius exactæ eruditionis in verbis positæ compos non erat, rem tamen ejus & norat & implebat;* Xiphilinus. De Marco Aurelio Herodianus: μόνος τε βασιλέων φιλοσοφίαν οὐ λόγοις, οὐδὲ δογμάτων γνώσεσι, σεμνῷ δ' ἤθει καὶ βίῳ σώφρονι ἐπιστώσατο: *Solus principum sapientiam non verbis aut dogmatum cogni-*

tione sed moribus gravibus & vita temperata ostendebat. De Macrino Xiphilinus: τά τε νόμιμα οὐχ οὕτως ἀκριβῶς ἠπίστατο ὡς πιστῶς μετεχειρίζετο, *leges non tam norat exacte quam fideliter exsequebatur.* Da nostro sæculo, Deus, vel tales principes.

Distinguendos qui auctores belli fuerunt] Vide Gailium lib. II. de Pace publica, n. 18.

1. *Petunt errori veniam*] *Ignosci debere interdum armis superato rectori justum quid sit ignoranti.* Ex Isocrate transcripsit Ammianus in librum XXX.

2. *Apud Herodianum*] Verba Græca hæc sunt: καὶ Νίγρῳ μὲν πολεμοῦντες οὐχ οὕτως εὐλόγους εἴχομεν αἰτίας ἔχθρας, ὡς ἀναγκαίας. Οὐ γὰρ παρ' ἡμῶν προϋπάρξαντα ἀρχὴν ὑφαρπάζων μεμίσητο, ἐν μέσῳ δὲ ἐρριμμένην καὶ ἀμφήριστον οὖσαν, ἑκάτερος ἡμῶν ἐξ ἰσοτίμου φιλοτιμίας εἰς αὑτὸν ἀνθείλκεν. Optime.

3. *Acrius esse prohibenda, quam in superatos iracundiam exercendam*] Bembus IX.

1. *Convenit modestia*] Rex Theuderichus apud Cassiodorum II, 41. *Illa mihi feliciter bella provenerunt quæ moderato fine peracta sunt. Is enim vincit assidue qui novit omnia temperare.*

2. *Luce privati aliis regibus dedere documentum*] Nolim reduci hunc morem, tamen & Josua reges captos interfecit; Josephus Aotiquæ historiæ v, I Et de Sossio Dion: Ἀντίγονον ἐμαστίγωσε σταυρῷ προσδήσας: *Antigonum virgis cecidit alligatum cruci* Sed provide addit, ὃ μηδεὶς βασιλεὺς ὑπὸ τῶν ῥωμαίων ἐπεπόνθει, *quod nemo regum a Romanis victoribus pertulerat.* Est eadem historia apud Josephum libro XV. De Maximiano Herculio Eutropius libro X. *Cæsis Francis atque Alemannis, captisque eorum regibus, quos etiam bestiis, cum magnificum spectaculum muneris parasset, objecit.* De rege Alemannorum patibulo suffixo vide Ammianum XXVII. Theuderichus rex Wisigotthorum Athinulfum Suevorum in Hispania regem capite plectit, memorante Jornande historia Gotthica. Nimirum hæc documenta sunt regibus ad modestiam, & ut cogitent se quoque subjectos si Deo ita visum humanis vicibus, &, quod in simili periculo a Solone dictum memiorat Crœsus, de felicitate hominis ante mortem noo judicandum.

3. *De Aristonice*] Vide Appianum Mithridatico in fine.

Syphax] variant de eo historici. Multi tradunt eum prope Romam ante triumphum decessisse: Polybius in triumpho ductum: Appianus dum de eo deliberatur morbo obiisse.

Plutarchus notat] Agide.

1. *Puerum ætas excuset, feminam sexus*] Plinius historiæ naturalis libro VIII, cap. 16. *Leo ubi sævit, in viros prius quam in feminas fremit, in infantes non nisi magna fame.* Ad illa Horatii libro IV. Ode VI. de Achille:

Nescios fari pueros Achivûm
Ureret flammis, etiam latentes
Matris in alvo.

Dolenter declamat in sævitiam Achillis, qui, si per Apollinem vivere licuisset, adeo sævus erat ut nec infantibus nec in utero gestantibus pepercisset. Philo de Principis constitutione: παρθένοι δὲ καὶ γυναῖκες μεθείσθωσαν, *dimittantur autem virgines & mulieres*: causam reddit, τὸ προσθήκην ἀνδρῶν πόλεμον κατασκευασάντων ποιεῖσθαι γυναῖκας, ἀνήμερον. *Virorum qui bella fabricant accessionem facere mulieres, immite.* Idem de specialibus legibus II. Πρὸς μὲν γὰρ τοὺς τελείους μυρίας προφάσεις εὐλόγους προσκρουμάτων τε καὶ διαφορῶν. Τοῖς δὲ κομιδῇ νηπίοις ἄρτι παρεληλυθόσιν εἰς φῶς καὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον, οὐδ' ἐπιψεύσασθαι κατηγορίαν ἀκακώτοις οὖσιν ἐνδέχεται. *Nam in justa ætatis homines mille speciosi obtentus reperiri possunt discordiarum ac simultatum. At in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venêre, ne calumnia quidem quod dicat habet, ut plane innocentes.* Josephus Antiquæ historiæ libro IX. de Manaemo: μηδὲ νηπίων φειδόμενος, ὠμότητος ὑπερβολὴν οὐ καταλείπων οὐδ' ἀγριότητος. Ἃ γὰρ οὐδὲ ἀλλοφύλων τινὰς συγγνωστὸν δρᾶσθαι γενομένους ὑποχειρίους, ταῦτα τοὺς ὁμοφύλους οὗτος εἰργάσατο. *Ne infantibus quidem parcens nihil fecit reliquum ad crudelitatem, aut feritatem potius. Quæ enim veniam non merebantur si in externos bello victos essent edita, ea fecit in populares suos.* Idem Josephus Judam Maccabæum narrat Bosra & Emphrone captis interfecisse πᾶν τὸ ἄρσεν καὶ μάχεσθαι δυνάμενον, *quidquid virilis sexus & pugna idoneum erat.* Et alibi pœnam quam Alexander Thracides dictus de Judæorum pueris & mulieribus sumpserat, vocat ὑπὲρ ἄνθρωπον δίκην, *ultionem ultra hominum morem.* Agathias libro III. Ἐπειδὴ δ' ὅμως οὐχ ὅσιον καὶ εἰς αὐτὰ δὴ τὰ νεογνὰ βρέφη καὶ τῶν τοῖς γονεῦσι τετολμημένων οὐδὲν ἐπισάμενα παροινεῖν, οὕτω καὶ ἀφυβρίζειν, οὔκουν αὐτοῖς οὐδὲ ἀποινὶ τοῦτο ἡμάρτηται. *Quandoquidem vero pium non erat in recens natos infantes paternorum facinorum inscios ita sævire atque insanire, ideo hæc ipsis non impune abiere.* Nicetas, aut qui historiam ejus produxit ad tempora Henrici regis, de Scythis agens qui Athiram ceperant: ἀλλ' οὐδὲ τὰ ὑπομαζίδια τῶν παίδων τοῦ κακοῦ ξίφους ἀνώτερα, ἀλλ' ἀπεθερίσθη καὶ ταῦτα κατὰ χλόην καὶ ἄνθος εὐμάραντον, ὑπὸ τῶν ἐλέου ἀναλώτων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ μηδαμῶς εἰδότων ὡς ἀδικεῖ τὴν φύσιν καὶ θεσμὸν ἀθετεῖ τὸν ἀνθρώπινον, ὁ περαιτέρω τῆς νίκης καὶ τοῦ κρατεῖν τῶν ἐναντίων θυμῷ χρώμενος. *Ne infantes quidem lactentes adhuc mali exsortes fuere, sed & hi velut in herba demessi sunt, aut velut flos emarcuere, facto hominum misericordia intactorum, neque scientium injuriam ab eo fieri natura ac fas hominum violari, qui ultra quam ut hostes vincat aut subigat extendit iram.* Adde quæ Beda habet libro II. cap. 20. de Cædwallæ feritate, & Helvetiorum bonam legem apud Simlerum, & Elisabethæ reginæ pia mandata apud Camdenum in anno M D XCVI.

3. *Feminæ hoc nomen capit:*] Ideo Tucca & Varus deleodos censuere in secunda Æneide versus

ſus ubi deliberat Æneas an Helenam occidat.

I. *Collegio prophetarum*] Hyrcanus Hieroſolymis obſidens victimas ad templum miſit, narrantibus Hebræis. Sic & Gothi laudantur Procopio Gotthicorum I I. qui ſacerdotibus Petri & Pauli extra Romam pepercerunt. Vide additamentum Caroli Magni ad legem Bajoariorum, & legem Langobardicam libro I. tit. XI, 14.

A ſacerdotibus] Servius ad VII. Æneidos: *Nam eum defendebat a bello, ſi non ætas, ſaltem religio ſacerdotis.*

Notat Strabo] & Polybius libro IV. & Diodorus Siculus in Excerptis Peireſianis. Pari modo & qui ad Olympia, Pythia, Nemea, Iſthmia certatum ibant, habebant belli tempore ἀσφάλειαν καὶ ἄδειαν, *tutelam ac ſecuritatem.* Docent Thucydides libro V. & VIII. & Plutarchus Arato.

1. *Neceſſitas perimat*] Gratianus poſuit *deprimat.* Plutarchus Marcello: Ἐπαμινώνδας καὶ Πελοπίδας οὐδένα πώποτε κρατήσαντες ἀπέκτειναν, οὐδὲ πόλεις ἠνδραποδίζοντο. Λέγονται δὲ Θηβαῖοι μηδὲ Ὀρχομενίους ἂν οὕτω μεταχειρίσασθαι παρόντων ἐκείνων. *Epaminondas & Pelopidas nec quenquam interfecere poſt victoriam, nec civitates in ſervitutem redegerunt, creduntur que non facturi fuiſſe Thebani quod fecere in Orchomenios ſi illi adfuiſſent.* Secutus hoc Marcellus captis Syracuſis, ut ibidem ait Plutarchus. Vide eundem Plutarchum Catone Uticenſi. *Cabada Perſarum regi cum Amida vi cepiſſet, multaque cædes fieret, ſenex ſacerdos dixit non eſſe regium jam captos occidere:* Narrat Procopius Perſicorum I. Qui & Perſicorum II. dicit: τὸ ἐπεμβαίνειν τοῖς ἡλωκόσιν οὐχ ὅσιον: *ſævire in captos pietati adverſatur.* Apud eundem egregia eſt oratio Beliſarii ad milites capta Neapoli Goth. I. Imperator Alexius apud Annam Comnenam, ſuadenti occidere Scythas captivos, κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντας ἄνθρωποι. Κἂν ἐχθροὶ, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι. *Etiamſi Scythæ, homines tamen ſunt: etiamſi hoſtes, miſeratione tamen digni.* Gregoras libro VI. Τὰ γὰρ ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃ γινόμενα ὁποῖα ποτ' ἂν ᾖ, συγγνώμην ἔχει τῷ πεπραχότι, περισχημένου τότε τοῦ λογισμοῦ καὶ τῆς χειρὸς τότε μεθυούσης καὶ λόγον οὐκ ἐχούσης χειραγωγὸν, καὶ πρύτανιν τῶν πραττομένων. Τῆς δ' ἀκμῆς τῶν δεινῶν παυσαμένης, καὶ καιρὸν ἤδη τῆς προαιρέσεως εἰληφυίας μετὰ σάθμης τινὸς καὶ κρίσεως, τὰς τῶν πράξεων ἀρχὰς παρελέσθαι τῇ χειρὶ, μοχθηρίαν γνώμης κατηγορεῖ τοῦ πράξαντος, εἴ τι μὴ κατὰ τὸ προσῆκον γίνοιτο. *Quæ in præliis actuque belli fiunt, ea qualiacunque ſunt facienti veniam impetrant, ideo quod tali tempore obſidetur animus ebria manu rationemque non habente ducem ac præſidem actionum. At ubi periculis ſuus abſceſſit vigor, ubi tempus cuncta examinandi ac judicandi accepit liber animus, agendi imperium manui tradere, pravum hominis propoſitum indicat ſi quid indecorum evenerit.* Adde ejuſdem Gregoræ locum alterum quem in his Notis poſuimus ad finem capitis VII. libri hujus, & de more laudabili Polonorum Chalcocondylam lib. V. Julianus laudatione ſecunda Conſtantii, ſub cujus perſona bonum Principem deſcribit: κρατήσας δὲ μετὰ τῶν ὅπλων ἔπαυσε τὸ ξίφος τῶν πόνων, μίασμα κρίνων τὸν οὐκ ἀμυνόμενον ἔτι κτείνειν καὶ ἀναιρεῖν. *Armis victor finem impoſuit gladii operibus, nefas exiſtimans homini non ultra ſe defendenti vitam adimere.*

3. *Captivis parcere*] Capitolinus M. Antonino: *Æquitatem etiam circa captos hoſtes cuſtodivit.*

I. *Vitam ſalvam paciſcentium, ſive in prælio ſive in obſidione non repudianda deditio*] Romani Perſis qui in arce Petræ erant, Goth. IV. Ὡς ἡμεῖς ὑμᾶς γε καὶ ζυγομαχοῦντας οἰκτείρομεν, καὶ θανατώντων φειδόμεθα, καὶ πρὸς τὸν βίον ἐνδιαθρυπτομένους τε καὶ βλακεύοντας ἐλεεῖν ἀξιοῦμεν. Ὡς Ῥωμαίοις Χριστιανοῖς νόμος. *Nos vero veſtrum miſeremur jugum cervice jactantium, mortemque concupiſcentibus parcere volumus, & vitam delicate faſtidientes ſervare, ut decet Chriſtianos & Romani Imperii cives.* Vide Serranum in rebus Franciſci I. & Henrici II.

2. *Partem liberam relinquerent effugere volentibus*] Sic Scipio Æmilianus cum Carthaginem everſurus eſſet edixit, fugerent qui vellent. Polybius.

5. *Facinuſque animo verſabat iniquum*] Crudele hoc viſum ſæculis poſterioribus notat ad X. Æneidos Servius.

Turba peccantum] *quidquid multis peccatur, inultum eſt.* Scholiaſtes Juvenalis ex Lucano. Livia apud Xiphilinum ex Dione: ἄν τε τις πάντα ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα κατὰ τὴν ἀξίαν κολάζῃ, λήσει τοὺς πλείους τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσας. *Si quis talia omnia rigore punire velit, non videt eo ſe ferri ut maximam hominum partem interimat.* Auguſtinus epiſtola LXIV. *Magis monendo quam minando. Sic enim agendum eſt cum multitudine peccantium. Severitas autem exercenda eſt in peccata paucorum.* Adde Gailium de pace publica lib. II. cap. 9, 36.

I. *Sed in ipſos qui defeciſſent ſæviturum*] Idem ait Julianus apud Eunapium Excerpto legationum 9.

3. *Non ſua ſponte*] Confer hiſtoriam obſidum id onus detrectantium & ob id punitorum, apud Nicetam libro II.

Rari excurſus & fortuita pugna] Demetrium reprehendit Plutarchus, φιλονεικίας ἕνεκα μᾶλλον ἢ χρείας μάχεσθαι καὶ κινδυνεύειν τοὺς στρατιώτας ἀναγκάζοντες. *Quod gloria magis ſtudio quam ex utilitate milites in pericula truderet, præliiſque objiceret.*

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XII.

2. *Pecuniarum & frugum penuria bellum minuit*] Philo de vita contemplativa: οἱ πολέμιοι κείρουσιν ἢ δενδροτομοῦσι τὴν τῶν ἀντιπάλων χώραν, ἵνα σπάνει τῶν ἀναγκαίων πιεσθέντες ἐνδῶσι. *Solent hostes vastare & arboribus nudare terram hostilem, ut hostes eo facilius se dedant rerum necessariarum penuria.* Idem in Diris: διττὰν ἐργαζόμενοι συμφορὰν λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δὲ περιουσίαν. *Duplex sibi malum acquirunt, inopiam amicis, copiam hostibus.*

1. *Philo*] Alter ejusdem scriptoris locus de Humanitate dignus & ipse qui huc transcribatur: ἐπιδαψιλευόμενος τὸ ἐπιεικὲς, πάλιν πλουσίως αὐτῷ καὶ καταχόρως χρῆται, μετιὼν ἀπὸ μὲν τῶν λογικῶν ἐπὶ τὰ ἄλογα, ἀπὸ δὲ τῶν ἀλόγων ἐπὶ τὰ φυτὰ, περὶ ὧν αὐτίκα λεκτέον, ἐπειδήγε περὶ τῶν πρότερον ἀνθρώπων, καὶ τῶν ὅσα ψυχῆς μεμοίραται, λέλεκται. Ἀπείρηκε τοίνυν ἄντικρυς μήτε δενδροτομεῖν ὅσα τῆς ἡμέρου ὕλης, μήτε κείρειν ἐπὶ λύμῃ σταχυοφορούσαν πρὸ καιροῦ πεδιάδα, μήτε συνόλως καρπὸν διαφθείρειν, ἵνα περιουσίᾳ μὲν τροφῶν ἀφθόνων χορηγῆται τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, περιουσιάζῃ δὲ μὴ μόνον τῶν ἀναγκαίων, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸς τὸν ἀβροδίαιτον βίον. Ἀναγκαῖον μὲν γὰρ ὁ τοῦ σίτου καρπὸς εἰς τροφὴν ἀνθρώπων ἀποκριθείς. Πρὸς δὲ τὴν ἀβροδίαιτον βίον, αἱ τῶν ἀκροδρύων ἀμύθητοι ποικιλίαι, γίνονται δὲ ἐν ἐνδείαις πολλάκις ὅτι καὶ τροφαὶ δεύτεραι, καὶ προσυπερβάλλων, οὔτε πολεμίων χώραν τέμνειν ἐᾷ. Παραγγέλλει δὲ ἀνέχειν δενδροτομιῶν, ἄδικον ὑπολαμβάνων τὴν πρὸς ἀνθρώπους ὀργὴν ἀποσκήπτειν εἰς τὰ μηδενὸς αἴτια κακοῦ. Ἔπειτα δὲ ἀξιοῖ μὴ μόνον τὸ παρὸν προορᾶσθαι, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ μένοντος, ἀλλὰ πάντων τροπαῖς καὶ μεταβολαῖς χρωμένων, ὡς εἰκὸς, εἶναι τοὺς τέως δυσμενεῖς ἐπικηρυκευσαμένους καὶ συμβατηρίων ἄρξαντας, ἐνσπόνδους αὐτίκα γενέσθαι. Φίλους δὲ τροφῶν ἀναγκαίων ἀποστερεῖν χαλεπὸν, μηδὲν ταμιευσαμένους τῶν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ, διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλότητα. Πάνυ γὰρ ἐκεῖνο καλῶς εἴρηται τοῖς παλαιοῖς, ὅτι καὶ φιλίας κοινωνητέον, μὴ ἀπογινώσκοντας ἔχθραν, καὶ προσκρουστέον ὡς φιλίας ἐσομένης ἵνα ἕκαστος ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει ταμιεύηται τι τῶν εἰς ἀσφάλειαν, καὶ μὴ ἀπογυμνωθεὶς ἐν ἔργοις, καὶ λόγοις μετανοῇ τῆς ἄγαν εὐχερείας, ὅτ᾽ οὐδὲν ὄφελος, αἰτιώμενος ἑαυτόν. Τὸ λόγιον τοῦτο χρὴ φυλάττειν καὶ τὰς πόλεις, ἐν μὲν εἰρήνῃ προνοουμένας τῶν κατὰ πόλεμον, ἐν δὲ πολέμῳ τῶν κατ᾽ εἰρήνην, καὶ μήτε τοῖς συμμάχοις ἀνέδην προσπιστεύειν, ὡς οὐ χρησομένοις μεταβολῇ πρὸς τὸ ἀντίπαλον, μήτε τοῖς πολεμίοις εἰσάπαν ἀπιστεῖν, ὡς οὐ δυναμένοις ποτὲ μεθαρμόσασθαι πρὸς τὸ ἔνσπονδον. Εἰ μέν τοι μηδὲν ὑπὲρ ἐχθροῦ πρακτέον δι᾽ ἐλπίδα καταλλαγῶν, οὐδὲν ἐχθρὸν φυτὸν, ἀλλὰ πάντα ἔνσπονδα καὶ ὠφέλιμα. Τὰ δ᾽ ἥμερα καὶ διαφερόντως ἀναγκαῖα, ὧν ἢ ὁ καρπὸς ἢ τροφή ἐστιν, ἢ ἰσότιμον τροφῇ κτῆμα. Οὐ δεῖ πολεμεῖν πρὸς τὰ μὴ πολέμια τέμνοντας ἢ καίοντας ἢ ῥίζαις αὐταῖς ἀνασπῶντας, ὅπερ αὐτὴ ἡ φύσις ὑδάτων ἐπιῤῥοίαις καὶ θέρους εὐκρασίαις ἐτελεσιογόνησε, δασμοὺς ἐτησίους οἴσοντα ἀνθρώποις οἷα βασιλεῦσιν. Ἐμέλησε δ᾽ αὐτῷ καθάπερ ἀγαθῷ προστάτῃ ἄληπτον εἶναι μὴ μόνον ζώοις, ἀλλὰ καὶ φυτοῖς ἰσχύν τε καὶ ῥώμην καὶ μάλιστα τοῖς ἡμέροις, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἄξια φροντίδος ἐστὶ, καὶ οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀγρίοις ἔγγονα, γεωργικῆς ἐπιστήμης δεόμενα πρὸς κρατιοτέραν δύναμιν. *Æquitatem suam etiam largius dispensans Moses valde ea ubertim ac liberaliter utitur, descendens a ratione utentibus ad muta animantia, ab his vero ad ea quae e terra nascuntur, de quibus nunc dicendum est; quando de hominibus ut praestantissimis & aliis qua animam sentientem nacta sunt jam egimus. Diserte itaque vetuit aut exscindere arbores mites, aut exitialiter ante tempus demetere frugiferas terras, aut ullos omnino fructus corrumpere, ut abundantia alimentorum instruatur humanum genus. Abundent autem non modo necessaria, sed & qua ad vitam delicatiorem faciunt. Necessaria enim fruges ad homines nutriendos seposita res. Ad delicias vero, omnium de arboribus nascentium varietas. Quae saepe ubi alia deficiunt succedunt in alimentorum locum: Ultra procedens, terram etiam hostilem vastari non sinit: pracipue vero excidiis arborum abstineri jubet, iniquum existimans iram in homines conceptam erogari in ea qua causa mali nullius sunt. Hoc ipse & illud docet, non praesens tempus spectare tantum, cum nihil in suo statu maneat, sed cuncta vicibus ac mutationibus subjecta sint, ita ut facile sit eos qui nunc sunt hostes, ubi ad colloquia & pacta ventum erit, rursum foederatos fieri. At amicos necessariis fraudare durum, quibus ob futurum incertum etiam asservari debuerant quae usui esse possunt. Verissime enim dictum antiquis, ita amicis utendum ut non putentur nulla supervenire posse inimicitia, & ita tractandas offensas ut amicitia speretur, nimirum ut quisque intra animum aliquid recondat quo tutus sit, & non eo nimium nudato per verba & facta mox poenitentiam agat nimia sua vehementia, seque accuset ubi res sanari amplius non potest. Oraculum hoc & civitatibus observandum est, ut pacis tempore parent qua ad bellum sunt opus, in bello vero qua ad pacem: ac neque amicis supra modum fidant, tanquam qui non possunt in contrarium verti; neque hostibus ita diffidant, quasi nunquam possint ad amicitiam reduci. Quod si etiam pro hoste nihil faciendum esset in spem conciliationis, certe nihil eorum qua terra fert hostile, quin amica omnia, utilia omnia. Mitissima vero vel maxime necessaria, ut quorum fructus aut alimentum sint, aut par aliquid alimento. Non oportet bellum inferre bello nesciis, non secare, non urere,*

non

non exstirpare radicitus, qua natura aquarum irrigationibus & afflatum serene tenere educavit, ut tributa hominibus velut regibus ferrent. Cura autem ei ut communi rerum omnium & optime præsidi fuit, illæsam præstare non animantibus tantum sed & terræ fœtibus vim ac robur, præsertim vere mitibus, quia majoris tutelæ indigent, nec ad silvestrium morem fœcunda sunt sed peritam culturam desiderant ut firmitatem consequantur.

2. *Porphyrius vero*] Verba ejus sunt: φείδεσθαι δὲ κελεύει κἂν τῇ πολεμίᾳ τῶν συνεργαζομένων ζώων καὶ μὴ φονεύειν. *Parci etiam jubet lex in terra quamvis hostili animantibus operum sociis, ita ut ea occidere non liceat.*

Legem hanc porrigendam] Contra vero, restringendam, addita exceptione, nisi arbores in suburbanis locis impediant jaculatores.

3. *In tecta innexia murosque*] Egregia est hujus argumenti epistola Belisarii ad Totilam Gotthicorum III. Πρότερον μὲν καλλὴ οὐκ ὄντα ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων ὧν φρονίμων εὑρήματα εἶεν καὶ πολιτικῶς βιωτεύειν ἐπισταμένων. Ὄντα δὲ ἀφανίζειν τῶνγε ἀξυνέτων εἰκὼν, καὶ γνώρισμα τοῦτο τῆς αὐτῶν φύσεως οὐκ αἰσχυνομένων χρόνῳ τῷ ὑστέρῳ ἀπολιπεῖν. Ῥώμη μέν τοι πόλεων ἁπασῶν, ὅσαι ὑφ᾽ ἡλίῳ τυγχάνουσιν οὖσαι, μεγίστη τε καὶ ἀξιολογωτάτη ὡμολόγηται εἶναι. Οὐδὲ γὰρ ἀνδρὸς ἑνὸς ἀρετῇ εἴργασται. Οὐδὲ χρόνου βραχέος δυνάμει εἰς τόσον μεγέθους τε καὶ κάλλους ἀφῖκται. Ἀλλὰ βασιλέων μὲν πλῆθος. Ἀνδρῶν δὲ ἀρίστων ξυμμορίαι πολλαὶ χρόνου τε μῆκος καὶ πλούτου ἐξουσίας ὑπερβολὴ, τά τε ἄλλα πάντα ἐκ πάσης τῆς γῆς καὶ τεχνίτας ἀνθρώπους ἐνταῦθα ξυναγαγεῖν ἴσχυσαν. Οὕτω τε τὴν πόλιν τοιαύτην, οἵανπερ ὁρᾷς κατὰ βραχὺ τεκτηνάμενοι, μνημεῖα τῆς πάντων ἀρετῆς τοῖς ἐπιγενησομένοις ἀπέλιπον. Ὥστε ἡ εἰς ταῦτα ἐπήρεια, εἰκότως ἂν ἀδίκημα μέγα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ παντὸς αἰῶνος δόξειεν εἶναι. Ἀφαιρεῖται μὲν γὰρ τοὺς προγεγενημένους τὴν τῆς ἀρετῆς μνήμην, τοὺς δὲ ὕστερον ἐπιγενησομένους τῶν ἔργων τὴν θέαν. Τούτων δὲ τοιούτων ὄντων ἐκεῖνο εὖ ἴσθι, ὡς δυοῖν ἀνάγκη τὸ ἕτερον εἶναι. Ἢ γὰρ ἡσσηθήσῃ τοῦ βασιλέως ἐν τῷ δὲ τῷ πόνῳ, ἢ περιέσῃ, ἂν οὕτω τύχοι. Ἢν μὲν οὖν νικῴης Ῥώμην γε καθελὼν, οὐ τῶν ἑτέρου σοῦ, ἀλλὰ τὴν σαυτοῦ ἀπολωλεκὼς ἂν, ὦ βέλτιστε, εἴης. Καὶ διαφυλάξας κτήματι, ὡς τὸ εἰκὸς, τῶν πάντων καλλίστῳ πλουτήσεις. Ἢν δέ γε τὴν χείρω σοι τύχην κληροῦσθαι ξυμβαίη σώσαντι μὲν Ῥώμην, χάρις ἂν σώζοιτο παρὰ τῷ νενικηκότι πολλή. Διαφθείραντι δὲ, φιλανθρωπίας τε οὐδεὶς ἔτι λείψεται λόγος, καὶ προσέσται τὸ μηδὲν τοῦ ἔργου ἀπόνασθαι. Καταλήψεται δέ σε καὶ δόξα τῆς πράξεως ἀξία πρὸς πάντων ἀνθρώπων, ἥπερ ἐφ᾽ ἑκάτερά σοι τῆς γνώμης ἑτοίμως ἕστηκεν. Ὁποῖα γὰρ ἂν τῶν ἀρχόντων τὰ ἔργα εἴη, τοιοῦτον ἀνάγκη καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ὄνομα φέρεσθαι. *Antehac sic existimatum est, speciosa struere opera, sapientum esse & civilis vitæ scientium: structa demoliri, stultorum & vecordis animi signa ad posteros transmittere non erubescentium. Romam constat urbium quas Sol adspicit maximam esse ac spectatu dignissimam; ea non unius labore hominis nec brevi tempore ad id magnitudinis splendorisque processit, sed plurimi Reges atque Imperatores, virorum eminentium immensa series, multa sæcula, divitiarum stupenda congeries, tum alia tum artificum primos huc traxere, ita illi tanta urbe paulatim effecta monumenta sua virtutis post futuris reliquere. Quare in eam sævire id vere injuriam sit facere humano generi omnis ævi, eripiendo iis qui olim fuere debita laudis memoriam, venturis vero spectaculi voluptatem. Hæc cum eum in modum se habeant, cogita de duobus alterum necessario futurum, ut aut in hoc bello vincaris ab Imperatore, aut tua fortuna sit superior. Si tu victor, eversa Urbe, non aliena sed tua perdideris: eadem servata, possessione frueris omnium speciosissima si adversa tibi sors ceciderit, Roma per te incolumi, reposita tibi erit apud victorem gratia: eadem jacente, jacebunt extra omnem spem misericordia res tuæ. Neque tantum nullus ad te facti fructus redibit, sed & digna facto fama te ab hominibus universis sequetur. Ea in utram velis partem tibi parata est: Nam potentum quales sunt actiones talis existimatio.* Vide & legem Friderici I. apud Conradum Abbatem Urspergensem, & de Friderico Comite Palatino Chronica Melanchthonis.

1. *Parcendum suis rebus præfatus*] Gelimer & Vandali obsidentes Carthaginem, neque prædas egere, neque terram vastarunt, sed curæ habuerunt ut suam. Procopius initio Vandalicorum secundi. Apud Helmoldum lego lib. I. cap. 66. *Nonne terra quam devastamus terra nostra est, & populus quem expugnamus populus noster est? Quare ergo invenimur hostes nostrimet, & dissipatores vectigalium nostrorum?* cum his conveniunt quæ Bembus habet libro historiæ VI.

2. *Diodorus Siculus*] Libro II.

3. *Sic Timotheus*] De Megarensibus idem prodidit Plutarchus quæstionibus Græcis; de Totila cum Romam obsideret Procopius Gotthicorum III. τοὺς μέν τοι γεωργοὺς οὐδὲν ἄχαρι ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἰταλίαν εἰργάσατο, ἀλλὰ τὴν γῆν ἐκέλευεν ἀδεῶς ᾗπερ εἰώθεισαν, ἐς αεὶ γεωργεῖν, τοὺς φόρους αὐτῷ ἀναφέροντας. *Agricolis interim per omnem Italiam nihil mali intulit, sed jussit eos ita ut soliti erant terram perpetuo securos colere; modo ad ipsum tributa perferrent.* Cassiod. XII, 5. *Defensorum maxima laus est, si cum illi videantur prædictas regiones protegere, isti non desinant patrieticas possessiones excolere.*

4. *Apud Atticos & Romanos*] Etiam in Peloponneso. Varro II. de re rustica: Columella principio libri VI. His adde Plinium VIII, 45. Ælianum de historia animalium II. capite ultimo. Porphyrium II. De abstinentia: Vegetium III. De arte veterinaria.

Rhodiorum oratio ad Demetrium] de hac re vide Plinium historiæ naturalis VIII, 38, & XXXV, 10. & Plutarchum Demetrio. Sensus idem epistola Belisarii modo a nobis recitata.

1. *Suadet rerum divinarum reverentia*] Polybius

lybius in Excerptis Peiresianis: τὸ γὰρ τοῖς ἀνθρώποις ὀργιζόμενον, εἰς τὸ θεῖον ἀσεβεῖν τῆς πάσης ἀλογιστίας ἐστὶ σημεῖον. *Cum hominibus irascaris, ob id impie in Deos agere summa stultitia signum est.* Merito sane: nam & *Severus rescripsit, melius esse ut quomodocunque illic Deus colatur quam popinariis detur*, Lampridio referente. *Saguntina Dianæ templo pepercit religione inductus*, ait de Annibale Plinius Naturalis historiæ XVI, 11. Ἱερὰ ἂν οὐδὲ τοὺς ἀλλοφύλους πολεμίους ἀφαιρούμεθα: *Templa hostibus nec externis eripimus*, Appianus id habet civilium II. De Agesilao scriptor Latinus vitæ ejus: *Neque hoc solum in Græcia fecit ut templa Deorum sancta haberet, sed etiam apud barbaros summa religione simulacra arasque conservavit. Itaque prædicabat mirari se non sacrilegorum numero haberi qui supplicibus eorum nocuissent: aut non gravioribus pœnis affici qui religionem minuerent quam qui fana spoliarent.* De Agesilai sanctimonia in hac re etiam Plutarchum vide. Idem multos pariter Romanos ejus laudis participes facit in Sulla: εἰς μνήμην ἐβάλοντο τοῦτο μέν τοι τὸν Φλαμίνιον, καὶ Μάνιον Ἀκύλιον, τοῦτο δὲ Αἰμίλιον Παῦλον, ὧν ὁ μὲν Ἀντίοχον ἐξελάσας τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ τοὺς Μακεδόνων βασιλεῖς καταπεπολεμηκότες οὐ μόνον ἀπέσχοντο τῶν ἱερῶν τῶν Ἑλληνικῶν, ἀλλὰ καὶ δῶρα καὶ τιμὴν αὐτοῖς καὶ σεμνότητα πολλὴν προσετέθησαν. *In memoriam revocabant alii Flaminium, alii Manium Aquilium & Æmilium Paulum, quorum ille Antiocho ejecto e Græcia, hi vero debellatis Macedonum regibus, non modo Græcanicis templis pepercerant, sed & donis ea multoque honore ac sanctimonia auxerant.* Adi & Vitruvium lib. II. Dionem XLII. Plutarchum Cæsare: Brodæum V. Miscellaneorum. Cabao Maurus ipse non Christianus honorem volebat haberi Christianorum Ecclesiis contra quam facerent Vandali, quibus sperabat iratum fore, quisquis ille esset, Christianorum Deum. Testatur hoc Procopius Vandalicorum, qui & Persicorum II. Chosroen Persam non Christianum Ecclesiæ Antiochiensium Christianorum ait pepercisse. Justinianus etiam, ut idem refert Vandalicorum II. retinere apud se non ausus est res illas quas Hierosolymorum templo Vespasianus abstulerat Romam, Romæ autem repertas in Africam asportaverat Gizerichus. De sanctimonia a Mahumetistis servata loco in quo Ezechielis & trium Danielis sociorum ossa erant condita, testis est in itinerario Judæus Benjamin.

3. *In Gotthis Roma capturibus*] sub Alarico Ariano: cujus & hoc factum memorabile apud Cassiodorum XII, 20. *Rex Alarichus Apostoli Petri vasa suis deferentibus cum excepisset, mox, ut rei causam habita interrogatione cognovit, sacris liminibus deportari diripientium manibus imperavit, ut cupiditas quæ deprædationis ambitu admiserat scelus devotione largissima deleret excessum.*

Testantur hoc Martyrum loca] Exscripsit hunc locum Isidorus in Chronicis Gotthicis Æra CCCCXLVII.

Malim, qui] omnino sic legendum ostendit Orosius eandem historiam referens lib. VII. c. 28.

Postea quam ad loca illa veniebant] Eisdem Apostolorum basilicis Gotthi sub Vitige Romam obsidentes pepercerunt, teste Procopio Gotthicorum II. Etiam barbaris & non Christianis jus confugii in talia loca prosuit; Vide Zosimum libro IV. de Tomitanis barbaris. Adde Helvetiorum legem apud Simlerum: Nicetam Alexio, Manuelis filio: eundem lib. I. de Andronico, ubi Siculos culpat ob violatas Antiochiensium Ecclesias.

1. *De cælo a gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur*] ut & alterum de Epopeo, Diodorus Siculus.

2. *Philippus ultra jus victoria in templa, aras, sepulchra sævit*] Simile Prusiæ factum detestatus Polybius, cujus verba Suidas servavit in vocabulo Prusiæ, & excerpta Peiresiana.

1. *Idem Agesilai consilium*] Meminit & Plutarchus Agesilao.

2. *De Quintio*] nempe T. Quintio Flaminio.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XIII.

1. *Si id quod recte fit spectas*] Vide quod judicavit Innocentius Romanus Pontifex apud Bembum I.

2. *Aut ex pœna*] Romani Prusiam Attalo jusserunt & damnum resarcire & pœnam insuper pendere.

Impensam quæ in bellum facta esset] Meminit Polybius Excerpto legationum 23. Sic & a Sulla damnati Asiatici, narrante in Mithridaticis Appiano. Morem hunc pro se allegat Rex Poloniæ apud Thuanum libro LXXIII. anno MDLXXXI. Sic apud Homerum Iliados Γ vocem τιμὴν Scholiastes interpretatur πρόστιμον τοῦ πολέμου λέγει δὲ τὸ ἥμισυ τῶν ἐν πόλει κτημάτων. *Belli æstimationem: dimidium nempe rerum quæ in urbe erant.*

1. *Miserabile enim est, ut ait pater Quintilianus, sponsoris periculum*] Addit salvo pudore ad sponsorem non aliter creditorem venire quam si recipere a debitore non possit. Bene salvo pudore; nam sponsores appellare videtur habere quandam δυσωπίαν, ut ait Cicero ad Atticum XVI, 15.

2. *Exigit humanitas*] Ptolemæus Demetrio Antigoni filio tabernaculum & alia ad curam corporis ipsius pertinentia, pecunias quoque captas remisit, dicens non de omnibus rebus, sed de imperio & honore inter ipsos certari.

Nar-

Narrat Plutarchus Demetrio. Vide & factum Sanctii Vasconum regis apud Marianam lib. xi. cap. 16.

4. *Veteri possessori relinquebatur*] Appianus civilium ii. Τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν, οὐδὲ τούτων ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο, ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Romani veteres ne hostibus quidem victis omnes agros adimebant, sed cum eis partiebantur.* Sic & Vandalos in Africa & in Italia Gotthos fecisse historiæ nos docent.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XIV.

2. QUod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset] Filius ejus Alexander Thebis captis exemit servituti & sacerdotes & eos qui decretis in se factis non adsenserant; Narrat Plutarchus in vita ejus.

1. *Captivum se dicebat, non servum*] Philo: ἐπεὶ καὶ πατέρες υἱῶν τιμὰς κατέθεσαν, καὶ υἱοὶ πολλάκις πατέρων ἢ κατὰ λῃστείας ἀπαχθέντων, ἢ κατὰ πόλεμον αἰχμαλώτων γενομένων, ὡς οἱ τῆς φύσεως νόμοι τῶν κάτωθεν ὄντες βεβαιότεροι γράφουσιν ἐλευθέρους. *Nam & patres pro filiis & filii pro parentibus sæpe pretium pependerunt, aut vi latronum abreptis, aut belli more captis, quos quidem naturæ leges valentiores his quæ in terra fiunt legibus, scribunt liberos.* Nimirum ut apud Theodecten Helena loquebatur:

Θεῶν ἀπ' ἀμφοῖν ἔκγονον ῥιζωμάτων,
Τίς ἂν προσειπεῖν ἀξιώσειεν λάτριν.
Utraque generis parte prognatam Deis,
Eritne servam nominare qui audeat.

3. Ἐν πικρίᾳ ψυχῆς] Sic & in epistola Barnabæ est: οὐ μὴ ἐπιτάξῃς παιδίσκῃ ἢ δούλῳ σου ἐν πικρίᾳ, τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίζουσι, μήποτε οὐ φοβηθήσῃ τὸν ἐπ' ἀμφοτέροις Θεόν. *Noli acerbe imperare servo aut ancillæ tuæ in Christum sperantibus, ne eo ipso ostendas non timere te communem tibi & ipsi Dominum.*

Seneca] epistola xlvii.

Non dominaberis ei dure] Vide Mosem de Kotzi præceptis jubentibus 147, 175, 178. & collationem legum Mosis & Romanarum titulo iii. Priscus in Excerptis legationum ubi Romanos barbaris præfert: ἄμεινον δὴ καὶ τοῖς οἰκέταις διατελοῦσι ῥωμαῖοι χρώμενοι. Πατέρων γὰρ ἢ διδασκάλων εἰς αὐτοὺς ἔργα ἐπιδεικνύντες, ἐφ' ᾧ τῶν φαύλων ἀπεχομένους μετιέναι ἅπερ αὐτοῖς φαῦλα νενόμισται, σωφρονίζουσι σφᾶς ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, ὥσπερ τοὺς οἰκείους παῖδας. Οὐ δὴ γὰρ οὐδ' αὐτοῖς θάνατον, ὥσπερ Σκύθαις ἐπάγειν θέμις. Ἐλευθερίας δὲ τρόποι παρ' αὐτοῖς πλεῖστοι, ἣν οὐ μόνον περιόντες ἀλλὰ καὶ τελευτῶντες χαρίζονται, διατάττοντες κατὰ τῆς περιουσίας ὃν βούλονται τρόπον. Καὶ νόμος ἐστὶν ὥσπερ ἕκαστος τελευτῶν περὶ τῶν προσηκόντων βουλεύσοιτο. *Multo melius servos suos Romani tractant. Patrumque aut magistrorum in eos funguntur officio. Nam ut eos abstrahant ab iis quæ moribus ipsorum illicita habentur, ita eos delinquentes quasi filios suos castigant: neque enim jus est eos occidere, ut apud Scythas. Tum vero libertatis complura genera, quam non viventes tantum sed in mortis tempore domini largiuntur: qui quidquid morituri de re sua statuerint id legis vim habet.* Adde legem Wisigothicam lib. vi. tit. i. c. 12.

Philo] de specialibus legibus secundo: Cyprianus ad Demetrianum: *Nisi tibi pro arbitrio tuo serviatur, nisi ad voluntatis obsequium pareatur, imperiosus & nimius servitutis exactor flagellas, verberas, fame, siti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis, & non agnoscis miser Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse in hominem dominatum.*

Non pro oculo tantum, sed & pro dente excusso] Philo dicto loco: οὕτω γὰρ ὁ μὲν ἀνθ' ὧν ἔδρασε, διττὴν ἐνδέξεται ζημίαν, ἅμα τιμῇ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ἀφαιρεθείς: καὶ τρίτον ἑκατέρου τῶν λεχθέντων χαλεπώτερον, ἀναγκαζόμενος ἐν τοῖς μεγίστοις εὐεργετεῖν ἐχθρὸν, ὃν ἴσως ηὔχετο κακοῦν αἰεὶ δύνασθαι. Ὁ δ' ἀνθ' ὧν ὑπέμεινε παρηγορίαν ἕξει διπλῆν, οὐ μόνον ἐλευθερωθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀργαλέον καὶ ὠμὸν δεσπότην ἐκφυγών. *Sic ille pro facto duplicem pendet pœnam, amissis & operis & servi pretio, atque accedit & tertium duobus istis gravius, quod cogitur in rebus maximis bene facere homini exoso & quem optasset semper vexare posse. Alter autem pro malo quod pertulit duplex habebit solatium, non libertatem tantum adeptus, sed a tam fero sævoque domino exolutus.*

1. *Opera cum modo exigenda*] Vide c. 14. in epistola Episcoporum ad Ludovicum regem quæ inserta est in capitulare Caroli Calvi. Seneca epistola xlvii. *Non tantum hominibus sed tanquam jumentis abutimur.* De Atheniensium vero in servos lenitate vide Xenophontem de republica Atheniensium.

2. *Servos familiares*] amicos Epicurus; Seneca epistola cvii.

Ulysses] cujus paternam in se benignitatem prædicat Eumæus Odysseæ ξ.

Gratius est nomen pietatis quam potestatis] Notat & Cyprianus Testimoniorum iii. ad Quirinum: *dominos servis, cum crediderint, mitiores esse debere:* probatque id Apostoli Pauli ad Ephesios verbis. Lactantius libro v. cap. 15. *Nec alia causa est cur nobis invicem fratrum nomen impertiamur, nisi quia pares esse nos credimus. Nam cum omnia humana non corpore sed spiritu metiamur, tametsi corporum sit diversa conditio, nobis tamen servi non sunt: sed eos & habemus, & dicimus spiritu fratres, religione conservos.* Augustinus de Moribus Ecclesiæ Catholicæ i, 30. *Tu dominis servos non*

tam conditionis necessitate quam officii delectatione doces adhærere. Tu dominos servis, summi Dei scilicet communis domini consideratione placabiles, & ad consulendum quam ad coercendum propensiores facis. Adde Isidorum Pelusiotam lib. 1. epistola 471. Repete quæ modo ex Prisco posuimus.

3. Δωροφόρους *appellabant*] Athenæus VI, 18.

1. *Alimenta servo debentur*] Sirachides XXXIII, 25. Ἄρτος καὶ παιδεία καὶ ἔργα οἰκέτῃ. *Panis & disciplina & opera servo.*

Seneca] Idem de Tranquillitate: *Familia vestiarium petit victumque.* Romani ad Bessam apud Procopium Gotthicorum III. Χορηγεῖτε τοῖς ὑμετέροις αἰχμαλώτοις τροφὴν οὐκ ἀρκοῦσαν, οὐδὲ κατὰ τὴν χρείαν ἡμῶν ἀποχρῶσαν, ἀλλ' ὥς γε ἀποζῆν διαρκῶς ἔχουσαν. *Date nobis saltem ut captivis vestris alimenta, non dicam quæ sufficiant, qualia necessitas nostra desiderat sed quæ mortem arceant.* Chrysostomus ad Ephesios V, 2. Ὅταν οὗτος μὲν τὴν σωματικὴν διακονίαν παρέχῃ, σὺ δὲ τὸ σῶμα τρέφῃς καὶ θεραπεύῃς καὶ τροφαῖς καὶ ἐνδύμασι καὶ ὑποδήμασι, καὶ οὗτος δουλείας ἐστὶ τρόπος. Ὅτι ἐὰν μὴ παρέχῃς καὶ σὺ τὴν σὴν διακονίαν, οὐδὲ ἐκεῖνος τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἔσται ἐλεύθερος, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναγκάσει νόμος καὶ μὴ τρεφόμενον τοῦτο ποιεῖν. *Ubi ille corporis ministeria exhibet, tu vero eum alis, curasque ut præter victum habeat quo induatur, quo calcietur, est & hoc servitutis quoddam genus. Nam nisi & tu tuum hoc exhibeas ministerium, nec ille exhibebit suum sed liber erit, neque ulla eum lex constringet, si non alatur, operas præstare.*

Siculorum crudelitas] Et Isaaci Angeli in Siculos captivos, memorante Niceta lib. 1. Qui & epistolam ponit ea de re regis Siculi ad Imperatorem Græcum.

2. *Apud Terentium est*] Phormione actu 1. sc. 1.

Naturale patrimonium] Eumæus Odysseæ Ξ.

Οἷά τε ᾧ οἰκῆϊ ἄναξ εὔθυμος ἔδωκε
Οἶκόν τε κλῆρόν τε πολυμνήστην τε γυναῖκα.
Qualia dat famulis domini prolixa voluntas.
Fœdera conjugii socialia, remque, domumque.

Ipse Ulysses Odysseæ Φ Emæo & Philætio dicit:

Ἄξομαι ἀμφοτέροις ἀλόχους καὶ κτήματ' ὀπάσσω
Οἰκία τ' ἐγγὺς ἐμεῖο τετυγμένα.
Vestrum utrique thori socias dabo, largiar & rem
Vicinasque domos nostræ.

Varro de Servis: *Studiosiores ad opus fieri liberalius tractando, aut cibariis aut vestitu largiore, aut remissione operis, concessioneque ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat.*

Seneca] Ejusdem est ibidem: *Numquid dubium est quin servus cum peculio domini sit? Dat tamen domino suo munus.*

5. *Quod servibus liberaliter*] Ita Manuscripti, recte: Varro narrat in Feroniæ luco dictum servis: *Bene meriti sedeant servi, surgant liberi*: in quibusdam locis mos liberari servos ubi octuplum pretii quo empti erant paraverant.

Nec sine donis] Consuetudo id interpretata ne minus XXX. Siclis detur: vide præcepto jubente 84.

1. *Ut apud Græcos olim mina*] Bello Gallorum cum Hispanis in Italia eques redemptus quarta parte annui stipendii, non comprehensi qui ordines ducerent eisque superiores: nec qui justo prælio aut oppido per vim capto venirent in potestatem. Mariana XXVII, 18.

Nec mi aurum posco] Similem Tiberii Christiani Imperatoris in Persas bonitatem laudat Menander Protector: Sisebuti Mariana, item Sanctii Castellæ regis libro XI.

Getarum rex Dromichates] Meminit & Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XV.

2. T*Ueri magis quam proferre*] Alexander Imperator Artaxerxi Persæ: δεῖν μένειν τὸ αὐτὸν ἐν τοῖς ἰδίοις ὅροις καὶ μὴ καινοτομεῖν, μηδὲ ματαίαις ἐλπίσιν αἰωρούμενον μέγαν ἐγείρειν πόλεμον, ἀγαπητῶς δὲ ἔχειν ἕκαστον τὰ ἑαυτοῦ. *Manendum cuique intra suos fines nihil novando, neque debere quenquam incerta spe sublatum bella incipere, sed suo esse contentum.*

Gaudere de imperii latitudine] Vide Cyrillum libro V. contra Julianum reges Hebræos hoc nomine laudantem quod suis contenti essent finibus.

1. *Sic Pero Alexander*] Piplnus Aistolfo Langobardo.

Seneca] Totus locus dignus inspici, ubi & hoc egregie dictum: *Hoc est etiam ex victoria sua triumphare, testarique se nihil quod dignum esset victore apud victos invenisse.* Tigrani pars regni a Pompejo relicta. Eutropius VI.

2. *Quasdam reliquit liberas*] Earum ut noscatur conditio vide Polybium Excerptis legationum num. 6. Suetonium in Cæsare ubi de Gallia. Habet & quædam Guillemanus non indigna lectu in rebus Helvetiorum.

Sic a Quintio decretum] Remissum id tamen postea. Polybius excerptis legationum num. XI. Plutarchus Flaminio.

Tradere arma, classem] Vide de Persis Agathiam libro IV.

2. *Calanus Indus*] Habet id Plutarchus Alexandro.

Comparatione testudinis] Plutarchus sic narrat: Ἀχαιοὺς σφετεριζομένους τὴν Ζακυνθίαν νῆσον ἀποτρέπων ἔφη, κινδυνεύειν ἄν, ὥσπερ αἱ χελῶναι,

ται, πορρωτέρω τὴν κεφαλὴν τῆς Πελοποννήσου προτείνοντι. *Achaos Zacynthum insulam appetentes cum dehortari velles, dixit periculum eos adituros si testudinis more caput extra Peloponnesum extulissent.*

Ita emendavit] Utitur hac historia Claudianus Julianus Consul in epistola ad Pupienum & Balbinum. Imitatus Augustus qui Dione narrante, ἐπῃνεῖτο ἐφ' οἷς οὐκ ἠξίου ἑτερόν τι προσκτήσασθαι, ἀλλ' ἀκριβῶς ἀρκεῖσθαι τοῖς ὑπάρχουσιν ἰδίοις. *Laudatus est quod nihil novi acquirere voluit, sed qua jam habebantur sufficere est arbitratus.*

Latio qua servit purpura ferro] Vide Panegyricum Maximiano dictum.

Ut ipse imperaret alius, pareret Alexandro] Tales & olim in Italia reges sub aliorum regum imperiis: Servius ad x. Æneid. Sic apud Æschylum Persis:

Βασιλεῖς βασιλέως ὕποχοι μεγάλου.

Reges regis magni subices.

Sic & apud Turcas teste Leunclavio libro XVIII.

Sua leges] Philo legatione ad Cajum: Σεβαστὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο τῆς βεβαιώσεως τῶν παρ' ἑκάστοις πατρίων, ὅσην καὶ τῶν ῥωμαϊκῶν ἐπιμέλειαν. *Augustus non minus curæ suæ duxit custodiam legum propriarum cuique genti quam Romanarum.*

Suo arbitrio rempublicam administrandi] Vide epistolam XCIII. Plinii, & sequentem Trajani libro x. Sinope sub Persis rempublicam habebat popularem; Appianus Mithridaticis. Talis apud Græcos sub Romanis umbra libertatis; Vide Ciceronem lib. VI. ad Atticum epist. I. Plinium lib. VIII. epist. 24 Evocari ex insula Cyprios non licebat; Cicero ad Atticum v, 21.

1. *Avita religionis usum*] *melius est sibi aliquem Deum coli quam nullum:* ut Severi verbis modo diximus. Sic Gotthi apud Procopium Gotth. II. dicunt se ad suam religionem adegisse neminem.

1. *Volentibus quam coactis imperitare*] Lacedæmonii apud Thucydidem v. Νομίζομέν τε τὰς μεγάλας ἔχθρας μάλιστ' ἂν διαλύεσθαι βεβαίως, οὐκ ἂν ἀνταμυνόμενός τις καὶ ἐπικρατήσας τὰ πλείω τοῦ πολέμου κατ' ἀνάγκην ὅρκοις ἐγκαταλαμβάνων μὴ ἀπὸ τοῦ ἴσου ξυμβῇ, ἀλλ' ἢν παρὸν τὸ αὐτὸ δρᾶσαι, πρὸς τὸ ἐπιεικὲς καὶ ἀρετῇ αὐτὸς νικήσας παρὰ ἃ προσεδέχετο μετρίως ξυναλλαγῇ. *Sic existimamus, magnas inimicitias in firmam concordiam mutari, non si quis se ulciscens & fortuna usus prosperiore necessitatem alteris imponat jurandi in leges inæquales, sed si cum id facere possit, æquitate usus non minore quam in vincendo virtutem, quam potest moderatissime rem transigat.*

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XVI.

2. GRegorius Neocæsariensis] sequuntur Petr. de Potestate Principis c. 3. quæst. 4. Bruningius de Homagiis concl. 241.

2. *Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant*] Etiam Diodorus Siculus Excerptis Peiresianis. Et Valerius Maximus lib. I. cap. I. num. 6. *Africani quoque posterioris humanitas speciose lateque patuit. Expugnata enim Carthagine circa Siciliæ civitates liberas misit, ut ornamenta Templorum suorum Pœnis rapta per legatos recuperarent, inque pristinis sedibus reponenda curarent.*

Si de urbibus bello captis ageretur] Pompejus Attalo & Pylæmeni Paphlagoniam reddidit. Eutropius VI. In fœdere Pontificis, Imperatoris Caroli V. & Venetorum contra Solimannum convenerat, ut possessa quisque reciperet; Paruta VIII. Itaque Cephalenia ab Hispanis capta reddita Venetis. Est ad eam rem pertinens locus & in Anna Comneoa, ubi de Gothofredo agit.

2. *Vir non pii tantum animi sed & excelsi*] Bene hoc notavit Jacchiades ad Danielem v. 17. Sulpitius de Abrahamo: *Reliqua his quibus erepta erant reddidit.* Ambrosius lib. I. de Patriarchis: *Ideo quoniam sibi mercedem ab homine non quæsivit, a Deo accepit.* Non multum hinc distant facta Pittaci & Timoleontis: *Pittacus Mitylenaus cum recuperati agri dimidia pars consensu omnium offerretur, avertit animum ab eo munere, deforme judicans virtutis gloriam magnitudine prada minuere;* Valerius Maximus libro VI. cap. V. num. 1. De Timoleonte Plutarchus: οὐ τὸ λαβεῖν ἐκ τοιούτων αἰσχρὸν, ἀλλὰ τὸ μὴ λαβεῖν κρεῖττον, καὶ περιουσία τῆς ἀρετῆς ἐν οἷς ἔξεστιν ἐπιδεικνυμένης τὸ μὴ δεόμενον: *Non, accipere in talibus, turpe, sed non accipere melius, & virtutis cujusdam exuberantis & in iis qua licita sunt ostendentis se & his carere posse.* Confer quæ supra lib. II. c. XIV. §. VI. & hoc libro c. IV. §. I.

Ita & populi] Exsules Saguntini post sex annos a Romanis restituti. Antonius Cassii bello in servitutem redactos liberos esse jussit, bona dominis reddi. Sic Calatrava militibus quibus erepta a Mauris erat, reddita a rege Castellæ aliisque. Mariana lib. XI. Confer quæ supra hoc libro cap. X. §. 6.

Arati Sicyonii consilium sequi] quod fecit rex Ferdinandus memorante Mariana lib. XXIX. c. 14.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XVII.

2. S*Ine strepitu peragrantes Peloponnesum*] Par testimonium Tito Quintio Flaminio perhibet Plutarchus.

De Pompejo Magno Tullius] Et Plutarchus: αἰκέων τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐτῶν ἐπέβαλεν, ἣν ὁ μὴ φυλάξας, ἐκολάζετο. *Cum audisset milites suos per itinera licentiosius agere, sigillum gladiis eorum apposuit; quod qui non custodisset is puniebatur.*

De Gothis] multa de hujus gentis modestia habemus apud Cassiodorum, ut v, 10. & 11, 13. Eodem autem libro epistola 25. *Nec possessorum segetes aut prata vastetis. Sed sub omni continentia properate: ut grata nobis esse vestra occursio possit. Quia ideo exercituales gratis sublimus impensas, ut ab armatis custodiatur intacta civilitas.* lib. 1x, 25. *Arma ejus nulla possessorum damna senserunt.*

Et Belisario Suidas] Sæpe hanc in Belisario virtutem prædicat comes ejus testisque actionum Procopius. Vide egregiam ejus orationem huc pertinentem quam ad milites habuit prope Siciliam, cum in Africam tenderet, narrationemque itineris per Africam Vandalicorum primo. Ex Gotthicorum autem 111. Integrum hunc locum apponam: οἷς δὲ τοὺς ἀγροίκους ἔτι τοσαύτῃ φειδοῖ καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτῶν οὐδένα πώποτε, στρατηγοῦντος Βελισαρίου, τετύχηκε. Πλουτεῖν δὲ παρὰ δόξαν ξυνέβαινε πᾶσιν, οἷς ἂν αὐτὸς ἐπιδημοίη στρατιᾶς πλήθει. Ἀπεδίδοντο γὰρ αὐτοῖς κατὰ γνώμην τὰ ὤνια πάντα. Καὶ ἡνίκα μὲν ἀκμάζει τὰ λήϊα ἐς τὸ ἀκριβὲς διεφύλαττε, μή τινα παριοῦσα ἡ ἵππος λυμήνηται, τῶν δὲ ὡραίων ἐν τοῖς δένδροις ὄντων ἅψασθαι αὐτῶν οὐδενὶ τὸ παράπαν ἐξουσία ἐγίνετο. *Adversus agricolas tanta cura providentiaque agebat ut eorum nemo vim pateretur, exercitum ducente Belisario: contra vero opulenti fierent omnes quocunque ille cum multo milite advenisset: vendebant enim illi militibus res suas suopte arbitratu. Et cum matura essent segetes sollicite cavebat ne ab equite corrumperentur. Tum vero poma in arboribus pendentia tangere nemini omnino permittebatur.* Similem Alemannorum laudem in expeditione ad sanctum Sepulchrum vide apud Nicetam Manuele Comneno. Gregoras autem libro sx. Idem in Venetis prædicat: ἦσάν γε μὲν οὐδένες, οὓς οὐ μάλα ἐξέπληξεν ἡ τῶν Βενετικῶν εὐταξία, καὶ ἡ μετὰ δικαιοσύνης μεγαλοπρέπεια. Οὐδὲ γὰρ ἠξίωσε τῶν πάντων ἐκείνων οὐδεὶς ἐξελθὼν ἀφελέσθαι τι τῶν ἁπάντων ἄνευ τιμῆς ἀργυρίου. *Nemo erat quem non admiratione percelleret Venetorum disciplina, & conjuncta cum justitia animi magnitudo. Nemo enim de exercitu egressus quidquam rerum sumere volebat nisi pecunia depensa.*

3. *Provisus rerum necessariarum*] Plinius historiæ Naturalis xxv1, 4. *curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum curam habuere?* Cassiodorus 1v, 13. *Habeat quod emat, ne cogatur cogitare quod auferat.* Similia habet v, 10, & 13.

Apud Ammianum] quem vide & libro xx1.

4. *A calumnia*] Possis vertere *a rapina.* Quo sensu ea vox sumitur in Græca versione Jobi xxxv, 9. Psalm. cx1x, 12. Prov. x1v, 33; xx11, 16; xxv111, 3. Ecclesiastæ 1v, 1. Item Levitici x1x, 11. Eandem Græcam vocem per *defraudare* vertit vulgatus interpres Lucæ x1x, 1.

Contenti estote stipendiis vestris] Ambrosius ad hunc Lucæ locum: *Idcirco stipendia constituta militiæ: ne dum sumptus quæritur præda grassetur.* Quæ transcripsit Augustinus Sermone x1x. De verbis Domini secundum Matthæum. Sunt egregiæ ad hanc rem constitutiones apud Gregorium Turonensem libro 11. cap. 37. In capitulis Caroli & successorum, lib. v. tit. CLXXXIX. In concilio Galliæ Tomo 11. in Capitulari 11. Ludovici Pii capite x1x. & Tomo 111. in Concilio ad S. Macram. Adde legem Bajoariorum tit. 11, 5. Friderici I. Legem sic refert Guntherus:

Si quis pacifica plebis villasve domosve
Usserit, abrasis signabitur ora capillis,
Et pulsus castris post verbera multa recedet.

Necesse est concedamus fieri posse quod factum videmus] Sic & Guicciardinus disserit libro xv1.

Ex Scauro memorat Frontinus] De Nigri severitate ob raptum gallum gallinaceum vide Spartianum.

1. *Æquos se præbere utrisque in permittendo transitu, in commeatu præbendo*] Exemplum nobile vide apud Parutam libro v111.

2. *In exercitu hostium eum censeri*] Et contra, socium & amicum recte ait dici non eum modo qui juxta stat in procinctu, sed & qui omnia quibus opus habet bellum aperte suppeditat, in Epistola Amalasunthæ ad Justinianum.

ANNO-

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XVIII.

1. *Sic & Chrysantam*] Vide Xenophontem Cyri institutione.

2. *Incensultis praliis implicaretur*] ita Avidius Cassius causam sententiæ suæ reddebat: *Evenire potuisse ut essent insidia*, narrat Volcatius.

Quæstus ex sola temporum infelicitate] Nam & Crassum boc nomine culpat Plutarchus: τὰ πλεῖςα τέτων ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμε, ταῖς κοιναῖς ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίςῃ χρησάμενος. *Pleraque horum ex igne belloque rapuit, nihil magis lucro habens quam communes calamitates.*

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XIX.

1. *INter bella fidem*] Archelaus Philosophus apud Appianum Civilium IV. Σπονδὰς ἐπὶ τοῖς ὅρκοις ἐσπένδατε, καὶ δεξιὰς ἐτίθεσθε, αἳ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις ἰσχύυσι: *fœdera jurastis, dedistis dexteras, qua etiam inter hostes valent.* Laudat hujus virtutis nomine Africanum minorem Diodorus Siculus in Excerptis Peiresianis.

2. *Augustinus*] qui idem argumentum late tractat epistola CCXXV.

1. *Adulterium non committi*] Seneca in Excerptis IV, 7. *Non putans adulterium, uxorem tyranni polluere: sicut nec homicidium, tyrannum occidere.* Julius Clarus in §. Homicidium num. 36. Feminam bannitam impune adulterio corrumpi censuit.

Judæorum magistri] Rabbi Levi Ben-Gerson & Rabbi Salomo ad Levit. XX, 10.

2. *Pompeius pactionibus confecit*] Sic improba Didii perfidia in Celtiberos ex rapto viventes.

1. *Si quando cum tali, qua talis est, actum est*] Terentius in Adelphis:

Leno sum, fateor: pernities communis adolescentium:
Perjurus, pestis: tamen tibi a me nulla est orta injuria.

Vide hac de re scriptorem de compositione pacis inter Principes & ordines imperii.

M. Pomponius tribunus plebis] *Juravit tribunus, nec fefellit, & causam accusationis remissa conc om reddidit. Nulli alii licuit impune tribunum in ordinem redigere*; Seneca de Beneficiis III. c. 37.

1. *Leges sacratas appellabant*] Vide Manutium de legibus.

2. *Factum Tiberii Gracchi*] Vide id late narratum Plut. in ejus vita.

Pace cum Romanis inita jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defeceram ademptum legimus] Est simile exemplum apud Parutam lib. VI.

1. *Ita & metus qui tali bello utrimque infertur*] Vide dictum scriptorem de compositione pacis.

De eo metu intelligi debet, quem jus gentium non improbat] Sic nihil prodest extorquenti promissio quam legato capto is extorsit; Mariana XXX.

Compensationis originem alibi indicavimus] Libro II. cap VII. §. 2. Tertullianus Scorpiaco: *Nulli comparatio invidiosa est, in qua aut gratia aut injuria communis est ratio.*

Seneca libro de Beneficiis] cap. 4.

Idem Seneca] eodem libro capitibus 6, & 7.

Seneca idem] dicto cap. 6.

Deinde] dicto cap. 6.

Comparatione facta] eodem cap. 6.

1. *Apud eundem quem jam laudavi aliquoties, Senecam est*] de Beneficiis VII, 15.

ANNOTATA AUCTORIS

AD LIB. III. CAP. XX.

REgis igitur hoc erit.] Mariana XXI, 1.

1. *De rege captivo*] Vide Guicciardinum lib. XVI. & lib. XVIII. non semel.

Non quidem jus vetus] Arumæus in aureæ Bullæ discursu: *Rudolphus Palatinus metu in Angliam profugerat, Henricus Moguntinus a Treverensi vi erat ejectus. Electuram tamen eo non perdidere.*

2. *Pacemne fecere poterit*] Lucanus:

Vejes habitante Camillo
Illic Roma fuit.

Vide Chassanæum de Gloria Mundi, parte V. consid. 89.

Quatenus obligandi potestas sub imperio comprehensa est: quod nec in infinitum protrahi, nec ad angustias nimias arctari debet] Vide Reinking lib. I. Classe III. cap. 5. num. 30. Vide & supra lib. II. cap. XIV. §. 7. & 12.

1. *Res*

1. *Res subditorum sub eminenti dominio esse civitatis*] Gail. II. obs. 57.

2. *Ut quarum rerum turbata bello possessio est ex formula juris antiqui componatur*] Vide Parutam lib. v.

1. *Transfugas jure belli recipimus*] Supra hoc libro cap. I. in fine; in pace convenire & hoc solet, ne transfugæ recipiantur. Vide pacem Justiniani cum Chosroe apud Menandrum Protectorem.

Plataam retinuerunt] Locus hic est apud Thucydidem v. Præcesserat similis lib. III, Μὴ ἀποδόσιμος εἴη ἡ Πλαταιὰ, ὡς αὐτῶν ἑκόντων προσχωρησάντων. *Ne reddenda sit Platæa, cum ejus urbis homines sponte accessissent.*

De jure ad pœnas non æque] Gail. de arrestis c. XIV. n. 7.

Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis.] Vide Guicciardinum libro v.

Verum non est, nisi improvisa necessitas impedimento fuerit] Vide Albertum Argentinensem.

Qui conditiones elocutus est] Plautus Persa: *Tua merx, tua indicatio est.* In hac re solet prior loqui is qui plus valet: Ut vero petantur conditiones, loqui prior solet qui est infirmior. Plutarchus Sulla: τῶν δεομένων ἐστὶ τὰ πρότερα λέγειν. Τοῖς δὲ νικῶσι ἐξαρκεῖ τὸ σιωπᾶν. *Eorum est prius loqui qui opus habent pace. Victori satis est tacere.*

Pacem rumpunt non qui vim vi arcent sed qui priores vim inferunt] Vide Ammianum Marcellinum initio libri XXIX. qui sic de Romanis: *Opera consulta retro cedentes, ne ferro violarent adversorum quenquam primi, & judicarentur discissi fœderis rei, ultima urgente necessitate congressi sunt.* Armenii in oratione ad Chosroen apud Procopium Persicorum II. Λύουσι μὲν γὰρ τὴν εἰρήνην οὐχ οἳ ἂν ἐν ὅπλοις γένωνται πρῶτοι, ἀλλ' οἳ ἂν ἐπιβουλεύοντες ἐν σπονδαῖς τῷ πέλας ἁλῶσιν. *Rumpunt pacem non qui primi in armis sunt, sed qui fœderis tempore deprehenduntur insidiati alteris.* Apud eundem Vandalicorum II. Mauri: λύουσι γὰρ τὰς σπονδὰς, οὐχ ὅσοι ἀδικούμενοι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς τοὺς πέλας κατηγοροῦντες ἀφίστανται, ἀλλ' ὅσοι ὑποσπόνδους ἔχειν ἀξιοῦντές τινας, εἶτα βιάζονται. Καὶ τὸν Θεὸν πολέμιον σφίσι ποιοῦνται, οὐχ οἳ ἂν τὰ σφέτερα αὐτῶν κομιζόμενοι ἐφ' ἑτέρους χωροῖεν, ἀλλ' ὅσοι τῶν ἀλλοτρίων ἐπιβατεύοντες εἰς κίνδυνον πολέμου καθίστανται. *Frangunt pacis fœdera, non qui injuriis affecti, palamque id questi ad alios se transferunt, sed qui quos fœderatos habere volunt violant, Deumque sibi faciunt hostem, non si qui rebus suis secum sumptis ad alios transeant, sed siqui aliena invadentes eorum dominos in belli pericula cogunt.*

Ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου] Plautus Truculento: *de præda prædam capio.*

Polybius] Vide eum & in Excerptis.

Citra publicum decretum] Idem de Hunnis Sabiris suo tempore narrat Agathias libro IV.

2. *Si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium*] Ita Augustus judicavit contra Syllæum pro Herode. Josephus XVI, 16.

1. *Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit*] Thuanus lib. LXV. anno M D LXXVIII. Est & quod huc pertineat apud Haræum hoc, Tomo II. historiæ Brabanticæ in anno M D LVI.

Ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut siquid adversus ea factum erit, pacem non rumpat] Vide egregium exemplum in pace Justiniani, Justinianum inter & Chosroen. Menander Protector eam habet.

Si qua specialis pœna adjecta sit] Ut in Gothorum pactis cum Francis. Vide Procopium Goth. I.

1. *Subditos singulos, qui ex altera ditione in alteram migrare volunt, suscipere, non est contra amicitiam*] Solon: γενέσθαι πολίτας οὐ δίδωσι πλὴν τοῖς φεύγουσιν ἀειφυγίαν τὴν ἑαυτῶν, ἢ πανεστίοις Ἀθήναζε μετοικιζομένοις ἐπὶ τέχνῃ. *Civium albo ascribi non sivit, nisi eos qui e sua patria in exsilium perpetuum rejecti essent, aut cum omni familia artificii alicujus exercendi causa Athenas migrassent.* Perseus apud Appianum in Excerptis Legationum num. 25. Κοινῷ γε πάντων ἀνθρώπων νόμῳ, καθὰ καὶ ὑμεῖς τῶν ἑτέρων φεύγοντας ὑποδέχεσθε. *Feci hoc communi hominum jure, quomodo & vos alibi ejectos suscipitis.* Commune hoc jus pactis firmari aut adstringi solet. Vide pacem Antiochi apud Polybium Exc. Leg. n. 35. Et apud Livium: pacem inter Romanos & Persas apud Menandrum Protectorem: Simlerum de Helvetiorum inter se pactis. *Aradii, regibus Syriæ inter se certantibus, obtinuere, ut fugientes suscipere possent sed non emittere.* Testatur id Strabo XVI.

2. *Oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus*] Libro II. cap. V. § 24. Vide & Bizarum libro XII.

5. *Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit*] Et multo ante Hyllus Eurystheum. Vide Euripidem Heraclidis.

Ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent] Hoc Adrianopolitæ respondebant Mahumeti de ipso & Musa Zelebe. Leunclavius lib. XI. Sic Cunibertus Langobardorum rex Alachin provocat; Paulus Warnafredi lib. V. Sic de Chersonis castro Pharnaeus cum Sauromata pugnare volebat, ne multitudo ob ipsorum controversiam periculis objiceretur; narrat Constantinus Porphyrogenneta capite de Castro Chersonis. Vide exemplum singularis certaminis de regno apud Pontanum historia Danica: & quæ de provocationibus inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum Primum Galliæ regem narrant Historici.

Heraclium] Vide Aymonium libro IV. cap. 21. & Fredegarium cap. 64.

1. *Uter pro victore sit habendus*] Ennius:
Qui vicit non est victor nisi victus fatetur.
Vide Scaligerum ad illud Festi, *herbam do.*

In fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa] Et apud Guicciardinum lib. II.

3. *Cadavera ad sepulturam concedere*] Plutarchus Agesilao: ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν

κρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην ὅτως ἐκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφὰς ἀπεκομίσθη. *Postquam autem hostes misere ut mortuos tollere liceret, concessit, eoque modo victoria testimonium adeptus Delphos abiit.* Idem Nicia: καὶ τοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν οἱ νεκρῶν ὑπὸ σπένδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην καὶ τρόπαιον ἱςάναι τοῖς τούτων τυχόντας ὐκ ἔνθεσμον ἦν. *Quanquam more & instituto recepto qui mortuos deportandos concessu acceperant, censebantur a se abdicasse victoriam, & quis id impetrassent eis jus non erat trophaa figendi.*

2. *Id tamen inter reges & populos locum habere non potest*] Mariana libro xxix, 15. Bembus libro iv. Paces per arbitrum factas habes aliquam multas in Polonica historia Cromeri libris x, xvi, xviii, xxi, xxiv, xxvii, xxviii. Habes & in Danica Pontani libro 11. Confer quæ nos supra libro ii. c. xxiii. §. 18.

De principali negotio pronuntiare debere, non de possessione] Id Dux Sabaudiæ dicebat in controversia Saluciæ. Vide Serranum Henrico IV.

1. *Intra hunc autem modum quantum securitas patitur ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est*] Vide nobile exemplum Ferdinandi Legionensium regis apud Marianam lib. xi. c. 15. Et repete quæ nos supra hoc libro cap. xi. §. 14, & 15.

3. *Neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus permittit*] Polybius: παρὰ ῥωμαίοις ἰσοδυναμεῖ τό, τε εἰς τὴν πίστιν αὐτὸν ἐγχειρίσαι καὶ τὸ τὴν ἐπιτροπὴν δοῦναι περὶ αὐτοῦ τῷ κρατοῦντι. *Apud Romanos idem valent, se in fidem alicujus committere, & victori de se statuendi liberam facere potestatem.* Græci dicunt, εἰς δίκην σφᾶς αὐτοὺς παραδιδόναι; ut Thucydides libro III. ait: καθ᾽ αὐτῶν ἐπιτρέπειν ἐξουσίαν, ot Diodorus Siculus lib. xiv.

4. *Nobilis est apud Polybium*] in excerptis legationum num. 13.

Obsides diximus dari] Hoc libro c. iv. §. 14. Vide & caput 11. §. 18.

Civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat] vide Plutarchum in Publicola hac de re. Ad illud Virgilii:

Vinclis innaret Clœlia ruptis.

Vinculis fœderis, ait Servius.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XXI.

1. UT *quamvis tacet Hermogenes*] Seneca de Beneficiis v, c. 21. *Est disertus etiam qui tacet.*

Abjecto instrumento artis clausaque taberna Sutor erat.]

Seneca dicto jam loco: *Artifex est etiam cui ad exercendam artem instrumenta non suppetunt.*

Sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio] vide Servium in x. Æneidos ad vocem *mærorum.*

Ostia Ostia] Et ex ostrea, ostreorum, factum est ostrea, ostreæ.

2. *Ut terminus sumatur qui pars sit rei*] Baldus de statutis in verbo *usque*. Bartolus in L. Patronus; D. de Legatis III. & L. Nuptæ; D. de Senatoribus. Archidiaconus in c. Ecclesias XIII. q. 1. Hieronymus de Monte, libro de Finibus c. 23.

Venisse quidem sed non præteriisse] Dion: πάρεστιν, οὐδέπω δὲ παρελήλυθεν. Appianus: πάρεισιν αἱ Εὖδοι, ἀλλ᾽ οὐ παρεληλύθασιν.

Neque tamen eo minus contrahentes damnum resarcire debebunt] ut de Scione apud Thucydidem v. Defendi itaque non potest quod ab Hispanis in Italia factum narrat Mariana xxviii, 7.

3. *A Servio*] ad xi. Æneidos.

Nisi quid specialius convenerit] ut apud Parutam lib. III.

2. *Loca præsidiis nudata*] Portum, Centumcellas, Albanum.

Si obsessis data induciæ tantum ne oppugnentur] ut a Totila Neapolitanis apud Procopium.

Interdum personis cavetur, non & rebus] Vide c. significavit; de Judæis De induciis cum exceptione locorum exempla habes apud Protectorem.

1. *Alexandri fides accusata*] Plutarchus: Καὶ τοῦτο τοῖς πολεμικοῖς ἔργοις αὐτοῦ τὰ ἄλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς πολεμήσαντος ὡς κηλὶς πρόσεστιν. *Hac velut macula adhæsit bellicis actionibus regis cætera in bello agere & juste & regaliter soliti.* Simile factum Bajazetis contra Vidynenses in Servia habes apud Leunclavium lib. vi.

Non etiam ubi is qui concessit desiit posse velle quod per mortem contingit] L. Lucius Titius De donationibus, ita ut eam emendat vir magnus Antonius Faber; *Voluero* ponens pro *Volueris*. Adde L. Locatio 4. ff. Locati: Cardinalem Tuschum pp. conclusion. 751. lit. p. Reinking. lib. II. classe II. c. 8. num. 30.

Quod vasa ecclesiæ etiam initiata confregerint ut captivi redimerentur] Imitatus hoc Ambrosii factum Augustinus, narrante Possidio, qui contra carnalem sensum quorundam id factum dicit. Imitatus est & in eadem Africa Episcopus Deogratias, narrante Victore Uticensi lib. I. Vas quod Remigii fuerat datum ad redimendos a Normannis captivos narrat in Remigii vita Hincmarus. Simile factum Archiepiscopi Bremensis Rimberti laudat M. Adamus Bremensis Ecclesiasticæ historiæ cap. 32. Probat hoc Synodus universalis sexta, decreto relato in causam XII. quæstione II. Quæ adjugenda his quæ diximus supra hoc libro cap. v. §. 2.

1. *Quam plurimos homines & quidem cognatos aut populares relinqui in gravissimis ærumnis*] De Mauritii Imperatoris ob tale factum seria admodum pœnitentia vide Zonaram.

Sed ejus quod præstare non potest æstimationem præstabit] id non fecit Paulus Balionius ea lege dimissus ut Carvajalium restitueret libertati, qui Carvajalius antequam liberaretur mortuus fuit: quo nomine reprehendit Balionium Mariana libro xxx. Sed facti speciem paullo aliter narrat Paruta libro II.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XXII.

PRier quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus] Vide Camdenum in anno MDXCIV. In pronuntiato Comitis Mirandæ in causa Haukinsi.

De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet] Belisarius Gothis: οὐ γάρ ἐσμεν κύριοι τὰ βασιλέως πράγματα διοικῆσαι. *Neque enim nos jus habemus ordinandi res imperatoris.*

Inducias dare ducum est] Vide Parutam lib. v.

2. *In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus*] Non magis probabile erat in re simili effugium quo usus Bajazetes adversus Servios Cratovianos; narrante Leunclavio lib. vi.

3. *In ea potestate, qua Romanis moribus erat maxima*] Vide Sallustium in bello Catilinario. Tullianæ huic cavillationi non dispar illa Consalvi in Ducem Valentinum Guicciardini libro vi.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XXIII.

DEjurio vincli] id est; capitis minores, ut Horatius de Regulo loquitur.

1. *Procopius*] Goth. ii. de Herulis.

In Senatu placuisse] idem jam ante Senatus redire eos coëgerat quos Pyrrhus sub conditione dimiserat. Appianus Exc. Legat. num. 6.

Justa auxilia in pacto deditionis] Sunt ejus pacti exempla quatuor in iii. Gothicorum Procopii. Aliud de Luca apud Agathiam lib. i. De Castello Corsicæ apud Bizarum Historiæ Genuensis x. Alio libro xviii. Et in bello in Mauros. Habet tale & Cromerus lib. xi.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XXIV.

TAcite pollicetur collocutoribus id innoxium fore] Merito Agathias Ragnatum Hunnum culpat, quod abeuntem a colloquio Narsetem telo transfigere voluerit. Agath. lib. ii.

L. Sylla] Et Cæsar Dictator adversus Tenctheros & Usipetes. Appianus Exc. Legat. n. 16.

Scuta capiti imposita] Appianus Civilium ii.

Signa supplicis deditionis] Apud Persas manus post tergum complicatæ; Ammianus lib. xviii. Ad quem locum notata Lindenbrogii vide. Scuta & vexilla perversa apud Romanos; notat idem Ammianus libro xxvi. Submittere vexilla; Latinus Pacatus Panegyrico. Apud Germanos & eorum exemplo alios, herbam porrigere; Plinius lib. xxii. Qui victi se dedunt inermes supplicant, ait Servius ad i. Æneid.

Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii] ignis succensus petiti colloquii signum apud Septentrionis populos; meminit Johannes Magnus & alii. Plinius lib. xv, 30. De lauru: *Ipsa pacifera, ut quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.*

Pœna remissio] Tractat Polybius servatus in Excerptis Legationum num. 22. An si remissa sit pœna iis qui facinus fecere, simul remissa sic mandatoribus. Non puto. Singulos enim tenent sua delicta.

ANNOTATA AUCTORIS
AD LIB. III. CAP. XXV.

2. FEris erunt similes] Legati Justiniani apud Procopium Persicorum ii. Chosroem sic alloquuntur: εἰ μὴ πρὸς παρόντα σὲ, ὦ βασιλεῦ, οἱ λόγοι ἐγίγνοντο, οὐκ ἂν ποτε ᾠόμεθα Χοσρόην τοῦ Καβάδου ἐς γῆν τὴν ῥωμαίων ἐν ὅπλοις ἥκειν ἀτιμάσαντα μὲν τοὺς διομωμοσμένους σοὶ ἔναγχος ὅρκους, ὃ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἁπάντων ὕστατόν τε καὶ ἰσχυρώτατον εἶναι δοκεῖ τῆς ἐς ἀλλήλους πίστεώς τε καὶ ἀληθείας ἐνέχυρον. Διαλύσαντα δὲ τὰς σπονδὰς, ὧν ἡ ἐλπὶς ἀπολέλειπται μόνη τοῖς διὰ τὴν ἐν πολέμῳ κακοπραγίαν οὐκ ἐν τῷ ἀσφαλεῖ βιωτεύουσιν. Οὐ γὰρ ἄλλο οὐδὲν τὸ τοιοῦτον εἴποι τις ἂν εἶναι, ἢ τῶν ἀνθρώπων τὴν δίαιταν ἐς τὴν τῶν θηρίων μεταβεβλῆσθαι. Ἐν γὰρ τῷ μηδαμῆ σπένδεσθαι, τὸ πολεμεῖν ἀπέραντα λελείψεται πάντας. Πόλεμος δὲ, ὁ πέρας οὐκ ἔχων, ἐξοικίζειν τῆς φύσεως τοὺς αὐτῷ χρωμένους ἐς ἀεὶ πέφυκεν. *Nisi ad te præsentem, Rex, hæc haberetur oratio, nunquam putassemus Chosroen Cabada filium cum armis intraturum in fines Romanos, contemptis primum juramentis juratis, quod inter homines summum firmissimumque creditur veritatis & fidei pignus; ruptis præterea fœderibus, quæ sola spes relinquitur iis qui ob belli mala non in tuto vivunt: Quid enim hoc aliud esse dicamus, quam hominum vitam in ferarum vitam mutare. Nam sublatis fœderibus sequetur ut omnes inter se æterna gerant bella. Bella autem sine fine hanc vim habent, ut homines perpetuo teneant natura sua extorres.*

Aristoteles sic enunciat] Philo vero de constitutione principis hunc in modum: εἰρήνη κἂν ᾖ σφόδρ' ἐπιζήμιος, λυσιτελεστέρα πολέμου. *Pax quamvis cum magno detrimento, bello utilior.*

Et maxime metuenda desperantium audacia]

Δειναὶ γὰρ καὶ κοῖται ἀποχοιμένοιο λέοντος.

Quippe timenda etiam morientis lustra leonis.

Homines, Deo carissimum animal] Sic Chrysostomus sermone de Eleemosyna dixit: ἄνθρωπος τὸ περισπούδαστον ζῶον τῷ Θεῷ.

JOAN.

JOAN. FRID. GRONOVII NOTATA AD H. GROTII LIBRUM TERTIUM

De Jure Belli ac Pacis.

CAPUT I.

§. I. *Ut nude aut ex promisso*] quemadmodum aliud pactum nudum, aliud pactum contractum faciunt, 2, 11, 1.

§. II. 1. *Æstimationem intrinsecam accipiunt*] in sese ac sua natura citra illud, quod ex accidenti accedere & æstimationem variare potest, æstimantur.

Facultatem agendi in solo societatis] adversus alios homines aliquo societatis sive domesticæ sive civilis sive totius humanitatis vel quocumque vinculo nobiscum conjunctos.

Etiamsi forte is peccato] ut miles vel subjectus principis populive cui cum mea patria vel principe bellum est.

Alibi] 2, 1, 3.

2. *Citra culpa aliena*] quamvis illius, cujus ea res est, culpa non contingat, ut ex ea mihi sit periculum.

Ad eum finem] non enim huc usque valet jus illud arripiendi rem alienam mihi periculosam.

Læsa æqualitas] violatum illud par pro pari, quod e contractibus debetur.

§. III. *Post litem contestatam*] post inceptum judicium.

§. IV. 1. *Multa consequi indirecte*] accedere, quæ seorsum deficiente occasione illorum, quibus hæreat & accedunt, patrare minime liceret, quæque patrandi ab initio intentio nulla fuit, sed quæ trahit contagio & vicinia illorum, quæ agendi jus habeo, eoque istis umbram præstat & veniam conficit.

Alibi] 2, 1, 4.

Tantumdem] stricte ac præcise tantum, & non ultra, quantum mihi debetur.

Aliquis ex ipsorum usu percussus] an prolapsus.

2. *Nisi multo majus sit bonum*] ex regulis vel normis, quas tradit, 2, 24, 5.

Incendii & ruina potentia] non laudabilis & bono viro adfectanda, sed quam etiam habet incendium aut molis alicujus vel ædificii casus, quæ & ipsa multos sine discrimine noxiorum & insontium absumere aut obruere possunt.

Vindicta immodestiam] quod cum Thessalonicenses seditionem movissent, immisso milite ad septem millia trucidaverat, A. C. 390.

3. *Ut alibi notavimus*] 2, 21, 14.

Qua judex est] etiam cum induit severam judicis personam.

§. V. 1. *De ea re acriter certatum*] Exemplum apud Demetrium, lib. 18. p. 767. ad ann. 1597.

Belli rigorem] nihil tale permittendum, & qui faciunt, pro hostibus habendos.

Commerciorum libertatem] jure gentium licere unicuique merces suas portare ac vendere, ad quos voluerit.

2. *Gratiam se relaturum*] pro beneficio, quod ab illo forte acceperit, & eum remuneraturum.

Si beneficium] quod redditurum se cogitat *leg.* 7. De benef. 20.

Artifices scena] histriones, comœdos, tragœdos, mimos. Sen. epist. 11. & 121. Sueton. Jul. 84.

Triremes & aratas] naves bellicas cum æreis rostris.

Lusorias & cubiculatas] voluptuarias & distinctas in lauta & luxuriosa cubicula. Thalamegos Suet. Jul. 52.

Ludibria regum] alias naves prodigiosæ magnitudinis & luxuriæ, quibus reges, in primis Ægypti, in mari insanierunt. Vid. Athenæum lib. 5. p. 203.

3. *Ut alibi*] a. 2. 6.

Jus dabis] injiciendi manum, ne perveniat ad hostem meum, sed domino rem aut compensationem debebo.

Ad damni dati modum] tantum de rebus ejus arripi, quanto per illum ego careo.

Judici imminenti] per lictores corripienti aut pœnam irrogaturo.

Intra eum modum spoliari] tantum poterit ei eripi, quantum ad pœnam sufficit.

§. VI. 2. *Dolus an virtus*] a. Æneid. 39. Sive fallendo quis hostem, sive vi superet, quis ob utrumvis victorem reprehendendum putet.

Dictum illud sequitur] v. 426. His verbis hortantem Choroebum sequitur vir celebris tanta justitiæ fama, non secuturus, si quidem id injustum esse putasset.

3. *Ex belli furtis*] stratagematis, insidiis, machinationibus clandestinis.

3. Δόλος ὁ ψεκτὸς] dolus non vituperandus, quippe bellicus.

4. *In genere semper malorum*] quæ quocumque loco, modo, tempore fiant, vitiosa sunt, uti quibus fides violatur.

§. VII. *Actu negativo*] cum decipimur, quia fit, quod non expectabamus, quoniam qui facit, non ostenderat se tale quid esse facturum.

Positivo] cum decipimur, quia fit secus atque prioribus vel dictis vel factis opinionem fecerat se facturum esse.

§. VIII. 1. *Si in rebus*] quoties aliud agimus, quam agere videmur.

In sermone] quoties aliud dicimus, aliud agimus aut intendimus.

Citra hominum voluntatem] Boëthius de Interpr. p. 329. *Oratio est vox significativa secundum placitum.* Idem de Syllog. categor. p. 481. *Ad placitum vero, quia nullum nomen aliquid per se significat, sed ad ponentis placitum. Illud enim unaquaeque res dicitur, quod ei placuit, qui primus ei rei nomen impressit.*

Confusa & ἀναρθρος] ut ejulatio, cachinnus, ructus, sternutatio. Boëth. d. l. de Syll. *Sunt voces naturaliter significantes: ut canum latratus iras canum significat, & alia ejus quadam vox blandimenta: sed non sunt nomina quia non sunt ad placitum significantes, sed natura.*

Rei] soni, quo potius factum quam dictum auditur.

Conceptus] cogitata.

Sed & nutibus] Quintil. 11. Instit. 3, 533. Non manus solum, sed nutus etiam declarant nostram voluntatem & in mutis pro sermone sunt, & salutatio frequenter sine voce intelligitur atque afficit.

Sive illi nutus] sunt gesticulatio exprimens & formans actionem motumve similem illi, quem significamus: ut Suetonius refert Datum Atellanarum histrionem cantici cujusdam illa verba, Vale pater, vale mater, ita demonstrasse, ut bibentem natantemque faceret, & exitum Claudii & Agrippinæ significaret, Ner. 39. Item cum inclinatione capitis assentimus, quassatione negamus, Gellius 10, 3.

Ex instituto] more introducto & recepto. Ut in Senatu cum Sc. per discessionem fieret, pedibus aut in sententiam aut in alia omnia ibant: in militia manum promittebant.

Nota illa qua non] ut litteræ copulatæ in syllabas.

Hieroglyphica] sacerdotum Ægyptiorum, Tacit. 2. ann. 60. & 11, 14.

2. *Placuit sine mutua*] ita ut ad id nemo cogatur, sed possit id jure civili apud quosdam populos restringi & abrogari.

Quod mutuam] ad quod servandum omnes tenentur, & qui non servant, pro nefariis & intestabilibus habentur.

Cum mutua obligatione] ut non debeat ea nisi uno & suo modo accipere.

Κατὰ συνθήκην] ex constituto signo omnibus communi.

Res alia non item] ut possis vel sic, ut facit, qui eas voces, notas & gestus edit, vel aliter accipere.

3. Προσεποιεῖτο] præ se ferebat.

Veritatis insinuatio] quam scilicet sperabat se consecuturum conversando cum Judæis.

Panem in hosticum] Flor, 5, 13.

4. *Quod hic sequitur nocumentum*] ut hostes pelliciantur in insidias, aut abducantur ab ejus loci tutela, cui insidiamur.

5. *Singulorum arbitrio*] prout alius atque alius sibi commodum putarunt.

§. IX. 2. *Notis quæ in commercio*] de vocibus & illis signis quibus instituta hominum & longum tempus definitam & perpetuo eandem significationem imposuerunt.

2. *Sine reprehensionis nota*] ne ob id quidem, quod mentiti fuisse videntur, reprehensorum aut notatorum.

Inter doctos alternantem] contrariis sententiis & argumentis vehementer agitatam.

3. *Quintiliano*] 12, 2, 557.

Communiter] plerumque, ut plurimum.

Sepositis circumstantiis] extra casus singulares, qui satis id excusent.

De medico apud ægrotum] Celsus apud Origen. lib. 4. p. 171. Ἀπάτη δὲ καὶ ψεῦδος ἄλλοις μὲν κακὰ, μόνοις δ᾽ ἂν ὡς ἐν φαρμάκου μοίρᾳ χρῷτό τις, ἢ πρὸς φίλους νοσοῦντας ἢ μεμηνότας ἰώμενος: ἢ πρὸς ἐχθροὺς κίνδυνον ἐκφυγεῖν προμηθούμενος.

4. *Non tam factis*] in quibus non tam opus ipsum quam intentio & finis operis vel laudem vel vituperationem meretur, Quintil. instit. 12, 1, 557. *Sic judices pleraque esse, quæ non tam factis quam causis eorum vel honesta fiant vel turpia. Nam si hominem occidere sæpe virtus, liberos necare nonnunquam pulcherrimum est; aspe-*

asperiora quadam adhuc dictu, si communis utilitas exegerit, facile concedetur: ne hoc quidem nudum est intuendum, qualem causam vir bonus, sed etiam quare & qua mente defendat.

§. X. 1. *Conceptui sive intelligendo*] cogitationi vel quantum ad judicium & opinionem vel quantum ad voluntatem & consilium.

Primo καὶ ἀμέσως] simpliciter & directe.

Mentis conceptus] quod cogitatur; quod sentit animus.

Significationis ergo falsitas] dissensus cum mente.

Sermonis complexio] sententia.

Non admitti mendacium] Mentis & orationis discordiam requirit mendacium ad fraudandum eum, cui de mente nostra constare debet. Ergo ratio πολύσημος, etiamsi accepturus est eam secus, qui audit, si non peccat in honorem Dei, amorem proximi, reverentiam superiorum, vacat crimine mendacii.

2. *Iniquam interrogationem*] ad quam si respondeamus simpliciter, aut nobis aut aliis innocentibus periculum immineat.

Phylarcharum] quasi haberentur pro principibus tribuum.

Suspensa & quo ducerentur] passura talem interpretationem in hanc aut illam partem, qualem eis aptares. Adde exemplum elegans apud Plinium lib. 1. epist. 5.

3. *In contractibus diximus*] 2, 12, 9.

Κατὰ τὴν ἀγορὰν] in foro nemo mentitor.

§. XI. 1. *Præter repugnantiam*] quod adimat ei, qui audit, justam & debitam facultatem statuendi & cognoscendi de animo & proposito ejus, quem audit.

Judicandi libertas] ut certior fiam de consilio & voluntate alterius, & pro eo dicam agamve, quod mihi commodum videtur.

2. *Jus illud subsistat*] ut is talis sit, qui de animo nostro certior fieri omnino debeat: neque enim sicario sese quemquam prodere oportet.

Acceptilatione] si quis se accepisse, quod ei debebatur, debitori caverit, aut si non existat conditio, sub qua debeo.

Non alterius] tertii, qui forte auscultat, aut verba inter alios facta clepit auribus, vel per indicem qualemcumque cognoscit.

3. *Prædixerit se falsa*] Ut cum Ovidius 10. met. 302. *Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum.*

Alter permiserit] Ut cum Augustus parricidii reum sic interrogaret: Certe patrem tuum non occidisti? Martial. 5, 1. *Tu tantum accipias: ego te legisse putabo, Et facilis falsa credulitate fruar.*

Oppositione juris] si ei, qui loquitur, jus est contrarium, per quod alterum potest sententiæ suæ expertem habere.

§. XIII. 1. *Qui non decipitur*] qui quod ego dico intelligit, aut utcumque intelligat, nullam inde jacturam sentit.

Ad verum mendacio venit] eo, quod non est, proferendo, vel adversum vel maximum minimumve, quod est, significat.

Quintiliano] 8, 6, 495.

Ejus qui obiter] tertii, ad quem non loquor.

Opinionem informat] falsum sibi persuadet.

Non sermo] non expositio certæ rei, sed sonus forte accidens, quem interpretari tuo periculo possis: si male interpreteris, neminem præter temet ipse accusandum habeas.

1. *Procurari*] strui, comparari. Licet enim hosti & male velle & nocere.

§. XIV. 1. *Certum est eum*] non aufertur alicui facultas illa, sed differtur bono ejus, atque is postea laudaturus est, quod ad tempus in capienda mente nostra frustratus habitus fuerit.

2. *Quod bonum est, id vero est melius*] Potius ad tempus falsum credere, quod utile neque inhonestum est, quam verum scire, quod nocet.

Læsionem judicii] dissimulationem, qua judicium alteri de sententia nostra eripitur.

§. XV. 1. *Jus supereminens*] potestatem, imperium, tutelam.

Bono ipsius] ad id quod ei utile est, sive in ipsius persona, sive quatenus pars est corporis, cui utile est.

Plato, qui imperium] 3. De republ. p. 611. Τοῖς ἄρχουσι δὴ τῆς πόλεως, εἴπερ τισὶν ἄλλοις, προσήκει ψεύδεσθαι, ἢ πολεμίων ἢ πολιτῶν ἕνεκα, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πόλεως. Τοῖς δὲ ἄλλοις πᾶσιν οὐχ ἁπτέον τοῦ τοιούτου.

Medicis modo dare] Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄρτι καὶ τῷ ὄντι, θεοῖς μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον, ὡς ἐν φαρμάκου εἴδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἁπτέον. Hic certe non modo dat, modo adimit, medicis, sed ἄρχουσι solis & medicis dat; ἰδιώταις, hoc est, ut ipse ibidem loquitur, πᾶσιν ἄλλοις, adimit.

2. *Attribuere vellet*] Ita Cæsar fama hostilium copiarum perterritos milites non negando minuendove, Sed insuper amplificando ementiendoque confirmabat, Suet. 66.

§. XVI. *Factum Hypermnestra*] quæ promiserat patri se interfecturam patruelem maritum, quem servavit, Ovid. in epist. Heroid.

Splendide] gloriose, cum laude.

§. XVII. 2. *In servis reprehendendum*] mendacium & furtum propria servorum vitia dicebant veteres, i. n. 20.

3. *Schola*] Theologis superiorum ætatum, qui κατ' ἐξοχὴν Scholastici vocantur.

Falsiloquium admittere] loqui aliter ac sentias mendacium non esse.

4. *Significatum primæ notionis*] quam domicilium proprium appellat Cicero 16. famil. 17.

Secunda] quas migrationes in alienum.

§. XVIII. *Asserentem sermonem*] quo tantummodo aliquid pronuntiatur esse vel non esse; non etiam promittitur, aut adstringitur.

Sine exceptione] nec prætextu, quod hosti omnibus modis nocere liceat, irritum fieri.

§. XIX. *De jurejurando*] 2, 13.

Sive id assertivum] sive confirmatur eo aliquid tanquam verum; sive promittitur tanquam præstandum.

Ut pueros talis] Lysandri Laconis aut Philippi Macedonis. Ælian. 7, 12.

§. XX. 1. *Ob injustitia*] non quod illas nullo modo licitas putarent, sed quod sese indignas & inferiores.

Ælianum] 12, 59.

3. *Usque ad belli Punici secundi*] Immo usque ad initium tertii. Salluft. lib. 1. histor.

Perseus Macedonum Rex] Liv. 42, 47.

Locum & tempus] palam hostibus denuntiabant, ubi & quando eos aggredi constituissent.

§. XXI. *Qui talis maneat*] qui patriam & civitatem non mutavit.

AD
CAPUT II.

§. I. 1. *Quæ ex jure descendunt*] quæ in bello licent, non quidem naturæ, sed tamen gentium jure.

Tenetur, nisi qui] 2, 21, 19.

2. *Non qua singuli*] non ut quilibet unus suo nomine, sed ut cœtus illius sive universitatis commodorum & incommodorum participes.

Æs alienum profiteber] Potest intelligi, quum scilicet bona more Romano profiteor in censu: tum enim & debita profitebantur, ut eis detractis intelligeretur quid proprie quisque in bonis haberet. Sed addit Seneca omissum Gr. *candidatus aut reus.* Quorum illi solebant hoc facere ut sciretur esse bonos & locupletes cives, censu senatorio præditos: hi propter lites æstimandas, ne major imponeretur mulcta, quam in damnatorum bonis esset.

§. II. 1. *Sive per se primo*] sive injuria cesset in proprii nominis debito, sive in morandis ac destituendis privatis, ne ad jus suum perveniant.

Corporalia & incorporalia] vide tit. Institutionum hac formula.

Bona imperantium] hæc enim rarius in alienum territorium & sub alienam jurisdictionem veniunt, quam privatorum, qui negotiantur & pecuniam per varias terras exercent.

A se mutuo jus] nam cujus bona detinentur, is persequi compellitur civem suum, a quo injuria non vindicata cœpit in exterum, ut aut ab eo recipiat, quod amisit, aut eum cogat externo satisfacere.

3. *Ad eam belli plenitudinem*] adversus quem bellum nondum declaratum est, sed tamen vi opus est, quia sponte jus non reddit.

§. III. 1. Ἀνδροληψίαν] q. esset viricapionem. Sed Clarigationem Latini vocant, Liv. 8, 14. Vide Gail. de Pignorationibus. Busnim Subtil. jur. 1, 17. Salmas. de mod. usur. cap. 13. p. 531. & p. 212.

Si quis] civis Atheniensis.

Obierit] in alieno solo ac territorio, aut etiam domi evadente aliquam aliam in urbem homicida.

Homines] ejus urbis cives, in qua Atheniensis injuria occisus est, aut in qua tutum exsilium agit, qui occidit; si proximis ac necessariis in ea judicium redditum non est.

Qua obligantur] cujus officium est punire cives & incolas suos, qui damnum dederunt; nisi id faciat, obligatum atque adeo prehensioni vel manus injectioni obnoxium esse.

In contrarium valuit] nempe ut qui non haberet in ære, lueret in corpore.

3. *At tertium*] licere suscipere profugos.

Oratorie] Immo vere ac non oratorie Demosthenes, nam jus gentium sine discrimine commendat supplices recipi ac defendi, dum incerta causa est, & tantisper etiam noxios, donec judicium de illis factum est, 2. 21. 6.

Quibus fortuna] qui fortuito & imprudenter, non scelere ac consilio occiderunt.

4. *Non recepit*] deditos ab iis, apud quos delitescunt.

§. V. 1. *Præsumptio est pro his*] ubi non est manifesta injustitia, judices habentur pro bonis viris, ut judicatum pro veritate.

Non idem in exteros] non tenet aut obnoxios habet ad eandem patientiam exteros, ad quam subjectos.

Etiam inter subditos non tollit] ut scilicet id ipsum, quod semel abjudicatum est, petere rursus non possint mutatis temporibus & apud alium judicem priore mortuo aut remoto.

Per injuriam] per injustam sententiam.

Rem quæ debitoris] rem alienam, quam debitoris esse putabat.

2. Ῥύσι] pignora agens.

Τὰ ἀντί τινῶν] quæ pro quibusdam aguntur, id est, trahuntur & pro rebus raptis rapiuntur.

§. VI. *Alibi diximus*] 2, 15, 16. 2, 21, 11.

§. VII. 2. *Injuriam faciendis*] ejus qui jus non reddidit aut injuriam fecit, siquidem habitant in ejus territorio, aut peregrinationis alive de causa tempus aliquod dumtaxat ibi morati sunt.

3. *Singulis pignorandi*] quisque injuriæ sibi ab alieno magistratu factæ in subjectos ejus ultor esse potest.

A judicibus] ab inferioribus magistratibus.

4. *Non solvendo*] privatos reliquantes & per gratiam dissimulatos & non compulsos ad solvendum.

Jus non reddendo] judices ipsos & magistratus.

Aliis] civibus quorum bona presaliarum nomine apprehenduntur.

AD

AD CAPUT III.

§. I. 1. *Non ex causa*] quod gerit gravibus & intolerandis causis lacessitus.

Ex rerum gestarum magnitudine] ut distinguatur a levi motu aut tumultuario conflictu latrunculorumve persecutione.

Ob peculiares] quo quod moribus gentium in hostem factum aut de illo acquisitum est, id jure factum & jure acquisitum putatur.

Postliminium] quo qui servus aut alieni juris fuit, redit in pristinum statum. Non restituitur autem, qui non mutasse statum creditur, uti qui non fuit in potestate justi hostis.

Non tamen in exitium] non ut is populus non sit, aut ut in alienigenæ potestatem veniat & tributarius fiat; sed utra factio in republica salva priores partes ferat.

Repetere a principe] petere ut restituantur in ingenuorum & civium locum, nec habeantur pro libertinis.

2. *Sub exemplo P. R.*] quod Romani JC. dixerunt de populo vel principe Romano, id nobis accipiendum de omni populo vel principe, qui rerum potitur.

Ille hostis est] Hinc Florus 3, 20. *Pudet dicere hostes.*

Rationem aliquam] qui talis sit vel ejus generis, quicum pax & fœdus esse possit.

§. II. 1. *Etiam communiter*] consensu omnium, vel omnium, qui sunt cum imperio.

Forte aqualitatem] ut Bardylis Illyrius latro, Cic. 2. de Offic. 11.

Criminis causa] ut alienas res invadant.

Juris fruendi] ut honeste vivant, neminem lædant, suum cuique tribuant.

Multos apud populos] magis vel minus efferatos ac delcifcentes a communi naturæ instinctu in oblivionem venisse.

Boum aratorum] qui aluntur ad rus colendum; non qui saginantur ad macellum aut penum.

2. *Principale*] quod prævalet in natura & substantia rei.

Ἀπὸ τοῦ πλεονεκτοῦντος] Ab eo quod superat in mixtura, fiunt appellationes.

Ὀνομαζόμενα] appellata a potiore.

Crude] Immo Latine: sed tu crude reprehendis. Vide ad Senecam de Tranq. an. c. 10.

Quajus gentium] cum observatur, quod apud omnes gentes receptum est, etsi jus civile merserit tyrannis.

Si quis nimium] si supra modum efferatur vis paucorum aut populi.

3. *Triumphus fuit*] a U. C. 525. Cn. Fulvii Centumali, qui præcedente anno classe illos vicerat.

Pompeje de piratis] Non mirum, nam hi erant veri piratæ, colluvies hominum exsulum & perditorum. Illyrij exercebant quidem & piraticam, sed pro captu suo justum imperium & regem, tum reginam Teutam, filii tutricem habebant. Et tamen triumphavit tum & Pompejus: sed ei triumpho nobilius nomen dedit a Mithridate, de quo simul triumphavit. Titulus triumphi est apud Plin. 7. 26. Et de iisdem antea triumphaverat P. Servilius Isauricus testibus Cicerone, Valerio Max. Asco. Pediano, Claudiano, Sex. Ruso. V. Sigonii Fastos a. 676. Rectius dixisset de Euno P. Rupilium, M. Aquilium de Athenione servorum ducibus, de Spartaco & gladiatoribus Crassum non triumphasse: etsi res maximæ molis fuerint, Crassus tamen ovans urbem introiit.

§. III. *Arsaces*] Justin. 41. 4.

Viriatus] Justin. 44. 2. Flor. 2. 17

§. IV. *Pro parte habeant*] pro parte aliorum vasalli.

§. V. *Publice decretum*] vel a populo comitiis, vel ab Ordinibus seu Optimatium senatu, vel a Principe & consilio ejus.

§. VI. 1. *Rei sua*] quam alius abstulit, quam detinet.

2. *Secundarium &c.*] cap. præced. 2.

Impetatur] bello lacessatur ob id, quod subjectus ejus nobis vel subjectis nostris debet, aut quod in nos subjectosque nostros deliquit.

Illum in culpa] ut siquidem ad hanc ille non amice responderit, constet omnibus illius esse culpam, non nostram.

3. *Illa*] ad quam Cananæos invitare jubentur Israëlitæ.

§. VII. 1. *Ubi cum rerum*] quæ bellum minatur, nisi res restituantur, aut satisfiat pro injuriis.

Vindicationem] adsertionem & restitutionem rei ablatæ.

Persecutionem] exactionem pœnæ vel mulctæ vel ejus quod interest.

Ut alibi diximus] 2. 1. 2. & 2. 21. 4.

Clarigationem Plinius] lib. 22. 2. clarigatum, i. res raptas clare repetitum. Servius ad 10. Æneid. 14. *Clarigationem exercere*, hoc est, per feciales bella indicere.

Polybius] lib. 4. cap. 53. Idem in Excerp. Legat. 123. ἠτοῦντο ῥύσια τοὺς Ἀχαιοὺς οἱ Δήλιοι κατὰ τὸν Ἀθηναίων.

2. *Hoc autem casu*] quum bellum jam alter intulit, aut ea in nos deliquit, quæ jus dant pœnas exigendi.

Præsidium] locum munitum aut armis possessum ab eo, quicum res nobis futura est.

Emere dicis causa] per æs & libram, ut in emancipationibus & venditionibus imaginariis. Suetonius Octav. 64. *Dicis causa*, ut Nepos Attic. 25. 8. Ant. Augustin. Emen. 2. 1. Cujacius. 5. Obs. 33.

Jubebatur] ut a Græco κηρυκεῖον.

Servius ad nonum Æneides] v. 52.

§ VIII. *Caduceus*] baculus sive sceptrum quod ferebat fecialis sive legatus bellum indicens (unde & caduceator vocatur) argumento se venire ab illo, qui sceptuchus est sive summum habet imperium. Eo & Mercurium Deorum nuntium ornabant. Instar hujus in Fulvianis nummis familiæ Antoniæ tab. 7. in Antverp. Cæsarum tab. 2. n. 18.

Sagmina] Liv. 7. 24. ubi & verbenas & graminis herbam puram appellat. Idem. 30. 43. Plin. 22. 2. & 25. 9.

Sanguinea] non quæ infecta esset cruore, sed ex arbore Sanguinea, quæ suo ingenio erat ejus coloris, unde nomen accepit, Liv. 1. 32. Plin. 16. 18. & 37. Idem 23. 10. l. 9. D. ad l. Pompejam de parric. Macrob. 2. Satur. 16.

XXX *Dies*] Liv. 1. 23. Macrob. 1. Satur. 16. *si forsan interea permoverentur ad satisfaciendum sine bello, ut in jure privato æris confessi ærisque debiti judicatis post sententiam* XXX *dies dabantur justi ex* L. XII. *tabb.* Gellius 20. 1.

Hasta missie] Justin. 11. 5. *Cum delatus in continentem esset, primus Alexander jaculum velut in hostilem terram jecit*, cap. seq. n. 1.

§. XI. *Ætolis ultro sibi bellum*] cum Romanis.

§ X. *Impetendi sint*] qui scilicet in nova pacificatione comprehensi non sunt.

Novus P. R. jussus] Lex sive rogatio comitiis centuriatis perlata, & inde denuntiatio per feciales.

§. XI. *Prælii diem & locum*] ut Marius cum Cimbris, Flor. 8. 3.

Private ausu] paucorum vel ducis ipsius cum sua factione.

§. XII. *Bellis talibus*] adversus prædones, fugitivos, gladiatores aut civilibus.

Ex una parte] cum prædonibus ex parte civitatis aut justi populi: in civilibus ex victrici parte. Suet. Vesp. 10. 5.

§. XIII. *Indictum est*] quasi necesse sit, triginta dies justos interponi, quemadmodum apud Romanos.

Nullum post se tempus] quod bello vacuum esse oporteat.

A D

C A P U T IV.

§. I. J*Aciebat hastam*] cap. præced. n. 8.

Lædere] quocumque damno, vexatione, vastatione, injuria, incendio offendere.

Satisfacere] quocumque modo placare & gratiam resarcire, licet ipsæ res proprie non redderentur.

§. II. 1. *Cælebs castitas*] si quis habeat continentiæ donum.

Quibus circumstantiis] Neque enim simpliciter hoc licet, sed si veri Dei cultus omnino impediatur.

Vinum licet effundere] si ad diem dictum id non curet asportari emptor, ut scilicet suis vasis ad alia utatur.

2. *Scortari licet*] ubi lupanaria permissa sunt.

Debitoris corpus] Gellius 20. 1.

Quod ita se gessit] quod evexit se supra leges armata tyrannide occupata, Flor. 3. 21.

Quantum liceat] quod possitis impune facere pro potestate.

3. *Pro Milone*] cap. 16. quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret.

Aliud jura, aliud justitiam] tanquam plus sit in justitia, quam in jure.

§. IV. *Pronuntiare*] judicem se facere, utrius sit justior causa.

Religioni bellantium] conscientiæ.

Impunitatis] ut plecti nemo possit ob ea, quæ in bello, ut fit, adversus hostem patraverit.

Dominii] ut bello partorum, quæcumque fuerit ejus belli causa, justi domini simus.

§. V. 1. *Purus profecto*] non pollutus homicidio.

Jus belli vocatur] Hasdrubalis uxor ad Scipionem apud Appianum Σοὶ μὲν ἡ νέμεσις ἐκ θεῶν, ὦ Ῥωμαῖε· ἐπὶ γὰρ πολεμίαν ἐστράτευσας.

Omnes occidissemus] periissemus, occidi juste potuissemus.

2. *Actum culpa omni*] quo quod actum est, probum & pium sit, nec reum peccati apud Deum faciat.

Qualem dixi impunitatem] ut ob id, quod in bello moribus gessit, etsi durum sit, condemnari aut in jus vocari nequeat.

Tacitus hist. III.] 51.

Eam cadem] fratris in diversa parte militantis.

Paludati fecerunt] Imperatores belli: nam apud Romanos ejus, cui summa belli commissa esset, vestitus militaris erat paludamentum, sive palliolum coccineum: quod religiose atque inter vota in Capitolio sumebant: & inde statim ad portam profecti exiisse paludati dicebantur, Liv. 2. 61.

Non innocentia] non quod mihi male feceris, sed quod feceris multos & cum multis.

Jura peccatis] quibus adversari & pœnas irrogare debebant.

Jusque datum] belli nomine permissum occidere cives, amicos, propinquos.

§. VI. *Ab illis quoque damnum*] utpote quibus interpretemur facultatem datam nos lædendi, qui metus in bello toti genti & omnibus ejus hominibus indicto sufficit ad producendum illud jus.

Pignorationibus] repressaliis 3. 2. 7. his enim in complures, quamvis victitent & deprehendantur,

dantur inter eos, quorum justa clarigatio vel prehensio est, uti non licet; & in quos licet, tantum ad summam debiti libet.

Commisso cognitoque bello] Videntur enim se immiscuisse & causam illam probasse.

§. VIII. 1. *Ex causa permanente*] Qui domicilium habent in hostico & jus civitatis.

2. *In territorio pacato*] ejus qui cum neutra parte bellum habet.

Personarum spectantur merita] Singulorum vel privatorum & probitas & gravitas, non gentium vel populorum.

Jus istud promiscuum] sine discrimine, noxii sint etiam ex sua persona an innoxii.

Ejus ditionis cui] eorum finium, quibus vel portu qui esset in ditione Syphacis Masæsulorum regis.

§. IX. 1. *Dei ista sunt opera*] Hoc non fecerunt Hebræi ex jure gentium, sed ex Dei singulari mandato qui devotos illos populos volebat extingui: itaque non possumus inde in alios populos exemplum petere.

Babyloniorum] nam hi non erant in numero devotorum populorum.

§. X. 1. *Oporteret*] q. d. cum commeruissent, ut occidi recte possent.

2. *Tempore illo*] quasi cum in primo furore occisi non essent, postea occidi non possent.

§. XI. *Supplicum*] qui se ultro positis armis dediderunt, & veniam petiverunt.

Græci, qui Persæ militabant] non impetraverunt veniam ab Alexandro, sed interfecti sunt.

§. XII. *Sine conditione ulla*] sine pacto salutis.

Decimari] decimum quemque sorte ad supplicium duci.

§. XIII. 1. *Ad talionem*] quasi non parcatur illis, quia ipsi antea nemini hostium pepercerunt.

Ad pertinaciam] quod tam diu repugnando tempus misericordiæ consumserint.

Suasoria magis quam] non tam purgant quam impellunt & stimulant severitatem.

2. *Supplicio dignum*] cum sit argumentum fidei.

A natura assignata] quoties pugnavimus pro populo aut principe, sub quo nati sumus, aut cui justas ob causas obhæsimus.

Præsidio decesserit] Liv. 24. 37.

Ob utilitatem] non ob culpam ejus, in quem crudeliter consulitur.

Rigor ille] illa severitas.

§. XIV. *Obsides*] si cum dati essent fidei & amicitiæ pignus, respectu illorum non cessavit hostis fieri, qui dedit.

Se obligaverant] qui sponte vitam oppignoraverant pro fide suorum.

§. XV. 1. *Eo permittendi modo*] nempe, ut impune fiant, neque ex factis persecutio detur.

Sui defendendi] ut sit non tantum in acie ac conflictu, sed propemodum in omni parte belli, modo ne quis sibi desit ipse. Sic Alexander ajebat se didicisse adversus vires hostium, non adversus calamitates contendere, Just. 11. 12.

Non debetur] occidi potest etiam indefensus, etiam quiescens & dormiens.

Ne pericula] ut aliquis modus esset discriminum, quum sufficeret, quod gladiis & telis corpora exponunt & objiciunt pugnantes.

Ut ex Vegetio Baldus] Verba Baldi: *Et licet hostem veneno occidere, sicut docet Vegetius de re militari.*

§. XVI. 1. *Geminare mortis*] Justin. 12. 20. *sagittas veneno armant, atque ita gemina mortis vulnere hostem summovent.*

2. *Quod ipsum quoque*] etsi vix clandestina sit ista pestis, aut certe non diu sit, sed mox deprehendi & caveri possit ex paucorum casu.

Alibi quoque] 2. 19. 1.

Ad minuenda pericula] qui vitam ferro sub armis cernebant, id satis humanæ fragilitati putasse & excepisse quædam genera periculorum consensu mutuo, quibus alium ab alio infestari fas non esset.

§. XVII. *Avertatur flumen*] fossis ductis alio derivetur.

Venæ intercipiantur] ut Marius Saturnini factionem, quæ Capitolium tenebat, abruptis fistulis aquæductus ad deditionem compulit, Flor. 3. 16.

§. XVIII. 1. *Seniorem*] dominum feudi, 2. 3. 14.

An vero nulla teneantur fide] voluit dicere: & inter eos, qui nulla tenentur fide.

2. *Petilium Cerialem*] Vespasiani cognatum.

3. *In hostem quidvis licet*] vel tantum occidere, vel post diros cruciatus occidere.

Utilitate] Ducit autem utile sibi, quum ægre possit sibi cavere ab hac obrepentium audacia, magnitudine supplicii absterrere homines ne quis id conetur.

Licentia illa] non illa quidem justitia, quæ apud Deum valet, sed illa, quæ apud homines.

4. *Quorum facto perfidia*] qui subornantur adversus eos, quibus fidem, obsequium, honorem, gratiam debent, 3, 1. 21.

Malorum opera] 2. 26. 5.

Intra jus interficiendi] animis illorum ira & manibus utendi, sine perfidia.

Qui aliena utitur] percussorem immittit adversus eum, cui percussor ipse sacramento obstrictus est.

Licitamini] mercede addictis: pecuniam promittitis ei, qui occisurus est hostem vestrum.

5. *Ut ipse in se*] ut aliis ostendat viam inevitabilem in se grassandi, qua ipse in alios usus fuit.

Regum omnium] quia omnibus idem metuendum.

6. *Extra vero bellum*] quum persecutio est defectoris, rebellis, latronis, quo jure excusavit rex Hispaniæ, quod in Guilhelmi Auriaci caput præmium statuerat, tanquam subjecti rebellantis. Sic & Athenienses, quod XXX. tyrannos ad colloquium progressos, ut victimas pacis trucidarunt, Just. 5. 10.

§. XIX. 1. *Et permissa*] apud alios concessa, apud alios vetita.

In alienum corpus] Ut apud Statium Lycurgus 5. Theba. 696. *Si vilem, tantis premerent cum pectora, luctus, In famulam jus esse ratus domino que ducique.*

Non solam injuriam] non quæ paterentur personæ, sed quid fieret & qua ex causa, nempe opus fœdæ voluptatis ex flagrante libidinibus & incontinentia animo.

Quod is neque ad securitatem] quod neque hostium quidquam demitur violatis mulieribus, neque additur salvis, Justin. 39. 3.

Neque ad pœnam] quia non est hoc ita comparatum, ut pro pœna possit haberi. Vera enim & justa pœna est, quam qui sumit, sumendo non peccat, neque ipse quid committit flagitii. At qui matronarum & virginum pudorem violat, rem facit per se damnatam & improbam.

AD CAPUT V.

§. I. NOn esse contra] Nam non debet, cui plus licet, quod minus est, non licere, l. 21. D. de Reg. 1.

Sata exuri] frumenta in agris matura incendi.

§. II. 1. *Seposita officiorum*] si a jure gentium distinguantur, quæ tantum honesta sunt, non etiam debita.

Omnia desinunt] Seneca Troad. 53. *& quondam sacrum Regni jacentis.*

Non eripiuntur humanis] secernuntur quidem a commercio & possessione promiscuoque & profano attactu privatorum; manent tamen in usu hominum & habentur curanturque inter ea quæ sunt universitatis vel populi cujusque. Potest & alia dari causa ex superstitione veterum. Credebant enim templa & aras & simulacra urbium captarum a diis esse deserta. Unde Virgil. 2. Æneid. 351. *Excessere omnes adytis arisque relictis Dii, quibus imperium hoc steterat.* Et Curtius refert in obsidione Tyri civium cuidam quietem Apollinis urbem deserentis speciem oblatam. Quum Titus Hierosolyma obsideret, auditam majorem humana vocem, excedere Deos, simul ingentem motum excedentium, e Josepho Tacitus tradit 5. Histor. 13. Hinc apud Statium Bacchus Thebis suis metuens in concilio Deorum ait 7. Thebaid. 18. *quo sacra tamen ritusque perempta Gentis abire jubes?* Quod ut certius fieret, Romani carmine solenni ex obsessis ab se urbibus Deos evocabant, & Romæ illis ædem promittebant, ut notat Servius ad d. l. Exemplum apud Liv. 5. 21. Adde Diodor. Sic. 13. 59. Plutarch. in Antonio. p. 951.

Ex Livio] lib. 7. 31. & 26. 23,

2. *In sacris ait*] quod in rebus divinis fas est & rite fit, id partem esse publici juris, quamvis interdum distinguantur. Ausonius: *Jus triplex, tabula quod ter sanxere quaterna.*

3. *Dona conflamus*] Florus. 2. 6. *Arma non erant: detracta sunt templis.*

Cæsar] cap. 51. bell. Catil.

4. *Sibi accipere*] servare, non venerationis causa, sed quasi aliquod monumentum.

Romanis] ut crederent Romani non adeo detestabiles ipsorum deos esse Judæis, quam revera erant.

Illis obloqui] maledicere.

Ignem] Bulenger. Eclo. ad Arnob. cap. 5.

5. *Pudore & obtrectatorum*] ne famam, quam habebat, innocentiæ vel abstinentiæ læderet, atque invidis ansam daret hoc nomine sibi obtrectandi aut insultandi.

§. III. *Religiosis*] in quæ mortui inferuntur.

Sive populi] ubi polyandria vel publica cœmeteria sunt.

Sive familiæ] ut olim apud Romanos, qui quisque in agris privatis sibi & suis locum sepulturæ secernebant.

§. IV. *Aliena perfidia incitationem*] præmia posita illis, qui res hostium, quamvis per fide, intercipiunt, & ad nos aut in nostros fines deferunt.

Ad minora ita connivere] nam ad majora, veluti vitæ licitationem, non connivit, cap. præced. n. 18.

Meretricium] Sueton. Calig. 40. qui meretricium fecissent.

AD CAPUT VI.

§. I. 1. BEllo justo] in quo justam causam habemus.

Quæ aut paria] quæ aut tanti sunt, quanti æstimandum est, quod nobis ab hostibus debetur & reddere per pacem noluerunt, non ultra; aut quibus acceptis tantum illis damni dolorisque datur, quantum illi nobis dederunt, cum aliquo additamento pœnæ nomine, 2. 20. 32.

Apollini] Exemplum est apud Livium, 5. 21. & 23.

Herculi] Justin. 18. 7.

Jovi Feretrio decimam] non decimam Jovi Feretrio, sed spolia opima, hoc est, quæ dux duci hostium ab sese interfecto manu sua detraxisset, consecrare solebant, Florus 1. 1. & 12. item 2. 4.

2. Na-

2. *Naturales terminos*] quum non ultra debitum nobis & accedentem pœnam condignam extenditur.

3. *Secundis ominibus prosequens*] Sueton. Oct. 57.

Pretium dixit muneri] donum ornavit verbis, ut loquitur Terentius.

Diras] exsecrationes detestationesque illorum qui legem violarent.

§. II. 1. *Tamen*] tantum.

Quivis in bello solenni] sive inferat bellum sive arceat, sive jure sive injuria: modo belli gerendi facultatem habeat, ut populus liber vel rex; & id bellum sit indictum.

Sine fine modoque] non tantum, quatenus ei debetur, & quatenus damnum fecit.

Qui ab eo titulum] qui sub ejus auspiciis militarunt, aut ejus dono aut commercio de præda partes acceperunt, non possint, vel domi, vel usquam gentium, tanquam malæ fidei possessore conveniri, aut res ab eis vindicari.

Dominium quoad] nam dominii effectus in duobus fere consistit, ut liceat rem persequi & sibi asserere; tum, ut liceat de re pro arbitrio statuere, Bachov. ad Inst. de Action. §. 2.

Πολεμικὴν] bellicam.

Λῃστικὴν] piraticam aut prædaticiam.

Ἀγωνιστικὴν] certando paratam.

Χειρωτικὴν] manuariam vel manubialem.

Interrogando] ut solebat, cum simularet se nihil scire & doceri quæ doceret, percontando e discipulis elicere, quod eos docere volebat.

2. *Ut hostibus bona*] ut hostes sint opulenti & ignavi.

Τὰ τῶν ἡττωμένων] Superatorum in pugnis bona vincentibus præmia sunt.

3. *Vacuorum*] quæ dominum non habebant.

4. *Non causa aliqua*] titulus ex iis, qui jure civili probantur, ut occupatio, mancipatio, traditio, inventio & similes, sed sola apprehensio vel manus injectio, & possessio.

5. *Causa, ut a*] Videtur omissum: sese vel Lacedæmoniis.

§. III. 1. *Ut recuperandi*] ut qui antehac possedit, credatur eam pro perdita habere, judicetque se frustra operam ejus repetendæ ac reprehendendæ sumpturum.

Præsidia hostium] castra vel loca munita, quo accedere prior possessor non audeat.

2. *Conditione continuanda*] si tam diu tenuerit, donec perduxerit intra præsidia.

§. IV. 1. *Ab eo interim*] dum illam castris vel castellis & stationibus occupatam habet.

Sed firma] stabilis, manens, duratura.

2. *Pomponii*] l. 239. §. 8. D. de V. S.

Terrendi jure quod habent] Hoc solum est verum ἴτυμον. Addit enim, id est *submovendi*. Nimirum moribus Rom. eousque patebat territorium, quousque fas erat magistratibus incedere submoto. Et autem incedere summoto ire præeuntibus lictoribus, qui viam faciant & turbam summoveant, Liv. 25, 4. 28. 27. Hoc autem non licere sibi judicabant in terris alienæ ditionis, ut apparet ex Cæsare lib. 3. de Civil. lib. cap. 106. Tacit. 2. annal. 53. Sueton. Calig. 3.

§. V. *Ut produci*] per interpretationem largius porrigi quam proxima ratio permittit.

§. VI. *Ut præsumptionem*] ut intelligamus esse credibile, atque ut plurimum ita sese habere, immo & credi ac pro vero accipi, nisi contrarium probetur.

§. VII. 1. *Dominio externo*] quantum apparet atque oculis judicari potest ex præsenti possessione.

2. *In nos ipsos ea*] ut nos illis privemus & mulctemus, quemadmodum victos hostes consulere solemus.

A diis] nam victrix causa deis placuisse videtur.

§. VIII. *Auctoritati credatur*] multitudini doctorum & communi opinioni.

Res nullius] vacuæ, domino carentes: quasi jam nou sit, quem tollere & occidere licet.

§. IX. 1. *Per alios*] quos in potestate aut sub imperio aut quorum conductam operam habent.

Animo utique] non nisi nostro.

In Olympiis] Sic Alexandrum Mac. Amyntæ F. Olympio certamine vario ludicrorum genere contendisse ait Justinus 7. 2. puta per aurigas, athletas, pugiles, &c. suo sumtu doctos & exercitos, Plin 21. 3. Namque ad certamen in circum per ludos & ipsi descendebant & servos suos quisque mittebant. Inde illa lex XII. tabb. *Qui coronam parit ipse pecuniave ejus, virtutis sua ergo duitor ei.*

Alibi] 1. 5. 3.

2. *Liberas & serviles*] tanquam per servum nostrum aut eum, qui est in potestate nostra, acquiramus; per liberos homines, quos neque in potestate, neque bona fide servientes habemus, non acquiramus, §. 6. Instit. Per quas. pers.

§. X *Vere publicos*] qui fiunt jussu imperantium & in usum publicum.

Privatos] quos regentium injussu permissa licentia milites exercent.

Seleuci] Nicatoris abavi sui.

Seleuci bellum] adversus Antigonum Coclitem.

§. XI. 1. *Publicatus ager*] fit populi vel principis, cujus nomine bellum geritur.

Stricte accepto] pro te manubiali, quæ fit proprie capientis aut capientium.

2. *Aut locandos*] ut eos ad statum tempus per magistratus redemtoribus pro decimis exercendos concederent.

Distraxerunt] vendiderunt.

Assignarunt colonis] pauperibus civibus aut veteranis militibus æquali numero jugerum attribuerunt.

Vectigales] emphyteuticarios in perpetuum aut longum tempus certa pensione permittendo.

Consecratos] Sueton. Jul. 20. Campum Stellatem majoribus consecratum.

§. XII. 1. *Se moventes*] jumenta, greges, armenta & quævis animalia.

In hominibus observabatur] ut eos capere cuivis & servos facere liceret.

Suo fato] per infelicitatem suam Liv. 9. 18. Des. Heraldus legit *suos factos* 1. Emend. & Obs. 36. p. 115. Cl. Salmasius *suos factos* ad Jus Attic. c. 26.

Merito] Metelli hoc carmine læsi responderunt: *Dabunt malum Metelli Naevio poetæ*. Terent. Maurus de metris p. 1439. Et vero dederunt: effecerunt enim, ut in Tullianum conjiceretur, Plaut Mil. 2. 2. 56. Gell. 3. 3.

2. *In procinctu*] in agmine, vel sub duce, in expeditione.

Non ut ministri] sed ut se circumspicientes, quemadmodum loquitur Auctor Africani belli cap. 47. *quæstibus militiæ servientes*.

§. XIII. *Ante omnem*] & valeat, ubi nihil diversum de eo civitas constituit.

Dominium singulorum antevertere] in publicum vindicando res prohibere.

Feris & avibus] obi venationem & aucupium jure veteri gentium & naturæ omnibus concessum reservarunt sibi principes aut nobiles. Sic salis vendendi arbitrium aliquando privatis ademtum Romæ, Liv. 2. 9.

§. XIV. 1. *Actu bellico*] ut in acie aut expugnatione urbis.

Personam sustinent] non pro sese agunt, sed pro corpore civitatis. Hinc est ot privati cum militibus tamquam diversi componantur interdum, V. ad Sen. de vita beat. cap. 2.

2. *Neque me tecum*] nam tu accepturus majorem, utpote Imperator summus.

Præcipiat] præcipua vel eximia auferat, antequam reliquum prædæ distribuatur, ut legatum per præceptionem in jure.

Virgilius] 9. 298.

3. *In captura sola*] non competisse uno eo nomine, quod quis ipse cepisset.

§ XV. *Actus susrationem*] acta illorum non valerent, nisi populus vel per se vel per senatum ea rata habuisset.

Ab omni suspicione] vel avaritiæ vel inæqualis favoris.

§ XVI. 1. *Sub hasta venumdari*] publica auctione in parte castrorum, quæ Quintana vocabatur Suet. Ner. 26. Lips. de mil. dial. 3. *vel justi vel existimationis gratiave civium cupidi erant*.

Si res triumphi] si res bello gestæ essent tantæ ut triumphum mererentur.

Quæstores, id est, populum] nam quæstores procurabant rem & ærarium populi.

De quæstoribus] vendentibus eos quæstoribus.

§. XVII. 1. *Ambitiosum*] esse gratificari militi contra disciplinam & dignitatem, aut pravæ indulgentiæ opus.

Aut ratione stipendiorum] aut pro stipendiis aut super stipendia pro meritis.

Stipendiorum ratione] immo ipsum stipendium militi ex pecunia prædaticia numerandi auctor erat, ut eo minus tributi plebs conferret.

Alteram aut] Aliquando de singulis manipulis secretum numerum pro magnitudine urbis expugnatæ, aliquando per cohortes sive manipulos diviso exercitu omni partem alteram.

Mitti] per urbem & domos.

Selitam] ita ut pars altera & plerumque major in armis partim in castris, partim per urbis patentia & munita loca disposita esset ad omnes casus præveniendos.

In castra] vel forum aut spatiosum locum urbis.

2. *A Posthumio*] Postumo Cominio, Liv. 2. 33.

3. *Excipiam sorti*] non patiar in sortem venire & tibi præcipuum dabo.

Rex Tullius] Immo Tarquinius Priscus; fuit enim Ser. Tullii mater.

Manubiarum nomine] Verba Asconii: *Spolia quæsita de vivo hoste nobili per deditionem manubias veteres dicebant: & erat Imperatorum præda, ex qua, quod vellent, sumerent.* Puto quemadmodum imperatorum erat exercitus, erat provincia, erat bellum: quæ quoties dicuntur, non excludunt jus populi. Sic & manubiæ dicuntur imperatorum, non quod pars ipsis cedens proprie hoc vocabulo significetur: sed quod illorum plerumque arbitrii esset, vellentne in ærarium deferre, an militi distribuere. Potest & allusisse videri ad illud *Ex manubus:* Sueton. Jul. 26. Gell. 13. 24. quod non efficit, quo minus &, quod privati nanciscuntur inde, *manubiæ* dicantur.

4. *Modice delibarunt*] exiguam de illa sibi partem ceperunt.

5. *Absentium*] de eodem exercitu.

Minuciani] quem ille obsessum ab hostibus liberaverat & hanc pœnam ferre jussit infelicis militiæ.

6. *Magistres militum*] a Constantino M. instituto.

A gestorum insinuatione] excipiuntur, ne de illis referre necesse sit ad imperatorem inter cæteras res de bello gestas. Sic Ti. corripuit consulares exercitibus præpositos, quod de tribuendis quibusdam militaribus donis ad se referrent, tamquam non omnium tribuendorum ipsi jus haberent, Suet. 32.

§. XVIII. 1. *Cujus prædæ sectio*] quæ præda per quæstores auctioni subjecta non sit. Cæsar 2. Gall. 33. *sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit*, Justin. 38. 7. Flor. 2. 3.

2. *Ut qui segnior sit prædator*] Verba Livii 5. 20. in libris antiquis sic leguntur: *ut segnior sit prædator ut quisque laboris periculique præcipuam petere partem soleat.* Io quibus hæserunt propter duplicem usum particulæ *Ut*. Sensus, uti, prout quisque soleat præcipuam laboris & periculi partem petere, is in prædando sit segnior. Sic lib. 3. 50. *ut quisque occurrerat, plebem adhortantes.* Eodem cap. 53. *tunc ut quaque causa erit, statuetis.*

Ἐν τῇ ἁρπαγῇ] in direptione sat scio ignavos majorem partem laturos.

Mul-

Multiplex] amplius, cumulatius.

3. *Tribunis*] militum consulari potestate.

Imperium quam consilium] id imperari non potuit, facultate & arbitrio ea de re consultandi erepto per festinationem militum, qui prædam jam invalerant, nec nisi cum maximo odio & criminatione ducum erant redditturi.

§. XIX. *Ludos quoque*] Scenicos, Circenses, Amphitheatrales vel gladiatorios, qui erant voluptas populi, honos deorum, divitum ambitio.

§. XX. 1. *Urbem & agros*] utrorum etiam decimæ æstimatio iniretur & dedicaretur.

L. Manlius] Immo Cnæus.

Livii verba XXVIII] c. 23.

2. *Ipse defert*] in triumpho.

Quod contulerant] de ornatu suo & mundo ad crateram auream Apollini Delphos portandam, c. 25.

3. *Quadringenta talenta*] 240000. Philip.

Donatis] extra ordinem honoratis munere vel dono insigni.

Donariis] templorum ornamentis.

Aut vendidit] Hoc jam paullo superius posuit: sed quia ibi per errorem Manlio prænomen Lucii dederat, aliam de Cnæo hic recte appellato historiolam putavit.

§. XXI. 1. *Quadringenta octoginta*] Huic summæ præmittendum erat, *sex millia pondo auri*.

Liv. lib. XLV] Immo 38. 55.

2. *In nervo*] in vinculis carceris. Ter. Phorm. 2. 2. 11. *Vereor, ne isthac fortitudo in nervum denique erumpat*, 4. 4. 16. *nostra causa scilicet in nervum potius ibit*

Captum de præda] Exemplum alienum, nam id simulacrum Mercurii P. Scipio destructa Carthagine de Pœnorum hostium præda dono dederat Tyndaritanis in Sicilia, a quibus id abstulit Verres.

3. *Nummi argentei*] quam nummus sestertius.

Peculatus tenetur] publicum fraudasse judicatur.

Servata lege civili] nisi ubi jus civile alicujus populi aliud statuat.

§. XXII. 1. *Primo*] acquisitione quasi originaria, 2. 1. 1.

Nondum actu quæsitis] quarum acquisitio adhuc in spe tantum est, 2. 2. 5.

Ad utilitatem] ut incendantur homines & acrius incumbant ad eas quærendas cum publico fructu, quippe hostibus decessuras.

Conjunguntur actiones] altera ex concessione populi, altera ex ipsorum occupatione.

Brevi manu] Ulpianus l. 43. §. 1. de jure dot. 1. per compendium, sine ambagibus, quoties scilicet celeritate conjungendarum actionum inter se una actio occultatur, ut loquitur idem l. 3. §. 12. de donat. int. vir. & ux.

Missilium] quæ spargebantur rapienda vulgo diebus solennibus, sive in corpore suo sive per sortes, Sueton. Ner. 11. Statius Cal. Satur. *Dives sparsio quos agit tumultus*, §. 45. Instit. de R. D. Noster 2. 8. 25.

2. *Juris translatio*] a populo in privatos.

Contractus] quo pacti sunt privati cum republica vel principe, ut quod damni dare possint hosti, lucro ipsis cedat.

Quæ quis passus est] Immo *fecit* dicendum.

§. XXIII. *In Oratoribus*] causarum patronis.

§. XXIV. 1. *Hi operam civitati*] sic in bello civium corpus addictum atque operatum esse reipublicæ dicit Livius 4. 60.

2. *Adjutoribus Romanis*] adversus Philippum.

4. *Ad Pyramum*] ad Isson in faucibus Ciliciæ, Curt. 3. 11.

Durante certamine] in ipso fervore prælii.

5. *Æquulanum*] Hirpinorum oppidum.

Civili alio] inter Vitellium & Vespasianum.

Sinu præfectorum] a quibus illi magna pecunia redempturi erant, ne diriperentur.

6. *Manente periculo*] nondum omni prælio confecto.

7. *Ut publicari digna*] non sit operæ pretium ærario aut populo ea vindicare.

Uter] aquæ aut potionis causa.

Facula] tum ad alios usus tum nocturni itineris ergo. Sueton. Jul. 31.

8. *Suo periculo*] quales qui olim e nostris auctoritate publica privati privatorum pecunia navibus armatis maritima hostium commercia corrumpebant & impediebant.

Ex publico] præfecto classis, Principi.

A republica deducitur] vindicatur ærario, de reliquo decima.

§. XXV. *Bello non permixtum*] neutrarum partium.

Populi a cujus partibus] non ejus, ubi lis orta est, sed cui militantes rem ceperunt.

Quod in judicium deduci] de quo actionem recipit Prætor vel Judex. Quo significatur titulum acquisitionis per arma valere apud tribunal bellantis aut victoris: ibi enim libellum querentis a milite in permissa prædæ occupatione sibi aliquid ereptum nemo recipit. At si quis prædatorum possit apud alium judicem convenire, eum posse recipere suum, nec prodesse prædatori, quod jus præmiandi a suo imperatore habuerit, nam jus illud pro jure non habetur apud eos, qui non fovent eandem causam.

§. XXVI. 1. *Jus habuit hostis*] si res aliena pignoris vel hypothecæ loco apud hostem fuit pro debito, si manus ei injecta, vel, ut loquuntur, arrestata est ob justam causam, si servitutem debuit, id jus est etiam victoris.

2. *In agro alieno*] §. 12. Inst. de R. D.

§. XXVII. *In bellis aliis inter exteros*] obtinet jus naturale, de quo dictum hujus cap. num. 1.

Inter cives] Hinc Vespasianus victor civili bello, sorte legit recuperatores, per quos rapta bello restituerentur, Sueton. c. 10.

AD CAPUT VII.

§. I. 1. *Contra naturam*] servitutem esse contrariam illi bono, quod contigit homini beneficio naturæ & per naturam, id est, Libertati: quamvis id ita ei natura dederit, ut ob justas causas quibusdam eripi non vetet; ut sit bonum separabile, quod peccato aut fortuna possit amitti.

2. *Neque delictum*] ut quis improbo facinore reddiderit se dignum, qui libertate privetur.

§. II. *Germani ducis uxore*] Arminii, Segestis filia, quæ gravida in potestatem Ramanorum venerat.

§. III. 1. *Impune illis imponatur*] Hinc servos in omnia obnoxios dicit Florus 3. 20.

Fines huic potestati] hoc jus temperatum esse, certumque modum accepisse, ne infinitum foret.

§. IV. *Incorporalia*] Res incorporales, quæ manu tangi nequeunt, sed in jure consistunt, §. 2. Inst. de reb. corp.

Jus patrium] patriæ potestatis, nec enim qui patrem cepit, jus acquirit in liberos non simul captos.

§. V. 1. *Ut libenter abstinerent*] ut facilius sibi temperarent, seque continerent ab interficiendo.

Utilius] Nam profecto utilius vivum hominem servari ad opus, quem tamen, ubi velis, occidere possis, quam statim, priusquam ejus experientiam ceperis, occidi.

2. *In alios transcribitur*] ut liceat hominem sic servatum vendere vel donare vel relinquere testamento vel alio modo alienare cum eodem jure vel utendi vel abutendi.

Ante calamitatem] captivitatem parentum.

3. *Redigi non*] saltem more Romano & Hebræo 2. Paralip. 28. nam de aliis dubium facit Justin. 4, 3. sive victoribus captivitatis jure servissent.

§. VI. 1. *Fas non esse fugere*] quasi alibi nec libertatem consequantur & conscientiam lædant, tanquam furtum sui domino facientes.

Vindicanti domino] ex eo, quod cap. præc. nu. 25. traditur de captis apud populum bello non permixtum jus reddi ex legibus aut moribus gentis, a cujus partibus res vel persona capta est.

Injici religionis] sine peccato fugere talem servum non posse.

Qua tantum exterius] ad quæ obligamur tantum metu politici judicii, non etiam metu Dei.

Tantum in judicio humano] cui quis adstrictus sit tantummodo legibus civilibus, non etiam lege conscientiæ.

2. *Testamenta nulla*] pro non factis habenda.

Mala fide præscripsit] qui tanquam usu captam possedit, quam scivit alienam esse, etsi scisse illum non possit probari.

Idem jus & non jus] est enim jus in judicio humano & externo, non in foro conscientiæ, aut ut illi loquerentur, jus politicum, non ethicum.

3. *Nec moturum*] non est credibile faciliores fore ad misericordiam, si persuasum habeant sine gravi peccato in Deum fugere ab hac servitute, nisi ad suos, neminem posse.

4. *Ex æquitate naturali*] qualis est lex servitutis ei, qui per hanc evadit mortem.

Plerumque & injuria fit] quippe quo libertas aufertur nullum ob delictum, sed quod arma gesseris pro eo, cui fidem debebas.

Et hæc & alia] ut supra de percussore hostis & exploratore sine perfidia dictum est, 3. 4. 18.

5. *Alimenta & opera*] ut quemadmodum dominus tenetur ad alimenta servo danda, ita servus ad operas reddendas.

§. VII. *Jus illud externum exsequenti*] grave opus injungenti, verbis aut verberibus aut vinculis castiganti.

Judiciorum tutela] ut non tantum possis omne jus domini usurpare in servum ex captivo, sed id jus etiam possis judiciis defendere & per judicem in eo juveris.

§. VIII. *Jus gentium de captivis*] Apud Indos servitutem nullam esse scribit Strabo, lib. 15. p. 710. Nisi accipiendum est de eo, quod dixit n. 6. *ut si ad alios quam ad suos, aut pace facta ad suos refugerint, vindicanti domino reddendi sint.*

Perfugium erat servis] Videtur accipiendum de transfugis.

Servis datur proclamandi] ut servus peregrinus, simulatque terram Francorum tetigerit, eodem momento liber fiat.

§. IX. 1. *Ab omnis caritatis*] Christo. In illis cessabat ratio, quæ prima hoc jus gentium introduxit, nempe ut quos poterant occidere, illis mallent parcere suæ utilitatis causa.

Gregoras] circa an. Ch. 1260. Michaele Palæologo Imper. Constantinopolitano.

Thessalis, Illyriis, Triballis] qui tum temporis ab imperio Rom. defecerant & suo jure utebantur. Inter quos Bulgari erant novi populi, Scytharum coloni, qui expulsis Romanorum subjectis in Mæsia inferiore sedes collocaverant.

Græcis inter se] ne qui Græcorum a Græcis in bellis ipsorum inter se caperentur, vincentium servi fierent, non erat auditus.

AD CAPUT VIII.

§. I. 1. *Universos*] magnum numerum hominum, sive illi absolvant corpus civitatis, sive membrum faciant illius corporis: veluti reipublicæ regnive urbs una vel plures.

Mere civili] ut eos adjungat ad participandos civiles honores, ut reges & primi consules Romani, qui hoc maxime auxerunt urbem, quod victos populos migrare Romam coegerunt, & eis jus civitatis dederunt.

Mere herili] ut omni erepta libertate tantum pro subjectis aut tributariis habeat.

Mixta] ut parte vel specie libertatis relicta aliam conditionem stipendiariorum vel provinciæ eis imponat.

3. *Ut est in rege*] ut commissum & creditum, ut acquirat non sibi sed populo vel regno cui præest.

Ut in populo] ut proprium, sive ipse jus omne in priorem quoque populum suum habeat, sive quodcumque in priori jus habeat, omne consequatur in victo, & caput sit duorum separatorum civilium corporum.

§. II. 1. *Quæ civitas*] respublica sui juris.

Non ad populi] cujus ipse rex est, & a quo velut fiduciarium regnum habet.

Magna familia] numerus ingens servientium.

§. III. *Personali libertate*] in quo corpora relinquuntur libera, quamvis operæ serviles & tributa præstentur.

Vitæ genus] ut Lydi, Justin. 1. 7.

§. IV. 3. *Quem velit esse*] quousque velit indulgentiam suam patere.

Non ex eo] non justum sive solenne, quia civile fuerat.

AD CAPUT IX.

§. I. 2. *Limen & limes*] rejicit Salmasius Observ. ad jus Att. & Ro. cap. 26. p. 568.

A limo] Terentius Eunuch. 3. 8. *ego limis aspecto sic per flabellum clanculum.*

§. II. 1. *In limen, id est, in fines publicos*] domum. Domus autem non modo dicitur de lare familiari, sed etiam de patria vel civitate. Sic rediit in limen seu domum, qui est intra patrios fines.

In quo postliminium] ut simulatque rediisset intra fines, rursus inciperet esse veteris juris, quasi statum aut dominum non mutasset, & sive homo liber erat, suus suique juris; sive servus aut res animalve prioris domini foret.

Quibuscum pax est] nam inter hos valet jus eorum, quibus militans quis rem cepit, 3. 6. 25.

Qui partes in bello] qui eandem causam fovent, adversæ adversantes.

Homo aut res, ad hos aut] voluit *homo an res, ad hos an ad suos.*

2. *Statum non mutant*] manent in jure possessoris, neque redeunt ad priorem dominum, aut in libertatem civilem.

§ III. *Homines liberos*] si quis ex civitate Romana in aliam abiisset, ut in hac civis esset, postea eodem animo Romam rediisset.

Significationum] verborum, quatenus in jure aliquid significant.

Jacobus Cujacius] Fulvium Ursinum, non Cujacium, id censuisse ait Salmasius, p. 580.

§. IV. 1. *In bello*] durante adhuc bello.

In pace] quandocumque post bellum finitum.

Fato suo deprehensi] forte fortuna in hostico fuerunt, eum bellum oriretur & odio suæ gentis correpti & in servitutem redacti sunt.

Aliis captivis] qui armis inferiores in potestatem venerunt, postquam bellum cessavit, nisi pacis in conditionibus placuit, ut qui capti essent, liberi dimitterentur.

Pace facta domum refugit] deinde renovato bello capitur. Quod omittendum est, ut intelligatur non esse tum capientis, sed ejus qui prius cepit. Casus enim belli cum eodem populo iterum contracti fingitur.

2. *Minime indulgens in captivos*] ideo duriorem conditionem fecerunt in armis captorum quam deprehensorum, ut his semper postliminium pateret, illis non nisi flagrante bello.

Atque ita captos] Atqui hoc repugnat omni juri postliminii. Juxta enim jure captos justoque titulo acqui itos credi voluerunt, quos captos intra præsidia sua habuerunt, etsi brevi post aufugerint, durante bello, quam quos diutius tenuerunt usque ad tempus aliquod post exitum belli. Potius habendi sunt pro desertis & abjectis a republica, tanquam ignavis, & quos pro derelictis habuerit patria, nisi enim hoc esset, in pace facienda ratio illorum habita & mentio facta fuisset.

3. *In pace*] si quo modo effugissent.

Ut confessione] Immo quia nihil fecerunt adversus rempublicam, nec male pugnaverunt, nec consenserunt in servitutem suam, ut tacite faciunt, qui capi se patiuntur.

Quatenus pacto] quæ sanciuntur redeunte pace.

Eandem ob causam] Immo quia & hæc pro derelictis habentur.

§. V. *Hoc animo*] Ideo M. Atilius Regulus bello Pun. primo non rediit postliminio, quia missus erat cum legatis Pœnorum pacis suadendæ causa. Sil. 6. Pun. 452. l. 5. §. 3. D. de Capt. & post.

Se acquirere] sui juris ipse quodammodo auctor esse.

Volentis] ῖ 2. 3. 6. 2. 6. 2.

An vi] utrum vi.

Liberi ut fierent] manumitterentur, an haberentur tanquam qui non serviissent.

§. VI. I. *Se sibi acquirit*] fit ipse sua opera sui juris.

Factum pro jure] quod factum erat, pro juste facto habuerunt, atque adeo & ipsum & res ejus pro homine ac rebus juris alieni.

2. *An qui titulum*] Utrum qui titulum.

Tutus erit gentium jure] res retinebit.

Cum sua causa] sic alienata ut alienari poterant per naturam suam cum suis commodis & incommodis, & sub conditione, nisi postliminio rediissent.

Acceptilata] relicta tenenti data apocha vel acceptilatione, quis fatetur se accepisse, quod non accepit.

§. VII. *Jura in ipsum*] quæ alii adversus eum habuerunt.

Hostium potitus] Sic & Papinianus, l. 11. de Capt. & post. Plaut. Captiv. 1. 1. 24.

§. IX. I. *Non ergo Sagunti civitas*] Probare non possum. Immo, quia veteribus cultoribus superstitibus post breve tempus (Saguntus octavo, Thebæ xx anno, salva lingua, legibus, moribus, institutis, religionibus & sacris, ordinibus & corporibus civitatis) restitutæ sunt, fuerunt eadem. Et ita judicant ipsi Saguntini apud Liv. 28. 39. Si verum noster de Sagunto & Thebis tradit, nec qui ex captivitate Babylonica post 70. annos in Judæam sunt reversi, populus fuerunt Hebræus vel Israëlitarum. Atqui Scriptura sacra omnis pro eodem populo eos agnoscit. Aptius Capuæ & Carthaginis fuisset usus exemplis, quarum illa cum 150. hæc 100. annos in rudcribus jacuissent, a Julio Cæsare jura urbium, Romanis colonis attributis, recuperarunt.

Creditum non est] si quis captus fuisset debitores habens, a quibus qui creditorem in potestate habet, æs illud exigere, aut quibus remittere possit (puta, in civitate media & neutras partes fovente domicilium habentes) isque id exegerit vel remiserit, jus debiti exigendi non recipit captus, si postliminio redierit, inter cætera jura, quæ recuperat, atque adeo id rursus exigere non potest. Ratio est, quod supra docuit, partim, una cum capto, jure belli etiam jura ejus incorporalia acquiri, 3. 7. 4. partim controversiis de re capta apud populum bello non permixtum respiciendum jus ejus populi, a cujus partibus res capta est, 3. 6. 2.

2. *Postliminio restitui*] Dispar est exemplum, quia in divortio justo consensus discedentium intercedit. At Sagunti & Thebarum dissipatio similis est dissidio fortuito vel frigusculo, non divortio, l. 32. §. 12. de donat. inter vir. & uxor. per calorem misso repudio, si brevi reversa uxor est, non divortisse videtur, l. 2. de divort. & repud. Sic illis quasi frigusculum fortunæ venit.

§. X. I. *Intra civitatem*] populum singularem.

Jure civili Romano] Quasi apud alias gentes impune transfugerint & redeuntes in civitatem pristina jura receperint. At Indibilis apud Liv. 27. 17. ex gentium jure scire se transfugæ nomen exsecrabile veteribus sociis, novis suspectum esse.

Etiam filiifamilias] Transfugæ sine dubio, sive patres sive filiifamilias postliminii jure, id est, reditu in patriam securo & recuperatione status ac rerum suarum, omnium gentium legibus aut moribus carent. Quod autem filius quoque familias Romæ non recidebat in potestatem patriam, non est magis singulare quam quod nec filiusfamilias latro aut deterior aut qui quodcumque capital admiserat, specie ac prætextu potestatis patriæ judici poterat eripi. Erant enim servi pœnæ, in quibus maxima capitis deminutio locum haberet, §. 1. Instit. de cap. dem.

Qua intelligebat] sine qua nec se salvum putabat fore.

2. *Ipsa servitus*] quæ præstatur redemtori.

Contracto inter] si mulier, quem sua pecunia redemit ab hostibus captum & pro servo ad tempus habuit, ei nupserit.

Prostitutione] si cujusquam aut plurium permissa est libidine, quam quis redemit.

3. *Messenios cum longo*] 3. 9. 10. Messenios postliminio vult patriam & libertatem recepisse. Hi post primum cum Spartanis bellum Ithome destructa Olymp. 14. Candaule apud Lydos, Salmanassare in Chaldæis regnante, dissipati per Arcadiam, Argos, Sicyona, Eleusina, quum capti & remanentes omnia servitutis mala ut Justitious, annos 80, ut Pausanias 39. perpessi essent, ductore Aristomene se liberarunt: Secundo bello expugnata Ira Olymp. 29. Ardye Gygis F. in Lydis, Tullo Host. Romæ regnante, rursus qui effugere nequierant, in Ilotas redacti; qui evaserunt, Zanclen in Sicilia occupaverunt & Messanam appellaverunt: utrorumque posteri post 200. annos Olym. 77. paullo post expeditionem Xerxis in Græciam, cum terræ motus omnem fere Spartam evertisset ac 20000. hominum exanimasset, tertium bellum excitarunt, quo post decennium inferiores in Siciliam, Africam, Naupactum Acarnaniæ aliasque regiones sparsi vacuam & vastam Messanen reliquerunt, donec post annos fere 100. Olymp. 103. proximo post Leuctricam cladem anno Epaminondas urbem instauravit convocatis undique veterum cultorum posteris. Paus. 4. 241. & 268. Liv. 32. 22. Quod si postliminium his concedit, quanto minus id Saguntinis & Thebanis negare debuit?

Per usucapionem] si absentis ejus bonorum aliquid possessor bonæ fidei tempore longe acquisivit.

Libe-

Liberationem] si quod ei obligatum erat, quocumque modo tollendæ obligationis, dum captivus detinetur, liberatum est.

Non utendo] ut usufructus non utendo intra tempus X aut XX annorum amittitur, §. 3. Inst. de usufr.

Actione rescissoria] qua usucapio aut quid aliud factum in præjudicium velut absentis reipublicæ causa rescloditur, §. 5. Inst. de act. l. 35. pr. de Oblig. & Act.

4. *Lex Cornelia*] l. 22. pr. & §. 1. ac 3. de capt. & post. l. 1. §. 2. ad l. Falcid. l. 12. Qui testam. fac. pos. l. 15. D. de injusto rapto. l. 9. Cod. de postl. rev. Ulpian. Instit 23. §. 4. l. 5. C. Quibus ex caus. maj. §. ult. Instit. Quibus non est perm. f. t.

Decessisset] ut medio tempore minui nequeant.

Pro nullo habetur] Immo suis est properegrinante, & qui exspectetur post tempus reditarus.

§. XI. 1. *Sæpe alienati*] ab eo qui cepit, alii domino, & ab hoc rursus alii, & deinceps traditi.

Revera habeatur] jam sit in ejus potestate aut in eam venturus sit, ubi domino libuerit.

Nisi & cognoscatur] gnaro & conscio domino intra fines versetur.

Nondum receptus] postliminio rediisse censet Paulus.

Ut animo] quia servus consilium non habere videtur, sed omne consilium de eo esse domini.

2. *Contrarium jus*] quod transfugam punit.

Receptos eos] tamquam qui jam dominum habeant & ad eum redeant; non tanquam qui nunc demum dominum nanciscantur eum qui hosti eripuit.

Defensorem] nimirum ut rei alienæ: sic in D. conjunguntur Procuratores & Defensores.

3. *A Rufo collectis*] Libellus inscribitur: leges Navales Rhodiorum, Militares, Rusticæ Justiniani Gr. & Lat. opera Sim. Schardii Basil. 1561.

§. XII. *In veterem causam*] redeant sub prioris principis imperium.

§. XIII. 1. *Præscriptionibus*] privilegiis longinquæ possessionis.

2. *Littori redditur*] ex privato fit nullius.

§. XIV. 1. *Commercio parata*] empta & permutata.

Recuperandi spes] ut animosius emerent, in quibus scirent valere jus postliminii.

Longa & oneraria naves] quia illis milites, his belli apparatus vehebatur. Lusoriæ & actuariæ duorum erant generum. Aliæ enim lusoriæ in ripis omnium terminantium imperium (ut erant Danubius, Rhenus, Euphrates) excubabant, l. 4. Cod. de Offic. judic. milit. l. 4. C. de Offic. mag. Offic. in his utpote bellicis erat sine dubio jus postliminii. At vocabantur & lusoriæ privatorum, quibus illi voluptatis causa huc illuc vectabantur, ut loquitur Petronius cap. 61. de quibus Seneca 7. de benef 20. & meminit auctor 3. 1. 5. Actuariæ, omnes quæ remis agebantur; quarum etiam quædam belli adhibitæ, Liv. 30. 43. Cæsar. 5. de Gall 1. & in his postliminium, non in eis, quæ voluptatis ergo aut alios ad usus erant paratæ, Salmas. ad jus Att. & Rom. c. 16. 740.

Clitellarii] qui clitellis onera portant, non qui carpento junguntur. Sunt autem clitellæ, stratum, quod imponitur asinis & mulis ad onera commodius portanda. Eundem usum habent equi sagmarii.

Quas & legari] etiamsi quo tempore testamentum scribebatur, apud hostes essent.

In præstationes familiæ] attribui & imputari pro parte fortis suæ alicui hæredum, sed cum cautione, si recipiantur.

§. XV. *Periti morum*] juris per consuetudinem introducti.

§. XVI. *Intra præsidia*] 3. 6. 3.

Ut jus dominii mutare] ut eorum, quæ rapuissent, jus acquirerent & prior dominus jure suo caderet.

Alibi censuimus] 2. 10. 9.

§. XVII. *Non obstabit exteris*] Sed tantum Hispanis aut qui sub regis Hispaniæ vivunt imperio.

§. XVIII. 1. *Nomadum*] populorum vagorum adhuc & incertæ sedis atque inconditorum, qnum in omnes peregrinos aliquid licebat, quod nunc intelligunt homines meliora docti non licere nisi in hostes.

Belli inter privatos] Puta naufragio ejectum aliquem aut quocumque casu in terris peregrinis oberrantem, ubi sine notore ac defensore esset arreptum a privato & in ergastulum fuisse conjectum: quod frequenter olim contigisse ostendit Sueton. Aug. 32. Ti. 8. Cic. pro Cluent. 7. Et hodie nihil frequentius accidit Christianis inter Turcas.

Captivitatis jura] ut liceret comprehensos peregrinos pro servis habere quasi captos ex hostibus.

Ad aquas pactiones] ut utrimque aliquid remitterent de sævis moribus & paullatim jus dicerent.

2. *Cicero primo de Oratore*] cap. 40. sed de libertis, non de servis agere Ciceronem monet Salmasius p. 596.

Non dubito quin] Lege, *quum fæderati & liberi nobis externi sint, inter nos*. Ita consentiunt Gallus & Proculus, Salmasius, pag. 606.

3. *Ut si qua essent*] qualia quæ hodie Turcis sunt cum Christianis, quibus privati Mahometarum non impediuntur, quominus in captivitatem redigant, quoscumque possunt de Christianis.

AD
CAPUT X.

§. I. 1. *Pene omnia*] & ostendendum, quamquam hæc jure gentium concessa in bello & impunita sint, perpauca tamen eorum virum bonum & Christianum licere sibi putare debere.

Judicia coactiva] magistratus pro potestate facta tueantur.

Illa in jure stricto] quæ nihil vi geri patitur nisi ad sui tutelam inculpatam.

2. *Pudor*] Pudor ille potissimum est pudor sui, quum quis nihil magis veretur quam suam conscientiam, & antiquissimum habet *Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.*

Nullo vinculo] olim ad ea præstanda nemo per judicem adigebatur., sed prout inciderant in probum & pudentem aut in improbum & impudentem hominem rata aut irrita erant.

Salvo pudore] Siquidem vult retinere verecundiam & existimationem, nisi vult decoquere pudorem.

Pudor ipse] reverentia sola recti.

Πάρεδρος] ex Afranio apud Nonium licet reddere *Adsestrix.* Verba Poëtæ: *Remittit adsestricem:* me ad se vocat.

Deus metuens] providens.

Ἔνοικον] domesticam, contubernalem.

Ita fines regit] distinguit.

3. *Ad legem bonum esse*] Hactenus solummodo recte facere ac justitiam colere, ut præstes, quod leges imperant, quod a judice potes cogi.

Extra publicas tabulas sunt] quæ negligere possis sine metu tribunalis & prætoris, quæque actionem ex legum tabulis non habent.

Quod in judiciis externis] de quo Prætor vel Judex & consilium disceptant, quod actione petitur.

In servum omnia liceant] quicquid statuas, forum & fasces non metuas.

In hominem licere] si facias in homine utcumque vili & humili, ferum, immane, inhumanum habeatur.

§. II. 1. *Quid isti pati*] annon debuerit ab illis jus belli abstineri.

Omnino justam] semper & in universum.

2. *Id quod sæpe accidit*] ut servi fiant, qui fieri non meruerunt.

Ad obtinendam injuriam] ad retinenda & non reddenda, quæ per vim parum probatam quæsivissent.

§. III. *Interna injustitia*] quæ apud Deum reos faciat, etsi humano foro excusatos.

Ad eos cooperantur] aut eis adjutorium faciunt.

Justitium præcipit] ferias & vacationem ab omni opere ac negotio obsecrationis causa.

Natura ductu] quippe veræ religionis ignarus.

§ IV. *Sive potestatis jure, sive consilio*] vel jubendo vel suadendo.

Actibus dividuis] quos non faciunt, agminatim, centuriatim, manipulatim, sed singulatim.

§. V. 1. *Ad restitutionem*] Ad restituendum quisque obligatur ipsa possessione alieni, aut casu damni dati, etiamsi dolus ejus & prava voluntas non intervenerit.

Capientibus donasse] res suas misisse in aleam & tacito pacto constituisse, ut id haberent pars utraque, quod huic aut illi assignaret, Mars communis & fortuna.

Suum jactare] pro derelicto habere.

Externi dominii] ut cum paterentur esse jure publico dominum, qui res cepit: quod potuerunt pati, etsi non solverent conscientiam vinculo quarundam restituendarum.

2. *Cui inest inæqualitas*] ubi non redditur par pro pari, quod fieri debet in legitimo contractu.

Qui contraxit] qui plus debet quam accepit.

§. VI. 1. *Parum liquida*] dubitabatur an vere hostes fuissent.

Etiam illa publica] non tantum, ut privati liberarentur servitute apud privatos, sed etiam ut reipublicæ suæ leges redderentur.

Liv. lib. XXVIII] Immo XXXVIII. 32.

2. *Quantum domino*] eam summam pecuniæ, quam dominus impendere non dubitasset, ut reciperet, 2. 10. 9.

AD
CAPUT XI.

§. I. 1. *Omnia dat*] Efficit, ut nihil non liceat in invitum, qui, quod in volentem licere debet, recusat.

Quædam officio] sunt quædam humaniter & benigne agenda.

Aut mites aut necessarii] Aut parcebatur victis, aut non occidebantur duriterve tractabantur, nisi quibus ob graves causas parci nequibat.

2. *Qui sint, de quibus*] Possunt enim aut aliis rebus laudati aut bene olim de nobis meriti esse. Florus de Ætolis 2. 9. *Memineramus auxilii, si placuit ignoscere.*

Qui nos ipsi] Cæsar apud Sallust. Catil. 51. *magis quid se dignum foret, quam quid in illos fieri jure posset, quærebant:* Item, *Sententia ejus non crudelis (quid enim in tales homines cru-*

crudele fieri potest) sed aliena a republica nostra videtur.

§. II. *Absque eo*] nisi ille de medio tollatur aut interficiatur.

§. III. *Supra cum*] 2. 21. 5.

Utra in classe poni] utro numero vel loco haberi.

Non hostili animo] inter hostes morantur non infesti nobis neque sponte nocituri.

Ab inimicis] Aristione tyranno & præsidio, quod ei dederat Mithridates.

Amicis] L. Cornelio Sulla & Romanis.

2. *Quid debeat facere*] eoque magis illum metuunt, quam ei fiduot.

Si est criminosum] si potest accusari, tanquam in eo culpam admiserit Ligarius.

Abierunt innoxii] illæsi, pœnæ immunes.

§. IV. 1. *Plenam injuriam*] cui dolus & culpa omnis inest.

Merum infortunium] cui nec dolus nec ulla culpa subest.

2. *Culpam aliquam*] Erratum.

Qui in se habet] quem suum ipsius consilium & voluntas malefica incitavit ad nocendum alteri.

Qui vere extra] qui sine consilio & voluntate lædendi, aliud agens inque aliud inteotus lædit tamen.

Sciens facit, non tamen] qui aliunde subito impellitur, priusquam providere possit & prospicere, quale sit, quod agit, etsi volens id agat.

Injusti aut improbi] Tacitus de Germanis 25. Verberare servum ac vinculis & opere coercere rarum, occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum.

Consulte] non subito animi motu impulsus.

3. *Non facti*] disputetur, non utrum factum sit, nec ne, sed utrum per leges licuerit nec ne.

Quod quis injuriose] atque eo jus sibi datum contra offendendi.

Qua intercesserit] nisi cui exciderit e memoria, quid facere debeat.

Si alter sibi] ille cui structæ sunt insidiæ.

Alter non] ille cui non impletum est promissum, quia id qui facere debuit, oblitus est.

4. *Ob ignorantiam*] quæ scire aut cogitare quis non potuit.

Nec tamen per ignorantiam] & tamen hujusmodi, ut sensus communis ea evenire posse cuique dictet.

5. *Quod expectari*] quod factum est non modo ab ignorante, sed etiam ob ignorantiam.

In via publica] nam quia in ea ut plurimum obversantur homines, facile unicuique succurrit, etsi nunc nemo appareat, repente intervenire posse qui lædatur.

Si quis mulierem] quam sollicitat aut cujus tentat pudicitiam.

Non per ignorantiam] qui sciens facit, quod nescit jus esse non facere.

6. *Qui factionem habent*] manipulum furum, ut loquitur Terentius: qui coierunt conjuratione facta.

Dimidiatum esse] dimidia parte defectum.

7. *Appellarent consilium*] quod ab se minus recte administratum videretur, ne dicerent consilio aut de industria factum.

Salutis causa prædatur] quia receptum alibi non habet, ut majores nostri qui Brilam ceperunt.

Difficilia tempora] periculum præsens ab hoste & desperatio auxilii a sociis aut suo principe.

Ἴσχατας] Verbum hoc respicit, quos rhetores vocant in genere causarum juredicialí Status: Est autem status, quæstio, quæ ex prima intentione actoris & depulsione rei nascitur. Inter illos est Status Qualitatis, sub quo Rationalis Assumptivus dividitur in Comparationem, Relationem, Remotionem, Concessionem; Concessio sub sese habet Purgationem & Deprecationem.

8. *Quibus invite*] qui occiderunt imprudentes. Forte, invitæ.

Si fors sæva] Leg. fers, si per infortunium patratum, quod parum distat a scelere.

Hos mens ipsa] hi conscientiæ tormenta patiuntur.

§. V. *Qui capita*] qui rempublicam in manu habuerunt, οἱ ἐν τέλει.

Passim mali] vulgi judicio, & perperam infamari solet ob improbum principem.

§. VI. 1. *Possint imponere*] pro justis agnosci & eos fallere.

Apud Livium, lib. VII.] 19. & 20.

Phocensibus] Immo Tarquiniensibus in Etruria, unde namque Phocenses Cæritibus cognati.

Chalcidensibus] Haud scio, unde habeat; non enim in fœdere Chalcis Eubœæ urbs cum Antiocho fuit, sed vi & metu eam Antiochus occupavit, Liv. 35. 51. Puto hic dicere voluisse, Phocæensibus, qui in Asia minore, & eandem esse historiam, cujus meminit num. ult. cap. præced.

2. *Minus acerbe*] non sæviendo in victos.

De imperio & gloria] Id ipsum quod Justinus lib. 15. 1. non se propter prædam, sed propter dignitatem iniisse bellum.

Positum in medio] vacuum & certo possessore carentem.

3. *Erat obscuritas*] incertum & obscurum, utra causa esset justior.

Μὴ μετὰ κακίας] non per malitiam, sed nimio gloriæ studio.

De Dejotaro idem ille Cicero] cap. 3.

Progressus, sed lapsus] 2. Attic. 21. quia deciderat ex astris, lapsus quam progressus potius videbatur.

Acrius esse prohibenda] inclementius esse animadvertendum in eos, quos liquet bellum civile moturos, quam in eos, qui bello civili sunt victi, nam in illis non tam facilis præsumitur pœnitentia consilii, quam in his facti, cujus jam supplicium luerunt ipsa calamitate.

§. VII. 1. *Permordere*] usque & usque morsi-

morſicare, perſiſtere in mordendo jam jacentes & impotes repugnandi.

Impulerunt] de ſtatu deturbarunt, proſtraverunt, dejecerunt.

Anima una dabit] unius cædes momentum faciet.

2. *Ad Herennium*] c. 16.

Qui de victoria contendant] qui armati reſiſtant, in eos hoſtilia moliri.

Eos homines] dignos venia & clementia.

Bellum] metum, periculum, vim ex bello.

Non idem] numquid pepercisset tibi?

Quid igitur] Ante hæc verba omiſſum eſt: Non profecto tam ſapiens fuiſſet.

Talem ſtultitiam] qua forſan ille uſus eſſet immoderate ſe gerendo in victoria.

Panegyrico] qui nonus eſt in ordine, & adſcribitur Eumenio cap. 10

Qui calcat iratos] Forte, ſtratos, cui non eſt neceſſe quidquam facere in hoſtis adulationem, aut in dubios belli exitus lenocinia quærere, ut loquitur Juſtin. 11. 12. ſed qui poteſt per fiduciam virtutis & fortunæ ſubmiſſis inſultare.

Unus Perſeus ipſo Paulo qui dedentem ſe acceperat deprecante] Sero. Sic enim jam Gruterus edidit a. 1607.

Nimis laxe] Adulatur nimium Conſtantino, qui duos Francorum reges, ſed barbaros & inconditos, quales tum erant Fanci, beſtiis objecit. Cæterum ne unum quidem exemplum juſti regis poſt victoriam interfecti Romanis exprobrari poteſt.

In forum] εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἑώρετο τόπον. Joſeph ἁλώς 3. ιή. Intelligit Tullianum Salluſt. Catil. 55.

3. *Ariſtonico*] Hic non erat verus rex, ſed Eumenis ſpurius ex cithariſtria Epheſia: & cum ab Attalo III. ejuſdem Eumenis legitimo in teſtamento, quo Po. Rom. hæredem inſtituerat, præteritus eſſet, regnum Pergamenum invaſerat & ſuſtinebat invidiam Licinii Craſſi conſulis capti & occiſi, Juſt. 36. 4.

Jugurtha] hic & ipſe ſpurius, fratribus legitimis Adherbale & Hiempſale, Maſſiva quoque cognato Romæ, dum fide publica ibi moratur, per ſummum ſcelus occiſis, legatis & exercitu & primoribus e Senatu pecunia corruptis, exercitu quoque ſub jugum miſſo, miſericordiam omnem perdiderat, Flor. 3. 1.

Artabaſdo] Non Romæ, neque ex auctoritate ſenatus, ſed Alexandriæ & M. Antonii ſcelus appellat Tacitus 3. annal. 3.

Perſea] Macedonum.

Syphax] Maſæſulorum Numidarum.

Gentius] Illyrici.

Juba] Numidiæ.

Caractacus] Britanniæ regulus, Tac. 2. ann. 36.

Aſperiores in victoria] nonniſi in una Corintho, de Offic. 11. quam tamen ad deſtruendam habuerunt graviora cauſam, violatos legatos, Juſtin. 34. 1. 2.

4. *Niſi quo mortem*] præterquam ſi quo vidit incolumi ſe ſalvum eſſe non poſſe.

Ad capitalem menſuram] mortis ſupplicio digna ſint.

§. VIII. *De nece*] In tentanda aggreſſione vel inferenda quamvis juſta vi, per quam multi innoxii, & quos lædendi nullam propriam cauſam nec conſilium habemus, ſunt perituri.

§. IX. 1. *Quibus ira iraſcitur*] adverſus iracundiam ſcribit, iram coercendam eſſe monet ac præcipit.

Sed Dei] qui eas ob corruptiſſimos mores ab ſtirpe volebat exſcindi.

2. *Quibus fas maxime*] *boni fuere mores & valuit recti obſervantia*, Tacit. 3. annal. 26.

Naturalia ſcilicet] nam gentium jura plus permiſere, 3. 4. 9.

Quod in moribus] quod non fundatum eſt in juſtitia naturali & morali, ſed politica, & conſuetudine invaluit, neque innocentem, ſed impunitum præſtat.

Salva integritate] fide ac dignitate integra & illæſa.

3. *Fæmina hoc nomen*] cum ſit imbellis & imbecilla, poteſtne etiam hoſtis vocari?

§. X. 1. *Eo jure, quod natura*] etenim jure gentium etiam in inermes & ſeſe ſubmittentes, modo inter hoſtes ſint, aut inter eos fuerint, ut ſupra, cap. 4.

Οὐδὲ πυρφόρος] cum ſignificabant omnes occiſos, & πυρφόρον interpretantur vatem, qui ſacrum igniculum ferret.

Jovi ſacros] propter Olympia, quæ Piſæ in Elide Jovis honori celebrabantur, Polyb. 4. 73.

Strabo Lib. VIII.] pag. 312.

Et eorum hoſpites] peregrinos, qui morarentur in finibus illorum.

2. *Converſi*] primus gradus monaſticæ vitæ, eorum, qui ſeculo renuntiant, manentes in ſeculo, hoc eſt, cucullam ſumunt, & ſe alligant ad certum numerum precum & quædam genera piorum operum, retento patrimonio & opibus, ex quibus deinde fiunt Profeſſi, qui jam res ſuas dederunt monaſterio: & denique monachi, Ritterſhuſ. ad Salv. p. 126. Cerda Adv. Sac. 40. 28.

Qui literarum] Seneca epiſt. 14. *Ha literæ non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos infularum loco ſunt.* Unde eidem tutus literarum amor ad Polyb. 22.

§. XII. *Temporariam in hoſtico*] dum merces advectas diſtrahant.

Opifices & artifices] Cicero 4. Catil. 8. *Multo vero maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt, genus hoc univerſum amantiſſimum eſt otii.*

§. XIII. 1. *Neceſſitas perimat*] Hoſtis ne interficiatur niſi pugnans & ex neceſſitate, non a valde volentibus nobis.

In quo pacis perturbatio] quem non eſt verendum, ne ſeditionem faciat & tumultum.

2. *Contra jus belli*] nempe naturale, ut num. 9.

Hominum noſtri ingenii] moribus & inſtitutis noſtris imbutorum.

3. *Pura manus*] liberæ a cædis crimine.

§. XIV.

§. XIV. 1. *Paciscentium*] offerentium se arma posituros, si fides detur vitam & libertatem salvam fore.

2. *Murum aries*] machina contentis funibus acta & emittens grande telum ad solvendam commissuram saxorum in muris.

Ad imperatorum fidem] orant se in fidem & clieotelam recipi.

Cingerent corona] ab omnibus partibus clauderent exitus.

§. XVI. 1. *Si talio exigatur*] si hostis crudelitas pari crudelitate plectenda aut deterreoda sit. Ut Thracum apud Florum 3. 4. Observatum neque Hispanorum in Batavos, neque Gallorum Ligistarum in Protestantes sævitiam aliter quam pari sævitia coerceri potuisse.

Si terrore] si unius severitatis exemplo multis aliis possit metus fieri, ut repugnare desinant.

Si pertinacius] si diutius resistendo irritaverint victorem & ei occasiones promovendæ victoriæ eripuerint.

Immanibus conviciis] ut Cæcina Cæsaris Julii Cic. 6. famil. 7. ut Thebani obsessi per præconem in altissima turri statutum proclamaverant tyrannum Græciæ Alexandrum, Diod. 17. 9. Ut Athenienses Sullam obsidentem exasperarunt. Plutarch. de garrul. p. 505.

Fidem violassent] Cæsar 1. Gall. 27. & 2. 23. Civilis 2. 24.

2. *Hostium unum*] ita ut singula membra sint obligata & obnoxia pro singulis aliis, & quod unus commeruit, omnes commisisse videantur.

Tanquam] tantum.

3. *Si subsit jus*] si victum & in potestatem redactum liceat occidere ob facinus, non tantum ob hostilem animum, quum forsan ei alioquin ignosceres; tantum momenti habet utilitas, ut merito non parcas aut gravius in eum consulas.

4. *Quod signa adversa*] non sceleratos & obnoxios supplicio esse judicat, quod hostes fuerunt.

§. XVII. *Ob multitudinem*] ob numerum eorum, qui peccaverunt, non uti summo jure neque omnes occidere. Flor. 4. 6. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

Sortitio comparata est] ut sortibus in urnam conjectis eductisque vel uous e paucioribus, vel pauci, ut decimus aut vigesimus quisque e pluribus, qui deliquerunt, ut cuique maligna sors excidisset, supplicium luerent.

§. XVIII. *Qua in proprietatem*] quæ mancipi sunt & Dominos mutant: nempe ut eam alienare vel obligare posset, & quod quisque de sua vita vel interimenda vel obliganda ut interimeretur, si tertius vel civitas pacto non stetisset, idem posse de singulorum vitis statuere civitatem.

Ex suo peculiari] sive ipsi se obsides dederint, sive quod omnes vel maxima pars de illis statuerint, in id consensisse videantur, ex regula 2. 5. 17.

Deo exceptum] Deum sibi recepisse ac reservasse, neque homini permisisse ut eam pro arbitrio vel retineret vel abjiceret.

2. *Conventiones tales*] pacta, quæ vitæ obligatione sanciuntur.

Si moribus] si quo in populo usu invaluissent & nunc quoque frequentarentur.

§. XIX. *Commissiones*] conflictus ex provocatione.

AD CAPUT XII.

§. I. *Domini institutione excepta*] Neque enim privatis dominis institutis præsumuntur voluisse gentes, si quis veniat in manifestum periculum pereundi & quidem non suo peccato, isque servari possit arrepta aut corrupta re aliena; tum quoque valere strictum jus privati dominii & potius abstineri re aliena quam hominem innoxium servari: sed hunc casum excepisse præsumuntur & ei homini regressum dedisse ad primævam facultatem usurpandi quidvis ad sui conservationem: præsertim si qui aliena re abutitur, eamque consumit, sciat habendum sibi habeatque propositum illius rei, quandoque possit, Domino restituendæ ac sarciendæ.

Ex inæqualitate] ex eo quod quis mecum contraxit, & plus accepit quam ei debebatur, me fraudato & minus habente, quam habere debeo.

Res perdita] ut quod ego de alterius bonis corrumpo, procedat pro eo, quod mihi debetur & detrahatur possessori, quasi ego perceperim & ille mihi tradiderit, tanquam partem ejus, quod mihi debet.

Meritum aliquod] facinus in meam vitam, famam, bona aut eorum quos mei officii est defendere.

Ut absit injuria] ut vastemus & vexemus alienas res sine peccato.

2. *Nisi causa utilitatis*] magnum inde commodum ad nos aut incommodum ad hostem perveniat.

3. *Qua brevi ad pacem*] qua videmur effecturi ut hostis citius de bello finiendo & pace reducenda cogitet.

Odio magis quam] dum sæpius indulgemus iræ aut prædæ cupiditati quam ut in summa re aliquid profligemus.

§. II. 1. *Vallum bellique opera*] aggeres & machinas.

2. *Consuetudine interprete*] unius & alterius bonum exemplum imitantibus aliis, ut ita res in perpetuum morem abiret.

Animantia ruris] boves agricolas & jumenta rustica.

Sine causa] in nullum usum nostrum.

3. *Etiam arguissem*] Leg. *arcuissem*. Ad Sen. Hippol. 805. Vetuissem, vel prohibuissem, si potuissem.

4. *Arbores Moabitarum*] Hoc factum credibile est odio idololatriæ, quæ in lucis exercebatur.

§. III. 1. *Eveniet quod diximus*] ut rationes suadentes essent, vel sint validiores quæ dissuadeant, ubi nondum quidem in potestate nostra res sunt hostium, sed credimus & speramus alibi brevi dijudicatum iri & res eas nostras fore.

Per concessam] deditam & ipsorum potestati permissam.

2. *Thebaidibus*] Phœnissis.

Hostium esse confessi] prodentes desperationem de victoria: nam si sperarent se posse vincere ac tenere loca illa, non vastarent.

Fame patriam] prohibendo sub-vectiones frumenti & aliorum utensilium, quia mare classibus tenebat.

Collatis signis] acie aperta.

De quorum possessione] perdito præmio, propter quod bellum geratur, verbis Justini 28. 3.

§. IV. 1. *Possit aliunde*] quam ex eo agro, quem nobis urere ac vastare licet.

In Belgico Germanico] Germaniæ Belgicæ consociatæ adversus Hispanos. Pacti enim inter se sunt belligerantes, ut agricolæ in confinio hostilium terrarum extra præsidia siti, utrimque tuti & inviolati essent, modo penderent modicum tributum ex parte Belgarum Hispanis, ex parte Hispanorum Belgis.

2. *In eo quod diximus*] quod apparuit non tantum ex eo genere vectigalis, cui *Licenten* nomen (est autem de mercibus quæ in hostiles hinc, præter arma, portabantur) sed quod constat integras bellicas naves Amstelædami emptas instructasque cum dissimulatione Magistratuum, quibus hostis adversus Batavos uteretur: ne scilicet, cum sat esset aliorum locorum, ubi parari possent, hi incolæ eo lucro fraudarentur.

3. *Canones*] Synodales vel conciliorum veterum.

§. V. *Rhodiorum oratio ad Demetrium*] ut parceret Rhodo obsessa ei parti murorum, prope quam erat ea nobilissima Protogenis pictura, neque eam labefactaret machinis: etsi facilius inde capi urbs potuisset, teste Plinio. 7. 38. 35. 10. Fuerat autem Ialysus iste inter conditores Rhodiorum gentis.

Urbicapum] Poliorceten Antigon Coclitis filium.

Cum Protogene mortuo] Protogenis mortui opus nobile hostiliter lacerasse. Sic Gellius. At Plinius etiam tum vixisse Protogenem & id opus tractasse scribit.

Levia] vana, parvi momenti, ut tanti, ut illis ea inviderernus.

§. VI. 1. *Alibi diximus*] 3. 5. 2.

2. *Ruinis templorum*] Male omissum, templa ædificantem.

Metari] castra poni.

Pecunias Delphicas] Harum pars aurum Tholosanum, Justin. 32. 3.

3. *Hostibus, quibus*] Nihil mutandum, sed intelligendum; isti quibus pepercerant, nempe in profanis locis. Significat quosdam hostium tam fuisse misericordes, ut Romanos captos in illis locis, quorum nulla erat religio, sponte ducerent in templa, ne, si in alios vincentium non tam misericordes incidissent, irrita foret prior clementia.

§. VII. 1. *Qua in honorem*] cenotaphiis aut monumentis in quibus ipsa corpora defunctorum collocata non sunt.

Jus gentium impunitatem] Jure gentium ea impune diruere ac corrumpere licet.

Summam esse rationem quæ facit] Religionis primam & maximam rationem habendam.

Face misceuit] incendit & in cineres confusos ac deformia rudera redegit.

2. *Victoria profana*] sacra quæ urbe per vim expugnata reverentiam apud victores non habebant & in præda duci poterant.

Fano Apollinis] Delphico, Justin. 24. 7. 8.

Pyrrhi qui Proserpina] Livius. 29. 18.

§. VIII. 1. *Instituti nostri hic non est*] quippe quod τῦ πολιτικῦ.

Ipsa virtus vilis] non debet alienum aut putidum videri, si quod honestum est & per se sine ulla mercede probandum, id studeam persuadere & commendare per commoda, quæ secum trahit, quando eo seculo vivimus, quo nihil, nisi quod utile est, appetitur.

Bellum non morantur] impedimentum non afferunt rebus gerendis.

Ἀληπτοτέρυς ἔχειν] Forte, ἀλειπτοτέρυς, nam ἀλειπτος, ἀσίκιος ἀκαταγώνιςος. Salmas. ad Hist. August. p. 333.

Obsidem] nam qui agros hostium tenent, periude est ac si obsides eis extorsissent: quorum recipiendorum spe ad saniora consilia cogi possunt: eo autem facilius coguntur, quo cultiores agri conservati fuerint.

Invictiores] difficiliores.

Liberam reliquit sementem] vetuit, dum in arando ac serendo occupati essent, ullam vim a suo exercitu fieri.

Pacis cupidiores] promptiores & procliviores ad legem pacis accipiendam, ne messem hostis intercipiat.

Spoliatis arma] cum superest nihil præter arma, acrius eis utuntur.

Id pignus] lenocinium pacis, per quam ea erant recuperaturi.

2. *Speciem hoc præfert*] parcere illis quæ in potestate sunt, est signum judicantis hæc sua esse sperantisque se obtinere illa posse, universi belli victoria.

Nisi ad conciliandos] Nisi pro *sed*.

3. *Ad plures*] plures simile quid metuebant, quam ipsam calamitatem sentiebant.

A D

AD CAPUT XIII.

§. I. *Causa subest debendi*] donec nanciscamur id quod nobis debetur.

Securitatem] ne noceant nobis, aut ne quis illis utatur nos lædendi gratia.

Pacatorum] eorum qui non offendunt nos.

Capiendi] apprehendendi, corripiendi & tenendi aliquantisper ita ut tamen tuum non facias.

2. *Ob inæqualitatem*] ex contractu.

Ex pœna] ex maleficio.

Non res tantum debentis] propter debitum principis, aut eorum, qui rempublicam tenent, ex contractu cum alio principe populove inito & principis patrimonium & civium bona hypothecæ loco sunt.

Quod in impunitate] quod pœnam remittit res alienas rapienti & judicis officium præstat raptas defendenti pro suis, quas alter debet, nec reddit.

Non externum modo] non tantum quod condonar pœnam aut interdictis defenditur; sed etiam, quod congruit juri naturæ, quale est quod introducta dominia & salva conscientia exigitur.

§. II. *Quod pœnale est*] ex maleficio imperantis & magistratuum oritur.

Latius produci] etiam ad pœnam, cum videatur tantum placuisse ad satisfactionem aut compensationem.

Est in bonis] ita ut si persequi cesses, tuo careas.

Non est] Spectat enim tantum vindictam de qua remittere licet ita ut nulla re egeas.

Civitas puniri] aliquid deliquerat noxam nocendo, sed quod negligentius egerat in alieno dolore æstimando.

Ad prius illud] ex inæqualitate.

Ad posterius] ex pœna.

Quamquam ex cessatione] si quem ex officio punire oportebat, in eo cesser, ipse pœna sese dignum reddat: atque adeo ex isto sæpius hoc exoritur & existit: haud quaquam tamen hæc duo miscenda & pro eodem habenda sunt.

§. III. *Debiti primarii*] in quo cœpit injustitia.

Subnascentis] ejus quod ex illa sequitur & provenit.

Non compensari] non posse imputari ab eo, de cujus bonis vel territorio rapta sunt, tamquam sufficientem retributionem pro injuria, quæ dedit causam bello: sed jus esse victori super illa, quæ tenet aut bello acquisivit, pro ea injuria, quæ locum bello fecit, novam satisfactionem poscere.

Secundum sanum judicium] arbitratu prudentium & bonorum virorum.

§. IV. *Latius patere*] plus deberi humanitati, aut vinculo quod omnem hominem nobis proximum facit, quam legibus; ut quis plane ac vere justus sit, non sufficere id tantum præstari, quo leges contentæ sunt & recepta jura.

Debitorem omnibus reculis] Cic. pro Quinctio 16. *Viri boni, cum palam fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim huc descendunt vi ac necessitate coacti.*

Sua bonitate] non lucri aut utilitatis studio.

Miserabile] dignum favore ac misericordia.

Tam durus] qui acerbissime ad ultimum quadrantem sibi debita persequitur.

2. *Non alio quam fidejussorio*] hanc unam ob causam, quod tanquam sponsores intercesserunt.

3. *In subsidium*] κατὰ δεύτερον πλοῦν, altero, vel repetito aut mutato cursu, ut si regia via nequeas, hoc velut transverso tramite ad jus tuum perveniat.

4. *Mercibus concedi*] permitte negotiantibus, ut merces in hostilia loca supportent.

AD CAPUT XIV.

§. I. 1. *Eo usque licita sit talis*] ad eum numerum & pretium corporum quo exæquetur aut a principio nobis datum aut a suborientibus postea profectum causis damnum.

In alios] alienandis captivis.

§. II. 1. *Quod quasi ex fidejussione*] de captivis in servitutem redigendis hoc nomine gentibus placitum, quod singuli subjecti sint quasi sponsores & secundi debitores pro eo, quod debet civitas ut ea non solvente quasi addici possint.

Tam late patere] tantam vim habere.

Pœna servi] §. 1. Instit. de cap. dimin. Observ. 1. 8. 77.

Captivum se] servire jure belli, non ob noxam aut malignos natales.

2. *Servitus hæc perpetua*] ac si quis conduxerit hominem liberum, ut, quoad vivat, sibi operas præstet, victus & necessariorum securus, cum jure cogendi si negligens sit.

In redemturæ ejus operas] pretium redemptionis minui, prout multas & magis utiles operas edidit domino.

3. *In servum*] in servilem personam.

In hominem] in eumdem, tanquam & hominem, ejusdemque sortis, cujus & domini sunt.

Conservi] omnes enim quodammodo servimus,

mus, præfectis, tempori, illia quorum gratiam volumus, denique Deo & naturæ.

Qualitatum discrimina] qui omnes homines uno ordine habeat, liberum a servo non distinguat.

§. III. *Ut domesticam habeat*] ei mandare possit justum opus & ad id modica coercitione cogere.

Religione] moderatione.

Qua publica] qua civibus imperatur.

Dispari titulo] Magistratus & domini.

Paria in illos] nempe jure naturæ, non gentium, non civili.

In hac parte vita] Significat quemadmodum magistratui aut principi non licet occidere civem sine delicto capitali ejua, ita nec domino servum.

§. IV. *Prolata vi proximitatis*] ut sit aliqua cognatio omnium hominum inter se, quod docent S Literæ, unde scimus nos omnes ex Adamo oriundos, sed maxime, ut Christus jusserit quemvis hominem pro proximo haberi.

Divina lege justi regula] divina lege justum habetur, non quod existens forte casus aut temporis iniquitas aliquando permittit, sed quod æterna & semper sibi similia ratio sancit.

§. V. 1. *Opera cum modo*] quatenus salvis corporibus sustineri possunt.

Ἤπιος ἦεν] *αἰεί.* Helenæ verba de Priamo ιλ. *ω.* 775. dicentis, affines cæteros & ipsam socrum sæpe sibi convicium fecisse, nuoquam vero Hectorem & Priamum socerum, qui semper sibi fuerit quasi mitia pater.

2. *Omnem invidiam*] ipso nomine ostenderint se nec dominos invisos & odiosos nec servos vilea & contumeliis obnoxios velle.

Nomen pietatis] officii, curæ sanguinis.

Potestatis] juris & imperii.

Filiorum sortem a] liberos liberalius tractarent quam servos.

Inique dominantes] duriter & tyrannorum more imperantes.

Δωροφόρυς, *id est, donatarios*] Potius tributarios, seu qui dominis dona ferrent, ut operæ quas præstarent, & mercedes quas mererent, in alienum opus locati, haberentur pro munere ac donis, nam apud Euphorionem est Δωροφόροι καλέονται. Et hujus generis composita omnia activam habent significationem. Adde Terentium Phormione 1. 1. 6.

Vetus interpres Callistratus] non ille, qui exstat, sed quam habuit Athenæus, lib. 6. p. 263.

§. VI. 1. *Quaterni modii*] Seneca servo tragœdo, quod genus honestius, quinque modios menstruoa dari scribit epist. 80.

2. *In quadam liberum esse*] esse nonnulla, quæ homo servus agat tanquam liber.

Beneficii quoque] posse domino beneficium dare.

Succisivi] subsecivi.

Naturale patrimonium] Ut naturale dicitur, quod tantum est oatorale, non etiam confirmatum civilibus legibus, eoque carens effectu, quem habent eædem res ornatæ solemnibus legum. Sic naturales liberi, qui non justis nuptiis nati.

Peculium dominus] Dominus justam causam habet auferendi peculium servo, non modo si quid is committat, ob quod mereatur eo mulctari, sed etiam si eo ipse ad usus vitæ indigeat.

3. *Dominus non repetit*] non consequitur actione indebiti §. 1. Instit. Quibua modis re contrahitur obligatio.

Naturaliter] Potest aliquis debere naturaliter, qui non debet civiliter, ut si pupillus sine auctoritate tutoris contraxit, naturaliter obligatur ad implendum contractum. Cessat autem condictio indebiti, etiam si quis solverit, quod oaturaliter debebat: ooo tantummodo, si quis solvit, quod debebat civiliter.

Intra domum] conservis, non servis alienis.

4. *Ad hanc internam*] Ethicam, morum, humanitatis, conscientiæ ad quam non adigimur legibus.

Retraxerunt] Imminuerunt.

Ad venditionem] adire Magistratum & petere, ut Dominus sævus atque inexorabilis alii domioo se vendere compelleretur.

Præsidum] Provinciæ alicui præfectorum.

5. *Nec sine donis*) ut sit unde vivat in libertate, cum desierit eum alere dominus.

§. VII. *Qui bello justo captus*] nam qui bello injusto, illis licere tradidit. 3, 7, 6.

Proprio delicto] aliquid præter cæteros flagitiose aut scelestе patrando.

Publico facto] calamitate partium victarum.

§. VIII. 1. *Movimus alibi*] 2, 5, 29. 3, 7, 5.

Mortis erant commeriti] & sic non genuissent, nisi victor illos conservasset hac conditione ut servirent; possunt videri & ii, quos gignunt postea, servitutem eandem debere ob suam vitam: neque enim aut nati forent aut superstites essent, nisi genitoribus eorum pepercisset communis dominus & ipsos procreandi educandique copiam fecisset.

2. *Usque dum opera totum*] labore pro omni sumptu, qui in eos factus est, satisfecerint.

§. IX. 1. *Deducto ne egeat*] ut captus non privetur omni patrimonio, sed tantum ei relinquatur, quo se sustentare possit.

Olim mina] centum drachmis sive decem Philippis. Inter Fabium & Hannibalem convenerat, ut libris pondo binia selibra sive mille nummis Liv. 22, 23. Hannibal ad Cannas captis equiti quingenos quadrigatos, trecenos pediti, servis centum statuit, Liv. 22, 58.

Δορυξένους] quasi hasta & armis hospitum: quæ tamen vox usu deinde ad quemvis hospitem significandum producta & dilatata est.

2. *Vitam cernamus*] de vita certemus & pugnemus.

AD

CAPUT XV.

§. I. *IN populorum partes*] aut exigitur æquitas aut laudatur humanitas.

Jus imperantis] & Principis & quod sibi populus reservavit. (Ut, exempli gratia, si comitia, si ordines, si privilegia) illo potest uti victor, huic detrahere & id imminuere, quatenus tamen.

Qua modum excedit, *securitas*] si non peccavit quidem aliquid insigniter, neque debet, sed tamen salvus esse victor non potest aut non stabile imperium acquisitum, nisi duriter victos tractet: hoc casu si misericors est victor, in suos & se immisericors est. Cato apud Sallustium 52. Hic mihi aliquis misericordiam & mansuetudinem nominat, &c.

§. II. 1. *Præter injuriæ*] præterquam facultatem nocendi, qua per lasciviam male usi fuerant.

§. III. *Quod mirandum maxime*] Meo judicio valde reprehendendum & perinde æstimandum, ac si quis omnes rusticos declaret nobiles. Eo dono non provinciales civium honorem consecuti sunt, sed cives provincialium conditionem ac vilitatem subierunt.

Imperatoris Antonini] non Marci Philosophi, non Titi Pii, laudatissimorum Principum, sed Bassiani Caracallæ, qui Septimii Severi filius fuit, teterrimus parricida & tyrannus perfidus, ut ostendit Salmas. ex Dione de Mod. Us. 855. Additque speciem quidem fuisse quasi peregrinis honorem haberet, sed revera id factum, ut plus e vectigalibus colligeret, quia peregrini quædam non conferrent, quæ a civibus exigebantur.

Roma communis] Recte, sed non tantummodo ex eo. Poterat hoc dici & eo titulo digna esse Roma, etiamsi non cives Romani dignitatem suam perdidissent, & omnium hominum discrimina turbata essent: quemadmodum jam Plinio sub Vespasiano dicitur Italia omnium terrarum alumna eadem & parens, numine deûm electa, &c. Ut una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret, lib. 3. cap. 5. Rutilius Numatianus Itiner. lib. 1. cap. 62. *Fecisti patriam diversis gentibus unam: Profuit injustis te dominante capi. Dumque offers victis proprii consortia juris, Urbem fecisti, quod prius orbis erat.*

§. IV. 1. *Reipublicæ forma*] cum Romani eos liberassent, maluerunt esse sub rege: itaque rex eis a S. P. Q R. datus Ariobarzanes.

§. V. *A Quinctio decretum*] Livius 32, 31. Et tamen paullo post eodem annitente Quinctio omnibus istis oppidis, quamvis maxime minante Antiocho, præsidia eduxerunt, Liv. 34, 50.

§. VI. *Et victoris & victi*] ne ille metuat rebellionem, hic se præcipitet in priora mala, si nimis indultum sit.

Parte aliqua suorum] laudanda Romanorum modestia, qui de regnis subactis alias urbes liberabant, aliis dimidium tributi, quod regibus erant soliti pendere, imperabant. Livius 45, 26. Illyriis eodem cap. 18, & 29. Macedonibus.

§. VII. 1. *A Termini sacris*] quem Romanis finxerat Deum, ut eos doceret abstinere a movendis agrorum terminis, & sic minueret lites de finibus.

Μεῖζον τῦ] Parare magnum imperium non tanta res est, quanta cum habeas, ordinare ac componere.

Peregrinum] prægrave. Cnrt. 4, 11.

2. *Corii*] sicci nimirum & durati.

Obnoxiæ] expositæ injuriis.

Lustri condendi] quum finiretur quinquennalis aut anni semestrisque census, Sueton. Octav. 97.

Incolumes servarent] Huc pertinet Flori votum circa Gracchanos & cæteros tumultus 3. 12.

§. VIII. *Sub primorum*] Aristocratia vel potius oligarchia.

Arbitrio populi] Democratia.

Externata fuerunt] Ovidius 1. met. 637. *Seque externata refugit.* Et lib. 11, 77. *Externata fugam frustra tentabat.*

§. IX. *Apud Judæos mansit sceptrum*] Valde quidem debile, si tamen sceptrum appellandum est. Nam hac ratione omnes fere populi a Romanis subacti, dicendi sunt retinuisse sceptrum. Facile enim hoc illis relinquebant, ut haberent instar senatus domestici & apud judices gentiles certarent suis legibus. Videndus Cicero 2. In Verr. cap. 13. & lib. 6. Ad Attic. epist. 1, & 2. At Judaicam gentem post Pompeji victoriam Mithridaticam, hoc est, 68. Annis ante Archelaum relegatum elocatam, (id est, stipendiariam publicanisque traditam) & servam vocat Cicero pro Flacco cap. 28. Nec profecto post hunc casum Archelai sceptrum apud eos manere debuit, quum jam adesset Messias rex æternus.

Archelai] Herodis Magni filii & successoris, quo Viennam in Gallia relegato rebusque ejus in fiscum Augusti Cæsaris redactis Judæa desiit habere regem aut ethnarcham & provincia facta est.

§. XI. *Nisi persuasis*] nisi meliora docti ultro consentiant in veteres ritus abolendos.

§. XII. 1. *Eorum utilitates*] ut victi seu novi subjecti intelligant idem sibi utile esse, quod ei, cui accesserunt.

2. *Cujus eum pœniteat*] quam gravem & duram experiatur.

Belli tamen jura] servorum sunt erga dominos animi hostiles. Festus. Quot servi, tot hostes. Seneca epist. 47.

AD CAPUT XVI.

§. I. 1. *QUibus de rebus*] a quibus excipienda, quæ in patrios fines reversa pristinum statum recuperant.

Pro non captis] Fingit enim postliminium eas res nunquam in potestate hostium fuisse.

Dominium internum] in jure naturæ ac civili fundatum.

Qui causam ab ipso] Jus suum derivat.

Commodum hoc] hac parte vel ad hoc.

Ut ubique judiciaria] ut qui possidet rem armis captam, sive ceperit ipse, sive a capiente bono modo nactus sit, quocumque veniat, quemcumque apud judicem ea de re compelletur, vincat & non modo sententia judicis, sed & vi lictorum aut militum in ea possessione defendatur.

2. *Apud hostes*] quibus victis venum ierat.

Jurisconsulti nobiles] Labeo, Ofilius, Trebatius.

Impedimento esse] adeo ut usucapi ab emptore non possit.

§. II. 1. *Martio prædam*] hostibus, qui eam per incursionem in Rom. ac sociorum fines egerant, ereptam.

Cognoscentibus] quod privati, quibus ablatum erat, suum fuisse ostendere poterant, & se pro suo nosse fidem faciebant.

Accitique edicto] affixis in publico tabellis vel libellis.

2. *L. Æmilio*] Papo Flor. 2. 4.

Dignum populo] gloriosum & amplum convenienſque laudis avido P. R. ut quæ sociorum fuissent, etsi per multa secula ab hostibus possessa, nunc iisdem victis, non ipsi retinerent Romani, quod jure poterant, sed sociis redderent.

De signis] statuis tabulisque materia & arte pretiosis, quas Siculis Verres abstulerat.

Qua reges] Seleucidæ pro imperio sibi vindicando.

§. III. 1. *Commercio*] emptione.

Imputare] a domino reposcere, si rem recipere velit.

Urinando] natando subter aquam vel ad fundum usque, Plin. 11. 37. ranas & phocas diu sub aqua urinari, l. 4. §. 1. Ad l. Rhod. de jactu: submersæ navis merces per urinatores extractæ.

§. IV. 1. *Partes populorum*] privati, vici, pagi.

Aut etiam sibi] in libertatem restituendi.

In servitutem regiam] ut Asiaticis regibus servirent.

§. V. *Quo reddenda*] bello injusto captum, quasi usu captum, etiam conscientiam obligare ad restituendum desinat.

§. VI. *Ambiguum sit jus belli*] difficile sit decernere justa causa belli nec ne fuerit.

AD CAPUT XVII.

§. I. *UT ipso domino*] ut ipse dominus non æque re sua indigeat, atque ille qui attrectare vult eam.

Si de custodia] si sufficiat in potestate habere, ne delibentur aut carpantur: si hoc necessum & satis sit, ne absumantur; si & hoc fieri oporteat, ut justo pretio compensentur.

§. II. 1. *Venales commeatus*] si copia fieret coemendorum necessariorum a populis, per quos commearent.

2. *Spectaculum erat*] cum admiratione conspiciebantur.

Tanta cum quiete] disciplina & modestia.

Ne vestigium quidem] ut nec pedibus quidquam satorum conculcarint, quod ubi via est angusta, facillime fit propter laxitatem ordinum & adsita frumenta.

Quæ vallo comprehendebat] intra castra recipiebat.

Tribuni accincti] parati & expediti, tanquam cum hoste statim congressuri, non trahentes impedimenta ad convectandam prædam Ms. *acti*: unde Salm. *taciti*. non clamosi strepique.

Quam numero] multitudine capitum angustam & difficilem fecerat, frugalitate sufficientem reddebat.

3. *Provisus*] diligentia comparandi in antecessum Annona sua contentus sit. Hæc vox annona posterioribus seculis interdum significat species, quæ militibus dabantur, ut frumentum, carnes, laridum, sal, oleum: interdum annonæ plurali numero sunt panes: interdum annona ipsum est stipendium, quod victus causa datur, ut hoc loco.

3. *A concussione*] pecunia per vim, metum, tormenta, provincialibus & sociis exprimenda, 1. 2 7.

De lacrymis] bonis quæ dolentibus flentibusque eripiuntur.

Sed præstari non posse] Quod jactant vulgo militares, hæc imaginaria esse, & non posse introduci; nec militem armatum contineri se pati, ut virgines in gynecæo.

Ex Scauro] ex M. Æmilii Scauri commentario de bello ab se gesto.

Quam in sede] quæ intra castra conclusa fuerat.

5. *Procacius egisse*] per absentiam & morbum

bum P. Scipionis tumultuantes lasciviisse in Hispania.

6. *Militibus teneri*] satisfacere oportere.

§. III. 1. *Bellum gerentis motus*] apparatus & processus.

In re dubia] ubi certo non constat, utrius causa justior sit.

Philippo Macedonum regi objectum] Liv. 30. 42.

Summam rem complectar] Caput rei, vel quod maximum est, paucis expediam.

2. *In exercitu hostium*] perinde arripi ac violari posse, atque illi, qui intra castra & præsidia hostilia sunt, & arma contra nos ferunt.

3. *Fœdus miscere*] agere palam oriente bello ac pacisci.

AD
CAPUT XVIII.

§. 1. *Ut publica imperia*] aliquid ex jussu & auctoritate præfectorum administrant.

Pompilii] Videtur legendum A. Hostilii, Liv. 43. 12.

Dimissum] exauctoratam, sacramento solutam.

Secundo eum obligaret] iterum juberet illum sacramento dicere sive jurare ad signa.

Priore amisso] remisso, sublato, cum dimittetur legio.

Simulac receptui] simulatque dari signum cessandi a pugna.

2. *Qui signum receptui*] qui non definit pugnare cum imperator jubet quiescere.

Jure gentium externo] quo conceditur omnis illa licentia, de qua a cap. 4. usque ad 9. egit.

Manliana Imperia] T. Manlii Torquati Cos. qui filium, quod contra edictum suum in hostem pugnasset, quamvis victorem, securi subjecit.

Stationes desererentur] milites vel præfecti e loco, in quo custodiæ vel excubiarum causa collocati essent, temere ac sine venia ducum exirent.

Vindicatum in eos] animadversum, supplicium exactum de illis.

3. *Parti innocenti intra justum bellandi modum*] ei, qui habet justam causam, hactenus, ut nihil gravius fiat, quam jure publico licet in bello.

§. II. 1. *Qui suo sumtu*] qui nunc dicuntur voluntarii.

2. *Aut hostem respicit*] quatenus ab eo capere licet.

Ipsam civitatem] quatenus cum ea, quod ab hoste capitur, est dividendum.

Sub onere reddendi] si pax commoda fiat, & ille aliter pro injuria satisfaciat.

Ab initio] ex debito principali.

Ex postfacto] ex debito subnascenti. 3. 13. 3.

§. III. *Adversus suam civitatem*] Ut privati acquirant res captas illæso jure civitatis, pro qua militant.

Contractui] quem illi privati cum republica fecerunt, quum impetrarunt ab ea jus suo sumptu belli gerendi.

Preda alea] dubia & incerta spes.

Jactum] retis. l. 12. D. de act. empt. & vend. *bolum* vocat Suet. de rhetor. cap. 1.

§. V. *Nascatur bellum privatum*] necessitas sit singulis aut privatis sine auctoritate publica pugnandi.

§. VI. *Cujus leges transgressus*] injussu contra disciplinam aliquid faciendo.

AD
CAPUT XIX.

§. I. *Partim nude spectari*] 3. 1. 1.

De fide] de pactis intervenientibus durante bello servandis.

Affectionem animi] propositum ejus, qui se gessit bonum virum haberi.

2. *Capaces sunt juris ex promisso*] possunt obligare alter alterum stipulando.

Sibi eum Faliscis] quamvis hostibus cum maxime.

3. *Falsum eloqui*] dicere vel facere, quo hostia decipiatur, & falsam opinionem de consiliis nostris imbibat.

Supra diximus] 3, 1, 18.

Ex causa qua bello] ex illa judicandi libertate, de qua 3, 1, 11. nata cum ipso sermonis inter homines commercio.

Non de eo, qui in conventionibus] de veritate, cui contraria vanitas aut mendacium; non cui perfidia & perjurium.

4. *Adversus ipsam fidem*] adeo nihil pactorum sibi servandum putavit, ut ipsi fidei bellum indixisse videretur.

§. II. 1. *Ex perduellium numero*] non pro justo hoste habetur.

Jusjurandum commune] nec si quid ei promissum vel juratum sit, id servandum est.

2. *Libertatem reddiderunt*] Ut Iseas Carynensium tyrannus, qui dominatu deposito & accepta fide publica patriam fœderi Achaico adjunxit. Polyb. 2. Et hinc materia declamationis Fabio avo decl. 267. *Flens ad arcem depositor tyrannidis.*

§. III. 1. *Neque pars sunt*] vagi, sedium inopes, nec civili societate conjuncti, in quosvis grassantur.

Alibi] 2, 20, 3.

Hoc jus ex promisso] quod ei ex pacto debetur.

Non tanquam cum malefico] si cum eo egit; quem putavit esse bonum virum, & nescivit latronem, piratam, maleficum esse.

Cum tali qua talis] cum eo quem notum est, qualis sit.

Simul de remittenda] contractui tacite inclusum, quæ prius fecit improbe, fraudi esse illi non debere.

Cavet ne actus] efficit ut contrahentes non videantur nihil egisse.

§. IV. *Liberare*] solvere obligatione.

Opus est, ipse metu injusto] Non videtur sufficere responsio: nam certe prædones & fugitivi metu injusto causam contractui dederunt. Nisi enim metuerentur, nulla cum iis fieret pactio. Malim dicere id verum esse in eo promissore, qui fuit in potestate illius cui promittebat: quippe huic nihil fuit indignum, itaque nec justus ejus consensus. At qui liber & sui juris cum prædone contrahit, ejus plenus est consensus, utcumque provido metu inducti: nec hic est metus proprie dictus, qui cadit in constantem virum, cum præsens obversatur periculum cruciatus aut mortis, quo amittitur constantia & omne consilium abjicitur, sed quidem provisus adversus futurum malum, quod ita exspectatur, ut sæpe non accidat.

§. V. *In hæredem transeunt qua in humano*] debita ex contractu legitimo: hi enim bonis adhærent & quocumque bona veniant, hoc commodum aut incommodum secum ferunt. At ubi quis injusto metu coactus interposito jurejurando promittit, nullus est contractus legitimus, sed tantum vinculum personale, quod cum persona extinguitur, nisi novum jus accedat, hoc est, moriens forte qui promisit, ultima voluntate mandet hæredi, ut illud solvat.

Dissimulare] impunita transmittere.

§. VI. *Per se non injustam*] puta injusta tyrannide pressi.

Jus tamen] adstringit enim eos civilis ordo ad obedientiam & patientiam.

Pœna promisso] non liberatur princeps fide illis data, dicendo eos pœnam sibi debere: itaque cum illa promissum suum compensari; nec se id servare teneri, & sufficere, si pœnam remittat.

Metus autem illati] quod dicere potest imperans se a subjectis rebellibus injusto metu coactum ea promisisse, eoque civili jure posse rescindere contractum initum; id ei prodesse nequit, quia plerumque intervenit jusjurandum.

§. VII. *Jus legis constituendæ*] quod summa potestas legem potest ferre & abrogare.

In res subditorum] ut possit eas dominis auferre aut consumere in utilitatem publicam, 2. 14. 7.

Jus ex promisso] quod acquisiverunt subjecti ab imperante armis rebellibus expressum.

Non promiscue] ut pro libidine sua possit princeps vel civitas abuti privatorum bonis.

Compensatio tamen] Quoties princeps vel civitas bona privatorum arripit publici commodi causa, debet pro illis satisfacere ei qui sua perdit.

§. VIII. 1. *Ne personarum*] ne posteri exciperent jusjurandum illud fuisse personale, atque ideo obligasse tantum jurantes.

Per quas ipse populus] Non hoc dicit Cicero, sed sacrosanctum nihil esse, nisi quod populus plebsve sanxisset. Itaque oportebat quidem intervenire populum, ut lex sacrata ferretur: non tamen ubi populus intervenerat, ea lex statim sacrata erat: nisi fuisset adjecta sanctio, qui eam non servasset, ejus caput sacrum, hoc est, Diis devotum esset: eoque is homo a quovis posset occidi.

Cicero pro Balbo] c. 15.

2. *Apud Livium libro tertio*] c. 55.

Lege sola] non etiam jurejurando, ut vult. Non tamen hæc discriminis esse causa videtur, sed quod neminem voluerunt sacrosanctum haberi, de quo id nominatim cautum non esset, ut factum fuerat in tribunis, Liv. 2. 33.

Brutus] non ille regum expulsor, sed L. Junius, unus e primis tribunis plebis.

§. IX. *Sed & tertio*] qui tanquam pacificator aut quomodocumque medius inter regem & subditos intervenit.

§. X. *In mixtum*] ex pura Monarchia in temperatam Aristocratiam.

Subditi qui fuerant, incipiant] ut Helvetii excusso Austriacorum, Belgæ liberi Hispanorum jugo.

§. XI. 1. *Ex causa metus injusti*] eo prætextu, quasi vitium intervenerit contractui, aut metu injecto expressa sint, non possit ab his discedi, nisi remittente ipso rectore, cui promissa sunt.

2. *Intus enim & ipsa rei natura*] Fictione tantum juris hoc justum est, ut aliquis finis perniciali discordiæ reperiretur, non per naturam rerum, aut legem morum, aut apud Deum.

§. XII. *Quem jus gentium*] qui infertur actionibus, quæ in bello consensu gentium licitæ putantur.

§. XIII. 1. *Sergius Galba*] Leg. *Servius Galba.*

Pueris & lacrymis] C. Sulpicii Galli, hominis gratiosi ad plebem, filio, pupillo suo, & duobus parvis suis, quorum se, tanquam in procinctu testamentum faceret, sine libra & tabulis Po. Rom. instituere tutorem orbitati dicebat: atque hi fletu suo populum moverunt.

§. XIV. *Defectu conditionis*] si quis promisit non omnino, sed certo casu & conditione, & is casus eave conditio non extiterit.

Per compensationem] Si promissum est, & ipse rem nostram tenet mala fide & cum consilio non reddendi, quæ sit ejusdem æstimationis cujus est quod promissum est.

Singula alia aliis inesse] adeo ut si unum non servetur, omnia pro irritis & violatis habeantur.

Hanc

Hanc ob causam] Hæc exceptio ut elidatur, quoties eam valere nolunt contrahentes.

§. XV. *Qui dicat*] actori, pecuniam credidisti, itaque illum, unde petitur, condemno, ut tibi reddat: Sed & alia sæpe dicit. Quæ istæ? nempe, credidisti tu quidem illi pecuniam, sed argentum, scilicet factum in vasis, ab eo, quacumque specie aut occasione acceptum, neque emtum aut jure tuum, possides: id æstimatum pluris est, quam quod petis. Ergo sic abi e judicio, ut te debitorem scias, qui creditorem præferebas; teque ultro aliquid debere illi, a quo nummos petiturus huc venisti.

Agellum quem] argentum quod.

§. XVI. *Actiones quædam separantur*] ita sunt diversæ, ut compensari nequeant: sed si duo uterque adversus alterum propriam actionem habet, uterque sua uti, & quod ea continetur, prosequi necesse habet: nec tollit altera alteram.

§. XVII. *Non contraxerit*] nihil quidem vicissim promiserit, sed in culpa est, ut alter minus habeat.

Colonum non tenet] non habet obligatum, ita, ut fructus vel pecuniam, qua ille conduxit, exigere possit.

Tabellis manentibus] formula vel instrumento conditionis illæso & integro.

§. XVIII. *Potest contribui*] pro eo, quod promissum est, ut non præstetur, potest imputari & compensari id, quod propter maleficium promittendi debet, cui promissum est.

§. XIX. *Si quid inter litigantes*] si qui jam contendunt in foro, de alia causa contraxerint, non potest alter contrahentium salva fide promissum negare, quod dicat se ab illo lite vexari & multum impendere. Sic etiam jam bellantes si quid inter se pacti fuerint, non re tota composita, nequit alter a pacto resilire propter causam aut continuationem belli.

Negotiis enim natura] Hoc omni negotio naturaliter inest, ut præsumatur aliquid actum, non pueriliter lusum. Hoc autem casu non potest aliquid actum videri, nisi seposita causa principali.

3. *Inter easdem personas*] quod in compensationem mei promissi imputare alicui volo, sit ejus, quicum mihi res est; non alicujus tertii.

AD
CAPUT XX.

§. I. *Tacita*] quæ scilicet eorum colligunt ex signis non nimium dubiis, aut ex iis quæ expressa sunt, tanquam horum postera & consequentia.

Sive actu suo] præsenti partium consensu.

Ad aliud relato] dilato in fortunæ aut mediæ personæ arbitrium.

Casum temperant] partim sunt fortuita, partim pendent vel a numero & virtute copiarum, partim a vi mentis.

§. II. *Jus habeat non impeditum*] potestate sua libere utatur.

§. III. 1. *Lege definitur*] quo ætatis anno a tutela aut cura liber habeatur.

2. *Obnoxium vivere*] servire cogi ei, cujus in finibus est.

Laxa custodia] in quibus non quidem vinctus est aliquis, nec tamen sui arbitrii, ut Vonones apud Tacitum, 2. Annal. 4.

§. IV. *Consilii publici*] Senatus comitiorum.

Sententia dicenda] suffragii ferendi.

Iisdem & volentibus] Loquitur de illis, qui dissenserunt quidem initio, sed tamen in eo quod majori parti placuit acquieverunt.

§. V. *In usufructu*] non ut de eo, tanquam de privatis bonis paterfamilias, statuant pro arbitrio suo, sed id teneant, ut beneficium populi, quo ad vitam fruantur, quodque quantum in ipsis est, fideliter conservent & augeant.

Lege publica] in capitulando, ut vulgo loquuntur, seu lege regia formanda, in quam in aditu imperii jurent, potest præcaveri, ut si quid tale faciat rex, irritum & inane sit.

Nec ad id, quod interest] non modo ad implendum contractum, sed ne quidem ad satisfaciendum aliqua compensatione pro eo quod non impletur.

Subditorum bona pro] subjecti venirent in periculum bonorum amittendorum, quæ invadere poterat, qui contraxit, pro eo, quod non præstatur male promissum a rege.

2. *Partium Legatos*] provinciarum deputatos.

3. *Transcribi*] alienari.

§. VI. *Sub imperio comprehensa*] est pars ejus, quod illi populus in se contulit, imperii.

Jus præter regium accedens] dominicum.

§. VII. 1. *Quam regium*] non etiam familiare aut herile.

2. *Et ipse qui damnum passus est*] *Fecit* voluit dicere, is paullo minus accipiet, quam conferre deberet, si alius damnum fecisset, quod pro parte illi erat compensandum.

§. VIII. *Agnoscere non debere*] civitatem non obligari ad sarciendum.

Populos alios spectat] liberat populum a populo, externos ab externis; non civem a cive.

Rei bello amissæ] quemadmodum Romani in armis sustulerunt postliminium.

§. IX. *Qua aut dominio insunt*] velut inest ei, ut possit servire publico, & totius civitatis periculum levare.

Ex dominorum facto] sive contraxerint, sive deliquerint.

§. X. *Cum rege contrahunt*] & aliquid subjectis ejus ablatum accipiunt, etiamsi citra necessitatem & publicam utilitatem ablatum, etiamsi civitas id non resarciat, non verendum ne malo jure rem teneant, quia illis pro omni jure est factum regis tradentis.

Ob præsumptionem] quod præsumitur rex hoc non nisi juste facere.

Gentium Jus] quo, etsi non traderet, arripi tamen bona subjectorum possent propter debitum regis tanquam pignori opposita.

§. XI. 1. *Quo quidque plus*] quo quidque caput est de re magis favorabili.

Quo longius] odiosiorem rem continet.

Ambigue positorum] dubio sensu scriptorum.

2. *Vix solet injuria*] nemo enim volens fatetur injuria se fecisse.

Qua partes] qua parti utrique, quantum potest, relinquitur salva justitiæ fama & species.

Ex formula juris antiqui] restituatur cuique, quod antea habuit.

Ut res maneant] ut servet quisque quod bello cepit.

§. XII. 2. *Non civiliter*] cum justo titulo acquirendi.

Naturaliter] quomodo tenere dicitur quicumque habet quavis ratione.

Sativa] castra ad tempus posita.

Quod hostium fuit] eorum qui hostes fuerunt, & nunc ita fecerunt pacem, ut de personis istis nihil sint pacti.

§. XIII. *Privatis dejectis*] si forte paullo ante bellum vis facta est, nec jure vindicata propter bellum interveniens, ita ut oriente bello invasor possideat.

Interdicto] unde vi, quo possessio adseritur §. 6. Inst. de Interd.

Vindicatione] qua proprietas adseritur.

§. XIV. *Ad eum restitutio non*] is non restituetur ex generali conventione, sed oportet specialiter de eo cautum fuerit.

§. XVI. *Quæ privatis deberi cœperunt*] ex contractu civili ante bellum inito, ut ex. gr. quod colonus meus mihi debere cœpit, dum hostis agrum insidet: vel usuræ quarum dies cessit, dum debitor cum patria sua in hostium potestate est.

§. XVII. *Ignorabant Romani*] cum scilicet pacem facerent, deinde cognito non poterant propterea turbare pacem factam ant novas pœnas exigere. Sed exemplum est alienum, nam illa non erant facta & ignorabantur ante pacem statutam & primum bellum finitum; sed aliquanto post id tempus. Itaque postquam ea rescriverunt Romani, merito, quod prius fœdus violatum esset, minando bellum Pœnis imparatis, adegerunt illos ad novum fœdus, quo Sardinia cesserunt.

§. XVIII. *Levis verborum conjectura*] si minima detur ansa formulam pacis ita interpretandi, ut & istæ lites cessare debeant.

§. XIX. *Ut*] qua.

§. XXI. *Quæ mutuæ sunt*] ubi utrimque redditur, quam ubi tantum ab altera parte.

Lucrativo titulo] donatione, testamento.

§. XXIII. *Nomina regionum*] Provinciarum, diœcesium, quod interdum latius, interdum strictius accipiuntur.

§. XXIV. *Relatio fit*] si dictum sit, ita possideri aut restitui debere ut definitum sit in pacto ante tot annos inito.

Pro faciente habendum] quasi restituerit, nec nasci cum eo novam actionem putandum.

§. XXV. *Mora purgationem*] aliquam excusationem, si quis statutum restitutioni tempus non observaverit.

§. XXVI. *Qui conditiones elocutus est*] qui formulam dictavit aut concepit.

Qui dat] pacem.

Ejus qui accipit] ex commodo accipientis grandius aut minus æstimatur, quod debetur.

§. XXVII. *Novam bello causam prabere &c*] alterum, si temere fiat, injustitia est; alterum perfidia.

Ad committendam] quia in posteriore, quod gravius, plus pœnæ debet, qui sacrari juris aliquid violat, & liberior excusatiorque est ad non servanda cætera, quæ convenerunt.

Quod omni paci] quod dictum, conventum, pactum intelligitur in genere quotiescumque pax coit.

In pace dictum est] quod in ea quæ nunc placuit, satis evidenter & perspicue cautum est.

Ex pacis cujusque] quod ipsum genus pacis, in quod consensum est, præstari oportere recte judicantibus demonstrat. num. 39. specialem naturam pacis vocat.

§. XXIX. *Socii fuerunt*] eorum, quibuscum bellavimus.

Partim potestativa] qua caveatur partim de eo, quod in potestate est, & nostro arbitrio potest permitti aut impediri; partim de eo, quod forte fortuna accidere potest.

Aliis non adjuvantibus] illis, quibus antea socii fuerunt, quiescentibus, neque istos subornantibus.

Tenebuntur] ipsi & non, quorum socii antea fuerant.

Pauf. IX.] p. 544

Lacedæmoniorum socios] Platæenses, quod Lacedæmonii, quorum illi socii fuerant in bello, Cadmea ex insidiis occupata pacem rupissent, quamvis Platæenses ipsi nihil deliquissent.

§. XXX. *Publice probatum*] accipi possit, ut consilio & approbatione po. vel imperantis factum.

Facta manifesta] quæ qui fecit, ita palam fecit, ut civitas non possit non scire: aut si civitati ab eo, cui factum, significatum est.

Præsumitur nisi] Creditur enim princeps vel populus in privatos justum habere imperium, nisi contrarium doceat manifesta seditio.

Neglectus decreto] perinde in culpa est, ac si decreto facinus esset probatum.

§. XXXI. *Actum aliud*] id prohibitum non esse.

§. XXXII. 1. *Sine nova causa*] qui post pacem initam non dederunt vel offensam contraxerunt.

Pro

Pro toto & pro partibus] pro ipso corpore sive omnibus junctim & pro singulis seorsum.

Per pacem licebit] iis quibus vis infertur.

Abdicatum inter pares] renuntiasse quemquam huic juri, qui non alteri sese submisit.

Moram fert] ultionis aut ablatorum persecutio non necesse est, ut fiat in instanti, quemadmodum defensio contra repentinam vim aut aggressionem.

§. XXXIII. 1. *Sociis quoque*] illorum, quibuscum velut cum ducibus adversæ partis pax facta est.

Sed his demum] potius dicendum, nisi qui nominatim excepti sunt, aut nisi quos certo constat comprehendi non potuisse, ut si subjecti alterius alteri sese applicent.

Hostium loco sunt] si scilicet ante pacem hostes fuerunt.

§. XXXIV. *Et non facere*] Facere contra pacta videtur & qui non facit, quod cum facere placuit, & qui non facit, quo tempore facere debuit ex pacto aut negotii natura.

§. XXXV. *Arbitri prius adeantur*] sumatur judex medius & neutrarum partium apud quem disceptetur.

§. XXXVI. *Adjecta sit*] certo capiti, ni servetur.

Posterior non stat] cum prius alter eis non stetit, & ipse posterius ea implere cessavit.

§. XXXVII. *Conditione casuali*] sed potestativa scilicet: id est, non solet ita statui, ut, quod sorte fit, eam rumpat, sed quod consilio & culpa.

Æstimationem accipere] aliud tantumdem valens.

Mutuis præstationibus] sibi remitri, quod ipse facturum se promisit, in compensationem quod ab altero non præstatur.

§. XXXVIII. *Innocenti pacem servare*] quiescere & ab eo vinculo, quo tenetur alter, eum non dimittere.

§. XL. 1. *Contra amicitiam*] quibus malevolus declaratur animus, etsi proprie nihil fiat adversus præcipua pacti capita.

Sub amicitia lege] cui additum est inter articulos. ut posthac vivant tanquam boni & fideles amici.

Officium exigeret] quod fieri deberet lege humanitatis & morum, cui qui non paret, facit quidem improbe, non tamen actionem alteri parit.

Injuriis non armatis] quæ fiunt sine vi aut si negentur honores debiti, aut fiat aliud quid in contumeliam socii.

Si quid est commissum] si qua offensio data.

Id non neglectum] pro fraude & culpa habetur, non pro negligentia.

Detrahenda est invidia] ne nimis cito in bellum ruatur, factum, quamvis malignum lenio re potius animo accipiatur & mitiore vocabulo appelletur, quam graviore & invidiosiore.

2. *Servis atrociter læsis*] tanquam id pertineat ad domini offensam.

Libidini potius] in eo peccasse magis aliquem interpretabimur, quod se continere non posset, quam quod in persona cara læsos nos vellet aut contemneret.

§. XLI. 1. *Partem integrantem*] qualis pars si abscedat, totum non manet integrum, sed mutilum fit.

Idem introductum] ut eos aufugientes a dominis, in quorum servitutem bello venerunt, recipere, nec reddere liceat.

Qui exsules non acti] qui non sunt damnati exsilio, sed ipsi solum mutaverunt fuga, ne gravius punirentur.

§. XLII. *In quam plenum*] in qua & exsequi jus nostrum, & id remittere sine injustitia possumus.

§. XLIII. 1. *Qua definitio numero*] ubi jubentur pauci decertare fato & eventu populi utriusque. 2. 23. 10.

Lacedæmonios & Argives] ducibus Othryade ac Thersandro.

3. *Uti tanquam testimonio*] quemadmodum superioribus ætatibus in defectu probationum innocentiæ suæ solebant cum accusatoribus in certamen armorum descendere.

4. *Nihil ei imputandum*] nulla ejus est culpa.

§. XLIV. *Sibi quidem jus*] pacto suo efficiunt, ut, si vincantur, perdant jus regni: non tamen ut id statim acquirat victor nisi etiam consenserint, quorum interest.

Feudis non liberis] Ligiis, 1. 3. 23.

§. XLV. 1. *Uter pro victore*] quia exitus sæpe sunt tales, ut uterque illos pro se possit interpretari.

In fines se & oppida] excedere campo, nec castris confidere audere.

2. *Tres controversiæ*] tria controversiarum hujusmodi exempla.

Conditum certamen] num. 43.

Sine vera] plena & consummata alterius fuit ius partium.

3. *Spolia legere, cadavera*] quæ indicio sunt locum aciei, antea communem, nunc esse ejus qui spolia legit, & cadavera concedit, Just. 6. 6.

Prælio iterum lacessere] quod detrectet hostis, neque audeat prodire in æquum, Liv. 22. 12.

Eo loco quo ante] ambigua.

§. XLVI. 1. *Ex compromisso*] ubi convenit inter partes, ut quicquid statuerint arbitri, eo stetur sine exceptione.

Ad boni viri arbitrium] ubi convenit hoc ita, si patuerit arbitros se gerere tanquam medios & bonos viros.

Si æquum arbitratus] si non abusus fuerit liberti bonitate, qui ejus arbitrio se commisit.

Conciliatorem] qui persuasione & inductione utatur.

Cujus dicto] qui imperio & sententia decretoria.

2. *In quos compromissum*] qui omnem habent pronuntiandi & litem terminandi potestatem.

Nulla hic potestas superior] ut in privatarum rerum arbitris est Magistratus vel princeps.

De arbitri officio] quid facere illum deceat.

De compromittentium obligatione] quid facere necessario teneantur.

§. XLVII. 1. *In vicem judicis*] ut me-

 rum

rum jus summamque justitiæ legem & causarum merita spectet.

Cum laxiore quadam] ut possit etiam præter jus ex æquo & bono statuere.

Illam formula] cum qua semper dabatur a prætore judex, veluti, si pareret dare vel facere oportere.

2. *Quæ legis sonum*] quæ quod lex dicit; cum possit in alienum & absurdum sensum rapi, ex ratione & cum prudentia id intelligendum monet, 2. 20. 27.

Etiam extra justitia] etiam per leges possit non fieri.

Ita in dubio] ubi non plane ac diserte de iis conventum est.

Quod minimum] l. 9. D. de R. J.

§. XLVIII. *De principali negotio*] utrius sit res, de qua ambigitur, non uter interim eam possidere debeat.

Possessoria judicia] quibus in antecessum certatur, uter, dum lis est, possidere debeat: nam is onus probandi in alterum devolvit.

Nihil est innovandum] non auferenda possessio ei, qui rem tenet.

§. XLIX. 1. *Habebunt nobis gratiam*] id beneficio nostro consecuti fuerint.

Neque enim fœdus dicere] ex fœdere quicquam illis deberi.

2. *Enim*] etiam.

Permisso libero arbitrio] si Senatus populique Rom. omne de se arbitrium facerent, ne principes eorum vinculis & suppliciis traderentur; metuebant.

§. L. *Suo facinore*] proprio, extra communia, & egresso modum eorum, quæ vulgo & promiscue in bello fiunt.

Quantum securitas] concedere potest victor, ita ut ipse extra metum cladis aut rebellionis maneat.

2. *Indeprecabili supplicio*] ut Gell. 1. 13. *Pœna indeprecabilis*.

Sensisses me & victorem] duras tibi conditiones præscripsissem, quod & possum, ut victor, & jure possum, ut affectus injuria.

3. *Deditionem*] Romani rerum acerbitatem verbis mitigare solebant. Sic fidem dicebant potestatem liberam de aliquo statuendi. Sic socios, qui erant veri subjecti. Sic Magistratus in edictis ponebant *Bonum Factum*, id est, recte facietis, pro eo, quod esset volumus & jubemus. Sic lictor supplicium sumpturus jubebatur lege agere.

4. *Belli incentores*] auctores & concitores.

5. *Non sub formula*] non est adscripta verbis conceptis.

Taxare litem] quantum vult, imponere mulctam.

§. LI. *Mixtum quoddam*] in quo aliquid juris in suos reliquat dedito exceptum ab imperio victoris.

§. LII. *Aut ejus qui imperium*] ipsos invitos.

Jus in actiones] Potest qui summum imperium habet, publici boni causa auferre singulis arbitrium agendi vel non agendi, ut potest auferre bona.

Feudi dominus non habet]. ut cum vasallum obsidem det invitum.

§. LIII. *Obsidem posse*] si non servet pactum, qui obsidem dedit.

§. LIV. *Si ab initio quo laxius*] ut minus arcte vel moleste custodiretur, dextra data & jurejurando promisit se non abiturum.

§. LV. *In unam causam datis*] elapso tempore, in quod, aut perfecta re, ob quam dati erant.

Κατ' ἀνδροληψίαν] per clarigationem vel pignoris capionem.

§. LVI. *Tantum ut alterum*] dum alter captivus vel obses invisit patriam & redemptionis pretium comparat.

Ut in captivo redempto] si quis patrem alicujus redemit, ut recepto pretio a filio eum liberum dimittat, & is pater mortuus sit, priusquam pretium a filio redderetur.

Quod in persona locum] quod cum erogandum esset pro captivo, & cujus ipse captivus erogandi pignus fuisset, pro eo mortuo & sic jure pignoris soluto, habet retinetque filius.

§. LVII. *Personale an reale*] cum solo rege peremissum, an cum rege & populo.

Accessoria non possunt] propter obsidem datum non statim fœdus intelligitur esse reale, si aliud ab initio actum esse appareat.

§. LVIII. *Factum non suum*] quod alius debet præstare.

Obsides etiam sine consensu] si aliquis obsidum peccet aut aufugiat, pro ejus delicto alterum, qui simul sit obses datus teneri.

§. LIX. *Et ex alio debito*] si jam solutum sit, cujus causa pignus datum est, & interim debitor aliud debitum ab eodem creditore contraxit, in hujus quoque debiti securitatem olim datum pignus potest retineri.

Nisi obstet data fides] nisi expresse cautum est, non nisi in unam causam, quicquid etiam interveniat, hunc obsidem esse debere.

Æquale est odium] Favorabilior est causa pignoris quam obsidum: ideo laxior ejus interpretatio.

§. LX. *Nullum tempus*] Placuit enim tempus a non esse modum finiendæ obligationis. Wesemb. ad tit. Quibus modis pign. vel hyp. solvitur.

Veterem & novam] ut pignus contractum.

Ex nova] habitione pro derelicto.

Patientia debitoris] quod debitor pignus tam diu penes tenentem esse passus est, id præsumitur fecisse, quia confidebat contractui, per quem putabat id sibi licere, quandocumque vellet, licere atque integrum esse, non quod id pro derelicto haberet.

AD CAPUT XXI.

§. I. **B***Elli commercia*] commutationes communicationesque nihil hostile habentes.

Status est nomen] conditionem temporum designat, 1. 1. 2.

Ope-

Operationes ſrat non exſerit] non pugnatur, cæditur, capitur, nocetur, turbatur.

2. *Bella ſuſpendebant*] differebant & quaſi tenebant in pendenti, in ſuſpenſo.

Non ſtatum ſpectari] non eſſe pactum generale aut de univerſis circa rem aliquam actionibus, ſed de eo, quod ſemel iterumque fieri debeat.

Pacem ſequeſtram] Sequeſter penes quem res controverſa interim deponitur: aut qui medius intervenit duobus certantibus, ita pax ſequeſtra per quam ad tempus deponitur certamen belli, aut quæ intervenit certamini media.

Εἰρήνην πρόσκαιρον] pacem temporariam, caducam, quæ bellum parturit.

Pacem caſtrorum] quia caſtra eſſe indicium eſt eſſe bellum: non ergo hæc pax ſimpliciter, ſed bello durante pax intercedens.

Forenſes ferias pacem] 4. Silv. 4. *Certe jam Latiæ non miſcent jurgia leges, Et pacem piger annus habet.*

4. *Ceſſatorem actuum*] non ut ceſſaretur propter aliud, velut colloquii cauſa aut religionis aut ſimilium, ſed tantum ut ceſſaretur, velut in longis multorum annorum induciis.

§. II. *Otium ſit*] Otium pro pace Cicero 2. fam. 17. *Si antea auditum erit otium eſſe in Syria, legiones ventura non ſunt.* Agrar. 2. 27. *Ego vobis in hunc annum conſul popularis affero pacem, tranquillitatem, otium.*

§. III. *Indictione opus erit*] ad bellum poſt inducias repetendum.

Sublato impedimento temporali] elapſo tempore induciis præſtituto.

Non mortuus, ſed ſopitus] non extinctus, abolitus, ſed intermiſſus.

Dominium] adminiſtratio rerum ſuarum.

§. IV. 1. *Ad momenta temporum*] ab hora, qua conſenſum eſt in inducias ad horam eandem centeſimi diei.

Ad civiles dies] ut quæ ſuperſunt horæ ultimi diei, ſimul comprehendantur, ut l. 38. D. de V. S.

2. *Intra rem*] extremitas vel ultimæ partes rei.

Extra rem] de proximo rem attingentia.

Voluntate] arbitrio hominum, ubi natura non facit terminos.

3. *A quo die*] ut ſit, poſt quem diem non, cum quo die.

§. V. *Acceperunt formam legis*] ex quo ſolemniter promulgatæ ſunt.

Per omnem ditionem] per omne territorium.

§. VI. 2. *Caſu aliquo*] non induſtria aut opera noſtra.

§. VII. *Interim recedere*] intra fines ex eo loco, unde alioqui non facile ſine conflictu digredimur, ut Philippus apud Liv. 31. 39.

§. VIII. 1. *Corruptis*] ſollicitatis ad defectionem pecunia vel promiſſis, ut Sulla illuſit L. Scipioni. Appian. 1. civ. p. 401. Flor. 3. 21.

Qua ipſe viciſſim Athenienſes] feciſſe contra inducias. Vel quibus ipſe.

§. IV. 1. *Vi majore*] Θεῦ βία l. 25. §. 1. D. locati., quæ conſilio humano neque provideri neque vitari poteſt.

In ſolutum] vicem ejus quod ſolvi debet.

2. *De commiſſi cauſa*] ſi tempeſtate acta navis prætererit locum, ubi applicare debebat & vectigal ſolvere: vectigali autem non ſoluto merces incidunt in cauſam commiſſi.

Apud Ciceronem de Inventione ſecundo] cap. 23.

Ex lege] ſi qua roſtrata navis in portu deprehenſa eſſet, ut publicaretur.

Ibi enim] in commiſſis.

Hic proprie] in detinendo eo, qui deprehenditur intra fines.

§. X. *Convenit ne commeare*] diſerte ponitur in pactis induciarum, ne utrimque inter partes hoſtiles liber ſit commeatus.

Si ad res defendendas] ſi quæ res alterius invadunt violentur perſonæ.

Ad id quod principale] ita accipienda eſt, ut directo & per ſe perſonæ nihil hoſtile facientes non lædantur; non, ne lædantur, dum ea, quæ per inducias licet arcere ac prohibere, attentant.

Conventionis inſunt] omnia conventionis capita infirmantur & læduntur in uno, quaſi ſingulis eſſet adjectum, hoc caput ſalvum fore, ſi & cætera ſalva fuerint.

Qui ſuſtinuerint] non reddiderint par pro pari & ruptis ab altera parte induciis proſiluerint viciſſim ad hoſtilia, ſed exſpectaverint finem.

§. XII. *Pœna conventa*] in pacto induciarum eo caſu, ſi quis eas violet.

Bellum moveatur] poſt violatas inducias alter viciſſim aliquid hoſtile fecerit, is pœnam conventam poſcere nequit, jam enim videtur legiſſe alterum eorum, quæ optare potuit.

§. XIII. *Imperii aut ratihabitionis*] ſi juſſa fuerint aut approbata ab eo penes quem imperium eſt.

§. XIV. *Privilegium quoddam*] certis perſonis plerumque datur quum in aliis maneat bellum.

De privilegiis] juribus ſingularibus, quæ non ad exemplum trahuntur. §. 6. Inſtit. de j. n. g. c.

Intra verborum proprietatem] quatenus propria verborum ſignificatio permittit.

§. XV. *Datum militibus commeatum*] Si poſitum ſit in pacto induciarum, concedi liberum iter in hoſtiles terras aut per hoſtiles militibus non excludi, centuriones, tribunos, præfectos, ſed nec legatos, qui ſummæ rei præſunt.

Nomine clericorum] Quod clericis conceſſum, id etiam vindicare poteſt epiſcopus.

§. XVI. 1. *In itu*] ſi data facultas eundi, utique & redeundi.

Inutile beneficium] Quod pro beneficio datur, id ita datum intelligitur, ut poſſit effectum ſortiri.

2. *Mutare*] alium ſibi ſubſtituere, qui veniat.

Ut error] ut ſi quis hoc fecerit per errorem, ſine fallendi propoſito, etſi male fecerit, non tamen pœnæ forte in pacto expreſſæ ſubjaceat.

§. XVII. *Commorandi*] conceſſa itione habitandi cauſa.

Cum familia] At familiæ vel præcipuæ partes uxor & liberi.

Moraliter] non sine qua simpliciter & quocumque modo aliquid esse non possit, sed sine quo aliquid decenter & commode esse non possit.

§. XIX. *Quorum causa magis est odiosa*] qui minus sunt favorabiles, adeo, ut videatur concessurus non fuisse, qui concessit, si suo nomine petissent.

§. XX. *Morte concedentis*] sic ut a novo imperatore novus commeatus sit petendus, si quis uti velit.

§. XXI. *Quamdiu voluero*] Quoties concessi aliquid alteri licitum fore tamdiu, quamdiu id ei concedere velim.

Beneficium tale] postquam semel iterumque usus est, qui accepit.

Novus volendi] etsi nec verbis neque alio certo signo me adhuc velle ostenderim.

Affectum] effectum.

§. XXII. *Contra jus belli*] ut in aliquem non liceat, quod jure belli liceret: licet autem in hostea jure belli quidvis hostile etiam extra territorium.

§. XXIII. *Etiam initiata*] quibus ad sacrum usum jam usi fuissent sacerdotes.

Ornatus sacramentorum] si supellex sacra impendatur in redimendos captivos, honoratur & ornatur, non violatur.

§. XXIV. 1. *Conditiones fœdas*] quod his milites redduntur segniores, & facilius armis abjectis in captivitatem consentiant, certi se redemptum iri.

Nisi appareat] nempe quia tanti taxantur, aut id pro eis petitur, quod non potest, nisi gravi reipublicæ detrimento concedi.

Ipsi captivi ex caritatis lege] Mithridates oppugnans Cyzicum 3000. captivorum in navibus ad urbem admovit, qui manus tendentes ad mœnia orabant, ut sibi parcerent cives: donec Lysistratus Cyzicenorum prætor e muro per præconem eos monuit φέρειν τὸ συμβαῖνον ἐγκρατῶς αἰχμαλώτους γεγονότας ut captivi & in alienam potestatem redacti fortiter fortunam ferrent. Appian. p. 220.

§. XXV. *In alium transcribi*] donari, delegari creditori, quocumque modo alienari.

§. XXVII. *Nemo cogitur supplere*] Non est dolus venditoris, si emptor non intelligens quid emat, obtulit plus justo: ita nec captivi dolus est, si qui eum tenet, bonorum ejus ignarus, nec in tempore requirendi copia usus, minoris, quam potuit, eum taxavit.

§. XXVIII. *Acquisitionem universalem*] etiam rerum incorporalium captivi.

Eo modo celata] possit numerari in parte pretii, nec possit dicere, qui cepit, eam rem jam suam fuisse, ex quo dominum ceperit.

§. XXIX. *Pure debeatur*] sine conditione plenæ libertatis recuperatæ.

A se oppigneratus] quasi se ipse pro pretio tantisper pignori dederit, donec id repræsentaretur.

§. XXX. *Pactum morte*] mortuus fuerit, antequam posset dimitti.

Nihil omittitur] promissor fecit, quod potuit ut promissum præstaret, quamvis fortuna intercesserit.

Ejus quod præstare non potest] ob alterius mortem aliquid dabit pro sua redemptione.

In actione de præscriptis verbis] damnari præcise promissorem, in quantum interest mea, illud, de quo convenit, accipere: vel repeti, quod datum est quasi ob rem datam, re non secuta.

AD
CAPUT XXII.

§. I. D*uces excellenter*] integris exercitibus præfecti, aut quibus summa belli commissa est.

Agere ad præscriptum] ille inter mandati terminos se continet, hic neminis arbitrium spectans, quod in universum salutare & consultissimum judicat, agit ac exsequitur.

§. II. *Voluntas illa specialiter*] libello ad singulare negotium commissum aptato consignata.

Ex ipsa præpositionis natura] mandato procurationis aut præfecturæ jure, ordine, necessitate.

Morali modo] ut ea facultas commode potest explicari.

§. III. *Quæ ad aliam causam*] quæ satis videbat huc evasura, ut ipsius persona obstringeretur.

Contractum præstent] ut aut obnoxios se reddant vinculo, quod subeundum est una cum utilitate ex eo proveniente, aut etiam ipsi utilitati renuntient, si grave ducunt id vinculum subire.

Valere, si quid utiliter] ex præsumptione non facile irritum facturum aliquem, quod licet inscio se gestum sit, tamen fructus ad eum redundat, utcumque cum onere aliquo.

Factum Cn. Domitii] regem Arvernorum Bihilium, qui fide publica in castra Romana venerat, retinentis.

§. IV. 1. *Contra mandata arcana*] diversa scilicet iis, quæ palam in speciem data sunt.

Palam proscriptum] literis in loco publico affixis denuntiatum.

Non pateat] literis forte obscuratis pluvia casuve alio aut ablatis & refixis.

Interventu] nonnisi adhibita persona nominata.

3. *Præ se tulerit jus majus*] sibi finxerit plus esse commissum & permissum quam erat.

Criminis respondentem] majorem minoremve pro ratione criminis.

Ex priore] damni culpa dati.

Testationem interposuerit] instrumentum testibus subsignatum fieri curaverit.

§. V.

§. V. *Claudicare contractum*] quasi non paribus pedibus incedere, non utrimque æqualiter ire.

§. VI. *Oppidanos*] si quid illi pro his promiserunt.

Qui solent] quod dux militibus, magistratus oppidanis mandandi jus habet.

Inferioribus] si horum in favorem pactum fuerit.

Si acceptaverint] non omnino, sed in his, quæ rata habuerint milites vel oppidani.

§. VII. *Ad belli ducem*] a republica vel principe delegatum.

De belli ductu] de negotiis ad bellum administrandum & gerendum pertinentibus; non etiam de pacificatione.

Posthumii] pronuntiatum in Caudina causa, Liv. 9. 9.

§. IX. 1. *Hoc jure Syria*] Atqui non tam jure id factum quam insolentia Pompeji, qui pro libidine, quæ potuit, acta Luculli rescidit. Ideo & ipsius acta noluit confirmare Senatus; neque id efficere potuit, nisi postquam nefaria cum Cæsare & Crasso conspiratione inita & se & rempublicam perdidit. Alioqui non magis licuisset Pompejo adimere quam Lucullo dare: fuerant enim pari jure: sed Pompejus successor & æmulus Luculli. Licuisse autem utrumque ita, si ratum haberet Senatus, ex historia notum. Cur autem Tigrani? Immo Antiocho Asiatico, Pii filio, Cyziceni nepoti.

Nondum quæsita] quæ tantummodo in spe sunt acquirendi, pacto relinquere possessoribus, si alia imperata facere velint.

Exquiri res] brevitas occasionis.

Intra ea] in iis dumtaxat causis, quæ illis delegantur.

Punica religione servata] id est, non servata: semper enim male audierunt Pœni ob perfidiam.

3. *Ut oratorem, non ut judicem*] Vide ad illa Prolegom. sectæ argumento, causæ servire.

§. X. *Adstringenda*] strictior & angustior sumenda.

§. XII. *Ita ratum sit*] Liv. 37. 45. Pro impensis in bellum factis 15000. talentum Euboicorum dabitis: quingenta præsentia, duo millia quingenta, quum senatus populusque Romanus pacem comprobaverit: millia deinde talenta per duodecim annos. Hæc quinquaginta, si senatus pacem non comprobasset, restitui vult auctor. Liv. 33. 15.

AD

CAPUT XXIII.

§. I. S*inguli temporibus adducti*] quæ scilicet non promitterent, nisi dura & infelicia tempora experirentur.

A privatis] Videntur illi privatos considerasse tamquam pupillos & servos, qui sine auctoritate tutorum & dominorum obligare se nequeunt.

Datur cædibus] Minus enim parcent pollicentibus se redemtum iri, & si cui pepercerint, eum, quod nunc sæpe fit, fide data numquam dimittent ad pretium redemtionis comparandum, si certum erit, eum ista fide non obligari.

§. II. *Sibi eam præstare*] protestando & nihil solvendo.

Quod in metu procedente ex bello] neque metus ille injustus.

Dissimulari] impunitum transmitti, non quasi non sit perjurium, sed quia istis hominibus jus non redditur, quippe habeantur pro servis pœnæ, atque adeo pro nullis.

§. III. *Minorem*] XXV annis.

Ejus status est] eam vim naturæ ingeniique habeat.

§. IV. *In mente agentis*] ita præsumptum sit, ut fuerit præcipua caussa contractus, qua deficiente etiam, quod actum est, irritum fore tacite consensum putatur.

§. V. 1. *Illicita cum civibus ob jus*] tanquam qui non habuerint potestatem earum actionum & rerum, ob jus quod in eos habet princeps vel civitas.

2. *Malum majus*] Scilicet captus civis vel miles aut in perpetuum omittendus est, aut quandam actionem vel rem suam debet obligare ac subtrahere civitati vel principi. Satis consulit juri eminenti civ. vel princ. se conservando. Alterum perinde accipiendum est ac si morbo vel calamitati amissum esset.

Fides sola] promissio, qua quis non alterius se ditioni subjicit, & manet rerum suarum dominus, etsi ad aliquid dandum faciendumve se obligaverit.

Parcit enim civibus] Non vult eos potius perire, quam quidquam sui hostibus, cum in eorum potestatem venerint, pacto obligare.

Ad humanum modum] non plus exigant, quam potest ab humana imbecillitate præstari.

§. VI. *Redeundo in carcerem*] si scilicet aliquid, quod susceepit, cum dimitteretur, non effecerit.

Neque enim deteriorem] quippe, qui si efficiat, liberetur: sin, eodem sit loco, quo antea.

§. VII. 1. *Ne in certum locum*] ubi præsentia illorum vehementer aut utilis illi parti, de qua captivi sunt, aut damnosa illi, quæ ceperat & dimittit.

§. VII. *Non fugere*] si habeantur in liberiori custodia.

Vincti] quum in arctissima custodia haberentur.

Liber erit, si ideo promiserit] quia promissionem non videtur accepisse, qui eum tenet, 2. 11. 4.

§. IX. *Alii se dedere*] vel dum trahitur ab homine ignoto aut infesto videns alium notum, præsertim honoratioris militiæ, vel etiam literis e custodia datis.

Concessu ejus] hujus enim primario sunt, quæ capiuntur.

§. X. *Decem captivis*] quos Hannibal dimiserat, ut tentarent, numquid senatus Romanus redimeret captivos, fide data, si non impetrarent, in castra redituros.

§. XII. *Venisse auxilium*] si quis promiserit deditionem, nisi certum intra tempus adventarint auxilia, & illud tempus finiatur, dum auxiliarii e longinquo prospiciuntur, necdum aut apparuerint se nobis aut aggrediantur hostem; sine perfidia deditionem recusabit.

§. XIII. *Rediisse ad hostem*] Si quispromisit se rediturum ad hostem, nisi cuja causa dimittitur, id effectum reddiderit, non satisfecit fidei, si sic rediit, ut nemo intelligeret rediisse, quo fallens hostem paullo post evaderet.

§. XV. *De exsecutionis modo*] iisque modus propter incidentem causam non queat servari, non ideo rem ipsam esse irritam.

§. XVI. *Principalis actus*] ejus quod maximum & præcipuum promissum est, adeoque hoc præstito illos debere dimitti.

AD CAPUT XXIV.

§. I. *Silentio quadam promitti*] Quædam promissa intelligi, etiamsi nominatim designata non fuerint.

Quadam natura] etsi nec dicto nec scripto nec alio signo externo exposita sint, tamen quia sine illis, in quod consensum est, constare non potest, pro expressis habentur.

§. II. *Ne quid faciat*] moliatur adversus eam rempublicam.

Zopyri factum] Justin. 1. ult.

§. III. *Colloquium perfide*] Liv. 38. 25. *Pauci ergo effugerunt, captus est nemo: major multo pars per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt.* Plautus Mostell 2. 2. 69. *perfidem deceptus sum, hospes hic me necavit.* Livius 1. 9. *incusantes violati hospitii fœdus, Deumque invocantes, cujus ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent.* Seneca de provid. cap. 3. multa millia civium Romanorum, uno loco, post fidem, immo per ipsam fidem trucidata.

Perfidum existere] Florus Asinam Cornelium, qui simulato colloquio evocatus atque ita oppressus fuit, vocat perfidiæ Punicæ documentum, 2. 2.

Labieni] qui Comium pro rebelle, ingrato & non semel perfido habebat.

§. IV. *Avertere hostem*] securum & minus intentum rebus gerendis reddere, quum ipse interim diligenter compararet, ut apud Justinum Ptolomæus Philopator legationibus missis, quoad vires pararet, morabatur Antiochum, lib. 30. 1.

§. V. *Vitta & rami olivarum*] Virg. 8. 127. *Optime Grajugenum, cui me fortuna precari. Et vitta comptos voluit prætendere ramos.*

Hastarum erectio] Liv. 33. 10.

Scuta capiti imposita] Appianus 2. Civil. p. 454. de Afranianis interceptis.

Obligant ad arma] quæ signa si partis alterius præliatores edant, alterius partis est inhibere hostilia.

§. V *Cujus rei alia causa*] quod nemo intelligar aliam ob rationem vel factum vel intermissum, quam quod ostenderint pactionem a præfecto suo factam ratam haberi; aut quod nunquam facturi vel intermissuri erant, nisi ratam habuissent.

AD CAPUT XXV.

§. I. 1. *Ne spes pacis*] nam quæ cum eo pax esse potest, a quo nulla securitas est, sed semper insidiæ aut vis exspectandæ sunt? Talis autem, qui fidem & jusjurandum nullo sibi loco esse demonstravit.

2. *Sæpe habet aliquid obscuri*] non agnoscitur semper, sed plerumque ab utraque parte speciose prætenditur.

3. *Fama, quæ stat*] Tacit 4. annal. 40. *Ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid conducere sibi putent, principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.*

Id ipsum facere] ne ipsis quidem fidos esse, quibus erga alios perfidiæ sunt auctores.

§. II. *Quasi pro ultimo*] propter se expetendas quæ bellum gererent tantummodo, quia nihil præclarius quam bellum gerere putarent

§. III. *Et malefactorum*] etiamsi pro injuriis & damnis & impensis parum satisfiat, non repudianda est.

Dominus legavit] quasi testamento & ultimis monitis mandatisque reliquit.

Optimus interpres] Internuntius, Apostolus.

§. IV. *Jactura redimenda*] uti tempestate orta jactis in mare mercibus oneribusque aliis levatur navigium & naufragium vitatur: sic concedendo aliquid potentiori exitium a bello imminens cavendum.

§. V. *Ampla & speciosa*] possunt dictare ac præscribere conditiones, quæ ipsis plus commodi & gloriæ adferunt.

Mars communis] alea belli, quæ sæpe summa miscet imis.

Prospera vicibus largiri] parvo intervallo aut monumento interposito variare & ex secundis adversas facere.

Morientium bellvarum morsus] Flor. 2. 15.

§. VII. *Animos exasperat*] contra amicitiam est, ut loquitur 3. 24. 40.

§. VIII. *Mentem divini humanique*] Votum Tiberii apud Tacit. 4. ann. 38.

INDEX

INDEX RERUM IN HUGONIS GROTII DE JURE BELLI AC PACIS LIBRO TERTIO OCCURRENTIUM.

Numerus primus Caput ; secundus paragraphum ; tertius sectionem paragraphi denotat.

A.

sibus

Cle-

D.

 Debi-

Dominio

E.

F.

G.

INDEX RERUM.

qui

Me-

N.

Naves

Pa-

gene-

Pra-

INDEX RERUM.

Q.

R.

I N D E X R E R U M.

S.

Scien-

INDEX RERUM.

Y 2 *Sub-*

T.

INDEX RERUM.

FINIS.

